

Slovenska posebnost
**DVOREC PODŠENTJUR
V PODKUMU**

Od nenavadnega nastanka
do desetih rodov rodbine Čop

THESAURUS MEMORIAE
Dissertationes | 14

Boris Golec

THESAURUS MEMORIAE
DISSERTATIONES 14

Boris Golec
SLOVENSKA POSEBNOST – dvorec Podšentjur v Podkumu
Od nenavadnega nastanka do desetih rodov rodbine Čop

THESAURUS MEMORIAE

Dissertationes 14

Boris Golec

SLOVENSKA POSEBNOST – DVOREC PODŠENTJUR V PODKUMU

Od nenavadnega nastanka do desetih rodov rodbine Čop

Uredniki zbirke Boris Golec, Katarina Keber, Miha Kosi

Recenzenta France Martin Dolinar, Tone Ravnikar

Urednik Miha Preinfalk

Oblikovanje in prelom Brane Vidmar

Jezikovni pregled Jakob Müller

Prevod povzetka Tina Bahovec

Zemljevidi Mateja Rihtaršič

Izdajatelj Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU

Za izdajatelja Petra Svöljšak

Založnik Založba ZRC, ZRC SAZU

Za založnika Oto Luthar

Glavni urednik založbe Aleš Pogačnik

Tisk Birografika BORI, d. o. o.

Naklada 300

Prva izdaja, prvi natis

Monografija je nastala v okviru raziskovalnega programa »Temeljne raziskave slovenske kulturne preteklosti« (P6-0052) in temeljnega raziskovalnega projekta »Ambicije, karierizem, pohlep, prevare: socialno-materialne strategije, prakse in komunikacija družbenih elit na Slovenskem v zgodnjem novem veku« (J6-2575).

Njen izid sta podprla Agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije na razpisu za znanstvene monografije v letu 2020 in Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU.

Na naslovni strani: Grbi plemiških rodbin Gallov baronov Gallensteinov, baronov Apfaltrerjev, baronov Čečkerjev, grofov Wazenbergov, pl. Rossettijev, pl. Valvasorjev in pl. Merheričev-Fabjaničev po Valvasorjevi grbovni knjigi, 1687–88.

Na zadnji strani: Podpisi petih generacij graščakov Čopov.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

728.8(497.4Podkum)(091)

929.52Čop

94(497.4Podkum)

GOLEC, Boris

Slovenska posebnost - dvorec Podšentjur v Podkumu : od nenavadnega nastanka do desetih rodov rodbine Čop / Boris Golec ; [prevod povzetka Tina Bahovec ; zemljevidi Mateja Rihtaršič]. - 1. izd., 1. natis. - Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2020. - (Thesaurus memoriae. Dissertationes, ISSN 1854-2948 ; 14)

ISBN 978-961-05-0473-3

COBISS.SI-ID 29303299

Digitalna različica (pdf) je pod pogoji licence CC BY-NC-ND 4.0 prosto dostopna:

<https://doi.org/10.3986/9789610504733>

Boris Golec

**SLOVENSKA POSEBNOST
– DVOREC PODŠENTJUR
V PODKUMU**

OD NENAVADNEGA NASTANKA
DO DESETIH RODOV RODBINE ČOP

Posvečeno

600. obletnici prve omembe Št. Jurija pod Kumom

400. obletnici prve omembe dvorca Podšentjur

270. obletnici Podšentjurja v lasti rodbine Čop

KAZALO VSEBINE

KNJIGI NA POT	7
UVOD	9
O PODŠENTJURJU NA KRATKO	13
NASTANEK, LOKACIJA, IME, STAVBNI RAZVOJ DVORCA TER VIRI O NJEM IN NJEGOVIH PREBIVALCIH	21
ZAVRLOV SVOBODNIŠKI DVOREC – OD NASTANKA DO PREHODA V PLEMIŠKE ROKE	41
PODŠENTJUR V PLEMIŠKIH ROKAH – MED PRVO POLOVICO	
17. IN SREDO 18. STOLETJA	57
Prvič v plemiških rokah – pod Frankoviči	58
Prvič v rokah baronov – pod Galli baroni Gallensteini	72
Kratkotrajno Apfalterjevo lastništvo	80
Pod Zupančičem pl. Rosenhofom	87
Kratko Čečkerjevo obdobje – Podšentjur spet v baronskih rokah	96
Pod grofico Wazenberg bežno v grofovski lasti	103
Obdobje pl. Rossettijev, plemičev vprašljivega naslova	111
Pod samozvanimi baroni Valvasorji	122
Kratkotrajno lastništvo Terezije pl. Merherič, imenovane Fabjanič	143
PODŠENTJUR IN RODBINA ČOP – OD SREDE 18. STOLETJA DO DANES	153
Janez Jožef Čop I. (ok. 1718–1781) – prvi graščak iz Čopove rodbine	156
Jožef Čop II. (1764–1816) – prvi v Podšentjurju rojeni graščak iz Čopovega rodu	214
Jožef Čop III. (1794–1855) – oče novih vej Čopove rodbine	234
Jožef Čop IV. (1817–1881) – zadnji podšentjurski zemljiški gospod	255
Jožef Čop V. (1855–1917) – formalno zadnji graščak	267
Čopovina in njeni lastniki od začetka 20. stoletja do danes	271
Namesto sklepa – oživiljena tradicija graščakov Čopov	277
VIRI IN LITERATURA	281
ZUSAMMENFASSUNG	291
O AVTORJU	298

KNJIGI NA POT

Spoštovani bralec, ki si vzel v roke tole knjigo, jo prelistal in hitro obupal nad množico podatkov, opomb in razlag. Če te bo zanimala kakšna podrobnost ali če se boš celo namenil prebrati celotno besedilo, boš potreboval dragocen čas in trdno voljo. A ker teh dveh dandanašnji močno primanjkuje, ti želim olajšati pot s kratko uvodno predstavitevjo vsebine (O Podšentjurju na kratko), v kateri boš, tako upam, našel vse poglavitno, kar bi te utegnilo zanimati.

Knjiga o dvorcu Podšentjur je prikaz nastanka in zgodovine graščinske posesti v Št. Juriju pod Kumom, danes Podkumu, ter njenih gospodarjev, graščakov plemiškega in neplemiškega stanu od začetkov do danes. Med podšentjurskimi graščaki gre posebno mesto rodbini Čop, ki je dvorec s posestjo kupila leta 1748, od zemljiške odveze leta 1848, ko so se pretrgale še zadnje vezi s podložniki, pa kontinuirano kmetuje na nekdanji dominikalni posesti vse do danes, ko na Čopovini gospodari že deveta generacija in prihaja na svet deseta.

Prva posebnost Podšentjurja je prav dolgotrajno lastništvo Čopovega rodu, saj so Čopi danes na Slovenskem ena od dveh oziroma treh rodbin graščakov neplemiškega izvora, ki se lahko pohvalijo, da sežejo njihove korenine še v čas pred prelomnim letom 1848, pri čemer je kot takšna najstarejša. Za plemiči (De) Maitiji na Vipavskem imajo obenem najdaljši status graščakov na slovenskih tleh. Druga posebnost Podšentjurja je sam nastanek dvorca, ki se je razvil v drugi polovici 16. stoletja iz prvotno podložniške, nato svobodniške posesti kmetov Zavrlov. Zavrlji so se iz navdanih podložnikov v dveh ali treh generacijah povzpeli do zemljiških gospodov, zadnja predstavnica te rodbine pa se je celo poročila s plemičem. In

končno ne gre prezreti tretje posebnosti, tj. dejstva, da sta v 20. stoletju potonila v pozabo tako ime dvorca kot sploh spomin na Čopovo hišo kot nekdanji dvorec ter na Čope kot graščake in zemljiške gospode. Pozabi jih je pred dobrimi tremi desetletji iztrgal spodaj podpisani potomec prvih treh generacij graščakov Čopov, čigar prapraded se je pred natanko dvesto leti rodil v podšentjurskem dvorcu. Svoje medtem občutno poglobljeno védenje o Podšentjurju želi s to knjigo deliti tudi s teboj.

Če pa si zahtevnejši bralec, morda raziskovalec preteklosti ali na dobri poti, da to postaneš, naj ti pričujoče delo služi kot kažipot oziroma metodološki pripomoček, kako lahko najdeš izhod tudi iz precej brezupnega položaja, ko zaideš v raziskovalno slepo ulico ali ko je za tvoje detektivsko delo na voljo en sam skromen izhodiščni podatek kot nič kaj otipljiva sled. Ker so lastniki Podšentjurja in z njimi povezane rodbine pripadali tako rekoč vsem družbenim slojem, od navdanih podložnikov prek svobodnikov, meščanov, gosposčinskih upraviteljev, drugih uradnikov, neplemiških zemljiških gospodov in vseh stopenj plemstva od nižjih plemičev z dvomljivim plemiškim izvorom tja do grofov, boš spoznal pisano paleto primerov socialne mobilnosti, tako horizontalne kakor vertikalne, ki ni vodila vedno navzgor, ampak pogosto tudi navzdol. »Ubogi kmet«, denimo, v preteklih stoletjih ni bil samo žrtev »izkoriščevalskega fevdalca«, ampak je lahko s spretnostjo v eni sami generaciji postal gospod. Knjiga je napisana tako, da v zahtevnejših primerih zasledovanja osebnih usod razkrije, kako je avtor prišel do trdnih ugotovitev, sklepanj ali domnev, zakaj se je moral večkrat ustaviti in kje bi morda

lahko nadaljeval z nekaj več iznajdljivosti, ki pa mu je v ključnem trenutku umanjkala. Ta ali ona tu uporabljena metoda, povezana s tvojo lastno vedoželjnostjo in inventivnostjo, te bo nemara

pripeljala do želenega cilja, tj. do zgodovinske resnice, do katere si želi priti vsak resnični zgodovinar. Brez te želje in stremljenja ostaja njegovo delo brez smisla in vrednosti.

Boris Golec

UVOD

Za dvorec Podšentjur v zasavski hribovski vasi Podkum, prej imenovani Št. Jurij pod Kumom, še pred nekaj desetletji ni vedel tako rekoč nihče. Njegovega imena niso poznali niti gospodarji sami, rodbina nekdanjih graščakov Čopov, ki gospodarili na podšentjurski posesti vse od leta 1748, prvih sto let kot zemljiški gospodarje, od zemljiške odveze leta 1848 dalje pa kot največji kmetje na Kumljanskem, skupaj že 272 let. Za razliko od drugih malih zasavskih dvorcev, kot so Zavrh, Klevišče ali Kandrše, ki so se prav tako spremenili v domovanja kmečkih gospodarjev,¹ se Podšentjur kljub kontinuiteti iste rodbine lastnikov ni zasidral v kolektivno zavest kot nekdanji sedež zemljiške gosposčine, ampak je o tem tlel le medel spomin. Razlogov, zakaj je bil spomin na preteklost Podšentjurja kot gosposčinskega sedeža tako zelo potlačen, je več. Poglavitni je gotovo ta, da sama stavba na prvi pogled ne deluje kot domovanje zemljiškega gospoda, ampak daje podkletena enonadstropna hiša veliko bolj vtis bahavega kmečkega dvorca. Drugi razlog za pozabo njene prvotne funkcije je postopno pokmetenje lastnikov v 19. stoletju. Ti so se slednjič razlikovali od svoje okolice le še po večjem domu, obsežnejši posesti in nekoliko bolj gosposki držji. Končno je svoje prispevala domoznanska literatura, ki jo je v tridesetih letih 20. stoletja zakoličil šentjurijski učitelj, narodopisec Vinko Möderndorfer. Na podlagi ustnega izročila o izginulem »gradu«, ki naj bi stal na vzpetinici streljaj od Čopovine, je Möderndorfer Čopovi hiši, nekdanjemu dvorcu Podšentjur, preprosto odvzel funkcijo sedeža zemljiške gosposčine in ustvaril zmotno predstavo, da je Podšentjur kot tak zadnjič omenjen konec 18. stoletja, kmalu nato pa naj bi izginil. Še več, Möderndorferjeva napačna razlaga razpoložljivih pisnih virov je iz Podšentjurja naredila prvotno cerkveno posest, pripadajočo cerkvi sv. Jurija.² Pri tem je še najbolj razumljivo dejstvo, da Möderndorfer ni zapisal imena Podšentjur, ker to v 20. stoletju ni več živelo in ker dvorca ni znal poiskati v Valvasorjevi *Topografiji Kranjske* (1679)³ in v *Slavi vojvodine Kranjske* (1689).⁴ Ime Podšentjur se je namreč umaknilo rodbinskemu imenu gospodarjev Čopov, Čopova hiša pa je po Möderndorferjevi »zaslugi« izgubila svojo »grajsko« zgodovino.

Dvorec v resnici ni imel nobene zveze s cerkvijo sv. Jurija, razen da je kot njen bližnji sosed enako kot kraj Št. Jurij dobil po njej tako svoje nemško kot slovensko ime. Nemško se je imenoval St. Jörgenhof, tudi St. Irgenhof s podobnimi različicami, kot ga vseskozi srečujemo v dokumentih. Slovensko ime Podšentjur je, kolikor je mogoče ugotoviti, v strokovni literaturi prvi uporabil Rudolf Trofenik, ko je leta 1970 izdal faksimile Valvasorjeve *Topografije Kranjske* (1679) in v kazalu navedel

¹ Jakič, *Vsi slovenski gradovi*, str. 154, 158 in 384.

² Möderndorfer, *Slovenska vas*, str. 23 in 26.

³ Valvasor, *Topographia Ducatus Carnioliae Moderna*, št. 57.

⁴ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 182.

za dvorec *S. Georgen* slovensko različico *Podšentjur*.⁵ Spomin na Podšentjur in njegove lastnike pa je zares obudila šele zgodovinarica in arhivistka Majda Smole v svoji monografiji *Graščine na nekdanjem Kranjskem* (1982).⁶ Na podlagi uradnega dvojezičnega seznama gradov in graščin iz leta 1854⁷ je zanj uporabila slovensko ime Podšentjur, pod katerim je prišel v zgodovinsko literaturo. Ni pa se ukvarjala z vprašanjem lokacije dvorca, ampak ga je zgolj postavila v katastrsko občino Šentjurij in ga določneje poimenovala kot Podšentjur pri Radečah.⁸ Da je Podšentjur identičen s Čopovo hišo, sem ugotovil leta 1985 in o tem prvič pisal tri leta pozneje v *Kroniki, časopisu za slovensko krajevno zgodovino* (1988).⁹

Kot se je pokazalo pozneje, je Podšentjur v slovenskem prostoru večkratna posebnost. Specifičen ni le po tem, da je bil spomin nanj vključno z imenom dvorca skoraj povsem zabrisan, ampak tudi po nastanku in kontinuiteti lastnikov. Podšentjur ali Šentjurska graščina, kot so ga v živem jeziku naslavljali v 19. stoletju in nedvomno tudi prej, je namreč nastal v drugi polovici 16. stoletja z združitvijo več sosednjih kmetij v rokah podložnikov in nato svobodnikov Zavrlov. Kot svobodniška posest je v prvi polovici 17. stoletja prišel v plemiške roke, bil slabih sto let prehodna last ter bolj ali manj začasno domovanje več plemiških rodov, med drugim ene veje Valvasorjev, dokler ni leta 1748 pristal v lasti neplemiške priseljene rodbine Čop, ki na posesti živi in kmetuje še dandanašnji. Čopi so danes na Slovenskem poleg plemiške rodbine (De) Maiti ena od samo dveh oziroma treh rodbin, ki posedujejo dvorec še od časa pred odpravo fevdalnih odnosov (1848). Pripada jim naslov graščakov »z drugim najdaljšim trajanjem« oziroma neplemiških graščakov »z najdaljšim stažem«.¹⁰ Za razliko od usode številnih med drugo svetovno vojno in revolucijo požganih gradov in dvorcev ter po koncu vojne razlaščenih in pregnanih graščakov so se Čopi lahko obdržali na svoji posesti, v znatni meri tudi zato, ker niso bili več prepoznavni kot nekdanji graščaki in njihov dom ne kot dvorec.

Zaradi navedenih posebnosti se Podšentjur z lastno monografijo pridružuje tistim slovenskim gradovom in dvorcem, o katerih so podobna dela nastala v zadnjih desetletjih, ko se je obudilo zanimanje za kastelologijo in zgodovino plemstva.¹¹ V pričujoči knjigi je z več plati osvetljena zgodovina dvorca in njegovih lastnikov v dobrih treh stoletjih od nastanka v drugi polovici 16. stoletja do konca 19. stoletja, ko je podšentjurska posest izgubila status graščinske posesti in tudi formalno postala navadna kmetija. Dogajanje zadnjih 120 let je zajeto le v kratkem prikazu. Posebna pozornost je posvečena izvoru in socialni mobilnosti rodbin lastnikov ter z njimi sorodstveno povezanih rodov,

⁵ Valvasor, *Topographia Ducatus Carnioliae Modernae*, str. 60.

⁶ Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 365.

⁷ Prav tam, str. 8.

⁸ Prav tam, str. 365.

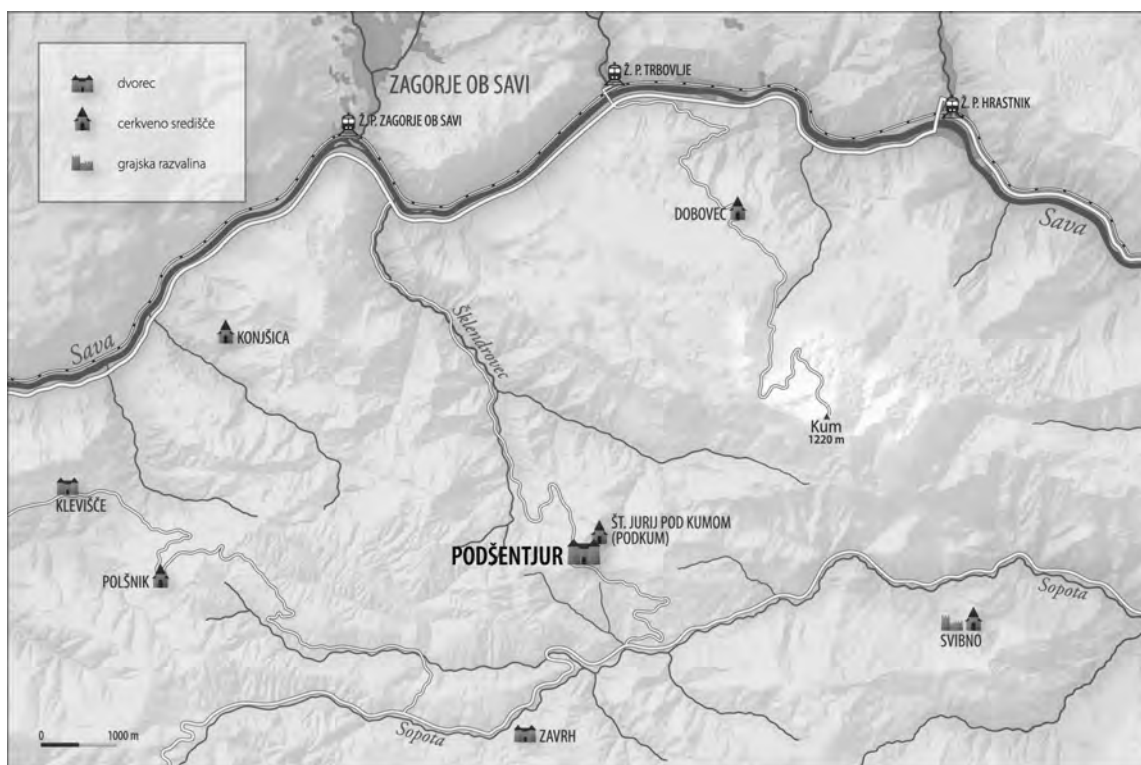
⁹ Golec, *Iz življenja malih graščakov Čopov*, str. 184–186.

¹⁰ T. i. Maitov grad, podeželski dvorec v Selu pri Batujah na Vipavskem, je bil zgrajen leta 1666, Maitiji pa leta 1702 povzdignjeni v plemiški stan (Sapač, *Grajske stavbe*, str. 109–113; Lipovž, *Selo na Vipavskem*, str. 24–25; o poplemenitenu Frank, *Standeserhebungen und Gnadenakte. 3. Band*, str. 181). Preteklost dvorca in rodbine je sicer malo znana, ker raziskave pokojnega duhovnika Jožka Kraglja (1919–2010) žal niso bile nikoli objavljene (po informacijah dr. Renata Podbersiča, 6. 7. 2019). – Leta 2012 je v 99. letu preminila Hilda Svoboda (roj. 1914), rojena baronica Wolkenberg, s katere smrtjo je dokončno izumrl plemiški rod, ki je vključno z njo več kot tristo let živel v svojem dvorcu Puštal pri Škofji Loki (Preinfalk, *Plemiške rodbine. 17. stoletje. 1. del*, str. 192–193). – Kontinuirano ima v lasti dvorec še od časa pred zemljiško odvezo rodbina Janežič na Spodnjem Perovem, danes delu Kamnika (Jakič, *Vsi slovenski gradovi*, str. 312). Ena rodbina, vendar z različnimi priimki, gospodari od leta 1803 na posesti dvorca Brdo pri Lukovici, ki pa je po partizanskem požigu leta 1943 ostal ruševina (prav tam, str. 67).

¹¹ Usoda Podšentjurja je najbolj podobna preteklosti dvorca Tuštanj v Moravški dolini, ki je leta 1800 prešel iz plemiških rok v neplemiške in kjer od leta 1873 gospodari, že od leta 1854 pa živi rodbina Pirnat (prim. Preinfalk, *Rodbina Scaria; Pirnat, Rodbina Pirnat*).

Št. Jurij pod Kumom na razglednici iz leta 1912; pogled z Graca, v ospredju Čopovina, nekdanji dvorec Podšentjur (zbirka Milana Škrabca).

Podšentjur z okolico

pri čemer so natančneje obravnavani rodbine in posamezniki, ki so v Podšentjurju tudi živeli. Preden so leta 1748 v njem zagospodarili Čopi, prenekateri lastnik namreč tu ni nikoli prebival, ampak je posest in dvorec oddajal v najem ali prepuščal upraviteljem.

O PODŠENTJURJU NA KRATKO

Slovensko ime dvorca Podšentjur v Št. Juriju pod Kumom, danes Podkumu, je veliko bolj historiografsko kakor vzeto iz žive rabe. Valvasor (1689) govori o gradu Pod Šent Jurjem, kar je v 19. stoletju dalo uradno obliko Podšentjur. Sicer pa v virih skozi celotno 19. stoletje srečujemo ljudski izraz Šentjurska graščina, ki ga je slednjič povsem zasenčilo Čopovo rodbinsko ime. Ker pa se je v zgodovinopisju medtem uveljavilo poimenovanje Podšentjur, tudi pričujoče delo sledi tej tradiciji.

Za Podšentjur kot stavbo uporabljamo termin dvorec, uveljavljen v zadnjem času za označevanje stavb, ki so kot sedeži zemljiškega gospostva med 16. in 19. stoletjem nadomestile srednjeveške gradove in dvore. O podšentjurski posesti pa govorimo kot o graščinski. Izraz graščina je namreč mogoče uporabljati za vse vrste grajskih stavb kot oznako za upravni sedež zemljiškega gospostva, z njim pa lahko označujemo tudi pravni status, samo zemljiško gospostvo v najširšem pomenu besede. V imenjski knjigi, davčnem katastru za zemljiška gospostva, ki so ga vodili deželni stanovi vojvodine Kranjske v Ljubljani, so imele vse vanj vpisane posesti status imenja (nem. *Gült*), od tod tudi ime knjige.

Dvorec Podšentjur (nemško St. Jörgenhof, St. Irgenhof), imenovan po patrociniju bližnje cerkve, ima precej nenavaden nastanek. Razvil se je iz posesti kmečke rodbine Zavrl, ki je prvič izpričana leta 1545 in je v začetku kot navadni podložniki najbrž gospodarila le na eni ali dveh hubah (kmetijah) v zaselku pod cerkvijo, prvotno imenovanem Bezgovica (Bezgovec). Nato so Zavrl pridobili v prosto last še druge kmetije v zaselku, skupaj pet, ki so s tem postale dominikalna posest dvorca, oni sami pa svobodniki. Proces, ki ga v podrobnostih ne poznamo, se je odvil v drugi polovici 16. stoletja, ko je gospodaril ded ali oče Martina Zavrla (ok. 1575–1616), prvega, čigar posest je bila leta 1603 vpisana v kranjsko imenjsko knjigo. Martin Zavrl je v desetletju in pol postal svobodnik z največjo svobodniško posestjo na Kranjskem, saj je v okolici Št. Jurija od različnih zemljiških gospodov pokupil šest podložniških kmetij s podložniki in imel v lasti tudi dve desetini. Ob njegovi smrti leta 1616 je Zavrlovo domovanje v Št. Juriju prvič izpričano kot dvorec (*Siz*), posest pa so izmenično imenovali po Št. Juriju in po Zavrlih. Leta 1619, ko so Zavrlovo imenje v kranjski imenjski knjigi prepisali na dediče, je Podšentjur dosegel svoj prvi posestni vrhunec, saj je v kranjski imenjski knjigi izkazoval dobrih 18 goldinarjev imenjske rente, ki se je do konca stoletja zmanjšala na dobrih 15 goldinarjev, kar bi odtehtalo 15 celih podložniških hub (kmetij).

Zavrlovi hčerki Neži (po 1600 – ne pred 1671) se je uspelo omožiti z nižjim plemičem Francem Krištofom Frankovičem (najpozneje 1604 – ne pred 1662), čigar rodbina je bila prvotno ljubljanska trgovska, njegov oče Andrej pa je postal upoštevanja vreden zemljiški gospod, imetnik gospostva Ponoviče pri Litiji. Tako je Zavrlov dvorec za dobro stoletje prišel v plemiške roke, pri čemer priženjeni Frankovič razen plemiškega naslova ni premogel tako rekoč ničesar. Zakonca Frankovič sta pridobila še delež Nežinega brata Janeza Zavrla, a sta ostala brez potomstva in se precej zadolžila. Leta 1656

sta bila za poravnavo svojih dolgov pripravljena prepustiti Podšentjur domači župniji Svibno oziroma ljubljanskemu stolnemu kapitlju, ki mu je župnija pripadala, vendar do dogovora ni prišlo. Slednjič sta, potem ko je leta 1662 njuno imenje kupil Bernard Leo Gall baron Gallenstein, postala prežitkarja v domačem dvorcu ali nekje v bližini.

Z novim lastnikom je nastopilo skoraj stoletje trajajoče obdobje, ko je Podšentjur večinoma služil kot prehodna naložba ali zgolj začasno domovanje revnejših kranjskih plemičev. Brez pravih gospodarjev je do srede 18. stoletja tudi občutno nazadoval.

Prvi od njegovih treh baronskih gospodarjev je bil Bernard Leo Gall baron Gallenstein (pred 1630–1688), ubožen plemič brez posesti, čigar oče, gospodar dvorca Cerkno pri Gabrovki, je skupaj z drugimi sorodniki iz stare kranjske plemiške rodbine malo prej (1660) dobil dedni baronski naslov. Gallova družina za razliko od Zavrlov in Frankovičev v dvorcu pod Kumom skoraj ni prebivala, saj je baron Bernard Leo kot častnik služboval v Vojni krajini, kjer je tudi umrl. Po približno petnajstih letih lastništva je Zavrlovo imenje v Št. Juriju najpozneje leta 1679 prodal drugemu baronu, in sicer Juriju Sigfridu Apfaltrerju (po 1636–1688/89), ki je baronski naslov prav tako dobil nedavno (1672), prihajal pa z Motnika pri Vranskem. V bližino rodnega gradu se je tudi priženil, in sicer v dvorec Podgrad na Vranskem, tako da je, kot že prej Gall, upravljal svoje imenje pod Kumom le na daljavo po upravitelju ali zakupniku. V njegovem času je nastala Valvasorjeva *Topografija Kranjske* (1679), v kateri je dvorec Podšentjur prvič upodobljen in po Št. Juriju poimenovan *Pod Šent Jurjem* (*Pod Sent Jurjem*). Apfaltrerjevo lastništvo je bilo še krajše od Gallovega, saj je posest že leta 1686 prodal Ernestu Zupančiču pl. Rosenhofu (1647 – ne pred 1689), na Reki rojenemu sinu plemenitenega proviantnega in vojaškega plačilnega mojstra. Kot kaže, bi Zupančičeva družina v Podšentjurju lahko tudi prebivala, vendar zelo kratek čas. Zupančiča omenja kot takratnega lastnika Valvasorjeva *Slava vojvodine Kranjske* (1689), ki v XI. knjigi o gradovih ponuja tudi prvi kratek opis Podšentjurja. Dejansko je dvorec že istega leta ali najpozneje spomladi 1690 kupil Valvasorjev prijatelj in bratranec njegove druge žene Franc Engelbert baron Čecker (Zetschker) (ok. 1650–1703), lastnik podedovanega rodbinskega dvorca Gomila pri Boštanju in malo prej povzdignjen v baronski stan (1676). Čecker je Podšentjur prav tako upravljal na daljavo in enako tudi naslednja lastnica, v Ljubljani živeča vdova Ana Marija grofica Wazenberg, rojena baronica Löwenberg (1648–1713), ki ga je kupila leta 1696 ali nekaj prej. Prejkone je vse posle zanjo urejal svak Peter grof Wazenberg, dedič sosednjega gospostva Svibno.

Pod grofico Wazenberg se je Podšentjur edinkrat v svoji zgodovini za kratek čas znašel v grofovskih rokah, potem ko so si ga prej podajali trije baroni in dva navadna plemiča. Naslednja družina, ki ga je kupila najpozneje leta 1699, so bili pl. Rossettiji iz Vipave z vprašljivim plemiškim naslovom, sorodniki veliko pomembnejših baronov Rossettijev. Janez Jurij pl. Rossetti (1671–1702), ki so ga včasih zmotno naslavljali z baronom, se je imel namen v Podšentjurju ustaliti, saj je njegova mlada družina tu stalno bivala. Ker pa ga je že leta 1702 doletela smrt, je vdova z otroki sčasoma opustila namero, da bi še naprej gospodarila sama. Dvorec je tako leta 1715 prodala Juriju Maksimilijanu pl. Valvasorju (1672/74–1717), nečaku polihistorja Janeza Vajkarda. Nečak je sicer od mladih dni gospodaril in živel v bližnjem Valvasorjevem dvorcu Zavrh. V Podšentjurju se je kmalu zatem naselila njegova samska sestra Ana Marija pl. Valvasor (1672/74–1732/35), ki ga je dobila kot dediščino in je tu leta 1732 napisala oporoko, s katero je posest prepustila bratovim otrokom. Po njeni smrti je v Podšentjurju kratek čas živela ena od njih, nečakinja Marija Ana Maksimilijana pl. Valvasor (1701–1767), sveže poročena z ubožnim vdovcem Sigfridom Karlom Gallom baronom Gallensteinom. Zaradi nesoglasij z bratom, lastnikom Zavrha Jurijem Sigfridom pl. Valvasorjem (1702–1759), in požara v Podšentjurju (okoli 1739) se je njena družina odselila v Sevnico. Ker je Podšentjur tičal globoko v davčnih zaostankih (v

imenjski knjigi lastništvo že od leta 1696 ni bilo ažurirano), so ga kranjski deželni stanovi okoli leta 1740 (najpozneje spomladi 1743) zarubili. Sočasno je Jurij Sigfrid pl. Valvasor zaradi zadolženosti izgubil tudi Zavrh, tako da se je moral do konca življenja udinjati po službah, nazadnje kot mostninar na črnuškem mostu nad Ljubljano. Deželni stanovi so nato Podšentjur leta 1744 v zameno za denarno posojilo izročili Ljubljančanki Mariji Tereziji pl. Merherič, imenovani Fabjanič (1692/95–1765), ki nemara svojega dvorca in posesti sploh nikoli ni obiskala, ampak je njene posle urejal svak, stanovski računski uradnik Janez Anton Wolwitz. Ta je slednjič poskrbel, da se je Marija Terezija nedonosne posesti otresla. Wolwitz je tudi »krivec«, da se je Podšentjur znašel v rokah rodbine Čop. Začetnik podšentjurskih Čopov Janez Jožef Čop je namreč, kot vse kaže, upravljal posest malega Wolwitzevega dvorca Jevše pri Boštanju ob Savi na Dolenjskem. Še več, prek Wolwitzev je Čop najbrž spoznal svojo prvo ženo Ljubljančanko Marijo Konstancijo Heipl, s katero se je oženil leta 1748 v Ljubljani, le mesec dni preden sta zakonca skupaj kupila Podšentjur.

S tem je za Podšentjur nastopilo novo obdobje, ki traja do današnjih dni, ko gospodari že deveta generacija Čopov. Prvi, Janez Jožef Čop I. (ok. 1718–1781), sin trdne kmečke rodovine s Koroške Bele pri Jesenicah, je v maniri svojega časa, potem ko se je povzpел po družbeni lestvici, dodal svojemu krstnemu imenu Jožef še ime Janez. Podšentjur sta s prvo ženo kupila za zelo nizko ceno, saj so bili tako dvorec in gospodarska poslopja kot dominikalna posest zelo zanemarjeni, dobršen del podložniške posesti pa je pred tem spolzel v druge roke. Tako je Podšentjur premogel sredi 18. stoletja le deset podložnikov na osmih kmetijah. Janez Jožef Čop je po nekaj letih gospodarjenja zapisal, da bi kupno pogodbo tri mesece po sklenitvi najraje razveljavil, a je vztrajal. Tako sta zakonca v dobrem desetletju do ženine smrti podšentjursko gospodarstvo s prizadevnostjo znatno izboljšala.

Čopova prva žena Marija Konstancija Heipl (1710–1760) je bila od moža okoli osem let starejša in se je rodila kot hči precej visokega deželnoknežjega uradnika, tajnika vicedomskega urada v Ljubljani dr. Ferdinanda Heipla. Po smrti vseh svojih neporočenih sester je postala edina dedinja dveh Heiplovih hiš v predmestju (na mestu večje na današnjem Kongresnem trgu stoji zdaj stavba Slovenske maticе). Tako je Čop po njeni smrti upravljal za sina in hčerko ne le njen delež na Podšentjurju, ampak tudi obe ljubljanski hiši. Oba otroka sta odrasla umrla v Heipl-Čopovi hiši v predmestju Gradišče (danes ulica Soteska), prvorojenec Franc še mlad kot pisar okrožnega urada, hči Ana Marija, poročena Müller, pa kot soproga uradnika, pred tem lastnika papirnice v Radečah.

Čopova druga žena Marija Rozalija Šivic (1735–1781) je bila manj imenitnega porekla od Heiplove, a dobro stoječa. Rodila se je v nekdanjem kartuzijanskem samostanu Pleterje, tedaj jezuitski rezidenci, katere posest je upravljal njen oče, prej oskrbnik škofijskega gospostva Gornji Grad, pozneje upravitelj več dolenjskih gospostev in nazadnje zakupnik gospostva Rakovnik v Mirnski dolini. Ni naključje, da je Janez Jožef Čop pred poroko kupil od rakovniškega gospostva osem hub in pol z desetimi podložniki, živčimi v okolici Podšentjurja, večinoma v vasi Padež. Tako je Čopova posest v letih 1760–1781 dosegla vrhunec s 16 hubami in pol, na katerih je bilo naseljenih 20 podložnikov. Zakoncema so se rodili trije otroci, dva sinova in hči, ki so bili ob njuni smrti leta 1781 še vsi mladoletni. V istem letu Podšentjur je izgubil ne le gospodarja in gospodinjo, ampak tudi 4 hube in pol s 5 podložniki, ki so kot dediščina pripadli Čopovi hčerki iz prvega zakona Ani Mariji Müller.

Med smrtjo zakoncev Čop (1781) in polnoletnostjo starejšega sina je imel Podšentjur skrbnika, graščaka Mayerhofferja iz Klevišča, nato pa je leta 1788 zagospodaril Jožef Čop II. (1764–1816), ki je moral izplačati sestro Jožefo, poročeno s tržanom in mesarjem Hrovatom v Žužemberku, in brata Antona, čigar usoda ni znana. Jožef II., ki je prevzel močno zadolženo in okrnjeno posest, je gospodaril dobrega četrto stoletja in imel za ženo Gorenjko Jero Stritih, hčerko trdnega kmeta s Spodnje

Dobrave pri Kropi. Jera je pred poroko živila pri svojem stricu, najprej župniku v Radečah in nato na Svibnem, kjer je leta 1788 stopila tudi pred oltar z mladim podšentjurskim graščakom. Njen stric župnik, dekan in nesojeni novomeški prošt Janez Mihelič je bil sicer eden prvih slovenskih svetnih pesnikov, sodelavec prvega slovenskega pesniškega almanaha *Pisanice* in znan kot zbiralec pregovorov, a se je njegova bogata zbirka zaradi nesrečne osebne usode izgubila. Pri Čopovih v Podšentjurju je do svoje smrti živel kot upravitelj Jerin brat Andrej Stritih, od štirih otrok zakoncev Jožefa II. in Jere pa sta odrasla le naslednik Jožef III. in zgodaj umrli Joahim, ki se je priženil h kmečki hčerki v Dolenjo vas pri Čatežu.

Jožef Čop II. je skromni podšentjurski dvorec leta 1794 občutno povečal in ga dvignil za eno nadstropje, saj je začel z gostilno, ki je nato ostala v hiši vse do začetka 20. stoletja. Še v času njegovega očeta so se nakopičili dolgovi zaradi raznih posojil, ki se jih je Jožef II. deloma otresel tako, da je z večino svojih podložnikov sklenil dogovor o odkupu tlake. Istih enajst podložnikov se je pod Jožefom Čopom III. (1794–1855) med letoma 1817 in 1834 odkupilo še od urbarialnih dajatev. Jožefu III., ki je moral tako kot oče zgodaj prevzeti breme gospodarjenja (1815), je pri sanaciji dolgov izdatno pomagala tudi ženina dediščina. Njegova rosno mlada izbranka Terezija Klemen (1799–1843) je v Podšentjur prišla z Mirne, kjer sta imela njena starša trgovino. Oba starša sta izviralala iz ljubljanskega šempetrskega predmestja (mami je bila iz meščanske družine) in tam se je rodila tudi Terezija kot najstarejši otrok. Trgovska družina Klemen je potem živila v Trebnjem, na Mirni in v Gorenji vasi pri Šmarjeti na kupljeni majhni graščinski posesti Šuta.

Generacija otrok Jožefa Čopa III. je bila prva nekoliko številčnejša, saj jih je odraslo šest od sedmih. Vsi razen prvorojenca in naslednika Jožefa IV. so se poročili v okolici (od 1840 dalje) in bili tako prva generacija, ki življenjskih sopotnikov ni več iskala zunaj šentjurijske župnije. S tremi sinovi, Francem, Janezom in Mihaelom, se je Čopov rod utrdil na treh trdnih kmetijah in se močno pomnožil. Le najstarejši Jožef IV. (1817–1881), zadnji, ki so ga občasno še naslavljali z gospodom, in zadnji, ki je še bil zemljiški gospod (1844–1848), se ni zadovoljil z navadno kmečko hčerko, ampak si je izbral Alojzijo Keršič (1825–1874), hčerko gosposkega kmeta iz Moravč pri Gabrovki. Njen oče, doma z Iga pri Ljubljani, je bil pred tem upravitelj gospodstva Turn pri Moravčah in v turnskem gradu je luč sveta zagledala tudi Alojzija.

Ob zemljiški odvezi leta 1848 je Podšentjur sicer še imel 14 podložnikov, a so bili nanj z vsemi obveznostmi vezani le še štirje. Odtlej gospodarijo Čopi na svoji dominikalni (gospoščinski) zemlji kot veliki kmetje, podložniško delovno silo pa je zamenjala najeta in slednjic v najnovejši dobi izključno domača.

Status graščaka je imel formalno še Jožef Čop V. (1855–1917), ki je prevzel gospodarjenje leta 1880 in se je kot prvi gospodar Podšentjurja – Čopovine oženil z navadno kmečko hčerko brez »gosposkih« pridatkov. A tudi ta nova gospodinja ni bila iz domače župnije, temveč iz sosednje Dole pri Litiji. V času Jožefa V. so Podšentjur leta 1898 izbrisali iz deželne deske, v Ljubljani vodene zemljiške knjige za zemljiška gospodstva na Kranjskem, s čimer se je tudi v pravnem pogledu izenačil z okoliško kmečko posestjo.

Jožefu Čopu V. bi moral kot šesti gospodar Podšentjurja – Čopovine slediti sin Jožef, ki pa je bil svojeglav in je odšel v Ameriko. Tako je leta 1912 postal gospodar prvi Čop, ki se ni imenoval Jožef, Alojzij (1893–1936), kot prvi poročen z domačinko in oče enajstih otrok. Družino sta nemalo prizadeli njegova zgodnja smrt in druga svetovna vojna, ko je bilo Kumljansko vključeno v posavski izselitveni pas. Čopi so se izgonu v Nemčijo sicer izognili z umikom čez Savo oziroma na Dolenjsko, a so za tri leta in pol izgubili dom. Po drugi svetovni vojni se je del posesti odcepil, glavnina pa se je vendarle

izognila nacionalizaciji. Leta 1956 je zagospodaril Alojzijev najmlajši sin Jurij Čop (1927–2015), ki je Čopovino obdržal najdlje, skoraj šest desetletij. Za njim jo je imel samo štiri leta do zgodnje smrti sin Tomaž (1965–2019). Ta je kot osmi gospodar iz Čopovega rodu ob nekdanjem dvorcu zgradil novo družinsko hišo. Od leta 2019 gospodari mladi gospodar Aljaž (1993), deveti v vrsti Čopov. Sedanji gospodar si je istega leta ustvaril tudi družino (njegova hči je deseta generacija) in kot prvi lastnik Čopovine ne živi samo od kmetovanja.

Kronološki pregled lastnikov Podšentjurja – Čopovine do danes

Lastnik	Časovni razpon gospodarjenja	Način pridobitve
N. (Urban) Zavrl , svobodnik († pred 1616)	pred 1600	dedovanje ali izročitev
Martin Zavrl , svobodnik, sin (ok. 1575 – 1616)	ok. 1600–1616	dedovanje ali izročitev
otroci Martina Zavrla pod skrbništvom strica Janžeta Zavrla	1616 – okoli 1630	dedovanje
Janez Zavrl (po 1600 – ne pred 1657) in Neža Zavrl , por. pl. Frankovič (po 1600 – ne pred 1671)	okoli 1630 – po 1636 (del)	dedovanje
Franc Krištof pl. Frankovič (najpozneje 1604 – ne pred 1662) in Neža, roj. Zavrl (po 1600 – ne pred 1671)	okoli 1630 – 1662 (del, po 1636 v celoti)	dedovanje in izročitev
Bernard Leo Gall baron Gallenstein (pred 1630 – 1688)	1662 – najpozneje 1679	kupoprodaja
Jurij Sigfrid baron Apfaltrer (po 1636 – 1688/89)	najpozneje 1679 – 1686	kupoprodaja
Ernest Zupančič pl. Rosenhof (1647 – ne pred 1689)	1686 – 1689/90	kupoprodaja
Marija Elizabeta Zupančič pl. Rosenhof , roj. pl. Stemberg (ok. 1650 – ne pred 1691)	1689/90 – 1689/90	verjetno dedovanje
Franc Engelbert baron Čecker (ok. 1650 – 1703)	1689/90 – najpozneje 1696	kupoprodaja
Ana Marija grofica Wazenberg , roj. baronica Löwenberg (1648 – 1713)	najpozneje 1696 – 1697/99	kupoprodaja
Janez Jurij pl. Rossetti (1671 – 1702)	1697/99 – 1702 (3–5 let)	kupoprodaja
vdova Marija Elizabeta pl. Rossetti , rojena pl. Portner (1665/68 – 1723)	1702–1715 (13 let)	dedovanje
Jurij Maksimilijan pl. Valvasor (1672/74 – 1717)	1715 – pred 1717 (do 2 leti)	kupoprodaja
Ana Marija pl. Valvasor (1672/74 – 1732/35)	pred 1717 – 1732/35 (15–18 let)	dedovanje

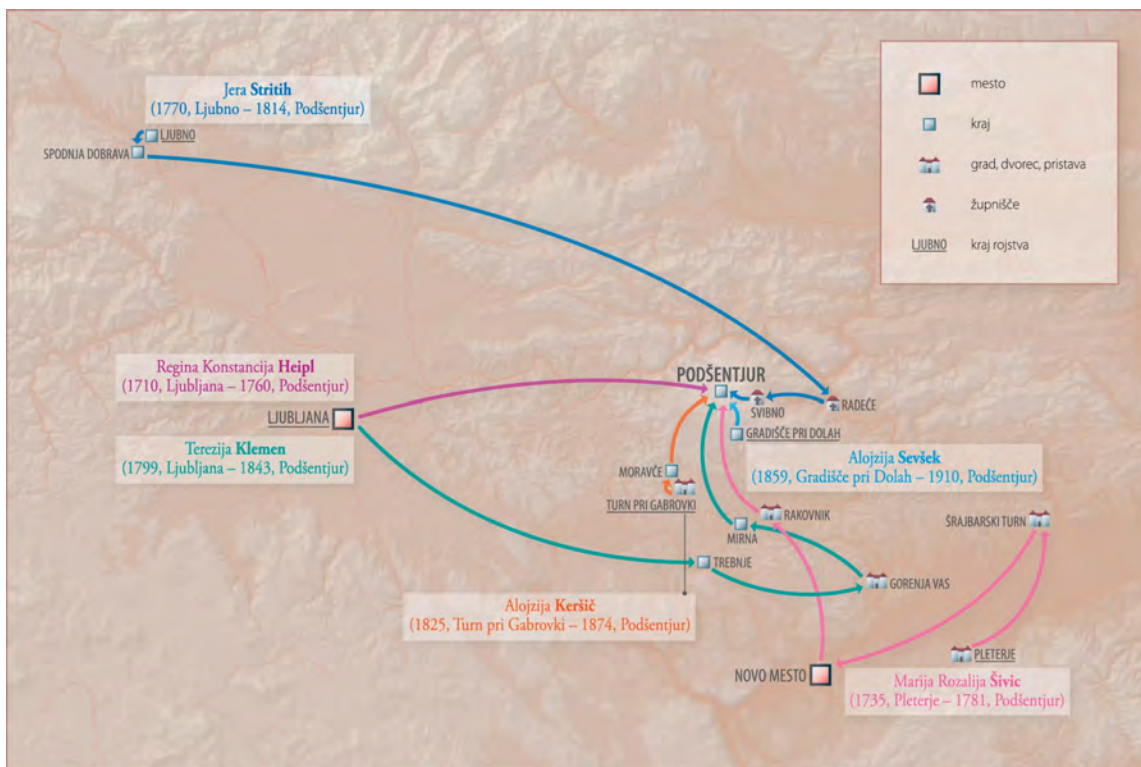
Lastnik	Časovni razpon gospodarjenja	Način pridobitve
Solastniki bratje in sestre pl. Valvasor : Jurij Sigfrid (1702–1759), Ana Marija Maksimilijana, por. Gall baronica Gallenstein (1701–1767), Maksimilijan Danijel (1696–1758), Marija Izabela (1706–1776), klarisa, Janez Jožef (1707–1778), cistercijan	1732/35 – okoli 1740 (5–11 let)	dedovanje
kranjski deželni stanovi	okoli 1740–1744 (1–4 leta)	rubež
Marija Terezija pl. Merherič, imenovana Fabjanič (1692/95–1765)	1744–1748 (4 leta)	izročitev
Janez Jožef Čop I. (ok. 1718–1781)	1748–1781 (do 1760 v solastništvu) (33 let)	kupoprodaja
Marija Konstancija Čop , roj. Heipl (1710–1760)	1748–1760 (12 let) (v solastništvu)	kupoprodaja
Jožef Čop II. (1764–1816)	1781–1788 pod skrbništvom, 1788–1815 (27 let)	dedovanje
Jožef Čop III. (1794–1855)	1815–1844 (29 let)	izročitev
Jožef Čop IV. (1817–1881)	1844–1880 (36 let)	kupoprodaja
Jožef Čop V. (1855–1917)	1880–1912 (32 let)	izročitev
Alojzij Čop (1893–1936)	1912–1936 (24 let)	izročitev
vdova Marija Čop , roj. Pirc (1890–1969)	1936–1956 (20 let)	dedovanje
Jurij Čop (1927–2015)	1956–2015 (59 let)	izročitev
Tomaž Čop (1965–2019)	2015–2019 (4 leta)	izročitev
Aljaž Čop (1993)	od 2019	dedovanje

Podšentjur ni eden tistih gradov ali dvorcev, okoli katerega bi se pletle številne legende, saj je šla v pozabo celo lokacija dvorca, ki so jo namesto v Čopovo hišo postavljali na bližnjo vzpetinico Grac. Je pa pred desetletji še tlel medel spomin na valpte in zapore ter na neko »grofico Čop«, ki naj bi se tu naselila kot prva graščakinja iz Čopovega rodu.

Kot zanimivost gre poudariti, da je bil podšentjurski dvorec na več načinov povezan z rodbino Valvasor, in to od vseh kranjskih plemiških rodbin najbolj prav z njo. Polihistorju Janezu Vajkardu (1641–1693) dolgujemo najzgodnejše upodobitve in opis dvorca, kar ni sicer nič posebnega, saj je Valvasor kot prvi upodobil in opisal domala vse kranjske gradove in dvorce. Veliko tesnejša je bila povezanost dvorca pod Kumom s polihistorjevim sorodstvom. Med njegovimi sorodniki najdemo celo vrsto podšentjurskih graščakov, od tega štiri njegove sodobnike: mrzlega bratranca Jurija Sigfrida barona Apfaltrerja, ženinega bratranca in prijatelja Franca Engelberta barona Čeckerja, ki je bil kratek čas svak polihistorjevega brata in varuh dveh mladoletnih nečakov, ter pravega nečaka Jurija Maksimilijana pl. Valvasorja in nečakinjo Ano Marijo, petim nečakovim otrokom, solastnikom Podšentjurja, pa je

Rojstni kraji in domovanja podšentjurskih graščakov do prvega Čopa

Domovanja sprog graščakov Čopov

bil Valvasor stari stric. Nečakova družina je sicer prebivala v bližini, v svojem dvorcu Zavrh, ki je bil poprej v rokah druge veje Valvasorjev in ga je okoli leta 1620 na novo zgradil polihistorjev stric Adam. Tudi Bogenšperk, kjer je Janez Vajkard Valvasor dvajset let živel in ustvarjal, ne leži prav daleč od Podšentjurja. Še več, Valvasorju ga je leta 1672 prodal Franc Albert baron Kheysell, ki je malo prej omogočil svoji sestri in svaku Gall baronu in baronici Gallenstein, da sta postala lastnika Podšentjurja. Stično točko z Valvasorji najdemo tudi pozneje, v času rodbine Čop. Janez Matija Šivic, tast prvega Čopa, ki je zetu pomagal razširiti podšentjursko posest, je kot upravitelj več gospostev na vzhodnem Dolenjskem nedvomno prihajal v stik z dvema, če ne z vsemi tremi Valvasorjevimi hčerkami, prejkone pa tudi s katerim od polihistorjevih sinov redovnikov.

NASTANEK, LOKACIJA, IME, STAVBNI RAZVOJ DVORCA TER VIRI O NJEM IN NJEGOVIH PREBIVALCIH

Čeprav je Št. Jurij pod Kumom, današnji Podkum (770 m n. m.), odmaknjen od glavnih prometnic, saj leži na hribovitem območju pod mogočnim Kumom (1220 m n. m.), najvišjim vrhom Dolenjske, kraj v preteklosti vendarle ni bil tako osamljen. Stoletja je namreč tod mimo vodila ena glavnih romarskih pešpoti k sv. Neži in sv. Joštu na Kumu. Približno tri kilometre južno od središča kraja je tovarna cesta skozi dolino Sopote povezovala Litijo z Radečami, kakšnih osem kilometrov severno pa je bilo po dolini potoka Šklendrovec mogoče priti do Save, po kateri je zlasti po regulaciji rečne struge v prvi polovici 18. stoletja tekel v obeh smereh živahen rečni promet, dokler ni zamrl z zgraditvijo Južne železnice po nasprotnem, levem bregu Save (1849). Kdor je pred industrijsko dobo, ko še ni bilo železniške postaje Zagorje ob Savi, spraševal po Št. Juriju pod Kumom in tamkajšnjem dvorcu, so mu zlahka razložili, naj se z rečno ladjo spusti do postaje Prusnik in nadaljuje pot navkreber po samotni dolini Šklendrovca ali pa nadaljuje vožnjo mimo Zidanega Mosta, izstopi v Radečah in se napoti vzdolž Sopote proti zahodu.¹² Če bo izbral to pot, bo spotoma ugledal grad in mali trg Svibno, v njem pa župnijsko cerkev sv. Križa, pod katero spada tudi podružnica sv. Jurija v Št. Juriju, od leta 1786 lokalna kaplanija in od 1806 dalje župnijska cerkev.¹³ Št. Jurij, prvotno le zaselek ob cerkvi, po kateri je dobil ime, je zrasel ob istoimenski cerkvi na tleh stare svibenske župnije in teritorialnega gospostva Svibno z lastnim deželjskim sodiščem.¹⁴ V večjo krajevno enoto se je združil ob prvem oštevilčenju hiš leta 1770, ko je vključil okoliške zaselke in tako postal ter do danes ostal razložena središčna vas.¹⁵

Dvorec Podšentjur je imel zanimiv nastanek, saj je pogoltnil vse kmetije (hube) v zaselku pod cerkvijo sv. Jurija, ki so s tem postale njegova dominikalna posest, in privezal nase kupljene podložniške kmetije, raztresene po okolici. Do 19. stoletja tako tu ni bilo druge domačije razen Podšentjurja, današnje Čopovine, medtem ko vemo, da so v 15. stoletju obstajale vsaj štiri hube (kmetije), iz poznejših omemb pa je mogoče sklepati, da je bilo tu do 16. stoletja pet ali šest kmečkih domovanj. Kateremu zemljiškemu gospostvu so hube pripadale in ali so bile vse podložne istemu, ostaja odprto vprašanje. Samo za eno, ki je ležala »pod Št. Jurijem« (*unter St. Georgen gelegen*), vemo, da jo je Podšentjur leta

¹² O savski rečni plovbi gl. zlasti Umek, Plovba po Savi.

¹³ Prim. Höfler, *Gradivo za historično topografijo*, str. 190–191. – Po popisu leta 1526 je bila cerkev sv. Jurija tedaj nova, ker je prejšnja pogorela. Baročno cerkev iz okoli 1700 je leta 1894 nadomestila sedanja, blagoslovljena naslednje leto (prav tam).

¹⁴ O gospostvu Svibno gl. zlasti Koropec, Žebnik, Radeče in Svibno. – Meje deželjskega sodišča gl. v: *Historischer Atlas*, Blt. 32.

¹⁵ Naselje Podkum vključuje zaselke: Medved, Puša, Kidovnik, Zastopje, Jazbine, Jesenova Ravan, Brložnik, Brinje ali Brinjski hrib, Četež, Ravne, Sopota, Pungart in Podlešovje (*Krajevni leksikon Slovenije. III. knjiga*, str. 457).

1601 kupil od Andreja pl. Apfaltrerja z gradu Roje pri Litiji.¹⁶ Glede na to, da je v začetku 17. stoletja takratni lastnik Podšentjurja pridobil večji del podložniške posesti po okolici prav od Apfaltrerja, gre domnevati v tej smeri. Precej verjetno je torej, da je podšentjurska zaokrožena dominikalna posest, nastala iz petih ali šestih hub, bila pred tem deloma ali v celoti podložniška posest Apfaltrerjev z Roj. Lahko pa bi seveda pripadala teritorialnemu zemljiškemu gospodstvu Svibno, v katerega deželskem sodišču je ležala, ali kateremu drugemu gospodstvu, ki so imela na Kumljanskem svoje podložnike.

Prvotno, še pred zgraditvijo prve cerkvice sv. Jurija, ki se posredno prvič omenja v urbarju svibenskega gospodstva okoli leta 1420 (*under S. Jörgen*),¹⁷ se je zaselek, kjer je pozneje nastal dvorec, imenoval Bezgovica oziroma Bezgovec. Toponim je prvokrat izpričan v notranjeavstrijski fevdni knjigi leta 1444 (*zu Beskonicz vier huben bei Sant Jörgen*)¹⁸ in nato ob koncu srednjega veka še enkrat v desetinskem registru cerkve na Svibnem iz leta 1499 (*Bassenouetz*). V svibenskih cerkvenih urbarjih iz 16. stoletja srečujemo prepoznavnejše oblike *Wesgouetz*, *Wessgoüetz* in podobno.¹⁹ Kolikor je znano, je prvotni toponim zadnjič dokumentiran konec 17. stoletja. Valvasor (1689) šentjurijsko cerkev pri opisu podružnic župnije Svibno imenuje *Sankt Georgen zu Besgauiza* in jo postavlja »tik nad gradič, imenovan Podšentjur« (*liegt gleich ober dem Schlößlein St. Jörgen genannt*).²⁰ Naslednje leto pa svibenski župnik v istem dokumentu enkrat piše o cerkvi v Bezgovici (*Filial Khirhen S. Jörgen zu Wesgouiza*) in drugič v Bezgovcu (*zu Wesgouez*).²¹ Običajna oblika je bila tedaj vsekakor Bezgovica, ki je leta 1690 izpod peresa istega župnika izpričana še večkrat.²²

Potem ko je patrocinijska cerkva sv. Jurija v prvi omembi okoli leta 1420 naveden samo kot orientacijska točka za hubo (kmetijo) na Ravnah (*An der eben under S. Jörgen*),²³ iz fevdne knjige cesarja Friderika III. izvemo, da so bile tu v prvi polovici 15. stoletja vsaj štiri hube. Leta 1444 jih je namreč toliko dobil v fevd Andrej Tifrer skupaj s še dvanajstimi hubami in štirimi župami, raztresenimi po enajstih okoliških zaselkih. Tifrerjeva posest je bila najbolj koncentrirana prav v Bezgovici (Št. Juriju),²⁴ kjer bi potemtakem pričakovali tudi njen sedež. Vendar ni ne v fevdni podelitvi ne v drugih virih nobenega namiga, da bi tu stal kak srednjeveški dvor, ampak srečujemo vedno le hubno posest. Kaj se je s Tifrerjevo fevdno posestjo dogajalo pozneje, je zavito v temo, pri čemer ne moremo mimo vprašanja, ali se je Podšentjur razvil iz deželnoknežjega fevda.²⁵ Kot bomo videli, za to ni indicev, ni pa dvoma, da so štiri Tifrerju v fevd podeljene hube v Bezgovici, pozneje Št. Juriju, predstavljale osnovo za poznejšo podšentjursko dominikalno posest, ki je leta 1616, ko se v virih prvič pojavi, obsegala tri združene hube in dve manjši pusti hubi v rokah preminulega svobodnika Martina Zavrla.²⁶ Rodbina

¹⁶ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 97, fasc. XXXXI, lit. S–8, 8. 10. 1616, pag. 4.

¹⁷ Milkowicz, Beiträge zur Rechts- und Verwaltungsgeschichte, str. 17.

¹⁸ Notranjeavstrijska fevdna knjiga cesarja Friderika III. 1443–1469 (ÖStA, HHStA, Hs. W 724. (1444), fol. 228v, po tipkopisu na Zgodovinskem inštitutu Milka Kosa ZRC SAZU).

¹⁹ Bizjak, Posest župnije Svibno, str. 10. – NŠAL, NŠAL 100, KAL, Knjige, urbarji, šk. 1, št. 10, urbar stolnega kapitlja 1494–1500, pag. 260.

²⁰ Valvasor, *Die Ehre VIII*, str. 803.

²¹ NŠAL, NŠAL 100, KAL, fasc. 180/6, 6. 10. 1690.

²² Prav tam, 6. 10. 1690, 27. 11. 1690.

²³ Milkowicz, Beiträge zur Rechts- und Verwaltungsgeschichte, str. 17.

²⁴ Notranjeavstrijska fevdna knjiga cesarja Friderika III. 1443–1469: ÖStA, HHStA, Hs. W 724. (1444), fol. 228–228v (po tipkopisu na Zgodovinskem inštitutu Milka Kosa ZRC SAZU).

²⁵ O povezavi med fevdi in svobodniki gl. Bizjak, Izvor svobodnikov.

²⁶ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 97, fasc. XXXXI, lit. S–8, 8. 10. 1616, pag. 31.

Zavrli je v 16. stoletju zagospodarila na vseh hubah v vasi in ta se je s tem zreducirala na eno samo selišče, predhodnika Podšentjurja. Kot bomo videli, bi se ena huba lahko obdržala v drugo polovico 17. stoletja in se pred letom 1690 vključila v podšentjursko dominikalno posest kot šesta. Še globoko v 19. stoletje tako v bližini cerkve sv. Jurija ni stalo nobeno drugo domovanje z izjemo mežnarije (in pozneje župnišča) ob njej in dvorca pod njo.²⁷

Pogled na Čopovo domačijo danes (foto: B. Golec, marec 2014).

Nastanek Podšentjurja je bil še pred nekaj leti zavrt v temo. Navedba Majde Smole (1982), da je najstarejši podatek o dvorcu iz leta 1495, ko naj bi ga Friderik Rainer izročil Jakobu pl. Gallu v zameno za Dragomelj pri Pšati, je bila že na prvi pogled vprašljiva, saj avtorica ni imela o dvorcu nobenih drugih podatkov vse do leta 1659.²⁸ Vir, na katerega se je sklicevala, je seznam starih listin v arhivu gospostva Dol pri Ljubljani, ki je hitro razkril, da se v registru pergamentne listine za imenom *St. Jörgenberg*²⁹ v resnici skriva Šentjurjeva gora, nekdanji grad na Gori pri Gabrovki (Gabrska Gora) v občini Litija, ki je bil že v Valvasorjevem času opuščen.³⁰ Podšentjur namreč v svojem nemškem imenu nikoli ni imel sestavine -berg, ampak vedno le -hof, za povrh pa so bili prvi znani lastniki Šentjurjeve gore prav Galli pl. Gallensteini,³¹ rodbina, iz katere je izhajal tudi Jakob pl. Gall, ki naj bi po Smoletovi konec 15.

²⁷ ARS, AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 53, k. o. Št. Jurij pod Kumom, mapni list VII.

²⁸ Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 365.

²⁹ ARS, AS 730, Gospostvo Dol, knj. 19, seznam starih listin v dolskem arhivu [ok. 1800], s. p., razdelek L.

³⁰ Valvasor, *Topographia Ducatus Carnioliae Moderna*, št. 101. Prim. Stopar, *Grajske stavbe. II. Dolenjska. Druga knjiga*, str. 152–153.

³¹ O lastnikih Šentjurjeve gore: Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 478; Bizjak, *Rodbina Gall*, str. 75–76.

stoletja postal lastnik Podšentjurja.³² Zanimivo je, da je Podšentjurju (*Jörgenhof*) pomotoma pritaknil slovensko ime Šentjurjeva gora (*Shentjurjova Gora*) že Franc Anton pl. Breckerfeld v repertoriju k svoji rokopisni *Topografiji Dolenjske* z začetka 19. stoletja.³³ Taisti Breckerfeld ima sicer v *Topografiji Dolenjske*, kjer obravnava posamezne gradove, pravilno slovensko ime Podšentjurjam (*Podshentjurjam*),³⁴ ki ga je povzel po dobrih sto let starejši Valvasorjevi *Slavi vojvodine Kranjske* (1689).³⁵

Vse do nedavnega pa je ostalo odprto vprašanje, kdaj in kako je Podšentjur dejansko nastal. Smoletova je med zapuščinskimi inventarji kranjskih zemljiških gospodov žal prezrla ključni vir o njegovem nastanku, inventar leta 1616 umrlega lastnika Martina Zavrla.³⁶ Spodrseljaj se ji je pripetil tem laže, ker se Zavrlava posest tedaj še ni imenovala s poznejšim imenom St. Jörgenhof oziroma St. Irgenhof. V uvodu v inventar je navedena zgolj »Zavrlava zapuščina, ki leži pri Št. Juriju v sviben-skem deželskem sodišču«,³⁷ dokument je datiran v Št. Juriju,³⁸ o dvorcu (*Süz*) pa je govor samo sredi inventarja pri popisu pokojnikove posesti.³⁹

Podšentjurski dvorec s posestjo je v slovenskem prostoru posebnost zlasti zaradi nastanka na svobodniški posesti oziroma iz nje. Oče ali že kateri drugi prednik Martina Zavrla je v drugi polovici 16. stoletja združil tri hube (kmetije) v Št. Juriju v svobodniško posest, Martin pa je v začetku 17. stoletja v okolici od različnih zemljiških gospodov dokupil nekaj hub in s tem postal zemljiški gospod šestim podložnikom. Iz prvotnih treh oziroma petih hub, če prištejemo še dve manjši pusti, je nastala graščinska ali dominikalna posest dvorca Podšentjur, ki so jo lastniki obdelovali v lastni režiji in katere naslednica je današnja Čopova kmetija. Podrobnosti v zvezi z Zavrlavim nakupom posesti in njenim prestrukturiranjem bomo spoznali v naslednjem poglavju, ki govori o Podšentjurju v začetnih desetletjih, preden je prišel iz neplemiških v plemiške roke. Na tem mestu se bomo ustavili le pri že omenjenem viru, ki kot prvi omenja dvorec in tudi izrecno govori o nastanku graščinske posesti. Gre za zapuščinski inventar, nastal kmalu po smrti Martina Zavrla, datiran 8. oktobra 1616 v Št. Juriju (*bej St: Georgen*).⁴⁰ Zavrlavo dominikalno posest je predstavljal »dvorec pri Št. Juriju na Kumu, kjer so bile prej tri hube in iz njih narejeno njegovo polje«,⁴¹ nadalje »v omenjeni vasi dve pusti manjši hubi«,⁴² na podložniški posesti je imel naseljenih šest podložnikov,⁴³ poleg tega pa zunaj šentjurijskega območja

³² Na napako sem v strokovni literaturi opozoril že leta 1988 (Golec, *Iz življenja malih graščakov Čopov*, str. 185), a se je v mlajši kastelološki literaturi še pojavila (Stopar, *Grajske stavbe. II. Dolenjska. Druga knjiga*, str. 117).

³³ ARS, AS 730, Gospostvo Dol, fasc. 123, Topografija Dolenjske, pag. 161. – Poimenovanje Šentjurjeva gora namesto Podšentjur se je pri prevajanju iz virov zapisalo tudi D. Kosu (2013), ki ima na rodovnem deblu sicer pravilno ime (Kos, *Valvasor, kubarica Ana*, str. 33, 34, s. p., rodovnik Rodbina Čečker).

³⁴ ARS, AS 730, Gospostvo Dol, fasc. 123, Topografija Dolenjske, pag. 219.

³⁵ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 182.

³⁶ Na ta ključni vir o nastanku Podšentjurja, odkrit leta 2006, sem bežno opozoril leta 2015 v monografiji o rodbini Valvasor; ena njena veja je imela dvorec v lasti v prvi polovici 18. stoletja (Golec, *Valvasorji*, str. 423). Svojo ugotovitev o začetkih Podšentjurja sem še pred tem (2011) posredoval Igorju Sapaču (Sapač, *Arhitekturnozgodovinska problematika*, str. 399).

³⁷ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 97, fasc. XXXXI, lit. S–8, 8. 10. 1616, pag. 1: »des Marthin Sauerl, seeligen bej St: Georgen im Schärffenbergischen gericht gelegen, sein Verlassenschaft«.

³⁸ Prav tam, pag. 55: »bej St: Georgen«.

³⁹ Prav tam, pag. 31.

⁴⁰ Prav tam, pag. 55.

⁴¹ Prav tam, pag. 31: »Erstlichen der Süz bej St. Geörgen in Khuemb, so hieuer drej Hüeben gewest, vnd darauß sein Pauueldt gemacht worden«.

⁴² Prav tam, pag. 31: »Im gemelten dorff zway Ede Hieblein«.

⁴³ Prav tam, pag. 32: »Item mehr sechs Vnterthannen.«

vinograd s hišico in kletjo na Brunku nad Radečami.⁴⁴ Oznaka *Sitz* (*Süz*) za Zavrlovo domovanje kaže na manjši dvorec, morda na hišo ene od kmetij, ki so se združile v graščinsko posest in od koder je Zavrl svoj mali dominij upravljal.

V 17. stoletju je bilo na Kranjskem nastajanje novih dvorcev z združevanjem podložniških kmetij precej pogost pojav. Tako je Valvasor v uvodu v XI. knjigo *Slave vojvodine Kranjske* (1689) zapisal: »Neko gospostvo ali grad proda nekaj kmetov in takoj po sklenjenem poslu nastane tam dvor ali sedež plemiča. Ta sčasoma potegne nase več imenj in nekdanja kmečka stavba se spremeni v imenitno stanovanje ter se potem imenuje grad.«⁴⁵ Vznik novih plemiških dvorcev, ki jih je Valvasor, da bi se izognil terminološki zmedi, imenoval enotno grad (*Schloß*) ali gradič (*Schlößlein*),⁴⁶ torej v času »rojstva« Podšentjurja ni bil nič nenavadnega. V bližini Podšentjurja, prvotno v isti, svibenski župniji je, denimo, Valvasorjev stric Adam Valvasor okoli leta 1620 na prav tak način združil več hub in iz vasi Zavrh naredil istoimensko pridvorno posest z dvorcem Zavrh.⁴⁷ Valvasor pri opisu Zavrha tega dejanja ni navedel eksplicitno – morda zato, da bi dal rodbini Valvasor večjo veljavo s trditvijo, da je grad že dolga leta v njeni lasti⁴⁸ – je pa nastanek Zavrha iz kmečke posesti vsaj nakazal, ko je pri razlagi imena dvorca zapisal, da izvira od nekdanje vasi s tem imenom.⁴⁹ Kranjski polihistor nasprotno ni poznal enakega nastanka Podšentjurja in je lahko navedel le zadnje tri lastnike dvorca za približno četrto stoletja nazaj.⁵⁰ Lahko da je vedel za obe rodbini, ki sta ga imeli poprej, za Zavrle in Frankoviče, a ju ni imenoval, ker ju morda še ni imel za »prave« graščake. Po drugi strani pa bi bilo prav mogoče, da mu tedanji kratkotrajni lastnik Ernest Zupančič, ki je Podšentjur kupil šele leta 1686, o zgodnejših lastnikih ni mogel dati nobenih informacij. Ta možnost se zdi verjetnejša zaradi analogije z bližnjim dvorcem Klevišče pri Polšniku, o katerem Valvasor pravi, da je bil nekoč v lasti svobodnika: »Pred časom je tu prebival deželno stanovski svobodnik po imenu Klemenčič, ki je po smrti zapustil tri sinove, od katerih je dvorec in zemljišče odkupil neki gospod pl. Altenburg«.⁵¹ Klevišče je edini primer, ko Valvasor omeni nastanek plemiškega dvorca iz svobodniške posesti, omemba tamkajšnjega svobodnika Klemenčiča (*Landschafflicher Freysass*) pa sploh edina bežna omemba svobodniškega stanu v *Slavi vojvodine Kranjske*.⁵²

Ugotovitev, da je »ustanovitelj« Podšentjurja Martin Zavrl v očeh kranjskih deželnih stanov prav tako veljal za svobodnika, je tako navrgla še en primer dvorca, nastalega iz svobodniške posesti. Za razliko od Valvasorjevega prej omenjenega modela, da z nakupom nekaj podložnikov nastane »dvor ali sedež plemiča«, pri Klevišču in Podšentjurju ni šlo za ustanovo plemiča, ampak neplemiča – svobodnika. Obakrat je svobodniška posest z dvorcem šele čez čas pristala v plemiških rokah. In kot bomo videli, so Zavrli tu gospodarili vsaj že v prvi polovici 16. stoletja (1545), tedaj nedvomno še kot navadni podložniki na eni ali več od štirih hub, ki so bile leta 1444 podeljene kot deželnoknežji fevd. Njihov vzpon med svobodnike in zemljiške gospode ter slednjič prehod Podšentjurja s poroko

⁴⁴ Prav tam, pag. 32.

⁴⁵ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 4–5: »Bald werden etliche Bauern von einem Schloß oder Herrschaft verkaufft wohin stracks nach geschlossenem ein Hof oder Edelmanns=Sitz verlegt wird. Dieser ziehet mit der Zeit mehrere Gült an sich und wird das ehemalige Bauren=Gebäu in eine prächtige Wohnung verwandelt und folglich ein Schloß benamset.«

⁴⁶ Prav tam, str. 5.

⁴⁷ Golec, *Valvasorji*, str. 101–102.

⁴⁸ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 399.

⁴⁹ Prav tam, str. 398.

⁵⁰ Prav tam, str. 182.

⁵¹ Prav tam, str. 305.

⁵² Polec, *Svobodniki na Kranjskem*, str. 5.

v plemiške roke predstavljajo v slovenskem prostoru enega redkih, če ne edini socialni vzpon takšne vrste. Pozneje, v začetku 18. stoletja, poznamo sicer primer, ko se je nekdanji podložnik Režen s Sorškega polja povzpел celo do plemiškega naslova in kranjskega deželanstva, vendar s trgovanjem in vmesno fazo meščana v Škofji Loki.⁵³ Med plemiče so se od svobodnikov povzpeli tudi gorenjski Rakovci in vipavski Šivici (Živci),⁵⁴ toda Podšentjur je posebnost po tem, da je rodbina Zavrl doživela transformacijo od podložnikov do zemljiških gospodov na isti izhodiščni posesti, in to že na prehodu iz 16. v 17. stoletje, njen dvorec pa je ostal sedež gosposčine vse do zemljiške odveze leta 1848.

Zanimivo je, da je pravni zgodovinar Janko Polec že leta 1936 omenil »Zavrlovo posestvo v Št. Juriju pod Kumom« kot primer enega maloštevilnih obsežnih svobodniških posestev na Kranjskem. Razvoj posestva je po kranjski imenjski knjigi, davčnem katastru za posest zemljiških gospodov, zasledoval do prenosa na Zavrlovega zeta Kristofa Frankoviča (po Polcu leta 1636), ni pa vzpostavil povezave med Zavrl-Frankovičevo posestjo in dvorcem Podšentjur, čeprav so za to obstajale vse možnosti.⁵⁵ Če bi namreč sledil imenjski knjigi, bi ga ta privedla do Bernarda Lea Galla, ki ga Valvasor navaja kot prvega znanega podšentjurskega graščaka.⁵⁶

V istem času kot Polec se je s Podšentjurjem nekoliko ukvarjal učitelj Vinko Möderndorfer (1894–1958), ki je predvsem zaradi slabe strokovne podkovanosti in ideološke agende, kot je bilo že povedano, precej prispeval k zmedi v zvezi z njegovim nastankom in poznejšim lastništvom rodbine Čop. V svoji monografiji o Št. Juriju pod Kumom, izdani leta 1938 z naslovom *Slovenska vas na Dolenjskem*, je Čopovo posest označil kot prvotno posest šentjurijske cerkve, ki naj bi jo Čopi pridobili od nje v drugi polovici 18. stoletja, potem ko naj bi bili sprva njeni upravitelji oziroma valpti. Preden bomo razčlenili Möderndorferjeve kontradiktorne trditve in poskusili poiskati razloge zanje, si oglejmo, kaj je o Čopovini zapisal.

Takole pravi: »Posest šentjurske cerkve je upravljala v zadnjih stoletjih družina Čop, ki ima še sedaj svoj dom v hišni številki 1 v Št. Juriju. Družina se je priselila iz Gorenjskega in je Čop tudi sestavil seznam posestev za novi uradni kataster. Ta seznam ima nadpis "Pfarrgült St. Jörgen", podpisan je "Tschopp". Po stari deželni deski je bil Ivan Jožef Čop že posestnik, vendar pa ni zapisan naslov pridobitve; šele njegov sin Jožef je od leta 1789 zapisan za posestnika po poravnavi. Dognano torej ni, če je Čopova družina prišla do posesti petih zemljakov z nakupom ali kako drugače. Morda se je vršil pri nas ponekod isti razvoj kakor na Angleškem in je prejšnji upravitelj, valpet, postal zakupnik ali lastnik gosposke zemlje. Še leta 1791 je družina bivala v gradu, na hribčku, ki nosi danes ime "grac" in je kakih sto korakov oddaljen od hriba, na katerem stoji cerkev z župniščem. V gradu so nekdaj stanovali valpti; v njem so bili tudi zapori za kmete. Še pred nedavnim so v Čopovi družini hranili seznam cerkvenih podložnikov dolžnikov in seznam odsluženih kazni. Iz kamenja in grajskih podrtin so sezidali oziroma popravili cerkev v Artičah [Rtiče], ob vznožju Orleka. Čopova družina si je med letoma 1791. in 1837. sezidala ali popravila sedanje gospodarsko poslopje,⁵⁷ hiš. št. 1, v Št. Juriju. V krstnih knjigah sem namreč zasledil, da je bil rojen "na gradu" še leta 1791. otrok Čopove rodbine; leta 1837. pa ima katastrski seznam vpis, da je Čop posestnik hiš. št. 1, 68, 69 in 71. Tega leta je merilo to posestvo 61 ha plodne zemlje (pet zemljakov, skupno pa 197,12 oralov, to je 110 ha posesti). Z delno prodajo se je posest skrčila na današnjih 21,8 ha plodne zemlje in 58,4 ha skupne posesti.

⁵³ Golec, Matevž Režen.

⁵⁴ Vilfan, Kmečko prebivalstvo, str. 346.

⁵⁵ Polec, Svobodniki na Kranjskem, str. 34, 36–37.

⁵⁶ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 182.

⁵⁷ Mišljeno ni gospodarsko poslopje v današnjem pomenu besede, ampak hiša z drugimi poslojji.

Ker je družina upravljala cerkveno posest, se je v njej ohranilo izročilo, da Čopovo posestvo oskrbuje cerkev razen z biro z vsemi drugimi potrebščinami po želji župnih upraviteljev.⁵⁸

V nadaljevanju je Möderndorfer takole komentiral spoznanje, da sta bila Jožef in Jera Čop konec 18. in v začetku 19. stoletja botra številnim šentjurijskim krščencem: »Čprav je bil valpet cerkvenega posestva boter skoraj vsakemu desetemu otroku, je kljub temu delal le za svojo in cerkveno korist, o čemer izpričuje najbolje seznam kazni. Tedanjo dobo tudi prav dobro pojasnjujejo krstne knjige. V njih so starši in botri vpisani s pripombo "kmet", "zemljak" in "polzemljak", le družini Čop in Mayerhoffer, graščak iz Kleviša [Klevišče] v polšniški občini, so gospodje "Gutsinhaber", njih žene pa "gospe". Tlačitelj slovenskega življa je imel še v krstni in mrtvaški knjigi odlično mesto.«⁵⁹

Izrazito ideološko obarvano pisanje tedaj že nekdanjega šentjurijskega učitelja Vinka Möderndorferja je torej deloma temeljilo na izročilu, deloma na pisnih virih, v znatni meri pa na konstruktih. Dejstvo je, da so za sproščanje domišljije in sklepanja obstajala ugodna tla: pomanjkanje pisnih virov in zelo negotovo ustno izročilo, tako krajevno kot Čopovo rodbinsko, na katero se je izrecno skliceval. Takratni Čopi niti sami niso vedeli, kdaj in kako so postali gospodarji svoje nekdanje graščinske posesti, tesna povezanost rodbine z domačo cerkvijo in župnijo pa je Möderndorferja privedla do sklepa, da se je Čopova posest osamosvojila od cerkvene, potem ko naj bi Čopi najprej opravljali službo cerkvenih upraviteljev oziroma valptov. Samo vprašamo se lahko, kje je avtor videl in ali je prav prebral naslov katastrskega seznama »Pfarrgült St. Jörgen«, tj. »Župnijsko imenje Št. Jurij«, pod katerim naj bi bil podpisan eden od Čopov. Izraz župnijsko imenje ni mogel nastati pred letom 1806, ko je bila šentjurijska lokalna kaplanija (ustanovljena leta 1786) povzdignjena v župnijo,⁶⁰ kar pomeni, da je šlo lahko šele za dokument franciscejskega katastra iz dvajsetih let 19. stoletja. Ni izključeno, da so Čopi zaradi imena »St. Jörgen« sami živeli v zmoti, da je bila njihova posest nekoč imenje cerkve sv. Jurija. Ne nazadnje so posesti njihovih nekdanjih podložnikov označene v novi zemljiški knjigi z zmotnim nazivom *Pfarrgült St. Jörgenhof*.⁶¹ Pravilno ime bi bilo samo (*St.*) *Jörgenhof*. Dodatek *Pfarrgült* (župnijsko imenje) je napaka, ki se je bodisi vlekla še od franciscejskega katastra⁶² in danes neohranjene stare zemljiške knjige, vodene pri zemljiških gospostvih, bodisi so jo zagrešili šele ob uvedbi nove zemljiške knjige v osemdesetih letih 19. stoletja.⁶³

Izročilo o valptih, ki ga je Vinko Möderndorfer po svoje preoblikoval, in zaporih za podložnike ima vendarle realno osnovo, le da valpti nikoli niso bili Čopi, ampak so v Podšentjurju imeli svojega valpta oziroma oskrbnika prejšnji lastniki dvorca. Še zlasti tisti, ki v njem sami niso prebivali in takih je bilo med sredo 17. in sredo 18. stoletja, kot bomo videli, kar nekaj. Njihovi valpti so se tako ljudem neprimerno bolj vtisnili v spomin kakor odsotni lastniki. Tudi pri Čopih je vsaj nekaj časa služboval tak oskrbnik, in sicer svak Jožefa Čopa II. Zapor za kaznovanje manjših prekrškov pa je na

⁵⁸ Möderndorfer, *Slovenska vas*, str. 23 in 26.

⁵⁹ Prav tam, str. 26.

⁶⁰ O ustanovitvi lokalne kaplanije in župnije: Dolinar, Ustanovitev župnije, str. 7–8.

⁶¹ Okrajno sodišče v Trbovljah, Zemljiška knjiga, k. o. Podkum, gl. knj. 1–110, vl. št. 6, 8, 17, 19, 23, 24, 30, 44, 52, 74, 106 in 107; gl. knj. 111–215, vl. št. 112, 119, 133 in 137.

⁶² V parcelnem zapisniku cenilnih operatov, dodatka k franciscejskemu katastru, je v rubriki Zemljiško gospostvo (*Grundherrschaft*) pri posameznih Podšentjurju podložnih in dominikalnih parcelah povsod pravilno navedeno: *Irgenhof* (ARS, AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 53, k. o. Št. Jurij pod Kumom, Cenilni operati, zapisnik zemljiških parcel, 30. 1. 1826). Toda Podšentjur pogrešamo v uvodu k cenilnemu elaboratu v členu, kjer so našeta gospostva, ki imajo v katastrski občini Št. Jurij podložnike; tu so ga nedvomno zamenjali z župnijo (*Pfarr St. Georgen*) (prav tam, katastrski cenilni elaborat, uvod, & 12, s. d. (po 1830)).

⁶³ Ob uvedbi nove zemljiške knjige je območje Št. Jurija pod Kumom spadalo pod okrajno sodišče v Radečah, kjer bi se napaka potemtakem tudi zgodila.

Kranjskem premoglo vsako zemljiško gospostvo, dokler so gospostva nad svojimi podložniki izvajala patrimonialno oblast, tj. do sodne reforme v času francoskih Ilirskih provinc (1812).⁶⁴ Na Čopovini spomin na tak zapor medlo še živi, povezan z majhnim prostorom desno od vhoda v hišo.⁶⁵

Posebno vprašanje, ki ga je Möderndorfer še dodatno zapletel, se nanaša na **lokacijo dvorca**. Izročilo o nekdanjem gradu na vzpetinici »na Gracu«, ki se je v Čopovi rodbini in lokalnem okolju ohranilo do danes, prvi pa ga je, kot kaže, zabeležil prav Möderndorfer, se med drugim opira tudi na skromne materialne ostanke zgradbe, vidne še po drugi svetovni vojni.⁶⁶ Glede na zapis o smrti (ne o rojstvu) Čopovega otroka leta 1791 »u grado«, na hišni številki Št. Jurij 47,⁶⁷ je Möderndorfer sklepal, da je grajsko poslopje tedaj še stalo na Gracu in da je današnja Čopova hiša nastala pozneje, vsekakor pred katastrom iz leta 1837. Gotovo je njegovo sklepanje utrdila tudi drugačna hišna številka Čopovine (št. 1), a je prezrl, da so hiše v Št. Juriju okoli leta 1819 preštevilčili.⁶⁸ V Čopovi hiši torej ni prepoznal nekdanjega dvorca, oporo za to pa je lahko našel tudi v trditvi svojega predhodnika, šentjurijskega učitelja Iva Rodiča, ki je v šolski kroniki leta 1894 zapisal: »Gradov in graščin ni nič, kakor tudi ne drugih spomenikov in znamenitosti ...«⁶⁹

Möderndorfer je žal prezrl Valvasorjevo *Slavo vojvodine Kranjske* (1689), v kateri je Podšentjur opisan kot dvorec *St. Georgen* s slovenskim imenom *Pod Šent Jurjem* (*Pod Sent Jurjem*) oziroma *Pod Šent Jurjam* (*Pod Sent Jurjam*) in upodobljen na mestu sedanje Čopove domačije.⁷⁰ Rodbina Čop, ki je podšentjursko posest kupila sredi 18. stoletja, tako v nobenem primeru ni mogla prebivati v domnevnem gradu na Gracu, ki naj bi po Möderndorferju stal še leta 1791, ampak se zapis »v gradu« (*u grado*), ki ga je našel v mrliški matici, nanaša na današnjo Čopovo hišo.

Še pred izidom Möderndorferjeve knjige (1938) so zmote o dvorcu Podšentjur, gotovo po njegovem posredovanju, prišle tudi v *Krajevni leksikon Dravske banovine* (1937), ki pravi: »Na hribčku, zvanem 'Na gradcu', je nekdanj stal grad, ki je služil za poslopje valpetstva in za zaporo kmetov. Iz kamenja gradu so pozneje razširili kapelico v Artičah v pravo cerkev.«⁷¹ Še določnejša, oprta že na Möderndorferja, je formulacija v *Krajevni leksikonu Slovenije* štiri desetletja pozneje (1976): »Na hribčku Gradcu zraven ceste nad Čopovo gostilno je še l. 1791 stal grad, v katerem so bivali valpti in so bili zapori za tlačane. Ruševine niso ohranjene.«⁷² V naslednjem *Krajevni leksikonu Slovenije* (1995) domnevni grad ni več omenjen, vanj pa tudi niso našle poti medtem objavljene ugotovitve o identičnosti dvorca Podšentjur s Čopovo hišo.⁷³

Kakšna zgradba je v resnici stala na Gracu in kdaj, je posebno vprašanje. Po franciscejski katastrski mapi iz leta 1825 tam ni bilo več nobenega stavbnega objekta. Vzpetinica je bila vključena v dobrih sedem oralov veliko travniško parcelo z drevesi.⁷⁴ Pri Gracu bi prvotno lahko šlo za marsikaj, denimo

⁶⁴ Prim. Žontar, *Struktura uprave*, str. 229.

⁶⁵ Informatorja: Jurij Čop (1927–2015), Podkum, 14. 2. 1986; Janez Baš (1908–1988), Šklendrovec pri Podkumu, 14. 2. 1986.

⁶⁶ Informator Jurij Čop (1927–2015), Podkum, 14. 2. 1986.

⁶⁷ NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Matične knjige, M 1787–1798, fol. 5.

⁶⁸ Čas preštevilčenja razkriva šentjurijska krstna matična knjiga (NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Matične knjige, R 1812–1830).

⁶⁹ Möderndorfer, *Slovenska vas*, str. 11.

⁷⁰ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 182.

⁷¹ *Krajevni leksikon Dravske banovine*, str. 271.

⁷² *Krajevni leksikon Slovenije. III. knjiga*, str. 457.

⁷³ *Krajevni leksikon Slovenije*, str. 293.

⁷⁴ ARS, AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 53, k. o. Št. Jurij pod Kumom, mapni list VII, parc. 2098; zapisnik zemljiških parcel, 30. 1. 1826.

Podšentjur po Valvasorjevi *Topografiji Kranjske*, 1679 (Valvasor, *Topographia Ducatus Carnioliae Moderna*, št. 57).

za domačijo ene od kmetij, ki jih je v drugi polovici 16. stoletja združil prvi podšentjurski graščak Zavrl, oče ali ded Martina Zavrla. Lahko tudi samo za kakšno gospodarsko poslopje ali pa za prvotni sedež podšentjurske posesti, torej za tisti »Süz beÿ St. Geörgen in Khuemb«, ki se omenja leta 1616 v Zavrlovem zapuščinskem inventarju⁷⁵ in katerega predhodnica je bila skoraj gotovo ena od kmečkih domačij. Če so Zavrli svojo svobodniško posest resnično upravljali še z Graca, kar bi dalo podlago za izročilo o nekdanjem gradu, pa to zagotovo ni trajalo dolgo. Dvorec na mestu današnje Čopove hiše je moral namreč nastati najpozneje v prvi polovici 17. stoletja, sicer bi ga Valvasor leta 1689 gotovo omenil kot novogradnjo enega od njemu znanih zadnjih treh lastnikov.⁷⁶

Möderndorferjev podatek, da so iz kamena in grajskih podrtin sezidali oziroma popravili cerkev v Rtičah, se opira na ljudski glas, in če je v navedbi vsaj zrno resnice, je morala na Gracu stati dovolj velika stavba. Drugo vprašanje je, kdaj bi gradbeni material za cerkev v Rtičah lahko romal tja. Sama cerkev je zgrajena v neoromanskem slogu in se prvič omenja kot podružnica svibenske župnije leta 1526.⁷⁷ Izročilo pravi, da gre za grajsko kapelo nekdanjega bližnjega gradu Kuzenberg, o katerega obstoju ni sicer nobenih pisnih pričevanj. Znane letnice prezidav in dozidav na sami stavbi so tri: 1736 na zunanji strani kapele, 1802 na vratih in 1806 znotraj na steni.⁷⁸ Lahko da so ruševine stavbe

⁷⁵ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 97, fasc. XXXXI, lit. S–8, 8. 10. 1616, pag. 31.

⁷⁶ V *Slavi vojvodine Kranjske* je več takih primerov, ki govorijo o novogradnjah in preureditvah. Valvasor denimo v opisu dvorca Cerkno pri Gabrovki navaja, da je Jošt Baltazar baron Gall pri stavbi že veliko popravil in izboljšal (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 662). Kot bomo videli, je bil iz Cerknega doma lastnikov polbrat Bernard Leo Gall baron Gallenstein, eden od lastnikov Podšentjurja.

⁷⁷ Höfler, *Gradivo za historično topografijo*, str. 192.

⁷⁸ Slabe – Potrpin, *Popis in opis cerkva*, str. 66.

na Gracu porabili za (pre)zidavo cerkve še v srednjem veku, lahko pa tudi veliko pozneje, morda šele v začetku 19. stoletja, ko so v Podšentjurju že gospodarili Čopi. Leta 1736, ko je bila zgrajena kapela, je bil Podšentjur v rokah rodbine Valvasor, ki je živel v bližnjem dvorcu Zavrh, nekateri njeni člani pa v Podšentjurju.⁷⁹

V resnici je lokacija Grac dobila ime po svoji znatno starejši namembnosti, in ne po domnevnem gradu. Mikrotoponim kaže na veliko zgodnejšo, še predсловansko poselitev, pri čemer ni izključeno, da je kakšno stanovanjsko ali gospodarsko poslopje stalo na tem mestu tudi v srednjem ali zgodnjem novem veku.

Edino strokovno poročilo o ruševinah na Gracu in njihovi nekdanji namembnosti je nastalo leta 1977 izpod peresa arheologa Slavka Ciglenceškega, ki pravi:

»Podkum. Nekaj sto metrov zahodno od kraja je nizek hrib, ledinsko ime Na gradcu. Domačini so povedali, da so za nekaj hiš v kraju uporabili kamenje z gradu, ki je stal na tem prostoru. Bajе je bila tu samo pristava gradu Kucelberg, ki da je stal nekaj 100 m dalje proti zahodu na vrhu širokega grebena (terenski ogled je pokazal, da gre po vsej verjetnosti za precej veliko prazgodovinsko gomilo, ki pa je že načeta, saj so tu pred leti iskali »zlato tele«).

Hrib Na gradcu ni posebno visok, z vseh strani pa precej strm. Na vrhu se nahaja umetno izoblikovan plato 20 x 28 metrov, danes pokrit z gozdom. Še bolj zahodno je nekoliko padajoč travnat svet širine ok. 75 metrov, ki se po približno 60 m konča z okopom, pod njim še en podoben prostor dolžine ok. 40 metrov, omejen z izredno visoko škarpo (obzidje?).

Pri obhodu sem na površini našel nekaj kosov malte in nekaj grobih prostoročno izdelanih rimskodobnih črepij. – Vse kaže, da je bila Na gradcu utrjena rimskodobna postojanka, najverjetneje poznoantična.⁸⁰

Ime Grac (na Gradcu) torej ni izpeljano šele iz domnevnega gradu, predhodnika dvorca Podšentjur, današnje Čopovine. Tudi domneva o tem, da je prvotni dvorec, sedež v drugi polovici 16. in v začetku 17. stoletja nastale Zavrlove podšentjurske svobodniške posesti, stal tukaj, glede na znana dejstva nima prave opore. Trdnega odgovora, kaj je stalo na Gracu v časovno zelo težko opredeljivi dobi, ko naj bi gradbeni material uporabili za (pre)zidavo cerkve v Rtičah ali okoliških hiš, nimamo. Je šlo še za (pozno)antične ruševine ali za poznejšo stavbo na mestu rimskodobne postojanke? Kakor koli, leta 1679 je dvorec že stal na današnji lokaciji. Bil je sicer znatno manjši od sedanje Čopove hiše in samo nanj, ne pa na Gradec, se je lahko nanašala leta 1791 izpričana oznaka »grad«.

Za Podšentjur kot stavbo uporabljamo v pričujočem delu **termin dvorec**, izpeljanko iz besede dvor. Ta se je v zadnjem času uveljavila za označevanje stavb, ki so kot sedeži zemljiškega gospodstva med 16. in 19. stoletjem nadomestile srednjeveške gradove in dvore. O podšentjurski posesti pa govorimo kot o graščinski. Izraz graščina, izpeljan iz besede grad, se danes skoraj nikjer več ne uporablja za opredelitev arhitekturne tipologije, mogoče pa ga je uporabljati za vse vrste grajskih stavb, a le s funkcionalnega vidika kot oznako za upravni sedež zemljiškega gospodstva. Z graščino lahko sicer označujemo tudi pravni status, sámo zemljiško gospodstvo v najširšem pomenu besede.⁸¹ Takšno rabo besede srečujemo v slovenščini zlasti v 19. stoletju in v prvi vrsti v tem smislu jo je v sodobnem zgodovinsko opisju uporabljala Majda Smole. Po njenem temeljnem delu *Graščine na nekdanjem Kranjskem* (1982)⁸² se je med drugim uveljavilo tudi poimenovanje Podšentjur.

⁷⁹ Golec, *Valvasorji*, str. 413, 422–423, 430–431, 434, 439.

⁸⁰ Ciglenceški, Podkum, str. 240.

⁸¹ Sapač, *Kaj je grad?*, str. 402–404, 407–408.

⁸² Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*.

Vzpetinica Grac pri Čopovi domačiji, pogled od cerkve sv. Jurija, levo spodaj Čopova hiša, nekdanji dvorec Podšentjur (foto: B. Golec, junij 2015).

Kar zadeva **ime podšentjurskega dvorca**, bi bili še nedolgo tega v nemajhni zadregi, kako s slovenskim poimenovanjem ustrezno označiti zemljiško posest in dvorec, ki se v nemško pisanih virih pojavljata kot *St. Jörgenhof*, *St. Irgenhof*, *St. Irgen*, *St. Georgen* in še v kakšni podobni različici. Slovensko ime je sicer od Valvasorja dalje sporočeno v več oblikah, vendar v živi rabi nobena ni preživela do prve polovice 20. stoletja, ko je nekdanji dvorec prvič pritegnil zanimanje raziskovalcev preteklosti. Kot smo videli, je Podšentjur izginil iz kolektivnega spomina kot dvorec in tudi po imenu. Odločitev, kako poimenovati nekdanjo zemljiškogospodsko posest v Št. Juriju pod Kumom, je tako domala arbitrarna. V strokovni javnosti se je od osemdesetih let 20. stoletja uveljavilo ime, ki ga je iz uradnega tiskanega vira iz srede 19. stoletja izbrskala Majda Smole in smo ga po njej drug za drugim prevzeli zgodovinarji in kastelologi. Smoletova se je v *Graščinab na nekdanjem Kranjskem* pri navajanju slovenskih in nemških imen ravnala po uradnem seznamu graščin iz leta 1854, objavljenem tri leta pozneje v uradnem listu *Deželni vladin list za krajnsko vojvodino 1857*.⁸³ Koliko je ime Podšentjur v tem času dejansko ustrezalo živi rabi, je vprašanje, na katero do danes nimamo odgovora. V pričujočem delu bomo to ime uporabljali iz dveh razlogov: prvič, ker je edino znano slovensko uradno ime, in drugič, ker se je kot takšno v literaturi medtem že povsem utrdilo.

Podšentjur se do srede 19. stoletja pojavlja v slovenski obliki le izjemoma, saj je bil dominantni jezik dokumentov nemški. Vsa v virih sporočena poimenovanja zanj, tako nemška kot slovenska, imajo skupno etimologijo – po sv. Juriju. Dvorec, nastal v drugi polovici 16. stoletja in prvič omenjen leta 1616 po smrti lastnika Martina Zavrla, je dobil ime po patrociniju cerkve sv. Jurija, tedaj podružnice

⁸³ Prav tam, str. 8.

župnije Svibno in predhodnice današnje župnijske cerkve župnije Šentjurij–Podkum. Nastanek imena je bil v obeh jeziki sočasen, pri čemer je slovensko prvič dokumentirano leta 1679, tj. 63 let za nemškim.

Tudi nemško ime skozi stoletja ni bilo enotno oziroma stabilno. Ob prvi pojavitvi v zapuščinskem inventarju Martina Zavrla leta 1616 je bilo še opisno: »dvorec pri Št. Juriju na Kumu« (*der Süz bej St. Geörgen in Kbuemb*), pri čemer je Kum mišljen kot pokrajinsko ime (Kumljansko).⁸⁴ V dopisu zapuščinskih komisarjev naslednje leto (1617) pa lahko preberemo formulacijo: »podložniki, ki pripadajo Zavrllovemu dvorcu« (*die zum Saurilschen Siz gehörige vnterthanen*).⁸⁵ Dvorec tedaj še ni imel uveljavljenega enotnega imena, ampak so ga poznali tako po Št. Juriju kot po Zavrllovem rodbinskem imenu. V kranjski imenjski knjigi, deželnem katastru za posest zemljiških gospodov, so ga najprej vodili kot svobodniško imenje v Št. Juriju in potem kot plemiško imenje, poimenovano po vsakokratnem lastniku.⁸⁶

Tako je v imenovalniku prvič naveden šele leta 1674, in sicer kot *Hoff St. Jergen*. To ime najdemo v zapuščinskem inventarju Franca Alberta Kheyslla, ki je leta 1659 sklepal nek pravni posel s tedanjim lastnikom Francem Krištofom Frankovičem.⁸⁷ Razumljivo je, da ga v imenovalniški obliki srečamo pri Valvasorju. V skicni knjigi, predlogi za *Topografijo Kranjske* (1678–79),⁸⁸ v omenjeni *Topografiji Kranjske* (1679)⁸⁹ in v *Slavi vojvodine Kranjske* (1689)⁹⁰ je naveden z nemškim imenom *S. Georgen*, v zadnji tudi kot *S. Georg*, v vseh treh Valvasorjevih delih hkrati pa še s slovenskim imenom, o katerem bo tekla beseda v nadaljevanju. Na zemljevidu Dolenjske v *Slavi* je ime dvorca malce drugačno, bližje poznejši obliki: *S. Jörgen*.⁹¹ Malo zatem je kot *der Hoff St. Georgen* omenjen v kranjski imenjski knjigi, in sicer ob dveh prodajah leta 1691 in 1696,⁹² nato pa v isti knjigi šele ob lastniški spremembi leta 1744, tokrat brez navedbe polnega imena, zgolj kot »diser Hoff«.⁹³ Istega leta 1744 izdani Florijančičev zemljevid Kranjske označuje Št. Jurij pod Kumom z imenom *S. Jörgen* in z dvema topografskima znakoma: za kraj s cerkvijo in za grad.⁹⁴

V terezijanskem katastru sredi 18. stoletja je Podšentjur imenovan *Hoff St. Georgen Hoff St. Jörgen* oziroma *Hoff St. Irgen*⁹⁵ in tako tudi v drugih dokumentih, denimo v zapuščinskih inventarjih Marije Konstancije (1760) in Janeza Jožefa Čopa (1781).⁹⁶ Ime *St. Jörgenhof* oziroma *St. Irgenhof* se je uveljavilo

⁸⁴ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 97, fasc. XXXXI, lit. S–8, 8. 10. 1616, pag. 31.

⁸⁵ Prav tam, 15. 3. 1617, pag. 67.

⁸⁶ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 4 (1546–1618), fol. 332, 331v (nadaljevanje s fol. 332); knj. 5 (1619–1661), fol. 110, 114, 120, 129v, 223, 254; knj. 6 (1662–1756), fol. 69.

Prav tam, knj. 5 (1619–1661), fol. 342v.

⁸⁷ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 50, fasc. XXVI, lit. K–42/I, 28. 5. 1674, pag. 32/Nr. 70.

⁸⁸ Valvasor, *Topografija Kranjske 1678–1679. Skicna knjiga*, št. 76 in 80.

⁸⁹ Valvasor, *Topographia Ducatus Carnioliae Moderna*, št. 57.

⁹⁰ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 182.

⁹¹ Valvasor, *Die Ehre II*, str. 173.

⁹² ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 120 in 69.

⁹³ Prav tam, fol. 69.

⁹⁴ Florijančič pl. Grienfeld, *Deželopisna karta*, list 6. – Zemljevid sedežev zemljiških gospostev ne gradualizira, ampak ločuje v legendi le med gradovi (*Arces*) in opuščeni gradovi (*Arces defertae*).

⁹⁵ Npr. ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 115, RDA, N 147, No. 1, 17. 11. 1749; No. 3, urbar, s. d.; No. 4, s. d., pred 31. 7. 1755.

⁹⁶ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 116, fasc. XXXXVII, lit. T–63, 19. 4. 1760, pag. 1 in 12; lit. T–83, 26. 9. 1781, pag. 1, 8 in 11.

Št. Jurij pod Kumom in Podšentjur (*S. Jörgen*) na Florijančičevem zemljevidu Kranjske iz leta 1744 (Florijančič pl. Griensfeld, *Deželopisna karta*, list 6).

šele proti koncu 18. stoletja,⁹⁷ v glavni knjigi deželne deske, uvedeni v dvajsetih letih 19. stoletja, pa je imel Podšentjur uradno ime *St. Jörgen, Hof im Neustädtler Kreise* (Podšentjur, dvorec v Novomeškem okrožju), pod katerim so ga vodili do konca.⁹⁸ Ob izteku 18. stoletja ga dolenski kronist Franc Anton pl. Breckerfeld imenuje z dvema nemškima imenoma, *St. Georgen/Sanktgeorgen* in *Sanktjörgenhof*, in enim slovenskim, povzetim po Valvasorju, *Podshentjurjam*.⁹⁹

Prav tako kot nemška so v virih neenotna redka slovenska poimenovanja dvorca, ki podobno dajejo vtis, da je šlo prej za opisno izražanje za trenutne potrebe kakor za utečeno ime. Domačini so

⁹⁷ Kolikor je mogoče ugotoviti, je prva znana omemba imena *St. Jörgenhof* v svibenski krstni matici leta 1772: »sub Dom: S: Jörgenhoff v[ulgo] Zopp« (NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, R 1770–1776, fol. 22v). Ob obliki *Hof St. Jörgen* je alternativno različico *St. Jörgenhof* uporabil Mihael Müller, ko je leta 1781 prosil za prepis od Podšentjurja pridobljenih hub v kranjski imenjski knjigi na svoje ime (ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 115, RDA, N 147, No. 10, s. d.; ad 10, s. d., po 29. 3. 1781). Oblika *St. Irgenhof* se je uveljavila z nastopom gospodarjenja Jožefa Čopa II. (npr. ÖStA, HHStA, FAA, A–IX–21, Seisenberg, No. 9, Vergleiche, 31. 8. 1789; ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, Q17, 2. modri kvatern, fol. M 18, 16. 12. 1791).

⁹⁸ ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, gl. knj. III, fol. 253.

⁹⁹ ARS, AS 730, Gospodstvo Dol, fasc. 123, Topografija Dolenjske, pag. 219. – Rokopis je v končni obliki nastal v zadnjih dveh letih Breckerfeldovega življenja, med letoma 1804 in 1806, saj avtor na isti strani pri opisu gradu Lisičje omenja še leto 1804, vendar pa pri Podšentjurju s prejšnjim stoletjem misli 17. stoletje.

Podšentjurju ne glede na njegov skromni videz rekli preprosto *grad*, o čemer priča vpis Čopovega otroka v mrliško matično knjigo leta 1791 (*u grado*).¹⁰⁰ Kakor hitro pa je bilo treba določneje povedati, za kateri grad gre, so se očitno zatekli k opisni obliki, npr. Pod Št. Jurjem, v Št. Juriju. Kot rečeno, srečamo prvo slovensko poimenovanje pri Valvasorju, in sicer v več zapisih, ki niso povsem enotni. V skicni knjigi iz let 1678–79, predlogi za *Topografijo Kranjske* (1679), kjer sta celo dve upodobitvi dvorca, na prvi skici ni naslova,¹⁰¹ druga pa je naslovljena kot *S. Georgen* in s slovenskim imenom *Pod Sent Jurjem*. Zanimivo je, da je na njej prečrtano prvotno slovensko ime *S. Jur*.¹⁰² Nemško ime *S. Georgen* in slovensko *Pod Sent Jurjem* je dal Valvasor prenesti tudi na bakrorezno upodobitev v *Topografiji Kranjske* (1679).¹⁰³ Na desni strani nekoliko obrezan bakrorez je nato objavil še v *Slavi vojvodine Kranjske* (1689), kjer pa v opisu Podšentjurja dvorec, po Valvasorju grad (*Schloß*), v slovenščini ni imenovan *Pod Sent Jurjem*, temveč skladno z lokalnim govorom *Pod Sent Jurjam*.¹⁰⁴ V drugi polovici 17. stoletja so torej podšentjurski dvorec poznali kot (grad) Pod Šentjurjem.

Žal ne poznamo niti enega slovenskega zapisa imena dvorca iz 18. stoletja, če izvzamemo lokalno oznako *grad* iz leta 1791. V slovenščini se Podšentjur ponovno pojavi šele v prvi polovici 19. stoletja v oklicni knjigi župnije Št. Jurij, in sicer kot *Šentjurska graščina* (*grašina*), s čimer ni mišljen samo dvorec, ampak predvsem zemljiško gospostvo. Oče mladoporočenca Jožefa Čopa, prav tako Jožef, je leta 1815 naveden kot *gospod Šentjurske grašine* (*Gospoda Shentjurske grafhine*).¹⁰⁵ Dve leti pozneje, 1817, ga oklicna knjiga navaja kot *lastnika Šentjurske grašine* (*lastnika Shentjurske grafhine*),¹⁰⁶ v štiridesetih letih 19. stoletja pa je mlajši Jožef Čop pri porokah štirih svojih otrok (1840, 1844 in 1845) imenovan *gospod in grašinak* (*gospoda Josbefa Zhopp grafhinaka is Josefke in fare domazhe*).¹⁰⁷ Ni rečeno, da je izraz *graščina* mlajši, ampak bi lahko že prej soobstajal kot alternativna oznaka za *grad*.

Končno se je slovensko ime znašlo na leta 1857 objavljenem uradnem seznamu z naslovom Abecedni spisek vseh seliš, graščin, gradov in gradičev v krajnski vojvodini 1854. Imenje (Gült) *St. Irgenhof* ima na tem seznamu dve imeni: *Sveti Jur* in *Podšentjur*,¹⁰⁸ kar jasno priča o neustaljenosti slovenskega poimenovanja. *Podšentjur* je imenovalniška oblika Valvasorjevega imena *Pod Šent Jurjem* oziroma *Pod Šent Jurjam*, vprašanje pa je, ali se je res kdaj uveljavila ali pa je na seznam iz leta 1854 prišla kot rešitev v sili. Kolikor je bilo mogoče ugotoviti, jo je v strokovno literaturo prvi uvedel Rudolf Trofenik v faksimilu Valvasorjeve *Topografije Kranjske* (1970)¹⁰⁹ in za njim Majda Smole (1982), ki se je oprla na omenjeni seznam iz srede 19. stoletja. Ne vemo, od kod je takšno ime vzel Trofenik: ali iz istega tiskanega vira kot Smoletova ali pa ga je ustvaril sam, tako da je Valvasorjevo mestniško poimenovanje *Pod Šentjurjem/jam* preprosto spremenil v imenovalnik *Podšentjur*?

Kot vse kaže, ime Podšentjur v 19. stoletju ni bilo v živi rabi, ampak so poznali le izraz Šentjurska oziroma Šentjurijska graščina. Spomnimo na že omenjeno oklicno knjigo župnije Št. Jurij, ki v letih

¹⁰⁰ NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Matične knjige, M 1787–1798, fol. 5.

¹⁰¹ Valvasor, *Topografija Kranjske*, št. 76.

¹⁰² Prav tam, št. 80.

¹⁰³ Prav tam, št. 57.

¹⁰⁴ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 182.

¹⁰⁵ NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Razne knjige, šk. 5, oklicna knjiga 1814–1845, pag. 3.

¹⁰⁶ Prav tam, pag. 5.

¹⁰⁷ Prav tam, s. p., 12. 1.–19. 1.–26. 1. 1840, 21. 1.–28. 1.–2. 2. 1844, 28. 1.–2. 2.–4. 2. 1844.

¹⁰⁸ *Landes-Regierungs-Blatt*, str. 81 – Kraj Št. Jurij pod Kumom (St. Georgen) je slovensko poimenovan: *Sveti Juri*, tudi *Šentjija* (prav tam, str. 56).

¹⁰⁹ Valvasor, *Topographia Ducatus Carnioliae Moderna*, str. 60.

Joř, Monat und Tag.	Stadt, Markt, oder Dorf.	Haus Nro.	Namen des Verstorbenen.
1790			
am 18. August	Na Barlošneto.	49.	Lucie Werlogar.
am 29. August	Neudorf.	24.	Aloysia Schagar.
am 30. Septem.	na Savelicki.	18.	Malkia Jamschek.
am 7. Sept.	u grado.	47.	Maria Ana Vesloppin
am 4. Oktob.	95 Raunega.	38.	Jana inu Niga.
am 24. Oktob.	95 Joponovo Raune.	52.	Jera Sallesintha
am 27. April	95 podlafs.	25.	Spella Strinavzka.
am 9. Maj.	95 slarga Suora	8.	Juri Borz.
1791	in Planinack	7.	Lucia Planinscheg
1791	Pod Raunim		

Omemba Čopovega otroka »u grado« v mrliški matici župnije Št. Jurij pod Kumom 29. januarja 1791 (NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Matične knjige, M 1787–1798, fol. 5).

1817
 Joakim Tokopp, Lejdig, rajnsiga Joshefa Tokoppa, lastnika
 Šentjurske grašine inu njega skene rajne fere Švitliha
 sakonski fgr, v comarski fari
 Mira Reigler, tudi Lejdig, rajnsiga Andreja Reiglerja Šmeta
 v Tokateski fari, inu njega skene Mire Reiglerja Šmeta,
 konfleski fari, je spor Materic v Tokateski
 10ma jana

Omemba »Šentjurske grašine« v šentjurijski slovenski oklicni knjigi leta 1817 (NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Razne knjige, šk. 5, oklicna knjiga 1814–1845, pag. 5).

1815 in 1817 pravi: »Šentjurska grašina« (*Shentjurske grafhine*).¹¹⁰ Sedemdeset let pozneje, leta 1887, piše okrajno sodišče v Litiji o posestvu Jožefa Čopa, vpisanem v kranjsko deželno desko »pod imenom Št.

¹¹⁰ NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Razne knjige, šk. 5, oklicna knjiga 1814–1845, pag. 3 in 5.

Jurijska grajščina (*Gut Irgenhof bei St. Georgen*)«. ¹¹¹ Leta 1891 pa je šentjurijski župnik Janez Vidergar v gostilniški protokol Podšentjurja z začetka 19. stoletja zapisal, da izvira »iz šentjurske grajščine«. ¹¹²

Slovensko ime dvorca je bilo torej precej manj stabilno od nemškega, saj se je slednje prenašalo v pisni obliki in imelo veljavo uradnega poimenovanja. Zdi se mogoče, da je ime, ki ga je dvorec dobil po Št. Juriju in je živelo v več različicah, začelo med domačini pešati že v drugi polovici 18. stoletja. V ljudski rabi ga je vse bolj zamenjevalo poimenovanje po rodbini Čop. Tako je v svibenski krstni matici že leta 1771, v času, ko so pri krščencih vpisovali pripadnost zemljiškemu gospodu, najti poleg oznake *St. Jörgenhof* oziroma *St. Georgen Hof* tudi poenostavljeno opredelitev pripadnosti »pod dominij Čop« (*Sub Dom: Tschopp*). ¹¹³ Najpozneje sredi 19. stoletja je Čopovo rodbinsko ime postalo prevladujoče, če že ne edino hišno ime. Tako v statusu animarum šentjurijske župnije iz leta 1856 v rubriki Hišno ime (*Nomen vulgare*) beremo preprosto: *Tschopp*. ¹¹⁴

Vzporedno s tem je spomin na *grad* oziroma *grajščino* in na Čope kot graščake po zemljiški odvezi čedalje hitreje bledel. Potem ko je stavba leta 1791 v mrliški matici omenjena v slovenščini kot grad (*u grado*), ¹¹⁵ je o grajskem posloppju govor le še leta 1844 v kupoprodajni pogodbi med očetom in sinom Jožefom Čopom III. in IV., s katero si je oče izgovoril za bivanje dve sobi v vzhodnem delu gradu (*im Schloßgebäude*). ¹¹⁶ Izraz *Šentjurska grajščina* pa zasledimo zadnjič v omenjenem župnikovem zapisu iz leta 1891.

Najmanj raziskan ostaja **stavbni razvoj dvorca**, ki je tudi slabo dokumentiran. Podoba, kakršno ponujajo bakrorez v Valvasorjevi *Topografiji Kranjske* (1679) ¹¹⁷ in skici v skicni knjigi k njej (1678–79), ¹¹⁸ ne daje vtisa, da gre za dvorec. Preprosta visokopritlična stavba je bila eden najskromnejših sedežev zemljiških gospojev v deželi.

Od Valvasorjeve *Topografije Kranjske* (1679) ¹¹⁹ in ponovne objave nekoliko obrezanega bakroreza v *Slavi vojvodine Kranjske* (1689) ¹²⁰ nimamo vse do fotografij, ki se vrstijo od začetka 20. stoletja, nobene drugega vizualnega prikaza Podšentjurja kakor tlorisni upodobitvi na franciscejski katastrski mapi (1825) ¹²¹ in na mapi reambulančnega katastra (1867), ¹²² ki obe prikazujeta stanovanjsko stavbo današnje velikosti. Čopovo rodbinsko izročilo, po katerem je vzhodni del hiše starejši, zahodni pa mlajši, je potrdila letnica 1794, odkrita okoli leta 1960 pod beležem na tramu v *hiši*. ¹²³ Trinajst let pred dokumentiranim gradbenim posegom je nastal zapuščinski inventar prvega Čopa, Janeza Jožefa (1781), najstarejši vir, ki govori o prostorih v dvorcu. Glede na to, da omenja vsega štiri prostore – dve

¹¹¹ ARS, AS 307, Deželno sodišče v Ljubljani, listine 1887, fasc. IV, št. 631, 24. 6. 1887.

¹¹² NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Razne knjige, šk. 1, gospodarska knjiga šentjurske grajščine 1809–1810 [dejansko gostilniški protokol 1809–1812], s. p., hrbtna stran sprednjih platnic.

¹¹³ Takšno oznako najdemo leta 1771 pri krstu Jurija Višnikarja iz Padeža, medtem ko je leto prej pri krstu njegovega sovaščana Mihe Berlogarja gospodstvo opredeljeno kot »sub Dom: ad S. Georgium sub Tschopp« (NŠAL, ŽA Svibno, Maticne knjige, R 1770–1776, fol. 13). Čopovo ime se pojavi tudi leta 1772 pri krščenki Neži Kovač iz Št. Jurija, in sicer kot dopolnitev uradnemu nemškemu imenu dvorca: »sub Dom: S: Jörgenhoff v[ulgo] Zopp« (prav tam, fol. 22v). Druge omembe dvorca: prav tam, fol. 2, 22 in 23v.

¹¹⁴ NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Statusi animarum, šk. 2, status animarum 1856, pag. 1.

¹¹⁵ Prav tam, Maticne knjige, M 1787–1798, fol. 5.

¹¹⁶ ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, knj. 38, knjiga listin IX, fol. 209–211, 28. 1. 1844.

¹¹⁷ Valvasor, *Topographia Ducatus Carnioliae Moderna*, št. 57.

¹¹⁸ Valvasor, *Topografija Kranjske 1678–1679. Skicna knjiga*, št. 76 in 80.

¹¹⁹ Valvasor, *Topographia Ducatus Carnioliae Moderna*, št. 57.

¹²⁰ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 182.

¹²¹ ARS, AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 53, k. o. Št. Jurij pod Kumom, mapni list VII.

¹²² ARS, AS 181, Reambulančni kataster za Kranjsko, D 53, k. o. Št. Jurij pod Kumom, mapni list 8.

¹²³ Informatorja: Jurij Čop (1927–2015), Podkum, 14. 2. 1986; Cilka Čop (1936), Podkum, 14. 2. 1986 in 1. 6. 2018.

manjši sobi (*in rten Stüberl, in zten Stüberl*), živilsko shrambo in kuhinjo (*In der Speiß-Kammer und Küchtl*)¹²⁴ – vse kaže, da so bili bivanjski prostori tedaj še v celoti v eni etaži.¹²⁵ Dozidava leta 1794 torej ni pomenila samo skoraj polovične razširitve hiše proti zahodu, ampak tudi nadzidanje nadstropja. Kletni del je s tem pridobil en prostor, pritličje dve sobi, nadstropje pa štiri in hodnik.¹²⁶

Ivan Stopar, ki je prvi ponudil zelo kratek stavbni oris Podšentjurja (2001),¹²⁷ teh ugotovitev ni poznal, čeprav so bile v glavnih potezah objavljene že precej pred tem (1988).¹²⁸ Tako se je ustavil zgolj pri Valvasorju in zapisal: »Valvasor je na obeh svojih bakrorezih upodobil skromno zidano, visokopritlično ali nemara nadstropno stavbo z dvokapno streho na čop, ograjeno s plotom, ki z ničemer ne razodeva svojega fevdalnega statusa.«¹²⁹

Desetletje pozneje (2011) je Igor Sapač na podlagi lastnih opažanj in medtem odkritih novih zgodovinskih dejstev ugotavljal, da gre pri Podšentjurju za bolj arhaičen stavbni tip novoveškega dvora. O njegovem razvoju pravi: »Sedaj je to manjša čokata dvonadstropna pravokotna stavba s štiriosno glavno fasado. Njena zunanost je bila po drugi svetovni vojni predelana in utilitarno preoblikovana; takrat je nastala tudi dvokapna streha, ki je nadomestila nekdanjo čopasto. Kljub temu je zasnova novoveškega dvora, iz katerega se je razvila, še dobro razpoznavna. Rahli zalom glavne fasade kaže, da so prvotno dvocelično stavbo dvora iz zgodnjega novega veka v poznem 18. stoletju razširili proti zahodu. Nekdanjo podobo kaže Valvasorjeva upodobitev; to je bila majhna in najbrž le enonadstropna stavba z dvokapno streho, prirezano na čop. Njegova stavbna masa je bila skoraj še prav takšna, kakršne so bile stavbne mase srednjeveških stolpastih dvorov. Zakaj je okoli leta 1600 nastala stavba s tako arhaično arhitekturno zasnovo, je brez nadrobnejših stavbnih raziskav težko pojasniti. Morda se je razvila iz starejše kmečke domačije. Po drugi strani je mogoče, da so jo zgradili povsem na novo po vzoru takrat prav gotovo še številnih stavb srednjeveških stolpastih dvorov.«¹³⁰

Temu gre dodati le toliko, da je za današnjo Čopovo hišo mogoče reči, da je dvonadstropna, samo, če kletno etažo štejemo za pritličje. V tem primeru je bil dvorec, kot ga prikazuje Valvasor, enonadstropen, sicer pa visokopritličen, današnja hiša pa enonadstropna. Stavba, v celoti zgrajena iz kamna in ponekod z meter širokimi zunanjimi zidovi, meri v dolžino 15,8 metrov, v širino 11,5, v višino pa približno 14 metrov. Danes so v pritličju hiše hodnik, kuhinja, dve sobi, izba, shramba, kopalnica s straniščem in kamra, v nadstropju hodnik, štiri sobe in stranišče. V kletni etaži, ki je manjša od zgornjih dveh, sta dva prostora. V Valvasorjevem času in vse tja do razširitve leta 1794 je stavbna masa obsegala le dobro četrtno današnjih bivalnih površin in dobro polovico kletne etaže. Proti zahodu so hišo podaljšali za približno šest metrov in pol. Vhod v večjo od dveh dozidanih sob v pritličju naj bi bil prvotno drugi vhod v hišo, nasproti glavnemu. Na stiku starega in novega dela stavbe je debel dvojni zid. Podporni steber na jugovzhodnem vogalu, ki Čopovi hiši edini daje nekoliko »grajski

¹²⁴ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 116, fasc. XXXXVII, lit. T-83, 26. 9. 1781, pag. 2, 3 in 4.

¹²⁵ Zapuščinski inventar iz leta 1781 ne omenja veže in še kakšnega prostora. Manjši prostor, kamor se je prišlo iz veže, so še v 20. stoletju, ko je služil za drvarnico (danes je v njem kopalnica), imenovali *špehkamra*, ker naj bi bil tu svojčas zapor za podložnike (informatorja Jurij Čop (1927–2015), Podkum, 14. 2. 1986; Janez Baš (1908–1988), Šklendrovec pri Podkumu, 14. 2. 1986).

¹²⁶ Leta 1988 sem v *Kroniki* zapisal, da je pred letom 1794 stala že celotna vzhodna polovica stavbe, vse tri etaže. Sledil sem namreč informacijam tedanjega gospodarja Jurija Čopa (1927–2015), da je dozidava zahodnega dela hiše vidna zlasti na podstrešju, grajenem iz različno tesanih hrastovih brun (Golec, Iz življenja malih graščakov Čopov, str. 185–186).

¹²⁷ Stopar, *Grajske stavbe. II. Dolenjska. Druga knjiga*, str. 117.

¹²⁸ Golec, Iz življenja malih graščakov Čopov, str. 185–186.

¹²⁹ Stopar, *Grajske stavbe. II. Dolenjska. Druga knjiga*, str. 117.

¹³⁰ Sapač, Arhitekturnozgodovinska problematika, str. 399.

Čopova hiša, nekdanji Podšentjur, danes
(foto: B. Golec, avgust 2018)

videz«, iz Valvasorjevih upodobitev še ni razviden in je prejkone plod prezidave s konca 18. stoletja. Skozi čas se je namembnost posameznih prostorov v hiši spreminjala, zlasti v pritličju oziroma drugi etaži. Tako so, denimo, nekako sredi 20. stoletja v skrajnem jugovzhodnem delu stavbe naredili iz nekdanje shrambe današnjo bivalno kuhinjo, ki je zamenjala prejšnjo kuhinjo v sosednjem prostoru, zdaj izbi, ta pa pred tem črno kuhinjo v severovzhodnem delu, desno od vhoda v hišo.¹³¹ Črna kuhinja je bila po vsej verjetnosti na istem mestu že ob nastanku prvotnega dvorca, sobi iz leta 1781 pa sta današnja kuhinja in izba med slednjo in spalnico, ki je že v zahodnem, leta 1794 dozidanem delu hiše.

Viri za zgodovino Podšentjurja so, gledano v celoti, ohranjeni zelo pomanjkljivo. Pričakovali bi, da se bo pri Čopovih, ki v dvorcu kontinuirano živijo in gospodarijo že več kot 270 let, ohranila vsaj peščica starejših dokumentov, a žal ni tako. Kriva ni, denimo, druga svetovna vojna, ko je morala družina za tri leta in pol zapustiti dom, ampak gre razloge iskati drugje. Vinko Möderndorfer je leta 1938 zapisal: »Še pred nedavnim so v Čopovi družini hranili seznam cerkvenih podložnikov dolžnikov in seznam odsluženih kazni.«¹³² Morda so pri Čopovih v prvih desetletjih 20. stoletja res še imeli kakšne dokumente iz časa pred zemljiško odvezo, toda sčasoma se je izgubilo tudi to. V kraju, natančneje v župnijskem arhivu se je ohranil edinole gostilniški protokol dvorca Podšentjur iz let 1809–1812. Župnik Janez Videgar je na notranjo stran sprednjih platnic zapisal: »Iz šentjurske graščine. (1891. Jože Čop, posestnik).« Morda je takratni gospodar Jožef Čop, peti in zadnji s tem imenom, prinesel foliant župniku v hrambo kot starino, da bi se na ta način ohranil, lahko pa tudi, da ga je župnik našel v župnišču ali kje drugje in samo zabeležil njegov izvor. Protokol je danes shranjen v župnijskem fondu Šentjurij–Podkum v Nadškofijskem arhivu Ljubljana, kjer je dobil zmotno oznako: »gospodarska knjiga šentjurske graščine 1809–1810.«¹³³

¹³¹ Informatorji: Cilka Čop (1936), Podkum, in Marjan Čop (1950), Laško, oba v Podkumu 1. 6. 2018; Franc Odlazek (1930), Podkum, 3. 6. 2018. Meritve je marca 2020 opravil Marjan Čop.

¹³² Möderndorfer, *Slovenska vas*, str. 23.

¹³³ NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Razne knjige, šk. 1, gospodarska knjiga šentjurske graščine 1809–1810 [dejansko gostilniški protokol 1809–1812]. Foliant s trdimi platnicami obsega 79 neoštevilčenih listov in meri 33,0 x 10,5 cm. Naslovna stran se glasi: »Wirths= Hauß Protocoll, des St: Jörgenhofs seit 1ten 7ber 1809. bis hin –«. Vsebina protokola so dolгови posameznikov Čopovi gostilni in njihove poravnave med letoma 1809 in 1812 ter seznam nabavljenega vina v letih 1823–1824.

Do srede 18. stoletja, preden je zagospodarila rodbina Čop, so razpoložljivi viri o Podšentjurju več kot skromni, za zadnje stoletje pred zemljiško odvezo pa vsaj zadovoljivi, čeravno njihova ohranjenost še zdaleč ni razveseljiva. Pred nastankom terezijanskega katastra (1747–1756) se ni ohranil noben urbar ali drug urbarialni register, pa tudi poslej poznamo o gospodarjenju v glavnem le fragmente zapisov. Prav tako pogrešamo zemljiško knjigo za podložnike, ki so jo bili zemljiški gospodje dolžni voditi od leta 1769 dalje,¹³⁴ kaj šele, da bi v kakšnem arhivu obstajal samostojen arhivski fond z naslovom Podšentjur. Zapisi iz stoletij pred zemljiško odvezo, ki so jih pri sebi hranili lastniki dvorca, so se porazgubili ali pa so jih podšentjurski graščaki sami zavrgli, ko v njih niso več videli uporabne vrednosti.

Pri spremljanju lastniških in posestnih sprememb smo tako odvisni predvsem od evidenc, ki so jih vodili na deželni ravni v Ljubljani, najprej od kranjske imenjske knjige, tj. davčnega katastra za zemljiške gospode,¹³⁵ in nato od srede 18. stoletja od kranjske deželne deske, zemljiške knjige za zemljiška gospodstva.¹³⁶ Celovito posestno stanje razkriva šele terezijanski kataster sredi 18. stoletja, ki vključuje edine znane urbarje,¹³⁷ natančneje pa franciscejski kataster iz dvajsetih let 19. stoletja.¹³⁸

Za podšentjursko zgodovino so nadalje bogat vir podatkov zapuščinski inventarji in oporoke graščakov, shranjeni v dveh zbirkah kranjskega deželnega sodišča v Ljubljani.¹³⁹ Njihovo število je sicer zelo omejeno, saj jih za veliko večino gospodarjev Podšentjurja ni, obstoječi pa pomenijo za marsikatero spoznanje ključni ali sploh edini vir. O podšentjurskih graščakih govorijo nadalje svibenske in šentjurijske župnijske matične knjige ter druge župnijske evidence, kot so zapisniki duš, oklicne knjige in desetinski registri.¹⁴⁰ Končno so tu še zapuščinski inventarji in razni zapisi oseb, ki so bile s Podšentjurjem in njegovimi graščaki poslovno povezane.

Gledano v celoti, pri iskanju zgodovinskih podatkov se je bilo treba zelo potruditi. Koliko neodkritih se še skriva po raznih listinah, zapuščinskih inventarjih, matičnih knjigah in drugje, ni mogoče predvideti. Morda bo kak skromen, naključno odkrit vir ali osamljen podatek privedel do novih spoznanj, ki bodo sliko o Podšentjurju in njegovih stanovalcih pomembno dopolnila ali celo spremenila, še posebej za najzgodnejše obdobje njegovega obstoja.

¹³⁴ Po zemljiški odvezi so knjige zemljiških gospodstev prevzela novoustanovljena okrajna sodišča. Podšentjur je spadal najprej v sodni okraj Novi dvor pri Radečah in nato pod Radeče. To območje danes pokriva Zgodovinski arhiv Celje in v njegovi zbirki zemljiških knjig ni nobene podšentjurske, najdemo pa zemljiške knjige sosednjih gospodstev, kot so Klevišče, Svibno, Hotemež in svibensko župnijsko imenje (ZAC/1031, Zbirka zemljiških knjig, popis).

¹³⁵ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 4–6.

¹³⁶ ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, gl. knj. III, fol. 253–262.

¹³⁷ ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 115, RDA, N 147; šk. 72, BT, N 147.

¹³⁸ ARS, AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 53, k. o. Št. Jurij pod Kumom.

¹³⁹ ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani; AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani.

¹⁴⁰ NŠAL, ŽA Svibno; ŽA Šentjurij–Podkum; NŠAL, NŠAL 100, KAL, fasc. 275/1.

ZAVRLOV SVOBODNIŠKI DVOREC – OD NASTANKA DO PREHODA V PLEMIŠKE ROKE

V uvodnem poglavju o začetkih Podšentjurja smo spoznali vir, ki izrecno govori o nastanku graščinske in podložniške posesti, zapuščinski inventar Martina Zavrla, datiran 8. oktobra 1616 v Št. Juriju (*bej St: Georgen*).¹⁴¹ Stanje Zavrlove posesti je sumarno zajeto v rubriki Zemljišča, ki zelo nazorno in nedvoumno razkriva, kako je nastala graščinska posest: »Dvorec pri Št. Juriju na Kumu (*der Süz bej St: Georgen in Khuemb*), kjer so bile prej tri hube in iz njih narejeno njegovo polje (*so hievor drej Hüeben gewest, und darauß sein Pauueldt gemacht*)«. V isti vasi je imel pokojnik še dve manjši opusteli hubi (*Im gemelten dorff zwaj Ede Hieblein*), nadalje 100 goldinarjev vreden vinograd s hišico in vinogradom na Brunku pri Radečah (*Im Prunsperg*) ter šest podložnikov (*Sechs Vnterthannen*), ki so navedeni zgolj sumarno brez imen in krajev,¹⁴² a je iz registrov listin za večino razvidno, kdaj so bili pridobljeni in od koga.¹⁴³

Podšentjurski dvorec kot tak je v inventarju imenovan enkrat samkrat, in sicer v rubriki Zemljišča opisno kot »dvorec pri Št. Juriju na Kumu« (*der Süz bej St: Georgen in Khuemb*),¹⁴⁴ inventar pa je datiran »pri Št. Juriju« (*Bescheben bej St: Georgen*).¹⁴⁵ Zapuščina je v uvodu geografsko opredeljena kot »ležeča pri Št. Juriju v svibenskem sodišču« (*bej St: Georgen im Scharffenbergerischen gericht gelegen*).¹⁴⁶ Ko pa so isti inventurni komisarji 15. marca naslednjega leta 1617 na Svibnem naslovili dopis na namestnika deželnega upravitelja, v njem omenjajo »podložnike, ki pripadajo Zavrlovemu dvorcu« (*die zum Saurilschen Siz gehörige vnterthanen*).¹⁴⁷ Za dvorec, ki je imel dotlej za seboj kratko zgodovino, torej še ni bilo ustaljenega imena. Nekateri so ga imenovali po Št. Juriju, spet drugi po Zavrlu, denimo z različicami »Zavrlov grad«, »Zavrlova graščina«, »pri Zavrlu«.

Pravni zgodovinar Janko Polec, ki zapuščinskega inventarja Martina Zavrla ni poznal, je v svoji obsežni razpravi o svobodnikih na Kranjskem (1936) uvrstil Zavrlovo posest med večje svobodniške posesti v deželi.¹⁴⁸ Izraz **svobodnik**, kot v slovenščino od Polca dalje prevajamo nemški termin *Freisass*,¹⁴⁹ je v novem veku do zemljiške odveze pomenil kmeta, ki je imel gosposčinske pravice na kakem agrarnem viru dohodkov, npr. na svoji kmetiji, na desetinah ali celo kot mali zemljiški gospod. Njegova

¹⁴¹ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 97, fasc. XXXXI, lit. S–8, 8. 10. 1616, pag. 55.

¹⁴² Prav tam, pag. 31.

¹⁴³ Prav tam, pag. 3–5.

¹⁴⁴ Prav tam, pag. 32.

¹⁴⁵ Prav tam, pag. 56.

¹⁴⁶ Prav tam, pag. 1.

¹⁴⁷ Prav tam, 15. 3. 1617, pag. 67.

¹⁴⁸ Kot takšne je Polec izpostavil štiri posesti na Gorenjskem: Jerajevo in Burgarjevo pri Vodichah pod Šmarno goro, Petričevo v Zgornjem Brniku in Lukancičevo v Škofji Loki, na Dolenjskem pa poleg Zavrlove še Jakuševo pri Šentjanžu (Polec, *Svobodniki na Kranjskem*, str. 349).

¹⁴⁹ Prav tam, str. 5–6.

posest ni bila odvisna od nobenega zemljiškega gospodstva, ampak neposredno obdavčena pri deželnih stanovih in kot takšna vpisana v imenjsko knjigo, deželni davčni kataster za zemljiška gospodstva.¹⁵⁰ Poseben zvezek imenjske knjige za svobodnike je obstajal od leta 1662, medtem ko so jih dotlej vodili v razdelku »Navadni ljudje (in meščani)«. ¹⁵¹ Vendar svobodništvo ni bilo vezano na osebo, ampak na posest. Svobodnik je lahko užival različne osebne položaje in samo če ni imel drugega podložnega premoženja, je bil tudi osebno svoboden in je štel med res svobodne kmete.¹⁵² Martin Zavrl je vsekakor spadal med slednje, zato je njegovo zapuščino tudi inventariziralo in obravnavalo deželno sodišče. Kot bomo videli, pri šentjurijskih Zavrljih ni dileme, kako so kot svobodniki prišli do svoje podložniške posesti – o tem priča imenjska knjiga –, medtem ko je zavito v temo, kdaj natanko in na kakšen način so si kot prostolastno podredili svojo dominikalno posest, sestavljeno iz nekdanjih podložniških hub.

Možnosti za to je več. Glavni načini nastanka in pomnožitve svobodniških imenj so bili: fevdna podelitev, nakup od zemljiških gospodstev ter delitev že obstoječih svobodniških zemljišč in njihov nakup od svobodnikov. Najbolj običajen način nastanka svobodništva je tja do 18. stoletja predstavljala kupoprodaja gosposčinskih zemljišč in desetnin, ki so jih zemljiški gospodje prodali podložnikom in svobodnikom.¹⁵³ V obdobju od 1546 do 1618, tj. v času prve popolne imenjske knjige, ko se v njej pojavi tudi Zavrlovo imenje v Št. Juriju (1603), so največ zemljišč prodali posestniki manjših gospodstev okoli Litije in Vač, torej prav na območju, ki je vključevalo tudi Podšentjur. Še več, med prodajalci so prednjačili pl. Apfaltrerji z Roj in Grmač,¹⁵⁴ od katerih je, kot bomo videli, kupoval zemljo tudi Martin Zavrl.

V imenjski knjigi, deželnem katastru nepodložnih zemljišč, kot jo opredeljuje Polec,¹⁵⁵ so se na območju Št. Jurija pod Kumom pojavili v prvem desetletju 17. stoletja skoraj hkrati trije svobodniki: leta 1603 Martin Zavrl z ženo Heleno,¹⁵⁶ naslednje leto Jakob Kukovica¹⁵⁷ in leta 1607 Jurij Vodenik, ko je od Zavrla kupil eno hubo.¹⁵⁸ Medtem ko se je Zavrlovo imenje, ki je bilo že v izhodišču največje, v naslednjih letih, kot bomo videli, povečalo za šestkrat in se razvilo v dvorec s podložniško posestjo, sta drugi dve stagnirali. Vodenikovo se je že po treh desetletjih, ko ga je kupil Jurij pl. Kheysell (1638), vrnilo v plemiške roke,¹⁵⁹ Kukovčevo, ki ga je prav tako sestavljala le ena huba, pa se je v prvi polovici 17. stoletja razdelilo med potomce in nato v glavnem prešlo na cerkev sv. Martina pod Pogonikom v župniji Šmartno pri Litiji.¹⁶⁰

Že Polec je iz imenjske knjige izpisal vse vpise nakupov Zavrlrove posesti in zapisal, da je **Martin Zavrl** s tem, ko je leta 1603 kupil prvo posest z nekaj manj kot tremi goldinarji imenjske rente, postal

¹⁵⁰ Vilfan, Kmečko prebivalstvo, str. 345.

¹⁵¹ Polec, Svobodniki na Kranjskem, str. 22–24.

¹⁵² Vilfan, Kmečko prebivalstvo, str. 345; Polec, Svobodniki na Kranjskem, str. 47–49.

¹⁵³ Polec, Svobodniki na Kranjskem, str. 38–39.

¹⁵⁴ Prav tam, str. 40.

¹⁵⁵ Prav tam, str. 31.

¹⁵⁶ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 4 (1546–1618), fol. 332.

¹⁵⁷ Jakob Kukovica (*Jakob Kukbauiza*), vpisan pod krajem Št. Jurij (*Sanct Geörgen*), je leta 1604 pridobil 1 goldinar, 48 krajcarjev in pol imenjske rente od Baltazarja pl. Apfaltrerja z Roj pri Litiji; leta 1618 mu je sledil sin Mihael (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 4 (1546–1618), fol. 331v).

¹⁵⁸ Prav tam, fol. 331v.

¹⁵⁹ Prav tam, fol. 331v; prav tam, knj. 5 (1619–1661), fol. 342v.

¹⁶⁰ Dve njivi je leta 1657 odkupil novi svobodnik Marko Dobravec (prav tam, knj. 5 (1619–1661), fol. 342). Kukovčeva razdeljena posest je nato leta 1694 prišla v last župnijske cerkve sv. Martina v Šmartnem pri Litiji, medtem ko sta bili Dobravčevi njivi v rokah iste rodbine še sredi 18. stoletja (prav tam, knj. 7 (1662–1756 Freisasser), fol. 104, 105 in 106).

svobodnik.¹⁶¹ Martin dejansko ni bil lastnik sam, ampak si je celotno posest delil z ženo Heleno. Zakonca (*Martin Saverl vnd Hellena sein Ehwürthbin*) sta bila omenjenega leta vpisana v imenjsko knjigo kot nova obdavčenca v kraju Št. Jurij pod Kumom (*S: Geörgen vnterm Kbumm*). Prvi vpis se je nanašal na imenjsko rento v višini 2 goldinarjev, 46 krajcarjev in 1 denariča, ki jo je dal Kozma pl. Hohenwart s Kolovca (*zum Gerlachstein*) odpisati od posesti (*Güettern*), podedovanih po pokojni ženi.¹⁶² Iz višine imenjske rente lahko sklepamo na tri hube, vendar gotovo ni šlo za tiste tri, iz katerih je, kot pravi inventar Zavrlove zapuščine (1616), nastalo (podšentjursko) graščinsko polje, saj dominikalna posest do terezijanskega katastra sredi 18. stoletja ni bila obdavčena in je kot takšne niso vpisovali v imenjsko knjigo. Posest, ki sta jo zakonca Zavrl kupila od Hohenwarta, je bila nasprotno podložniška in je ležala nekje blizu Št. Jurija pod Kumom. Do leta 1610 sledijo v imenjski knjigi še štirje vpisi, tako da se je izhodiščna imenjska renta početverila in je na koncu znašala 10 goldinarjev, 46 krajcarjev in 3 denariče. Najprej so Martinu Zavrlu leta 1606 pripisali od imenja nekega »gospoda« Golčana Raumschüsslovo desetino z rento 1 goldinar in 49 krajcarjev in pol. Gre za enega od samo dveh vpisov, ki razkrivata, na kaj se je renta nanašala.¹⁶³ Od naslednjih štirih vpisov so trije spet enako skopi kot prvi. Leta 1607 so Zavrlu pripisali 2 goldinarja in 20 krajcarjev rente Jurija Gusiča s Poganic in Griča, od Andreja pl. Apfaltrerja z Roj pa goldinar in 17 krajcarjev. Istega leta je Zavrl eno hubo z rento goldinar in 10 krajcarjev prodal svobodniku Juriju Vodeniku. Naslednje leto (1608) so od imenja omenjenega Andreja pl. Apfaltrerja prenesli k Zavrlu še 2 goldinarja in 46 krajcarjev in leta 1610 od imenja Krištofa pl. Wagna (z Bogenšperka) en goldinar imenjske rente.¹⁶⁴ Vpisi med letoma 1610 in 1618, eden ali več, so se nadaljevali na prilepljenem listku, ki je sčasoma žal odpadel,¹⁶⁵ tako da smo prikrajšani za vedenje, kako se je posest širila do leta 1619, ko so jo prenesli v novo imenjsko knjigo. Širitev je bila občutna, če primerjamo višino imenjske rente leta 1610 (10 goldinarjev, 46 krajcarjev in 3 denariče)¹⁶⁶ s tisto leta 1619 (18 gld, 9 kr in 1 den), tedaj vpisano na dediče Martina Zavrla.¹⁶⁷

Imenjska knjiga je torej ne samo podatkovno skopa, ampak v Zavrlovem primeru tudi pomanjkljiva. Povzeti je mogoče, da je Martin Zavrl, solastnik s soprogo Heleno, kupoval manjše posestne dele predvsem od bližnjih graščakov iz Mirnske doline (Grič) in z Litijskega (Bogenšperk in Roje).¹⁶⁸ O tem, na kaj se je z nakupi pridobljena imenjska renta nanašala, povedo več regesti kupnih pisem v Zavrlovem zapuščinskem inventarju, ki pa nikoli ne navajajo, na koga so se pisma glasila, ampak samo, kdo je bil izstavitelj oziroma prodajalec. Kot je v takih primerih običajno, gre kot prejemnika razumeti Martina Zavrla oziroma člane njegove ožje družine. V nasprotnem bi namreč inventurni komisarji čutili potrebo, da navedejo prejemnikovo ime. Kaj torej razkrivajo regesti? Raumschüsslova

¹⁶¹ Polec, Svobodniki na Kranjskem, str. 36–37.

¹⁶² ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 4 (1546–1618), fol. 332.

¹⁶³ Prav tam.

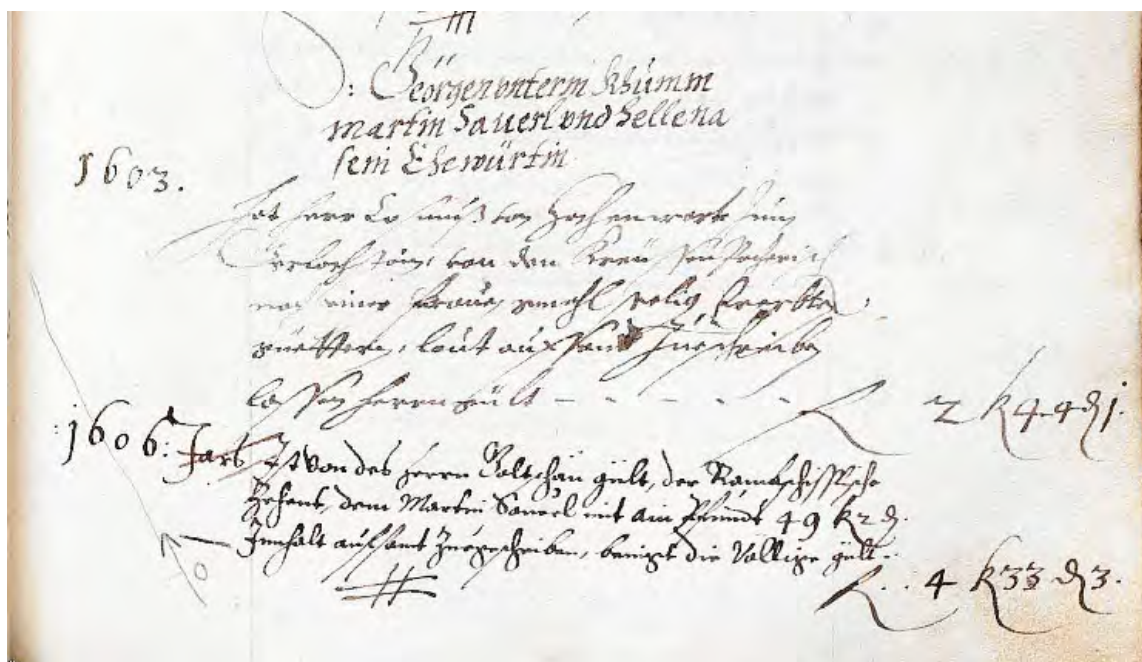
¹⁶⁴ Prav tam, fol. 331v.

¹⁶⁵ Pod vpisom iz leta 1610 na fol. 331v je znak, ki pomeni, da je nadaljevanje zaradi pomanjkanja prostora treba iskati nekje drugje v knjigi. Takšnega znaka drugje ni, najdemo samo sled rdečega voska, s katerim je bil na isti list prilepljen danes pogrešani listek z nadaljnimi vpisi. Listka ni bilo tam že v tridesetih letih 20. stoletja, ko je podatke o Zavrlovi posesti izpisoval Janko Polec, ki ima prav tako vpise le do leta 1610 (Polec, Svobodniki na Kranjskem, str. 37).

¹⁶⁶ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 4 (1546–1618), fol. 332, 331v (nadaljevanje s fol. 332).

¹⁶⁷ Prav tam, knj. 5 (1619–1661), fol. 342v.

¹⁶⁸ Ohranjeni so zapuščinski inventarji treh plemičev, ki so Zavrlu prodali posest – Baltazarja Golčana (1628), Kozme Hohenwarta (1628) in Jurija Gusiča (1632) – vendar ni v nobenem podatkov, ki bi dodatno osvetljevali stike z njim (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 119, fasc. XXXIX, lit. W–11, 24. 11. 1628; prav tam, šk. 31, fasc. XVI, lit. G–17, 19. 7. 1628; prav tam, šk. 41, fasc. XXI, lit. H–6, 17. 2. 1632). Enako velja za arhiv Apfaltrerjevega gospostva Grmače, naslednika Roj (AS 735, Gospostvo Grmače, popis).

Posest Martina in Helene Zavrl v kranjski imenjski knjigi (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 4 (1546–1618), fol. 332).

desetina, pripisana leta 1606 od Golčana (*Goltschän*), je bila kupljena že dve leti prej. O njej govori namreč kupno pismo za desetino »na Kumu« (*in Khuemb*), ki sta ga 5. oktobra 1604 izstavila »gospod« Baltazar Golčan (*Goltschain*) in njegova žena Marta, rojena pl. Apfalterr.¹⁶⁹ Za posest, pripisano leta 1607 od imenja Jurija pl. Gusiča z Griča, iz inventarja izvemo, da je obsegala dve hubi, od katerih je Zavrl, kot že znano, eno prodal Juriju Vodeniku.¹⁷⁰ Leta 1608 pridobljena posest Andreja pl. Apfalterrja z Roj je po regestu kupnega pisma obsegala dve hubi,¹⁷¹ nakup posesti od Krištofa pl. Wagna leta 1610 pa je zadeval hubo na Ključevici (*Stückhlberg*).¹⁷² Regesti listin v Zavrlovem zapuščinskem inventarju razkrivajo še štiri nakupe, od katerih padejo trije v čas pred 1610, zadnji pa je mlajši (1611), iz časa, ko v imenjski knjigi zija vrzel. Najzgodnejše je kupno pismo za desetino v krajih okoli Mokronoga v Mirnski dolini – Grič, Trebelno, Cerovec in Glinek –, ki sta ga leta 1593 izdala Sigmund pl. Weixlberg z Novega dvora pri Radečah (*zu Weixlstein*) in njegova žena Ana, rojena pl. Gall.¹⁷³ Geografsko je opredeljena huba, ki jo je po kupnem pismu leta 1601 prodal Andrej pl. Apfalterr z Roj. Ležala je

¹⁶⁹ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 97, fasc. XXXXI, lit. S–8, 8. 10. 1616, pag. 5.

¹⁷⁰ Prav tam, pag. 3. – V jamstvenem pismu Martinovega polbrata Janžeta Zavrla iz leta 1617 je Jurij Vodenik naveden kot eden od porokov, podložnik župnika na Polšniku in imetnik svobodniškega imenja v Praproti (pri Konjšici) (prav tam, 15. 3. 1617, pag. 62–63). V imenjski knjigi 1546–1619 še ni bil vpisan med svobodniki, v naslednji knjigi 1619–1661 pa ga najdemo pod krajem Št. Jurij pod Kumom (*St. Georgen vnterm Khumm*), dokler ni bila posest leta 1638 prenesena v plemiške roke, in sicer na Jurija Kheysla (prav tam, knj. 5 (1619–1661), fol. 342v).

¹⁷¹ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 97, fasc. XXXXI, lit. S–8, 8. 10. 1616, pag. 4.

¹⁷² Prav tam, pag. 3.

¹⁷³ Prav tam, pag. 5.

»pod Št. Jurijem« (*unter St. Georgen gelegen*), na njej pa je gospodaril kmet Luka Pirš.¹⁷⁴ Gre bodisi za eno od dveh šentjurijskih hub, ki sta bili ob Martinovi smrti pusti, bodisi za hubo, ki je postala del podšentjurske dominikalne posesti, saj te pridobitve ni v imenjski knjigi. Zadnja možnost se zdi precej bolj verjetna. Leta 1690 namreč v pogodbi med tedanjim lastnikom Podšentjurja Francem Engelbertom baronom Čečerjem in svibenskim župnikom beremo, da dvorcu pripadajoče polje sestavlja šest (!) hub.¹⁷⁵ Pirševa huba bi bila šesta, poleg petih iz Martinovega zapuščinskega inventarja. Kaže, da so Pirši na njej živeli vsaj še leta 1663, ko je dojilja tedanjega lastnika Podšentjurja barona Galla botrovala Pirševemu otroku.¹⁷⁶

V dominikalno posest bi se lahko vključila tudi katera od treh hub, ki jih prav tako poznamo samo iz zapuščinskega inventarja, ne pa tudi iz imenjske knjige. Leta 1608 je (Zavrlo) prodal eno hubo Adam pl. Wagen z Bogenšperka, leta 1611 pa dve hubi Kozma pl. Apfaltrer.¹⁷⁷ Od vpisov v imenjsko knjigo samo eden ni dokumentiran v registih listin v zapuščinskem inventarju, in sicer posest, kupljena leta 1603 od Kozme pl. Hohenwarta.

Če seštejemo vse posestne enote, znane iz registov kupnih pisem v Zavrlovem zapuščinskem inventarju, pridemo do dveh desetih (pri Mokronogu in pod Kumom) in devetih hub, od katerih je bila ena prodana dalje. Končno število osem hub (kmetij) se povsem ujema z navedbo, da je imel pokojni Zavrll šest podložnikov in v Št. Juriju dve pusti hubi, brez tistih treh hub, iz katerih je nastala dominikalna posest. Z listinami ni dokumentirana pridobitev vinograda na Brunku, med nepremičninami pa, razumljivo, nista navedeni desetini, saj ni šlo za posest, ampak za pravico do pobiranja desetine od podložnikov drugih gospoств. Vtis, da sta že pred letom 1616 odpadli, bi bil zmoten. Kot bomo videli, pozneje obe srečamo v imenjski knjigi.

Lokacije Zavrlove podložniške posesti lahko identificiramo le v manjši meri. Kot smo videli, je ena kupljena huba, tista, na kateri je živel Luka Pirš, ležala »pod Št. Jurijem« (1601), ena pa na Ključevici (1610). Imena treh od šestih Zavrlovih podložnikov razkriva zapuščinski inventar v rubriki o živini, ki jo je dal Zavrll posameznim kmetom v vzrejo, med njimi trem lastnim podložnikom: Urbanu Šuštarju, Juriju Krašovcu in Luku Jaršku, ki je tudi edini krajevno opredeljen s Ključevico (*zu Stükhlberg*).¹⁷⁸

O tem, kako in kdaj so se tri hube pri Št. Juriju združile v dominikalno posest, ni v inventarju nobenega namiga in tudi ne, kdo naj bi to dejanje izpeljal. Za razumevanje nastanka Zavrlove posesti je nujno treba upoštevati, da se posestne pridobitve niso začele šele z letom 1603, ko sta bila Martin Zavrll in žena Helena vpisana v kranjsko imenjsko knjigo, ampak vsaj že desetletje prej, z nakupom desetine pri Mokronogu leta 1593. Sicer pa registi dokumentov v inventarju Martinove zapuščine segajo še dobro desetletje globlje v preteklost. Med popisanimi zadolžnicami (*Schuldbrieff*), za katere prav tako ni navedeno, kdo je bil njihov prejemnik, najdemo najstarejšo iz leta 1581. »Tehtala« je 40 goldinarjev, izstavila pa sta jo neki Jernej Zalokar in njegova žena.¹⁷⁹ Izstavitelj je nedvomno identičen z Jernejem

¹⁷⁴ Prav tam, pag. 4.

¹⁷⁵ NŠAL, NŠAL 100, KAL, fasc. 180/6, 27. II. 1690.

¹⁷⁶ NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, R 1659–1671, s. p., 5. 10. 1663.

¹⁷⁷ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 97, fasc. XXXXI, lit. S–8, 8. 10. 1616, pag. 4.

¹⁷⁸ Prav tam, pag. 36–37. – Poleg treh domačih podložnikov so bili med rejci Zavrlove živine po en podložnik Medije (v Osredku), Rakovnika (v Jazbinah) in svibenskega župnika, župnikova gostačka in kmet s Pungarta brez navedbe gospoства.

¹⁷⁹ Prav tam, pag. 7.

Zalokarjem, ki je leta 1576 in 1582 izpričan med tržani trga Radeče.¹⁸⁰ Večino poznejših zadolžnic so namreč izdali prav radeški tržani, začeni z naslednjo iz leta 1589, zadolžnico tržana Simona Dabiča za 32 goldinarjev.¹⁸¹ Leta 1596 je nastala zadolžnica tamkajšnjega tržana Jurija Sirmana za 3 goldinarje,¹⁸² leta 1600 pa rzsodba radeškega trškega sodnika, ki mu je bila na odpisano zadolžnico priznana neka hiša.¹⁸³ Tri zadolžnice Radečanov in okoličanov so bile mlajše, nastale so v letih 1610–1614 in skupaj »tehtale« 175 goldinarjev.¹⁸⁴ Iz zgodnejšega časa sta tudi dve, ki razkrivata poslovne stike z ljudmi na območju Litije. Sodeč po priimkih bi znala biti s tega območja Jurij Kotar in Klemen Kopriva, ki sta leta 1590 izdala zadolžnico za 40 goldinarjev,¹⁸⁵ naslednje leto pa se je pod zadolžnico za 100 goldinarjev podpisal že znani Andrej pl. Apfalter z Roj.¹⁸⁶

Poslovni stiki Martina Zavrla oziroma njegove družine so torej dokumentirani vse od leta 1581 dalje in so konec 16. stoletja segali na tri konce: v Mirnsko dolino, Radeče in Litijo. Glede na takšno razporeditev smemo več kot upravičeno sklepati, da je Zavrlava družina že tedaj živela v Št. Juriju pod Kumom, saj leži ta skoraj v središču rekonstruiranega »poslovnega radija«.

Martin Zavrl potrjeno ni bil šele prvi iz Zavrlovega rodu, ki je gospodaril v Št. Juriju. Pri obravnavi začetkov Podšentjurja ne moremo mimo dveh pomenljivih navedb v dokumentih o njegovi zapuščini, ki sta se izkazali kot ključni. Prvič, med pokojnikovo zapuščino je leta 1616 naveden pečatni prstan Zavrlovega pokojnega očeta (*seines Vattern seeligen Pötschafft Ring*).¹⁸⁷ Zavrla starejšega poznamo samo iz te omembe, ki pa zelo jasno razkriva, da je moral biti že on posloven človek. In drugič, Martinov polbrat Janže Zavrl, ki je postal skrbnik njegove zapuščine in osirotelih otrok, je v jamstvenem pismu (*Pürkhs Verschreibung*) naslednje leto (1617) omenil svoje sorojence, ki imajo do Zavrlave posesti pravne zahteve (*die beÿ dem Guett rechtliche Sprich noch zuesuchen vnd zuebekommen haben*), sebe pa uvrstil med »nas, Zavrlave dediče«, med katere se bo posest razdelila (*vnd biß das vöilige Guett ordenlich vnder vns Sauerlische Erben, khunfftig van ein ander verthailt wirdet*).¹⁸⁸

Pri tem se vsiljuje vprašanje, zakaj bi imeli Zavrlavi sorojenci do posesti kakršne koli pravice in zakaj bi se ta delila tudi mednje, ne le med Martinove otroke, ko bodo ti postali polnoletni. Kot najbolj logičen se ponuja odgovor, da je podšentjurska dominikalna posest, to so tri hube, iz katerih je nastalo graščinsko polje, pripadala vsaj že Martinovemu očetu, lastniku pečatnega prstana. Oče je bil po vsem sodeč tudi ta, na katerega so se glasile zgodnejše zadolžnice upnikov od leta 1581 in ki je

¹⁸⁰ ARS, AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 107, I/60, lit. S X–2, urbar gospostva Žebnik oziroma Radeče 1576, pag. 282; ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 424, fasc. 289, pag. 863–878, 27. 7. 1582, Musster Register der Burgerschafft des Marckhts Ratschach.

¹⁸¹ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 97, fasc. XXXXI, lit. S–8, 8. 10. 1616, pag. 7.

¹⁸² Prav tam, pag. 6.

¹⁸³ Prav tam, pag. 7.

¹⁸⁴ Leta 1610 je podložnik radeškega gospostva Gregor Kolarič iz Njivic izstavil zadolžnico za 122 goldinarjev (prav tam, pag. 8), istega leta Ožbolt Geiger (Godec) z Dobrave pri Radečah zadolžnico za 26 goldinarjev (pag. 7) in leta 1614 Helena, vdova radeškega tržana Sigmunda Steinerja, za 25 goldinarjev (pag. 6).

¹⁸⁵ Prav tam, pag. 6. – Priimek Kopriva je izpričan v najzgodnejši krstni matici župnije Šmartno pri Litiji (NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, R 1614–1636, s. p., 30. 1. 1620). Priimek Koten (*von Jurÿ Kotten*) v Zavrlovem zapuščinskem inventarju bi se skoraj brez dvoma moral glasiti Kotar, kot se je pisal eden od pogostih šmarskih botrov (prav tam, s. p., 3. 11. 1620, 5. 6. 1622, 22. 7. 1622).

¹⁸⁶ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 97, fasc. XXXXI, lit. S–8, 8. 10. 1616, pag. 6.

¹⁸⁷ Prav tam, pag. 2.

¹⁸⁸ Prav tam, 15. 3. 1617, pag. 61. – Zavrlav polbrat Janže je v dokumentih praviloma imenovan Janže (prav tam, 15. 3. 1617, pag. 64 in 74; prav tam, 15. 3. 1617, pag. 67) in le enkrat Hanže (prav tam, 15. 3. 1617, pag. 61).

leta 1593 kupil desetino v Mirnski dolini. Da kot lastnik desetine ni bil vpisan v kranjsko imenjsko knjigo, ni za ta čas nič nenavadnega, ampak precej pogosta praksa t. i. zamolčanih imenj.¹⁸⁹ Martin, ki je zagospodaril v začetku 17. stoletja in se je kot prvi Zavrl pojavil v imenjski knjigi leta 1603 skupaj z ženo Heleno, je posest samo še širil z nakupi. Ti so skoraj vsi dokumentirani tako z regesti kupnih pisem v njegovem zapuščinskem inventarju kot z vpisi v kranjski imenjski knjigi. Martinovi mlajši sorojenci so imeli tako dedne deleže na očetovi posesti, ne pa tudi na tisti, ki jo je Martin pridobil pozneje v zakonu s Heleno in je pripadala njegovim otrokom.

O starosti Martina Zavrla ob smrti leta 1616 lahko sklepamo iz podatka v njegovem zapuščinskem inventarju, da je njegov poročni dogovor datiran 23. junija 1600,¹⁹⁰ in iz oznake »otročiči« (*Khünderlein*) za njegove otroke 17 let pozneje. Kot vse kaže, je dočakal le kakšnih 40 let. Martinovo rojstvo gre tako postavljati v čas okoli leta 1575. Sorojenci, od katerih poznamo po imenu samo polbrata Janžeta, pa so morali biti vsi mlajši od njega, saj dotlej še niso prejeli dediščine.

Martinovega očeta neznanega imena moramo tako imeti še za tradicionalnega svobodnika, ki je živel na pridobljeni hubni posesti v Št. Juriju, je pa hkrati že vlagal denar v razne naložbe. Med temi so bili desetina v Mirnski dolini in posojila radeškim tržanom, ki jih dokumentira Martinov zapuščinski inventar. Glede na regeste listin v inventarju je Zavrl rod gospodaril in prebival v Št. Juriju vsaj od zgodnjih osemdesetih let 16. stoletja, toda izkazalo se je, da je bil tu še precej bolj zgodaj. Desetinski registri župnije Svibno razkrivajo namreč priimek Zavrl v Št. Juriju kontinuirano vse od leta 1545 dalje, ko se začena vrsta ohranjenih registrov s poimensko navedenimi desetinskimi obvezniki. Ti niso bili podložniki župnije, ampak drugih zemljiških gospodstev, pri čemer registri ne povedo, katerih.

V najstarejšem registru iz leta 1499 srečamo zgolj kraj Bezgovec (*Bassenouetz*), kot se je tedaj imenoval Št. Jurij, s sumarno izraženo obveznostjo 8 goldinarjev in brez imen kmetov.¹⁹¹ V naslednjem registru za obdobje 1545–1548 je v Bezgovcu (*Wesgouetz*) kot edini kmet izpričan Primož Zavrl (*Primos Savarl*) z obveznostjo 8 dukatov v denarju ter dveh kopunov, ribe, kozlička in funta popra v naravi.¹⁹² Register 1549–1553 navaja za Bezgovec (*Wessgouietz*) enako obveznost, vendar brez imena plačnika.¹⁹³ Po krajši prekinitvi je na voljo register desetine od prirastka živine za obdobje 1560–1573, ki ima pri Bezgovcu (*Wefgouetz*) kmeta Zavrla (*Sauorl*) brez osebnega imena. Samo pri njem je tabela o poravnavi desetinskih obveznosti za vsa leta prazna (vse so bile v naravi, a brez navedbe višine),¹⁹⁴ pri čemer bi lahko o razlogih za neplačevanje samo ugibali. Bržkone se je Zavrl glede plačevanja desetine znašel z župnijo v nekem sporu. Morda je ravno to čas, ko je njegova podložniška posest postala svobodniška in je hotel uveljaviti tudi oprostitev plačevanja desetine župniji.

Dve desetletji pozneje je po desetinskem registru za leto 1581 v Bezgovcu (*Wesgouetz*) gospodaril Blaže Zavrl (*Blasche Sauorl*), ki je poleg desetine v naravi – pogače, hlebca sira, kozlička in lonca masti – plačeval od vseh daleč največ v denarju, in sicer 20 goldinarjev. Za primerjavo povejmo, da je večina dajala 1–2 goldinarja, dva kmeta po 10 goldinarjev, pet kmetov pa med 5 in 7 goldinarjev.¹⁹⁵ Glede na tako veliko razliko med Zavrlom in ostalimi kmeti lahko upravičeno sklepamo, da so Zavrli v svojih

¹⁸⁹ Prim. Polec, Svobodniki na Kranjskem, str. 38.

¹⁹⁰ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 97, fasc. XXXXI, lit. S–8, 8. 10. 1616, pag. 5.

¹⁹¹ NŠAL, NŠAL 100, KAL, Knjige, urbarji, šk. 1, št. 10, urbar stolnega kapitlja 1494–1500, pag. 260.

¹⁹² NŠAL, NŠAL 100, KAL, fasc. 275/1, urbar župnije Svibno 1545, desetinski register župnije Svibno 1545–1548, s. p.

¹⁹³ Prav tam, urbar župnije Svibno 1549, desetinski register župnije Svibno 1549–1553, s. p.

¹⁹⁴ Prav tam, urbar župnije Svibno 1560–1573, desetinski register župnije Svibno 1560–1573, s. p.

¹⁹⁵ Prav tam, urbar župnije Svibno 1581, desetinski register 1581, s. p.

45	46	47	48
92	92	92	92
92	92	92	92
92	92	92	92
92	92	92	92
92	92	92	92
92	92	92	92

Omemba desetinskega obveznika Primoža Zavrla v svibenskem desetinskem registru leta 1545 (NŠAL, NŠAL 100, KAL, fasc. 275/1, urbar župnije Svibno 1545, desetinski register župnije Svibno 1545–1548, s. p.).

rokah že tedaj združili tri šentjurijske hube in imeli morda tudi že obe pusti hubi, torej posest, ki jo srečamo leta 1616 v rokah pokojnega Martina.¹⁹⁶ Naslednji ohranjeni desetinski register je iz let 1597–1599, ko je v Bezgovcu (*Weßgouiz*) gospodaril Urban Zavrl (*Vrban Savorl*). Tudi tokrat je imela Zavrlovina največje obveznosti, poleg desetine v naravi – 8 koštrunov in lonca masti – še 28 goldinarjev v denarju.¹⁹⁷ Mlajši desetinski registri niso ohranjeni, vendar iz spisov v ljubljanskem kapiteljskem arhivu izvemo, da so svibenski župniji plačevali desetino tudi poznejši podšentjurski graščaki.¹⁹⁸

V gospodarju Urbanu Zavrlu s konca 16. stoletja skoraj brez dvoma prepoznamo Martinovega očeta, v Blažetu iz leta 1581 deda, v Primožu Zavrlu iz let 1545–1548 pa pradedu. Koliko generacij pred tem so Zavrli že živeli v Št. Juriju (Bezgovcu), lahko zgolj ugibamo. Tako kot ne vemo, čigavi podložniki so bili in kdaj so postali svobodniki. Gotovo pa je nekaj: pet šentjurijskih hub, ki jih leta 1616 srečamo v Martinovem zapuščinskem inventarju – dve sta bili tedaj pusti, iz treh pa je pred tem nastala dominikalna posest dvorca –, pomeni, da se je celotna vas z nekoč petimi hubami in domovi zreducirala na eno samo domovanje: Zavrlav dvorec. Sprva je bila morda ob njem le še domačija Pirševe hube, ki je ležala pod Št. Jurijem in pristala v Zavrlavih rokah leta 1601.¹⁹⁹

Samo okvirno je sicer mogoče odgovoriti na ključno vprašanje, **kdo od Zavrlav je bil prvi**

¹⁹⁶ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 97, fasc. XXXXI, lit. S–8, 8. 10. 1616, pag. 31.

¹⁹⁷ NŠAL, NŠAL 100, KAL, fasc. 275/1, desetinski register župnije Svibno 1597–1599, s. p.

¹⁹⁸ Lastnika Podšentjurja Franc Kristof pl. Frankovič in njegova žena Neža, rojena Zavrl, sta leta 1657 ponudila Podšentjur ljubljanskemu kapitlju oziroma župniji Svibno v zameno za poravnavo svojih dolgov; med pogoji sta navedla tudi spregled plačevanja desetine, ki sta jo tedaj imela v zakupu (NŠAL, NŠAL 100, KAL, fasc. 180/13, ad 25. 11. 1657). Novi lastnik Podšentjurja Franc Engelbert baron Čečer se je plačevanja desetine leta 1690 otepal, a se je nazadnje pogodil z župnikom za simbolično dajatev; desetinski obvezniki so bili tudi njegovi podložniki »na Kumu« (prav tam, 27. 11. 1690).

¹⁹⁹ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 97, fasc. XXXXI, lit. S–8, 8. 10. 1616, pag. 4.

svobodnik in kdo prvi graščak. Ni dvoma, da je njihova izhodiščna, dominikalna posest nastala iz deželno knežjega fevda, ki ga je leta 1444 dobil Andrej Tifrer,²⁰⁰ vendar med Tifrerjevim fevdom in poznejšo Zavrlovo svobodniško posestjo ni najti nobene druge povezave. Ugotovitve Matjaža Bizjaka, da je kar nekaj zgodnjenovoveških svobodnikov na Kranjskem posedovalo srednjeveške fevde,²⁰¹ v tem primeru niso podkrepjene. Če bi Zavrli dobili kar koli uradno v fevd, bi med regesti listin Martina Zavrla v njegovem zapuščinskem inventarju (1616) vsekakor bilo tudi kakšno fevdno pismo. Takšna pisma so, denimo, imeli nekateri večji svobodniki, ki jih je skupaj z Zavrli izpostavil Janko Polec: na Gorenjskem Juraji – Jeraji v Lokarjah pri Vodichah od deželnega kneza (1602 in 1603) in Petriči v Zgornjem Brniku od grofa Thurna (1644), na Dolenjskem, nedaleč od Podšentjurja, pa Jakuši na Branskem pri Šentjanžu od krškega škofa (1628). Ključna podobnost med njimi in Zavrlovo posestjo je ta, da tudi njihova osnovna, izhodiščna posest ni bila vpisana v imenjsko knjigo, ampak se v njej pojavijo šele nadaljnje pridobitve.²⁰²

Čeprav za Zavrlovo dominikalno posest nekdanjih podložniških hub iz virov ni razvidno, kako je nastala, analogija z drugimi večjimi svobodniki kaže na zelo podoben način nastanka. Zavrlovina je bila dejansko kmečki fevd, četudi brez formalne podelitve. Zemljiški gospod je enemu od Zavrlov najverjetneje najprej izročil v prostolastno posest njegovo hubo in potem še druge v zaselku pod Sv. Jurijem. Zavrli so tako po osebnem statusu morali biti prvotno navadni podložniki, ki so sčasoma odkupili vse hube pri Št. Juriju in jih združili v dominikalno posest. Da tega niso formalizirali v imenjski knjigi, glede na siceršnjo prakso ne preseneča. Lahko pa sklepamo, da med pridobitvijo njihove osnovne posesti in vpisom Martina Zavrla v imenjsko knjigo (1603) vendarle ni preteklo zelo veliko časa, denimo pol stoletja ali več. To posredno potrjujejo desetinski registri svibenske župnije, v katerih začne Zavrlova desetina med letoma 1553 in 1581 po višini odstopati od drugih.

Ker je iz podložniških hub nastala dominikalna posest, ta pa do terezijanske dobe ni bila obdavčena, je, razumljivo, niso vpisali v imenjsko knjigo. Transformacija dela rustikalne posesti v dominikalno (ene ali več hub) je v imenjski knjigi sicer večkrat zabeležena pri novonastalih dvorcih, na primer leta 1621 pri sosednjem Valvasorjevem dvorcu Zavrhr.²⁰³ Tudi v zapisnikih zasedanj kranjskih deželnih stanov je najti kar nekaj takih prošenj in dovoljenj,²⁰⁴ a med njimi ni Zavrlove.²⁰⁵ Za to pač ni bilo potrebe, ker se je transformacija zgodila po tihem, mimo vpisa v imenjsko knjigo.

Skratka, že Primož Zavrl iz leta 1545 je glede na višino desetine imel vsaj dve hubi. Izjemno visoka denarna obveznost Blažeta Zavrla leta 1581 in datacija prve znane zadolžnice iz istega leta, ki jo najdemo v Martinovem zapuščinskem inventarju (1616), pa z veliko mero gotovosti kažeta na to, da je bila Zavrlovina tedaj že svobodniška posest in da je imela tak obseg kakor leta 1616: tri združene hube in dve manjši pusti hubi. Upravičeno smemo sklepati, da bi jo imenjska knjiga zajela, če bi bili Zavrli

²⁰⁰ Notranjeavstrijska fevdna knjiga cesarja Friderika III. 1443–1469: HHStA, Hs. W 724. (1444), fol. 228–228v (po tipkopisu na Zgodovinskem inštitutu Milka Kosa ZRC SAZU).

²⁰¹ Bizjak, Izvor svobodnikov.

²⁰² Polec, Svobodniki na Kranjskem, str. 38.

²⁰³ Za izločitev manjših delov hub iz obdavčitve in naselitev na njih je Adam Valvasor prosil deželne stanove pred 18. junijem 1619, ko je bila v ta namen imenovana dvočlanska ogledna komisija (ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 471, fasc. 294b, pag. 855, 18. 6. 1619). Komisarja sta ob ogledu terena ugotovila, da gre za šest hub, ki odtehtajo nekaj manj kot 11 goldinarjev imenjske rente. Imenja so bila odtehtaj kot novonastala dominikalna posest neobdavčena, s čimer se je Adamova imenjska renta zmanjšala za 10 goldinarjev, na dobrih 82; vpis o odpisu v imenjski knjigi ima letnico 1621 (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 5 (1619–1661), fol. 57).

²⁰⁴ Npr. okoli leta 1600: ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 882, sejni zapisniki 8 (1600–1607), fol. 69, 327v, 401, 402; šk. 883, sejni zapisniki 9 (1607–1611), fol. 419, 419v.

²⁰⁵ Pregledani so bili sejni zapisniki od leta 1591 do 1621 (prav tam, šk. 880–888).

svobodniki že več desetletij prej. Martinovi predniki so tako v drugi polovici 16. stoletja z združitvijo petih hub v vasi ustvarili poznejšo dominikalno posest podšentjurskega dvorca, Martin pa je z nakupi rustikalne posesti, naseljene s podložniki, postal prvi pravi zemljiški gospod in bil zato od leta 1603 kot svobodnik voden v imenjski knjigi. Prehod od velikega kmečkega gospodarja do zemljiškega gospoda se pri Zavrljih ni zgodil naenkrat, ampak je bila za to potrebna vsaj ena generacija. Ni dvoma, da je pri naložbah v podložniško posest veliko prispevala Martinova soproga Helena, ki je bila v imenjsko knjigo prav zato vpisana kot solastnica.²⁰⁶

Med večjimi svobodniškimi posestmi je Zavrlava posebna po tem, da se je s pridobitvami podložniške zemlje in podložnikov iz nje **razvilo manjše zemljiško gospostvo**. Za zdaj ni na Slovenskem znan noben drug tak primer, a takšne možnosti nikakor ne gre izključiti. Na dobri poti, da se preobrazi v samostojno gospostvo, je bila v bližini Podšentjurja Vidernica pri Ponovičah onstran Save. Posest dvorca je nastala iz hube, ki so jo Apfaltrerji z Roj leta 1597 prodali Katarini Zwenk, njegova imenjska renta pa je na vrhuncu dosegla blizu 5 goldinarjev.²⁰⁷ Že v 17. stoletju se je združil z dvorcem Knežija, postal njegova pristava, bil od srede 18. stoletja pristava Ponovič in slednjič povsem izginil.²⁰⁸ Nasprotno je Zavrlom uspelo ustvariti precej večjo zemljiško gosposčino in ta je nato kot samostojna obstala vse do zemljiške odveze (1848).

Vse torej kaže na to, da so bili Zavrlji prvotno navadni podložniki. Sprva so najbrž posedovali le eno hubo, ki so jo odkupili od svojega neznanega zemljiškega gospoda in ji sčasoma pridružili še druge v istem kraju. Kako jim je to uspelo, lahko sklepamo zgolj iz analogij. Kmečka trgovina je v 16. stoletju cvetela in precej verjetno je bil Martinov oče ali ded podložnik, ki je postal povsem neodvisen gospodar po zaslugi trgovanja in posojanja denarja. Kot smo videli, je eden od Zavrlav že leta 1591 razpolagal z zavidljivim premoženjem, saj je lahko 100 goldinarjev posodil plemiču Andreju pl. Apfaltrerju z Roj, čez dve leti pa kupil desetino pri Mokronogu.

Kot neizogibno se nam seveda poraja vprašanje, kdo in od kod so bili Zavrlji. Priimek je v okolici Št. Jurija pod Kumom izpričan tudi pozneje in je bil v teh krajih prejkone avtohton. Zavrl se je od konca 16. stoletja pisala rodbina svibenskih župnijskih podložnikov, ki je posedovala hubo na Veliki Gobi.²⁰⁹ Med podložniki gospostev Svibno in Radeče, ki sta imeli na Kumljanskem največ podložnikov, Zavrlav v urbarjih med letoma 1570 in 1602 ne zasledimo in prav tako ne med tržani Radeč in Svibnega.²¹⁰ Je pa v začetku 17. stoletja najti več nosilcev tega priimka na bližnjem Litijškem, tako v

²⁰⁶ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 4 (1546–1618), fol. 332.

²⁰⁷ Prav tam, fol. 313v; knj. 5 (1619–1661), fol. 311; knj. 7 (1662–1756 Freisasser), fol. 5. – Iz zapuščinskega inventarja Miklavža Zwenka iz leta 1630 za razliko od Zavrlavega Podšentjurja (1616) ni razvidno, koliko je bilo poleg dvorca (*Siz Viderniz*) podložniške posesti (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 128, fasc. LII, lit. Z–6, 23. 9. 1630, pag. 9). M. Smole je v zapuščinskem inventarju prezrla omembo dvorca in zmotno navedla, da Zwenk leta 1630 ni bil več lastnik Vidernice (Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 524).

²⁰⁸ Zadnje ugotovitve o Vidernici: Golec, *Rodbina Graffenweger*, str. 267.

²⁰⁹ V župnijskih urbarjih za leti 1545 in 1549 podložniki na Veliki Gobi še nimajo priimkov (NŠAL, NŠAL 100, KAL, fasc. 275/1, urbar župnije Svibno 1545, s. p.; prav tam, urbar župnije Svibno 1549, s. p.). V letih 1560 in 1573 priimka Zavrl še ni, pojavi pa se v urbarju za leto 1581 z gospodarjem Jurijem Zavrlom (prav tam, urbarski register župnije Svibno 1560–1573, s. p.; urbar župnije Svibno 1573, s. p.; urbar župnije Svibno 1581, s. p.). V začetku 17. stoletja (1600–1612) je na celi hubi gospodaril isti Jurij Zavrl ali njegov naslednik z enakim imenom (prav tam, fasc. 180/8, register tedenskega denariča župnije Svibno 1600, 1603 in 1605; fasc. 181/9, izkaza hub, rovtov in mlinov župnije Svibno, 28. 12. 1608 in 12. 11. 1612). Po urbarju za obdobje 1668–1687 je bil gospodar cele hube Andrej Zavrl (prav tam, fasc. 275/1, urbar župnijske cerkve Svibno 1668–1687, fol. 22), medtem ko sta leta 1716 imela v tem kraju vsak po eno hubo Primož in Luka Zavrl (prav tam, urbar župnije Svibno 1716, fol. 22 in 23).

²¹⁰ ARS, AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 108, I/61, lit. S XIX–3, urbar gospostva Svibno 1570; prav tam, I/60, lit. S III–6, urbar gospostva Svibno 1571; ARS, AS 1074, Zbirka urbarjev, II/22u, urbar gospostva Svibno 1602; ARS, AS

samem trgu Litija leta 1619 nekega Urbana Zavrla (*Urban Saverl*).²¹¹ V istem gospostvu Višnja Gora, pod katero je spadala Litija, srečamo pred tem, v drugi polovici 16. stoletja, koseško rodbino Zavrl v vasi Dolga Njiva pri Šentlovrencu, ki leži med Trebnjim in Šentvidom pri Stični.²¹²

Martin Zavrl, ki se je okoli leta 1575 v Št. Juriju že rodil, je bil po vsem sodeč najstarejši sin, najverjetneje Urbana, izpričanega v letih 1597–1599, ta pa se je poročil vsaj dvakrat, saj poznamo Martinovega polbrata Janžeta. Ko si je Martin v začetku 17. stoletja ustvaril družino, so bili njegovi sorojenci očitno še doma. Dediščine niso prejeli vse do njegove smrti, ko sta bila pokojni tudi že oče in Martinova soproga. O ženi samo iz imenjske knjige izvemo, da se je imenovala Helena, sicer pa Martinov zapuščinski inventar (1616) navaja poročni dogovor z datumom 23. junij 1600 brez ženinega imena in s podatkom, da sta oba zakonca pokojna.²¹³

Na sled, kdo in od kod je bila **Helena Zavrl**, sta privedla dva vira. Leta 1616 je v Martinovem zapuščinskem inventarju omenjen njegov dolg tašči Marjeti Vutalic (*Wutaliz*),²¹⁴ ki je nato leta 1618 v prilogi k inventarju izrecno izpričana kot stara mati Zavrl ovih otrok. Obrnila se je na upravitelja deželnega glavarstva v Ljubljani, naj ji izdela prepis zetovega zapuščinskega inventarja.²¹⁵ V inventarju pritegne pozornost tudi regist poročnega dogovora Andreja Tratarja in njegove žene z datumom 2. maj 1602.²¹⁶ Tratar je moral biti sorodstveno povezan z Zavrl i, morda brat Martinove žene Helene ali mož katere od njenih sester. Kot se je izkazalo, sta tako Marjeta Vutalic kot Andrej Tratar živela v Litiji. Marjeto srečujemo kot krstno botro tamkajšnjim novorojencem, enkrat tudi skupaj s Tratarjem.²¹⁷ Nemara je bila omožena s Hieronimom Vutalicem, ki je prav tako izpričan kot krstni boter²¹⁸ in je leta 1616 naveden med dolžniki Martina Zavrl a z dolgom 20 goldinarjev.²¹⁹ Poleg tega je bil neki Jurij Vutalic leta 1619 na novo vpisan v imenjsko knjigo na imenju Martina Tratarja. Posedoval je hubo v Tenetišah pri Litiji, kupljeno od Kozme pl. Apfaltrerja z Roj,²²⁰ pri čemer to Tratarjevo imenje v

1, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 107, I/60, lit. S X–2, urbar gospostva Žebnik oziroma Radeče 1576; prav tam, lit. S XI–2, urbar gospostva Radeče 1602. – Priimka Zavrl prav tako ni na seznamu sklica črne vojske iz vrst radeških tržanov leta 1582 (ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 424, fasc. 289, pag. 863–878, 27. 7. 1582, Musster Register der Burgerschafft des Marckhts Ratschach).

²¹¹ ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 134, RDA, N 205, No. 36, urbar gospostva Višnja Gora 1619, s. p., Marckht Lÿtheÿ.

²¹² Leta 1566 najdemo na Zavrl ovi koseščini v Dolgi Njivi še gospodarja Janžeta Zavrl a (*Jänsche Sauerl*), urbarski izvleček za koseze iz okoli leta 1570 pa navaja poleg njega že nove gospodarje, in sicer dediče nekega Pavšiča (*Hannsche Sauerl jetzt des Pauschitz Erben*). Enako stanje navaja višnjegorski urbar leta 1578. ARS, AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 124, I/70a, lit. W XXIII–3, urbar gospostva Višnja Gora 1566, s. p., Edlthumb zw Langen Ackher; prav tam, lit. W XXIII–2, izvleček iz urbarja gospostva Višnja Gora za koseze, s. d. [okrog 1570], s. p., Edlthumer zum Langen Ackher; ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 134, RDA, N 205, No. 35, urbar gospostva Višnja Gora 1578, s. p., Langenackher.

²¹³ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 97, fasc. XXXXI, lit. S–8, 8. 10. 1616, pag. 5.

²¹⁴ Prav tam, pag. 54.

²¹⁵ Prav tam, pag. 69–70, 18. 9. 1618.

²¹⁶ Prav tam, pag. 5.

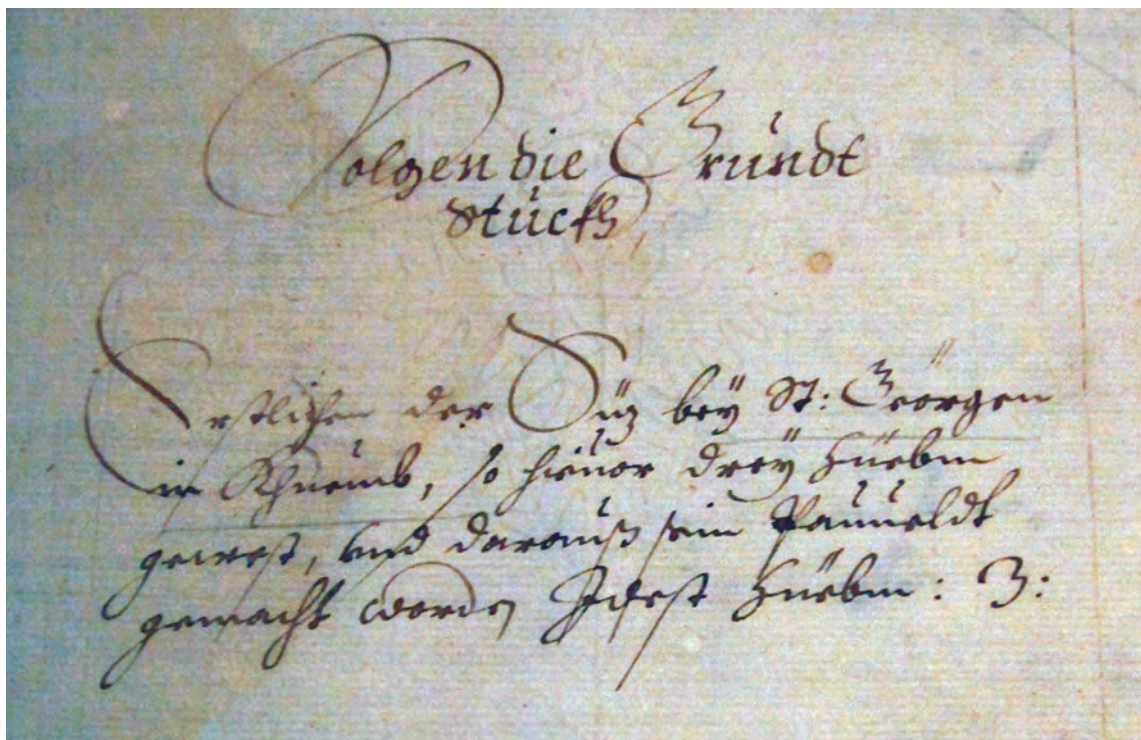
²¹⁷ NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, R 1614–1636, s. p., 10. 6. 1622, 13. 8. 1623, 15. 11. 1623 (s Tratarjem).

²¹⁸ Prav tam, s. p., 25. 6. 1616.

²¹⁹ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 97, fasc. XXXXI, lit. S–8, 8. 10. 1616, pag. 13.

²²⁰ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 5 (1619–1661), fol. 376. – Huba je imela 52 krajcarjev in poldrugi denarič imenjske rente in je leta 1645 prešla na Uršulo Rapitius, prej Vutalic, polovica prek poročne pogodbe in druga polovica na podlagi Uršulinih priznanih zahtevkov. – Jurija Vutalica srečamo istega leta (1619) skupaj z ženo Uršulo kot starša krščenca Janeza, ki se je rodil na Grmačah in sta mu šla za krstna botra Kozma pl. Apfaltrrer in »gospa« Felicita z Roj (NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, R 1614–1636, s. p., 4. 5. 1619).

prejšnji imenjski knjigi 1546–1618 pogrešamo.²²¹ Ker ni v imenjski knjigi nobenih podatkov o prodaji hube, kaže, da je šlo za prenos posesti znotraj iste družine. Tratar bi bil prav lahko Vutaličev tast ali pa sta imela oba za ženo isto žensko, Marjeto Vutalic, ki jo poznamo kot taščo Martina Zavrla. V tem primeru bi bila Zavrlava žena Helena hči Martina Tratarja in Marjete, pozneje kot vdove omožene Vutalic, Andrej Tratar, čigar poročno pogodbo iz leta 1602 so popisali v Zavrlovem zapuščinskem inventarju, pa Helenin brat.

Prva omemba »dvorca pri Sv. Juriju« v zapuščinskem inventarju njegovega lastnika Martina Zavrla 8. oktobra 1616 (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 97, fasc. XXXXI, lit. S–8, 8. 10. 1616, pag. 31).

Ni naključje, da je bil tako kot Zavrl svobodnik tudi Andrej Tratar (*Andre Trätter*), in sicer s hubo v Šmartnem pri Litiji, ki jo je imel skupaj z Martinom Smukom. Posest so nanju prepisali leta 1606, potem ko jo je štiri leta prej (1602) kupil od Andreja pl. Apfaltrerja z Roj Mihael Tratar,²²² po vsej verjetnosti Andrejev oče. Tratarji so bili sicer znana litijska trška rodbina, ki je imela v zakupu tamkajšnjo mitnico gospostva Višnja Gora. V petdesetih letih 16. stoletja je kot zakupnik izpričan Martin Tratar, po višnjegorskih urbarjih 1566 in 1578 posestnik poldruega oštata v trgu Litija. V letih 1572/73 je to funkcijo opravljal Mihael Tratar, v katerem prepoznamo litijskega trškega sodnika

²²¹ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 4 (1546–1618).

²²² Prav tam, fol. 360. – Huba je imela 58 krajcarjev in pol imenjske rente. Leta 1619 je bila z enako rento prenesena v novo imenjsko knjigo, v kateri je kot posestnik leta 1640 naveden sin Andreja Tratarja brez imena, leta 1650 pa hči Suzana Sodec (prav tam, knj. 5 (1619–1661), fol. 375v).

(1582), v letih 1626/27 pa je kot mitničar naveden Andrej Tratar.²²³ Imeni Mihael in Andrej Tratar srečamo v trgu Litija tudi v urbarju višnjegorskega gospostva iz leta 1619. Prvi je imel dva oštata in tri četrtnine, drugi pa samo pol oštata.²²⁴ Andreja zasledimo še kot krstnega botra²²⁵ in kot očeta, ko se mu je leta 1618 v zakonu z Jero v Litiji rodila (najmlajša) hči.²²⁶

Če pod zgornjimi navedbami potegnemo črto, je naključij preveč. Prvič, Andrej Tratar, katerega poročno pogodbo iz leta 1602 hrani podšentjurski graščak Martin Zavrl, je litijski posestnik (1619) in mitničar (1626/27), kot svobodnik pa posestnik hube v bližnjem Šmartnem. Drugič, Jurij Vutalic – tako se je pisala Zavrlova tašča Marjeta (1618) – je svobodnik na posesti Martina Tratarja v bližnjih Tenetišah (1619), in tretjič, Marjeta Vutalic je prav tako izpričana v Litiji. Zavrlova žena Helena je bila torej nedvomno Litijanka, rojena bodisi Vutalic bodisi Tratar.

Kot smo videli, je z Litijo povezan tudi priimek Zavrl. V urbarjih iz let 1566 in 1578 ga v trgu še ni bilo,²²⁷ poleg že omenjenega Urbana Zavrla, ki ga najdemo kot posestnika leta 1619,²²⁸ pa so v drugem in tretjem desetletju 17. stoletja živeli na Litijskem vsaj še trije Zavrli. V najzgodnejši krstni matici župnije Šmartno pri Litiji srečujemo zakonca Jakoba in Heleno iz Litije, Štefana in Heleno s Konjskega in enkrat Matevža in Marto iz Črnega Potoka.²²⁹ Leta 1635 so v Šmartnem krstili otroka nekega Janeza Zavrla in Uršule, pri katerih pogrešamo navedbo kraja. Janez bi bil lahko identičen z Janžetom,²³⁰ polbratom podšentjurskega graščaka Martina, ali pa z Martinovim sinom Janezom, ki ga bomo še srečali in za katerega je znano, da je imel več otrok.²³¹

Družinska idila zakoncev Martina in Helene Zavrl v Podšentjurju torej ni trajala dolgo. Poročila sta se leta 1600, šestnajst let pozneje pa sta oba bila že pokojna in nedoletni otroci prepuščeni v oskrbo Martinovemu polbratu Janžetu Zavrlu. Iz virov ne izvemo, koliko otrok sta Zavrla zapustila in ali je stric Janže odtlej živel z njimi v Podšentjurju. Kot bomo videli, sta v poznejših vpisih v imenjski knjigi izpričana sin Janez in hči Neža, poročena s Francem Krištofom pl. Frankovičem.

Neprimerno več kot o sorodstvu Martina Zavrla vemo o njegovem materialnem stanju. Inventurni komisarji so leta 1616 našli v njegovi zapuščini za dobrih 11 goldinarjev raznovrstne gotovine,²³² v rubriki Srebrnina pa popisali štiri srebrne čaše, ducat srebrnih žlic, srebrn in pozlačen pečatni prstan, že

²²³ Golec, Litija – trg ob reki, str. 470; Golec, Trgovski promet, str. 83–85, 87.

²²⁴ ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 134, RDA, N 205, No. 36, urbar gospostva Višnja Gora 1619, s. p., Marckht Lÿtheÿ.

²²⁵ NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, R 1614–1636, s. p., 12. II. 1616, 24. 12. 1619, 6. I. 1620, 27. II. 1620, 15. II. 1623.

²²⁶ Prav tam, s. p., 4. I. 1618. – Jera je bila Andrejeva druga žena. Tista, katere imena ne poznamo in s katero se je poročil leta 1602, je namreč v registru poročnega pisma v Zavrlovem zapuščinskem inventarju (1616) navedena kot že pokojna (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 97, fasc. XXXXI, lit. S–8, 8. 10. 1616, pag. 5).

²²⁷ ARS, AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 124, I/70a, lit. W XXIII–3, urbar gospostva Višnja Gora 1566, s. p., Marckht Littaj; ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 134, RDA, N 205, No. 35, urbar gospostva Višnja Gora 1578, s. p., Marckht LüteI.

²²⁸ ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 134, RDA, N 205, No. 36, urbar gospostva Višnja Gora 1619, s. p., Marckht Lÿtheÿ.

²²⁹ NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, R 1614–1636, s. p., 18. I. 1615, 27. 6. 1616, 21. 6. 1618, 24. 6. 1620, 4. 12. 1621, 25. 12. 1622, 26. 12. 1622, 22. 3. 1625, 27. 2. 1627.

²³⁰ Prav tam, 5. 2. 1635 (zabrisan vpis).

²³¹ Po petnajstletni vrzeli (1636–1651) v vrsti šmarskih krstnih matic srečamo leta 1654 krst otroka nekega Janeza Zavrla in žene Maruše, a brez navedbe kraja rojstva (prav tam, R 1651–1665, s. p., 17. 7. 1654).

²³² ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 97, fasc. XXXXI, lit. S–8, 8. 10. 1616, pag. 1.

omenjeni pečatni prstan Zavrlovega pokojnega očeta, dva para srebrnih in pozlačenih ženskih zaponk, ženski pas s srebrnim okrasjem, v srebro okovan volčji zob ter ogrlico z rdečimi koralami in srebrnim pfenigom.²³³ Kolikor Martin Zavrl ni izterjal vseh dolgov, ki jih navaja osem zadolžnic, datiranih v časovnem razponu od 1581 do 1614, so njegovi aktivni dolgovi iz tega naslova znašali 388 goldinarjev. Dolžniki, dolžni od 3 do 122 goldinarjev, so bili v glavnem iz trga Radeče in njegove okolice ter Andrej pl. Apfaltrer z Roj.²³⁴ Poleg tega so bili inventurnim komisarjem naznanjeni še številni manjši dolgovi 38 posameznikov, za katere niso obstajala pisma (*Vnverbrüeffte Schulden*), njihova vsota pa je nanese slabih 350 goldinarjev. Dolžniki, ki jim je Zavrl posojal v denarju in naturi, so bili po večini okoliški kmetje (samo pri nekaterih je naveden tudi kraj), sicer pa še Krištof pl. Raumschüssel s 15 goldinarji, župnik v Šentrupertu za 50 funtov masti, in mesar v Šmartnem pri Litiji s 23 goldinarji, kar je bil v tej kategoriji največji dolg.²³⁵

Vendar tudi Zavrl ni odšel na drugi svet brez tosvetnih dolgov in ti niso bili tako zanemarljivi, saj navrže njihov seštevek nekaj več kot 350 goldinarjev. Inventar ne navaja vsote, ki jo je pokojnik dolgoval svibenskemu župniku, tako da je skupni dolg v resnici znašal več. Največji upnik je bil Jernej Martinčič iz Studencev pri Svibnem z dobrimi 109 goldinarji, za njim cerkev sv. Jurija 96 goldinarjev (šlo je za denar, ki ga je Zavrl hranil v cerkveni pušici), nato Gregor Ažber s Kuma za posojilo 47 goldinarjev in pol (prvotno 50 goldinarjev), pokojnikova tašča Marjeta Vutalic s terjatvijo 43 goldinarjev in pol ter Matevž Stamizer s Svibnega s posojenimi 30 goldinarji, ki jih je plačal gospodu Krištofu pl. Wagnu, gotovo za hubo, ki jo je Zavrl kupil od Wagna leta 1610. Preostanek je odpadel na dolg za vino (10 goldinarjev) in za še neizplačane zaslužke dveh hišnih hlapcev in dekle, najetega hišnega čevljarja in še nekega moškega (skupaj slabih 14 goldinarjev, par novih škornjev in par nogavic).²³⁶

Gledano v celoti kaže inventar zelo stabilno hišno gospodarstvo: lepe zaloge žita in drugih živil, raznovrstno orodje in opremo ter še posebej velik stalež živine. Če se ustavimo samo pri slednjem, so inventurni komisarji popisali tri konje, med njimi tovrnega konja in tovrnega konjička, tri pare vlečnih volov, dva para bikcev, devet molznih krav, telico, 20 koštrunov, deset koz, 22 prašičev in nekaj perutnine.²³⁷ Poleg tega je imel Zavrl v vzreji pri kmetih še štiri pare voličev, dva para volov, kravo in dve telici.²³⁸

V Zavrlovem dvorcu prav tako ni manjkalo raznovrstne hišne opreme, posodja, posteljnine in oblačil,²³⁹ ki sicer ne kažejo nobenega razkošja. Od pohištva je pokojnik premogel pet vzmetnic s petimi pernicami, en platnen stol, tri dolge stole (klopi), štiri skrinje za obleko in dve jedilni omari, če izvzamemo kuhinjsko pohištvo in opravo. Ko so Zavrlovi sedli k mizi, so imeli na razpolago deset različnih lončenih skled, dve leseni skledi, tri ducate lesenih krožnikov in 15 navadnih belih žlic, pri hiši je bilo poleg tega deset različnih namiznih prtov, 23 rjuh, štirje vzglavniki, prav toliko lanenih posteljnih odevj in osem grobih odevj.²⁴⁰ Gospod Martin pa je imel (poleg obleke, v kateri so ga pokopali) dva stara črna moška suknjiča, temnozelen telovnik, star črn volnen suknjič, dvojje hlač iz angleškega

²³³ Prav tam, pag. 2–3.

²³⁴ Prav tam, pag. 6–8.

²³⁵ Prav tam, pag. 9–14.

²³⁶ Prav tam, pag. 53–55.

²³⁷ Prav tam, pag. 33–35.

²³⁸ Prav tam, pag. 36–37.

²³⁹ Prav tam, pag. 17–50.

²⁴⁰ Prav tam, pag. 23–25, 45–46.

sukna, dva stara plašča, od katerih je imel eden tri srebrne obroče, suknen telovnik, šest hodničnih srajc in tri pare rokavic, grobo podložene, jezdne in rdeče iz sukna.²⁴¹

Iz zapuščinskega inventarja izvemo torej marsikaj, a se ne bomo spuščali v vse podrobnosti. Če kaj močno pogrešamo, so to omembe prostorov v dvorcu in gospodarskih poslopij. Predmeti so namreč popisani po standardnih rubrikah, začeni s gotovino, in ne po posameznih prostorih. Tako je v samostojni rubriki zajet en sam prostor oziroma objekt, in sicer vinska klet,²⁴² dvakrat pa je omenjena še klet v vinogradu na Brunku pri Radečah, enkrat skupaj s hišico.²⁴³ Tudi o videzu in lokaciji dvorca lahko samo ugibamo. Morda je bil že tedaj prav takšen in na istem mestu, kot ga je pozneje upodobil Valvasor (1679),²⁴⁴ lahko pa da je prvotno Zavrlovo domovanje stalo kje v bližini, ne nazadnje tudi na bližnjem Gracu.

O Zavrlovi socialni mreži smo se lahko poučili že pri obravnavi aktivnih in pasivnih dolgov. Na njegov družbeni položaj nazorno kažejo tudi imena inventurnih komisarjev in porokov, ki so podpisali jamstveno pismo Martinovega polbrata Janžeta, ko je leta 1617 prevzel skrbništvo nad Martinovimi otroki in upravljanje premoženja do njihove polnoletnosti. Inventure niso opravili sosednji graščaki ali gosposčinski upravitelji, ampak domači svibenski župnik Janez Casavia (*Joannes Casauia*) ter dva pismena moža, Luka Koprivc, o katerem ne vemo ničesar, in Matevž Stamizer,²⁴⁵ v katerem prepoznamo Martinovega upnika, doma s Svibnega,²⁴⁶ po vsem sodeč tržana v tamkajšnjem tržcu. Pomenljivo je, katere ljudi je Martinov polbrat Janže Zavrl naslednje leto naprosil za poroke. Šlo je izključno za sosednje kmete, med njimi tudi takšne s svobodniško posestjo, vpisane v imenjsko knjigo, vendar vse po vrsti nepismene. To so bili: Jernej Jakuš z Dobovca, sicer podložnik gospostva Čemšenik, ki ga Janže imenuje »moj ljubi prijatelj in brat (!)«, zakonca Jernej in Jera Povše iz Zagozda, podložnika gospostva Bogenšperk, Jurij Vodenik, podložnik župnika na Polšniku in imetnik svobodniškega imenja v Praproti pri bližnji Konjšici, Martin Jelenšek, podložnik gospostva Mirna, ki je imel sicer imenje na Spodnjem Jelenju, in njegov soimenjak, prav tako mirnski podložnik in lastnik imenja na Gorenjem Jelenju. Ker nihče vključno z Zavrлом ni znal pisati in ni premogel pečatnika, so za podpis in pečat naprosili svoje zemljiške gospode oziroma upravitelje gospostev, Janže Zavrl pa Janeza Jožefa Gnedica s Turna pri Radečah,²⁴⁷ verjetno tamkajšnjega gosposčinskega upravitelja.

Za razliko od polbrata Janžeta Zavrla je pokojni Martin premogel (lasten) srebrn in pozlačen pečatni prstan in pečatni prstan pokojnega očeta, ki ju najdemo v rubriki Srebrnina,²⁴⁸ a je vprašanje, ali je bil mož (funkcionalno) pismen. Njegov pravni položaj ni vprašljiv, saj je zapuščino ukazal popisati kranjski deželni upravnik Herbard baron Auersperg.²⁴⁹ Kot svobodnik, vpisan v imenjsko knjigo, je Zavrl spadal pod deželno pravdo ograjnega sodišča v Ljubljani, ki je morala poskrbeti za njegovo zapuščino in njen prenos na dediče. V tem času namreč na Kranjskem še ni obstajala posebna uprava za deželne svobodnike, ki je kot taka prvič izpričana leta 1643. Zavrlov zapuščinski inventar in ves postopek v zvezi z njim v praksi potrjujeta Polčevo domnevo, da so svobodniki, preden je njihova prva

²⁴¹ Prav tam, pag. 17–18.

²⁴² Prav tam, pag. 48–50.

²⁴³ Prav tam, pag. 31 in 32.

²⁴⁴ Valvasor, *Topographia Ducatus Carnioliae Moderna*, št. 57.

²⁴⁵ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 97, fasc. XXXXI, lit. S–8, 8. 10. 1616, pag. 1, 55 in 58.

²⁴⁶ Prav tam, pag. 53.

²⁴⁷ Prav tam, 15. 3. 1617, pag. 62–63.

²⁴⁸ Prav tam, 8. 10. 1616, pag. 2.

²⁴⁹ Prav tam, pag. 1.

sodna in upravna instanca postalo deželno stanovsko knjigovodstvo, »vsaj *in realibus*« spadali »pod isto sodno inštanco kakor ostali lastniki podložnih zemljišč, torej pod deželno pravdo«, o čemer govorijo tudi poznejša poročila.²⁵⁰ Drugače kot trije sosednji svobodniki, ki jih srečamo v jamstvenem pismu brata Janžeta, Martin Zavrl ni bil nikogaršnji podložnik, ampak zgolj in samo svobodnik. Enak pravni položaj je nedvomno užival že njegov oče, za katerim se ni ohranil zapuščinski inventar (morda niti ni nastal, če je posest morda že pred njegovo smrtjo prevzel Martin). O družbenem položaju Martina Zavrla pa gre posebej poudariti, da ga inventar in spremni dopis inventurnih komisarjev imenujeta zgolj z imenom in priimkom, brez vsakega gosposkega pridatka.²⁵¹

Po njegovi smrti je torej prevzel skrbništvo nad otroki in upravljanje posesti polbrat Janže, o katerem po letu 1617 nimamo nobenih podatkov. Omenili smo, da bi bil lahko identičen z Janezom Zavrlom, ki ga pozneje (1635) srečamo v Litiji. Tudi to, kaj se je dogajalo z Zavrlvino, preden so Martinovi otroci odrasli, ostaja zavito v tančico skrivnosti. Pomenljivo je, da se je imenjska renta med letoma 1610, ko poznamo zadnji vpis v imenjski knjigi 1546–1618, in 1619, ko je bila prepisana v naslednjo imenjsko knjigo (1619–1661), skoraj podvojila, in sicer z 10 goldinarjev, 46 krajcarjev in 3 denaričev²⁵² na 18 goldinarjev, 9 krajcarjev in 1 denarič.²⁵³ Kot smo videli, so bile vmesne spremembe zabeležene na danes odtrganem listku in jih žal ne poznamo.

Samo za primerjavo povejmo, da se z Zavrli po obdavčenosti ni mogel meriti prenekateri plemič. »Gospod« Baltazar Golčan, ki je leta 1606 prodal Martinu Zavrlu manjšo desetino²⁵⁴ in je bil v imenjski knjigi vpisan med vitezi, je leta 1619 premogel manj kot poldrugi goldinar imenjske rente nekega neidentificiranega Galičevega dvorca (*Gallitschhof*). Le nekaj več, dobra dva goldinarja rente, je imela njegova žena Evfrozina.²⁵⁵ Ko so leta 1628 popisali njuno skromno zapuščino, in sicer v dvorcu, imenovanem »Wratadräsche«, po vsem sodeč v okolici Šentruperta, je bila skromnejša od Zavrlve tako po premičninah kot nepremičninah. Golčanova dominikalna posest je obsegala tri hube, podložniških hub je bilo pet, sicer pa sta imela zakonca še gozd, mlin, tri vinograde in štiri vinske kleti.²⁵⁶

Zavrlovo imenje se je ob prenosu v naslednjo imenjsko knjigo (1619–1661) glasilo na dediče Martina Zavrla (*Martin Sauerls hinterlassne Erben*) v kraju Št. Jurij pod Kumom (*Sanct Geörgen Vntern Kum*), nakar naslednjih 16 let ni pri njem nobenih vpisov. Sklepamo lahko, da so bili sorojenci Martina Zavrla medtem izplačani, z gotovostjo pa vemo le to, da se je njegova hči Neža omožila s Francem Krištofom pl. Frankovičem, ki je posest že upravljal leta 1635, ko se v imenjski knjigi pojavi naslednji vpis.²⁵⁷

²⁵⁰ Polec, Svobodniki na Kranjskem, str. 53–54.

²⁵¹ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 97, fasc. XXXXI, lit. S–8, 8. 10. 1616, pag. 1, 57.

²⁵² ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 4 (1546–1618), fol. 332, 331v (nadaljevanje s fol. 332).

²⁵³ Prav tam, knj. 5 (1619–1661), fol. 342v.

²⁵⁴ Prav tam, knj. 4 (1546–1618), fol. 332.

²⁵⁵ Prav tam, knj. 5 (1619–1661), fol. 115.

²⁵⁶ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 119, fasc. XXXXIX, lit. W–11, 24. 11. 1628, zlasti pag. 9–10. – O neidentificiranih Golčanovih dvorcih »Golitschhoff« in »Wratadräsche« prim. Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 155 in 546.

²⁵⁷ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 5 (1619–1661), fol. 342v.

PODŠENTJUR V PLEMIŠKIH ROKAH – MED PRVO POLOVICO 17. IN SREDO 18. STOLETJA

Podšentjur je s poroko Neže Zavrl s plemičem Frankovičem okoli leta 1630, najpozneje 1635, prešel iz neplemiških, svobodniških rok v plemiške in ob naglih menjavah lastniških družin ostal v lasti različnih plemiških rodbin dobrih sto let, do leta 1748. Dobršen del tega obdobja ga njegovi lastniki niso uporabljali za svoje domovanje, ampak so ga upravljali na daljavo. Takšni so bili od leta 1662 dalje Galli baroni Gallensteini, ki so sledili pl. Frankovičem, in nato še baroni Apfaltrerji. Le kratek čas v osemdesetih letih 17. stoletja je kazalo, da se bo tu ustalila družina novih lastnikov Zupančičev pl. Rosenhofov, a je dvorec naglo spet prešel v kratkotrajno lastništvo ljudi, ki so ga imeli le za prehodno naložbo. Baronu Čečerju in grofici Wazenberg je sredi devetdesetih let sledila ubožna vipavska družina pl. Rossettijev, ki je tu vsaj sprva stalno živela in je Podšentjur obdržala do leta 1715. Nato je za slaba tri desetletja prišel v roke sosednjih graščakov pl. Valvasorjev iz Zavrha in kot tak postal domovanje nekaterih članov rodbine. Zadnja plemiška lastnica je bila med letoma 1744 in 1748 Marija Terezija Merherič, imenovana Fabjanič pl. Geyrau (po Lisičjem pri Škofljici), ki ga je pridobila od kranjskih deželnih stanov, potem ko so ga ti zarubili do vratu zadolženemu Juriju Sigfridu pl. Valvasorju in njegovim sorojencem. Močno zanemarjen dvorec je torej bolj kot vse pogrešal prave gospodarje. Ti so se pojavili šele sredi 18. stoletja, ko je za vselej prešel iz plemiških rok v neplemiške, na rodbino današnjih gospodarjev Čopov.

V 86-letnem obdobju pred prihodom Čopov, ko mnogi lastniki niso živeli v dvorcu, so tega upravljali po imenu neznani upravitelji in zakupniki. Samo za konec 17. stoletja vemo, da je bil Podšentjur eno leto v zakupu svibenskega župnika, a bi lahko šlo za pogostejšo prakso. Zelo verjetno je kateri od zakupnikov prihajal iz vrst sosednjih graščakov iz Zavrha, Klevišča, s Svibnega ali iz Dol pri Litiji. Iz tega časa je nedvomno izšlo medlo ljudsko izročilo o valptih, ki naj bi prebivali »v gradu«, daljši čas trajajoče zakupništvo svibenskih župnikov pa bi poleg poimenovanja dvorca po cerkvi sv. Jurija utegnilo utrditi zmotno predstavo, da je bil Podšentjur prvotno cerkvena posest.

PRVIČ V PLEMIŠKIH ROKAH – POD FRANKOVIČI

Prvi plemiški gospodar Podšentjurja je bil torej **Franc Krištof pl. Frankovič** (najpozneje 1604 – ne pred 1662). Ker je o njegovem izvoru malo poročil, od vseh plemiških lastnikov Podšentjurja pa je gospodaril najdlje, se mu bomo posvetili natančneje, posebej vprašanju, kdo je bil in od kod. Njegov priimek na prvi pogled ne izdaja ravno plemiškega stanu oziroma rodu. Tega razkriva kranjska imenjska knjiga za obdobje 1619–1661, kjer naletimo na Frankovičevo ime najprej pri posesti dedičev pokojnega Martina Zavrla, vpisani med posestjo meščanov in navadnih ljudi (*Sanct Geörgen Vntern Kum Martin Sauerls hinterlassne Erben*). Kot je za imenjsko knjigo običajno, dediči, kadar jih je več, niso navedeni poimensko. Kdo je bil Frankovič in v kakšnem razmerju s pokojnim Zavrlom, pove imenjska knjiga postopoma v štirih zapisih, od katerih zadnji navaja, da je šlo za svaka Janeza Zavrla. Posredno tudi izvemo, da je bil Franc Krištof Frankovič plemič.

Pojdimo po vrsti, kot nas vodijo vpisi v imenjski knjigi. Ob nastavitvi nove knjige leta 1619 so posest Zavrlarih dedičev v Št. Juriju pod Kumom vpisali vanjo z imenjsko rento v višini 18 goldinarjev, 9 krajcarjev in 1 denarič.²⁵⁸ Šestnajst let pozneje, leta 1635, je Zavrlarino že upravljal Frankovič, četudi še ni bila v celoti v njegovih rokah. Omenjenega leta so po njegovem dovolilu (*Aufsand*) odpisali Petru Kolšici en funt (goldinar) imenja v oddaljenem Cerovcu pri Šentjanžu.²⁵⁹ Imenjska renta se je s tem zmanjšala za goldinar, odpisana posest pa najverjetneje ni bila ena huba (kmetija), kot bi sodili po višini imenjske rente, ampak očitno del desetine, ki jo je Martin Zavrl oziroma že njegov oče kupil leta 1593 od Sigmunda Weixlberga z Novega dvora pri Radečah. V regestu Zavrlovega kupnega pisma je namreč poleg dveh drugih krajev s širšega območja Šentruperta (Glinka in Griča pri Mirni) naveden tudi Cerovec (*Zerouez*).²⁶⁰

Naslednje leto (1636) je v imenjsko knjigo vpisan drugi Frankovičev odpis, ki razkriva tudi ime njegove žene Neže (*Agnes*). Zakonca sta dala skupaj prepisati dva funta (goldinarja) imenjske rente bližnji romarski cerkvi sv. Neže na Kumu, šlo pa je za (prodano) snopno desetino (*Zehendt am Garmb*) od 15 hub.²⁶¹ Isto desetino »na Kumu« (*in Kbuemb*) poznamo iz regesta Zavrlovega kupnega pisma, ko je bila leta 1604 kupljena od Baltazarja Golčana (*Goltschain*),²⁶² dve leti pozneje pa z imenjsko rento nekaj manj kot dveh funtov (1 funt, 49 krajcarjev in pol) pripisana Zavrlarovega imenju.²⁶³

Od Zavrlovega imenja je bila v letu izgube kumske desetine (1636) odpisana še druga desetina, »težka« prav tako dva funta. Pripisali so jo Jakobu Hasiberju, živčemu v bližnjih Lazah, zaselku Šklendrovca pod Kumom (*Vndterm Kuemb in Dorff Lasich*).²⁶⁴ Ni sicer navedeno, kdo je izdal dovolilo za prepis, a skoraj gotovo Frankovič, posest Zavrlarih dedičev pa se je s tem zmanjšala na dobrih 13 goldinarjev imenjske rente. Kot vse kaže, je prišla ta desetina v Zavrlarove roke pozno, šele med letoma

²⁵⁸ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 5 (1619–1661), fol. 342v.

²⁵⁹ Prav tam. – V imenjski knjigi je kraj naveden kot »zu Zerouiza« v župniji Šentrupert, kamor je območje Šentjanža tedaj spadalo.

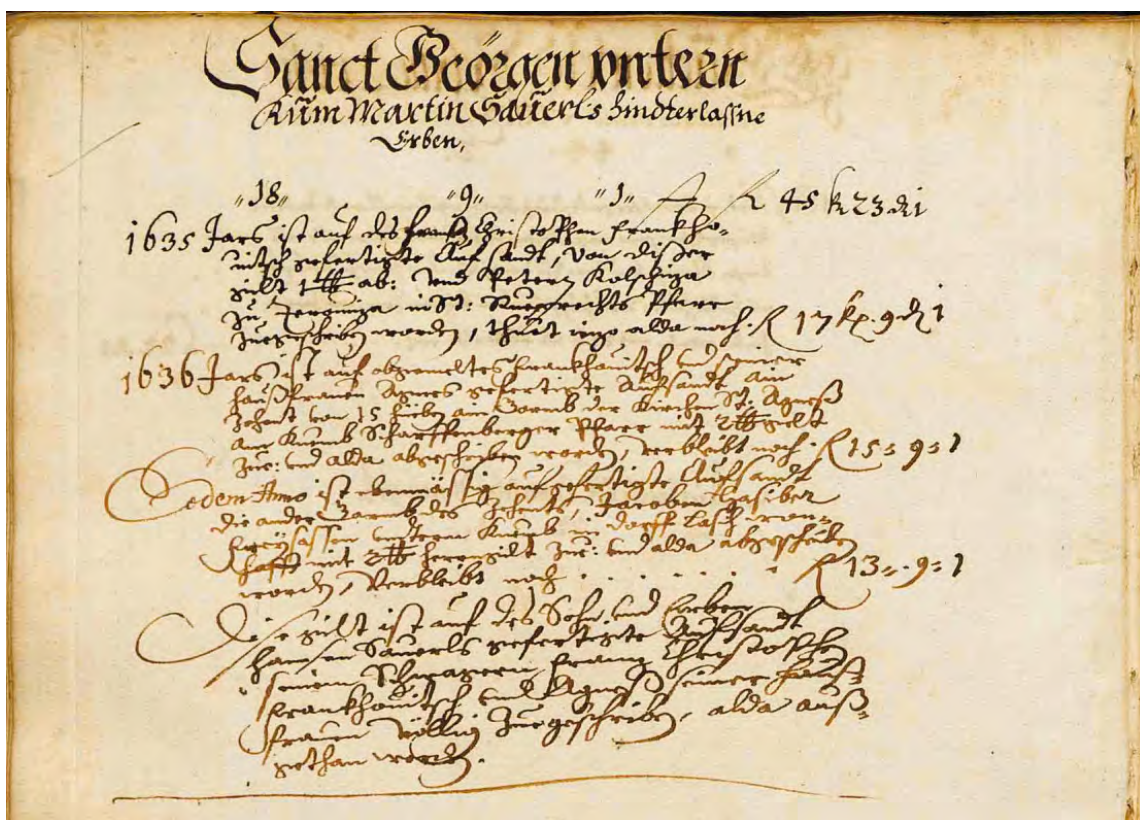
²⁶⁰ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 97, fasc. XXXXI, lit. S–8, 8. 10. 1616, pag. 5.

²⁶¹ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 5 (1619–1661), fol. 342v.

²⁶² ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 97, fasc. XXXXI, lit. S–8, 8. 10. 1616, pag. 5.

²⁶³ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 4 (1546–1618), fol. 332.

²⁶⁴ Prav tam, knj. 5 (1619–1661), fol. 342v.

Zavrlova posest v kranjski imenjski knjigi v Frankovičevem času (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 5 (1619–1661), fol. 342v).

1611, ko pri Martinu Zavrlo vpisi v prejšnjo imenjsko knjigo prenehajo, in 1619, ko se začne naslednja knjiga. V Zavrlovem zapuščinskem inventarju leta 1616 jo, tako kot še dve drugi, pogrešamo.²⁶⁵

Četrty vpis v imenjski knjigi je za razumevanje sorodstvenih razmerij in za nadaljnje zasledovanje Frankovičeve identitete ključen. Neznano kdaj po nastanku tretjega vpisa iz leta 1636 je bilo celotno Zavrlovo imenje po dovolilu njegovega sina Janeza (Hansa) prepisano svaku Francu Krištofu Frankoviču in njegovi ženi Neži (Agnes) in na tem mestu izbrisano.²⁶⁶ Zavrlo mlajši, vsekakor očetov glavni dedič, je svoj delež odstopil ali prodal sestri in svaku. Vprašanje o času nastanka vpisa ostaja odprto. Pisava je najbrž ista kot leta 1636, črnilo pa drugo. Potemtakem vpis prejkone ni iz leta 1636, ampak poznejši. Dodatno vprašanje odpira navedba, da je bilo Zavrlovo imenje prepisano Frankoviču in njegovi ženi na neko drugo mesto v knjigi. Če bi bil novi lastnik tako kot Zavrlo samo svobodnik, bi ostalo v razdelku za meščane in navadne ljudi, tj. za svobodnike, vendar ni. Toda najti ga ni niti pri vitezi, med katere je Frankovič spadal. Vsekakor so zaradi njegovega stanu prepisali Zavrlovo v viteški del knjige, a se je to morda zgodilo šele ob nastanku naslednje knjige leta 1662. V tej je

²⁶⁵ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 97, fasc. XXXXI, lit. S–8, 8. 10. 1616.

²⁶⁶ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 5 (1619–1661), fol. 342v.

Frankovič (*Franz Christoph Franckhouitsch*) vpisan med vitezi, in sicer z natanko tolikšno imenjsko rento – 13 goldinarjev, 9 krajcarjev in 1 denarič²⁶⁷ – kot je znašala ob prepisu nanj in na ženo neznano kdaj po letu 1636. Janko Polec je bil pri povzemanju imenjske knjige nekoliko površen, saj je kot leto prenosa Zavrlove posesti na zeta preprosto navedel letnico 1636, pač zadnjo, ki jo je našel v imenjski knjigi. Franca Krištofa je »okrajšal« v Krištofa in zanj pomotoma zapisal, da je bil »kasneje posestnik graščinice Kolovrat«.²⁶⁸

Skratka, Frankoviču in ženi Neži je posest ali svoj delež posesti prepisal Janez Zavrl, sin Martina Zavrla, torej Nežin brat. Janez in Neža Zavrl sta postala lastnika okoli leta 1630, ko sta dosegla polnoletnost in ni bilo več potrebno skrbništvo. Kako sta izplačala strica Janžeta in druge očetove sorojence, ostaja neznanka. Morda so prav s tem povezane manjše posestne izgube v letih 1635 in 1636.

Franc Krištof pl. Frankovič je kot Nežin soprog prišel v Zavrlovo družino že po smrti tasta Martina (1616). Da je bilo zagotovo tako, med drugim dokazuje kronološko najzgodnejša omemba mladega Frankoviča leto dni po Zavrlovem odhodu v večnost. Leta 1617 je bil med novimi člani ljubljanske jezuitske kongregacije Marije Vnebovzete vpisan »Christophorus Francovitsch Carniolus«, skratka naš Frankovič, dodatno označen še kot Kranjec in edini s tem priimkom.²⁶⁹ Kot številni kranjski plemiči je bil Franc Krištof dijak jezuitske gimnazije. Glede na to, da so v kongregacijo v tem času praviloma vpisovali 13-letne mladeniče,²⁷⁰ bi moral priti na svet leta 1604 ali malo pred tem, odvisno tudi od tega, koliko star se je začel šolati in ali je redno izdeloval razrede.

Ključna podatka o Francu Krištofu pl. Frankoviču sta torej čas njegovega rojstva, najpozneje leta 1604 in morda nekaj let prej, ter geografski izvor, domača dežela Kranjska. Tretji odločilni podatek za ugotavljanje Frankovičeve identitete pa je njegov plemiški stan. V tem stanu je bil vsekakor enkrat po letu 1636, ko so mu v viteški del imenjske knjige prepisali posest tasta Martina Zavrla, kar ne pomeni nujno, da se je kot plemič že rodil. A kot bomo videli v nadaljevanju, o tem ne bi smelo biti dvomov.

Edini plemiški Frankoviči in sploh vidnejši Frankoviči na Kranjskem so se v času rojstva Franca Krištofa gibali med Ljubljano, Višnjo Goro in Ponovičami, dvorcem pri Litiji na levem bregu Save. Tako Višnja Gora kot še posebej Ponoviče ležita relativno blizu Št. Jurija pod Kumom, zato naravnost kličeta po povezavi med tamkajšnjimi Frankoviči in podšentjurskim Zavrlovim zetom Francem Krištofom. Ta je bil lahko samo sin leta 1604 preminulega plemiča **Andreja Frankoviča**, čigar zapuščino so popisali 7. maja omenjenega leta v gradu Višnja Gora, kjer je bil tedaj zakupnik gospostva (*Bestanndt Innhaber*).²⁷¹ Preminil je torej malo po rojstvu Franca Krištofa, nemara celo še prej. Poleg zakupništva Višnje Gore je bila v njegovih rokah tudi lastniška posest, in sicer dvorec (*Siz*) Ponoviče pri Litiji, razpadajoč mlin prav tam, razpadel mlin z zemljišči in hubo pod župnijsko cerkvijo sv. Petra pri Ljubljani ter dve hubi z naseljenima podložnikoma severno od Ljubljane, prva na Črnučah in druga v Mali vasi.²⁷²

Glavnino njegovega premoženja so torej predstavljale Ponoviče, ki jih je, kot bomo videli, po regestu kupne pogodbe upravljal kot zastavni imetnik vsaj že leta 1590, kupil pa pet let pozneje. Istega leta (1585) se je oženil z neko Jero, katere priimka regest poročne pogodbe v njegovem zapuščinskem

²⁶⁷ Prav tam, knj. 6 (1662–1756), fol. 254.

²⁶⁸ Polec, Svobodniki na Kranjskem, str. 37.

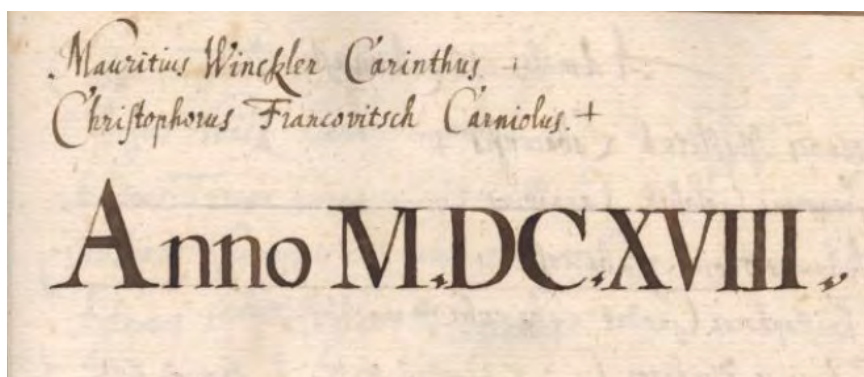
²⁶⁹ ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, kongregacijska knjiga Marije Vnebovzete, pag. 85.

²⁷⁰ Golec, *Valvasorji*, str. 107.

²⁷¹ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 25, fasc. XIV, lit. F–2, 7. 5. 1604, pag. 2 in 113.

²⁷² Prav tam, pag. 7.

Vpis Franca Krištofa Frankoviča kot ljubljanskega gimnazijca v kongregacijski knjigi Marije Vnebovzete leta 1617 (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 85).

inventarju ne razkriva.²⁷³ Podatki o Andrejevem sorodstvu, ki jih najdemo v njegovem zapuščinskem inventarju, Andreja Frankoviča nedvoumno razkrivajo kot Ljubljancana in trgovca. V inventarju sta omenjena njegov brat Mihael in oče Jožef, oba že kot pokojna,²⁷⁴ vse tri pa v enakih vlogah srečamo tudi v zapisnikih ljubljanskega mestnega sveta konec 16. in v začetku 17. stoletja. Na enem mestu v omenjenih zapisnikih je Andrej Frankovič naveden tudi kot trgovec (1593).²⁷⁵ Naključij bi bilo torej veliko preveč, da leta 1604 preminuli graščak Ponovič in zakupnik Višnje Gore ne bi bil ista oseba kot ljubljanski trgovec Andrej.

Drugo vprašanje pa je, ali je bil Zavrlov zet in podšentjurski graščak Franc Krištof resnično Andrejev sin. Neposredne povezave med njima namreč doslej ni bilo mogoče najti. Če bi Andrej zapustil oporoko, bi v njej prav verjetno navedel imena otrok, a se njegova zadnja volja, če je nastala, ni ohranila.²⁷⁶ Tudi v kranjski imenjski knjigi so kot Andrejevi nasledniki na Ponovičah le sumarno navedeni njegovi dediči, leta 1627 pa je bila posest prepisana na dva nova lastnika in pri Frankovičih izbrisana.²⁷⁷ Naslednjo možnost za iskanje povezave med Ponovičami in Francem Krištofom Frankovičem ponuja najstarejša krstna matica župnije Vače, ki pa se začinja šele leta 1628, ko so dediči Andreja Frankoviča Ponoviče že prodali. In vendar je v njej slaba štiri leta pozneje najti posredno vez med Frankoviči in Podšentjurjem na eni strani ter župnijo Vače onstran Save na drugi. Ko so 21. maja 1632 na Vačah krstili Heleno (*Ellena*), nezakonsko hčerko neke Alenke (*Allenka*), je duhovnik navedel, da je otrokov oče »žlahtni gospod Janez Frankovec iz Št. Jurija v župniji Svibno« (*nobilis Dni Hons Frankouez De Sancto Georgio ex parochia Sho(r)ffenbergensi*), Alenka pa njegova priležnica (*concubine eius*).²⁷⁸ Gosposki oče Janez Frankovič je torej živel v Podšentjurju, očitno pri svojem sorodniku, skoraj gotovo bratu Francu Krištofu, ki je torej tedaj že bil Zavrlov zet, kot je izpričan nekaj let pozneje. Ne bi bilo niti nemogoče, da se je duhovnik pri osebnem imenu zmotil, tako kot je priimek Frankovič pokvečil v Frankovec, in je bil nezakonski oče Janez pravzaprav kar Franc Krištof. Kakor koli, ne le bližina župnije Vače, na robu katere ležijo Ponoviče, ampak tudi ta »nečedna« povezava enega od podšentjurskih Frankovičev z župljanko Vač kaže, da se je Franc Krištof priženil v Podšentjur od tod.

²⁷³ Jera je navedena kot njegova zadnja žena (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 25, fasc. XIV, lit. F-2, 7. 5. 1604, pag. 29/No. 74).

²⁷⁴ Prav tam, pag. 35, 100 (Mihael), 37 (Jožef).

²⁷⁵ ZAL, LJU 488, Mesto Ljubljana, rokopisne knjige, Imenska kartoteka k Cod. I in XIII fonda, šk. 21, Frankovič Andrej.

²⁷⁶ ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, popis.

²⁷⁷ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 5 (1619–1661), fol. 119.

²⁷⁸ NŠAL, ŽA Vače, Matične knjige, R 1628–1635, s. p., 21. 5. 1632.

Do Podšentjurja v skoraj sosednji župniji Svibno je imel dokaj blizu. Glede na to, da ni bil bogat, ampak sirota iz tako rekoč obubožane meščansko-plemiške družine z majhno posestjo, je naravnost sodil k hčerki prav tako malega graščaka, že pokojnega Martina Zavrla. Neža Zavrl je bila sodedinja Podšentjurja, saj je, kot smo videli, imela še brata Janeza, o katerem pa ne vemo nič drugega kot to, da je svoj del podedovane posesti po letu 1636 prepisal na svaka in sestro in da je leta 1657 še živel, o čemer bomo še govorili.

Vrnimo se k Andreju Frankoviču, glede na dosedanje ugotovitve skoraj brez dvoma očetu Franca Krištofa. Ta je ob njegovi smrti šele prišel na svet ali pa v najboljšem primeru delal še precej negotove korake. Andrej je namreč umrl kmalu po 9. februarju 1604, ko je zadnjič izpričan kot živ v neki zadolžnici, izdani v Višnji Gori.²⁷⁹ Večino njegovih dokumentov so tri mesece zatem popisali v višnjegorskem gradu,²⁸⁰ kjer je tedaj v glavnem prebival, potem ko je na jurjevo 1601 vzel gospostvo Višnja Gora od Adama Moscona v petletni zakup.²⁸¹ Nekaj manj dokumentov je hranil v Ljubljani,²⁸² sicer pa so njegove premičnine popisali v Višnji Gori, Ljubljani in na Ponovičah.²⁸³ Iz registrov Andrejevih listin izvemo, da je bil trgovec,²⁸⁴ kot tak veliko posojal za obresti, kupil neznano kdaj hišo na Mestnem trgu v Ljubljani,²⁸⁵ ki ob smrti očitno ni bila več njegova,²⁸⁶ dvorec Ponoviče (*den Edlmans Siz Pannovitsche*) pa dobil v zastavo leta 1590.²⁸⁷ V kranjski imenjski knjigi so mu Ponoviče pripisali leta 1595, in sicer kot prvo posestno pridobitev, težko čednih 40 goldinarjev in 22 krajcarjev imenjske rente. Tako je trgovec Andrej postal graščak Andrej Frankovič s Ponovič (*Andree Frankhouitsch zum Ponovitsch*).²⁸⁸ Čez tri leta se je njegova imenjska renta povečala za dobro polovico na več kot 62 goldinarjev; takrat ji je pridružil imenje vnovič omožene vdove Praunspergove,²⁸⁹ očitno tistih 29 hub, ki jih je konec prejšnjega leta 1597 odkupil iz rubeža od deželnih stanov in so prav tako spadale k Ponovičam.²⁹⁰ In ko je leta 1602, nekako v času, ko se je rodil Franc Krištof, kupil od Jurija Mordaxa z Grabna še imenje gospostva Žužemberk, je z imenjsko rento dobrih 94 goldinarjev²⁹¹ spadal že med večje zemljiške gospode na Kranjskem, vsekakor vsaj v zgornji del srednje velikih. Njegova pot navzgor se tedaj še ni ustavila, saj je, kot smo videli, leta 1601 postal zakupnik gospostva Višnja Gora, nato pa so mu na dobri polovici petletnega zakupa pošle življenjske moči.

²⁷⁹ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 25, fasc. XIV, lit. F-2, 7. 5. 1604, pag. 21-22.

²⁸⁰ Prav tam, pag. 11-29.

²⁸¹ Prav tam, pag. 11.

²⁸² Prav tam, pag. 30-42.

²⁸³ Prav tam, pag. 57-112.

²⁸⁴ Prav tam, zlasti pag. 43 (trgovske knjige in knjige dolgov).

²⁸⁵ Prav tam, pag. 31. – V registru kupne pogodbe ni imena prodajalca ne datuma nakupa.

²⁸⁶ V Andrejevem zapuščinskem inventarju v razdelku o posesti pogrešamo kakršno koli hišo v Ljubljani (prav tam, pag. 7). Hiša, na katero se nanaša nedatirani regist kupne pogodbe, je vsekakor hiša na današnjem Mestnem trgu 22, ki je bila v njegovih rokah pred letom 1600, ko se začinjajo mestne davčne knjige, tedaj pa jo je imel Avguštin Kheberl (Suhadolnik, Anžič, *Mestni trg*, str. 108).

²⁸⁷ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 25, fasc. XIV, lit. F-2, 7. 5. 1604, pag. 23-24.

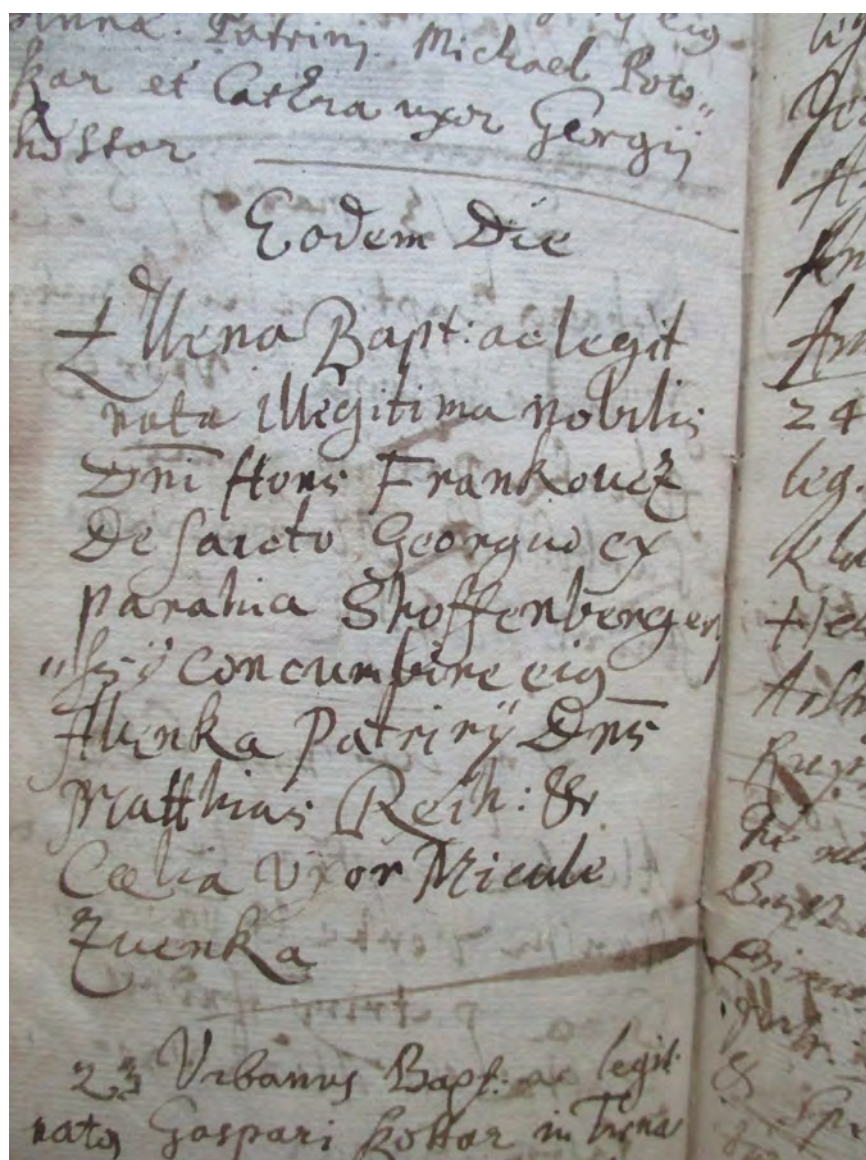
²⁸⁸ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 4 (1546-1618), fol. 116v.

²⁸⁹ Prav tam.

²⁹⁰ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 25, fasc. XIV, lit. F-2, 7. 5. 1604, pag. 36.

²⁹¹ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 4, fol. 116v. – Po zapuščinskem inventarju sta brata Marko in Krištof Stettner leta 1602 prodala Andreju Frankoviču Auerspergove posesti v Žužemberku (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 25, fasc. XIV, lit. F-2, 7. 5. 1604, pag. 19).

Krst nezakonskega otroka »gospoda« Janeza Frankoviča iz Št. Jurija v krstni matici župnije Vače 21. maja 1632 (NŠAL, ŽA Vače, Maticne knjige, R 1628–1635, s. p.).

Kdo je bil sicer Andrej Frankovič, od kod in kakšnega rodu? Zapuščinski inventar in imenjska knjiga ga razkrivata kot uspešnega poslovneža in prodornega trgovca. V njegovi ljubljanski zapuščini najdemo, denimo, sveženj menic in zadolžnic za Linz, Freistadt, Nürnberg in Benetke.²⁹² Kot že rečeno, se v njegovem zapuščinskem inventarju omenjata pokojni oče Jožef in prav tako rajnki brat Mihael Frankovič. Poleg brata je imel Andrej še polsestro Katarino, omoženo z nekim Janezom Mikšičem,²⁹³ in sestro Barbaro, poročeno Pfanner.²⁹⁴

²⁹² ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 25, fasc. XIV, lit. F-2, 7. 5. 1604, pag. 30.

²⁹³ O Katarini kot polsestri (*Steuftschwester*) govori regist njenega odpovednega pisma Andreju, drugi regist, prav tako brez datacije, pa se nanaša na Katarinin poročni dogovor z Mikšičem (prav tam, pag. 16, 28).

²⁹⁴ ZAL, LJU 488, Mesto Ljubljana, rokopisne knjige, Imenska kartoteka k Cod. I in XIII fonda, šk. 21, Frankovič Andrej.

Zapuščinski inventar tako Andreja nedvoumno razkriva kot člana znane ljubljanske meščanske rodbine, ki se je ukvarjala s krznarstvom in trgovino ter dala v 16. stoletju dva mestna sodnika in enega župana. Frankoviče je že leta 1940 temeljito obdelal Vladislav Fabjančič, ki pa o Andrejevih zadnjih letih ni bil dovolj poučen, saj se je zadovoljil predvsem z viri iz mestnega arhiva in ni uporabil Andrejevega zapuščinskega inventarja. Tako je tudi njegovo smrt datiral v leto 1605, kar je eno leto prepozno, Andrejevih žena in otrok pa sploh ni poznal.²⁹⁵

Frankovičeva rodbina se je v Ljubljani najmanj tri generacije ukvarjala s trgovanjem. Trgovec je bil že Andrejev ded Mihael († med 1556 in 1568), sicer izučen krznar, ki se je s splošno trgovino povzpел do velikega blagostanja. Fabjančič je glede na njegove poslovne stike z Reko sklepal, da je morda izviral iz Istre ali Hrvaškega primorja. V enoletni mandat mestnega sodnika je bil izvoljen leta 1538 in 1544, v letih 1555–56 pa je kot župan opravljal najvišjo mestno funkcijo in kot tak skupaj s petimi plemiči zastopal Kranjsko tudi na zasedanjih spodnjeavstrijskih deželnih odborov na Dunaju.²⁹⁶ Jožef, eden od njegovih dveh sinov († 1575) in Andrejev oče, je bil prav tako krznar, očetovo trgovino je nadaljeval v še povečanem obsegu, bil tudi sam dejaven v mestni upravi in leta 1570 izvoljen za ljubljanskega mestnega sodnika.²⁹⁷ Od njegovih dveh sinov, ki sta oba postala trgovca, je bil starejši Andrej nesporno rojen v prvem zakonu s Katarino Stružnik.²⁹⁸ Po očetovi smrti je leta 1575 prevzel njegovo prodajalno sukna, v mestu je imel dve hiši, prebival pa v tisti na Glavnem trgu (Mestnem trgu). V mestni samoupravi se – drugače kot njegova ded in oče – ni povzpел prav visoko, le do zunanega mestnega svetnika in požarnega nadzornika.²⁹⁹ Fabjančič je na podlagi ljubljanskih mestnih virov prišel do sklepa, da se je bogastvo Andrejevega deda Mihaela v tej generaciji razblinilo,³⁰⁰ kar pa ni povsem točno. V resnici je Andrej, ki je po bratovi zgodnji smrti (1590) ostal zadnji moški Frankovič,³⁰¹ prenesel svoje premoženje v zemljiško posest, kar je Fabjančiču ostalo neznan. Pridobitev Ponovič, najprej v zastavo (1590) in nato v last (1595), časovno sovпада z njegovo odpovedjo ljubljanskim meščanskim pravicam leta 1594.³⁰²

²⁹⁵ Fabjančič, Ljubljanski Frankoviči; o Andreju zlasti str. 112–114, 207, 208. – Pozneje Fabjančič navaja, da naj bi Andrej Frankovič umrl leta 1604 ali 1605 (Fabjančič, *Zgodovina ljubljanskih sodnikov*, 2. zvezek, str. 201).

²⁹⁶ Fabjančič, Ljubljanski Frankoviči, str. 112–114, 142. – Isti, *Zgodovina ljubljanskih sodnikov*, str. 113–118, 128–129, 160.

²⁹⁷ Fabjančič, Ljubljanski Frankoviči, str. 142–146. – Isti, *Zgodovina ljubljanskih sodnikov*, str. 196–201.

²⁹⁸ Fabjančič je zapisal, da ni mogoče dognati, ali so Jožefovi otroci Andrej, Mihael in Barbara izviral iz njegovega prvega zakona s Stružnikovo ali iz drugega z Judito pl. Mavrič, medtem ko je bila hči Katarina potrjeno iz drugega zakona (Fabjančič, Ljubljanski Frankoviči, str. 112; isti, *Zgodovina ljubljanskih sodnikov*, str. 198). Ker je Katarina v Andrejevem zapuščinskem inventarju (1604) izrecno navedena kot njegova polsestra (gl. op. 293), s tem odpade zadrega, kdo je bila mati Andreja Frankoviča. Fabjančič je sicer na rodovnem deblu rodbine Frankovič uvrstil v Jožefov prvi zakon tako Andreja kot Mihaela in Barbaro, čeprav je malo prej izrazil dvom, katera mati jih je rodila (Fabjančič, Ljubljanski Frankoviči, str. 114).

²⁹⁹ Fabjančič, Ljubljanski Frankoviči, str. 147–149. – Isti, *Zgodovina ljubljanskih sodnikov*, str. 200.

³⁰⁰ Fabjančič, Ljubljanski Frankoviči, str. 112.

³⁰¹ Prim. rodovno deblo: prav tam, str. 114.

³⁰² O odpovedi meščanskim pravicam: Fabjančič, Ljubljanski Frankoviči, str. 207; isti, *Zgodovina ljubljanskih sodnikov*, str. 201.

Obe hiši v Ljubljani sta šli v tuje roke, prva leta 1588³⁰³ in druga pred letom 1604,³⁰⁴ Andrej pa je leta 1598 izpričan v Višnji Gori,³⁰⁵ torej že tri leta prej, preden je višnjegorsko gospostvo vzel v zakup (1601).

S tem ko je meščanski sin in nekdanji meščan prešel med zemljiške gospode, je njegova trgovska dejavnost v veliki meri, če že ne povsem presahnila. Postavlja se vprašanje, ali je Frankovič z vpisom posesti v kranjsko imenjsko knjigo v razdelek, namenjen vitezom in drugim nižjim plemičem (*Ritterschafft vnnd Adell*), samo veljal za plemiča ali je to tudi dejansko bil. V istem razdelku najdemo namreč zemljiške gospode z vprašljivim plemiškim statusom, denimo Hieronima Valvasorja, deda polihistorja Janeza Vajkarda, ki so mu plemstvo priznali šele pozneje s sprejemom med kranjske deželane (1602).³⁰⁶ Po vsem sodeč tudi Andrej Frankovič nikoli ni dobil klasične plemiške diplome, saj bi bila ta nesporno navedena med listinami v njegovi zapuščini. V tej najdemo le izjemno kratek regist nedatiranega »Frankovičevega grbovne pisma« (*Frankboutschischer Wappenbrief*).³⁰⁷ Vsekakor gre za privilegij o grbu, ki ga je Andrejev ded Mihael v času svojega županovanja izposloval pri cesarju. Privilegij je bil izdan 1. maja 1556 v Pragi in je vključeval tudi pravico do uživanja fevdov (*Lehenartikel*),³⁰⁸ kar je tedaj pomenilo toliko kot plemiška povzdignitev.³⁰⁹ Na tej pravni podlagi je vnuk Andrej lahko kupil ponoviško in drugo zemljiško posest, zapuščinski inventar ga naslavlja kot »Edlen vnd Vessten«,³¹⁰ kot kaže, pa ni nikoli postal kranjski deželan.³¹¹

O ožji družini Andreja Frankoviča vemo zelo malo. Regest v zapuščinskem inventarju pravi, da je 3. septembra 1597 sklenil poročni dogovor s svojo zadnjo ženo Jero (*Gerdraut genant*).³¹² Jera najverjetneje ni bila plemiškega rodu, ker ni imenovana gospa. Regest ji ne privošči niti priimka, podatek, da gre za zadnjo ženo, pa dokazuje, da je moral biti Andrej pred tem že kdaj poročen. Po podatkih iz danes izgubljene matične knjige protestantske verske občine v Ljubljani se je Andrej Frankovič 7. januarja 1582 oženil s Suzano Hren, hčerko ljubljanskega župana Lenarta³¹³ in s tem sestro poznejšega ljubljanskega škofa Tomaža Hrena.³¹⁴ Andrej je torej tako kot večji del meščanov pripadal luteranski

³⁰³ Fabjančič, Ljubljanski Frankoviči, str. 149. Andrejeva hiša na območju Novega trga je stala na današnjem Jurčičevem trgu.

³⁰⁴ Gre za Andrejevo rezidenčno hišo na območju Glavnega trga (Mestnega trga), ki jo Fabjančič postavlja na današnji Ciril-Metodov trg, prej Pred škofijo 3. Ker je bila patidenčna in gotovo prosta davka, mestne davčne knjige, ki se začinjajo leta 1600, še celo stoletje ne razkrivajo njenih lastnikov (Fabjančič, Ljubljanski Frankoviči, str. 148). Andrej ob smrti leta 1604 v Ljubljani ni premogel nobene hiše več (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 25, fasc. XIV, lit. F–2, 7. 5. 1604, pag. 7). Njegovo tamkajšnjo zapuščino so popisali v hiši Ambroža Scheita (prav tam, pag. 97), kjer je imel torej v najemu stanovanje ali kar celo hišo.

³⁰⁵ Frankovičevo navzočnost v Višnji Gori spričuje omemba njegovega priziva ljubljanskemu mestnemu sodišču, datiranega tam 4. septembra 1598 (Fabjančič, Ljubljanski Frankoviči, str. 207).

³⁰⁶ Golec, *Valvasorji*, str. 56–58.

³⁰⁷ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 25, fasc. XIV, lit. F–2, 7. 5. 1604, pag. 18.

³⁰⁸ Frank, *Standeserhebungen und Gnadenakte. 1. Band*, str. 37. – Potrditev pravice je znana samo iz grbovne knjige (ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Wappenbuch I, fol. 41).

³⁰⁹ Prim. razlago v: Frank, *Standeserhebungen und Gnadenakte. 1. Band*, str. XI.

³¹⁰ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 25, fasc. XIV, lit. F–2, 7. 5. 1604, pag. 1. – Za primerjavo povejmo, da je Martin Zavrl leta 1616 imenovan samo z imenom: »des Martin Sauerl seeligen« (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 97, fasc. XXXXI, lit. S–8, 8. 10. 1616, pag. 19).

³¹¹ Gl. seznam kranjskih dežlanskih rodbin v: Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 497.

³¹² ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 25, fasc. XIV, lit. F–2, 7. 5. 1604, pag. 29.

³¹³ Po Lukančičevi genealoški zbirki kranjskega plemstva (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I–45r, fol. 57r).

³¹⁴ O sorodstveni povezavi med Lenartom in Tomažem Hrenom gl. Kidrič, Hren, str. 341–342.

veri in se je tudi priženil v družino odločnega protestanta.³¹⁵ V izpiskih iz protestantske krstne matice ga kot krstnega botra srečamo dvakrat (1584 in 1589), Suzano pa trikrat (med 1582 in 1587).³¹⁶

Suzana Hren, poročena Frankovič, je v biografskih pregledih Hrenove družine in v Fabjančičevi obravnavi Frankovičev ostala prezrta. France Kidrič je poznal štiri Lenartove otroke, ki so se po njegovih besedah vsi, na čelu s škofom Tomažem, nazadnje odločili za katolištvo.³¹⁷ Kako je bilo v tem pogledu s Suzano, zadnjič izpričano kot živo leta 1588,³¹⁸ ne vemo. Prav tako ni znano, kdaj pred Andrejevo poroko z Jero (1597) je Suzana umrla, saj se mrliška matica ljubljanske protestantske občine konča že z letom 1587.³¹⁹ Zdi se, da zakonca nista imela (preživelih) otrok, Andrej pa bi pred poroko z zadnjo soprogo Jero ne nazadnje utegnil imeti še eno ženo.

Andrejev najverjetnejši sin Franc Krištof, poznejši podšentjurski graščak, se je torej v začetku 17. stoletja rodil v očetovem zadnjem zakonu z Jero in najbrž ni bil njun edini otrok. Spomnimo na Janeza Frankoviča, živečega v Podšentjurju, ki je leta 1632 v župniji Vače dobil nezakonskega otroka. Krstnih podatkov Andrejevih otrok ne poznamo, za kar je možnih več razlag. Po prvi, zelo verjetni je Andrej Frankovič tudi po zatrtju protestantske cerkvene organizacije na Kranjskem (1598) vztrajal v protestantski veri, tako da njegovi otroci niso bili krščeni po katoliškem obredu. Če bi bila Franc Krištof in Janez rojena v Ljubljani in krščena kot katoličana, bi njuna krsta vpisali v tamkajšnjo najstarejšo krstno matico, a ni v njej v tem času nobenega krščenca s priimkom Frankovič.³²⁰ Res pa je, da je krstna knjiga za petletje 1602–1607 izgubljena.³²¹ Poleg Ljubljane se za rojstni kraj poznejšega podšentjurskega graščaka Franca Krištofa potegujeta še dva kraja: dvorec Ponoviče pri Litiji, ki je bil v Andrejevih rokah že pred poroko, in višnjegorski grad, kjer je stoloval od leta 1601, ko je vzel v zakup tamkajšnje gospostvo, prebival pa je tam že prej. Oba se zdita verjetnejša od deželne prestolnice, kjer Andrej tedaj ni imel več hiše. Toda v tem času ne v župniji Vače, kamor so spadale Ponoviče, ne v župniji Višnja Gora še niso vodili krstnih matic.³²²

Tako kot ni znano, kje se je Franc Krištof rodil, ne vemo o njem ničesar do leta 1617, ko je, kot smo videli, izpričan kot dijak jezuitske gimnazije v Ljubljani. Nasprotno imamo več podatkov o gmotnem stanju Frankovičeve družine v času njegovega odraščanja. Po kranjski imenjski knjigi se je posest pokojnega Andreja Frankoviča leta 1614 občutno zmanjšala. Od imenjske rente dobrih 94 goldinarjev so tedaj odpisali nekdanje Praunspergovo imenje z rento dobrih 51 goldinarjev, tako da je ostalo le nekaj več kot 43 goldinarjev.³²³ Nadaljnje spremembe so v knjigi vpisovali na prilepljen list, ki je medtem odpadel, zato ne vemo, na kakšen način se je Frankovičeva imenjska renta do nastavitve nove knjige leta 1619 tako močno skrčila. V tej knjigi je kot posestnik še vedno vpisan sicer že pokojni Andrej Frankovič s Ponovič (*Andree Frankouitsch zu Ponoviz*) s pičlimi 10 goldinarji, 57 krajcarji in dvema denaričema imenjske rente.³²⁴ To je le dobra polovica imenjske rente Zavrlovih dedičev v

³¹⁵ O županu Lenartu Hrenu gl. zlasti: Fabjančič, *Zgodovina ljubljanskih sodnikov*. 2. zvezek, str. 157–160.

³¹⁶ ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I–45r, fol. 157r, 171v.

³¹⁷ Kidrič, Hren, str. 342.

³¹⁸ Kot krstna botra je v izpiskih iz protestantske krstne matice zadnjič omenjena 9. oktobra 1587 (*frau Susanna Frankhouitschin*) (gl. op. 316), v mestnih sejnih zapisnikih pa 17. marca 1588 brez imena, zgolj kot žena Andreja Frankoviča (Fabjančič, Ljubljanski Frankoviči, str. 149).

³¹⁹ ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 91, fasc. 54/5, snopič 6.

³²⁰ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1588–1602.

³²¹ Krampač, *Vodnik po matičnih knjigah*, str. 56.

³²² Prav tam, str. 117, 120.

³²³ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 4 (1546–1618), fol. 116v.

³²⁴ Prav tam, knj. 5 (1619–1661), fol. 119v.

Dvorec Ponoviče pri Litiji po Valvasorjevi *Topografiji Kranjske* iz leta 1679 (Valvasor, *Topographia Ducatus Carnioliae Moderna*, št. 190).

Podšentjurju. Šele naknadno so pripisali, da je Andrej pokojni in da so nosilci imenja njegovi dediči, nato pa leta 1627 sledi vpis, da je bilo imenje razdeljeno med dva nova lastnika, Jurija Müllerja in gospoda Jurija Kheyssla, ter kot takšno izbrisano.³²⁵ Neimenovani Frankovičevi dediči so tako ostali brez zemljiške posesti. V *Slavi vojvodine Kranjske* (1689) Valvasor rodbine Frankovič pri opisu dvorca Ponoviče niti ne omenja, ampak navaja samo Viljema Praunspurgerja leta 1582 in barona Jurija Wagna leta 1630, ko naj bi mu Ponoviče s pisno obljubo o pomoči odvzel Horacij Carminelli, nato pa dobili gospodje Paradeiserji.³²⁶ Po imenjski knjigi je bilo prehajanje posesti nekoliko drugačno. Jurij Wagen z Bogenšperka je bil kot posestnik Ponovič z dobrimi 33 goldinarji vpisan v novo knjigo, ki se začne leta 1619, leta 1632 pa je Janez Danijel baron Wagen »plemiški dvorec« Ponoviče (*der Edlman Siz Ponauitsch*) prodal Ditrihu grofu Auerspergu, ta pa ga je prepustil Krištofu Gottscheerju.³²⁷ Od leta 1614 so si Ponoviče torej delili Frankovičevi dediči in baron Wagen, pri čemer ne vemo, ali so oboji rezidirali v dvorcu ali ne. Prav mogoče bi bilo, da so imeli Frankoviči sedež svoje močno zmanjšane posesti v kakšni drugi stavbi.

Kot smo videli, v Ljubljani že ob Andrejevi smrti leta 1604 niso več posedovali lastne hiše. Tako ni posebej verjetno, da bi se veliko zadrževali v deželni prestolnici, ampak veliko prej na svoji ponoviški posesti. Višnjo Goro so morali najbrž zapustiti najpozneje leta 1606 ob izteku Andrejeve zakupne pogodbe za tamkajšnje gospostvo. Ko se leta 1619 začena prva krstna matica višnjegorske župnije, jih tam zaman iščemo kot krstne botre.³²⁸

³²⁵ Prav tam.

³²⁶ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 451.

³²⁷ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 5 (1619–1661), fol. 50v, 130.

³²⁸ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1619–1632.

Neodgovorjeno ostaja vprašanje, kdaj natanko se je **Franc Krištof** priženil v Podšentjur k **Neži Zavrl**, hčerki pokojnega Martina, ustanovitelja podšentjurske posesti. Najverjetneje pred letom 1632, ko je (njegov brat) Janez izpričan kot nezakonski oče otroka v župniji Vače in je v vaški krstni matici navedeno, da živi v Št. Juriju v župniji Svibno.³²⁹ Kot priča imenjska knjiga, je Franc Krištof leta 1635 že upravljal imenja Zavrlovih dedičev. Potem ko je po letu 1636 in pred 1656³³⁰ skupaj z ženo Nežo postal popolni lastnik Podšentjurja, pa v imenjski knjigi vse do nastavitve nove knjige leta 1662 ni vpisanih nobenih sprememb.³³¹ Dobrih 13 goldinarjev imenja, kar bi ustrezalo približno toliko podložniškim hubam (kmetijam), je torej ves ta čas ostalo nedotaknjenih. Kako sta zakonca Franc Krištof in Neža sicer gospodarila, pa ostaja zunaj naših spoznavnih možnosti, saj iz tega časa nimamo drugih virov posestne narave kakor regest zakupne pogodbe med bogenšperškim graščakom Jurijem pl. Kheyslom in Francem (Krištofom) Frankovičem iz leta 1643 za zakup treh hub, katerih zakupnik je bil Frankovič.³³²

Tudi o družinskem oziroma zasebnem življenju zakoncev Frankovič lahko bolj ali manj le ugibamo. Ko se leta 1653 začneja najstarejša ohranjena krstna matica svibenske župnije, ju kot krstna botra srečamo že prvo leto in nato precej pogosto, kar je tudi vse. »Gospod« Franc Krištof in »gospa« Neža Frankovič sta največkrat botrovala krščencem navadnih ljudi, a Neža enkrat, 5. maja 1653, skupaj s svibenskim župnikom tudi plemiškem otroku Janeza Adama Kacijanerja in njegove žene Marije Magdalene. Zanimivi so zapisi njunega priimka. Franc Krištof se pojavlja kot *Frankauif, Frankhouiz, Frankovizh, Frankouiz, Frankouezh* in *Francovschen*,³³³ Neža (Agnes) pa kot *Frankouizk(h)in, Frankouizzin, Frankouizbin, Frankauisba, Frankovizeni* in *Frankousika*.³³⁴ Kot domačina sta botrovala najpogosteje od vseh plemičev, ker pa so v tem času le izjemoma vpisovali tudi kraj krščencevega rojstva, se Št. Jurij kot kraj ali soseska pojavlja zelo redko in nikoli v zvezi s Frankovičema.³³⁵ Da je šlo pri Neži resnično za hčerko prvega podšentjurskega graščaka Martina Zavrla, potrjuje dvojni priimek, ki ji ga krstna matica namenja kot botri 30. decembra 1655: *Agnetha Frankauizin seu Sauerlin*. Za razliko od maloštevilnih plemičev iz rodbin Kacijaner, Sara, Valvasor, Gottscheer, Gall in Semenič, ki so v svibenskih maticah redno navedeni s pridatki, kot so *honorius nobilis, nobilis, generosus, perillustris et generosus, perillustris* in *illustris*,³³⁶ je bila Neža Frankovič le enkrat deležna oznake *illustris*, a še istega dne od istega duhovnika spet samo predikata gospa (*domina*),³³⁷ tako kot so Franca Krištofa imenovali samo gospod (*dominus*). Na dlani je torej, kakšna je bila hierarhija domače gospe v očeh svibenske duhovščine. Zakonca Frankovič sta bila pač le mala graščaka.

Pričakovali bi, da se bo poleg njiju pojavljal v krstnih maticah še kak družinski član, a sta vseskozi

³²⁹ NŠAL, ŽA Vače, Matične knjige, R 1628–1635, s. p., 21. 5. 1632.

³³⁰ Leta 1656 sta zakonca že bila edina lastnika, saj sta tedaj želela prodati Podšentjur ljubljanskemu stolnemu kapitlju (NŠAL, NŠAL 100, KAL, fasc. 180/13, ad 25. II. 1657).

³³¹ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 5 (1619–1661), fol. 342v.

³³² ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 50, fasc. XXVI, lit. K–42/I, 28. 5. 1674, pag. 39/Nr. 102.

³³³ NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, R 1653–1658, s. p., 5. 12. 1653, 14. 2. 1654, 9. 4. 1654, 2. 3. 1655, 19. 7. 1656, 20. 2. 1657; R 1659–1671, s. p., 15. 7. 1659.

³³⁴ Prav tam, R 1653–1658, s. p., 23. 4. 1653, 5. 5. 1653, 26. 1. 1654, 5. 9. 1654, 9. 9. 1654, 12. 9. 1654, 28. 1. 1655, 27. 2. 1655, 6. 10. 1655, 30. 11. 1655, 30. 12. 1655, 19. 2. 1656, 26. 5. 1657, 13. 2. 1658, 4. 4. 1658, 11. 6. 1658; R 1659–1671, s. p., 5. 3. 1659, 1. 12. 1659, 7. 2. 1660, 4. 4. 1660, 3. 5. 1661, 26. 4. 1662, 1. 6. 1665, 27. 8. 1666, 15. 7. 1670; R 1671–1684, s. p., 13. 4. 1671.

³³⁵ Prav tam, R 1659–1671, s. p., 29. 1. 1659, 16. 9. 1664.

³³⁶ NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, R 1653–1658, s. p., 5. 5. 1653, 2. 12. 1653, 9. 4. 1654, 28. 11. 1655, 13. 5. 1658; R 1659–1671, s. p., 3. 3. 1661, 22. 5. 1661, 27. 8. 1663, 5. 10. 1663, 1. 8. 1665, 7. 7. 1666, 19. 6. 1667, 29. 7. 1670.

³³⁷ Prav tam, R 1653–1658, s. p., 11. 6. 1658.

ostala edina.³³⁸ Potemtakem zakonca bodisi sploh nista imela otrok bodisi ti po letu 1653 niso več živeli doma. Morebitni otroci bi se lahko odselili, vendar po razpoložljivih virih vsaj na Kranjskem ne srečamo nobenega plemenitega Frankoviča, hčerke pa bi zlahka poniknile pod priimki svojih soprogov, tem prej, če bi bile omožene z neplemiči. Na to vprašanje sta Frankoviča dala nedvoumen odgovor sama v pismu ljubljanskemu stolnemu kapitlju jeseni 1657. Zakonca resnično nista imela (preživelih) otrok, iz pisma pa izvemo še vrsto dragocenih podatkov tako o njunem gmotnem stanju kot o sorodstvu. Tako sta mimogrede razkrila, da je Nežin brat (Janez Zavrl) tedaj še živel in imel družino, njiju pa so velikanski dolgovi silili v prodajo Podšentjurja. Da bi se ji izognila, sta že leto pred nastankom omenjenega pisma pisala proštu in kapitlju v Ljubljani, da sta v zameno za poravnavo svojih dolgov pripravljena prepustiti Podšentjur župniji Svibno, ki je spadala neposredno pod kapitelj. Ker odgovora ni hotelo biti, sta prošnjo leta 1657 ponovila.

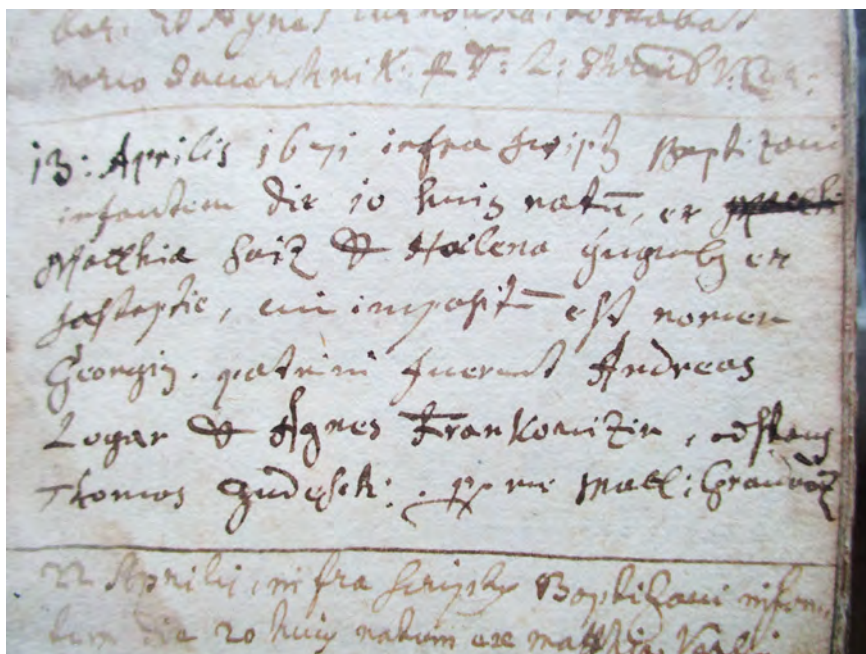
Njuno nedatirano pismo, nastalo nedolgo pred 25. novembrom 1657, ko ga je kapitelj posredoval svibenskemu župniku (uradno župnijskemu vikarju), je formulirano kot prošnja. Napisala ga je neka tretja oseba, Franc Krištof Frankovič pa je sebe in ženo Nežo samo podpisal. Ostarela zakonca brez otrok (*wier alters lebte ohne leibs Erben begabte Cohnleith*) sta približno leto pred tem naslovila na isti naslov »memorial«, v katerem sta proštu in kapitlju sporočila svojo odločitev, da sta ob določenih pogojih pripravljena darovati kakšni cerkvi svoj dvorec pod Kumom, imenovan Podšentjur (*vnser guett Vndter Khuemb St. Jergen genannt*). V vednost sta prejela njegov dopis svibenskemu župniku in iz vsebine sklejala, da je stolni kapitelj pripravljen sprejeti njuno ponudbo. Čeprav naj bi se jima ponudila priložnost, da posest prodata, sta jo bila za blagor svoje duše pripravljena podariti ob naslednjih pogojih. Prvič, da jima kapitelj izroči 1500 goldinarjev za poravnavo njunih dolgov raznim drugim upnikom poleg cerkve sv. Neže na Kumu in domače kapele (cerkve) sv. Jurija. Drugič, svojo posest s 13 goldinarji imenjske rente bi izročila v roku enega leta, do smrti pa bi si za lastno vzdrževanje pridržala hubo v Jazbinah (*zu Jassbar*), nekaj stavbnega lesa in odpis enega goldinarja imenjske rente (tj. od omenjene hube); to bi po njuni smrti dobil njun brat in svak, ki ima več majhnih otrok. Tretjič, bila sta pripravljena poravnati davek in kontribucijo do tekočega leta in posest, razen enega goldinarja pridržane imenjske rente, takoj prepisati. Četrtrič, zaradi oddaljenosti od župnijskega središča na Svibnem sta zakonca izrazila pripravljenost vzdrževati duhovnika pri Sv. Juriju ali mu nuditi hrano. Duhovnik bi imel pravico krščevati, Frankoviča pa bi dobila spregled plačevanja desetine, ki sta jo imela zdaj v zakupu. Glede na to, da je bil svibenski župnik dolžan vzdrževati dva kaplana, bi bil s tem razbremenjen vzdrževanja enega od njiju.³³⁹ Žal nadaljevanja postopka ne poznamo, ampak se vsa zadeva ustavi pri posredovanju prošnje podšentjurskih graščakov svibenskemu župniku. Stolni kapitelj, župnik in zakonca Frankovič se nazadnje niso mogli zediniti, saj ponudba ni bila nikoli udejanjena. Št. Jurij je tako dobil lastnega duhovnika šele več kot sto let pozneje, Podšentjur pa ni prišel v cerkvene roke, ampak je še naslednjih devetdeset let ostal v plemiški lasti.

Kot že rečeno, Valvasorjeva *Slava vojvodine Kranjske* (1689) Frankovičev kot lastnikov Podšentjurja ne omenja, ampak pozna kot prvega graščaka šele Bernarda Lea barona Galla,³⁴⁰ ki je po leta 1662 novonastavljeni kranjski imenjski knjigi istega leta sledil Francu Krištofu Frankoviču. Posest z imenjsko rento 13 goldinarjev, 9 krajcarjev in 2 denariča so mu pripisali po dovolilu, ki sta ga izdala

³³⁸ Nekajkrat naletimo na Franca Frankoviča, ki pa je identičen s Francem Krištofom (NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, R 1653–1658, s. p., 20. 2. 1657; R 1659–1671, 14. 1. 1659, 15. 7. 1659).

³³⁹ NŠAL, NŠAL 100, KAL, fasc. 180/13, ad 25. II. 1657.

³⁴⁰ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 182.

Zadnja omemba Neže Frankovič, rojene Zavr, v svibenski krstni matici, ko je šla 13. aprila 1671 za krstno botro (NŠAL, ŽA Svibno, Maticne knjige, R 1659–1671, s. p.).

Frankovič in njegova žena, s čimer je bila podšentjurska posest pri Frankoviču izbrisana.³⁴¹ Majda Smole (1982), ki imenjske knjige ni uporabljala in je Galla kot lastnika povzela samo po Valvasorju, je nasprotno trdila, da je Franc Krištof Frankovič leta 1659 prodal dvorec Francu Albertu baronu Kheysllu za 5 (sic!) goldinarjev. Podatek je našla v regestu listine, popisane v Kheyslovem zapuščinskem inventarju,³⁴² a je bila pri povzemanju vsebine površna. Frankovič je 7. aprila 1659 izstavil Kheysllu (ta tedaj še ni bil baron) potrdilo in hkrati obveznico (*Obligation*) za 100 goldinarjev, ki jih je prejel kot neko poblizje neopredeljeno kupnino (*an einem Khaufschilling*). Če dolg nekega Bosia ne bo znašal toliko, bo Frankovič to vsoto vrnil Kheysllu v premičninah (*mit Fabrnuff*). Zraven sta bila potrdilo Adama Florijančiča, da je Kheysell iz naslova kupnine odštel Frankoviču 5 goldinarjev, ter Frankovičeva *cartha bianca* za kupljeni dvorec Podšentjur (*umb den erkhaufften Hoff St: Jergen*).³⁴³ Regest ne dovoljuje sklepanja, da bi Kheysell kupil Podšentjur, ampak vse kaže, da je Frankovič s svojo posestjo samo jamčil za prejeto posojilo.

Regesti Kheyslovih listin v njegovem zapuščinskem inventarju pričajo, da je poravnaval tudi druge Frankovičeve dolgove. Tako je leta 1662 namesto Frankoviča plačal 40 goldinarjev Mariji Katarini baronici Wazenberg.³⁴⁴ Za poravnavo Frankovičevih dolgov je šlo nedvomno tudi pri dveh nedatiranih pobotnicah svibenskega župnika Schreierja za poravnanih 130 goldinarjev dolga podružničnima cerkvama sv. Neže na Kumu in sv. Jurija v Št. Juriju.³⁴⁵ Bogenšperški graščak Franc Albert baron Kheysell se torej pokaže kot ključna oseba v času, ko je Podšentjur prešel iz Frankovičevih rok na Franca Bernarda barona Galla. Kot bomo videli, je bila Gallova soproga namreč Kheyslova sestra, Frankovičevi dolgovi pa poravnani z njeno dediščino.

³⁴¹ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 254.

³⁴² Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 365.

³⁴³ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 50, fasc. XXVI, lit. K–42/I, 28. 5. 1674, pag. 32/Nr. 70.

³⁴⁴ Prav tam, pag. 35/Nr. 84.

³⁴⁵ Prav tam, pag. 38/Nr. 98.

Franc Krištof Frankovič se zadnjič omenja kot živ leta 1662 v imenjski knjigi, ko je Podšentjur prodal Gallu.³⁴⁶ V svibenski krstni matici prenehajo njegova botrstva tri leta prej,³⁴⁷ nasprotno pa je žena Neža izpričana kot krstna botra precej pogosto še skoraj celo desetletje, vse do 13. aprila 1671.³⁴⁸ Tudi pod novim gospodarjem Bernardom Leom baronom Gallom je torej ostala v Podšentjurju, kjer sta s soprogom, po vsej verjetnosti umrlim pred njo, očitno imela izgovorjeno dosmrtno bivališče. Ni izključeno, da sta se Frankoviča preselila v kakšno drugo domovanje na tleh svibenske župnije, denimo na hubo v sosednjih Jazbinah, ki sta si jo hotela pridržati, če bi Podšentjur prišel v cerkvene roke. Nežin brat Janez Zavrl in njegovi otroci torej niso dobili omenjene hube, ki bi jim pripadla po njuni smrti, če bi se uresničil njun prvotni načrt. Tako kot ne vemo, kje je živela bratova družina, ni znano, kdaj natanko sta preminila Frankoviča, ker se svibenske mrliške matice začenjajo šele veliko pozneje.³⁴⁹ Franc Krištof, kot rečeno, ni umrl pred letom 1662, Neža pa najbrž ni živela več dolgo po svojem zadnjem botrovanju spomladi 1671.

³⁴⁶ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 254.

³⁴⁷ Kot *Dominus Franciscus Francovschen* je zadnjič botroval 15. julija 1659 (NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, R 1659–1671, s. p.).

³⁴⁸ NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, R 1659–1671, s. p., 1. 12. 1659, 7. 2. 1660, 4. 4. 1660, 3. 5. 1661, 26. 4. 1662, 1. 6. 1665, 27. 8. 1666, 15. 7. 1670; R 1671–1684, s. p., 13. 4. 1671.

³⁴⁹ Prva ohranjena mrliška matica župnije Svibno se začinja šele leta 1777 (Krampač, *Vodnik po matičnih knjigah*, str. 101).

PRVIČ V ROKAH BARONOV – POD GALLI BARONI GALLENGEIN

Z nastopom novega lastnika **Bernarda Lea Galla barona Gallensteina** se je za Podšentjur začelo skoraj sto let trajajoče obdobje kratkotrajnih, zgolj prehodnih lastnikov. Prva desetletja je, kot vse kaže, redko kateri tu prebival oziroma se je zadrževal kvečjemu občasno. Medtem ko sta bila Frankoviča trdno vpeta v lokalne razmere in so ju okoliški kmetje radi vabili za krstna botra, je v času Gallovega lastništva Podšentjurja ta rodbina v krstnih in poročnih maticah komajda izpričana, in še to le posredno. Tako se je 15. januarja 1663, nekaj mesecev po Gallovi posestni pridobitvi, oženil Štefan Velepšič, hlapec »častitega gospoda Galla« (*Domini Generosi Gall famulum*).³⁵⁰ 5. oktobra istega leta je v krstni matici na enak način izpričan »prečastiti gospod Gall« (*Illust. Dni Gall*), ko je njegova doji-lja Maruša (*nutrix*) botrovala otroku zakoncev Pirš.³⁵¹ Glede na doviljo so Galli potemtakem tu tudi prebivali, vendar ni v svibenskih krstnih maticah najti vpisa nobenega krsta njihovih otrok. Lahko da so se vsi rodili še drugje ali pa niso bili vpisani, kar se je v 17. stoletju pogosto dogajalo plemiškim krščencem.³⁵² Bernard Leo in Sofija Gall, kot so Galle barone Gallensteine imenovali skrajšano, sta na začetku res prebivala v podšentjurskem dvorcu, vsaj Sofija z otroki, potem pa je družina odšla v neko drugo, za zdaj neugotovljeno domovanje. Kot bomo videli, Bernard Leo razen Podšentjurja ni imel druge zemljiške posesti, vpisane v imenjsko knjigo, in je služboval kot častnik v Vojni krajini. Imenjska knjiga sicer daje vtis, da je premogel še manjši dvorec Goričica, imenovan tudi V Stajah oziroma Staje, ki je stal blizu Iga pri Ljubljani, a je šlo v resnici za posest njegovega veliko starejšega, že dolgo pokojnega soimenjaka.³⁵³

Podšentjur, ki so ga leta 1662 prepisali našemu Bernardu Leu od Frankoviča, se je znašel v imenj-ski knjigi na drugem mestu. Posest Bernarda Lea Galla barona Gallensteina s Šentjurjeve gore (*zu Sanct Görgenperg etc.*) sta sestavljali dve imenji, Frankovičevo in Kačičevo (*wegen der Fränkhouitsch und Kätschitschischen Gülten*), njena imenjska renta pa je znašala 15 goldinarjev, 9 krajcarjev in 1 denarič,³⁵⁴ torej natanko 2 goldinarja več kot Frankovičevo podšentjursko imenje. Razlika je odpadla na majhno Kačičevo imenje, ki po imenu kaže na rodbino Gallove sestre Magdalene, omožene z Janezom Andrejem Kačičem,³⁵⁵ leta 1673 umrlim lastnikom dvorca Žapuže v Mirnski dolini.³⁵⁶

Stanje v imenjski knjigi je ostalo nespremenjeno do leta 1680, ko je bilo Gallovo imenje prodano

³⁵⁰ NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, P 1659–1671, s. p., 15. 1. 1663.

³⁵¹ Prav tam, R 1659–1671, s. p., 5. 10. 1663. – Zakonca sta morala živeti v neposredni bližini. Pirš se je pisal podložnik pod Št. Jurijem, katerega huba pod Št. Jurijem je leta 1601 prišla v roke rodbine Zavrl (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 97, fasc. XXXXI, lit. S–8, 8. 10. 1616, pag. 4).

³⁵² Prim. Golec, Plemstvo v cerkvenih, str. 88–91.

³⁵³ V imenjski knjigi, nastavljeni leta 1662, je imela posest Goričica (*wegen Perenstein*) v lasti Bernarda Lea Galla slabih 22 goldinarjev imenjske rente, a je iz naslednjega vpisa leta 1664 razvidno, da so jo imeli v resnici že takrat trije drugi lastniki, ki so jo prenesli na Franca Kristofa Engelshausa (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 114). Iz prejšnje imenjske knjige (1619–1661) je mogoče razbrati, da je Bernard Leo Gall umrl že leta 1626 in da je bil Engelshaus lastnik že leta 1660 (prav tam, knj. 6 (1619–1661), fol. 71v). – Valvasor navaja zgolj, da so bili »gospodje Galli« lastniki v preteklem, tj. 16. stoletju, za njimi pa Engelshausi (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 439). O dvorcu: Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 438–439; Jakič, *Vsi slovenski gradovi*, str. 313.

³⁵⁴ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 110.

³⁵⁵ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 85, Gall, Stammbaum der Freyherrn von Gall (1850).

³⁵⁶ Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 574.

Juriju Sigfridu baronu Apfaltrerju in izbrisano.³⁵⁷ Molk imenjske knjige, kdo je izdal dovolilo za prepis, implicitno kaže na Galla, ne na koga drugega iz njegove družine. Da je bil vpis prenosa lastništva v imenjski knjigi v resnici zapoznel, jasno priča seznam lastnikov v Valvasorjevi *Topografiji Kranjske* iz leta 1679. Na seznamu lastnikov kranjskih zemljiških gospojev je pri Podšentjurju (*S. Georgen*) namreč že naveden Jurij baron Apfaltrer (*Apfolttrer*),³⁵⁸ ki je posest potemtakem kupil najpozneje tega leta, lahko pa tudi več let prej. Analogije z drugimi vpisi dopuščajo za vpis prenosa v imenjski knjigi večletni zamik, kar bomo kmalu videli tudi pri Podšentjurju.

Na zgodnejšo kupoprodajo kaže tudi regist poravnane zadolžnice za 300 goldinarjev kranjske veljave, ki ga najdemo v zapuščinskem inventarju Jurija Sigfrida barona Apfaltrerja. Zadolžnico je Apfaltrer izstavil 8. maja 1679 Bernardu (Leu) baronu Gallu in njegovi ženi, rojeni Kheysell, navedeni brez osebnega imena.³⁵⁹ Datum se skoraj brez dvoma nanaša na poravnavo dolga, ne na njegov nastanek, dolg pa je predstavljal del kupnine.

Podšentjurski dvorec je torej uradno pripadal Bernardu Leu Gallu baronu Gallensteinu 18 let, od leta 1662 do 1680, a v resnici najmanj eno leto manj. V tem času je njegova družina pustila v krajih pod Kumom komaj kakšno danes ugotovljivo sled. Še najbolj otipljiva je ta, da je Valvasor navedel Galla kot prvega njemu znanega lastnika Podšentjurja.³⁶⁰ Starejša zgodovina dvorca je bila za kranjskega polihistorja popolna neznanka, čeprav je dvajset let živel razmeroma blizu, na Bogenšperku pri Litiji. V imenjsko knjigo se ni poglobljajal, listin ni poznal, ljudi pa očitno ni dovolj temeljito izprašal, da bi poizvedel kaj več. Tako se je zgodovina Podšentjurja začela za Valvasorja šele z njegovim sodobnikom baronom Gallom, o katerem je povedal, da je *zdaj* (1689) stotnik v Otočcu (v Vojni krajini) in da je Podšentjur pred nekaj leti prodal Juriju Sigfridu Apfaltrerju.³⁶¹

Bernard Leo Gall baron Gallenstein je pripadal tisti veji stare kranjske rodbine Gallov, ki je nosila razlikovalni predikat Gall pl. Gallenstein. Po genealoških raziskavah iz srede 19. stoletja je imel za ženo Sofijo pl. Kheysell, rodil se je zakoncema Erenrajhu in Magdaleni, rojeni pl. Asling, leta 1660 pa je bil skupaj z očetom in njegovim potomstvom povzdignjen v baronski stan. Rodovno deblo in narativni rodovnik (1850) še razkrivata, da je umrl leta 1688 in da se mu je v zakonu s Sofijo rodilo devet otrok.³⁶² Po rodovniku naj bi omenjenega leta preminil v Otočcu,³⁶³ kar je povzeto po Valvasorjevem opisu te vojnokrajinske trdnjave, ki tudi pravi, da mesto poveljnika Otočca tedaj (1689) še ni bilo zasedeno.³⁶⁴ Pri opisu Podšentjurja v XI. knjigi pa Valvasor podatka o Gallovi smrti ni več utegnil dodati oziroma je na to pozabil.

Zadnja leta življenja Bernarda Lea Galla barona Gallensteina torej niso bila več povezana s Podšentjurjem. Ker je umrl v Vojni krajini in ker tedaj na Kranjskem ni bil več zemljiški gospod, njegov zapuščinski inventar zaman iščemo v zbirki inventarjev kranjskega deželnega sodišča. Tako smo prikrajšani za videnje, ki ga ponujajo inventarji kot zgodovinski vir. Po drugi strani pa je vprašanje, ali bi iz popisa baronove zapuščine izvedeli o Podšentjurju kaj več, saj se posest v času njegovega

³⁵⁷ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 110.

³⁵⁸ Valvasor, *Topographia Ducatus Carnioliae Modernae*, indeks lastnikov na koncu knjige, s. p.

³⁵⁹ StLA, Landrecht, K 25, Apfaltern–Apnar, fol. 10v, 25. 3. 1689.

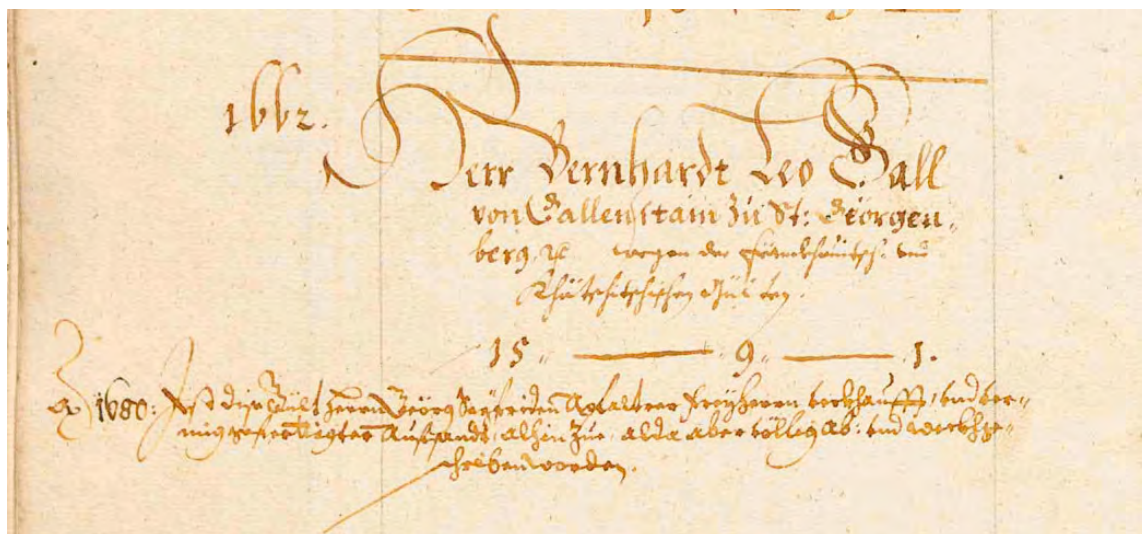
³⁶⁰ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 182.

³⁶¹ Prav tam.

³⁶² ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 85, Gall, Stammbaum der Freyherrn von Gall (1850); Genealogische Beschreibung etc. (1850).

³⁶³ Prav tam, Genealogische Beschreibung etc. (1850), št. 242.

³⁶⁴ Valvasor, *Die Ehre XII*, str. 193.

Posest Bernarda Lea Galla barona Gallensteina v kranjski imenjski knjigi (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 110).

lastništva ni spreminjala. Prav tako ničesar ne povedo regesti listin v zapuščinskih inventarjih dveh Gallovih bližnjih sorodnikov, brata Jurija Erazma in polbrata Jošta Baltazarja.³⁶⁵

Z Bernardom Leom baronom Gallom se je začelo kratkotrajno obdobje, ko je imel Podšentjur baronske lastnike, torej gospodarje z najnižjim naslovom med višjim plemstvom, nato pa prehodno tudi grofovsko lastnico. Poglejmo si še, kakšen je bil izvor prvega podšentjurskega barona in kaj je sicer počel ta mož, drugi v vrsti plemiških lastnikov dvorca pod Kumom.

Kje se je Bernard Leo rodil, kaj je počel v mladosti in po poroki z (Elizabeto) Sofijo pl. Kheysell (1653 ali 1654),³⁶⁶ ostaja bolj ali manj predmet sklepanj. Na svet je moral priti pred letom 1630, kot kaže, pa se ni šolal na ljubljanski jezuitski gimnaziji, kjer leta 1651 srečamo njegovega mlajšega polbrata Jošta Baltazarja, navedenega kot deželana (*provincialis*).³⁶⁷ Kot rečeno, je njegov oče skupaj z drugimi Galli dobil baronski naslov šele leta 1660, tj. v času, ko je Bernard Leo že imel lastno družino. Baronsko diplomo je Gallom pl. Gallensteinom 2. novembra 1660 izdal cesar Leopold I., in sicer sorodnikom (*Vettern*) Gotfridu, Volkangu, Janezu, Erenrajhu, Janezu Ludviku in Volkartu, od katerih so bili zadnji trije bratje. Iz vsebine diplome lahko razberemo zasluge prednikov, o delovanju samega Erenrajha pa ničesar.³⁶⁸ Erenrajh je pripadal osrednji veji razvejene stare kranjske srednjeveške rodbine Gall, ki je

³⁶⁵ Zapuščino Jurija Erazma so leta 1672 popisali v Ljubljani, na Reki in v dvorcu Mala Loka pri Trebnjem (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 32, fasc. XVI, lit. G–28, 16. i. 1672, 24. 2. 1672, 26. i. 1672), zapuščino Jošta Baltazarja pa leta 1707 v njegovem dvorcu Cerkno pri Gabrovki (prav tam, šk. 34, fasc. XVII, lit. G–62, i. 7. 1707).

³⁶⁶ O poroki govori poročni dogovor z datumom 23. september 1653, znan samo iz regesta v zapuščinskem inventarju svaka Franca Alberta barona Kheyslla (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 50, fasc. XXVI, lit. K–42/I, 28. 5. 1674, pag. 19/Nr. 30).

³⁶⁷ ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov II/51r, bratovščinska knjiga Marije Vnebovzete 1605–1782, pag. 201.

³⁶⁸ ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Gall Freiherr von Gallenstein, Loßdorff und Sct. Georgenberg, der Herr auf Rudolphsegkh und Wartenberg, Gottfried, Wolfgang, Johann, Ehrenreich, Johann Ludwig und Wolkhard Vettern, 2. XI. 1660. Prim. Frank, *Standeserhebungen und Gnadenakte. 2. Band*, str. 65.

nosila ime po gradu Podpeč pri Gabrovki (Gallenstein).³⁶⁹ Podveja Gallov pl. Gallensteinov si je v 15. stoletju v bližini postavila nov grad Šentjurjeva gora (St. Jörgernberg); z njim so zaradi podobnosti imena pogosto zamenjevali Podšentjur (St. Jörgenhof).³⁷⁰ Galli pl. Gallensteinini iz podveje s Šentjurjeve gore so praviloma nosili predikat »zu St. Jörgenberg« in z njim so leta 1662 v kranjsko imenjsko knjigo vpisali tudi Bernarda Lea (zu *Sanct Görgerperg etc.*).³⁷¹ Po tem gradu se je v imenjski knjigi imenovala cela vrsta Gallov pl. Gallensteinov,³⁷² ki nikakor niso vsi na njem tudi gospodarili in prebivali. Valvasor prikazuje Šentjurjevo goro v *Slavi* (1689) že kot popolno razvalino. Njeni gospodarji »gospodje Galli« naj bi si namreč pred časom v bližini zgradili spodnji grad Gabrje (Gallenhof), zapuščeni stari grad, ki je medtem prešel v last grofov Gallenbergov, pa naj bi nato zažgala strela.³⁷³ Z Gabrjem, prvič omenjenim leta 1600, je bil kratek čas (1629–1630) lastniško povezan Erenrajh Gall pl. Gallenstein, vendar je šlo za soimenjaka našega Erenrajha; ta sorodnik je umrl že leta 1653.³⁷⁴

Erenrajh, oče poznejšega podšentjurskega graščaka Bernarda Lea, je bil sin Jošta in Magdalene, rojene pl. Rauber, njegov dom pa je moral biti dvorec Cerkno, prav tako blizu Šentjurjeve gore. Če namreč sledimo vpisom v imenjski knjigi, nas ta po sicer malce ovinkasti poti privede do cerkenskega graščaka Jošta Baltazarja barona Galla, v katerem prepoznamo Joštovega vnuka, Erenrajhovega sina in polbrata Lea Bernarda. Dvorec Cerkno, za katerega navaja Valvasor (1689) samo tedanjega lastnika Jošta Baltazarja,³⁷⁵ je moral obstajati vsaj že v Joštovem času, čeprav se tedaj izrecno še ne omenja. Jošt s Šentjurjeve gore (*Jobst Gall zü Sanct Jörgenberg*) je v imenjski knjigi 1619–1661 naveden z izhodiščno imenjsko rento skromnih 4 goldinarjev in pol. Pomenljivo je, da so mu deželni stanovi leta 1624, neka-ko v času, ko se mu je rodil sin Erenrajh, dovolili odpisati štiri hube »za razširitev njegove pristave«, tako da mu je ostalo manj kot dva goldinarja rente. Za širitvijo pristave, tj. dominikalne posesti, se je, kot bomo kmalu videli, skrival dvorec Cerkno. Imenje se je nato leta 1631 zaradi treh kupljenih hub povečalo na slabe 4 goldinarje (3 gld, 46 kr, 3 den). Leta 1637 je tu že gospodaril sin Erenrajh, ki je tedaj pridobil en ošt, čez štiri leta, 1641, pa prodal eno hubo, tako da se je imenjska renta, sicer še vedno vodena pod imenom očeta Jošta, ustalila pri slabih treh goldinarjih (2 gld, 57 kr, 1 den).³⁷⁶

Bernard Leo je torej odraščal v skromnih razmerah. Iz veliko poznejšega rodovnika rodbine Gall (1850) lahko posnamemo, da se je rodil kot drugi od štirih Erenrajhovitih otrok iz njegovega

³⁶⁹ Bizjak, *Rodbina Gall*, str. 64 sl., 75–76.

³⁷⁰ Tako je Majda Smole slednjemu pripisala prvo omembo Šentjurjeve gore leta 1495 (Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 365). – Smoletova je uporabila regist zamenjalne listine med Friderikom Rainerjem in Jakobom pl. Gallom v seznamu starih listin v arhivu gospostva Dol pri Ljubljani (ARS, AS 730, Gospostvo Dol, knj. 19, seznam starih listin v dolskem arhivu [ok. 1800], s. p., razdelek L). – M. Bizjak navaja, da se Šentjurjeva gora prvič posredno pojavi leta 1513, ko se po njej imenuje Ulrik Gall *kot Gall zu Sand Jorgensperg* (Bizjak, *Rodbina Gall*, str. 96).

³⁷¹ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 110.

³⁷² Ob nastavitvi imenjske knjige 1619–1661 so bili s predikatom »zu St. Jörgenberg« navedeni vsak s svojo postavko naslednji Galli: neporočeni Magdalena in Poliksena Gall, dediči Ludvika Galla, Pongrac, Hans, Adam, Gall, Volf, Adam, Danijel, Krištof, Viljem in Jošt Gall (prav tam, knj. 5 (1619–1661), fol. 64v, 65, 65v, 67, 67v, 68, 68v, 69, 69v, 70, 70v, 71).

³⁷³ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 292–293. – O Gabrju tudi: prav tam, str. 167.

³⁷⁴ Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 148 in 607. – Erenrajhu Gallu pl. Gallensteinu »zu St. Georgenberg« so to kupljeno posest prepisali v imenjski knjigi leta 1629 od Danijela Galla »zu St. Jörgenperg«, ko pa so jo leta 1635 od Erenrajha prenesli na Janeza Adama Galla pl. Gallensteinu »zu St. Geörgenberg«, je izrecno imenovana Gabrje (*wegen Gallenhoffen*); njena imenjska renta je znašala slabih 16 goldinarjev (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 5 (1619–1661), fol. 69v).

³⁷⁵ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 662.

³⁷⁶ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 5 (1619–1661), fol. 71.

Grb Gallov baronov Gallensteinov v Valvasorjevi grbovni knjigi, 1687–88 (Valvasor, *Opus insignium*, fol. 107).

renta zmanjšala na slaba dva goldinarja in pol (2 gld, 27 kr, 3 den).³⁸¹ Leta 1662 so imenje vpisali v naslednjo imenjsko knjigo na »dediče pokojnega Jošta Galla«, Ana Katarina vdova Spičik (*Spizkbin*) pa ga je kmalu zatem, leta 1665, prodala Mihaelu Tauffererju³⁸² z Višenj (Turna) pri Višnji Gori. Tedaj se posest ob prepisu k njegovemu imenju prvič tudi v imenjski knjigi razkrije kot dvorec Cerčno (*Hoff Zirckbnä*).³⁸³ Dobro desetletje zatem jo je Mihaelov naslednik Marko Anton Taufferer z neokrnjeno imenjsko rento prepisal Joštu Baltazarju baronu Gallu,³⁸⁴ polbratu podšentjurskega graščaka Bernarda Lea. Ta se je namreč oženil z vdovo Mihaela Tauffererja.³⁸⁵ Kot rečeno, Valvasor omenja samo tega lastnika, vendar daje vedeti, da ne gre za prvega imetnika Cerknega, saj naj bi baron Jošt Baltazar po

prvega zakona, in sicer z Magdaleno pl. Asling (*ab Asling*).³⁷⁷ Mati očitno ni bila doma s Kranjskega, saj Valvasor njenega rodu ne navaja niti med izseljenimi in izumrlimi kranjskimi plemiškimi rodbinami.³⁷⁸ Po njeni smrti se je Erenrajh oženil s Sofijo pl. Raumschüssel iz znane kranjske plemiške rodbine in ta mu je rodila še sedem otrok, kot prvega že omenjenega Jošta Baltazarja.³⁷⁹

Uganka ostaja, kaj se je z Erenrajhom in njegovo posestjo dogajalo v času okoli leta 1660, ko je bil skupaj z več sorodniki povzdignjen v baronski stan. Vse kaže, da je podedovano očetovo posest izgubil leta 1643, ko je za dvorec Cerčno (*Hof Zirckbnä*) sklenil zamenjalno pogodbo z Jurijem Matevžem pl. Špičikom (*Spizig*), čigar zapuščino so popisali leta 1647 prav v Cerknem. Špičiku je kot lastnica sledila vdova Ana Katarina,³⁸⁰ ki je bila očitno ena od Joštovih dedinj, najbrž Erenrajhova sestra, saj je posest v imenjski knjigi še naprej ostajala vpisana na Jošta Galla. Pri Joštovem imenju najdemo leta 1651 zapis, da je tedanja lastnica (*der Zeit Inhaberin diser Gült*) Ana Katarina vdova Špičik (*Spizig*) dala odpisati hubo, ki jo je pokojni Jošt prodal že leta 1631, s čimer se je imenjska

³⁷⁷ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 85, Gall, Stammbaum der Freyherrn von Gall (1850); Genealogische Beschreibung etc. (1850). – Tudi v Frankovi zbirki plemiških povzdignitev ni nobenega Aslinga ali Asslinga (Frank, *Standeserhebungen und Gnadenakte*. 2. Band, str. 34).

³⁷⁸ Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 110–120.

³⁷⁹ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 85, Gall, Stammbaum der Freyherrn von Gall (1850); Genealogische Beschreibung etc. (1850).

³⁸⁰ V njegovem zapuščinskem inventarju je navedena zgolj žena brez imena (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 100, fasc. XXXXII, lit. S–20, 29. 12. 1649, pag. 1).

³⁸¹ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 5 (1619–1661), fol. 71.

³⁸² Prav tam, knj. 6 (1662–1756), fol. 113.

³⁸³ Prav tam, fol. 202.

³⁸⁴ Prav tam.

³⁸⁵ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 85, Gall, Stammbaum der Freyherrn von Gall (1850); Genealogische Beschreibung etc. (1850). – Poročna pogodba v zapuščinskem inventarju Jošta Baltazarja barona Galla ni datirana (ARS, AS 309,

Gallov dvorec Cerčno pri Gabrovki po Valvasorjevi *Topografiji Kranjske* iz leta 1679 (Valvasor, *Topographia Ducatus Carnioliae Moderna*, št. 310).

njegovih besedah na gradu že veliko popravil in izboljšal.³⁸⁶ Glede na to, da je bilo Cerčno prvotno Gallovo in nato vmes v tujih rokah, je Valvasor vmesne lastnike očitno zavestno diplomatsko zamolčal.

Ni znano, kako dolgo po letu 1660 je še živel Erenrajh, pobaronjeni oče Bernarda Lea Galla, in kje se je zadrževala njegova družina, potem ko Cerčno ni bilo več v njeni lasti. Dejstvo, da se je Erenrajhova hči iz drugega zakona Regina Kordula leta 1678 omožila na tleh župnije Šentrupert, kaže, da je Erenrajh z drugo ženo in otroki prebival nekje v Mirnski dolini. Hčerkin soprog, malo prej poplemeniteni cesarski svétnik in stanovski pisar Gabrijel Ferdinand Lukančič, je po nevesto prišel iz Ljubljane, kot ena od poročnih prič pa je nastopil prav Bernard Leo.³⁸⁷

Bernard Leo Gall, rojen pred letom 1630, je torej vsekakor zagledal luč sveta v dvorcu Cerčno. Vprašanje, koliko časa je tam tudi prebival in kaj je počel pred poroko s Sofijo pl. Kheysell, pa ostaja za zdaj odprto. Glede na poznejši vojaški poklic je moral že kmalu pristati v vojski, ki ji je ostal zvest do smrti leta 1688. Oženil se je kmalu po 23. septembru 1653, ko je z bodočo nevesto sklenil poročni dogovor, znan iz zapuščinskega inventarja njenega brata Franca Alberta.³⁸⁸

Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 34, fasc. XVII, lit. G–62, 1. 7. 1707, pag. 21–22/Nr. 2).

³⁸⁶ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 662.

³⁸⁷ Ker je šentruperška poročna matica uničena, poznamo poroko samo iz objave (Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 328). O Lukančiču: Preinfalk, *Plemiške rodbine. 17. stoletje. 1. del*, str. 102 in 108. – Tudi avtor Gallove genealogije iz leta 1850 je izrazil domnevo, da je Erenrajhov rod živel v šentruperški župniji oziroma na posesti »Groß Winckel« pri Mokronogu (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 85, Gall, *Genealogische Beschreibung etc.* (1850), št. 225).

³⁸⁸ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 50, fasc. XXVI, lit. K–42/I, 28. 5. 1674, pag. 19/Nr. 30.

Gallova žena **Sofija pl. Kheysell**, katere dekliški priimek je, kot smo videli, potrjen tudi v viru prve roke iz leta 1679, je bila sestra Franca Alberta pl. Kheyslla (poznejšega barona), ki smo ga spoznali v zvezi z zakoncem Frankovič, ko je okoli leta 1660 poravnaval dolgove teh dveh podšentjurskih graščakov. Tako sta zakonca Gall prišla do lastništva Podšentjurja tudi prek Kheyslovih posojil, če ne sploh samo na ta način. Posojila so torej predstavljala Sofijino doto oziroma dediščino. O stopnji sorodstva Gallove žene Sofije s Francem Albertom razpoložljivi rodoslovni viri sicer molčijo. V rodovniku rodbine Gall srečamo Sofijo samo z dekliškim priimkom,³⁸⁹ v rodovnikih Kheyslov pa njeno ime sploh pogrešamo.³⁹⁰ O tem, da je bila sestra Franca Alberta, ki je leta 1668 dosegel povzdignitev v baronski stan,³⁹¹ posredno pričajo regesti listin v Kheyslovem zapuščinskem inventarju leta 1674. Med temi je prej omenjeni poročni dogovor med Bernardom Leom Gallom in Sofijo Elizabeto Kheysell iz leta 1653,³⁹² v inventarju popisani takoj za nekaj mesecem starejšim poročnim dogovorom njene sestre Marije Elizabete, poročene De Leo,³⁹³ ki jo za razliko od Sofije poznajo tudi genealoški viri o Kheyslih.³⁹⁴ Sedem let pozneje (1660) sta zakonca Gall podpisala odpovedno pismo za prejeto dediščino po očetu, materi in bratih,³⁹⁵ v Kheyslovem inventarju pa naletimo še na šest nedatiranih pobotnic Bernarda Lea Galla in njegove žene za prejete obresti³⁹⁶ in na tri prav take pobotnice brez navedbe datumov, ki jih je Gall izstavil že kot baron,³⁹⁷ torej ne pred letom 1660. Sofija Elizabeta je bila potemtakem hči Janeza Jurija pl. Kheyslla, plemenitenega ljubljanskega meščana in trgovca, in plemkinje Regine Elizabete Schwab pl. Lichtenberg, ki sta sklenila poročni dogovor 12. oktobra 1630.³⁹⁸ Na svet je prišla najverjetneje že na Bogenšperku pri Litiji, ki ga je njen oče kupil leta 1634, štiri leta za sosednjim Lihtenberkom (1630).³⁹⁹ Bogenšperk s sosednjim Črnim potokom in razvalino Lihtenberk je njena družina, konkretno brat Franc Albert, obdržala do prodaje polihistorju Janezu Vajkardu Valvasorju leta 1672.⁴⁰⁰

Odgovor na vprašanje, kje sta zakonca Gall živela od poroke (1653) dalje, se vztrajno izmika našim spoznavnim možnostim. Prejkone se je njuna družina večidel zadrževala v Vojni krajini, kjer je Bernard Leo služboval kot častnik. Na Kranjskem ga v krstnih maticah zasledimo kot krstnega botra plemiškim otrokom prav v času, ko je posedoval Podšentjur, vendar ni, kot rečeno, nikoli botroval na Svibnem. Prav tako ga ni najti v Šmartnem pri Litiji,⁴⁰¹ ampak ga kot botra srečamo v Ljubljani (1667

³⁸⁹ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 85, Gall, Stammbaum der Freyherrn von Gall (1850).

³⁹⁰ Witting, Beiträge zur Genealogie (1895), str. 173–174; AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 125, Khaysel.

³⁹¹ O Francu Albertu: Golec, *Zemljiški gospod*, str. 14–17.

³⁹² ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 50, fasc. XXVI, lit. K–42/I, 28. 5. 1674, pag. 19/Nr. 30.

³⁹³ Prav tam, pag. 19/Nr. 29.

³⁹⁴ Witting, Beiträge zur Genealogie (1895), str. 173; AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 125, Khaysel.

³⁹⁵ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 50, fasc. XXVI, lit. K–42/I, 28. 5. 1674, pag. 18–19/Nr. 27.

³⁹⁶ Prav tam, pag. 30/Nr. 66.

³⁹⁷ Prav tam, pag. 16/Nr. 18.

³⁹⁸ Prav tam, pag. 38/Nr. 98. – O starših: Golec, *Zemljiški gospod*, str. 14–15; Witting, Beiträge zur Genealogie (1895), str. 173.

³⁹⁹ Golec, *Zemljiški gospod*, str. 14–15.

⁴⁰⁰ Prav tam, str. 6–9.

⁴⁰¹ NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Maticne knjige, R 1651–1665, R 1665–1674, R 1674–1688.

in 1675),⁴⁰² prej pa je leta 1661 na Vačah botroval otroku svakinje De Leove.⁴⁰³ Pozneje je izpričan leta 1678 v Šentrupertu kot poročna priča svoji sestri Regini Korduli.⁴⁰⁴

S Sofijo pl. Kheysell je imel po veliko mlajšem rodovniku rodbine Gall devet otrok. En sin je ostal samski, dve hčerki sta se poročili, eden se je znašel v tujini, najmlajši pa je postal redovnik. Rodovnik jih navaja v naslednjem zaporedju in z redkimi dodatnimi podatki: Jurij Adam, Ludvik Valerij, Marija Regina, poročena z Jurijem pl. Stembergom, Franc Erazem, samski, Janez Adam v Španiji, Ana, redovnica na Krku, Katarina Kordula, prvič omožena z Antonom Francem pl. Verguzijem in drugič z Jožefom baronom Egkhom, Teofil in jezuit Jožef.⁴⁰⁵ Kje so Gallovi otroci prišli na svet, ostaja neznanka. Vprašanje zase je, koliko so bili sploh povezani s Podšentjurjem. Ker je Bernard Leo kot častnik služboval v Vojni krajini, je njegova komaj zaznavna navzočnost v krajih pod Kumom več kot razumljiva.

---

⁴⁰² Schviz von Schvizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 20 in 25.

⁴⁰³ Prav tam, str. 351.

⁴⁰⁴ Prav tam, str. 328.

⁴⁰⁵ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 85, Gall, Stammbaum der Freyherrn von Gall (1850); Genealogische Beschreibung etc. (1850).

KRATKOTRAJNO APFALTREJRJEVO LASTNIŠTVO

Jurij Sigfrid baron Apfaltrer je bil v drugi polovici 17. stoletja za Gallom drugi od treh prehodnih lastnikov Podšentjurja, ki so sami le občasno prišli pogledat svojo malo podkumsko posest, sicer pa so tu imeli oskrbnika oziroma zakupnika in služinčad. V svibenskih krstnih maticah namreč v desetletju, ko naj bi bil Apfaltrer podšentjurski gospod, ne srečamo ne njega ne njegove družine ali poslov.⁴⁰⁶ Ugotovitev ne preseneča, saj je znano, da je prebival v dvorcu Podgrad pri Vranskem.

Če sledimo samo imenjski knjigi, je bil baron Jurij Sigfrid lastnik podšentjurske posesti eno desetletje, od leta 1680 do 1690, v tem času pa ni prišlo do nobene posestne spremembe. Njegovo imenje s 15 goldinarji, 9 krajcarji in enim denaričem imenjske rente so v imenjsko knjigo vpisali leta 1680 kot »kupljeno imenje Bernarda Lea Galla« (*wegen der Erkhaufften Bernhard Leo Gallischen Gült*), deset let pozneje pa je v neosebni obliki zapisano, da je bilo imenje prodano gospe Mariji Elizabeti Zupančič (*Suppantitsch*), rojeni Stemberg, in pri Apfaltrerju izbrisano.⁴⁰⁷ Tako kot je treba biti previden pri letnici nakupa 1680, ki se je izkazala kot prepozna, je upravičena previdnost, ko gre za čas Apfaltrerjeve prodaje. Valvasor namreč leta 1689 pravi – in tu mu gre povsem zaupati – da je Podšentjur kupil od Apfaltrerja že leta 1686 »gospod« Ernest Zupančič (*Ernst Suppantitsch !*) in ga ima od takrat v posesti.⁴⁰⁸

Grb rodbine Apfaltrer v Valvasorjevi grbovni knjigi, 1687–88 (Valvasor, *Opus insignium*, fol. 105).

Razen Valvasorja in imenjske knjige ni znan noben vir, ki bi spravljal barona Apfaltrerja v neposredno povezavo s Podšentjurjem. A če nič drugega, izvirajo iz časa Apfaltrerjevega lastništva prve upodobitve dvorca, in sicer kar tri. Dve najdemo kot risbi v Valvasorjevi skicni knjigi iz let 1678–79,⁴⁰⁹ tretja pa je bakrorez v njegovi *Topografiji Kranjske* (1679),⁴¹⁰ ki je bil pozneje, obrezan na robovih, natisnjen tudi v *Slavi vojvodine Kranjske* (1689).⁴¹¹ Preseneča, da sta v skicni knjigi, knjigi predlog za bakrorezne upodobitve, kar dve perorisbi Podšentjurja, od teh ena tonirana. Gre za veliko bolj avtentična prikaza od bakroreza, ki je nastal na njuni podlagi in kaže določena odstopanja ter poenostavitve. Zlasti netonirana perorisba razkriva vrsto podrobnosti, ki jih na bakrorezu ni. Kot vse kaže, je bil, denimo, dvorec pokrit s slamo, gospodarsko poslopje pa s skodlami. Za skromno stavbo dvorca se skriva še eno gospodarsko poslopje, po vsej verjetnosti

⁴⁰⁶ NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, R 1671–1684, R 1685–1701.

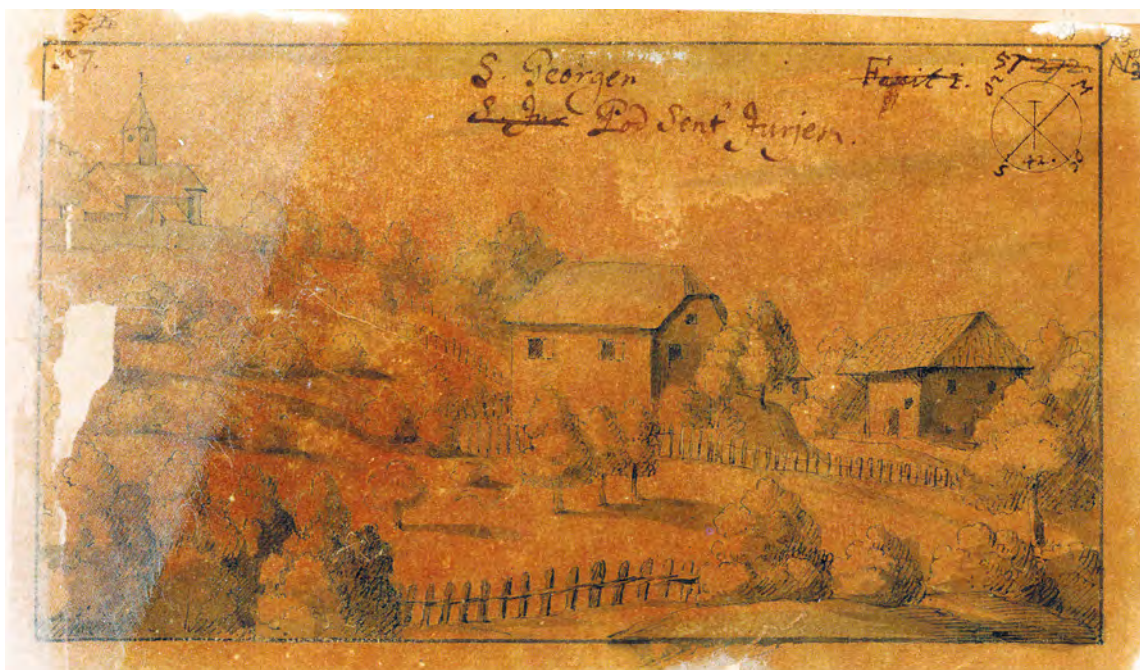
⁴⁰⁷ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 129v.

⁴⁰⁸ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 182.

⁴⁰⁹ Valvasor, *Topografija Kranjske 1678–1679. Skicna knjiga*, št. 76 in 80 (tonirana perorisba).

⁴¹⁰ Valvasor, *Topographia Ducatus Carnioliae Moderna*, št. 57.

⁴¹¹ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 182.

Podšentjur v Valvasorjevi skicni knjigi za *Topografijo Kranjske*, 1678–79 – črno-bela in tonirana različica (*Topografija Kranjske 1678–1679. Skicna knjiga*, št. 76 in 80).

leseno, do cerkve sv. Jurija pa je tedaj vodila pot po pobočju levo od Podšentjurja. Črno-bela perorisba za razliko od tonirane ni naslovljena, medtem ko ima ta ob nemškem naslovu *S. Georgen* dva slovenska. Prvi, *S. Jur*, je prečrtan in zamenjan z novim: *Pod Sent Jurjem*.

Jurij Sigfrid baron Apfaltrer (po 1636 – 1688/89) je tudi prvi od lastnikov Podšentjurja, ki je bil sorodstveno povezan s polihistorjem Janezom Vajkardom Valvasorjem (1641–1693). Rodil se je namreč kot sin Valvasorjevega generacijo starejšega bratranca Janeza Jurija pl. Apfaltrerja (ok. 1610–1698), leta 1672 povzdignjenega v baronski stan. Sofija Apfaltrer (ok. 1585 – ne pred 1637), mati Janeza Jurija, in Valvasorjev oče Jernej (ok. 1596–1651) sta bila brat in sestra, prva na Kranjskem rojena generacija Valvasorjev.⁴¹² Sofija je kot prva iz Valvasorjevega rodu stopila pred oltar s pripadnikom stare kranjske srednjeveške plemiške rodbine, in sicer najpozneje leta 1606. Apfaltrerji so svoj predikat »zu Roy« dobili po gradu Roje pri Litiji, katerega naslednik je postal dvorec Grmače. Sofijin izvoljenec Adam pl. Apfaltrer je sicer podedoval le manjši del očetove že tako nevelike posesti. Ni znano, kdaj natanko pred letom 1619 je nanj prešel dvorec Motnik pri Vranskem na kranjsko-štajerski meji, a vsekakor iz rok njegove tašče Neže Valvasor, ki ga je kupila leta 1608. Na razmeroma skromni motniški posesti z dobrimi 36 goldinarji imenjske rente je Apfaltrerjev rod gospodaril dobro stoletje. Adam pl. Apfaltrer, ki uradno nikoli ni bil lastnik, ampak je posest pripadala ženi Sofiji, rojeni Valvasor, je verjetno umrl že leta 1622, Sofija pa je bila živa vsaj še leta 1637. Leto prej, 1636, se je njun edinec (imela sta še hčerko) Janez Jurij (ok. 1610–1698) oženil z Rozino pl. Kušlan (1619 – pred 1656), v Ljubljani rojeno hčerko šele pozneje poplemenitenega Gašperja Kušlana in Elizabete, rojene Montegnano. Zakonca sta imela tri sinove, četrti sin pa se je Janezu Juriju rodil v drugem zakonu s Heleno De Carin, ki je po vsem sodeč izviral iz Hrvaškega primorja.⁴¹³

Poznejši podšentjurski graščak Jurij Sigfrid je bil drugorojenec iz očetovega prvega zakona, rojen nekaj let po poroki staršev, ki sta stopila pred oltar 12. oktobra 1636 v Ljubljani.⁴¹⁴ Njegovo prav tam rojeno mater Rozino Kušlan (Kuschlan) so nesli h krstu 23. januarja 1619.⁴¹⁵ Njen oče Gašper, višji plačilni mojster, je bil poplemeniten štiri leta pozneje (1623) in je kot cesarski svétnik dobil leta 1631 po imenu kupljenega dvorca Zablate pri Ljubljani plemiški naslov »von Moßthal«.⁴¹⁶

Za Jurija Sigfrida pl. Apfaltrerja, poznejšega barona, lahko upravičeno sklepamo, da je bil približno enake starosti kot Valvasor, torej rojen okoli leta 1640, vendar ne njega ne njegovih bratov ne srečamo v kongregacijski knjigi ljubljanskih jezuitov, pri katerih so študirali številni kranjski plemiči in kjer je, tretjič v svojem življenju, leta 1659 omenjen tudi Janez Vajkard Valvasor.⁴¹⁷ Motniških bratov tudi ni najti med seminaristi v jezuitskem kolegiju.⁴¹⁸ Vprašljivo je, ali je Janez Adam identičen z Janezom Apfaltrerjem, ki je bil leta 1658 v šestem, retoričnem razredu jezuitske gimnazije v Gradcu, saj je ta naveden kot štajerski deželan (*Prouincialis*).⁴¹⁹ Ni namreč potrjeno, da bi motniški Apfaltrerji imeli tedaj poleg kranjskega deželanstva tudi štajersko, je pa to glede na geografsko lego Motnika ob deželni meji vsekakor mogoče.

⁴¹² O sorodstvenih razmerjih natančno v: Golec, Valvasorjev izvor (1. del), str. 35, 59–63; Golec, Valvasorjev izvor (2. del), str. 218. Prim. tudi, Golec, *Valvasorji*, str. 45, 67–68.

⁴¹³ Golec, Valvasorjev izvor (1. del), str. 59–61, 67–69. – O Rozini pl. Kušlan tudi Preinfalk, *Plemiške rodbine. 17. stoletje. 1. del*, str. 97.

⁴¹⁴ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1632–1651, pag. 42.

⁴¹⁵ Prav tam, R 1614–1621, pag. 209. Podatek o dekliskem priimku njene matere po: Witting, Steiermärkischer Adel, stolpec 67; ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 140, Kuschlan.

⁴¹⁶ Preinfalk, *Plemiške rodbine. 17. stoletje. 1. del*, str. 91–93. O nakupu Zablat prim. Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 547.

⁴¹⁷ Valvasorjev vpis v kongregacijski knjigi: ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 233. – Prva dva Apfaltrerja, Franc Sigmund in Janez Gotfrid, se v knjigi pojavita šele leta 1676 (prav tam, pag. 308 in 309).

⁴¹⁸ Prim. Črnivec (ur.), *Ljubljanski klasiki*.

⁴¹⁹ Andritsch, *Die Matrikeln. Band 2*, str. 107. – Istega leta (1658) je med študenti višjih študijev, med t. i. logiki, naveden tudi neki plemič Jurij Apfaltrer, in sicer kot Hrvat (*Croata, Nobilis*) (prav tam, str. 106).

Grad Motnik po Valvasorjevi *Topografiji Kranjske*, 1679 (Valvasor, *Topographia Ducatus Carnioliae Moderna*, št. 170).

Kaj je v mladosti počel Jurij Sigfrid z Motnika, ostaja torej odprto. Tako on kot vsi trije njegovi bratje so si ustvarili družine z ženskami iz komaj rojenih plemiških rodbin in z njimi nadaljevali Apfaltrerjev rod.⁴²⁰ Dva sta si poiskala nevesti v isti hiši, in sicer Jurij Sigmund in naš Jurij Sigfrid, poročena s sestrama Regino Sidonijo in Klaro Suzano pl. Samburg, hčerkama Janeza Karla pl. Samburga in Suzane, rojene pl. Lukančič.⁴²¹ Njun tast Janez Karel »von Samburg zu Purgstall« je bil kranjski deželni knjigovodja s priimkom Santpauer, nato pa je smel leta 1654 svoj prvotni priimek izpustiti iz plemiškega naslova in je postal samo pl. Samburg.⁴²²

Na Motniku je ostal kot gospodar najstarejši brat Jurij Sigmund (po 1636–1711), ki je tam tudi umrl.⁴²³ Tretji sin Janez Adam (po 1636–1685) je postal gospodar dvorca v vasi Zgornja Šiška pri Ljubljani, najmlajši Janez Bernard (1650–60 – 1710) iz očetovega drugega zakona pa je na belokranjskem Turnu v Brezniku sledil kot lastnik svojemu očetu Janezu Juriju, ki se je medtem prav tako preselil v Belo krajino. Vsi, vključno s podšentjurskim graščakom Jurijem Sigfridom, so se morali zadovoljiti z majhno oziroma manjšo posestjo.⁴²⁴ Tudi njihove žene so bile drugače kot Apfaltrerji iz mlajših, komaj poplemenitenih plemiških rodbin.

⁴²⁰ Golec, Valvasorjev izvor (i. del), str. 61–62.

⁴²¹ ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/44r, fol. 2–2v; ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 12, Apfaltrer. – Janez Adam je vzel za ženo Kordulo pl. Gaionzel, hčerko Janeza in Marije Marjete, rojene Egger, najmlajši Janez Bernardin, rojen v očetovem drugem zakonu, pa Terezijo pl. Flächenfeld, hčerko Janeza Andreja in matere N. Otto pl. Rosenbüchl (Golec, Valvasorjev izvor (i. del), str. 61).

⁴²² ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Samburg zu Purgstall, Johann Karl, 29. VII. 1654. Prim. Frank, *Standeserhebungen und Gnadenakte. 4. Band*, str. 223.

⁴²³ Golec, Valvasorjev izvor (i. del), str. 35.

⁴²⁴ Prav tam, str. 62.

Še preden je Jurij Sigfrid prišel do lastne posesti in družine, se je za Apfaltrerjevo rodbino odvil verjetno najpomembnejši dogodek v njegovem življenju. Dne 2. januarja 1672 je njegov oče Janez Jurij skupaj z rodnima bratoma Ferdinandom Ernestom in Henrikom Julijem zaradi vojaških in drugih zaslug doživel povzdignitev v baronski stan in dobil predikat »Apfaltrer, Herr auf Roi, Grienhoff und Möttnick«, ki je vključeval tri glavne rodbinske gradove: Roje, Grmače in Motnik.⁴²⁵ Janez Jurij je imel tedaj že odrasle otroke, sicer pa ni znan po kakšnih posebnih dejanjih ali zaslugah. Baronska diploma navaja zasluge raznih Apfaltrerjev vse tja do 12. stoletja, od treh pobaronjenih sorodnikov pa le zasluge Ferdinanda Ernesta kot stanovskega poverjenika na Kranjskem.⁴²⁶ Svojega bratranca Janeza Jurija tudi Valvasor navaja v *Slavi vojvodine Kranjske* zgolj kot gospoda gradu Turn v Brezniku, nedaleč od Črnomlja, ki ga je pridobil z nakupom.⁴²⁷

Jurij Sigfrid (po 1636–1688/89) je torej od leta 1672 prav tako nosil baronski naslov, ki je dedno prešel nanj z očeta Janeza Jurija, o njem samem pa ne vemo ničesar vse do leta 1679, ko ga Valvasor navaja kot lastnika Podšentjura.⁴²⁸ Le malo prej se je priženil v dvorec Podgrad pri Vranskem, ki ga je njegova žena Klara Suzana podedovala po svojem očetu Janezu Karlu pl. Samburgu († 1670),⁴²⁹ ta pa leta 1652 kupil od grofa Schrattenbacha.⁴³⁰ Po štajerski imenjski knjigi sta leta 1679 postala z dedovanjem lastnika Podgrada z dobrimi 56 funti imenjske rente sicer oba zakonca, Jurij Sigfrid baron Apfaltrer in njegova žena Suzana Klara,⁴³¹ vendar je v Apfaltrerjevem zapuščinskem inventarju iz leta 1689 rečeno, da pripada podgrajska posest samo ženi, ki jo je podedovala po očetu.⁴³²

Jurij Sigfrid baron Apfaltrer se je s pl. Samburgovo verjetno poročil na Vranskem. V ljubljanski poročni matici namreč njune poroke ne najdemo,⁴³³ vranska poročna knjiga iz tega časa pa ni ohranjena. Gospa Suzana Klara baronica Apfaltrer se v vranski krstni matici kot krstna botra prvič omenja 29. oktobra 1678,⁴³⁴ kar pomeni, da je imela ob poroki največ 15 let, kakšnih 20–25 manj kakor njen ženin. Rodila se je v Ljubljani, kjer so jo nesli h krstu 7. julija 1663.⁴³⁵ Glede na to, da je bila njena starejša sestra Regina Sidonija omožena z Apfaltrerjevim bratom Jurijem Sigmundom,⁴³⁶ ta pa je bil varuh Samburgovih sirot,⁴³⁷ je šlo tako rekoč za poročni dogovor znotraj družine.

⁴²⁵ Prim. Frank, *Standeserhebungen und Gnadenakte. 1. Band*, str. 26. O sorodstvenih razmerjih med tremi v barone povzdignjenimi Apfaltrerji gl. ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/44r, fol. 2.

⁴²⁶ ARS, AS 1064, Zbirka plemiških diplom, št. 3, Apfaltrer, 2. 1. 1672.

⁴²⁷ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 584.

⁴²⁸ Valvasor, *Topographia Ducatus Carnioliae Moderna*, indeks lastnikov na koncu knjige, s. p.

⁴²⁹ Samburg je umrl 10. maja 1670 v Ljubljani, po mrliški matici star 60 let (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj Matične knjige, M 1658–1735, pag. 47; prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 177).

⁴³⁰ Po Pircheggerju je Janez Friderik grof Schrattenbach prodal Podgrad (Burgstall) Santpauerju (pl. Samburgu) leta 1652 (Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 190), v štajerski imenjski knjigi pa ima zapis o kupoprodaji letnico 1653; posest je imela tedaj 47 funtov (goldinarjev) imenjske rente (StLA, Adalbert Sikora, *Die steirischen Gülden*, B 249/5, str. 50).

⁴³¹ StLA, Adalbert Sikora, *Die steirischen Gülden*, B 249/5, str. 50.

⁴³² StLA, Landrecht, K 25, Apfaltern–Apnar, fol. 9, 25. 3. 1689.

⁴³³ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1651–1682.

⁴³⁴ Njeno prvo ime je pomotoma navedeno kot Marija (Župnijski arhiv Vransko, krstna matična knjiga 1673–1701, pag. 36).

⁴³⁵ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1653–1664, pag. 322. Prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 18. – Santpauerjeva oz. Samburgova hiša je stala na današnjem Jurčičevem trgu 2 (Suhadolnik, Anžič, *Novi trg*, str. 107).

⁴³⁶ Poročila sta se 25. novembra 1668 v Ljubljani (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1651–1682, s. p.), ko je bilo nevesti le 15 let; Regina Sidonija je bila krščena 5. junija 1653 v Ljubljani in imela tedaj še priimek Santpauer (prav tam, R 1653–1664, pag. 23).

⁴³⁷ V takšni vlogi se omenja leta 1673 (StLA, Landrecht, K 25, Apfaltern–Apnar, fol. 7, 18. 2. 1673).

Jurij Sigfrid ni svoje izvoljenke nikoli odpeljal živet v Podšentjur, ampak ji je svoj mali dvorec kvečjemu pokazal. Vprašanje je, ali je tudi sam kdaj v njem bival dlje časa. Posest je upravljal prek oskrbnika ali druge zaupanja vredne osebe, morda zakupnika. O tem, kdo so bili tedaj stanovalci dvorca in dejanski, fizični gospodarji v Podšentjurju, ne vemo prav ničesar. Svibenske krstne matice omenjajo le upravitelja gospostva Svibno in njegovo ženo,⁴³⁸ ne pa tudi stanovalcev dveh dvorcev v župniji, Podšentjurja in Zavrha.

Od leta 1678 je mlada Apfaltrerjeva družina kontinuirano izpričana na Vranskem. V vranski krstni matici se zakonca pojavita najprej kot botra,⁴³⁹ med letoma 1682 in 1689 pa se jima je tam rodilo pet hčerk. Kot prvo so 18. avgusta 1682 krstili Marijo Suzano, 13. marca 1684 Marijo Rozino, 28. januarja 1686 Marijo Katarino, 30. oktobra 1687 Kordulo Cecilijo in 25. marca 1689 že kot posthumno rojeno Regino Terezijo.⁴⁴⁰ Družinska idila torej ni trajala dolgo. Baron Jurij Sigfrid je umrl že v drugi polovici leta 1688 ali najpozneje prve dni naslednjega leta, saj so že 29. januarja 1689 na ukaz graške deželne pravde popisali njegovo zapuščino.⁴⁴¹ Ob smrti je moral imeti okoli petdeset let, lastnik Podšentjurja pa ni bil več približno tri leta. Oddaljeni skromni dvorec v kumljanskem hribovju na Dolenjskem je namreč za Jurija Sigfrida postajal vse večje breme, ki se ga je kazalo čimprej otresti. Po Valvasorju ga je že leta 1686 prodal »gospodu« Ernestu Zupančiču,⁴⁴² po imenjski knjigi pa naj bi bil dvorec šele leta 1690 prodan Mariji Elizabeti Zupančič (*Suppantshitsch*), rojeni Stemberg.⁴⁴³ Kot bomo videli, moramo imeti zadnjo letnico zgolj za leto uradnega prenosa in ne dejanske prodaje posesti.

Omenjeni zapuščinski inventar barona Apfaltrerja je sicer dokaj zgovoren glede njegovih poslovnih in družinskih razmer, vendar med popisanimi listinami pogrešamo tako poročno pogodbo kot dokumente o nakupu, lastništvu in prodaji Podšentjurja. Vse, kar Jurija Sigfrida posredno povezuje s Podšentjurjem, je poravnana zadolžnica za 300 goldinarjev kranjske veljave, ki jo je 8. maja 1679 izstavil prejšnjemu lastniku Bernardu baronu Gallu in njegovi ženi, rojeni Kheysell.⁴⁴⁴ Sicer pa je leta 1677 poravnal dolg 50 goldinarjev gospe Mariji Redleger in leta 1687 dvoje dolgov, 500 goldinarjev kranjske veljave Adamu Sigfridu baronu Valvasorju in 1000 goldinarjev Janezu Herbardu pl. Posarelu.⁴⁴⁵ Izvemo tudi to, da mu je žena darovala 2200 goldinarjev, naloženih pri kranjskih deželnih stanovih.⁴⁴⁶ Dvorec Podgrad je bil ob njegovi smrti dobro založen z opremo in živino, pokojnik je premogel tudi nekaj knjig in dobrih 2600 goldinarjev gotovine.⁴⁴⁷ Čeprav naj bi posest Podgrad pripadala ženi kot dediščina po očetu – v imenjski knjigi sta bila vpisana oba zakonca – sta inventurna komisarja ocenila Apfaltrerjev delež na nepremičninah na več tisoč goldinarjev, ker je »pokojni baron vanje vložil veliko

⁴³⁸ NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, R 1671–1684, s. p., 30. 4. 1682, 10. 6. 1682.

⁴³⁹ Za Klaro Suzano, ki je kot Marija Suzana prvič botrovala 29. oktobra 1678, srečamo Jurija Sigfrida prvič v vlogi krstnega botra 24. novembra 1681 in nato še 3. julija 1682 (Župnijski arhiv Vransko, krstna matična knjiga 1673–1701, pag. 36, 94 in 103). Od leta 1679 se med botri pojavljajo tudi njuni služabniki in služabnice (prav tam, pag. 64, 70, 102).

⁴⁴⁰ Župnijski arhiv Vransko, krstna matična knjiga 1673–1701, pag. 104, 124, 149, 168, 188. – Krstna botra Apfaltrerjevim hčerkam sta bila Jožef Jakob Plapart in vdova Katarina Plapart, le najmlajši hčerki je šel za botra njen stric Jurij Sigmund baron Apfaltrer.

⁴⁴¹ StLA, Landrecht, K 25, Apfaltern–Apnar, fol. 8, 25. 3. 1689.

⁴⁴² Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 182.

⁴⁴³ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 129v.

⁴⁴⁴ StLA, Landrecht, K 25, Apfaltern–Apnar, fol. 10v, 25. 3. 1689.

⁴⁴⁵ Prav tam, fol. 10v–11.

⁴⁴⁶ V zapuščinskem inventarju sta datuma obeh darilnih pisem (*Donation Brief*) napačna: 1. marec 1663 in 1. 2. 1668 (prav tam, fol. 10–10v). Očitno je šlo za leti 1683 in 1688.

⁴⁴⁷ Prav tam, fol. 9–10, 11–22v. – V rubriki Knjige najdemo 14 nemških in italijanskih del različne vsebine, med njimi Valvasorjevi *Topografijo Kranjske* in *Slavo vojvodine Kranjske* (prav tam, fol. 13v–14v).

Dvorec Podgrad pri Vranskem v začetku 19. stoletja po *Stari Kaiserjevi suiti*, 1824–1833 (Kaiser, *Litografrane podobe*, št. 45).

truda«. Tako naj bi iztrebil velik hrib in na njem naredil žitno polje, postavil mlin, lopo za vozove, pristavo za mlado živino in dva velika kozolca za žito, zasadil vinograd in uredil ribnik ter poskrbel za popravila v dvorcu in zunaj njega.⁴⁴⁸ Domovanje Apfaltrerjeve družine je tudi po njegovi smrti ostal dvorec Podgrad pri Vranskem,⁴⁴⁹ ki ga je po vdovi Klari Suzani – ta je živela še leta 1713⁴⁵⁰ – podedovala hči Marija Ana baronica Apfaltrer, poročena pl. Straßberg.⁴⁵¹

⁴⁴⁸ Prav tam, fol. 9.

⁴⁴⁹ Vdovo Klaro Suzano tu redno srečujemo kot krstno botro, od leta 1699 pa tudi gospodično Marijo Ano (Marijo Suzano) (Župnijski arhiv Vransko, krstna matična knjiga 1673–1701, pag. 38, 254, 283, 297, 299, 307).

⁴⁵⁰ StLA, Landrecht, K 25, Apfaltern–Apnar, fol. 28–55, 9. 10. 1713.

⁴⁵¹ Po Pircheggerju je Marija Ana postala lastnica leta 1726 (Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 190), v štajerski imenjski knjigi pa je prenos lastništva zabeležen leto pozneje (StLA, Adalbert Sikora, *Die steirischen Gülden*, B 249/5, str. 50). Marija Ana je vsekakor identična z Apfaltrerjevo najstarejšo hčerko Marijo Suzano, rojeno leta 1682 (gl. op. 440).

POD ZUPANČIČEM PL. ROSENHOFFOM

Naslednji lastnik Podšentjurja **Ernest Zupančič pl. Rosenhof** (1647 – ne pred 1689) je imel dvorec pod Kumom v lasti zelo kratek čas. Edini vir o njegovem lastništvu je Valvasorjeva *Slava vojvodine Kranjske* (1689), po kateri naj bi ga kupil od Apfaltrerja leta 1686 in bil odtlej njegov lastnik. Čeravno Valvasor omenja Ernesta Zupančiča le s tem priimkom – in še to pomotoma kot Zupantiča (*Suppantitsch*) – je oznaka »gospod« sama po sebi dovolj jasna, da je šlo za plemiča.⁴⁵² Tega kratkotrajnega podšentjurskega graščaka so vsi poznali le po priimku, samo redki tudi po plemiškem predikatu pl. Rosenhof, ki ga je leta 1649 dobil njegov oče Adam.⁴⁵³

Izvor Ernesta Zupančiča pl. Rosenhofa najbolj neposredno razkriva kranjska imenjska knjiga, v kateri se mož pojavi enkrat samkrat, in sicer leta 1675 pri nadvse skromni posesti svojega očeta »gospoda« Adama Zupančiča z imenjsko rento nekaj manj kot poldrugi goldinar (1 gld, 26 kr, 3 den). Ernest, izrecno naveden kot sin pokojnega Adama, je imenje tedaj prodal dedičem pokojnega Janeza Karla pl. Samburga.⁴⁵⁴ Taista posest, za katero ne vemo, kje je ležala, je bila v imenjsko knjigo vpisana leta 1653 na ime »gospoda« Adama Zupančiča pl. Rosenhofa (*Suppantitsch von Rosenhof etc.*).⁴⁵⁵ Adam, ki je umrl leta 1669 na Reki,⁴⁵⁶ je kot Ernestov oče potrjen tudi v reškem zapuščinskem spisu, iz katerega izvemo še za tri Ernestove poročene sestre: Viktorijo pl. Stemberg, Sibilo Spingaroli in Julijano baronico Gall.⁴⁵⁷ Imena treh Ernestovih leta 1670 živečih sester neizpodbitno pričajo, da je Adamova družina v drugi četrtini 17. stoletja živela v Ljubljani, kjer so med letoma 1626 in 1641 vse tri prišle na svet, poleg njih pa sta se Adamu in ženi Mariji vmes rodila še sin Albert in hči Ivana. V ljubljanskih krstnih maticah sta zakonca nekajkrat imenovana s predikatom gospod in gospa, svojim otrokom pa sta botre redno iskala med gosposkimi in plemiškimi ljudmi.⁴⁵⁸ Od leta 1633 srečujemo Adama Zupančiča kot lastnika hiše na ljubljanskem Starem trgu, ki so jo pozneje, od leta 1669, imeli njegovi poimensko

⁴⁵² Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 182.

⁴⁵³ ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Suppantitsch, von und zu Rosenthal auf Ebenau, Adam, Friedrich und Rudolf, Brüder, 26. XII. 1649. Prim. Frank, *Standeserhebungen und Gnadenakte. 5. Band*, str. 80.

⁴⁵⁴ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 208.

⁴⁵⁵ Prav tam, knj. 5 (1619–1661), fol. 132 (prilepljen list).

⁴⁵⁶ V davčni knjigi mesta Ljubljana je kot lastnik hiše na Starem trgu naveden do leta 1668, od naslednjega leta pa njegovi dediči (Fabjančič, *Knjiga ljubljanskih hiš. I. del. Stari trg, s. p.*, Stari trg. 24). Spisa o njegovi zapuščini sta datirana na Reki 26. in 27. marca 1670 (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 101, fasc. XXXXII, lit. S–39, 26. 3. 1670, 27. 3. 1670). Reška mrliška knjiga iz tega časa ni ohranjena (<https://www.familysearch.org/search/search/image/index?owc=9RKB7MS%3A391644801%2C391712301%3Fcc%3D2040054> – dostop 8. 6. 2018). Smrti Adama Zupančiča ni v ljubljanski mrliški matici (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1658–1735).

⁴⁵⁷ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 101, fasc. XXXXII, lit. S–39, 26. 3. 1670, 27. 3. 1670.

⁴⁵⁸ Krsti Zupančičevih otrok so si sledili takole: 28. avgusta 1626 Viktorija, 31. avgusta 1633 Sibila, 23. oktobra 1634 Albert, 21. septembra 1637 Ivana in 14. januarja 1641 Julijana. Starša sta kot »dominus« in »domina« navedena pri Albertovem in Julijaninem krstu (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1626–1631, pag. 16; R 1632–1638, pag. 57, 110, 261; R 1638–1643, pag. 142). Adam se v Ljubljani najbrž ni rodil, vsaj ne po letu 1588 kot katoličan, in se tam zagotovo ni poročil, tudi morebiti drugič med letoma 1626 in 1633 ne, ko je med krsti otrok daljša vrzel. Njegovega krsta in krstov bratov v Ljubljani od 1588 dalje ni (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1588–1621, Ind R 1621–1653, P 1605–1632, P 1632–1651). Tudi brat Rudolf je z družino vsaj nekaj časa živel v Ljubljani, kjer sta bila v drugi polovici tridesetih let krščena dva njegova otroka: 7. februarja 1637 Helena Konstancija in 18. decembra 1639 Eva Sidonija. Rudolfovi ženi je bilo ime Marija, krstni botri otrokoma pa so bili iz plemiških vrst (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1632–1638, pag. 235; R 1638–1643, pag. 86).

Grb rodbine Zupančič (Suppantšitsch) v Valvasorjevi grbovni knjigi, 1687–88 (Valvasor, *Opus insignium*, fol. 153).

podedovanega grba zase in za dva brata, Friderika in Rudolfa, ki sta bila prav tako v vojaški službi, prvi 22 let, drugi pa sedem. Bratje so bili poplemeniteni 26. decembra 1649, ko jim je bil dodeljen predikat »von Rosenthal auf Ebenau«. ⁴⁵⁹ Tega so dobili po rodbinski posesti na Koroškem, ki jo je leta 1622 kupil Rudolf Zupančič (*Suppantšitsch*), oskrbnik gospostva Dietrichstein, po vsem sodeč njihov oče. Šlo je za dvorec Ebenau pri Bistrici v Rožu (od tod predikat Rosenthal) na Koroškem. ⁴⁶³ Toda ko je Adam poldrugo leto pozneje, 1651, uspešno prosil kranjske deželne stanove za kranjsko deželanstvo, se je predstavil kot poplemeniteni »von Rosenhoff« – ne Rosenthal (!) – in bil kot tak sprejet med deželane. ⁴⁶⁴ To različico plemiškega predikata je njegova družina odtlej tudi uporabljala, kolikor jo je sploh.

nenavedeni dediči. ⁴⁵⁹ V začetku štiridesetih let se je družina Adama Zupančiča preselila na Reko, kjer je Adam deloval kot proviantni mojster in kjer sta se leta 1643 in 1647 rodila še dva otroka. Ernest, poznejši podšentjurski graščak, je bil najmlajši, krščen 16. julija 1647. Za krstna botra sta mu šla dva člana rodbine Stemberger, »gospod« Vincenc in Franciscina, soproga »gospoda« Lovrenca. ⁴⁶⁰ Tako je Ernest Zupančič prvi lastnik Podšentjurja, za katerega natanko vemo, kdaj in kje je prišel na svet. Njegova starša Adam in Marija sta bila tudi na Reki ugledna človeka in kot takšna pogosto krstna botra, tako denimo Adam leta 1648 otroku reškega glavarja barona Rovereja. ⁴⁶¹

O socialnem zaledju Zupančičev sta daleč najzgovornejša vira plemiška diploma iz leta 1649 in prošnja Adama Zupančiča za poplemenitev. Kot je izpričal Adam, je njegov pokojni oče sodeloval kot praporščak v vojni proti Turkom (»im Potschaischen Krieg und vor Petrinia«), on pa je šel v mladosti po očetovih stopinjah in deloval v vojaških službah, že 21. leto kot proviantni upravitelj in zdaj tudi kot vojaški plačilni mojster. Cesarja Ferdinanda III. je prosil za poplemenitje in priznanje

⁴⁵⁹ Fabjančič, *Knjiga ljubljanskih biš. I. del. Stari trg*, s. p., Stari trg 24.

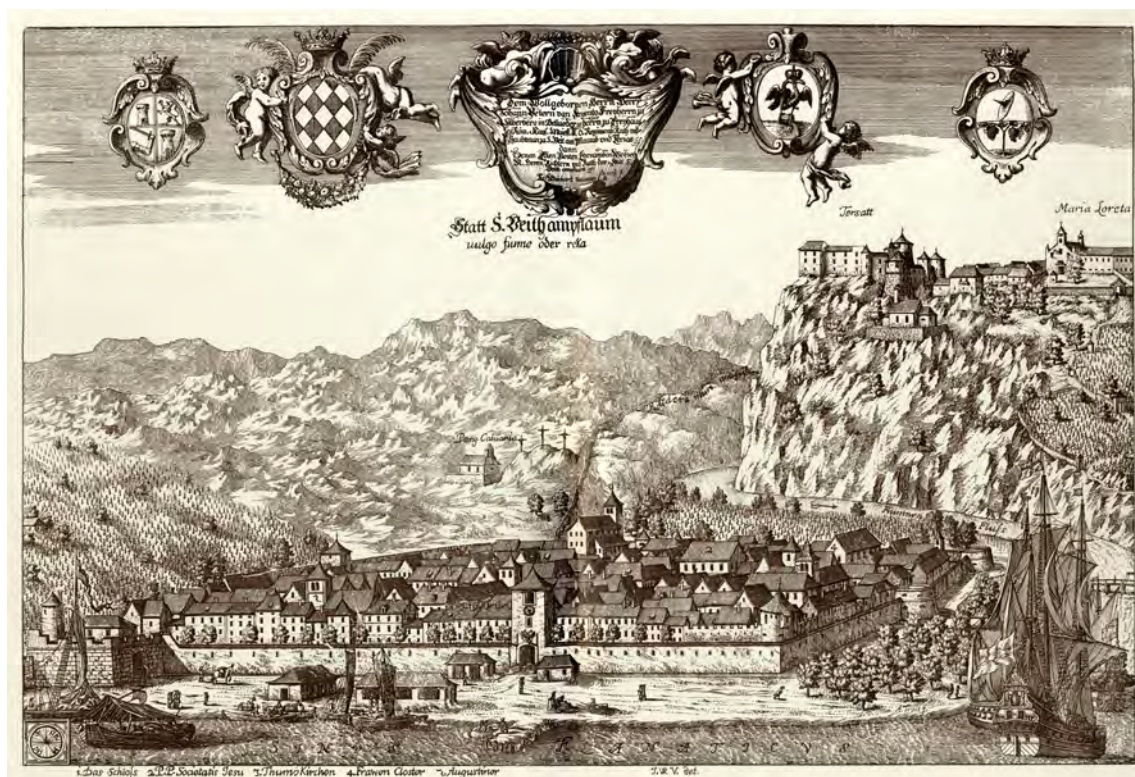
⁴⁶⁰ HDA, HDA 883, Zbirka matičnih knjiga, Rimokatolička župa Rijeka, matična knjiga krštenih 1635–1674, fol. fol. 91. – Prvi na Reki rojeni Zupančičev otrok je bil Urban, krščen 17. maja 1643 (prav tam, fol. 61v).

⁴⁶¹ Prav tam, fol. 103v.

⁴⁶² ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Suppantšitsch, von und zu Rosenthal auf Ebenau, Adam, Friedrich und Rudolf, Brüder, 26. XII. 1649.

⁴⁶³ Henckel von Donnersmarck, *Burgen und Schlösser*, str. 14. Prim. <http://www.burgen-austria.com/archive.php?id=119> (pridobljeno 19. 8. 2019).

⁴⁶⁴ ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 847, Pisma deželanstva, S–49, Suppantšitsch Adam, 2. 5. 1651. Prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 500.

Reka po Valvasorjevi *Slavi vojvodine Kranjske*, 1689 (Valvasor, *Die Ehre XII*, med str. 100 in 101).

Vprašanje, ali so bili Zupančiči po izvoru Korošci, ostaja odprto. Rodovno deblo pl. Zupančičev s konca 18. stoletja prispeva le malo k že znanemu o tej malopomembni poplemeniteni rodbini. Adama navaja z dvojnimi imenom Adam Friderik Zupančič pl. Rosenhof, in to kot plačilnega vicemojstra v Ogulinski krajini in proviantnega mojstra na Reki. Imena njegove žene ne pozna, od petih otrok pa navaja poimensko samo dva: Ernesta in Julijano, poročeno z Erazmom Gallom. Za tri brezimne hčerke ima njihove priimke po poroki: Spingaroli, Stemberg in Garzarolli.⁴⁶⁵

Ernest Zupančič pl. Rosenhof je bil torej po rojstvu Rečan in je prišel na svet še kot neplemič, dve leti in pol pred očetovim poplemenitjenjem. Ker se Adamova žena kot krstna botra od leta 1649 dalje v krstni matici naslavlja kot Ana Marija, ne več zgolj kot Marija, gre morda za drugo ženo in potemtakem Ernestovo mačeho.⁴⁶⁶ Ernesta srečamo po krstu prvič leta 1665, ko je kot 18-letnik obiskoval zadnji, retorični razred graške jezuitske gimnazije. V matriki je vpisan kot deželan s Kranjskega (*Ernestus Suppantischizh, Prouincialis, Carniolus*),⁴⁶⁷ kar jasno priča, da gre za našega Ernesta, saj drugih

⁴⁶⁵ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 255, Supanzitsch.

⁴⁶⁶ Žena Adama Zupančiča je kot Marija navedena pri krstih obeh na Reki rojenih sinov (1643 in 1647) ter kot krstna botra 6. avgusta 1646 (HDA, HDA 883, Zbirka matičnih knjiga, Rimokatolička župa Rijeka, matična knjiga krštenih 1635–1674, fol. 61v, 84, 91). Od 5. julija 1649 pa pozna krstna matica »gospo« Ano Marijo, najsi gre za isto ali dve osebi (prav tam, fol. 105, 104, 113, 125).

⁴⁶⁷ Andritsch, *Die Matrikeln. Band 3*, str. 9. – Po vsem, kar vemo o Ernestovih sorojcih, ni bil njegov brat Sebastian Zupančič (*Sebastianus Supanzizh*), ki je leta 1663 študiral na višji študijski stopnji logika in je naveden samo kot Kranjec (*Carniolus*) (prav tam, str. 4). – Prav tako ni bil Ernestov mlajši brat Francišek Rosenhoffer, plemič z Reke

kranjskih deželanov s priimkom Zupančič ni bilo. Pozneje ga zasledimo še v zapuščinskem inventarju svaka Jurija Erazma barona Galla, umrlega leta 1672. Leto pred tem si je Ernest pri svaku izposodil 300 goldinarjev in 100 dukatov v zlatu.⁴⁶⁸

O njegovem poznejšem zasebnem in poslovnem življenju je znanega komaj kaj. Tako ne vemo, kakšno dediščino je dobil in s čim se je ukvarjal. Vsekakor ni šel po očetovih stopinjah, saj je Adamove službe na Reki prevzel svak baron Gall (Gall baron Gallenstein).⁴⁶⁹ In kot kaže, je Gallova družina dobila tudi Zupančičevo hišo na ljubljanskem Starem trgu.⁴⁷⁰

Nikakor ni moč prezreti dejstva, da je bil Zupančičev svak Jurij Erazem brat Bernarda Lea Galla barona Gallensteina,⁴⁷¹ prav v tem času lastnika Podšentjurja. Informacije o malem dvorcu pod Kumom je torej Ernest Zupančič lahko dobival iz prve roke in to je pozneje nedvomno tudi pripomoglo k odločitvi, da dvorec kupi. Kot bomo videli, je pred tem od baronovega polbrata Jošta Baltazarja za kratek čas kupil dvorec Mala Loka pri Trebnjem.

Po rodovnem deblu Zupančičev s konca 18. stoletja, ki ne pozna imena njegove žene, je imel Ernest v edinem zakonu dva otroka: sina Volfa Ernesta, poročenega s Katarino, rojeno Burkard in vdovo Semenič, ter hčerko Marjeto, omoženo z nekim Schwabom pl. Lichtenbergom.⁴⁷² Skoraj brez dvoma je bil Volf Ernest identičen z Wolfgangom Zupančičem (*Wolfgangus Supanziz*), ki ga leta 1695 ob včlanitvi v ljubljansko jezuitsko kongregacijo Marije Vnebovzete srečamo kot gimnazijca zadnjega, retoričnega razreda.⁴⁷³ Potemtakem se je rodil neznano kje okrog leta 1677, nekako deset let prej kot so njegovi starši za nekaj let zagospodarili v Podšentjurju. Gotovo je le, da se Ernestu Zupančiču in ženi Mariji Elizabeti, rojeni Stemberg, otroci niso rojevali ne v Ljubljani ne na Reki in da se na nobenem od teh dveh mest tudi ni poročil.⁴⁷⁴

Dekliški priimek Ernestove žene **Marije Elizabete, rojene Stemberg**, poznamo samo iz vpisa v kranjski imenjski knjigi, ko so leta 1690 nanjo prepisali Apfaltrerjevo imenje, tj. dvorec Podšentjur.⁴⁷⁵ Brez tega podatka bi bil njen izvor zavit v popolno temo, a tudi sicer ni bilo mogoče ugotoviti imen njenih staršev in kraja, kjer je živela pred poroko. Čeprav je v 17. stoletju najti na Reki, kjer se je rodil Ernest Zupančič, veliko Stembergerjev, Marija Elizabeta ni bila hči nobenega od njih. Prav tako se zakonca tam nista poročila, potem ko se leta 1675 začenjajo reške poročne matične knjige.⁴⁷⁶

Marija Elizabeta je skoraj brez dvoma pripadala kranjski plemiški rodbini Stemberg oziroma

(*Francisc. Rosenboffer Nob: Flumin: Liburn.*), izpričan leta 1670 v sintaktičnem razredu ljubljanske gimnazije (Črnivec (ur.), *Ljubljanski klasiki*, str. 96).

⁴⁶⁸ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 32, fasc. XVI, lit. G–28, 24. 2. 1672, pag. 4/Nr. 9; prav tam, 26. 1. 1672, pag. 2/Nr. 1.

⁴⁶⁹ Jurij Erazem Gall baron Gallenstein je bil ob smrti višji nakladninski in sredstveninski prejemnik na Reki in upravitelj proviantnega urada na Reki. V njegovi zapuščini so popisali vrsto uradnih spisov tasta Adama Zupančiča (prav tam, 16. 1. 1672, pag. 1; prav tam, 24. 2. 1672, pag. 12–13; prav tam, 26. 12. 1672, pag. 1).

⁴⁷⁰ Gallova ljubljanska zapuščina je bila popisana v Zupančičevi hiši, vendar tedaj ni bil njen lastnik (prav tam, 16. 1. 1672, pag. 1). O hiši gl. op. 459.

⁴⁷¹ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 85, Gall, Stammbaum der Freyherrn von Gall (1850).

⁴⁷² Prav tam, št. 255, Supanzitsch.

⁴⁷³ ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, kongregacijska knjiga Marije Vnebovzete, pag. 425.

⁴⁷⁴ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Ind R 1653–1692, P 1652–1682, P 1682–1718. – HDA, HDA 883, Zbirka matičnih knjiga, Rimokatolička župa Rijeka, matična knjiga krštenih 1635–1674, matična knjiga krštenih i vjenčanih 1675–1705.

⁴⁷⁵ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 129v.

⁴⁷⁶ HDA, HDA 883, Zbirka matičnih knjiga, Rimokatolička župa Rijeka, matična knjiga krštenih 1635–1674, matična knjiga krštenih i vjenčanih 1675–1705.

Dvorec Mala Loka pri Trebnjem po Valvasorjevi *Topografiji Kranjske*, 1679 (Valvasor, *Topographia Ducatus Carnioliae Moderna*, št. 114).

Kot nižji plemič brez posesti je lahko iskal priložnosti v tej ali oni civilni oziroma vojaški službi, vendar ni za zdaj o tem na voljo nobenih otipljivih podatkov. Valvasor ga v *Slavi vojvodine Kranjske* omenja dvakrat, obakrat kot graščaka. Preden je pridobil Podšentjur, je kratek čas gospodaril v Mali Loki pri Trebnjem, ki jo je nato od njega »pred kratkim« kupil Jurij Andrej Lukančič in zatem že leta 1686 preminil. Zupančiča Valvasor tukaj le ošine kot prehodnega lastnika za »baronom Gallom« in tudi njemu ne privošči osebnega imena, ampak ga imenuje zgolj »gospod Zupančič (Suppantschitsch)«. ⁴⁸⁴ Njegovo in Lukančičevo lastništvo Male Loke sta bili tako kratki, da ju v kranjski imenjski knjigi niti niso utegnili zabeležiti. ⁴⁸⁵ Kdaj je Zupančič posedoval Malo Loko, razkriva samo peščica spisov v arhivu stiške cisterce. Leta 1684 je kot lastnik izpričan še Jošt Baltazar baron Gall, v katerem prepoznamo mlajšega brata nekdanjega podšentjurskega graščaka Bernarda Lea, Zupančič pa se kot malološki graščak prvič omenja spomladi 1685. ⁴⁸⁶ Takrat ga srečamo tudi kot botra v krstni matici župnije Trebnje, ⁴⁸⁷ kar pomeni, da je družina v Mali Loki živela. Toda že 4. marca naslednje leto je Zupančič sklenil kupoprodajno pogodbo z Jurijem Andrejem Lukančičem pl. Hertenfelsom, primopredajna listina pa je nosila datum 6. maj 1686. Obe sta znani le iz regestov v zapuščinskem inventarju kupca, ki je še istega leta umrl. ⁴⁸⁸

Tako ne vemo, s kakšno kupnino je Zupančič zapuščal Malo Loko, ko naj bi po Valvasorju v istem letu (1686) od barona Apfaltrerja kupil Podšentjur in ga imel v lasti še ob izidu *Slave vojvodine Kranjske*

⁴⁸⁴ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 310.

⁴⁸⁵ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), indeks.

⁴⁸⁶ Grahornik, *Dvorec Mala Loka*, str. 48.

⁴⁸⁷ NŠAL, ŽA Trebnje, Matične knjige, R 1674–1692, s. p., 2. 3. 1685.

⁴⁸⁸ Otorepec, Gradič Mala Loka, str. 4.

Opis Podšentjurja v Valvasorjevi *Slavi vojvodine Kranjske* iz leta 1689 (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 182).

(1689).⁴⁸⁹ Iz povedane- ga lahko sklepamo, da se je v Podšentjurju nameraval ustaliti, saj po vsem sodeč ni imel druge posesti. Toda tako kot Apfaltrerjeve družine tudi Zupančičev ne srečamo v svibenski krstni matični knjigi

niti posredno, denimo prek omemb njihovih poslov. Res pa je tudi, da je prav knjiga za obdobje 1685–1701 precej poškodovana in v zgornjem delu neberljiva.⁴⁹⁰ In če upoštevamo, da je družina prej v svojem dvorcu Mala Loka živela, je zelo verjetno prebivala tudi v Podšentjurju.

Pravzaprav spremlja Ernesta Zupančiča pl. Rosenhofa nemajhna sreča, da je v dvorcu pod Kumom gospodaril ravno v času izida Valvasorjeve *Slave*, saj ga je ta ovekovečil kot lastnika, kar je edino znano pričevanje o njegovem lastništvu sploh.

Valvasor je Podšentjurju namenil ustrežno kratek opis, ker o njem resnično ni imel povedati veliko. Kot smo videli, je poznal samo zadnje tri lastnike, kar pomeni, da je zgodovinski spomin o dvorcu

⁴⁸⁹ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 182.

⁴⁹⁰ NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, R 1685–1701.

segal največ 27 let v preteklost, ko ga je leta 1662 pridobil Bernard Leo baron Gall. Že za Frankoviče Valvasor očitno ni vedel, čeprav je od smrti Neže Frankovič minilo komaj kakšno desetletje in pol.

Valvasorjev opis v XI. knjigi *Slave vojvodine Kranjske* pravi v slovenskem prevodu takole:

»Podšentjur (*S. Georgen*).

Vsebinska. Lokacija gradu Podšentjur: Plodna zemlja tod. Cerkev sv. Jurija tu na hribu. Kdo je grad posedoval in kdo ga poseduje zdaj. Gora Kum.

Grad Podšentjur (*S. Georg*), ki ga po kranjsko imenujejo Pod Šent Jurjam (*Pod Sent Jurjam*), se nahaja na Spodnjem Kranjskem, šest milj od Ljubljane, med visokimi hribi, vendar mu ne manjka dobrih njiv, ima tudi dovolj sena in obilo sadja, poleg tega lepe gozdove.

Tik nad gradom stoji na majhnem prikupnem hribu cerkev sv. Jurija, ki mu je dala tudi ime.

Grad je bil prej last barona in poveljnika gospoda Bernarda Lea Galla, zdaj poveljnika v Otočcu. Ta ga je pred nekaj leti prodal baronu gospodu Juriju Sigfridu Apfaltrerju, od katerega ga je leta 1686 kupil gospod Ernest Zupančič (*Suppantitsch*) in ga ima odtlej v posesti.

V bližini se dviga visoka gora, ki jo imenujejo Kum (*Kuemberg*), na temenu katere stojita cerkvi sv. Neže in sv. Jošta, kamor vsako leto od daleč poroma veliko ljudi.«⁴⁹¹

Bakrorezna upodobitev Podšentjurja v *Slavi* je enaka kot v deset let starejši *Topografiji Kranjske* (1679), le da sta desni in levi rob bakrorezne plošče zaradi formata knjige odrezana. Medtem se je po videzu najbrž nekoliko spremenil zvonik cerkve sv. Jurija, saj Valvasor pri opisu svibenske župnije pravi, da je ta podružnica dobila (nov) zvonik leta 1681.⁴⁹² O romanjih na Kum pa se posebej natančno razpiše pri podružnici sv. Neže, kamor je na Jernejevo nedeljo 29. avgusta 1688 poromal tudi sam in kjer naj bi bilo tedaj zbranih okoli 50.000 ljudi ter razdeljenih 40.000 obhajil.⁴⁹³ Podšentjurski dvorec torej glede na množičnost romanj ni mogel biti tako osamljen in neznan, saj so se romarji redno zgrinjali na Kum tudi mimo njega.

Ko je torej Ernest Zupančič leta 1686 kupil Podšentjur, je bil štiridesetletnik. Nič ne kaže, da bi bil ob vpisu žene Marije Elizabete v imenjsko knjigo leta 1690 in 1691 že mrtev, saj bi zanjo sicer prejkone pisalo, da je vdova. Lahko pa tudi, da ni bilo tako in je Ernest Zupančič med letoma 1689, ko je kot lastnik Podšentjurja omenjen v Valvasorjevi *Slavi*, in prepisom posesti na soprogo dejansko umrl. V tem primeru obstaja upravičena domneva, da je preminil v Podšentjurju in da je v bližnji cerkvi sv. Jurija našel tudi zadnji dom.

Marija Elizabeta Zupančič, rojena Stemberg, je po kranjski imenjski knjigi svojo podšentjursko posest, označeno kot imenje Jurija Sigfrida Apfaltrerja, že leto dni po prepisu nase prodala, in sicer leta 1691 Francu Engelbertu baronu Čečerju; s tem so jo iz imenjske knjige kot lastnico izbrisali. Kot pričajo poteze pisave in črnilo, sta oba vpisa nastala hkrati, lahko tudi z večletnim časovnim zamikom.⁴⁹⁴ Toda tako kot Zupančičeva žena Podšentjurja ni kupila šele leta 1690, ampak ga je po Valvasorju že leta 1686 pridobil njen mož Ernest,⁴⁹⁵ tudi letnica njene prodaje baronu Čečerju 1691 ni točna, ampak gre v obeh primerih za zapoznela vpisa. Iz spisov v ljubljanskem kapitelskem arhivu je namreč razvidno, da je bil Franc Engelbert baron Čečer lastnik Podšentjurja vsaj že aprila 1690, ko

⁴⁹¹ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 182.

⁴⁹² Valvasor, *Die Ehre VIII*, str. 803.

⁴⁹³ Prav tam, str. 802.

⁴⁹⁴ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 223.

⁴⁹⁵ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 182.

so se njegovi podložniki pregrešili nad podložniki župnije Svibno.⁴⁹⁶ Do prodaje je tako prišlo bodisi še v letu 1689 bodisi v prvih mesecih leta 1690, pri čemer je bila prodajalka nedvomno Zupančičeva žena Marija Elizabeta, ki so jo zato tudi vpisali v imenjsko knjigo, in ne Ernest.

Tako kot ne vemo, kakšna je bila nadaljnja življenjska pot Ernesta Zupančiča pl. Rosenhofa, potem ko ga kot lastnika Podšentjurja leta 1689 omenja Valvasor, tudi o njegovi ženi Mariji Elizabeti od leta 1691, ko je bila imenjska renta Podšentjurja prepisana na barona Čečkerja, ni znanega ničesar. Pač pa pozneje v imenjski knjigi srečamo njunega sina Volfa Ernesta, ko je bil leta 1713 z imenom »Suppantschitsch von Rosenhoff« vpisan kot posestnik skupaj z ženo Marijo Katarino. Volf Ernest je premogel še precej manjšo posest od podšentjurske, vsega tri hube pri Otočcu na Dolenjskem z imenjsko rento 2 goldinarjev in 15 krajcarjev.⁴⁹⁷ Njegova nadaljnja življenjska usoda ni znana in tudi ni več predmet naše obravnave.⁴⁹⁸

⁴⁹⁶ NŠAL, NŠAL 100, KAL, fasc. 180/6, 16. 8. 1690, 17. 8. 1690.

⁴⁹⁷ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 223. – Leta 1744 so vse tri Zupančičeve hube prepisali Janezu Sigmundu pl. Breckerfeldu kot imetniku rubežne pravice (*Spanungs Juris Inhaber*), a jih je Zupančič ali že njegovi dediči naslednje leto rešil (prav tam). – Lego teh treh hub razkriva imenjska knjiga za svobodnike, iz katere so jih prepisali zakoncema Zupančič od imenja Ane Elizabete Plešič (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 7 (1662–1756 Freisasser), fol. 63).

⁴⁹⁸ V ljubljanskih krstnih maticah ni krstov njegovih morebitnih otrok (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1692–1740). Prav tako ni njegovega imena v Schiviz von Schivizhoffnovi zbirki genealoških podatkov o plemstvu v matičnih knjigah na Kranjskem (Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*).

KRATKO ČEČKERJEVO OBDOBJE – PODŠENTJUR SPET V BARONSKIH ROKAH

Med kratkim Čečkerjevim⁴⁹⁹ obdobjem konec 17. stoletja se je usoda Podšentjurja še tesneje povezala z rodbino Valvasor, iz katere je pred tem prihajal Jurij Sigfrid baron Apfaltrer, ki je izviral iz Valvasorjevega rodu po svoji babici Sofiji, teti polihistorja Janeza Vajkarda. **Franc Engelbert baron Čečker** (ok. 1650–1703), po imenjski knjigi lastnik Podšentjurja od leta 1691, dejansko pa že leto ali dve prej, sicer ni bil krvni sorodnik kranjskega polihistorja, a so ga z njim vezale tesnejše vezi od onih med Janezom Vajkardom in Apfaltrerjevim rodom. Ni bil samo bratranec Valvasorjeve druge oziroma zadnje žene Ane Maksimile, rojene pl. Čečker, ampak po vsem sodeč tudi polihistorjev prijatelj, eden tistih, ki so Janeza Vajkarda prepričali, da se je malo pred smrtjo (1693) z družino preselil v Krško.⁵⁰⁰

Ravno v tem času je bil Čečker med drugim lastnik Podšentjurja, kjer pa tako kot njegovi predhodniki ni prebival. Ta dolenski zemljiški gospod, ki je leta 1676 postal baron, je imel od vseh podšentjurskih graščakov največ pod palcem, a o njegovi posesti bomo govorili pozneje.

Kar zadeva Podšentjur, so ga v imenjski knjigi, kjer je Čečkerjeva posest vpisana na več mestih, pripisali tisti njegovi posesti, ki jo je leta 1691 pridobil pod oznako »15 Vežjakovih hub (*Wesiackbisch*) in ena huba na Kumu (*am Khumb*)« in je imela 21 goldinarjev in pol imenjske rente. Istega leta so ji dodali Podšentjur s 15 goldinarji, 9 krajcarji in enim denaričem, kupljen od Marije Elizabete Zupančič. V imenjski knjigi se podšentjurska posest tedaj prvič ne imenuje več kot imenje prejšnjega lastnika (Zavrlovo, Frankovičevo, Gallovo, Apfaltrerjevo imenje), temveč določno kot dvorec Podšentjur (*der Hoff St. Geörgen*). Enako tudi v naslednjem vpisu pet let pozneje, leta 1696, ki se v prevodu glasi: »Leta 1696 je baron Čečker prodal vdovi gospe Ani Mariji grofici Wazenberg v last dvorec Podšentjur s 15 funti (goldinarji), 9 krajcarji in 1 denaričem imenjske rente ter nekdanj Vežjakovo hubo s 30 krajcarji rente.«⁵⁰¹ Skupaj s Podšentjurjem je tako prešla na novo lastnico tudi huba s pol goldinarja imenjske rente, ki jo je Čečker kupil leta 1690 od Janeza Friderika Vežjaka in je dotlej spadala k posesti Vežjakovega dvorca Selo pri Šmartnem pri Litiji; v imenjski knjigi je locirana »zu Hoslach«,⁵⁰² skoraj brez dvoma v Podlešovje, danes zaselek Podkuma, kjer je imel Podšentjur sredi 18. stoletja poldrugo hubo.⁵⁰³

Iz časa Čečkerjevega lastništva Podšentjurja se je v ljubljanskem kapiteljskem arhivu na srečo ohranilo več spisov, ki dodobra osvetljujejo razmere na posesti Podšentjur takoj po prehodu v baronovo last. Novi lastnik se je namreč hitro zapletel v spore s svibenskim župnikom Francem Ludvikom Schreiberjem, te pa je zgladil ljubljanski stolni kapitelj, pod katerega je župnija Svibno spadala.

Iz Čečkerjevega dopisa kapitlju, datiranega v št. Juriju (*St. Georgen*) 14. oktobra 1690, izvemo pomemben podatek, ki se ni nanašal neposredno na njegova nesoglasja s svibenskim župnikom, zato pa osvetljuje razmere pred Čečkerjevim nakupom Podšentjurja. Baron Franc Engelbert je mimogrede navrgel, da ga župnik preganja (samo) zato, ker je kupil »to malo posest Podšentjur« (*dises Güetl*

⁴⁹⁹ V literaturi se priimek največkrat pojavlja v obliki Zetschker, ki je bila v virih prevladujoča v 17. in 18. stoletju, a tudi kot Tschetschker (prim. Preinfalk, *Plemiške rodbine. 16. stoletje. 1. del*, str. 278). V zadnjem času se uveljavlja slovenski fonetični zapis priimka (prim. Kos, *Valvasor, kuharica Ana*, str. 12 sl.).

⁵⁰⁰ O povezanosti med Čečkerjem in Valvasorjem gl. natančneje v: Golec, *Valvasorji v Krškem*, str. 16–17.

⁵⁰¹ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 120.

⁵⁰² Prav tam, fol. 242.

⁵⁰³ ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 115, RDA, N 147, No. 1, I. II. 1749.

St. Jergen). Župnik Schreiber jo je namreč dotlej eno leto užival skupaj z vsemi pritiklinami za 30 goldinarjev kot obresti od 500 goldinarjev, od nje za smešno ceno (*vmb ein Spatt*) kupil živino in hotel za bagatelo (*vmb ein Bagathel*) dobiti tudi posest.⁵⁰⁴ Iz teh besed lahko razumemo, da je župnik Schreiber pred Čečerjevim nakupom Podšentjurja imel Podšentjur v enoletnem zakupu. 30 goldinarjev znaša pri 500 goldinarjih (posojila) 6 odstotkov, kar je bila tedaj običajna obrestna mera.

Čečer je Podšentjur kupil najpozneje aprila 1690, saj ga je taisti župnik tožil kapitlju, da je navedenega meseca kot lastnik Podšentjurja ukazal posekati dve bukvi v župniji pripadajočem gozdu. Naslednji mesec, maja 1690, pa naj bi Čečerjevi podložniki posekali les, ki je pripadal župnijskemu podložniku.⁵⁰⁵ Ker so se običajne menjave lastnikov dogajale na jurjevo, se zdi več kot verjetno, da je Čečer nastopil lastništvo 24. aprila 1690.

Baron z Gomile pri Boštanju je pri urejanju tekočih zadev kot novi lastnik očitno zganjal nekaj samovolje. Tako župniji ni hotel plačati običajne desetine od prirastka živali, ki jo je bil dolžan dajati vsakokratni lastnik Podšentjurja od dvorcu pripadajočega polja (tj. dominikalne posesti), sestojčega iz šestih dvorcu pripadajočih hub.⁵⁰⁶ Prav tako je prepovedal plačati desetino svojim podložnikom. Poleg neplačevanja desetine in obeh omenjenih samovoljnih posegov v župnijske gozdne pravice se je v tistem letu »pregrešil«⁵⁰⁷ nad župnijsko jurisdikcijo še enkrat, in sicer septembra, ko je šentjurijskemu mežnarju naložil, naj telesno kaznuje svojo svakinjo zaradi razmerja s poročenim moškim, Čečerjevim najetim sodarjem iz Ljubljane. Ta pravica, tj. prva sodna stopnja nad dekletom, je namreč pripadala župniku.⁵⁰⁷ Vse spore sta baron in župnik dokaj hitro poravnala, in sicer na miren način pred ljubljanskim kapitljem, potem ko je župnik že grozil s tožbo na dvorno pravdo v Ljubljani. S pogodbo, sklenjeno pred kapitljem 27. novembra 1690, se je Čečer vzdržal vseh nadaljnjih samovoljnosti, se zavezal, da bo za desetino dajal župniji star ovs, da pri plačevanju desetine ne bo oviral svojih podložnikov »na Kumu«⁵⁰⁸ in da bo spoštoval pravice župnije glede prve sodne instance.⁵⁰⁸

Iz spisov, ki zadevajo Čečerjev spor z župnikom Schreiberjem, izvemo še nekaj podatkov o podšentjurskih podložnikih in njihovi posesti. Ena od Čečerjevih hub je ležala na Vrhu (*na Verho*) in bila tedaj pusta,⁵⁰⁹ po imenu pa so izpričani štirje njegovi podložniki. Nedatiran koncept svibenskega

Grb rodbine baronov Čečer v Valvasorjevi grbovni knjigi, 1687–88 (Valvasor, *Opus insignium*, fol. 116).

⁵⁰⁴ NŠAL, NŠAL 100, KAL, fasc. 180/6, 14. 10. 1690.

⁵⁰⁵ Prav tam, 30. 5. 1690, 10. 6. 1690, 16. 8. 1690, 17. 8. 1690.

⁵⁰⁶ Število šest je napaka, razen če se je petim hubam, ki jih pozna zapuščinski inventar Martina Zavrla leta 1616, medtem res pridružila še ena. Ta huba bi bila Pirševa, pridobljena leta 1601. O tem gl. str. 44–45.

⁵⁰⁷ NŠAL, NŠAL 100, KAL, fasc. 180/6, 6. 10. 1690, 14. 10. 1690.

⁵⁰⁸ Prav tam, 27. 11. 1690.

⁵⁰⁹ Prav tam, 10. 6. 1690, s. d. (1690), nedatiran koncept župnika Schreiberja.

župnika iz jeseni 1690 navaja tri, ki so bili navzoči pri označevanju posestnih meja: Martina Tomca, Ahaca Jagra in Matijo Tomca.⁵¹⁰ Čecker pa v pismu ljubljanskemu kapitlju omenja svojega podložnika Hanžeta Pečnika iz župnije Polšnik, ki se je poročil v svibenski župniji in moral tamkajšnjemu župniku Schreiberju preplačati dovoljenje za poroko v podružnični cerkvi sv. Jurija v Št. Juriju.⁵¹¹ Tako mimogrede izvemo, da so šentjurijsko cerkev že tedaj vsaj občasno uporabljali za poroke. Schreiberjevo pismo Čeckerju iz oktobra 1690 pa razkriva dragocen podatek, da je okolica doživljala Podšentjur kot grad. Podšentjurskemu graščaku je župnik namreč očital, da je šentjurijskega mežnarja Gregorja Boriška poklical v svoj grad v Št. Juriju (*daselbst zu St. Jergen habenden Gschloß*), kjer je bila njegova dekla deležna udarcev (*in Gschloß*).⁵¹²

Če priimke štirih podložnikov – Tomec, Jager in Pečnik – primerjamo s priimki treh podložnikov, ki jih srečamo tri četrto stoletja prej v zapuščinskem inventarju Martina Zavrla (1616) – Šuštar, Krašovic in Jaršek⁵¹³ –, med njimi ni ujemanja. Pač pa srečamo Tomca in Pečnika ter hubo na Vrhu sredi 18. stoletja v terezijanskem katastru.⁵¹⁴

Franc Engelbert Čecker je Podšentjur obdržal v lasti največ sedem let, a le, če ga je kupil že leta 1689 in če v imenjski knjigi leta 1696 pri prenosu imenja na grofico Wazenberg ne gre za zapozneli vpis. Prav lahko pa bi ga imel tudi samo kakšno leto ali dve. Nobenega dvoma ni, da tu z družino ni prebival, ampak je le občasno prihajal nadzorovat posle, podložnike in morebitnega zakupnika.⁵¹⁵

Preden se bomo posvetili vprašanju, zakaj je dvorec kupil, si pogledjmo, kdo je ta mož sploh bil. Izviral je iz razmeroma stare kranjske plemiške rodbine Čecker (Zetschker, Tschetschker), ki naj bi bila sprejeta v kranjske deželne stanove že med letoma 1515 in 1519. Svoj vrhunec je doživela prav v drugi polovici 17. stoletja, ko je Franc Engelbert skupaj z dvema bratrancema dosegel povzdignitev v baronski stan (1676). Pobaronjena bratranca sta bila rodna brata Ane Maksimile, druge žene Janeza Vajkarda Valvasorja, in njen bratranec je bil torej tudi Franc Engelbert. Spomin na Čeckerje je do danes dodobra zbledel in se še največkrat obuja v povezavi z Valvasorjem. Manjša prepoznavnost rodbine je nedvomno posledica njene malo vidne vloge med kranjskim plemstvom in sorazmerno zgodnjega izumrtja. Od začetka 17. stoletja do ugasnitve konec 18. stoletja je bilo tradicionalno posestno-bivanjsko okolje Čeckerjev na kranjski strani Save med Radečami in Krškim.⁵¹⁶ Kratkotrajno lastništvo Podšentjurja niti ni bilo povezano s prebivanjem članov Čeckerjeve rodbine v malem dvorcu, ki leži že zunaj tega območja, zahodno od Radeč.

O točnem času in kraju rojstva podšentjurskega graščaka barona Franca Engelberta (ok. 1650–1703)

⁵¹⁰ Prav tam, s. d. (1690), nedatiran koncept župnika Schreiberja.

⁵¹¹ Prav tam, 14. 10. 1690.

⁵¹² NŠAL, NŠAL 100, KAL, fasc. 180/6, 6. 10. 1690.

⁵¹³ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 97, fasc. XXXXI, lit. S–8, 8. 10. 1616, pag. 36–37.

⁵¹⁴ ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 115, RDA, N 147, No. 3, urbar Podšentjur, s. d. – Na Vrhu je tedaj gospodaril Urban Vodensšek na približno tri četrto hube. Lovre Tomec je bil gospodar cele hube v Zavrhu, Luka Pečnik cele hube v Podlešovju. Pečnik bi utegnil biti potomec tistega Hanžeta, ki se je leta 1690 oženil v Št. Juriju in je prihajal iz polšniške župnije (gl. op. 511).

⁵¹⁵ V Podšentjurju (*St. Georgen*) je baron Čecker 14. oktobra 1690 datiral pismo, namenjeno ljubljanskemu stolnemu kapitlju, in tam je bil vsekakor tudi dober teden prej, ko je svibenski župnik nanj naslovil svoje pismo (NŠAL, NŠAL 100, KAL, fasc. 180/6, 6. 10. 1690, 14. 10. 1690).

⁵¹⁶ Podrobno o Čeckerjih: Kos, *Valvasor, kubarica Ana*, str. 13–42; Preinfalk, *Plemiške rodbine. 16. stoletje. 1. del*, str. 277–295. Gl. tudi: Witting, *Beiträge zur Genealogie (1895)*, str. 262–264.

ni podatkov.⁵¹⁷ Znano je, da se je rodil v drugem zakonu Andreja Danijela pl. Čeckerja, ki je umrl leta 1657 in je ob smrti prebival v dvorcu Gomila pri Boštanju na Dolenjskem, sedežu polovice pode-dovanega očetovega gospostva Erkenštajn, medtem ko je drugo polovico gospostva in erkenštajnski grad obdržal njegov brat. Po materi Katarini Magdaleni Gall pl. Rudolfseck je Franc Engelbert prav tako izviral iz stare kranjske rodbine, sicer bolj znane od Čeckerjev. Čeprav je imel brata in polbrata, se je ta rodbinska veja nadaljevala samo po njem, Franc Engelbert pa je bil tudi glavni dedič očetove posesti.⁵¹⁸ Na njegovo ime naletimo prvič leta 1668, ko je kot ljubljanski gimnazijec postal član jezuitske kongregacije Marije Vnebovzete.⁵¹⁹ Tedaj mu je bilo kakšnih 18 let, kar pomeni, da se je rodil okoli leta 1650, najverjetneje na Gomili.⁵²⁰

Oženil se je enkrat, in sicer nekje sredi sedemdesetih let 17. stoletja z **Barbaro pl. Rezenheim** iz poplemenitene mitničarske rodbine Reze (Rece) iz Kranja.⁵²¹ Njegova mlada nevesta je prišla na svet še brez plemiškega predikata, in sicer kot hči cesarskega nakladnika (mitničarja) Sebastjana Rezeta in njegove žene Marije Cecilije, rojene Krazenbach.⁵²² Poplemenitnje in naslov pl. Rezenheim naj bi prejel že Sebastjanov oče Simon Reze, prav tako nakladnik v Kranju,⁵²³ a raba takšnega predikata ni izpričana pred letom 1660, ko je Sebastjan dobil za ves svoj rod pravico, da iz naslova izpusti prvotni priimek Reze in postane samo »von Rezenhaimb«.⁵²⁴ Sebastjan po imenjski knjigi nikoli ni premogel

⁵¹⁷ Njegovega krsta ni v krstni matici domače župnije Loka pri Zidanem Mostu, kjer najdemo leta 1656 samo njegovega brata Erazma (NŠAM, Maticne knjige, Loka pri Zidanem Mostu, R 1632–1668, s. p.; prim. Orožen, *Das Dekanat Tüffer*, str. 461; prim. Preinfalk, *Plemiške rodbine. 16. stoletje, 1. del*, str. 292–293).

⁵¹⁸ Preinfalk, *Plemiške rodbine. 16. stoletje, 1. del*, str. 283–284, 292.

⁵¹⁹ ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, kongregacijska knjiga Marije Vnebovzete, pag. 270.

⁵²⁰ Franc Engelbert je imel še brata Franca Erazma, krščenega 5. februarja 1656 v Loki pri Zidanem Mostu. M. Preinfalk je sklepal, da je ta brat umrl kot otrok, a da bi bil lahko tudi identičen s Francem Engelbertom (Preinfalk, *Plemiške rodbine. 16. stoletje, 1. del*, str. 283). Ker pa je bil Franc Engelbert potrjeno kakšnih šest let starejši, ga ni mogoče enačiti s Francem Erazmom. Glede na to, da njun polbrat frančiškan Adolf v oporoki leta 1662 omenja le enega polbrata z imenom Wolfgang Engelbert (prav tam), je z njim lahko mišljen samo Franc Engelbert.

⁵²¹ O Rezenheimih gl. natančneje v: Golec, *Valvasorji*, str. 392–393. – Poročna matica župnije Kranj iz tega časa ni ohranjena (Krampač, *Vodnik po maticnih knjigah*, str. 44), v poročni maticni knjigi župnije Ljubljana–Sv. Nikolaj pa njune poroke ni (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Maticne knjige, P 1651–1682).

⁵²² Njenega krsta v krstnih maticah župnije Kranj ni zaslediti, čeprav se je zelo verjetno rodila prav tam. V kranjski krstni matici najdemo le tri Rezetove oziroma Rezenheimove otroke: Franca Sebastjana, krščenega 11. januarja 1648, ko je oče Sebastjan tudi izrecno naveden kot cesarski prejemnik (*Sacrae Caesareae Maie. Einnehmer*), Marijo Magdaleno, krščeno 29. junija 1654, in Marijo Renato, krščeno 27. maja 1663, pri kateri je očetov priimek zapišan že kot *von Rezenhaimb* (NŠAL, ŽA Kranj, Maticne knjige, R 1639–1651, fol. 70v; R 1652–1676, pag. 11, 87). Kot priča oporoka očeta Sebastjana, datirana v Kranju 20. septembra 1679, je imel tri hčerke: Marijo Magdaleno Valvasor, Marijo Barbaro baronico Čecker in Katarino Elizabeto baronico Egkh (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III. serija, fasc. R 1–274, testament R–14, 20. 9. 1679). Ženo Marijo Cecilijo imenuje v svoji zadnji volji kot rojeno »von Khrazenpach«, njen deklinški priimek pa piše kot plemiški (»von Krazenbach«) tudi Witting v svojih obravnavah rodbin Valvasor in Čecker (Witting, *Beiträge zur Genealogie* (1894), str. 145; (1895), str. 263). Priimek sicer ni potrjen kot plemiški in ga v maticah župnije Kranj ne srečamo (prim. NŠAL, ŽA Kranj, Maticne knjige, Rep R 1640–1731). Prejkone je bila Marija Cecilija doma iz Postojne, pri opisu katere Valvasor v XI. knjigi *Slave* med lepimi hišami omenja Krutzenbachovo, ki pa je pred letom 1689 že pristala v rokah drugega lastnika (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 6).

⁵²³ Po J. Žontarju je bil nobilitiran že Simon Reze, nakladnik v letih 1628–1646, Sebastjan pa je kot nakladnik izpričan v obdobju 1646–1680; kot tretjega Rezeta Žontar navaja Mihaela, v letih 1661/2 mestnega sodnika (Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, str. 208).

⁵²⁴ V dunajskem »plemiškem arhivu« je žal ohranjen samo poznejši izvleček iz plemiške diplome Leopolda I. brez Rezetovega historiatna in spremnih spisov; Sebastjan je dobil pravico do uporabe plemiškega predikata skupaj s svojimi neimenovanimi brati in sestrami (ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Rezenheim, Sebastian 10. VII. 1660). Prim. Frank, *Standeserhebungen und Gnadenakte. 4. Band*, str. 167.

Čečerjev dvorec Gomila pri Boštanju po Valvasorjevi *Topografiji Kranjske*, 1679 (Valvasor, *Topographia Ducatus Carnioliae Moderna*, št. 284).

kakšne omembe vredne svobodne posesti, ampak le krpico v bližini Kranja,⁵²⁵ njegova družina pa tudi ni dobila kranjskega deželanstva.⁵²⁶ Toda obračal je znatne denarje,⁵²⁷ tako da je Rezenheimovo bogastvo zadoščalo za poroko vseh treh hčera s plemiči, dveh celo z baronom.⁵²⁸

Franc Engelbert baron Čečker je prek žene Barbare – njena zgodaj umrla sestra Marija Magdalena pl. Rezenheim (1654–1672/75) je bila kratek čas omožena z Valvasorjevim mlajšim bratom Janezom Herbardom (1646–1681) – postal sorodnik Valvasorjeve rodbine in po svakovi smrti leta 1681 tudi

⁵²⁵ V kranjsko imenjsko knjigo so šele leta 1661 vpisali Rezenheimovo prav majhno imenjsko rento, in sicer manj kot pol goldinarja za neko njivo: *Herr Sebastian von Rezenhaimb wegen eines Ackbers* (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 5 (1619–1661), pag. 134). V naslednji imenjski knjigi je vpis iz leta 1709, da so njivo prepisali na podložnika z Orehka pri Kranju (prav tam, knj. 6 (1662–1756), fol. 286). Podatek o kupcu je bil ključen za iskanje Rezenheimov na območju Kranja in za njihovo izsleditev.

⁵²⁶ Prim. seznam deželanskih rodbin v: Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 499. – V *Slavi vojvodine Kranjske* je Rezenheimova rodbina omenjena samo enkrat, nikoli kot posestniki kakšnega gradu oziroma dvorca. Našteta je med nižjimi plemiškimi rodbinami, »katerih del ima na Kranjskem posest, del v deželi stalno živi, nekatere pa so že izumrle ali so se iz dežele izselile« (Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 118). Rodbine na Kranjskem ne srečamo med lastniki gradov (prim. Smole, *Grasčine na nekdanjem Kranjskem*), priimek »Reze von Rezenheim« pa je pozneje, konec 17. stoletja, izpričan med jezuitskimi študenti v Gradcu (Andritsch, *Die Matrikeln. Band 3*, str. 137, 138, 195).

⁵²⁷ Iz njegovih rok se je v žep zeta Janeza Herbarda pl. Valvasorja, brata polihistorja Janeza Vajkarda, pretočilo več kot 9000 goldinarjev, vsota, ki je šla po večini, če ne v celoti, za zetov odkup Medije od polbrata Karla Valvasorja. 8000 goldinarjev je prinesla v zakon Marija Magdalena pl. Rezenheim kot doto in drugi prispevek, nato pa je tast zetu posodil še 1403 goldinarje, o čemer priča zamenjalna in poravnalna pogodba med Valvasorji leta 1683 (ARS, AS 730, Gospostvo Dol, fasc. 4, Dominicalia, Akti o imenju Marije Salome Schwab v vaški in šmartinski fari, 13. i. 1683). V Rezenheimovi oporoki je omenjena enaka dota 8000 goldinarjev hčerki Katarini Elizabeti, poročeni baronici Egkh (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III. serija, fasc. R 1–274, testament R–14, 20. 9. 1679).

⁵²⁸ Gl. op. 522.

varuh njegovih dveh otrok, ki sta bila, kot bomo videli, pozneje prav tako lastnika Podšentjurja. Čeckerja je v kraje pod Kumom in s tem do lastništva Podšentjurja privedlo varuštvo nad mladoletnima nečakom in nečakinjo njegove žene Barbare. Druga žena Valvasorjevega brata Marija Saloma, rojena baronica Moscon, je bila leta 1683, dve leti po moževi zgodnji smrti, primorana zamenjati njegov dvorec in posest Medija pod Trojanami za manjši dvorec Zavrh nedaleč od Podšentjurja, kjer je dotlej gospodarila druga veja Valvasorjev. Sama se je s svojimi otroki preselila v kupljeni dvorec Sela pri Šmartnem pri Litiji in se vnovič omožila, medtem ko je Zavrh pripadel moževima otrokoma iz prvega zakona Juriju Maksimiljanu in Ani Mariji, ki sta imela tedaj komaj kakšnih deset let. Varuh Franc Engelbert baron Čecker ju je vzel k sebi, dokler ni Jurij Maksimilijan v prvi polovici devetdesetih let dosegel polnoletnosti, se preselil v Zavrh in sam zagospodaril,⁵²⁹ torej ravno v času, ko je bil Podšentjur prehodno Čeckerjeva last.

Franc Engelbert baron Čecker je imel v tem času poleg podedovanega rodbinskega dvorca Gomila pri Boštanju, prenesenega na svoje ime leta 1665,⁵³⁰ tudi bližnji mali dvorec Kompolje ob Savi, ki ga je kupil pred letom 1679.⁵³¹ Od leta 1680 do 1690 so v imenjski knjigi k njegovi mali gomilski posesti z manj kot 4 goldinarji imenjske rente na izhodišču pripisovali vedno nove kupljene hube, največ leta 1681, ko je od gospostva Radeče kupil 15 hub »na Kumu«, pozneje označenih kot Vežjakovo imenje. Tako je njegova imenjska renta slednjič znašala več kot 37 goldinarjev. Leta 1691 so jo razdelili na dva dela, in sicer tako, da se je Vežjakovo imenje z 21 goldinarji in pol osamosvojilo in da so temu pripisali dobrih 15 goldinarjev imenjske rente dvorca Podšentjur, kupljenega od Marije Elizabete Zupančič. Kot smo že povedali, je Čecker po navedbi v imenjski knjigi Podšentjur skupaj z eno Vežjakovo hubo prodal leta 1696 grofici Wazenberg.⁵³² Medtem se je njegov posestni interes prenesel v spodnje Posavje, kjer je leta 1691 kupil kar 50 hub gospostva Krško z imenjsko rento dobrih 38 goldinarjev in v naslednjih šestih letih še nekaj posesti, tako da je njegova tamkajšnja renta narasla na dobrih 42 goldinarjev.⁵³³

Posedovanje Podšentjurja je torej predstavljalo le baronovo vmesno naložbo. Prodajo te posesti je mogoče povezati z njegovimi nakupi sredi devetdesetih let. Najprej Erkenštajna (Obererckenstein) leta 1694,⁵³⁴ ki je imel le malo višjo imenjsko rento, približno 16 goldinarjev in pol, nato dve leti pozneje (1696) Gallovega imenja z 9 goldinarji rente⁵³⁵ in dvorca Hotemež pri Radečah, ki ga je po imenjski knjigi prav tako kupil leta 1696 in je imel nekaj več kot 19 goldinarjev rente.⁵³⁶ Razen Hotemeža, ki

⁵²⁹ Golec, *Valvasorji*, str. 398–402.

⁵³⁰ Valvasor omenja v *Slavi* (1689) od lastnikov samo Franca Engelberta in pravi, da so grad Gomila (Untererckenstein) zgradili njegovi predniki (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 615). Kot lastnika ga ima že na seznamu lastnikov gradov v *Topografiji Kranjske* leta 1679 (Valvasor, *Topographia Ducatus Carnioliae Moderna*, Index etc., fol. H). Po kranjski imenjski knjigi je postal lastnik skromne imenjske rente slabih 4 goldinarjev leta 1665 ob delitvi posesti pokojnega očeta Andreja Danijela (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 120). Prim. Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 158.

⁵³¹ Po Valvasorju je Čeckerju »pred nekaj leti« prodala ta grad neka gospa Dragovanič (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 188). Čeckerja navaja sicer že na seznamu lastnikov gradov leta 1679 (Valvasor, *Topographia Ducatus Carnioliae Moderna*, Index etc., fol. D). V imenjski knjigi je ta posestna pridobitev zabeležena naslednje leto kot imenje dedičev Jurija Dragovaniča z dobrimi 13 goldinarji rente (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 120). Prim. Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 230.

⁵³² ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 120, 120v.

⁵³³ Prav tam, fol. 509v.

⁵³⁴ Regest kupoprodajne pogodbe ima letnico 1694 (Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 324), prepis v imenjski knjigi pa 1696 (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 118v).

⁵³⁵ Prav tam, fol. 118v.

⁵³⁶ Vpis v imenjski knjigi nima letnice (prav tam, fol. 121v), a je ta razvidna pri prodajalcu Volfu Engelbertu baronu Gallu (fol. 111v).

ga je leta 1702 izročil sinu Ernestu Jožefu,⁵³⁷ je baron Čečker do smrti leta 1703 obdržal vse tri druge gradove oziroma dvorce, Erkenštajn, Gomilo in Kompolje.

Pred tem je njegova družina večidel prebivala na Gomili, kjer so se zakoncema Francu Engelbertu in Barbari rojevali tudi otroci. Imela sta jih vsaj deset, toliko jih poznamo po imenu in od njih jih je odraslo sedem.⁵³⁸ Nekoliko preseneča, da je bilo zadnjih šest otrok med letoma 1683 in 1696 krščenih na drugi strani Save v župniji Loka pri Zidanem Mostu,⁵³⁹ a je Gomila s svojo grajsko kapelo tedaj spadala pod to župnijo.⁵⁴⁰ Nedvomno so vse krste opravili v domači kapeli.⁵⁴¹ Čečkerjevi otroci so zgodba zase in je ne bomo odpirali, saj niso imeli nobene zveze z očetovim Podšentjurjem. Dovolj jih bo samo naštet: Ernest Jožef (ok. 1678–1724), Janez Sigfrid (ok. 1680–1737/40), Marija Doroteja, poročena pl. Graffenweger (ok. 1680–1747), Maksimilijana (ok. 1682–1733), Janez Gotfrid (1683–pred 1703), Ana Rozina (1685–neznano), Jošt Jakob (1687–po 1704), Katarina Kristina (1690–neznano), Klara Justina (1692–1768), ki je morda postala dominikanka, in Ana Felicita (1696–1765).⁵⁴² Omenimo zanimivost, da so si vsi trije poročeni otroci, dva sinova in hči, po rojstvu prvi trije, poiskali zakonce v družini Graffenweger, v kateri je pred tem našel svojo prvo ženo tudi Zetschkerjev prijatelj polihistor Janez Vajkard Valvasor.⁵⁴³

V Krškem, kjer je Valvasor preživel zadnje mesece pred smrtjo (1693), se je nazadnje veliko zadrževal tudi Franc Engelbert Čečker, če že ni tam kar stalno živel. V okolici je namreč ležala glavna njegove podložniške posesti, v mestu pa je imel meščansko hišo,⁵⁴⁴ od koder bi posest najlaže upravljal. Spomladi 1693 je v Krškem šel tudi za krstnega botra najmlajšemu Valvasorjevemu otroku⁵⁴⁵ in z Janezom Vajkardom sredi istega leta sklenil nek obračun.⁵⁴⁶ Poleg tega je od kranjskega polihistorja že konec leta 1692 kupil njegovo hišo v Ljubljani in s tem pripomogel k Valvasorjevemu nakupu hiše v Krškem, v kateri je polihistor jeseni 1693 preminil, star 52 let.⁵⁴⁷

Podobno starost, okoli 53 let, je dosegel tudi Franc Engelbert baron Čečker, čigar življenjska pot se je iztekla v začetku leta 1703. Na njegovo željo so ga pokopali v cerkvi sv. Treh kraljev na Brunku nad Radečami, kjer se mu je naslednje leto pridružila žena Barbara.⁵⁴⁸

V Čečkerjevem zapuščinskem inventarju zaman iščemo kakršen koli dokument ali drug namig na njegovo lastništvo Podšentjurja.⁵⁴⁹ Ko je umrl, so bili namreč papirji v zvezi s podšentjurskim dvorcem že brez vsake poslovne vrednosti, zato so jih inventurni komisarji iz popisa zlahka izpustili, Podšentjur pa je medtem dvakrat zamenjal gospodarja.

⁵³⁷ Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 185.

⁵³⁸ Preinfalk, *Plemiške rodbine. 16. stoletje. I. del*, str. 285, 292–293.

⁵³⁹ V tamkajšnjih danes izgubljenih matičnih knjigah je njihove krste v časovnem razponu med letoma 1683 in 1696 še videl in jih izpisal I. Orožen konec 19. stoletja (*Orožen, Das Dekanat Tüffer*, str. 461; Preinfalk, *Plemiške rodbine. 16. stoletje. I. del*, str. 285 in 293).

⁵⁴⁰ Orožen, *Das Dekanat Tüffer*, str. 449.

⁵⁴¹ Tudi Erazem, mlajši brat Franca Engelberta, je bil zato leta 1656 vpisan v loško krstno matico (Preinfalk, *Plemiške rodbine. 16. stoletje. I. del*, str. 283).

⁵⁴² Prav tam, str. 292–293.

⁵⁴³ Golec, *Rodbina Graffenweger*, str. 263; Preinfalk, *Plemiške rodbine. 16. stoletje. I. del*, str. 285.

⁵⁴⁴ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 128, fasc. LII, lit. Z–17, 29. 5. 1703, pag. 1–9. Prim. Golec, *Valvasorjevi v Krškem*, str. 16.

⁵⁴⁵ Golec, *Valvasorjevi v Krškem*, str. 14–15.

⁵⁴⁶ Černelič Krošelj (ur.), *Zapuščina Janeza Vajkarda*, str. 34.

⁵⁴⁷ Golec, *Valvasor, njegove korenine*, str. 56, 58–59.

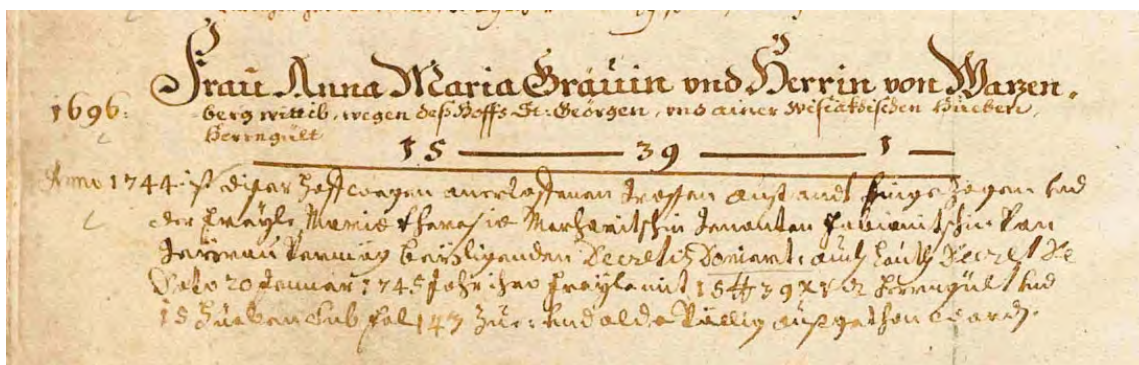
⁵⁴⁸ Preinfalk, *Plemiške rodbine. 16. stoletje. I. del*, str. 285, 292.

⁵⁴⁹ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 128, fasc. LII, lit. Z–17, 29. 5. 1703.

POD GROFICO WAZENBERG BEŽNO V GROFOVSKI LASTI

Med vsemi lastniki Podšentjurja je imela najvišji plemiški naslov **Ana Marija grofica Wazenberg** (1648–1713), ki je kot lastnica neposredno sledila baronu Čečerju. V času njenega kratkotrajnega lastništva konec 17. stoletja se je podšentjurski dvorec edinkrat znašel v grofovskih rokah, pri čemer skoraj zagotovo nikoli ni postal stalno domovanje vdove grofice Ane Marije. Majda Smole, ki ni uporabljala kranjske imenjske knjige, od lastnikov Podšentjurja ni poznala ne Wazenbergove ne barona Čečerja, od katerega je grofica kupila podšentjursko posest. Nasprotno pa je ugotovila naslednji dve rodbini lastnikov, Rossettije in Valvasorje, o katerih imenjska knjiga molči.⁵⁵⁰

Če bi sodili samo po imenjski knjigi in ne bi imeli nobenih drugih virov, bi zlahka zmotno sklepali, da je Podšentjur ostal v rokah grofov Wazenberg ali njihovih dedičev skoraj pol stoletja. Ko so namreč njegovo posest leta 1696 prenesli z barona Čečerja na grofico Wazenberg, ni bilo nadaljnjih vpisov posestnih in lastniških sprememb vse do leta 1744, torej celih 48 let. Ves ta čas je v imenjski knjigi ostala kot lastnica vpisana Ana Marija grofica Wazenberg z imenjsko rento 15 goldinarjev, 39 krajcarjev in 1 denarič, ki se je nanašala na dvorec Podšentjur (*wegen deß Hoffß St: Georgen*) in Vezjakovo hubo. Vpisu groficične posesti sledi zapis, da so deželni stanovi dvorec leta 1744 zaradi visokih davčnih zaostankov zarubili (*eingezogen*) in ga donirali gospodični Mariji Tereziji Merherič, imenovani Fabjanič, z Lisičjega. Z nespremenjeno imenjsko rento so ga v začetku leta 1745 na novo lastnico tudi prepisali.⁵⁵¹

Vpis Ane Marije grofice Wazenberg kot nove lastnice Podšentjurja leta 1696 v kranjski imenjski knjigi (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 69).

V resnici je grofica Wazenberg obdržala Podšentjur največ nekaj let, saj lahko upravičeno sklepano, da je dvorec že med letoma 1697 in 1699 prišel v last zakoncev pl. Rossetti. Na svečnico 1699, 2. februarja, so namreč na Svibnem krstili prvega od treh tu rojenih otrok Janeza Jurija pl. Rossettija in Marije Elizabete, rojene Portner,⁵⁵² medtem ko se jima je prejšnji rodil na pragu pomladi 1697 še v dvorcu Brest pri Igu.⁵⁵³ Kot bomo videli, je vdova Rossettijeva obdržala dvorec do leta 1715, nato pa

⁵⁵⁰ Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 365.

⁵⁵¹ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 69.

⁵⁵² NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, R 1685–1701, fol. 103v. Prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 336.

⁵⁵³ NŠAL, ŽA Ig, Matične knjige, R 1686–1706, fol. 50v–51. Prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 266.

je bil dobrega četrto stoletja v rokah pl. Valvasorjev iz bližnjega Zavrha. Ko je to rodbino okoli leta 1740 doletel rubež zaradi davčnih zaostankov, je bila grofica Ana Marija Wazenberg, na katero je bila posest še vedno vpisana, že skoraj tri desetletja pokojna.

Zapis o njenem nakupu Podšentjurja v kranjski imenjski knjigi je sploh edino pričevanje o tem, da je bila kdaj lastnica dvorca. V svibenski krstni matici, edini, ki pokriva čas grofice Wazenberg kot podšentjurske graščakinje – poročna in mrliška matica iz tega časa nista ohranjeni – ni Wazenbergova pustila nobene sledi, kar je bilo tudi pričakovati. Ne nje ne katerega od njenih otrok namreč ne srečamo v vlogi krstnih botrov, tako kot ni med botri in starši krščencev zaslediti nobenega njenih služabnikov.⁵⁵⁴ Ni izključeno, a je vendar le malo verjetno, da bi kateri od Wazenbergovih otrok umrl v Podšentjurju in bil vpisan v danes neohranjeno svibensko mrliško matično knjigo.

Ana Marija grofica Wazenberg, rojena baronica Löwenberg (1648–1713), je sicer prva podšentjurska graščakinja, o kateri vemo, kdaj in kje se je rodila ter kje in kdaj natanko je preminila.⁵⁵⁵ Na svet je prišla v Gradišču ob Soči (Gradisca d'Isonzo), kjer so jo krstili 6. maja 1648. V tamkajšnji krstni matici je zapisano, da je bila hči Riharda pl. De Lea in njegove žene Katarine, namesto izbranih krstnih botrov Janeza Antona kneza Eggenberga in njegove soproge Ane Marije pa sta pri krstnem kamnu stala namestnika Luka baron Delmestri in Artemizija grofica Strassoldo.⁵⁵⁶ Zgovorno je dejstvo, da sta krščenki botrovala zakonca Eggenberg, ki sta prešnje leto (1647) postala deželna kneza osamosvojene poknežene grofije Gradiške. Leto pozneje se je v Gradišču rodil tudi brat Ane Marije z imenom Janez Friderik, ki sta mu kot namestnika grofa Stubenberga botrovala Rihard in Magdalena pl. Strassoldo.⁵⁵⁷

Starša Peter Rihard pl. De Leo in mati Marija Katarina, rojena pl. Morelli,⁵⁵⁸ sta pripadala vzpenjajočemu se zgodnjenovoveškemu plemstvu s Primorskega. Plemiški rod De Leo je izšel iz ene najuglednejših, prvotno furlanskih rodbin v Trstu. Jeremija De Leo je leta 1605 postal deželan na Kranjskem in bil leta 1630 poplemeniten kot cesarski »pisar dvorne kleti« (Hofkellerschreiber).⁵⁵⁹ Na Kranjskem je rodbina De Leo od leta 1617 dalje posedovala grad Ravne na Pivškem, katerega ime (Raunach) je vseboval tudi plemiški predikat Petra Riharda, vendar ta očitno nikoli ni bil niti njegov delni lastnik.⁵⁶⁰ Peter Rihard, oče poznejše podšentjurske graščakinje Ane Marije, je še pred hčerkinim rojstvom kot svetnik notranjeavstrijske vlade dobil leta 1635 skupaj z bratrancem (Vetter) Jeremijo od cesarja Ferdinanda II. potrjen grb in predikat »De Leo von und zu Lewenberg, Neudorf und Raunach«, leta 1647, ob povzdignitvi v baronski stan, pa dovoljenje, da sme dotedanji priimek De Leo bodisi izpustiti bodisi obdržati.⁵⁶¹ V tridesetih in štiridesetih letih 17. stoletja ga kot pomembnega uradnika srečujemo v Gradcu, kjer je bil poročen z neko Barbaro Lucijo († 1642) in kjer se mu je med letoma 1636 in 1642 rodilo šest otrok, trije pa so mu med 1639 in 1647 umrli. Krstni botri njegovim

⁵⁵⁴ V istem času, 10. novembra 1696, srečamo, denimo, kot krstno botro kuharico barona Apfaltrerja z gradu Svibno (NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, R 1685–1701, fol. 89).

⁵⁵⁵ Njene osebne podatke prim. v: Preinfalk, *Plemiške rodbine. 17. stoletje. 1. del*, str. 181.

⁵⁵⁶ Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Görz*, str. 186–187.

⁵⁵⁷ Prav tam, str. 187.

⁵⁵⁸ Preinfalk, *Plemiške rodbine. 17. stoletje. 1. del*, str. 181.

⁵⁵⁹ Witting, *Beiträge zur Genealogie* (1895), str. 234.

⁵⁶⁰ Karlu De Leu, ki je po M. Smole kupil gospostvo Ravne leta 1617 od Raunachov, leta 1647 pa si ga je razdelilo pet bratov (Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 417), je po kranjski imenjski knjigi sledil Jeremija (iz plemiške diplome znan kot bratranec Petra Riharda), nakar je leta 1646 pripadlo petim Jeremijevim sinovom (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 5 (1619–1661), fol. 470). Prim. tudi Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 639.

⁵⁶¹ Frank, *Standeserhebungen und Gnadenakte. 3. Band*, str. 127.

otrokom so bili izključno ugledneži iz vrst visokega plemstva in visokih cerkvenih dostojanstvenikov.⁵⁶² Kot vdovec se je med letoma 1642 in 1646 neznan oženil z Marijo Katarino pl. Morelli, ki je izvirala iz rodbine nižjih goriških plemičev s prvotnim priimkom Morell, leta 1650 poplemenitenih s predikatom »von Schönfeldt«.⁵⁶³ Zakoncema se je prva hči rodila leta 1646 v Gradcu,⁵⁶⁴ naslednja dva otroka v letih 1648 in 1649 v Gradišču ob Soči, kot prva od njiju naša Ana Marija,⁵⁶⁵ četrti otrok pa spet 1651 v Gradcu.⁵⁶⁶ Njunjo bivanje v Gradišču ob Soči ni trajalo dolgo in ga lahko označimo kot prehodno, saj sta se hitro vrnila v Gradec.⁵⁶⁷ Po poznejšem ženinem pričevanju je baron Peter Rihard dobil od nje 3000 goldinarjev, kupil v Gradcu v Gosposki ulici hišo grofa Herbersteina in jo leta 1647 prodal za 4600 goldinarjev, ki jih je porabil za nakup več posesti v Furlaniji.⁵⁶⁸ Na Štajerskem je imel Peter Rihard po imenjski knjigi od leta 1635 več kupljenih posesti, zlasti v četrti med Muro in Dravo – Neudorf, Hardt in Klöcklhof – od katerih mu je ostala samo slednja.⁵⁶⁹ Umril je neznan kje 9. decembra 1653,⁵⁷⁰ ko je bilo Ani Mariji pet let, žena pa v Gradcu 23. avgusta 1675,⁵⁷¹ ko je bila poznejša lastnica Podšentjurja že kakšno desetletje omožena. O njenem otroštvu in mladosti ne vemo sicer tako rekoč nič. Pravdanja ovdovele matere Katarine za razne dediščine na Štajerskem in v Furlaniji ne dajejo odgovora, kje je vdova baronica Löwenberg z otroki tedaj živela, morda ves čas v Gradcu.⁵⁷²

Poroko mlade Ane Marije s precej starejšim **Volfgangom Vincencem baronom (poznejšim grofom) Wazenbergom** (ok. 1629–1677) je bržkone »zagrešil« njen polbrat Janez Anton De Leo baron Löwenberg (1636–1696), cesarski svétnik in kranjski stanovski poverjenik,⁵⁷³ ki je temelje svoje gospodarske in s tem politične moči gradil na vzhodnem Gorenjskem. Najprej je leta 1661 postal zakupnik obsežnega gospostva Gamberk pri Zagorju ob Savi in to ostal vsaj do konca leta 1673,⁵⁷⁴

⁵⁶² DAG, Altmatriken, Graz–Hl. Blut, Taufbuch IV 1625–1642, pag. 506, 563, 600, 646, 698, 788; Sterbebuch III 1642–1649, pag. 12, 78 in 270. – Oče Peter Rihard je v matičnih knjigah navajan kot vladni svetnik. – Prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Graz*, str. 54, 55, 56, 57, 268, 269.

⁵⁶³ Frank, *Standeserhebungen und Gnadenakte. 3. Band*, str. 259. – V Schiviz von Schivizhoffnovi genealoški zbirki plemiških vpisov v krstnih maticah Goriške in Gradiške ime Marije Katarine Morelli pogrešamo (Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Görz*).

⁵⁶⁴ DAG, Altmatriken, Graz–Hl. Blut, Taufbuch V 1643–1651, pag. 255.

⁵⁶⁵ Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Görz*, str. 186–187.

⁵⁶⁶ Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Graz*, str. 62.

⁵⁶⁷ Petra Riharda, njegove žene in otrok po letu 1651 ni več najti v graških matičnih knjigah (DAG, Altmatriken, Graz–Hl. Blut, Taufindex I 1589–1744). Razen hčerke Ane Marije in sina Janeza Antona jih pogrešamo tudi v Schiviz von Schivizhoffnovih zbirkah vpisov plemičev v matičnih knjigah dežel Goriške in Gradiške ter Kranjske (Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Görz*; isti, *Der Adel – Krain*).

⁵⁶⁸ StLA, Landrecht, K 675, Löwenburg(Berg) (2), pag. 59–65, Appellation 1673.

⁵⁶⁹ StLA, B 249, Adalbert Sikora, *Die steirischen Gülden*, B 249/3, 3. Teil. Viertel Voral und Kreis Graz, str. 79, 352; B 249/4, IV. Viertel zwischen Mur und Drau (Kreis Marburg), str. 88; B 249/5, V. Teil. Viertel (Kreis) Cilli, str. 59; B 249/1, Viertel (Kreis) Judenburg, str. 79.

⁵⁷⁰ Datum smrti je razviden iz komisijskega poročila o dediščini žene in otrok iz leta 1667 (StLA, Landrecht, K 675, Löwenburg(Berg) (2), 15. 9. 1667, fol. 10). Njegovo zapuščino so popisali v najeti hiši v Gosposki ulici (Herrengasse) v Gradcu in v dvorcu Klöcklhof (prav tam, pag. 142–165, 15. 1. 1654 in 6. 2. 1654).

⁵⁷¹ V mrliški matici je pokojnica navedena kot gospa Katarina pl. Löwenberg (*Lebbenperg*), rojena Morelli (DAG, Altmatriken, Graz–Hl. Blut, Sterbebuch VIII 1674–1682, pag. 65. Prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Graz*, str. 264).

⁵⁷² StLA, Landrecht, K 674, Löwenburg(Berg) (1), pag. 151–193; K 675, Löwenburg(Berg) (2), pag. 1–183.

⁵⁷³ O identiteti barona Janeza Antona in njegovih funkcijah gl. Witting, Beiträge zur Genealogie (1895), str. 235. Prim. Preinfalk, *Plemiške rodbine. 17. stoletje. 1. del*, str. 182. – M. Preinfalk navaja za Janeza Antona iste starše kot za Ano Marijo (prav tam, str. 181 in 182), vendar je bil glede na starost v resnici njen polbrat, rojen neznan kje v očetovem prvem zakonu. Že leta 1653 ga namreč najdemo v Gradcu vpisanega na višje jezuitske študije (logika) in naslovljenega kot baron in Gradčan (Andritsch, *Die Matrikeln. Band 2*, str. 90).

⁵⁷⁴ Golec, *Valvasorji*, str. 217–218.

Štajerska prestolnica Gradec po Vischerjevi *Topografiji Štajerske* iz leta 1681 (Vischer, *Topographia ducatus Stiriae*, 1681, s. p.; foto: Igor Lapajne).

nato pa je bil lastnik spodnjega gradu Mengeš in novozgrajenega dvorca Čemšenik.⁵⁷⁵ Še več, poročil se je s Suzano Izabelo baronico Wazenberg (ok. 1641–1711), mlajšo sestro Volfganga Vincenca barona Wazenberga, s katerim je bila omožena Ana Marija.⁵⁷⁶ Ni znano, kateri par je prvi stopil pred oltar in kje,⁵⁷⁷ oboje pa bi se lahko zgodilo na Löwenbergovem Gamberku v župniji Čemšenik, a so starejše matične knjige uničene. Volfgang Vincenc baron Wazenberg in Ana Marija baronica Löwenberg si večnih zaobljub vsekakor nista dala v Gradcu,⁵⁷⁸ kjer je leta 1675 umrla nevestina mati, in tudi ne v

⁵⁷⁵ V kranjsko imenjsko knjigo je bila vpisana šele leta 1703 njegova vdova Suzana Izabela s sinom Janezom Jožefom kot očetovim dedičem, in sicer s posestjo Mengeš (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 78). Valvasor v *Slavi vojvodine Kranjske* (1689) omenja barona Janeza Antona tako pri Mengšu kot pri Čemšeniku, ki ga je ta sam zgradil, in pri Gamberku (Valvasor, *Die Ebre XI*, str. 159, 362, 601). V kazalu lastnikov kranjskih gradov in dvorcev, upodobljenih v Valvasorjevi *Topografiji Kranjske* (1679), je naveden samo pri Čemšeniku, medtem ko je imel Mengeš tedaj še njegov predhodnik Franc Ignac Sigfrid (Valvasor, *Topographia Ducatus Carnioliae Modernae*, Index etc., fol. D, E, H). Prim. Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 112, 150, 290.

⁵⁷⁶ Preinfalk, *Plemiške rodbine. 17. stoletje. 1. del*, str. 182, 244–245.

⁵⁷⁷ Edina referenca za čas poroke Janeza Antona je 12. november 1667, ko je bil krščen prvi od njegovih šestih v Ljubljani krščenih otrok. V ljubljanskih krstnih maticah so priimek pl. Löwenberg zapisovali kot Lemberg in Leuenberg. Krsti Löwenbergovih otrok: NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1664–1669, pag. 114; R 1669–1678, pag. 34, 81, 152, 218; R 1678–1686, pag. 176.

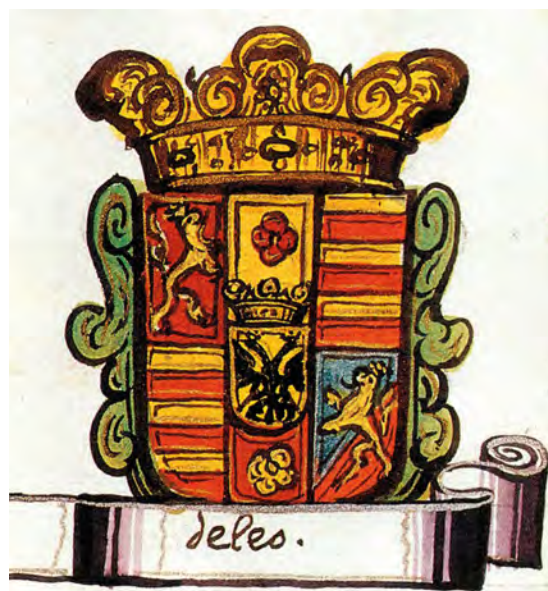
⁵⁷⁸ Prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Graz*.

Ljubljani,⁵⁷⁹ kjer so od začetka leta 1666 prihajali na svet njuni otroci.⁵⁸⁰ Poročila sta se najpoznejše spomladi 1665, ko je bilo Ani Mariji manj kot 17 let, medtem ko jih je imel Wolfgang Vincenc, rojen okoli leta 1629,⁵⁸¹ kakšnih 36.

Poznejša kratkotrajna podšentjurska graščakinja Ana Marija se je torej srečala z Zasavjem najverjetneje že pred poroko. Njen omenjeni starejši brat Janez Anton baron Löwenberg kot zakupnik Gamberka namreč ni prebival prav daleč od gradov in dvorcev onstran Save, kjer so gospodarili Wazenbergi, tedaj še baroni, pozneje grofi.

Ana Marija se torej ni poročila z grofom, temveč z baronom Wazenbergom, povzdignjenim v grofovski stan kakšnih osem let po poroki. Wazenbergi so bili tipična priseljena povzpetniška italijanska trgovska rodbina, ki je svoje premoženje sčasoma naložila v zemljiško posest in se »požlahnila« s porokami z domačimi plemkinjami. Prednik Vincenc, suknar in trgovec, se je v Ljubljano priselil v drugi polovici 16. stoletja iz italijanskega Bergama, od koder je prinesel prvotno obliko priimka Bazo, v novi domovini ponemčeno v Waz oziroma Wazen. Trem Vincenčevim sinovom – Petru, Gregorju in Mihaelu – je pot k plemiškemu naslovu tlakoval nakup gospostva Mirna na Dolenjskem (1612), ki jim je tudi omogočil sprejem v kranjske deželne stanove (1620). Istega leta je cesar Ferdinand prodal bratom gospostvo Svibno in jim podelil predikat po obeh gradovih: »Waz zu Neydegg und Scharffenberg«, naslednje leto (1621) pa so kupili še dve pomembni gospostvi, Dob v Mirnski dolini in Metliko. Še pred letom 1619 je sledila pridobitev dvorca Slatna pri Litiji. V dvajsetih letih 17. stoletja se je za rodbino začel meteorski vzpon, v kontekst katerega spadata potrditev plemiškega naziva in podelitev predikata »Waz von Wazenberg« (1624).⁵⁸² V istem času, okoli leta 1629, je na enem od Wazenbergovih gradov prišel na svet bodoči soprog Ane Marije, Wolfgang Vincenc, najstarejši (preživeli) sin Mihaela Waza pl. Wazenberga in Marije Katarine, rojene pl. Paradeiser.⁵⁸³

Njegov oče Mihael (* 1591, † pred 1660) je leta 1650, po smrti drugih dveh bratov, okronal prizadevanja Wazenbergov s pridobitvijo baronskega naslova in kot edini nadaljeval Wazenbergov rod. Po Mihaelovi smrti je vdova prodala Slatno in polovico svibenskega gospostva, drugo posest pa so

Grb baronov De Leo (Löwenburg) v Valvasorjevi grbovni knjigi (Valvasor, *Opus insignium*, fol. 106).

⁵⁷⁹ Prim. NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1651–1682.

⁵⁸⁰ Njun prvi v Ljubljani rojeni otrok je bil krščen 23. januarja 1666 (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1664–1669, pag. 43).

⁵⁸¹ Njegovo starost je mogoče izračunati na podlagi podatka iz ljubljanske mrliške matične knjige, po kateri je ob smrti leta 1677 imel 48 let (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1658–1735, pag. 79; prim. Preinfalk, *Plemiške rodbine. 17. stoletje. 1. del*, str. 181).

⁵⁸² Preinfalk, *Plemiške rodbine. 17. stoletje. 1. del*, str. 173–176. Prim. Witting, Beiträge zur Genealogie (1894), str. 146. – Slatna je bila na ime treh bratov vpisana že ob nastavitvi nove imenjske knjige leta 1619 (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 5 (1619–1661), fol. 101).

⁵⁸³ O času njegovega rojstva gl. op. 581. Prim. Preinfalk, *Plemiške rodbine. 17. stoletje. 1. del*, str. 181.

Grb grofov Wazenberg v Valvasorjevi grbovni knjigi, 1687–88 (Valvasor, *Opus insignium*, fol. 100).

si po njenem odhodu v večnost (1667) razdelili trije sinovi. Wolfgang Vincenc, ki se je malo prej oženil z našo Ano Marijo baronico Löwenberg, je postal gospodar obsežnega gospodstva Metlika in Wazenbergove hiše na Mestnem trgu v Ljubljani, sicer pa eden glavnih oskrbovalcev Vojne krajine s proviantom. Uspešno nadaljevanje očetove rodbinske politike je bratom Wolfgangu Vincencu, Janezu Henriku in Petru slednjič leta 1673 prineslo še grofovski naslov, s čimer so dokončno opustili prvotno rodbinsko ime in se imenovali samo še Wazenberg.⁵⁸⁴

Zakonca Wolfgang Vincenc in Ana Marija sta po poroki v glavnem, če že ne stalno, prebivala v Ljubljani, kjer se jima je med letoma 1666 in 1673 rodilo tudi vseh pet znanih otrok, štiri sinovi in kot zadnja hči. Skladno z večanjem družbene vloge rodbine so vsem botrovali imenitni plemiški botri, in sicer iz rodbin Auersperg, Paradeiser, Lamberg, Blagaj, Löwenberg, Kacijaner–Kazenstein in Egkh.⁵⁸⁵ Vsi otroci so prišli na svet še kot baroni, ne vemo pa, koliko jih je še živelo ob povzdignitvi

očeta Wolfganga Vincenca in dveh njegovih bratov v grofovski stan (1673).

Grof Wolfgang Vincenc se ni dolgo kital z grofovstvom, saj je preminil že 9. maja 1677, ko je bilo najstarejšemu sinu komaj enajst let, najmlajši hčerki pa, če je bila še živa, natanko štiri leta. Njegova življenjska pot se je iztekla v Ljubljani; tamkajšnja mrliška matica mu prisoja 48 let in navaja pokop pri frančiškanih.⁵⁸⁶ Inventarja njegove zapuščine dajeta vtis, da je bila pokojnikov pravi dom Wazenbergova hiša na ljubljanskem Mestnem trgu, metliški grad pa bolj kot ne le odskočna deska za posle z Vojno krajino.⁵⁸⁷

Vdovi Ani Mariji gospodarjenje po moževi smrti nikakor ni šlo od rok, morda (tudi) zato, ker je gospostvo Metlika vodila na daljavo prek zakupnikov ali upraviteljev. Potem ko je Wolfgang Vincenc po svojem očetu Mihaelu prevzel veliko posest s 128 goldinarji imenjske rente, je manjši del (12 goldinarjev rente) leta 1673 resda zastavil, a se je ta dve leti po njegovi smrti z odkupom iz zastave vrnil

⁵⁸⁴ Preinfalk, *Plemiške rodbine. 17. stoletje. I. del*, str. 173, 177–179. – O Mihaelovi smrti pred letom 1660 in vdovini prodaji Slatne tega leta gl. Golec, *Rodbina Graffenweger*, str. 244. – O gospostvu Metlika in Wazenbergovi hiši v rokah Wolfganga Vincenca pričata inventarja njegove zapuščine leta 1677, o metliškem gospostvu pa tudi imenjska knjiga (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 120, fasc. XXXXIX, lit. W–32/I, 31. 5. 1677; lit. W–32/II, 29. 11. 1677; AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 507).

⁵⁸⁵ Krsti Wazenbergovih otrok so si sledili takole: Wolfgang Vincenc 23. januarja 1666, Janez Herbard 30. maja 1667, Franc Jožef 3. maja 1669, Janez Leopold 21. maja 1671 in Marija Beatrika 9. maja 1673 (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Maticne knjige, R 1664–1669, pag. 43, 97, 172; R 1669–1678, pag. 83, 181; Preinfalk, *Plemiške rodbine. 17. stoletje. I. del*, str. 181).

⁵⁸⁶ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Maticne knjige, M 1658–1735, pag. 79.

⁵⁸⁷ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 120, fasc. XXXXIX, lit. W–32/I, 31. 5. 1677; lit. W–32/II, lit. W–32/II, 29. 11. 1677.

v vdovine roke (1680). Od leta 1682 pa je vdova Ana Marija kot nujna varuhinja (*Nothgerhabin*) svojih otrok posest samo še prodajala. Do leta 1691, ko je šel v druge roke zadnji del gospostva, ji je ostala le še dobra četrtnina prvotne imenjske rente, približno 36 goldinarjev in pol.⁵⁸⁸ Takrat je bila 43-letna grofica že 14 let vdova. Kaj se je v resnici dogajalo z njenim gospodarstvom, ostaja našim spoznavnim možnostim skrito. Grofica je sicer šolala dva sinova, od katerih je eden umrl še kot gimnazijec, drugi pa postal svetni duhovnik in prav tako kmalu preminil,⁵⁸⁹ a za njuno vzdrževanje še zdaleč ne bi bilo treba v manj kot desetletju razprodati obsežnega zemljiškega gospostva. Nemara so jo v prodajo silili soprogovi dolgovi, ki bi lahko nastali med njegovo poslovno dejavnostjo z Vojno krajino.

Kot smo videli, je vdova Ana Marija pet let po dokončni prodaji Metlike, leta 1696, pridobila od barona Čečerja Podšentjur z imenjsko rento dobrih 15 goldinarjev in tudi tega kmalu zatem izgubila. Takšno letnico navaja imenjska knjiga in ni nujno točna, temveč zgornja. Zakaj je grofica Wazenberg Podšentjur sploh kupila in zakaj ga je tako kot že dva lastnika pred njo tako hitro prodala, ostaja predmet domnev. Malo je verjetno, da bi se v majhnem dvorcu pod Kumom skušala ustaliti. Nakup tega je zanj pomenil prehodno naložbo, potem ko je prodala Wazenbergovo gospostvo Metlika in je, sodeč po imenjski knjigi, ostala brez posesti.⁵⁹⁰ Gotovo ji je pri nakupu Podšentjurja pomagal neporočeni svak Peter grof Wazenberg, ki je podedoval gospostvo Svibno in je Podšentjur in njegovega dotedanjega lastnika seveda dobro poznal.⁵⁹¹ Ana Marija je tako kot nova lastnica podšentjurske posesti za kratek čas postala svakova sosedka, dejansko pa je prebivala v Ljubljani.

Po nakupu Podšentjurja se ime grofice Ane Marije pojavi v imenjski knjigi še enkrat, tokrat zgolj bežno leta 1698, torej v času, ko je podšentjursko posest že prodala ali ravno prodajala. Ločeno od podšentjurske posesti so Wazenbergovo na drugem mestu vpisali kot novo lastnico hube z imenjsko rento nekaj več kot en goldinar, ki jo je z zamenjavo prevzela od nekega Andreja Burje. Hubo je nato še istega leta prodala Maksu Valeriju grafu Barbu pl. Waxensteinu z gradu Rakovnik v Mirnski dolini, s čimer je bila ta grofičina postavka v imenjski knjigi izbrisana.⁵⁹²

O morebitni posesti grofice Wazenberg odtlej v imenjski knjigi ni več novih vpisov. Tudi o njenem nadaljnjem življenju do smrti leta 1713 vemo malo. Samo ugibamo lahko, ali je vseskozi živela v Ljubljani. Kot vse kaže, ni bilo leta 1707, ko je tam napisala oporoko, nobenega od njenih vsaj petih otrok več med živimi. Oporočiteljica je glede na svoj grofovski stan razpolagala z razmeroma skromnim premoženjem, ki ga je v glavnem namenila za 900 maš in za stroške pogreba v Wazenbergovi grobnici v samostanu bosonogih avguštincev, enako vsoto kakor za maše, tj. 300 nemških goldinarjev,

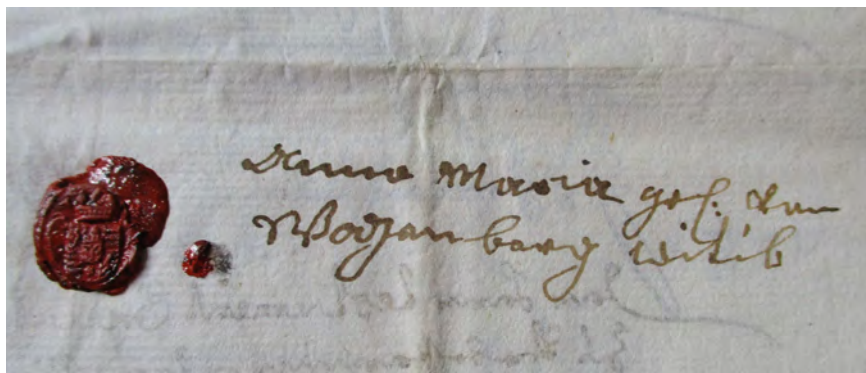
⁵⁸⁸ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 507.

⁵⁸⁹ Podatek o smrti Vincenca Volkfanga v Ljubljani kot retorja, tj. v zadnjem gimnazijskem razredu, in o Francu (Jožefu), prav tako že umrlem svetnem duhovniku (*petrinus*), navaja v začetku 18. stoletja Janez Gotard Lukančič v svoji genealoški zbirki kranjskih plemiških rodbin (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/43, fol. 150). Vincenc Volkfang naj bi po Lukančiču umrl v Ljubljani, vendar njegove smrti v mrliški matici stolne župnije ni zaslediti (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1658–1735).

⁵⁹⁰ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 507.

⁵⁹¹ Imenjska renta gospostva Svibno se je od njegovega prevzema dalje zaradi prodaj nekoliko zmanjšala. Peter je po očetu Mihaelu prevzel 72 goldinarjev imenjske rente, do leta 1696 pa se je ta skrčila na dobrih 56 goldinarjev. Leta 1707 so posest prepisali Janezu Gotfridu baronu Apfaltrerju (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 508).

⁵⁹² Prav tam, fol. 71v. – O identičnosti podšentjurske graščakinje Ane Marije grofice Wazenberg in kratkotrajne lastnice hube ni nobenega dvoma. V obeh vpisih v imenjski knjigi je namreč navedena kot vdova in kot rojena baronica Löwenberg (prav tam, fol. 69, 72). – Pri rakovniški posesti grofa Barba, kamor so hubo pripisali, izvemo, da je bila huba v grofovih rokah že pred tem. Leta 1693 jo je prodal v Šentrupertu stanujočemu Andreju Burji in jo čez pet let odkupil od grofice Wazenberg kot vmesne kratkotrajne lastnice (prav tam, fol. 75).

Zadnja stran oporoke Ane Marije grofice Wazenberg z njenim lastnoročnim podpisom in pečatom, Ljubljana, 20. oktobra 1707 (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, II. serija, W-25).

pa je zapustila dedičem Adama pl. Kušlana. Vseh grofičinih volil je bilo za 1000 goldinarjev nemške veljave.⁵⁹³ Ob nastanku oporoke očitno ni imela nobenih nepremičnin in drugega premoženja. V ljubljanskih mestnih davčnih knjigah so pri Wazenbergovi hiši na Mestnem trgu od leta 1687 vpisani zgolj »dediči Vincenca pl. Wazenberga«, ni pa razvidno, kaj se je s hišo do leta 1740 dejansko dogajalo.⁵⁹⁴ Tudi zapuščinskega inventarja grofice Ane Marije, ki bi morda razkril točen čas in način prenosa Podšentjurja na nove lastnike, žal ne poznamo. Wazenbergova je umrla dobrih pet let po nastanku oporoke, 6. februarja 1713, po ljubljanski mrliški matici stara 66 let, dejansko pa nekaj manj kot 65. Skladno z njeno oporočno željo so jo pokopali pri bosonogih avguštincih.⁵⁹⁵

⁵⁹³ ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, II. serija, W-25, 20. 10. 1707.

⁵⁹⁴ Fabjančič, *Knjiga ljubljanskih biš. III. del. Veliki trg*, s. p., Mestni trg 10. Prim. Suhadolnik, Anžič, *Mestni trg z okolico*, str. 96.

⁵⁹⁵ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1658–1735, pag. 203.

OBDOBJE PL. ROSSETTIJEV, PLEMIČEV VPRAŠLJIVEGA NASLOVA

O rodbini Rossetti kot gospodarjih Podšentjurja dolgo ni bilo znanega ničesar in tudi zdaj pogrešamo kakršen koli indic, zakaj so kupili mali podkumski dvorec in kako so na posesti gospodarili. O njihovem lastništvu imamo namreč en sam neposredni podatek, in še ta je povezan s prodajo novemu lastniku, pred tem pa vpise krstov Rossettijevih otrok v svibenskih krstnih maticah.

Ker nas imenjska knjiga glede lastnikov Podšentjurja pušča vse od leta 1696 do 1744 v popolni temi in daje vtis, kot da je dvorec ostal v rokah grofice Wazenberg ali njenih dedičev, smo glede lastništva za to skoraj polstoletno obdobje v celoti odvisni od drugih virov. Majda Smole, ki ni uporabljala imenjske knjige in je kot zadnjega lastnika iz 17. stoletja poznala Ernesta Zupančiča, o katerem govori Valvasor v *Slavi vojvodine Kranjske* (1689), je na podlagi zapuščinskega inventarja Jurija Maksimilijana pl. Valvasorja ugotovila, da je ta kupil Podšentjur leta 1715 od Marije Elizabete pl. Rossetti. Rossettijevo je glede na sočasni obstoj baronske rodbine Rossetti pomotoma imenovala baronica in jo kot lastnico na podlagi edinega znanega podatka o njenem lastništvu postavila v začetek 18. stoletja.⁵⁹⁶

Rossettiji so v resnici izvirali iz nebaronske rodbinske veje, a so jih v tem okolju vsaj nekateri imeli za barone, enako kot njihove nebaronske sosede Valvasorje iz Zavrha, ki so Podšentjur posedovali za njimi. Na Kumljanskem so se pojavili ob izteku 17. stoletja, ko je prišel na svet prvi od štirih v Podšentjurju rojenih otrok. 2. februarja 1699 je bila na Svibnem krščena Marija Terezija, hči »častitega gospoda« Janeza Jurija »barona« (!) Rossettija in Marije Elizabete, rojene (pl.) Portner. Otroka je krstil svibenski župnik, krstna botra pa sta bila »častiti gospod« Jurij Maksimilijan »baron« Valvasor in gospodična Ana Marija Valvasor⁵⁹⁷ iz Zavrha. Marija Terezija Rossetti je sploh prvi v Podšentjurju rojeni otrok, ki ga srečamo v krstnih maticah, pri tem pa dvorec kot tak pri krstu ni izrecno omenjen. Ni dvoma, da so Rossettiji že tedaj prebivali v Podšentjurju. Neposredno potrditev sklepanja dobimo dobri dve leti pozneje, ko so 10. aprila 1701 krstili sina Maksimilijana Antona in je kot kraj bivanja navedena soseska sv. Jurija (*ex vic. S. Georgi*). Otroku sta botrovala ista botra iz Valvasorjeve rodbine.⁵⁹⁸ Med navedenima krstoma Rossettijevih otrok so 22. aprila 1700 nesli h krstu še Jurija Sigmunda, čigar krst je znan le iz Schviz von Schvizhoffnove objave,⁵⁹⁹ ker je krstna matica danes prav na tem delu poškodovana.⁶⁰⁰ Krstna botra temu otroku sta bila Janez Jurij Kus in završka graščakinja Frančiška pl. Valvasor, rojena pl. Seethal. Kot zadnjo so 7. avgusta 1702 krstili Marijo Felicito, pri kateri je zapisano, da je bil oče Janez Jurij tedaj že pokojni. Boter Janez Jurij Kus se pri tem krstu razkrije kot domači župnik, botra pa je bila prej omenjena završka gospodična Valvasorjeva.⁶⁰¹ Poleg krstov štirih otrok je Marija Elizabeta Rossetti, rojena Portner, enkrat izpričana tudi kot krstna botra, in sicer 10.

⁵⁹⁶ Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 365. – O nakupu govori regist kupne pogodbe, ki jo je Jurij Maksimilijan sklenil v Ljubljani 13. maja 1715 z vdovo Marijo Elizabeto Rossetti (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 117, fasc. XXXXVII, lit. V–13, 28. 4. 1721, pag. 19/Nr. 20).

⁵⁹⁷ NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, R 1685–1701, fol. 103v. Prim. Schviz von Schvizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 336.

⁵⁹⁸ Prav tam, fol. 115. Prim. Schviz von Schvizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 336.

⁵⁹⁹ Schviz von Schvizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 336.

⁶⁰⁰ Med fol. 108v in 109 manjka vsaj en list, na katerem so bili vpisani krsti od januarja do junija 1700 (NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, R 1685–1701).

⁶⁰¹ NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, R 1701–1713, s. p., 7. 8. 1702. – Schviz von Schvizhoffen samo tega krsta nima (Schviz von Schvizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 336).

novembra 1701 dvojčicama svibenskega graščaka Janeza Jurija barona Apfaltrerja (*ex Schärffenberg*) in njegove soproge Ane Marjete, rojene baronice Buset.⁶⁰²

Zakonca Rossetti sta torej prišla živet v Podšentjur najpozneje v začetku leta 1699, najverjetneje pa že leta 1698. V najslabšem primeru bi bila najprej samo zakupnika posesti, ki je bila tedaj še Wazenbergova. Veliko bolj verjetno je, da sta jo kupila in se tako preselila v svoj lastni dvorec. Njuno bivanje tukaj je izpričano samo v kratkem obdobju 1699–1702, potem pa še navzočnost hčerke leta 1709, pri čemer je Janez Jurij zapustil ta svet še pred rojstvom zadnjega otroka. Umrli je 8. februarja 1702 v Ljubljani, po tamkajšnji mrliški matici star komaj 35 let in imenovan baron (*Liber baro*).⁶⁰³ Ne vemo, kaj ga je privedlo v kranjsko prestolnico, morda je šel tja iskat zdravje, morda pa je zbolel šele v Ljubljani ali sredi zime kje na poti. Ker ne poznamo ne njegove oporoke ne zapuščinskega inventarja,⁶⁰⁴ smo prikrajšani za uporabne podatke, ki jih ponujajo tovrstni viri.

Vdova Marija Elizabeta se je neznano kdaj po moževi smrti preselila v Ljubljano, najpozneje leta 1715, ko je omenjenemu završkemu Valvasorju prodala Podšentjur, lahko pa tudi že več let prej. V svibenski krstni matici, ki se konča leta 1713, nakar sledi pol stoletja trajajoča vrzel, je zadnjo sled o Rossettijih najti 7. decembra 1709, ko je gospodična Ana Marija Rossetti botrovala drugemu in zadnjemu otroku Jurija in Barbare Brinovec. Pri krstu prvega Brinovčevega otroka dobro leto prej je bil boter isti in botra druga, kot kraj bivanja otrokove družine pa je navedena soseska sv. Jurija.⁶⁰⁵ Kdo je bila gospodična Ana Marija Rossetti, se ne da reči z gotovostjo. Kolikor je znano, Rossettija nista imela hčerke s takšnim imenom, glede na pogoste zamenjave pri dvojnih imenih pa je mogoče, da gre za hčerko, krščeno leta 1699 kot Marija Terezija in v času botrovanja staro slabih enajst let. Še bolj verjetno je, da se za imenom Ana Marija skriva Marijana, rojena leta 1693 v Vipavi,⁶⁰⁶ kjer je družina najprej živela in od koder je izviral oče Janez Jurij.

Težko je presoditi, ali je vdova Rossettijeva z otroki do prodaje dvorca vseskozi ostala v Podšentjurju ali ne. Če bi bili Rossettiji pogosteje krstni botri, bi bilo sklepanje lažje, ker pa poznamo le dve njihovi botrstvi, prvo leta 1701 in drugo 1709, ne moreta biti merilo ne za njihovo stalno navzočnost ne za odsotnost. Lahko da je posest namesto lastnikov upravljal oskrbnik ali pa jo je imel pred nakupom v zakupu poznejši lastnik završki gospod Valvasor. »Gospodična« Ana Marija, botra konec leta 1709, bi lahko tedaj samo začasno prebivala na posesti svoje ovdovele matere. Slednja, Marija Elizabeta pl. Rossetti, rojena Portner, je preminila osem let po prodaji Podšentjurja 17. februarja 1723 v Ljubljani, po mrliški matici stara 60 let in pokopana v tedanji frančiškanski cerkvi.⁶⁰⁷ Tudi njene oporoke in zapuščinskega inventarja v zbirkah kranjskega deželnega sodišča žal ni najti.⁶⁰⁸

O zakoncih Rossetti vemo iz časa pred preselitvijo v Podšentjur zelo malo. Poročila sta se najpozneje v začetku leta 1693, potrjeno ne v Vipavi, kjer vpis njune poroke v poročno matico pogrešamo⁶⁰⁹ in kjer se je, kot bomo videli, rodil Janez Jurij, ampak skoraj brez dvoma v župniji Ig, v dvorcu Brest, od koder

⁶⁰² NŠAL, ŽA Svibno, Maticne knjige, R 1701–1713, s. p., 10. II. 1701.

⁶⁰³ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Maticne knjige, M 1658–1735, pag. 140. Prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 180.

⁶⁰⁴ ARS, AS 308, Zbirka testamentov, Deželnega sodišča v Ljubljani, popis; AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, popis.

⁶⁰⁵ NŠAL, ŽA Svibno, Maticne knjige, R 1701–1713, s. p., 27. 9. 1708, 7. 12. 1709.

⁶⁰⁶ ŠAK, Župnije, Vipava, MKK 1677–1694, s. p., 23. 8. 1693.

⁶⁰⁷ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Maticne knjige, M 1658–1735, pag. 269. Prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 185.

⁶⁰⁸ Gl. op. 604.

⁶⁰⁹ ŠAK, Župnije, Vipava, MKP 1674–1707.

je bila doma Marija Elizabeta, rojena Portner. Poročna matična knjiga izžanske župnije iz tega časa je namreč izgubljena, drugi genealoški viri pa o kraju in času poroke molčijo. Prva znana otroka zakoncev Rossetti, Marijana in Franc Anton, sta se rodila v Vipavi, kjer sta bila krščena 23. avgusta 1693 oziroma 4. oktobra 1694. Starejšemu otroku sta šla za krstna botra baron Edling in vdova Roseneckova (Rossettijeva), mlajšemu pa grof Lanthieri in grofica Auersperg.⁶¹⁰ Žena Marija Elizabeta je tu zadnjič izpričana kot krstna botra 6. oktobra 1695.⁶¹¹ Dobro tri mesece pozneje sta zakonca že živela v dvorcu Brest pri Igu, kjer je 23. januarja 1696 prišla na svet hči Klara Konstancija, 4. marca 1697 pa sin Jožef Kajetan, pri katerem je dvorec tudi izrecno naveden (*ex Ebenporten*). Obema otrokoma je pri krstu botroval baron Ottheim, medtem ko sta bili botri različni, prvič pl. Waltreichova in drugič pl. Kušlanova.⁶¹²

Glede na to, da je **Janez Jurij pl. Rossetti** (1671–1702) dvakrat zapisan kot baron, prvič pri krstu prvega na Svibnem krščenga otroka (1699) in drugič ob smrti v Ljubljani (1702), je kazalo, da je izviral iz kranjske baronske rodbine Rossettijev, ki je sicer prišla do takšnega naslova šele, ko je sam že bil na svetu. Trije bratje – ljubljanski kanonik Janez Marko, Janez Bernard in Janez Franc Rossetti – so 14. decembra 1676 dobili izboljšan grb in baronski naslov »Rossetti Freiherr von und zu Rossanegg, Herr auf Präwaldt und Nußdorf«.⁶¹³ Imenovali so se torej po svojih posestih Roženek (Podbrje) pri Vipavi, Razdrto in Orehek pri Postojni. Če se ne bi ohranili trije rodovniki Rossettijev s konca 18. stoletja⁶¹⁴ in če ne bi imeli Wittingovega kratkega rodoslovnega prikaza iz leta 1895,⁶¹⁵ bi prejkone prišli do napačnega sklepa, da je moral biti podšentjurski graščak Janez Jurij sin enega od dveh bratov baronov, medtem ko bi bil kot oče izključen tretji, duhovnik. Toda omenjeni rodovniki razkrivajo, da je izviral iz druge, nebaronske veje Rossettijev.

Po rodovnih deblih je bil Janez Jurij Rossetti sin Janeza Avrelija in njegove po imenu neznane žene, rojene Gerardi, oče Janez Avrelj pa sin Janeza Antona Rossettija in Marije, rojene pl. Mordax. Ker je imel Janez Anton, ded podšentjurskega graščaka Janeza Jurija, istoimenskega bratranca Janeza

Grb rodbine Rossetti v Valvasorjevi grbovni knjigi, 1687–88 (Valvasor, *Opus insignium*, fol. 114).

⁶¹⁰ Prav tam, MKK 1677–1694, s. p., 23. 8. 1693; MKK 1694–1711, s. p., 4. 10. 1694. – V Schiviz von Schivizhoffnovi genealoški zbirki najdemo samo krst sina (Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 431).

⁶¹¹ Marijo Elizabeto srečamo kot krstno botro trikrat, in sicer 26. oktobra 1693, 4. oktobra 1695 in 6. oktobra istega leta, vsakič krščencem neplemiških staršev (ŠAK, Župnije, Vipava, MKK 1677–1694, s. p.; MKK 1694–1711, s. p.).

⁶¹² NŠAL, ŽA Ig, Matične knjige, R 1686–1706, fol. 45v, 50v–51. Prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 266.

⁶¹³ ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Rossetti Freiherr von und zu Rossanegg, Herr auf Präwaldt und Nußdorff, Johann Marx, Johann Bernhardt und Johann Franz, 14. XII. 1676. Prim. Frank, *Standeserhebungen und Gnadenakte. 4. Band*, str. 190.

⁶¹⁴ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 211, Rossetti.

⁶¹⁵ Witting, *Beiträge zur Genealogie* (1895), str. 254–256.

Antona, čigar trije sinovi so leta 1676 postali baroni, je potrebna posebna previdnost, da ne bi prišlo do neljube zamenjave. Še več, oba Janeza Antona sta bila vnuka Janeza Antona st., sploh prvega znanega Rossettija, ki sta se mu v zakonu z Lukrecijo Roncalli rodila sinova Bernard in Janez Krstnik. Bernard, poročen z neko Düstlovo pl. Düstelheimovo, je bil prednik baronske veje, Janez Krstnik in njegova po imenu neznana žena iz rodbine Zanochini pa prednika nebaronske veje, prastarša našega Janeza Jurija.⁶¹⁶

Ker rodovniki prednikov Janeza Jurija Rossettija ne opredeljujejo tudi geografsko in ker v kranjski imenjski knjigi zaman iščemo njegovega očeta Janeza Avrelija in deda Janeza Antona,⁶¹⁷ sta za iskanje te nebaronske veje rodbine predstavljala najtrdnjše izhodišče podatka, da se je Janez Jurij glede na navedbo starosti ob smrti (35 let) rodil okoli leta 1667 in da je bil njegov prvi znani otrok krščen leta 1693 v Vipavi. Obe sledi sta se pokazali kot pravi. Janez Jurij je bil sicer nekaj let mlajši, krščen v vipavski župnijski cerkvi 15. aprila 1671 kot sin Avrelija Rossettija in Katarine, rojene Arardi (*Arardin*). Pri njegovem krstu sta ob krstnem kamnu stala botra Gregor pl. Schmuzenhaus in Silvija grofica Lanthieri, posebej pomemben pa je podatek, da so vsi navedeni prebivali v Vipavi (*omnes ex loco*).⁶¹⁸

Oče Janez Avrelj se je že rodil v vipavski župniji, kjer so ga krstili 14. julija 1624 kot sina »gospoda« Janeza Antona Rossettija (*Rossetti*) in njegove žene Katarine (ne Marije, kot jo zmotno imenujejo sekundarni viri).⁶¹⁹ Pravilni dekliški priimek matere Katarine, rojene Arardi (po rodovnikih Gerardi), razkriva ravno vpis krsta našega Janeza Jurija. Arardijev v tem času za razliko od Rossettijev v župniji Vipava ne srečamo. Katarina bi se utegnila roditi v plemiški rodbini v Solkanu in je prejkone identična s Cecilijo Katarino, hčerko Baltazarja pl. Arardija in Katarine, krščeno 18. novembra 1639.⁶²⁰ To pomeni, da bi se poročila in prvič rodila pri manj kot petnajstih letih, kar v tem času ni bilo nenavadno. Solkanska in vipavska poročna matična knjiga, ki bi potrdili njeno identiteto, žal nista ohranjeni.

Preden se posvetimo njuni družini, v kateri se je rodil poznejši podšentjurski graščak Janez Jurij, se vsiljuje vprašanje, kateri od njegovih prednikov je dobil plemiški naslov in kdaj. Kot kaže, nebaronska veja Rossettijev do naslova sploh nikoli ni bila upravičena, ampak ga je tiho »priposestvovala« od druge veje. Tako je bil plemiški status naše veje Rossettijev v bistvu vseskozi vprašljiv, da ne govorimo o baronskem naslovu, ki ga tu in tam srečamo tudi zanje. Osrednja osebnost druge, veliko pomembnejše rodbinske veje je bil drugi Janez Anton Rossetti, bratranec svojega soimenjaka, deda našega Janeza Jurija. Ta mož, oče leta 1676 pobaronjenih bratov, je zaradi vojaških zaslug v drugi avstrijsko-beneški vojni (1615–17) in zatem opravljanja služb pri knjigovodstvu in glavnem prejemniku kranjskih deželnih stanov leta 1629 izprosil od cesarja Ferdinanda II. povzdignitev v plemiški stan zase in za svoje potomstvo. Hkrati s plemstvom je dobil izboljššan grb ter naslov »Rosseto von und zu Rosenegg«, s katerim bo lahko poimenoval vse svoje v prihodnje pridobljene posesti. Iz njegove prošnje za poplemenitev je razvidno, da je med vojno prebival na območju Šentvida pri Vipavi (danes Podnanos), kjer je na lastne stroške vzdrževal nastanjenjo vojaštvo.⁶²¹ »Matični grad« njegove rodbine

⁶¹⁶ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 211, Rossetti. – Witting, Beiträge zur Genealogie (1895), str. 255.

⁶¹⁷ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 4 (1546–1618); knj. 5 (1619–1661), knj. 6 (1662–1756), knj. 7 (1662–1756 Freisasser).

⁶¹⁸ ŠAK, Župnije, Vipava, MKK 1632–1658, s. p., 15. 4. 1671.

⁶¹⁹ Prav tam, MKK 1612–1632, s. p., 14. 7. 1624.

⁶²⁰ Schviz von Schvizhoffen, *Der Adel – Görz*, str. 263. – Arardiji so bili po vsej verjetnosti beneško plemstvo. V Frankovi zbirki plemiških povzdignitev jih namreč ni (Frank, *Standeserhebungen und Gnadenakte. 1. Band*, str. 28).

⁶²¹ ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Rosseto von und zu Rosenegg, Johann Anton, 14. VIII. 1629.

je nato postal dvorec Roženek ali Podbrje pri Šentvidu, ki ga je zgradil povsem na novo.⁶²² Valvasor nam je o izvoru roženeških Rossettijev posredoval zgodbo, ki nima nobene osnove. V starih listinah naj bi našel podatek, da izvirajo iz Ferrare, od koder so pobegnili v Bergamo in bili že več kot tristo let visokega plemiškega stanu.⁶²³

Rossettiji so bili najbrž Vipavci vsaj že od Janeza Antona st., ki je bil ded obeh svojih soimenjakov Janezov Antonov in ga kot začetnika rodbine poznajo rodovna debla.⁶²⁴ V najstarejši vipavski krstni matici, katere začetek sega v leto 1612, so namreč izpričani člani obeh rodbinskih vej.⁶²⁵ Priimek so prvotno res pisali *Rosseto*, kot se je v prošnji za poplemenitev podpisal Janez Anton in kot ga navaja plemiška diploma (1629),⁶²⁶ toda že leta 1615 se v krstni matici prvič pojavi oblika *Roseti*, ki v dvajsetih letih postane redna (*Roseti*, *Rossheti*, *Rosseti*, *Rosetti*), in različica *Rosett*.⁶²⁷ Tudi poplemeniteni Janez Anton, ki je tedaj kot stanovski uslužbenec z družino živel v Ljubljani, je v tamkajšnjih krstnih matičnih knjigah vpisan v letih 1624–1630 kot *Ro(s)seti* in *Rosett*.⁶²⁸ Ni izključeno, da so se Rossettiji prvotno pisali Rešeto, s priimkom, ki ga v vipavskih maticah srečujemo pri kmečkih ljudeh od začetka vodenja krstnih matičnih knjig.⁶²⁹

Da so bili plebejskega izvora, je na dlani. Še več, rodbinska veja, ki ji je pripadal poznejši podšentjurski graščak Janez Jurij (1671–1702), po vsem sodeč sploh nikoli ni bila formalno poplemenitena, je pa vsaj že v času njegovega deda Janeza Antona živela po plemiških navadah, saj je imel ta za ženo plemkinjo Katarino pl. Mordax.⁶³⁰ Janez Anton, poplemenitenčev soimenjak in bratranec, je tako ob krstu sina Janeza Avrelija leta 1624 imenovan z gosposkim predikatom, njegova žena Katarina pa leta 1631 kot »žlahtna gospa« (*Nob. Domina*) in soproga »žlahtnega gospoda« Antona (*uxor Nob. Dni*) iz

⁶²² Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 473; Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 355. – Janez Anton Rossetti je bil v imenjsko knjigo vpisan leta 1642 s skromno imenjsko rento 2 goldinarjev in 40 krajcarjev, in sicer iz naslova hiše in vinograda v Šentvidu pri Vipavi (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 5 (1619–1661), fol. 469). To je vsekakor dvorec Roženek, okoli katerega je tedaj šele nastajala posest. V novo imenjsko knjigo, nastavljeno leta 1662, so ga vpisali s posestjo Orehka in drugih imenj, kar je nanese 48 goldinarjev imenjske rente, potem pa je ta do leta 1678 pod sinom Janezom Bernardom narasla že na dobrih 80 goldinarjev in leta 1684 padla na dobrih 60 (prav tam, knj. 6 (1662–1756), fol. 615v).

⁶²³ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 473.

⁶²⁴ Po Breckerfeldovi narativni genealogiji Rossettijev naj bi začetnik rodbine Marko Anton, poročen z Lukrecijo Roncalli (*Ronkalla*), izviral iz Bergama, eno od rodovnih debel pa kot njegovega očeta navaja Antona in kot deda Horaca Rossettija iz Bergama (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 211, Rossetti). Prim. Witting, *Beiträge zur Genealogie* (1895), str. 254–256.

⁶²⁵ Prvega srečamo v krstni matici kot botra Marsilija, ki ga rodovna debla poznajo kot brata Janeza Antona iz nepoplemenitene veje in starega strica podšentjurskega Janeza Jurija (ŠAK, Župnije, Vipava, MKK 1612–1632, s. p., 12. 8. 1612).

⁶²⁶ ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Rosseto von und zu Rosenegg, Johann Anton, 14. VIII. 1629 (podpis pod prošnjo fol. 3).

⁶²⁷ Prav tam, s. p., 12. 8. 1612, 2. 2. 1613, 23. 4. 1614, 21. 9. 1614, 6. 1. 1615, 1. 7. 1615, 13. 7. 1615, 24. 12. 1615, 14. 7. 1624, 2. 2. 1629, 1. 4. 1629, 6. 10. 1629.

⁶²⁸ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1621–1626, pag. 126; R 1626–1631, pag. 85, 163.

⁶²⁹ ŠAK, Župnije, Vipava, MKK 1612–1632, npr. 2. 1. 1613 (*Reshetouka*), 4. 1. 1613 (*Resheto*), 13. 11. 1613 (*Resseto*), 2. 3. 1614 (*Resheto*), 13. 3. 1614 (*Resseto*).

⁶³⁰ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 211, Rossetti. – Izvor Katarine pl. Mordax potrjuje imenjska knjiga, ko so ji leta 1658 prepisali skromno posest kot dediščino po starših Martinu Volfu Mordaxu pl. Portendorfu in Magdalenii Viktoriji (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 5 (1619–1661), fol. 465, 466). Mordaxi so bili sicer rodbina, ki je imela od prve polovice 16. stoletja posesti na vzhodnem Dolenjskem, najprej Graben in nato Grm (Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 649–650).

Vipave.⁶³¹ Tako je sčasoma obveljalo, da so plemiškega stanu vsi Rossettiji, pri čemer se je dejanska plemiška veja dvignila najprej med kranjske deželane (1655)⁶³² in nato še v baronski stan (1676).⁶³³

Vrnimo se k našemu Janezu Juriju. Njegovima staršema Janezu Avreliju in Katarini se je rodilo deset otrok, od tega jih je neznano število pomrlo v otroštvu, še preden se leta 1677 začnajo mrliške matice. Njihovi krsti so si sledili takole: Janez Franc 23. avgusta 1654, Rozalija Terencija 5. januarja 1656, Anton 18. marca 1658, Silvija 17. novembra 1661, Anton 29. oktobra 1667, Ana Elizabeta 9. junija 1669, Janez Jurij 15. aprila 1671, Katarina 27. februarja 1673, Janez Jožef 9. marca 1675 in Ferdinand 7. februarja 1677.⁶³⁴ Vsakič – razen pri tretjem otroku – je eden od botrov, petkrat pa oba, prihajal iz vipavske grofovske rodbine Lanthieri. Kot je mogoče razbrati iz nekaterih vpisov krstov otrok in iz drugih vpisov, ko sta šla Janez Avrelij in Katarina za krstna botra,⁶³⁵ je družina živela v vipavskem trgu in veljala za plemiško, o čemer govorijo oznake, kot so *nobilis dominus, illustri domino, nobili domina, nobilis ac perillustri domino*. V Vipavi je živel še en njen član, ki se je pozneje, kot bomo videli, sicer imenoval Rossetti, ni pa mogel biti plemič. Malo pred poroko s Katarino Arardi je imel namreč Janez Avrelij razmerje z Marijo Bekan, ki mu je rodila nezakonskega sina Jakoba, krščenega 30. junija 1653.⁶³⁶

Poznejši podšentjurski graščak Janez Jurij Rossetti je zgodaj izgubil tako očeta kot mater. Smrt očeta Janeza Avrelija, ki jo v precej pomanjkljivo vodeni vipavski mrliški matici pogrešamo,⁶³⁷ postavljam v čas med 9. marcem 1680, ko je Katarina kot krstna botra izrecno navedena kot njegova žena in je bil torej še živ,⁶³⁸ in 24. novembrom 1681, ko se je oženil omenjeni polbrat Jakob Rossetti, v vipavski poročni matici naveden kot sin pokojnega gospoda Avrelija.⁶³⁹ Bodočemu podšentjurskemu graščaku Janezu Juriju je bilo torej ob očetovi smrti devet ali deset let, še pred dopolnjenim sedemnajstim letom pa je izgubil tudi mater, ki so jo 21. januarja 1688 pokopali v vipavski župnijski cerkvi sv. Štefana.⁶⁴⁰

O usodi njegovih sorojencev je znanega malo. Iz Rossettijevih rodovnih debel izvemo, da je sestra Sofija postala soproga Andreja Rainierija, Katarina žena Antona Nusdorferja, Marija je bila prav tako omožena z nekim Nusdorferjem, in sicer v Vipavi, Magdalena pa je bila poročena Juliani, medtem ko rodovniki drugih otrok ne poznajo.⁶⁴¹ V njih razumljivo ni Jakoba, ki je sicer nosil očetov priimek, a

⁶³¹ ŠAK, Župnije, Vipava, MKK 1612–1632, s. p., 14. 7. 1624, 6. 2. 1631.

⁶³² Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 499.

⁶³³ ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Rossetti Freiherr von und zu Rossanegg, Herr auf Präwald und Nußdorff, Johann Marx, Johann Bernhardt und Johann Franz, 14. XII. 1676. Prim. Frank, *Standeserhebungen und Gnadenakte. 4. Band*, str. 190.

⁶³⁴ ŠAK, Župnije, Vipava, MKK 1632–1658, s. p., 23. 8. 1654, 5. 1. 1656, 18. 3. 1658; MKK 1659–1675, s. p., 17. II. 1661, 29. 10. 1667, 9. 6. 1669, 15. 4. 1671, 9. 3. 1675; MKK 1677–1694, s. p., 7. 2. 1677. – Krste Antona, Ane Elizabete in Katarine navaja tudi zbirka Schiviz von Schivizhoffna, ki je služila kot kažipot k vipavskim krstnim maticam (Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 430).

⁶³⁵ ŠAK, Župnije, Vipava, MKK 1659–1675, s. p., 18. 4. 1660, 26. 9. 1660, 3. 2. 1661, 1. 4. 1661, 10. 12. 1663, 24. 9. 1664, 17. II. 1665, 21. II. 1665, 20. 2. 1666, 11. 3. 1667, 1. 5. 1669, 24. 1. 1670, 10. 8. 1673, 17. 8. 1673, 9. 3. 1675; MKK 1677–1694, s. p., 5. 2. 1679, 9. 3. 1680, 28. II. 1681, 16. II. 1682, 24. 2. 1683, 23. 7. 1683.

⁶³⁶ ŠAK, Župnije, Vipava, MKK 1632–1658, s. p., 30. 6. 1653.

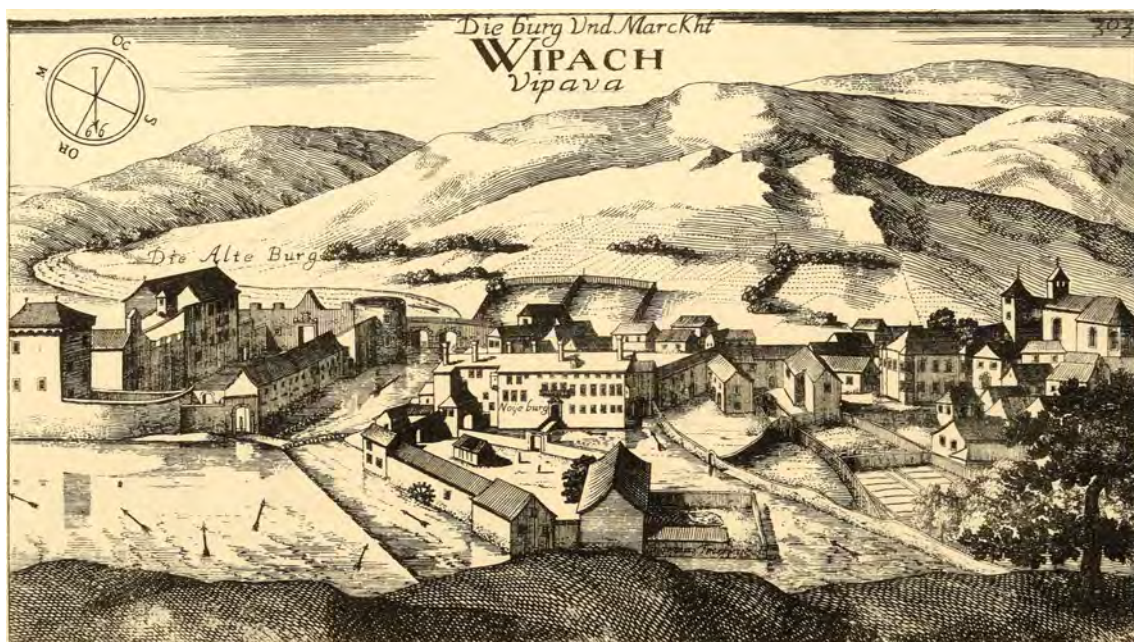
⁶³⁷ Prav tam, MKU 1677–1708.

⁶³⁸ Prav tam, MKK 1677–1694, s. p., 9. 3. 1680.

⁶³⁹ Prav tam, MKP 1674–1707, s. p., 24. II. 1681. – Žena Katarina je kot krstna botra 28. novembra 1681 izrecno imenovana vdova po pokojnem gospodu Avreliju (prav tam, MKK 1677–1694, s. p., 28. II. 1681). – Po enem od rodovnih debel rodbine Rossetti s konca 18. stoletja in po Wittingu naj bi Janez Avrelij umrl šele leta 1702 (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 211, Rossetti; Witting, Beiträge zur Genealogie (1895), str. 255).

⁶⁴⁰ ŠAK, Župnije, Vipava, MKU 1677–1708, s. p., 21. I. 1688.

⁶⁴¹ Prim. ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 211, Rossetti; Witting, Beiträge zur Genealogie (1895), str. 255. – Katarinin soprogo utegne biti identičen z »gospodom« Antonom Nusdorferjem, ki je umrl pri 56-ih 26. avgusta 1728 (ŠAK, Župnije, Vipava, MKU 1712–1733, s. p.).

Vipava, rojstni trg Janeza Jurija pl. Rossettija, po Valvasorjevi *Topografiji Kranjske*, 1679 (Valvasor, *Topographia Ducatus Carnioliae Moderna*, št. 303).

se je rodil kot nezakonski sin. Poročen je bil z domačo župljanko neplemiškega rodu Katarino Premrov in se je, kot vse kaže, iz Vipave neznano kam odselil.⁶⁴²

Tudi tega, od česa je družina Janeza Avrelija Rossettija živela, razpoložljivi viri ne povedo. Ne njega ne njegovega očeta Janeza Antona ne najdemo v kranjski imenjski knjigi, kjer je vpisan le soimenjak Janez Anton iz druge rodbinske veje, ki je sredi 17. stoletja na skromni posesti postavil dvorec Roženek ali Podbrje nedaleč od Šentvida pri Vipavi. Posredno lahko iz imenjske knjige razberemo, da je Janez Anton, ded podšentjurskega graščaka Janeza Jurija, nekaj malega posesti priženil in da so družina Janeza Antona ter družini sina Janeza Avrelija in vnuka Janeza Jurija živele v različnih obdobjih v eni ali več boljših trških hišah. Lokacij njihovih domovanj ne poznamo, ker iz tega časa niso ohranjeni urbarji in davčni popisi gospodstva Vipava. Sicer pa so Rossettiji utegnili uživati kakšno hubo, podložno vipavskemu ali kateremu drugemu gospodstvu.

Šele leta 1658 so v imenjsko knjigo vpisali Katarino Rossetti, rojeno pl. Mordax, mater tedaj že 34-letnega Janeza Avrelija in babico še nerojenega Janeza Jurija. Od posesti njenih staršev Martina Volfa Mordaxa pl. Portendorfa in Magdalene Viktorije, ki je imela le dobrih 8 goldinarjev imenjske rente, so Katarini tega leta prepisali kot dediščino zelo skromno posest z imenjsko rento 1 goldinar, 23 krajcarjev in 1 denarič.⁶⁴³ Vsekakor je Katarina Rossetti uživala svojo dediščino že dotlej, tako da

⁶⁴² Jakobova žena Katarina, s katero je stopil pred oltar 24. novembra 1681, je bila hči pokojnega Jurija Premrova iz vipavske župnije (ŠAK, Župnije, Vipava, MKP 1674–1707, s. p., 24. II. 1681). Ko se jima je v trgu rodil sin Urban, krščen 22. maja 1685, sta zakonca navedena brez gosposkih pridatkov, otroku pa sta botrovala dva navadna človeka (prav tam, MKK 1677–1694, s. p., 22. 5. 1685). Po otrokovi smrti 16. septembra 1686 (pokopali so ga na pokopališču pri župnijski cerkvi) za družino Jakoba Rossettija izgine vsaka sled (MKU 1677–1708, s. p., 16. 9. 1686).

⁶⁴³ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 5 (1619–1661), fol. 466, 470.

je šlo pri obeh prepisih zgolj za legitimiranje dejanskega stanja. Sedem let prej, leta 1651, je namreč prejela prvo polovico dediščine z enako imenjsko rento in jo izročila za doto svoji hčerki Magdaleni Viktoriji pl. Mildenheim, in sicer polovico podložnikov in kajžarjev v Podragi ter polovico vinske desetine pri Šentvidu (Podnanosu). Leta 1654 pa je njena sestra Marija Marchesetti prejela za dediščino od Mordaxovega imenja dve hubi v Goričah pri Famljah in desetino v Merčah pri Sežani, skupaj z goldinarja in 36 krajcarjev imenjske rente.⁶⁴⁴

Velikost in lega posesti, ki sta jo sestri Mordax podedovali na Vipavskem in Krasu, ne bi bili sami po sebi tako pomembni, če ne bi veliko pozneje postal dedič obeh ravno bodoči podšentjurski graščak Janez Jurij Rossetti, Katarinin vnuk in Marijin pranečak. Obe posesti sta bili leta 1662 z nespremenjenim obsegom preneseni v novo imenjsko knjigo, kjer pri obeh sledi prvi vpis šele leta 1699, in sicer identične vsebine: Gospod Janez Jurij Rossetti je dal kot dedič posest prepisati v last (svojemu daljnemu sorodniku) Janezu Francu baronu Rossettiju, graščaku v Roženeku.⁶⁴⁵ Posesti je podedoval vsaj že pet let prej, saj so mu kranjski deželni stanovi v začetku leta 1694 na Marchesettijevem imenju spregledali davčne zaostanke v višini slabih 54 goldinarjev.⁶⁴⁶

Vprašanje, kaj je Janez Jurij Rossetti počel, preden se mu je leta 1693 pri 22-ih rodil v Vipavi prvi otrok, ostaja neodgovorjeno. O njegovem šolanju ni podatkov. Pogrešamo ga med študenti ljubljanske jezuitske gimnazije,⁶⁴⁷ med graškimi jezuitskimi študenti⁶⁴⁸ in med učenci znamenite latinske šole v Rušah.⁶⁴⁹ Sklepamo lahko, da je obiskoval jezuitsko gimnazijo v Gorici, zagotovo pa vemo le to, da se je oženil mlad, star kakšnih 21 let. Namig, od kod je bila doma njegova soproga Marija Elizabeta, rojena Portner, je dal Schiviz von Schivizhoffen z objavo krsta njunega otroka leta 1697 na Igu.⁶⁵⁰ Portnerji so namreč posedovali dvorec Brest pri Igu in tam (*ex Ebenporten*) je otrok tudi prišel na svet.

Rossettijeva žena Marija Elizabeta pl. Portner (1665/68–1723) je bila hči Janeza Krištofa pl. Portnerja in Marije Judite, rojene pl. Kušlan, in naj bi se glede na navedbo starosti 60 let ob smrti leta 1723⁶⁵¹ rodila okoli leta 1663. Njen dom je bil dvorec Brest, ki ga je oče Janez Krištof pl. Portner po Valvasorjevih besedah zgradil leta 1664 in je dobil po rodbini in po ravninski legi nemško ime Ebenporten.⁶⁵² Portnerjev rod je sicer od konca 16. stoletja gospodaril v bližnjem dvorcu Matena, posest, na kateri je zagospodaril Janez Krištof, pa so mu v imenjski knjigi prepisali leta 1668 po delitvi med brati. Šlo je za deset hub na Ižanskem (*in Ygger Poden*) s skromno imenjsko rento dobre 4 goldinarje.⁶⁵³

⁶⁴⁴ Prav tam, fol. 465.

⁶⁴⁵ Prav tam, knj. 6 (1662–1756), fol. 603v, 604.

⁶⁴⁶ ARS, AS 3, Urad glavnega prejemnika za Kranjsko, knj. 610, knjiga izdatkov za leto 1694, s. p., razdelek Nachlaß, Ehrung und Extra ordinari Außgaben.

⁶⁴⁷ Potem ko se v jezuitski kongregacijski knjigi kot ljubljanski dijaki omenjajo generacijo starejši Janez Bernard Rossetti (*Rosset*), ta kot Ljubljčan (1633), Danijel (*Rosset*) s Kranjskega (1641) in Janez Franc (*Rosseti*) brez navedbe krajevnosti (1649), sledi prvi Rossetti poznega leta 1688, in sicer baron Jurij Avrelj (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 132, 155, 186, 370).

⁶⁴⁸ Andritsch, *Die Matrikeln. Band 3*.

⁶⁴⁹ Mlinarič, Seznam imen.

⁶⁵⁰ Prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 266.

⁶⁵¹ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1658–1735, pag. 269.

⁶⁵² Valvasor, *Die Ebne XI*, str. 124.

⁶⁵³ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 191. – Po imenjski knjigi je njegov oče Karel Portner premogel slabih 37 goldinarjev imenjske rente, od katere so 10 hub na Ižanskem po delitvi med brati leta 1668 pripisali Janezu Krištofu kot dediščino, in sicer na podlagi dovolila bratov Volfa Engelberta in Janeza Karla Portnerja. Preostalo imenje z rento slabih 33 goldinarjev so bratje, sinovi pokojnega Karla Portnerja, ki poimensko niso navedeni, izročili duhovniku Janezu Bertoldu pl. Höfferju, na katerega je bila uradno prenesena leta 1685 (prav tam, fol. 190). Bratje so se vsi rodili zakoncema Karlu in Mariji Portner v Ljubljani: Janez Karel leta 1624, dvojčka

Janez Krištof pl. Portner, krščen 25. maja 1637 v Ljubljani, se je rodil staršema Karlu pl. Portnerju in Mariji, rojeni Schreiber.⁶⁵⁴ Izviral je iz rodbine, ki ji je bilo plemstvo priznано leta 1592, in sicer bratom in bratrancem Portner, domnevno po izvoru s Salzburškega.⁶⁵⁵ Njegov oče Karel je opravljal službe deželnega regulatorja, knjigovodje in deželnega tajnika.⁶⁵⁶ Janez Krištof se je oženil 22. januarja 1662 v rodni Ljubljani, star 25 let, z leto dni mlajšo, prav tam rojeno Elizabeto Judito pl. Kušlan,⁶⁵⁷ 9. junija 1638 krščeno hčerko Gašperja pl. Kušlana, cesarskega svetnika in tri desetletja pobiralca sredstvenine, in Elizabete, rojene pl. Montegnano.⁶⁵⁸ Tudi soproga je izvirala iz vrst nižjega plemstva uradniškega izvora, pri čemer je bil poplemeniten šele njen oče Gašper. Njegov plemiški naslov »von Kuschlan«, pridobljen leta 1623, je bil nato leta 1631 razširjen v »von Kuschlan von Moßthal«, in sicer po imenu dvorca Zablato (Kušlanov grad) na ljubljanskem Barju.⁶⁵⁹

Zakonca Janez Krištof in Elizabeta Judita Portner sta po poroki kratek čas še živela v Ljubljani, kjer je prišel na svet njun prvorojenec Ferdinand Ernest, krščen 16. marca 1663. Hči Marija Elizabeta, poznejša podšentjurska graščakinja pl. Rossettijeva, naj bi se, kot smo videli, rodila prav okoli leta 1663, a je bila v resnici vsaj dve leti mlajša. Že 30. januarja 1664, komaj deset mesecev in pol po krstu prvega otroka, so namreč na Igu krstili drugega Portnerjevega otroka, ki je dobil ime po očetu Janezu Krištofu.⁶⁶⁰ Med krstom tega otroka in naslednjega pa je minilo več kot pet let in v tem vmesnem času, med letoma 1665 in 1668, se je rodila tudi Marija Elizabeta, ki je bila potemtakem tri do šest let starejša od svojega moža (roj. 1671). Sledili so krsti petih otrok: Adama Jožefa 4. aprila 1669, Sidonije Felicite 5. avgusta 1671, Marije Neže 14. avgusta 1672, Ane Konstancije 5. januarja 1674 in Volfganga Engelberta 15. oktobra 1676.⁶⁶¹ O družbenem statusu Portnerjeve družine je zgovorna ugotovitev, da so otrokom botrovali člani družin pl. Engelshausen, grofov Attems in grofov Auersperg, medtem ko zakoncev Portner niso nikoli povabili za botra plemiškim krščencem.

Po vsem sodeč je bila glavna, če ne sploh edina dedinja Bresta hči Marija Elizabeta, od okoli leta 1692 poročena z Janezom Jurijem Rossettijem. Ni znano, kaj se je zgodilo z njenimi sorojenci, ki jih do konca 17. stoletja pogrešamo tako v obeh izanskih kot v ljubljanski mrliški matici.⁶⁶² Ne na Igu ne v Ljubljani tudi ni bil pokopan oče Janez Krištof,⁶⁶³ zadnjič izpričan kot živ v Valvasorjevi *Slavi* leta 1689.⁶⁶⁴ Preminil je najpozneje leta 1700, ko je žena Elizabeta v imenjski knjigi navedena kot

Volfgang Engelbert in Janez Krištof pa leta 1637 (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1621–1626, pag. 152; R 1632–1638, pag. 249).

⁶⁵⁴ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1632–1638, pag. 249.

⁶⁵⁵ ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Portner, Christoph, Johann, Caspar, Jakob und Zacharias, 16. III. 1592.

⁶⁵⁶ Preinfalk, *Plemiške rodbine. 17. stoletje. 1. del*, str. 101.

⁶⁵⁷ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1651–1682, pag. 91.

⁶⁵⁸ Prav tam, R 1638–1643, pag. 21. O starših: Preinfalk, *Plemiške rodbine. 17. stoletje. 1. del*, str. 92, 97, 101.

⁶⁵⁹ Prav tam, str. 91–93.

⁶⁶⁰ NŠAL, ŽA Ig, Matične knjige, R 1658–1669, fol. 51.

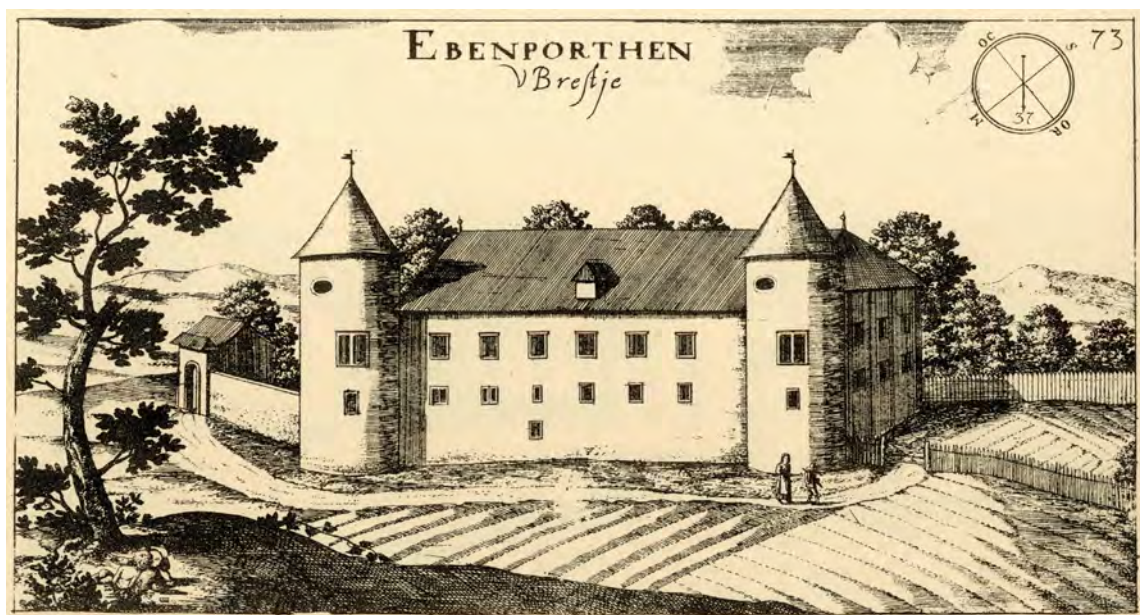
⁶⁶¹ Prav tam, R 1658–1669, fol. 90; R 1669–1686, fol. 20v, 28v, 38, 49v. – Pri dveh otrocih, leta 1672 in 1674, je kot kraj rojstva izrecno naveden Brest (*ex Wrest, Brest*).

⁶⁶² NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1635–1657, M 1658–1735; Ig, Matične knjige, M 1656–1678, M 1678–1706. – Ni gotovo, ali je 12-letni Franc Karel Portner, ki je 17. maja 1681 umrl v Brestu (*ex arce Ebenporten*) (prav tam, M 1678–1706, fol. 103v), neznan otrok Janeza Krištofa in Elizabete ali pa gre morda za Karla, sina Janeza Karla in Uršule Portner, krščenega 8. novembra 1668 v Ljubljani (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1664–1669, pag. 148).

⁶⁶³ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1635–1657, M 1658–1735; Ig, Matične knjige, M 1656–1678, M 1678–1706.

⁶⁶⁴ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 125.

Portnerjev dvorec Brest pri Igu po Valvasorjevi *Topografiji Kranjske*, 1679 (Valvasor, *Topographia Ducatus Carnioliae Moderna*, št. 73).

vdova. Tega leta je vdova Portnerjeva skupaj z Janezom Jurijem Rossettijem in njegovo ženo Marijo Elizabeto, rojeno Portner – torej s svojim zetom in hčerko – prodala celotno posest Janezu Krištofu baronu Ottheimu.⁶⁶⁵ Le malo prej sta se zakonca Rossetti preselila v Podšentjur, kjer se jima je v začetku leta 1699 rodil prvi od štirih tam rojenih otrok.⁶⁶⁶ Bržkone je šla z njima tudi mati in tašča Judita Elizabeta, ki je po prodaji Bresta živela še dvanajst let in umrla 25. decembra 1712 v Ljubljani.⁶⁶⁷

Kaj je bil razlog, da sta Rossettija prodala Brest in kupila Podšentjur, je lahko le predmet ugibanj. Denar za kupnino sta zbrala od prodaj svoje skromne podedovane posesti. Kot smo videli, je Janez Jurij najpozneje leta 1699 prodal sorodniku obe svoji posesti na Vipavskem, ki sta skupaj premogli le nekaj manj kot 4 goldinarje imenjske rente. Malce več kot 4 goldinarje je tehtala prodana posest Brest. Ne vemo, ali sta iztržka od prodane zemlje zadoščala za kupnino Podšentjurja, ki je bil v imenjski knjigi napovedan s skoraj še enkrat tolikšno imenjsko rento 15 goldinarjev, 39 krajcarjev in 1 denarič.

Vse kaže, da sta se mlada zakonca Janez Jurij in Marija Elizabeta nameravala na Kumljanskem ustaliti, ko pa je usoda Janezu Juriju že leta 1702 pretrgala nit življenja, je vdova z majhnimi otroki izgubila voljo, da bi še naprej gospodarila v zasavski samoti. Podšentjur je tako spet romal v druge roke, tokrat k Juriju Maksimilijanu pl. Valvasorju, gospodu iz bližnjega Zavrha. Uganka ostaja tudi to, kako da v imenjski knjigi ni bil nikoli prepisan na Rossettija pa tudi pozneje ne na rodbino Valvasor. Vpisu

⁶⁶⁵ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 191.

⁶⁶⁶ NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, R 1685–1701, fol. 103v. Prim. Schviz von Schvizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 336.

⁶⁶⁷ Ljubljanska mrliška matica ji daje 75 let namesto 74 in jo zmotno imenuje Marija Judita, ne Elizabeta Judita, vendar dodaja tudi dekliški priimek Kušlan; pokopali so jo pri avguštincih (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1658–1735, pag. 203).

iz leta 1696 o njegovi prodaji Ani Mariji grofici Wazenberg sledi, kot že znano, naslednji vpis šele čez pol stoletja, leta 1744.⁶⁶⁸ Morda je do te »malomarnosti« prišlo tudi zaradi Rossettijeve nagle smrti.

O družini Rossetti je po njeni odselitvi iz Podšentjurja znanega zelo malo. Mati Marija Elizabeta, rojena Portner, je, kot smo videli, umrla 17. februarja 1723 v Ljubljani, kjer je očitno živela kot najemnica, saj Rossettiji v mestu niso premoogli lastne hiše.⁶⁶⁹ Usoda otrok, od tega štirih rojenih v Podšentjurju, pa ostaja v veliki meri neznanka. Rodovna debla in Wittingov pregled poimensko navajajo štiri: Katarino, Marijo Ano, Jožefa in Konstancijo, ki je postala soproga Rajmunda pl. Francolsperga. Po Wittingu se je ta rodbinska linija Rossettijev z njimi končala.⁶⁷⁰ Od navedenih štirih sorojencev poznamo krste Marije Ane (Marijane) v Vipavi (1693) ter Konstancije (Klare Konstancije) in Jožefa (Jožefa Kajetana) na Igu (1696 in 1697), medtem ko sta kraj in čas Katarininega rojstva uganka. Lahko bi se rodila kot najstarejša – tudi na rodovnih deblih je vedno navedena kot prva – in sicer v Brestu v zgodnjih devetdesetih letih 17. stoletja, ko v izžanski krstni matici zija vrzel.⁶⁷¹ Omenjeni Jožef Kajetan in Jurij Sigmund, rojen leta 1700 v Podšentjurju, se kot jezuitska gimnazijca pojavita še v ljubljanski kongregacijski knjigi Marije Vnebovzete, Jožef Kajetan leta 1712 v petem, poetičnem razredu, Jurij Sigmund pa leta 1718 v šestem, retoričnem,⁶⁷² potem ko je bil tri leta zapored izpričan kot kranjski deželan in Schellenburgov alumen v gramatičnem (1715), sintaktičnem (1716) in poetičnem razredu (1717).⁶⁷³ Tri leta po prodaji Podšentjurja se za drugo generacijo podšentjurskih Rossettijev izgubi vsaka sled.⁶⁷⁴

⁶⁶⁸ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 69.

⁶⁶⁹ Prim. Suhadolnik, Anžič, *Mestni trg*; Suhadolnik, Anžič, *Stari trg*; Suhadolnik, Anžič, *Novi trg*; Suhadolnik, Anžič, *Kongresni trg*.

⁶⁷⁰ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 211, Rossetti; Witting, *Beiträge zur Genealogie* (1895), str. 255.

⁶⁷¹ V krstni matici župnije Ig iz let 1686–1706 manjkajo vpisi za čas od konca leta 1689 do začetka 1696 (NŠAL, ŽA Ig, Matične knjige, R 1686–1706).

⁶⁷² ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 537, 559.

⁶⁷³ Črnivec (ur.), *Ljubljanski klasiki*, str. 164, 167, 168.

⁶⁷⁴ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 211, Rossetti; Witting, *Beiträge zur Genealogie* (1895), str. 255. – Nobenega od otrok ni najti v knjigah Schiviz von Schivizhoffna o plemstvu v matičnih knjigah Kranjske, Goriške in Gradiške ter Gradca (Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*; isti, *Der Adel – Görz*; isti, *Der Adel – Graz*).

POD SAMOZVANIMI BARONI VALVASORJI

Skoraj tri desetletja v prvi polovici 18. stoletja je bil Podšentjur v rokah Valvasorjev, ene najbolj znanih plemiških rodbin na Kranjskem in Slovenskem. Rodbini, katere začetnik Hieronim je kot neplemič prišel v deželo v tretji četrtini 16. stoletja iz Bergama, je ustvaril nevenljivo ime njegov vnuk polihistor Janez Vajkard (1641–1693). Sicer pa so kranjsko družbeno sceno zaznamovali tudi drugi Valvasorji, zlasti polihistorjev oče Jernej, polbrat Karel in Karlov sin Janez Karel.⁶⁷⁵ Po letu 1700 je zvezda te sicer srednje premožne, a vplivne rodbine čedalje bolj bledela in prav v tem času je Podšentjur za dobrega četrto stoletja pristal v lasti ubožnejše veje Valvasorjev iz bližnjega Zavrha. Približno toliko časa kot Valvasorji ga je imel od plemiških lastnikov samo Franc Krištof pl. Frankovič, ki ga je v prvi polovici 17. stoletja priženil. Završki Valvasorji so bili v Podšentjurju predzadnji plemiški rod lastnikov, niso pa imeli baronskega naslova, kot jim ga je pogosto dajala okolica, zlasti svibenski duhovniki v krstnih maticah, o čemer bo govor v nadaljevanju.

Grb rodbine Valvasor v Valvasorjevi grbovni knjigi, 1687–88 (Valvasor, *Opus insignium*, fol. 3).

Z Valvasorji iz Zavrha smo se bežno že srečali pri obravnavi kratkotrajnega podšentjurskega graščaka Franca Engelberta barona Čečerja v devetdesetih letih 17. stoletja. Jurij Maksimilijan pl. Valvasor (1672/74–1717), ki je Podšentjur kupil leta 1715 od vdove Rossettijeve, je bil torej nečak polihistorja Janeza Vajkarda, najstarejši sin njegovega zgodaj umrlega brata Janeza Herbarda (1646–1681). Baron Čečer je postal njegov in sestrin varuh. Preden se bomo posvetili obdobju, ki ga je podšentjurski dvorec preživel pod Valvasorji, pa se bomo ustavili pri tej rodbinski veji in njenem matičnem dvorcu Zavrh blizu Dol pri Litiji.

Dvorca Zavrh in Podšentjur sta prva soseda, ki se dvigata vsak na eni strani ozke doline potoka Sopota in si zreta tako rekoč iz oči v oči. Oddaljena sta dobra dva kilometra zračne črte in ležita na skoraj enaki višini. Tudi način in čas njunega nastanka sta bila po najnovejših ugotovitvah zelo podobna, le da je bil večji Zavrh s precej obsežnejšo posestjo delo plemiškega ustanovitelja in je do leta 1836, torej skoraj do zemljiške odveze ostal v plemiških

rokah,⁶⁷⁶ medtem ko je imel Podšentjur zadnjo plemiško lastnico sredi 18. stoletja. Zavrh je tako vse-skozi igral precej pomembnejšo vlogo, a je v dolenskem in kranjskem okviru tudi sam ostajal dokaj neopažen. Dvorec je zgradil Adam pl. Valvasor, stric polihistorja Janeza Vajkarda, okoli leta 1620,⁶⁷⁷

⁶⁷⁵ Golec, *Valvasorji*, str. 14–15.

⁶⁷⁶ Zavrh je leta 1836 prešel iz rok rodbine baronov Zoisov v last neplemiškega lastnika Feliksa Gadnerja (ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, gl. knj. V, fol. 462).

⁶⁷⁷ O nastanku dvorca Zavrh polihistor J. V. Valvasor ni vedel ali morda ni hotel povedati nič določnejšega, ko je zapisal, da je »grad že dolga leta Valvasorjev«. V virih je prvič izpričan šele leta 1623, in sicer v registih listin v zapuščinskem

ko je Podšentjur že obstajal. Tako kot je podšentjurski dvorec vključil posest več kmetij in pogoltnil vas Št. Jurij, se je morala završkemu umakniti vas Zavrh.⁶⁷⁸ Valvasor je v *Slavi vojvodine Kranjske* (1689) omenil samo obstoj nekdanje vasi Zavrh, ne pa tudi vasi Št. Jurij. Pri Zavrhu je na nastanek dvorca in njegove dominikalne posesti iz združenih kmetij lahko sklepal že iz nemškega imena Neudorf (Nova vas), tudi če ni bil poučen o podrobnostih, kako je njegov stric Adam izpeljal ta proces. Izvor dvorca brez časovne dimenzije podaja v naslednji razlagi njegovega nemškega imena v XI. knjigi *Slave*: »Ime ima od istoimenske vasi, ki je bila tu nekoč«.⁶⁷⁹ O tem, da je bilo tudi pri cerkvi sv. Jurija nekoč več kmetij in da so se te umaknile dvorcu Podšentjur, pa Valvasor več kot očitno ni vedel ničesar, saj je kot prvega znanega lastnika navedel Bernarda Lea pl. Galla,⁶⁸⁰ v čigar lasti je bil dvorec šele od leta 1662.

Završki dvorec je postal »izvorni grad« Adamove rodbinske veje Valvasorjev in ostal v rokah Valvasorjeve rodbine do leta 1742 ali 1743. Po zamenjavi leta 1683 se je sicer znašel v lasti druge rodbinske veje, veje Adamovega mlajšega brata Jerneja, polihistorjevega očeta, medtem ko so se Adamovi potomci preselili na Medijo, »matični grad« kranjskih Valvasorjev, od koder je bil doma tudi polihistor Janez Vajkard.⁶⁸¹

Janez Vajkard Valvasor prikazuje dvorec Zavrh najprej v *Topografiji Kranjske* (1679) in nato v *Slavi vojvodine Kranjske* (1689) kot stavbo, ki ni videti posebej imenitna. Upodobljen je kot enonadstropna, štiri krat štiriosna zgradba z dvokapno streho, renesančnim portalom in urnim pomolom v nadstropju, tako da deluje veliko bolj impresivno zidano gospodarsko poslopje z nenavadno razgibanim tlorisom in gabariti.⁶⁸² Stoletje pozneje, med letoma 1784 in 1787, govori narativni del jožefinskega vojaškega zemljevida o Zavrhu – brez navedbe imena – kot o »majhnem gradu oziroma precej bolj podeželski stavbi« (*Ein kleines Schloß, oder vielmehr Land Gebau*).⁶⁸³

Z zamenjavo Medije za Zavrh, ki sta jo dve veji Valvasorjeve rodbine izvedli leta 1683, je torej Zavrh pristal pri Jernejevi rodbinski veji.⁶⁸⁴ V imenu dveh otrok polihistorjevega pokojnega brata Janeza Herbarda (1646–1681) ga je upravljal njun varuh Franc Engelbert baron Čecker (ok. 1650–1703), ki je šest ali sedem let zatem postal prehodni lastnik Podšentjurja, omenjena otroka pa sta do podšentjurske posesti prišla v drugem desetletju 18. stoletja. To sta bila Ana Marija in Jurij Maksimilijan, oba rojena v obdobju 1672–1674 na Mediji. Na rodovnem deblu Valvasorjev v IX. knjigi *Slave* sta navedena kot Ana in Maksimilijan, otroka iz prvega zakona Janeza Herbarda z Marijo, rojeno pl. Rezenheim.⁶⁸⁵

---

inventarju Adama Valvasorja (1624). Sicer pa ni mogel nastati veliko pred letom 1620, ko so kranjski deželni stanovi Adamu dovolili, da vključi v pristavo tista imenja pri Naši Gospe v Dolah (Dole pri Litiji), ki jih je združil, da zgradi »bivališče« (*die ibenigen zur erbawung einer Wohnung eingezogenen, vnnd bei Vnser Frauen im Thall ligunden gülden zur Majrhoff einziehen*). Prošnjo stanovom je Adam Valvasor napisal leto pred tem. Tudi regesti listin v njegovem zapuščinskem inventarju povezujejo Adama z območjem Dol, kjer stoji Zavrh, šele od istega leta (1619) dalje. Sama posest Zavrha, na kateri je nastal dvorec s pristavo, je bila fevd škofov iz koroške Krke, ki so Valvasorjem zanj pozneje izdali štiri fevdna pisma. Prej je pripadala gospodstvu Erkenštajn, Adam pa jo je kupil leta 1616. Golec, *Valvasorji*, str. 102–103.

⁶⁷⁸ Golec, *Valvasorji*, str. 101–102.

⁶⁷⁹ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 398.

⁶⁸⁰ Prav tam, str. 182.

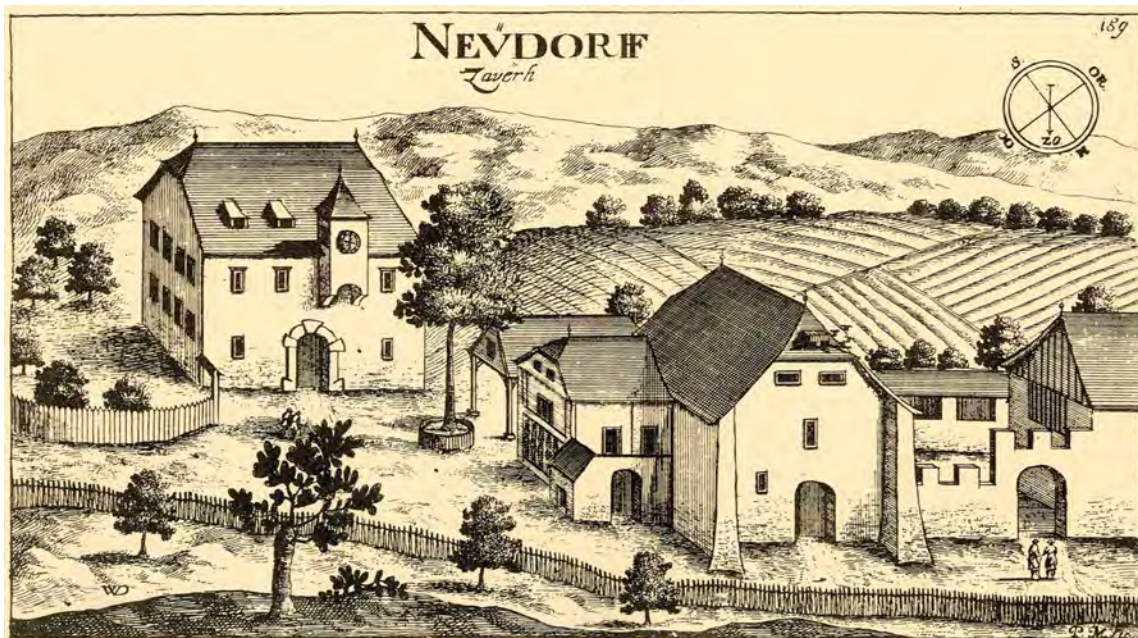
⁶⁸¹ Golec, *Valvasorji*, str. 101–105.

⁶⁸² Stopar, *Grajske stavbe. II. Dolenjska. Druga knjiga*, str. 186.

⁶⁸³ Rajšp (ur.), *Slovenija na vojaškem zemljevidu*, str. 55.

⁶⁸⁴ O posestni zamenjavi: ARS, AS 748, Gospodstvo Krumperk, fasc. 4, Dominicalia, Akti o imenu Marije Salome Schwab v vaški in šmartinski fari, 13. 1. 1683. Prim. Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 165, 399; Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 286, 562. – Potrditev, da se je Adamova veja takoj po zamenjavi preselila na Medijo, je rojstvo dvojčkov novega lastnika Adama Sigfrida na medijskem gradu (*ex Gallenegk*), krščenih 10. maja 1683 (NŠAL, ŽA Vače, Matične knjige, R 1673–1689, s. p.).

⁶⁸⁵ Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 109.

Dvorec Zavrh po Valvasorjevi *Topografiji Kranjske* iz leta 1679 (Valvasor, *Topographia Ducatus Carnioliae Moderna*, št. 159).

Ana, ki jo pozneje srečujemo kot Ano Marijo, je bila starejša, rojena po 24. januarju 1672, ko je njena mati pričakovala rojstvo prvega otroka in narekovala oporoko.⁶⁸⁶ Brat Jurij Maksimilijan bi se tako lahko rodil še v istem letu, lahko pa tudi oba šele leta 1674. Ob pokopu na Mediji 20. oktobra 1717 je starost Jurija Maksimilijana opredeljena v mrliški matici kot »približno 45 let.«⁶⁸⁷ Mati jima je umrla najpozneje leta 1675, saj je bil oče Janez Herbard konec omenjenega leta potrjeno vnovič poročen.⁶⁸⁸ Očetova druga žena Marija Saloma, rojena baronica Moscon, doma z gradu Jablje pri Trzinu, je izvirala iz imenitnejše rodbine kot prva žena Rezenheimova, Janezu Herbardu pa je rodila še pet otrok, od katerih je bil zadnji krščen 16. aprila 1681, prav na dan očetove smrti.⁶⁸⁹

Slabi dve leti zatem je vdova Marija Saloma 13. januarja 1683 s poravnalno in zamenjalno pogodbo odstopila Medijo završkemu gospodu Adamu Sigfridu baronu Valvasorju.⁶⁹⁰ Ta je svoj podedovani Zavrh, ocenjen na 11.700 goldinarjev kranjske veljave, odstopil Francu Engelbertu baronu Čeckerju, varuhu mladoletnih otrok pokojnega Janeza Herbarda iz njegovega prvega zakona. S tem je poplačal 9403 goldinarje, kolikor je Janez Herbard dolgoval otrokoma iz naslova dediščine po materi in dedu, razliko 2300 goldinarjev pa mu je varuh ostal dolžan. Marija Saloma se je morala zadovoljiti z razliko do skupne vrednosti Medije v višini 4822 goldinarjev, kar je pomenilo, da bo svak Adam Sigfrid

⁶⁸⁶ ARS, AS 308, Zbirka testamentov, Deželnega sodišča v Ljubljani, II. serija, V-4, 24. I. 1672.

⁶⁸⁷ NŠAL, ŽA Vače, Matične knjige, M 1687-1723, s. p.

⁶⁸⁸ O tem pričča pobotnica z datumom 20. november 1675, ki jo poznamo iz regesta v njegovem zapuščinskem inventarju (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 130, fasc. LIV, lit. Z-6, 12. 8. 1681, pag. 5/Nr. 5).

⁶⁸⁹ Golec, *Valvasorji*, str. 395-397.

⁶⁹⁰ Prav tam, str. 398-407.

poravnal druge dolgove njenega moža in da vdova obdrži posest, ki jo je prej kupila izključno s svojo dediščino.⁶⁹¹ Leto zatem je kupila dvorec Sela nedaleč od Bogenšperka, se sama z otroki iz drugega zakona tja preselila in se še dvakrat omožila.⁶⁹²

Zavrh je bil tako leta 1693 v kranjski imenjski knjigi prepisan »na otroke pokojnega Janeza Herbarda Valvasorja in njegove pokojne žene Marije Magdalene, rojene pl. Rezenheim« (dejansko sta bila otroka samo dva, Jurij Maksimilijan in Ana Marija), nato pa so leta 1707 celotno posest prenesli na Jurija Maksimilijana.⁶⁹³

Maksimilijan in Ana, kot so brata in sestro klicali, sta bila nato do smrti povezana z Zavrhom in s kraji pod Kumom. Sestra je ostala samska in je nazadnje živela v Podšentjurju, Maksimilijan pa si je ustvaril številčno družino kot završki gospod. Dokler nista odrasla, je završko posest, kot je bilo že povedano, upravljal njun varuh, tetin mož baron Čečker, po vsem sodeč do leta 1694.⁶⁹⁴

Jurij Maksimilijan pl. Valvasor (1672/74–1717), pravi nečak polihistorja Janeza Vajkarda Valvasorja, ni bil samo edini sin Janeza Herbarda, ampak edini očetov otrok s potomstvom sploh. Tudi njegova življenjska pot je bila podobno kratka kakor očetova, saj je v najboljšem primeru umrl v 46. letu starosti. Leta 1691 je izpričan v zadnjem, retoričnem razredu ljubljanske jezuitske gimnazije, ki jo je očitno isto leto tudi končal.⁶⁹⁵ Še zelo mlad, star kakšnih 21 let, se je neuspešno ženil pri tedaj 28-letni Ljubljancanki Renati Sidoniji pl. Ciriani iz leta 1644 plemenitene ljubljanske sodniške rodbine, katere del je leta 1685 dobil baronstvo.⁶⁹⁶ Poročni dogovor med Cirianijevo in Jurijem Maksimilijanom so 6. decembra 1693 že podpisali,⁶⁹⁷ a ga pogodbenika nista udejanila. Vse kaže, da je bila Renata Sidonija muhaste narave ali celo neuravnovešena, saj je pred tem en poročni dogovor že razdrila in se je nato omožila šele pri 34-ih s tujcem z enakim priimkom, doma iz Piemonta.⁶⁹⁸ Ali pa je bil Jurij Maksimilijan tisti, ki je spoznal, da mu v takšno zvezo ni stopiti. Poročil se je dobri dve leti pozneje, 4. marca 1696, na Starem gradu pri Novem mestu ali v bližnji župnijski cerkvi v Št. Petru (Otočcu),⁶⁹⁹ in sicer z Marijo Franciško pl. Seethal, okoli leta 1675 rojeno hčerko Marka Alberta

⁶⁹¹ Prav tam, str. 398–399.

⁶⁹² Prav tam, str. 401–407.

⁶⁹³ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 102.

⁶⁹⁴ »Gospodična« Ana Marija je bila 1. februarja 1693 na Svibnem krstna botra otroku Volfganga Antona barona Neuhausa (NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, R 1685–1701, fol. 66v). – V zapuščinskem inventarju Jurija Maksimilijana sta popisana nedatirani zavoji korespondence med pokojnikom in baronom Čečkerjem s pripadajočimi obračuni in različnimi spisi ter Čečkerjeva pobotnica Valvasorju za prejeti obračunski preostanek (*Raittrest*), datirana 25. junija 1694 v Zavrhu (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 117, fasc. XXXXVII, lit. V–13, 28. 4. 1721, pag. 13–14/Nr. 7–8).

⁶⁹⁵ Leta 1690 je kot član kongregacije Marije Vnebovzete naveden med študenti petega, poetičnega razreda, naslednje leto pa šestega, retoričnega (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, kongregacijska knjiga Marije Vnebovzete, pag. 387, 395). Obakrat ga kongregacijska knjiga imenuje baron, kar sicer ni bil, a so v knjigi od leta 1690 tako imenovali vse Valvasorje z eno samo izjemo.

⁶⁹⁶ Renata Sidonija se je rodila 11. decembra 1665 v Ljubljani kot najmlajša hči medtem preminulega Jurija pl. Cirianija in Marije Magdalene, rojene Verbec (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1664–1669, pag. 39). Baronstvo je leta 1685 dobil njen najstarejši brat Franc Leopold. O Cirianijih gl. Fabjančič, *Zgodovina ljubljanskih sodnikov*. 3. zvezek, str. 165–166; o plemenitvah tudi: Frank, *Standeserhebungen und Gnadenakte*. 1. Band, str. 181.

⁶⁹⁷ Regest poročnega dogovora (*Hejrrathsabredt*) je v zapuščinskem inventarju Marije Magdalene baronice Pelzhoffer, vnovice poročene matere nesojene neveste Renate Sidonije (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 84, fasc. XXXV, lit. P–73, 27. 4. 1703, pag. 68–69/Nr. 28).

⁶⁹⁸ Golec, *Valvasorji*, str. 416.

⁶⁹⁹ NŠAL, ŽA Št. Peter–Otočec, Matične knjige, RPM 1687–1717, pag. 217–218. – Poročno pogodbo, podpisano na Starem gradu neznanega dne marca 1696, poznamo iz njegovega zapuščinskega inventarja (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 117, fasc. XXXXVII, lit. V–13, 28. 4. 1721, pag. 14–15/Nr. 10).

pl. Seethala in Marije Sibile, rojene pl. Breckerfeld.⁷⁰⁰ Nevestini starši so izvirali iz plemenitenih dolenskih rodbin Matešič in Breckerfeld, ki sta si sledili kot lastnici Starega gradu, vmes pa je bil ta kratek čas v drugih rokah.⁷⁰¹ Valvasorjev tast Marko Albert pl. Seethal († 1692),⁷⁰² ki je umrl pred hčerkino poroko, se je rodil še kot Matešič, nato pa mu je leta 1673 uspelo doseči, da je smel iz plemiškega naslova izpustiti prvotni priimek in se imenovati samo pl. Seethal: »von Seethal zu Schütt und Altenberg«.⁷⁰³ Njegova hči Marija Frančiška, poročena Valvasor, je po materini strani izvirala iz rodu novomeških pl. Breckerfeldov, iz rodbine, katere začetnik na Kranjskem je bil njen ded Konrad, zdravnik v Novem mestu.⁷⁰⁴

Jurij Maksimilijan pl. Valvasor si je z Marijo Frančiško pl. Seethal ustvaril številčno družino. Vseh otrok završkega gospoda je bilo vsaj dvanajst; toliko jih je vpisanih v krstnih maticah domače župnije Svibno med letoma 1696 in 1713, ko se v maticah začne dolga vrzel.⁷⁰⁵ V krstnih maticah je Jurij Maksimilijan v približno polovici primerov naveden z baronskim naslovom.⁷⁰⁶ Na prepričanje okolice in domače duhovščine, da je njegova družina baronska, je gotovo vplivalo dejstvo, da je bil prejšnji gospodar Zavrha (do 1683) Adam Sigfrid iz Adamove rodbinske veje od leta 1667 res baron. Toda tudi novi završki gospod Jurij Maksimilijan sam je skrbel, da bi veljal za barona, saj je v poročni matici leta 1696 neupravičeno zapisan s tem naslovom.⁷⁰⁷ Završke Valvasorje lahko tako upravičeno imenujemo

⁷⁰⁰ V starejši literaturi o Valvasorjih je napačen podatek, da sta bila njena starša Franc Albert pl. Seethal in Marija Regina, rojena baronica Mordax pl. Portendorf (Witting, Beiträge zur Genealogie (1894), str. 145). Kot hči Marka Alberta iz njegovega prvega zakona je neposredno izpričana v izročilni pogodbi za Stari grad, sklenjeni med Markom Albertom in njegovim sinom Francem Albertom (1682), ter v zapisu očetove ustne oporoke neposredno po njegovi smrti (ARS, AS 730, Gospodstvo Dol, fasc. 120, R–Z, Seethall, pag. 209 in 210, 20. II. 1682; AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, II. serija, S–35, 21. 10. 1692). Čas njenega rojstva gre postavljati okoli leta 1675, upoštevaje, da se je med Sofijo Marjeto, rojeno julija 1668, in njo rodila vsaj še Ana Kristina, kot zadnji pa je naveden Janez Anton, rojen 20. januarja 1681. Zaporedje sester je takšno tudi v pogodbi med očetom in bratom iz leta 1682 (ARS, AS 730, Gospodstvo Dol, fasc. 120, R–Z, Seethall, pag. 209 in 210, 20. II. 1682). S krstno matično knjigo župnije Št. Peter–Otočec si lahko pomagamo le deloma, ker so vanjo vpisani samo krsti nekaterih Seethalovih otrok, vseh še s priimkom Matešič (NŠAL, ŽA Št. Peter–Otočec, Matične knjige, RPM 1642–1686, pag. 84, 97, 108). Tudi ob pokopu 16. februarja 1717 pri Mariji Frančiški Valvasor v mrliški matici župnije Vače ni navedena starost, iz katere bi lahko izračunali približno letnico njenega rojstva (NŠAL, ŽA Vače, Matične knjige, M 1687–1723, s. p.).

⁷⁰¹ Natančno o Seethalih in Breckerfeldih kot lastnikih Starega gradu gl. v: Otorepec, Stari grad, str. 70–75. Prim. tudi Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 461.

⁷⁰² ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, II. serija, S–35, 21. 10. 1692.

⁷⁰³ ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Seethal, Markus Albrecht 2. I. 1673. Prim. Frank, *Standeserhebungen und Gnadenakte. 3. Band*, str. 202.

⁷⁰⁴ O Breckerfeldih gl. zlasti: Otorepec, Stari grad, str. 71–72; ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 30, Breckerfeld.

⁷⁰⁵ Krsti otrok so si sledili takole: 1) Maksimilijan Danijel (13. decembra 1696), 2) Leopoldina Felicita (16. januarja 1698), 3) Franc Anton (16. februarja 1699), 4) Marija Ana Maksimilijana (3. maja 1701), 5) Jurij Sigfrid (28. aprila 1702), 6) Franc Leopold (17. januarja 1704), 7) prva Marija Izabela (7. januarja 1705), 8) druga Marija Izabela (4. maja 1706), 9) Janez Jožef (16. junija 1707), 10) Marija Felicita (27. avgusta 1708), 11) Ana Marija (21. januarja 1710) in 12) Marija Magdalena Frančiška (13. januarja 1712) (NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, R 1701–1713). Morda je po 2. juliju 1713, ko se v svibenskih maticah začne dolga vrzel, prišel na svet še kateri otrok, a je moral umreti zgodaj. Za botra so starši prosili očetovo neporočeno sestro, »gospodično« Ano Marijo Valvasor in najbližjega graščaka Franca Vajkarda pl. Semeniča, lastnika dvorca Dole (Na Dolu), ki ga je pri zadnjih dveh otrocih, ker je bil že mrtev (Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 310), nadomestil domači župnik.

⁷⁰⁶ Jurij Maksimilijan je kot oče redno naslovljen z baronskim naslovom pri prvih šestih otrocih (1696–1704) in nato spet pri enajstem (1712). Njegova sestra Ana Marija nima kot krstna botra svojih nečakov in dveh kmečkih otrok nikoli baronskega naslova (NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, R 1701–1713, s. p., 13. I. 1710, 18. I. 1713), razen ko je leta 1693 botrovala krščencu barona Neuhausu (prav tam, R 1685–1701, fol. 66v). Z naslovom baron se Jurij Maksimilijan pojavi še dvakrat, ko je šel za botra otrokoma podšentjurskih Rosettijev (1699, 1701), ni pa baronica njegova žena kot botra tretjemu otroku te družine (1702) (prav tam, fol. 103v, 115; R 1701–1713, s. p., 7. 4. 1702).

⁷⁰⁷ NŠAL, ŽA Št. Peter–Otočec, Matične knjige, RPM 1687–1717, pag. 217.

samozvani baroni, tako kot si je baronski naslov pred tem prilastil stric Jurija Maksimilijana, kranjski polihistor Janez Vajkard.⁷⁰⁸

Jurij Maksimilijan pl. Valvasor, ki torej ni bil baron, kot gospodar odročnega završkega dvorca ni posegal po javnih funkcijah, s katerimi bi bil vezan na Ljubljano. Tako ga ne srečamo niti med prisedniki ograjnega sodišča.⁷⁰⁹ Najdemo ga le v deželni konjenici, pri kateri se je leta 1705 uspešno potegoval za izpraznjeno mesto vojaškega pisarja (furirja),⁷¹⁰ deset let pozneje (1715) pa je postal desentnik (korporal)⁷¹¹ in s tem izboljšal svoje prihodke. Materialno stanje završkega gospoda ni bilo ravno zavidanja vredno, a tudi daleč od tega, da bi trpel pomanjkanje. Ko so mu leta 1707 v kranjski imenjski knjigi pripisali podedovano posest, je bilo na Zavrhu odmerjenih nekaj manj kot 33 goldinarjev imenjske rente, enako kot leta 1683, ko so to imenje vpisali na ime »zapuščenih otrok« njegovih staršev.⁷¹²

Posestno stanje Valvasorjev v Zavrhu tako sploh ni bilo slabo, živeli pa so za kranjske razmere dokaj skromno življenje nižjega podeželskega plemstva. Kot kaže, se je završki nečak kranjskega polihistorja precej dobro znašel. Ko mu je leta 1710 pogorela pristava Wagensbüchel v Berinjeku nedaleč od Dol pri Litiji, je od deželnih stanov izprosil t. i. požarni davek,⁷¹³ nato pa malo pred smrtjo kupil leta 1715 od vdove Rossettijeve bližnji dvorec Podšentjur. O nakupu govori regist kupne pogodbe z vdovo Marijo Elizabeto Rossetti v njegovem zapuščinskem inventarju, ki jo je Jurij Maksimilijan sklenil 13. maja 1715 v Ljubljani.⁷¹⁴ Novopridobljeni dvorec je Jurij Maksimilijan vsekakor že tedaj namenil za dediščino sestri Ani Mariji, ki je, kot bomo videli, potem tu živela in gospodarila do smrti. Čeprav ni nikoli neposredno izpričana kot lastnica, ni dvoma, da je to postala še za bratovega življenja. Podšentjurski dvorec je dobila od njega kot dediščino po očetu Janezu Herbardu, saj je završka posest z znano zamenjavo (1683) pripadla njej in bratu, ne le njemu. V popisanih dokumentih v bratovem zapuščinskem inventarju (1721) prenosa lastništva sicer ne zasledimo, zato pa je zgovorna ugotovitev, da je v rubriki Nepremičnine naveden samo dvorec Zavrhu s pritliklinami, medtem ko Podšentjur pogrešamo.⁷¹⁵

Samo dve leti po pridobitvi Podšentjurja je družino Jurija Maksimilijana pretresla dvojna nesreča. Zakonca Valvasor sta namreč leta 1717 drug za drugim v osmih mesecih zapustila ta svet in pustila za seboj kopicu nepreskrbljenih otrok. Oba so pokopali v grobnico Naše ljube Gospe na Mediji, Marijo Frančiško 16. februarja, Jurija Maksimilijana pa 20. oktobra.⁷¹⁶ Na smrt sta bila pripravljena, saj sta

⁷⁰⁸ Golec, *Valvasor, njegove korenine*, str. 42–48.

⁷⁰⁹ Prim. sezname prisednikov v knjigah sodnih protokolov: ARS, AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko, knj. 15, protokoli 1695–1698, s. p.; knj. 16, protokoli 1698–1701, s. p.; knj. 17, protokoli 1701–1704, s. p.; knj. 18, protokoli 1704–1707, s. p.; knj. 19, protokoli 1710–1714, s. p.; knj. 20, protokoli 1714–1718, s. p.

⁷¹⁰ ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 914, sejni zapisniki 40, 1690–1709, fol. 728v, 28. 3. 1705; šk. 916, sejni zapisniki 42, 1701–1720, fol. 169v, 28. 3. 1705.

⁷¹¹ Prav tam, šk. 916, sejni zapisniki 42, 1701–1720, fol. 390v, 19. 9. 1715.

⁷¹² ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 102.

⁷¹³ ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 100, fasc. 55, snopič I, 30. I. 1711, ad 30. I. 1711.

⁷¹⁴ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 117, fasc. XXXXVII, lit. V–13, 28. 4. 1721, pag. 19/Nr. 20. Prim. Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 365.

⁷¹⁵ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 117, fasc. XXXXVII, lit. V–13, 28. 4. 1721, pag. 5–6. – Podšentjur ali tamkajšnje premoščine niso v inventarju nikjer omenjeni, če izvzamemo regist kupne pogodbe iz leta 1715 (prav tam, pag. 19/Nr. 20). Omembo Podšentjurja ali kakršne koli obveznosti do sestre prav tako pogrešamo v njegovi oporoki (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, II. serija, V–11, 15. 10. 1717), kar pomeni, da je bila Ana Marija tedaj že izplačana.

⁷¹⁶ NŠAL, ŽA Vače, Matične knjige, M 1687–1723, s. p. – Nobenega od njiju matica ne naslavlja kot barona, kot se je to neupravičeno dogajalo pri vpisovanju njunih imen v svibenski krstni matici (gl. op. 705). Pri obeh je v mrliški knjigi ob imenu kot domovanje naveden Zavrhu (*ex Sauerb, ex Nejdorff*), kot kraj smrti (na koncu vpisa) pa najdemo Medijo, »ex Gollenekh«, pri čemer je pri Mariji Frančiški z naknadnim popravkom nastal »Welnekh«, torej Belnek

narekovala oporoki, iz katerih izvemo, koliko otrok je bilo tedaj še živih in komu sta jih starša zaupala v oskrbo. Jurij Maksimilijan je za varuha otrok in izvršitelja oporoke določil svojega polbrata duhovnika Franca Jožefa. Če ta naloge ne bi hotel ali mogel prevzeti, bi varuštvo pripadlo Francu Sigmundu baronu Čečerju z Novega dvora pri Radečah. Vodenje gospodarstva pa je umirajoči zaupal svojima neporočenima sestrama Ani (Ani Mariji) in Marijani (Mariji Ani), dejansko polsestri.⁷¹⁷

Zapuščinski inventar za Jurijem Maksimilijanom je nastal šele leta 1721 po smrti njegovega brata in varuha otrok Franca Jožefa Valvasorja, župnika v Dolenjskih Toplicah. Pokojnikova edina nepremičnina je bil dvorec Zavrh s pritiklinami, zelo malo pa je imel denarja, dragocenosti, srebrnine in slik.⁷¹⁸

O usodi Podšentjurja pod Valvasorji smo poučeni podobno skromno kot za čas Rossettijev. V kranjski imenjski knjigi ni vpisan prenos lastništva, tako da dobimo vtis, kot da bi bil dvorec s posestjo še naprej v rokah grofice Wazenberg ali njenih dedičev.⁷¹⁹ Po nakupu leta 1715 ga je torej Jurij Maksimilijan takoj ali zelo hitro prenesel na sestro Ano Marijo, za katero je izpričano, da je v njem tudi živela.

»Gospodična« **Ana Marija pl. Valvasor** (1672/74–1732/35), krstna botra vsem svojim nečakom, rojenim v letih 1696–1712,⁷²⁰ naj bi v skladu z bratovo oporočno željo skupaj s polsestro Marijo Ano skrbela za gospodarstvo in gospodinjstvo v Zavrhu, potem ko sta svakinja in brat Jurij Maksimilijan leta 1717 drug za drugim umrli in zapustila nedoletne otroke. Bržčas se je že pred tem osamosvojila in se preselila v Podšentjur. Tu je namreč 1. decembra 1732 sestavila oporoko, v kateri govori o svojem nepremičnem (!) in premičnem imetju.⁷²¹ Njenega zapuščinskega inventarja, ki bi potrdil lastništvo Podšentjurja, žal nimamo. Toda iz veliko mlajšega regesta sta znana popis in obračun, sklenjen med izvršiteljem oporoke Ane Marije in enim njenih glavnih dedičev, nečakom Jurijem Sigfridom Valvasorjem, ki se izrecno nanaša na posest Podšentjur. Med listinami v nečakovi zapuščini na Ježici nad Ljubljano so leta 1759 popisali pravdni spis med sindikom ljubljanskih frančiškanov ter »gospodi in gospodičnami Valvasor« kot glavnimi dediči Ane Marije Valvasor zaradi legata za maše, ki so jih opravili frančiškani; zraven sta bila popis in obračun med pokojnikom in Volfom Engelbertom pl. Busetom, izvršiteljem njene oporoke (*qua Valluasorischen Testaments Executorn*), zadevajoča posest

---

v Moravski dolini, kar je evidentna pomota; na Belneku je tedaj gospodaril Janez Karel Valvasor, po poli bratranec Jurija Maksimilijana (Golec, *Valvasorji*, str. 231–239).

⁷¹⁷ Kot priča ženina ustna oporoča, nastala po dolgotrajni bolezni 6. februarja, nekaj dni pred njeno smrtjo, in zapisana dobra dva meseca pozneje na Svibnem, so njene celotne ženitne obljube (*Ihre völligen heüratlichen Sprüch*) znašale po lastni izjavi okoli 6000 goldinarjev. V enakih deležih jih je zapustila sedmim otrokom in namenila nekaj denarja tudi možu. Če bi kateri od otrok umrl, bi za njim dedovali drugi, dobili pa bi še delež brata Maksimilijana Danijela, tedaj jezuitskega novica na Dunaju, če se bo odločil ostati v jezuitskem redu. ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, II. serija, V–10, 26. 4. 1717 (zapis ustne oporoče, narejene pred pričami 6. februarja 1717). – Tudi vdovec Jurij Maksimilijan je bil pred smrtjo težko bolan. Oporoko je narekoval 15. oktobra 1717 v Zavrhu, največ tri dni, preden je odšel v večnost. Tako kot pokojna žena je otrokom namenil enake deleže, sklenil enako kot žena glede dediščine sina – jezuitskega kandidata, za glavnega dediča pa je imenoval sina (Jurija) Sigfrida. ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, II. serija, V–11, 15. 10. 1717.

⁷¹⁸ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 117, fasc. XXXXVII, lit. V–13, 28. 4. 1721, pag. 1–65.

⁷¹⁹ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 69.

⁷²⁰ O krstih njenih dvanajstih nečakov gl. op. 705.

⁷²¹ ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, II. serija, V–14, 1. 12. 1732.

Sklepni del oporoke Ane Marije pl. Valvasor, sestavljene 1. decembra 1732 v Podšentjurju (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, II. serija, V-14).

Podšentjur (*das Gutt St. Jörgen betreffend*).⁷²² Buseta je Ana Marija sama imenovala za izvršitelja oporoke in mu naročila, naj za otroke njenega brata določi dedne deleže.⁷²³

Ko je jeseni 1732 v Podšentjurju pred pričami podpisala oporoko, je bila po lastnih besedah še pri dobrih telesnih močeh, njeno premoženje pa po navedbi v zadnji volji večidel že v rokah glavnih dedičev, tj. bratovih otrok obeh spolov, razen nekaj malega premičnin, živine, vina, žita in manjših pasivnih dolgov. Premična in nepremična zapuščina, ki jo dobijo nečaki in nečakinje, je bila potemtakem v glavnem zajeta v posesti, na tej pa je v imenu svojih sorojencev po vsem sodeč gospodaril nečak Jurij Sigfrid, graščak v sosednjem Zavrhu. Ana Marija, tedaj stara 58 do 60 let, se vsaj v svoji zadnji volji kaže kot globoko verna ženska, saj je obdarovala vrsto cerkva svibenske župnije in revne študente,

⁷²² ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 118, fasc. XXXXVII, lit. U-V-32, 27. 3. 1759, pag. 8-9/Nr. 1. – Volf Engelbert pl. Buset je bil sicer od leta 1723 lastnik dvorca Teriška vas pri Boštanju ob Savi (Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 498).

⁷²³ ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, II. serija, V-14, 1. 12. 1732.

bodoče duhovnike, ki naj bi bili posvečeni v furlanskem Vidmu (sedežu oglejskega patriarhata), poleg tega pa je za blagor svoje duše namenila kar tisoč dvesto maš.

Vsebino njene oporoke si bomo ogledali v slovenskem prevodu v celoti.⁷²⁴

V imenu presvete in nedeljive Trojice, Boga Očeta, Sina in Svetega Duha, amen. Potem ko sem si jaz, Ana Marija pl. Valvasor, zrelo vzela k srcu minljivost vsega časnega in natanko pretehtala, kako mora vse, kar se rodi na svet, oditi po neizogibni poti umrljivosti, pa tudi dobro premislila, kakšni spori in zmote nastajajo zaradi smrti, sem se pri dobrih telesnih močeh in zdravi, povsem razsodni pameti želela izogniti prihodnjim razdorom, sporom in zmotam, da bi po moji smrti imeli natančno vodilo, kako ravnati z mojim malim imetjem, ter povsem prostovoljno, preudarno in brez prisile sklenila sestaviti zadnjo voljo in le-to določila in sklenila takole:

Prvič, svojo ubogo dušo izročam brezmejni usmiljenosti Boga Očeta, ki jo je ustvaril, Boga Sina Jezusa Kristusa, ki me je s svojo predragoceno krvjo odrešil, in Boga Svetega Duha, ki me je s svetim krstom posvetil, ter jo priporočam v varstvo prečastite, brez vsakega madeža spočete Device Marije in Božje matere Marije ter preljubih svetnikov in izvoljencev Božjih, svoje telo pa izročam zemlji, naši skupni materi, iz katere je prišlo.

Moje od duše ločeno telo ali truplo naj bo po krščanskem katoliškem običaju z običajnimi cerkvenimi obredi položeno v zemljo poleg mojih bližnjih v naši Valvasorjevi grobnici na Mediji.

Po moji smrti naj bo v tolažbo in dobro moje uboge duše in zanjo, kakor hitro bo mogoče, opravljenih in branih tisoč svetih maš zadušnic, poleg teh pa še dvesto svetih maš po mojem namenu in želji. Za lažje izplačilo miloščin ali plačilo teh tisoč dvesto maš naj se iz moje zapuščine prodajo živina, vino, žito in druge premičnine in se dajo v ta namen. Če pa to ne bi zadoščalo, naj se jih plača iz mojega preostalega premoženja.

Svoji srčno ljubi gospodični sestri Mariji Ani pl. Valvasor volim in zapuščam sto goldinarjev kranjske veljave, tj. 100 gld.

Župnijski cerkvi sv. Križa na Svibnem volim in zapuščam dvajset goldinarjev kranjske veljave, tj. 20 gld.

Cerkvi sv. Neže na Kumu volim in zapuščam deset goldinarjev kranjske veljave, tj. 10 gld.

Cerkvi sv. Jurija [v Št. Juriju] volim in zapuščam deset goldinarjev kranjske veljave, tj. 10 gld.

Cerkvi Naše ljube Gospe na Ključevici volim in zapuščam deset goldinarjev kranjske veljave, tj. 10 gld.

Cerkvi sv. Marjete na Jagnjenici volim in zapuščam deset goldinarjev kranjske veljave, tj. 10 gld.

Cerkvi sv. Lenarta na Rodežu volim in zapuščam deset goldinarjev kranjske veljave, tj. 10 gld.

Cerkvi sv. Ane na Dobovcu volim in zapuščam deset goldinarjev kranjske veljave, tj. 10 gld.

Cerkvi sv. Katarine v Borju volim in zapuščam deset goldinarjev kranjske veljave, tj. 10 gld.

Cerkvi sv. Uršule v Borovaku volim in zapuščam deset goldinarjev kranjske veljave, tj. 10 gld.

Cerkvi sv. Brikcija [v Rtičah] volim in zapuščam deset goldinarjev kranjske veljave, tj. 10 gld.

Za razdelitev revnim volim in zapuščam deset goldinarjev kranjske veljave, tj. 10 gld.

Iz svojega premoženja nazadnje volim in zapuščam za pomoč ali za potnino revnim študentom, ki gredo po prejem treh zadnjih in višjih svetih kleriških posvečenj v Videm, znesek po premisleku spodaj določenega izvršitelja oporoke; za to sem namenila štirideset goldinarjev kranjske veljave, ki naj se jih, kot je bilo navedeno zgoraj, razdeli med štiri ali pet revnih študentov.

⁷²⁴ Prav tam.

Za glavne dediče vsega svojega nepremičnega in premičnega imetja in blaga, kakor koli se sme in more imenovati, ne da bi bilo kaj izvzeto in pridržano, in kar bo po Božji volji obstajalo ob času moje smrti, imenujem še živeče osirotele otroke svojega pokojnega brata gospoda Jurija Maksimilijana Valvasorja, tako moške kot ženske, da si po izplačilu zgoraj navedenih legatov vso mojo zapuščino razdelijo na enake deleže.

In končno, ker je skoraj vse moje malo premoženje razen nekaj malega premičnin, živine, vina, žita in majhnih posojil že tako v rokah mojih glavnih dedičev, imenujem, postavim in določim za izvršitelja svoje oporoke visoko- in blagorodnega gospoda Volfa Engelberta Antona pl. Buseti, da bi bila moja zadnja volja zagotovo in popolnoma uresničena, in to tako, da plača, kakor hitro bo mogoče, vsa pobožna in druga volila in pogrebne stroške, poskrbi za končno pravičnost ter po izplačilu volil in plačil drugim določi dedne deleže in [preostalo] razdeli med moje imenovane glavne dediče in poskrbi, da to resnično dobijo, ter tudi vse drugo uredi tako, da bo lahko odgovarjal pred strogim Božjim sodnim stolom, ne da bi bil sam za kaj prikrajšan ali oškodovan.

S tem zaključujem svojo oporoko ali zadnjo voljo v imenu in ob klicanju prav tistih, s katerimi sem jo začela, in ponižno prosim svojo milostno deželno gosposko, častito ograjno sodišče [v Ljubljani], da jo kot deželna gosposka in sodna oblast sprejme in shrani ter ima v vsem za pravnomočno in veljavno. In če ne bi veljala kot gosposka in lična oporoka, naj se upošteva kot kodicil, darilo v primeru smrti ali na najboljši način, ki velja po pravu in praksi, ker je to moja zadnja volja in sklep. Vse zvesto in brez nevarnosti, tudi pri klavzuli splošne deželne obveze za škodo na Kranjskem. Za pravo potrditev tega so podpisi in pečati: moja dva in mojih v ta namen naprošenih gospodov prič, ne da bi bili pri za kaj prikrajšani ali oškodovani. Narejeno v Št. Juriju (*Zu St. Jörgen*), 1. dne decembra 1732.

[pečat] Ana Marija Valvasor

[pečat] Leopold Ignac Jožef pl. Buset l. r.

[pečat] Franc Sigmund baron Čečker, brez prikrajšanja in škode

[pečat] Janez Tobija Bačnik l. r., župnik na Svibnem, brez prikrajšanja in škode

Vloženo v ponedeljek po sv. Treh kraljih 1733.

Podšentjurska graščakinja Ana Marija Valvasor je umrla najpozneje spomladi 1735, ko sta se nečak Jurij Sigfrid in nečakinja (Marija) Ana Maksimilijana pred ograjnim sodiščem v Ljubljani pravnala o podšentjurski živini in s tem povezani razlagi določil v tetini oporoki.⁷²⁵ Ali so Ani Mariji izpolnili oporočno željo, da jo pokopljejo k svojcem v Valvasorjevo grobnico na Mediji, in kdaj natanko se je to zgodilo, iz mrliške matice župnije Vače žal ne izvemo, saj vanjo ravno v tridesetih letih 18. stoletja niso vpisovali medijskih pokopov.⁷²⁶ In ker za pol stoletja, od leta 1713 do 1764, pogrešamo svibenske krstne matice, ne moremo spremljati Ane Marije po letu 1712 niti kot krstne botre, s čimer bi lahko natančneje opredelili čas njene smrti.

Po smrti Ane Marije pl. Valvasor bi morali inventurni komisarji sestaviti zapuščinski inventar,

⁷²⁵ Kot že pokojna je Ana Marija zadnjič omenjena v nečakovem zapuščinskem inventarju (1759) prav v zvezi z zapuščino in Podšentjurjem (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 118, fasc. XXXXVII, lit. U-V-32, 27. 3. 1759, pag. 8-9/Nr. 1).

⁷²⁶ Prim. NŠAL, ŽA Vače, Matične knjige, M 1723-1752. Gl. tudi Golec, Plemstvo v cerkvenih, str. 104.

kar se bodisi ni zgodilo bodisi se ta ni ohranil.⁷²⁷ Ne povsem gotovo ostaja tudi, kateri nečaki in nečakinje so po njej dedovali. Ker svibenske mrliške matice niso ohranjene, ne vemo, koliko od dvanajstih otrok završkega graščaka Jurija Maksimilijana je preživelo otroška leta. Ob smrti staršev leta 1717 je znano njihovo število – sedem,⁷²⁸ ob smrti tete Ane Marije pa jih je potrjeno živelo pet: omenjena dva, Jurij Sigfrid (1702–1759) in Ana Maksimilijana (1701–1767), v Zavrhu ter trije, ki so si izbrali redovno življenje: jezuitski pater Maksimilijan Danijel (1696–1758), klarisa Marija Izabela (1706–1776) in Janez Jožef, cistercijan z redovnim imenom pater Robert (1707–1778). Marija Izabela kot klarisa niti ni mogla iz mekinjskega samostana, da bi kdaj obiskala posest, katere solastnica je postala, medtem ko sta bila brata pater Danijel in pater Robert zelo mobilna, zadnji kljub strogemu redu, katerega član je postal.

Najstarejši **Maksimilijan Danijel** (1696–1756), znan pod svojim drugim imenom Danijel, je kot **jezuitski pater** ravno v tem času vseskozi bival v Ljubljani, kjer se je šolal že na jezuitski gimnaziji.⁷²⁹ Glede na to, da ga jezuitski viri poznajo kot Ljubljancana (*Labacensis*),⁷³⁰ je morda v kranjski prestolnici živel od zgodnjega otroštva. Kot jezuit magister Danijel Valvasor je vsa kleriška posvečenja prejel v Gradcu, nižje redove leta 1719, ostala do vključno mašništva pa leta 1725.⁷³¹ V red je vstopil 18. oktobra 1716 na Dunaju, po noviciatu študiral v Gradcu (od 1719 do 1721 filozofijo in od 1723 do 1726 teologijo), vmes poučeval v Ljubljani v nižjih gimnazijskih razredih (1722), sicer pa opravljal razne pedagoške in pastoralne obveznosti v številnih jezuitskih skupnostih: v Judenburgu (1727), Zagrebu (1728), ponovno v Judenburgu (1731), Ljubljani (1732), Leobnu (1733), tretjič v Judenburgu (1734), spet v Ljubljani (1735–44), kjer je bil najdlje, skoraj celo desetletje, nato v Celovcu (1745), kot potujoči misijonar na Kranjskem (1746), v Trstu (1747–48), še zadnjič v Judenburgu (1749–50), Šopronu (1751), tretjič in zadnjič v Ljubljani (1752), drugič v Zagrebu (1753) in končno v Varaždinu (1754–56). Poučeval je na gimnaziji, vodil bratovščine, deloval kot katehet, potujoči misijonar, pridigar, spovednik, spiritual ter izpraševalec kandidatov. Njegova življenjska pot se je iztekla v Varaždinu 13. septembra 1756, malo preden bi dopolnil 60 let.⁷³² Kot je nasploh značilno za jezuite, se je torej veliko selil in bil očitno tudi sicer precej agilen.

Njegova deset let mlajša sestra **klarisa Marija Izabela** (1706–1776) se je znašla pri klarisah v Mekinjah najpozneje pri 14-ih⁷³³ in tam preživela dobrega pol stoletja. Po redovnih zaobljubah leta 1726 je kot sestra z redovnim imenom Ana Marija ostala v samostanu do nenadne smrti 18. julija 1776, ko je že dopolnila sedemdeset let.⁷³⁴

⁷²⁷ Prim. ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, popis.

⁷²⁸ Gl. op. 717.

⁷²⁹ Po kongregacijski knjigi Marije Vnebovzete je bil leta 1714 v petem, poetičnem razredu, šele dve leti zatem, leta 1716, pa v šestem, retoričnem (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 545, 550). Kot vsem Valvasorjem mu daje knjiga baronski naslov, čeravno neupravičeno. Njegovega imena ne najdemo v katalogu seminarja, ker je prebival zasebno (Črnivec (ur.), *Ljubljanski klasiki*).

⁷³⁰ Lukács, *Catalogus generalis*, str. 1759.

⁷³¹ DAG, Ordinationsprotokolle, XX–C–4, Ordinationsprotokoll 1680–1722, pag. 660; XX–C–5, Ordinationsprotokoll 1723–1747, pag. 48, 49, 51.

⁷³² Lukács, *Catalogus generalis*, str. 1759–1760.

⁷³³ Kot »gospodična« *Marija Sibila* je v vlogi krstne botre že leta 1720 zastopala mekinjsko opatinjo, kar pomeni, da je kot laikinja skoraj gotovo prebivala v samostanu že tedaj, stara 14 let (NŠAL, ŽA Kamnik, Matične knjige, R 1710–1727, s. p., 26. 9. 1720).

⁷³⁴ Neposredno potrditev, da je klarisa Ana Marija identična z Marijo Izabelo, hčerko Jurija Maksimilijana iz Zavrha, ponujajo sejni zapisniki kranjskih deželnih stanov. Malo pred redovnimi zaobljubami je namreč kot Marija Sibila (tj. Marija Izabela) prosila stanove za gmotno pomoč (*einen Aufschwürrff*) na poti k nameravanemu samostanskemu življenju, a je bila njena prošnja kot neskladna s pravili zavrjnena (ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 919, sejni

Dve leti za njo je umrl brat **Janez Jožef** (1707–1778), **cistercijan pater Robert**.⁷³⁵ Čeprav je pripadal strogemu, kontemplativnemu redu, v deželi ni bil neznan, saj je dovršen del življenja preživel zunaj kostanjeviške cisterce kot duhovnik na župnijah, inkorporiranih samostanu. Koliko star je vstopil v samostan in kaj je počel pred tem, ostaja neznan. Redovne zaobljube je opravil 1. novembra 1730 in postal kostanjeviški profes, novo mašo je pel 16. julija 1732,⁷³⁶ ni pa znano, kje je bil posvečen v duhovnika.⁷³⁷ Očitno so njegovi predstojniki zgodaj spoznali, da po naravi ni ravno meniški človek. Po samo treh letih meništva je bil namreč pri 26-ih že samostanski ekonom (1733).⁷³⁸ Že naslednje leto ga srečamo zunaj samostana, in sicer kot kaplana na Čatežu ob Savi, kjer je ostal slabo leto (1734–35). Nato je bil večkrat pomočnik v župniji Kostanjevica (1739, 1743, 1750 in 1758), župnijski vikar v Brežicah (1744–45), dvakrat pa je župnikoval – najdlje na Čatežu (1745–49), leto dni pa v Kostanjevici (1754–55). V poznejših letih se je po vsem sodeč vseskozi zadrževal v Kostanjevici, leta 1757 ali 1758 je izpričan kot samostanski celerarij in leta 1759 kot oskrbnik kostanjeviškega gospostva v lasti cisterce. Ob smrti 30. junija 1778 je bil z 71-imi leti najstarejši član konventa.⁷³⁹

Če so se brata in sestra Valvasor, ki so se posvetili redovnemu življenju, morda odrekli dedovanja po teti Ani Mariji, sta ostala samo dva dediča, nečak Jurij Sigfrid (1702–1759), gospodar Zavrha, in nečakinja Marija Ana Maksimilijana (1701–1767). Na to bi kazala vsebina pravde pred ograjnim sodiščem v Ljubljani leta 1735, kjer je Ana Maksimilijana tožila brata, da je v nasprotju s tetino oporoko iz Podšentjurja odpeljal živino.⁷⁴⁰ In kdo sta bila ta dva nečaka podšentjurske graščakinje Ane Marije, oba veliko tesneje povezana s Podšentjurjem kakor njuni sorojenci? Rodila sta se v razmiku manj kot leto dni in sta skupaj ali v bližini preživela približno pol življenja. Edina od sorojencev sta se poročila, oba pozno, malo po tetini smrti, stara 35 in 36 let. Marija Ana Maksimilijana je stopila pred oltar 9. julija 1736 v domači župnijski cerkvi na Svibnem,⁷⁴¹ Jurij Sigfrid pa dve leti pozneje, 29. maja 1738, v ljubljanski stolnici.⁷⁴² Ovira za to, da se brat in sestra tako dolgo nista mogla poročiti, je bila nemara pobožnjaška teta, po smrti svojega brata in svakinje (1717) zadolžena, da skupaj z drugo neporočeno sestro Marijo Ano vodi hišno gospodarstvo. Pri tem gre manjšo vlogo pripisati Mariji

---

zapisniki 45, 1721–1735, fol. 84–84v, 15. 3. 1726). Tudi drugi podatki o sestri Ani Mariji potrjujejo, da gre za završko Marijo Izabelo: doma je bila s Kranjskega in rojena leta 1706 (Hančič, *Klarise na Kranjskem*, str. 54). Podatek o starosti 70 let je Hančič povzel po mrliški matici mekinjske župnije, ki pokojno sicer imenuje Marija Ana in ne Ana Marija, navaja pa tudi leta redovništva in vzrok smrti (NŠAL, ŽA Mekinje, Matične knjige, M 1728–1784, s. p., 18. 7. 1776).

⁷³⁵ Istovetnost patra Roberta z završkim Janezom Jožefom potrjujejo rojstni podatki: rojen 16. julija 1707 (Mlinarič, *Kostanjeviška opatija*, str. 451, 515).

⁷³⁶ Mlinarič, *Kostanjeviška opatija*, str. 451, 515.

⁷³⁷ Ni ga najti med posvečenimi mašniki v Ljubljani, Gradcu, na Dunaju, v Vidmu in Zagrebu. Prim. NŠAL, NŠAL 572, Zapuščina Franc Pokorn, šk. 383, Ordinacijski zapisnik 1577–1824; DAG, XX–C–5, Ordinationsprotokoll 1723–1747; DAW, Ordinationsprotokoll 1709–1750; AAU, ACAU, Ordinazioni sacre, busta 636, Ordinazioni sacre 1717–1741; busta 637, Ordinazioni sacre 1721–1741; NAZ, Protocola Varia – Zapisnici različni, knj. Protokoli Br. 9a, Varia (knjiga ređenika 1668–1751).

⁷³⁸ Mlinarič, *Kostanjeviška opatija*, str. 437, 438.

⁷³⁹ Prav tam, str. 437, 438, 451, 452, 515; NŠAL, NŠAL 572, Zapuščina Franc Pokorn, šk. 375, Čatež ob Savi, poli 3 in 6; šk. 377, Kostanjevica, pole 3, 7 in 8.

⁷⁴⁰ ARS, AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko, knj. 21, protokoli 1731–1736, pag. 779–780, 25. 6. 1735. Teta Ana Marija ni navedena z osebnim imenom, a je iz formulacij »die Erblasserin« in »aus dem Mumblichen Guettl zu S. Georgen« jasno razvidno, za koga gre.

⁷⁴¹ NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, P 1717–1768, s. p.

⁷⁴² NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1718–1745, pag. 379.

Ani, ki se je kmalu preselila v Sevnico,⁷⁴³ medtem ko je Ana Marija bržčas do zadnjega obvladovala razmere v Zavrhu in Podšentjurju.

V podšentjurskem dvorcu je nečakinja **Marija Ana Maksimilijana** (1701–1767), kratko imenovana Marija Ana pa tudi Maksimilijana, morda živila že pred tetino smrtjo, vsekakor pa pozneje, ko si je ustvarila družino. Poleg njene trditve, da je brat iz Podšentjurja odpeljal živino pokojne tete, je zelo pomenljiv podatek v zapuščinskem inventarju njenega soproga, umrlega leta 1759 v Sevnici, češ da je njuna poročna pogodba zgorela okoli leta 1739 v Št. Juriju na Kranjskem (*in Crain zu St. Jörgen*).⁷⁴⁴ Soprog Marije Ane je bil **Sigfrid Karel Gall baron Gallenstein** (* ok. 1694, † 1759), vdovec, ki očitno ni premozel lastne posesti in je po svibenski poročni matici prihajal iz župnije Sv. Križ,⁷⁴⁵ verjetno iz Boštanj ob Savi.⁷⁴⁶ Na svet je prišel neznano kje ubožnima staršema Juriju Adamu Gallu baronu Gallensteinu in Mariji Katarini, rojeni baronici Valvasor iz završke, pozneje medijske rodbinske veje Valvasorjev. Pri približno 37-ih se je leta 1731 prvič oženil, in sicer z Marijo Heleno baronico Jurič iz dvorca Struga na Krki, s katero ni imel potomcev in je umrla najpozneje spomladi 1736.⁷⁴⁷

Revni baron s polnim imenom Sigfrid Karel je največkrat uporabljal samo svoje drugo ime pa tudi sicer so rodbino vsi kratko imenovali *baroni Galli*. Ni dvoma, da sta zakonca Karel in Marija Ana živila v Podšentjurju, kjer se jima je skoraj gotovo rodil tudi sin Franc Jožef Anton, čigar rojstvo 22. februarja 1741 in krst 6. marca poznamo danes iz literature, saj se je krstna matica izgubila.⁷⁴⁸ Lahko tudi, da je otrok zaradi požara, ki je prizadel Podšentjur okoli leta 1739, prišel na svet drugje v svibenski župniji, hči Marija Ana Antonija pa se je potrjeno rodila že v Sevnici (1744).⁷⁴⁹ Selitev Gallove

⁷⁴³ Marija Ana Valvasor si je leta 1722 v Sevnici kupila hišo; kupno pismo je znano iz regesta v njenem zapuščinskem inventarju (StLA, Landrecht, K 1364, Heft 7, Valvasor (1), 25. 6. 1757). V tem štajerskem trgu je živila do smrti konec leta 1756 (NŠAM, Matične knjige, Sevnica, M 1742–1782, s. p., 26. 12. 1756).

⁷⁴⁴ StLA, Landrecht, K 243, v. Gall (2), Heft 10, 13. 12. 1759.

⁷⁴⁵ »Illmus Dominus Sigefridus Carolus Lib. baro de Gall Viduus ex parochia S. Crucis« (NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, P 1717–1768, s. p.). – V kranjski imenjski knjigi ni ne njega ne njegovih staršev (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756)). Tako ne preseneča, da v poročni matici ni imenovan po nobenem gradu ali dvorcu. Čas rojstva Sigfrida Karla je izračunan iz podatka, da mu je bilo ob smrti 65 let (NŠAM, Matične knjige, Sevnica, M 1742–1782, s. p., 3. 11. 1759). Njegova prva žena je bila Marija Helena baronica Jurič s Struge, s katero ni imel otrok (Preinfalk, *Plemiške rodbine. 16. stoletje. I. del*, str. 163).

⁷⁴⁶ Navedba župnije Sv. Križa brez drugih razlikovalnih podatkov (*ex parochia S. Crucis*) kaže, da je šlo za župnijo nedaleč od Svibnega. V poštevek prideta dve župniji s tem patrocinijem: Boštanj ob Savi in Gabrovka. Podmeno, da gre za Boštanj, za zdaj podpira le izpričana navzočnost baronov Gallov od leta 1752 dalje v tamkajšnjih, danes izgubljenih župnijskih maticah (Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 305). V krstnih maticah župnije Gabrovka ni najti ne krsta Sigfrida Karla ne krstov sorojencev pa tudi pozneje ni Sigfrid Karel pustil v njih nobenih sledov (NŠAL, ŽA Sv. Križ–Gabrovka, Matične knjige, R 1673–1700, R 1701–1722, R 1723–1739). Iz svibenske poročne matice ni mogoče povzeti, ali je iz župnije Sv. Križa izviral ali je tam samo domoval.

⁷⁴⁷ Marija Helena je bila krščena 15. aprila 1701 v Šentjerneju kot posthumna hči Volfa Friderika barona Juriča in Judite Terezije, rojene grofice Barbo pl. Waxenstein, poročni dogovor med novoporočencema pa je bil sklenjen 5. oktobra 1731 v Strugi (Preinfalk, *Plemiške rodbine. 16. stoletje*, str. 162, 163).

⁷⁴⁸ Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 336–337.

⁷⁴⁹ Krst hčerke Marije Ane Antonije 13. junija 1744 je sploh prvo pričevanje o navzočnosti družine v Sevnici (NŠAM, Matične knjige, Sevnica, R 1727–1765, s. p.). V zapuščinskem inventarju očeta Sigfrida Karla konec leta 1759 je govor o 19-letnem sinu brez imena in o hudo prizadeti 15-letni hčerki Antoniji (StLA, Landrecht, K 243, v. Gall (2), Heft 10, 13. 12. 1759). Sina z imenom (Franc) Ksaver prvič srečamo 24. novembra 1753, ko so mu kranjski deželni stanovi na očetovo prošnjo omogočili šolanje s podelitvijo Schellenburgovega alumnata (ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 926, sejni zapisniki 1753–1760, s. p., 24. 11. 1753). V poznejših virih je navajan kot Franc in tudi kot Franc Ksaver (StLA, Landrecht, K 243, v. Gall (2), Heft 11, 8. 11. 1764, prezentirano 22. 6. 1765, 21. 8. 1775, 23. 6. 1779). Prim. ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 85, Gall.

družine v sevniški trg, kjer so ostali do močeve smrti,⁷⁵⁰ je časovno povezana s prodajo završke in rubežem podšentjurske posesti, kar se je, kot bomo videli, zgodilo v zgodnjih štiridesetih letih 18. stoletja. Brat Jurij Sigfrid Valvasor ni bil s sestro Marijo Ano Maksimilijano v najboljših odnosih še od časov, ko sta bila oba samska. Priča njunim nesoglasjem smo sredi tridesetih let, ko je Jurij Sigfrid še upravljal s posestjo tudi v imenu svojih sorojencev in se je – po njegovih besedah – sestra polastila upravljanja Podšentjurja.⁷⁵¹

Revna zakonca, ki so ju skrajšano naslavljali kot barona Galla, tudi v Sevnici nista premogla lastnega doma, ampak sta našla zavetje v hiši neporočene tete Marije Ane Valvasor.⁷⁵² Tako kot teta, ki je v Sevnici živela že od dvajsetih let 18. stoletja, sta bila tudi onadva prejemnika skromne letne denarne pomoči kranjskih deželnih stanov, namenjene revnim deželanom.⁷⁵³ Vse uboštvo baronskega para, ki je v poznih letih dobil sina in hudo prizadeto hčerko, je prišlo na površje ob tetini in baronovi smrti. Po smrti tete Marije Ane konec leta 1756⁷⁵⁴ je njeno hišo z zelo skromno opremo po oporoki podedovala nečakinja Marija Ana Maksimilijana.⁷⁵⁵ Kot bomo videli, je bil to čas, ko se je njen brat Jurij Sigfrid, nekoč završki graščak, zdaj pa le stanovski mitničar na Ježici, v Ljubljani drugič oženil (1755) in kmalu zatem umrl (1759). Še večjo revščino kakor brat je v Sevnici tolkla sestra, ki je isto leto kot brata izgubila tudi moža. Sigfrida Karla Galla barona Gallensteina so pokopali na sevniškem župnijskem pokopališču 3. novembra 1759, ko naj bi mu bilo 65 let.⁷⁵⁶ Nekaj mesecev prej je skupaj z ženo z njenim denarjem za 1900 goldinarjev kupil kmečki dvor na Lopati pri Celju, podložen bližnjemu dvorcu Prešnik grofa Groša.⁷⁵⁷ Inventurni komisar je premoženjsko stanje umrlega barona v Sevnici označil kot »največjo revščino« in življenje njegove družine kot beraško. Za Gallovega življenje je celotno majhno gospodarstvo vodila žena, ki se je zdaj, ko v Sevnici ni imela ničesar, niti hiše (podedovano tetino hišo je medtem očitno prodala), s svojim skromnim imetjem preselila na Lopato,

⁷⁵⁰ O navzočnosti družine v Sevnici govorijo po rojstvu hčerke botrstva krščencev, zlasti žene Marije Ane Maksimilijane (NŠAM, Matične knjige, Sevnica, R 1727–1765, s. p., 22. I. 1745, 18. 7. 1746, 7. II. 1749, 27. I. 1751, 6. I. 1752, 17. 6. 1753, 3. I. 1755, 4. I. 1755, 17. I. 1756, 20. 7. 1757, 21. I. 1758, 20. 4. 1759) in precej pozneje njenega moža (Sigfrida) Karla (prav tam, 6. 8. 1754) in sina Franca (II. 10. 1756).

⁷⁵¹ ARS, AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko, knj. 21, protokoli 1731–1736, pag. 779–780, 20. 6. 1735; pag. 785, 25. 6. 1735; pag. 860, 2. 3. 1736; pag. 875, 12. 3. 1736; pag. 876, 13. 3. 1736; pag. 879, 14. 3. 1736. – Marija Ana Maksimilijana je leta 1733 prosila ograjno sodišče, da bi smela sama razpolagati s svojim skromnim premoženjem, ker je že dopolnila 24. leto. Sodišče ji je ustreglo le deloma. Ničesar pomembnejšega namreč ni smela storiti brez soglasja Franca barona Čečerja kot uradno postavljenega zaupnika oziroma skrbnika (*Mitwiser*) (ARS, AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko, knj. 21, protokoli 1731–1736, pag. 500–501, 27. 6. 1733).

⁷⁵² Iz zapuščinskega inventarja Sigfrida Karla Galla barona Gallensteina konec leta 1759 je jasno vidno, da zakonca v Sevnici nista imela nepremičnin (StLA, Landrecht, K 243, v. Gall (2), Heft 10, 13. 12. 1759). Tudi štiri leta prej je v popisu sevniških hiš navedena samo hiša tete Marije Ane Valvasor (StLA, Landschaftliches Archiv Antiquum, Gruppe I, Häuserzählung 1754 K 18, H 69, No. 88, Markt Lichtenwald, 18. 7. 1755), kupljena leta 1722 (gl. op. 743).

⁷⁵³ Prvič sta pomoč prejela oba skupaj leta 1741 (ko še nista živela v Sevnici), nato pa v enaki višini 30 goldinarjev Sigfrid Karel (praviloma naveden kot Karel) vsako leto od leta 1744 do svoje smrti (ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 924, sejni zapisniki 1731–1779, s. p., 30. I. 1741, 15. 2. 1742, 28. 3. 1743, 22. I. 1744, II. 3. 1745, 8. 3. 1746, 23. II. 1748, 12. I. 1750, I. 12. 1750, 2. 12. 1751, 22. I. 1753, 10. 12. 1753, 29. 3. 1756, 26. 3. 1757, 23. 12. 1757, 24. 12. 1758).

⁷⁵⁴ NŠAM, Matične knjige, Sevnica, M 1742–1782, s. p., 26. 12. 1756.

⁷⁵⁵ Oporoka je omenjena v dedni izjavi Karla Sigfrida Galla barona Gallensteina (StLA, Landrecht, K 1364, Heft 7, Valvasor (I), 22. 6. 1757).

⁷⁵⁶ NŠAM, Matične knjige, Sevnica, M 1742–1782, s. p., 3. II. 1759.

⁷⁵⁷ Baronovi dolgovi so sicer občutno presejali njegovo imetje, in to za skoraj 1755 goldinarjev. Zaradi uboštva je moral 19-letni sin Franc Ksaver pustiti šolanje in se vrniti domov, kjer je materi že bila v breme 15-letna hroma in nema hči Antonija. Pokojni baron Gall je sam premogel le posojilo v višini 1700 goldinarjev, naloženo pri grofu Barbu s Slatne na Kranjskem, tj. natanko toliko, kot je po poročni pogodbi dolgoval ženi (StLA, Landrecht, K 243, v. Gall (2), Heft 10, 13. 12. 1759).

uro hoda od Celja.⁷⁵⁸ Preselitev iz Sevnice, kjer so Gallovi preživeli vsaj petnajst let, je za okrnjeno družino pomenila najbrž najnižjo točko, toda po zaslugi mladega sina Franca so si hitro in dobro opomogli. Mladenič je leta 1764 na dražbi kupil dvorec Ravne (Gutenpihl) pri Šoštanju,⁷⁵⁹ kjer je pri njegovi mladi družini⁷⁶⁰ v 67. letu preminila tudi mati Marija Ana Maksimilijana, rojena Valvasor, pokopana 12. decembra 1767 v Šoštanju.⁷⁶¹

Njen leto dni mlajši brat **Jurij Sigfrid pl. Valvasor** (1702–1759) je po odhodu obeh bratov v redovno življenje ostal edino upanje svojega ožjega sorodstva, da se bo Valvasorjevo ime nadaljevalo tudi po njihovi, nekoč medijski in zdaj završki Jernejevi veji. Po smrti staršev srečujemo mladeniča najprej na jezuitski gimnaziji v Ljubljani (1719–1721),⁷⁶² od koder se je po zaključku šolanja po vsej verjetnosti vrnil domov, kjer sta ga čakali očetova posest in obveznost, da sorojencem izplača dedne deleže.⁷⁶³ Pri 24-ih, ko je bil že goden za ženitev, je namesto zakonskega življenja doživel ljubezen z navadno kmečko hčerko Nežo Gvardjan s Konjščice. Ta mu je 10. marca 1727 rodila nezakonsko hčerko Jero, katere poznejše življenje je zavito v skrivnost, če ni sploh umrla kot otrok.⁷⁶⁴

Če odštejemo zadnja leta njegovega življenja, je malo znanega tudi o Juriju Sigfridu. Ko se je leta 1736 k njegovi sestri priženil Gall baron Gallenstein in sta se zakonca naselila v sosednjem Podšentjurju, je moralo postati v Zavrhju precej samotno. Dve leti za sestro je tako tudi završki gospod Jurij Sigfrid prvič stopil pred oltar, star 36 let. Nevesta, vdova Renata Suzana pl. Prückner, rojena Lukančič (Lukantschitsch) pl. Hertenfels (* 1695, † 1741), je bila sedem let starejša 43-letnica brez otrok, tako da ni bilo veliko upanja za potomstvo. Rodila se je v Škofji Loki⁷⁶⁵ in izviralala iz leta 1671 poplemenitene kranjske rodbine.⁷⁶⁶ S prvim možem, konjeniškim častnikom Krescencijem Lovrencem pl. Prücknerjem (Prickner), ki ni izviral s Kranjskega, je sklenila poročno pogodbo leta 1718 v Ljubljani,⁷⁶⁷ nato pa sta

⁷⁵⁸ StLA, Landrecht, K 243, v. Gall (2), Heft 10, 17. 12. 1759, 9. 1. 1760, 10. 4. 1760.

⁷⁵⁹ Prav tam, Heft 11, 8. 11. 1764.

⁷⁶⁰ Bil je poročen z Ano Rozino pl. Sallenstein, ki mu je prvega otroka rodila v Ravnah 23. novembra 1764 (NŠAM, Matične knjige, Šoštanj, R 1758–1770, pag. 111). Prim. ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 85, Gall.

⁷⁶¹ Šoštanjska mrliška matica jo imenuje samo Maksimilijana baronica Gall, starost 62 let pa je popravljena na ustrežnejših 67 (NŠAM, Matične knjige, Šoštanj, M 1758–1770, s. p., 12. 12. 1767).

⁷⁶² Prvo leto (1719) je naveden kot študent sintaktičnega razreda in naslednje leto na poetiki, obakrat pa kot konviktor prve mize, tj. med premožnejšimi študenti; pri obeh vpisih je imenovan samo z drugim imenom Sigfrid in neupravičeno z baronskim naslovom (Črničev (ur.), *Ljubljanski klasiki*, str. 172, 173). Kongregacijska knjiga Marije Vnebovzete ga prav tako imenuje baron, leta 1720 v poetičnem razredu in 1721 v zadnjem, retoričnem; tu je njegovo drugo ime pomotoma zapisano kot Sigmund (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 578, 582).

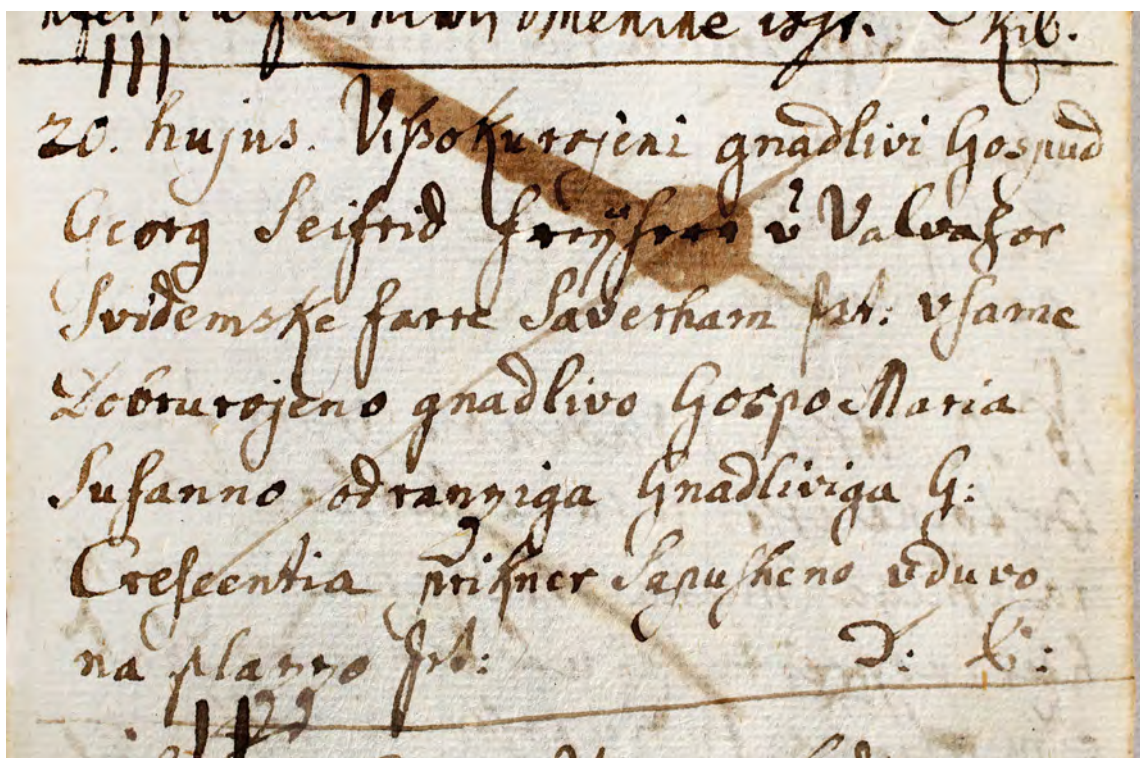
⁷⁶³ O njegovem upravljanju z zapuščino tudi v imenu sorojencev obstaja nekaj zapisov v protokolih kranjskega ograjnega sodišča; zadevajo predvsem obračune, ki jih je bil dolžan predlagati sodišču (ARS, AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko, knj. 21, protokoli 1731–1736, pag. 36, 779–780, 785, 875, 876, 879).

⁷⁶⁴ Vpis Jerinega krsta z datumom 14. marec 1727, štiri dni po rojstvu, je Peter Radics okoli leta 1900 še videl v danes izgubljeni svibenski krstni matici 1724–1764 (ARS, AS 984, Radics pl. Peter Pavel, šk. 7, mapa XXVIII, F, Karel, najstarejši polbrat Janeza Karla).

⁷⁶⁵ Renata Suzana je bila krščena 18. oktobra 1695 v Škofji Loki, in sicer kot prvorojenka Janeza Pavla Lukančiča pl. Hertenfelsa (1673–1716) iz njegovega prvega zakona z Marijo Suzano, rojeno Otto pl. Rosenbüchl (NŠAL, ŽA Škofja Loka, Matične knjige, R 1688–1702, s. p., 18. 10. 1695). Več o njej: Golec, *Valvasorji*, str. 435–438.

⁷⁶⁶ O škofjeloški trgovsko-podjetniški rodbini Lukančič pl. Hertenfels gl. Preinfalk, *Plemiške rodbine. 17. stoletje. 1. del*, str. 102–110.

⁷⁶⁷ Poročna pogodba, datirana v Ljubljani 27. februarja 1718, je znana iz Prücknerjevega zapuščinskega inventarja (pag. 15/ Nr. 3), poroke pa ni ne v ljubljanski poročni matici ne v škofjeloški ali starološki (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1718–1745; ŽA Škofja Loka, Matične knjige, Ind P 1652–1791; ŽA Stara Loka, Matične knjige, Ind P 1652–1789).

Slovenski oklic Jurija Sigfrida Valvasorja in Renate Suzane Prückner, rojene Lukančič pl. Hertenfels, v slovenski oklicni knjigi ljubljanske stolne župnije 20. maja 1738 (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Razne knjige, oklicna knjiga 1737–1759, fol. 5; foto: Igor Lapajne).

najverjetneje skupaj živela v krajih močevega službovanja zunaj domače dežele, med drugim v Pragi.⁷⁶⁸ Prückner, ki je zaradi vojaških zaslug tri leta pred smrtjo postal kranjski deželan,⁷⁶⁹ je umrl leta 1734 v Ljubljani,⁷⁷⁰ kjer ni premožgel lastne hiše pa tudi sicer ni imel ob smrti nobenih nepremičnin, temveč le denarne naložbe.⁷⁷¹ 43-letno Renato Suzano, ki je kot vdova stanovala nekje na Mestnem trgu, je po štirih letih vdovstva zasnubil sedem let mlajši Jurij Sigfrid Valvasor. Poroka je bila 29. maja 1738 v nevestini takratni domači župniji.⁷⁷² Njeno premoženje, katerega vrednosti žal ne poznamo, najbrž

⁷⁶⁸ Prückner v prošnji za deželanstvo ni izpričal, kje vse je 38 let služboval, ampak je sumarno navedel le »različne kraje« (ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 846, Pisma deželanstva, P-27, Prückner, s. d., ad 3. 2. 1731). Iz regesta neke pobotnice z dne 2. septembra 1730 je vidno, da je bil tedaj v Pragi in da je svojo četo prepustil drugemu poveljniku (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 86, fasc. XXXVI, lit. P-101, 26. 2. 1734, pag. 15–16/Nr. 5).

⁷⁶⁹ ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 846, Pisma deželanstva, P-27, Prückner, s. d., 3. 2. 1731. – Iz deželanske diplome in prošnje izhaja, da Prückner ni imel otrok, zato je prešlo deželanstvo na posvojenca Egidija pl. Prücknerja, sina njegovega brata.

⁷⁷⁰ Kot že nekdanji častnik je umrl 16. februarja 1734 (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1658–1735, pag. 339).

⁷⁷¹ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 86, fasc. XXXVI, lit. P-101, 26. 2. 1734.

⁷⁷² NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1718–1745, pag. 379. – Slovenska oklicna knjiga za razliko od poročne imenuje ženina baron in navaja tudi pomembna podatka, bivališči mladoporočencev: »20. hujus Vifsokurojeni gnadlivi Gospud Georg Seifrid Freyherr v[on] Valvafor Svidemske farre Säverham Ist:[anovanjem] ufame Dobrurojeno

pa je bilo prav majhno,⁷⁷³ je morda nekoliko ublažilo Valvasorjeve materialne težave, ki se kažejo v odprodaji posesti, vendar je ni več moglo ustaviti. Zakonca sta po poroki živela v Zavrhu in nista imela otrok.⁷⁷⁴ Njun zakon je bil kratek, saj so završko graščakinjo Renato Suzano le dobra tri leta po poroki, 18. oktobra 1741, pokopali v Valvasorjevo rodbinsko grobnico na Mediji, staro 46 let.⁷⁷⁵

Tista leta so bila za Valvasorje pod Kumom sploh precej razburkana in za nadaljnji tok dogodkov ključna. Ne vemo sicer, kako so se nečaki in nečakinji podšentjurske graščakinje Ane Marije, med njimi dva redovnika in redovnica, pogodili za tetino dediščino in kako se je za Jurija Sigfrida izteklo pravdanje za ženino dediščino, ki so jo zahtevali njeni sorojenci (1743–1745).⁷⁷⁶ Že prej, okoli leta 1739, je v Podšentjurju gorelo, med rojstvoma svojih dveh otrok (1741 in 1744) se je njegova sestra Marija Ana Maksimilijana, poročena Gall baronica Gallenstein, z družino odselila k teti v Sevnico, Jurij Sigfrid je prav nekje v tem času, po ženini smrti, izgubil Zavrh, za Valvasorjevo družino pa je bil izgubljen tudi Podšentjur.

Podrobnosti obeh posestnih izgub niso znane, vemo le, da je Jurij Sigfrid Zavrh prodal in da so deželni stanovi Podšentjur zarubili zaradi nakopičenih davčnih zaostankov. Ni pa ugotovljeno, kdaj natanko se je to zgodilo in kdo je bil tedaj nominalno lastnik Podšentjurja, vsi nečaki in nečakinje Ane Marije ali samo Jurij Sigfrid. Kranjska imenjska knjiga je glede teh vprašanj le deloma v pomoč. Kot je znano, podšentjurska imenjska renta, približno 15 goldinarjev in pol, v imenjski knjigi sploh nikoli ni bila prenesena na Valvasorje, ampak so jo vse od konca 17. stoletja vodili na ime grofice Wazenberg. Šele leta 1744 so rento z nespremenjeno višino prepisali Mariji Tereziji Merherič, imenovani Fabjanič, ki je zarubljeni Podšentjur tedaj dobila od deželnih stanov.⁷⁷⁷ Finančne težave Jurija Sigfrida Valvasorja se v imenjski knjigi jasno kažejo že v tridesetih letih. Tako se je imenjska renta, ki se je nanašala na Zavrh, leta 1737 s približno 31 goldinarjev in pol zmanjšala skoraj za polovico, za 14 goldinarjev, ki so bili prepisani Janezu Andreju pl. Mordaxu, lastniku gospostev Gomila in Radeče.⁷⁷⁸

---

gnadljivo Gospo Maria Sufsanno od ranziga Gnadliviliga G:[ospuda] Crefcentia Prikner Sapuſheno vduvo na plazzo Ist:[anovanjem] (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Razne knjige, šk. 30, oklicna knjiga 1737–1759, fol. 5, 20. 5. 1738). Nevesta na Mestnem trgu ni imela lastne hiše, ampak je tam zgolj prebivala (prim. Suhadolnik, Anžič, *Mestni trg*).

⁷⁷³ Renata Suzana je po očetu Janezu Pavlu Lukančiču pl. Hertenfelsu podedovala njegovo skromno desetino od treh hub na Svetju pri Sori in jo že leta 1721 prodala (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 275v). Njeni polbrat in polsestri so se v svojih zahtevah po njeni dediščini sklicevali na poročno pogodbo, sklenjeno 10. maja 1738, katere vsebina pa ni znana (ARS, AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko, knj. 23, protokoli 1741–1746, pag. 497, 27. i. 1744).

⁷⁷⁴ V vrsti svibenskih krstnih matic je polstoletna vrzel od leta 1713 do 1764 (Krampač, *Vodnik po matičnih knjigah*, str. 101), vsekakor pa se noben otrok zakoncev Valvasor ni rodil v Ljubljani (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1692–1740). Ključni dokaz, da zakonca Valvasor nista imela otrok, ponujajo protokoli kranjskega ograjnega sodišča, pred katerim so sorojenci Renate Suzane zahtevali dediščino od vdovca Jurija Sigfrida (ARS, AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko, knj. 23, protokoli 1741–1746, pag. 476, 497, 529, 563–564, 667–668).

⁷⁷⁵ Mrliška matica župnije Vače ne navaja pokojnične starosti, govori pa o kraju pokopa in umrlo imenuje z drugim, običajnejšim imenom Suzana, a tudi z dekliškim priimkom (*nata Lukantschitsch*) in s krajem bivanja, Zavrhom (*ex Najdorf*) (NŠAL, ŽA Vače, Matične knjige, M 1723–1751, s. p.). Ključna podatka sta navedba bivališča in pokojničinega dekliškega priimka, s pomočjo katerih je bilo mogoče ugotoviti identiteto Renate Suzane kot žene Jurija Sigfrida in izslediti njen izvor, saj smo jo dotlej poznali le po priimku njenega prvega moža.

⁷⁷⁶ Vdovec Jurij Sigfrid je zatrjeval, da ga je žena tik pred smrtjo pred pričami imenovala za glavnega dediča, njeni sorojenci pa so zahtevali, naj to tudi dokaže (ARS, AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko, knj. 23, protokoli 1741–1746, pag. 476, 497, 529, 563–564, 667–668).

⁷⁷⁷ Prenos v imenjski knjigi izrecno govori o rubežu zaradi nakopičenih davčnih zaostankov in o podaritvi posesti novi lastnici (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 69).

⁷⁷⁸ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 102. – O Mordaxu: Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 158, 401.

Nekdanji Valvasorjev dvorec Zavrh, danes Bostičeva domačija (foto: B. Golec, marec 2014).

Tu nas imenjska knjiga žal zapusti, ker pri Valvasorjevi posesti vse do nastavitve nove knjige (1757) niso ažurirali nadaljnjih, ključnih posestnih sprememb.⁷⁷⁹

Med izgubo Zavrha in Podšentjurja ni moglo miniti veliko časa, oba sta šla v tuje roke najpозnejše leta 1743. Če upoštevamo, da je novi lastnik Zavrha Jožef Ernest pl. Scarlichi v začetku leta 1752 poročal o svojih prihodkih od odkupov rojenjakov in primščin za obdobje devetih let, je moral postati gospodar leta 1743 ali 1742.⁷⁸⁰ Kot je izpričal sam, je kupil posest neposredno od Jurija Sigfrida Valvasorja.⁷⁸¹ Za Podšentjur pa vemo, da je bil pod stanovsko upravo vsaj od pomladi 1743. Poveden je

⁷⁷⁹ Naslednji lastnik Zavrha Jožef Ernest pl. Scarlichi ni bil vpisan v imenjsko knjigo ne s to ne s kakšno drugo posestjo (prim. indeks h knjigi št. 6). Pri ugotavljanju spremembe lastništva prav tako ni v nobeno pomoč kranjska deželna deska. Ob njeni nastavitvi v petdesetih letih 18. stoletja so se oprli na imenjsko knjigo in kot lastnika vpisali že davno pokojnega Jurija Maksimilijana Valvasorja, tu imenovanega Maks in nepravilno baron. Sledil mu je Mihael Angelo baron Zois, vpisan na podlagi kupne pogodbe z dne 8. julija 1762 (ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, gl. knj. V, fol. 462). Baron Zois je pogodbo sklenil s prodajalcem Jožefom Ernestom pl. Scarlichijem, v njej pa ni nobenih podatkov o prejšnjih lastnikih (prav tam, Q16, 1. modri kvatern, fol. D 1–2). Leta 1759 je posest obsegala približno 19 hub in pol, brez vinogradov (prav tam, Q1, 1. železnobarvni kvatern, fol. K 21v).

⁷⁸⁰ ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 119, RDA, N 157, No. 10, 29. 1. 1752. – Jožef Ernest pl. Scarlichi je sicer kot lastnik Zavrha prvič izpričan leta 1749, ko se je podpisal pod napovedno tabelo terezijanskega katastra (prav tam, No. 4, 10. 11. 1749). Med pravedanjem z ženinimi sorojenci za dediščino je Jurij Sigfrid spomladi 1745 pred ograjnim sodiščem v Ljubljani mimogrede izjavil, da »je bila posest prodana« (ARS, AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko, knj. 23, protokoli 1741–1746, pag. 668, 8. 4. 1745).

⁷⁸¹ ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 119, RDA, N 157, ad 10, 29. 12. 1753.

Nagrobnik leta 1759 umrlega Jurija Sigfrida Valvasorja s slabo vidnim napisom na zunanji steni cerkve na Ježici pri Ljubljani (foto: B. Golec, januar 2013).

ukaz poverjeniškega urada kranjskih deželnih stanov z dne 17. maja 1743, naj stanovski rentni mojster prejme denar za nabavljeno živino, potrebno za obdelavo polja dvorca Podšentjur.⁷⁸² Do rubeža je torej prišlo po požaru, ki naj bi bil okoli leta 1739, in pred majem 1743, prejkone po rojstvu sina zakoncev Gall baronov Gallenstein (1741). Po navedbi poznejšega lastnika Janeza Jožefa Čopa naj bi deželni stanovi upravljali to posest nekaj let, preden so jo podarili Tereziji Merherič. Ko je Čop leta 1748 kupil dvorec od omenjene prehodne lastnice, je bil ta v izjemno slabem stanju.⁷⁸³

Vse kaže, da je Marija Terezija Merherič, imenovana Fabjanič, prišla do podšentjurske posesti z uveljavljanjem t. i. stanovske pravice, tako da je prevzela poravnavo davčnih zaostankov. Jurij Sigfrid Valvasor se je leta 1746 zoper njo pritoževal pri deželnih stanovih. Ohranjen je spremni dopis njegove pritožbe, ki jo je poverjeniški urad kranjskih deželnih stanov 8. julija 1746 poslal Merheričevi in stanovskemu rentnemu mojstru z ukazom, naj o zadevi poročata. Iz skopega povzetka je razvidno zgolj to, da je Jurij Sigfrid zahteval odstop dvorca (*Abtretung des Hoff's St. Jörgen*).⁷⁸⁴ Najbrž je upal,

da bo lahko imel vsaj mali Podšentjur, če je že moral izgubiti Zavrh, in da bo tako ostal gospodar in zemljiški gospod na svojem, čeravno na skromni posesti.

Tako kot ne vemo, koliko je Jurij Sigfrid iztržil od prodaje posesti in koliko mu je ostalo po poravnavi dolgov, tudi ni znano, kaj natanko je počel in kje se je zadrževal v naslednjih letih, preden je pristal v službi mostnarja na črnuškem mostu nad Ljubljano. Očitno je leta 1746 opravljal neko službo na Kamniškem, saj ga srečamo na sodni obravnavi deželskega sodišča Križ, in sicer kot prvega med tremi člani sodnega zbora. Zatem se njegovo ime pojavi v Krškem, kjer se je jeseni 1754 zapletel v spor s Ferdinandom baronom Čečerjem in se znašel celo v zaporu.⁷⁸⁵ Iste leta je v terezijanskem popisu prebivalstva izpričan kot gostaç v hiši vdove steklarja Struppyja nedaleč od ljubljanskega magistrata (Mestni trg 3).⁷⁸⁶ Kupnina od prodane posesti mu je seveda nezadržno kopnela, zato je slednjič

⁷⁸² ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 131, fasc. 84, snopič 31, Herrschaft und Güter, Hof St. Georgen, 17. 5. 1743.

⁷⁸³ ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 115, RDA, N 147, ad No. 5, 26. 8. 1755; No. 6, 16. 9. 1755.

⁷⁸⁴ ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 584, fasc. 323, Herrschaft Hof St. Jörgen, 8. 7. 1746.

⁷⁸⁵ Potem ko se je nad Čečerjem znesel s palico, si je pri deželni pravdi v Ljubljani najprej prislužil hišni pripor, nato pa se je moral baronu javno opravičiti in presedeti četrta leta v zaporu na ljubljanskem gradu (ARS, AS 307, Deželno sodišče v Ljubljani, neurejeno gradivo, Stari kriminalni referat, 6. 10. 1746, 13. 12. 1754).

⁷⁸⁶ NŠAL, NŠAL 100, KAL, fasc. 117, Popis prebivalstva 1754, 3. Ljubljana, In Districtu Vicarij Junioris, s. d., s. p. Prim. Šturm (ur.), *Ljubljanske družine*, str. 100.

moral poskrbeti za redne dohodke. Plemiško poreklo, priimek Valvasor, daljni sorodniki in prijateljske zveze so bili dejavniki, ki so ga naslednje leto (1755) privedli v službo deželnih stanov. Položaj sicer ni bil ugleden in tudi ne rezerviran izključno za plemiče oziroma deželane. Ko je že dodobra zakorakal v petdeseta leta, je zasedel izpraznjeno mesto mostninskega prejemnika na črnuškem mostu nedaleč od Ljubljane. V mostninski hiši, t. i. Tavčarjevem dvoru na desnem bregu Save pri Ježici,⁷⁸⁷ je dočkal tudi konec življenja, ki ni bil več daleč. Do zadnjega so njegov vsakdanjik zapolnjevala pobiranje mostninske pristojbine in pogajanja z neplačniki mostnine, so mu pa namesto naziva mostninski prejemnik, ki ga je imel njegov neplemiški predhodnik, priznavali nekoliko boljši naziv inšpektor.⁷⁸⁸ Most čez Savo je bil sicer zelo pomembna postaja na glavni prometnici od Ljubljane proti Dunaju, zato so stanovi mostninarsko službo pozneje zaupali še več drugim siromašnim plemičem,⁷⁸⁹

Po štirinajstih letih vdovstva je Jurij Sigfrid Valvasor, zdaj že kot mostninar, stopil še drugič pred oltar, prav tako kot prvič v Ljubljani, in to v cerkvi bosonogih avguštincev. 25. avgusta 1755 je vzel za ženo Franciško Jožefo Wirth, rojeno Strukl (* ok. 1730, † 1772), vdovo Dunajčanka, ki je tako kot prej njegova prva žena stanovala v mestnem središču, in sicer v isti hiši na Mestnem trgu kot on.⁷⁹⁰ O mladi vdovi Wirthovi, ki naj bi prišla z Dunaja in se je pred prvo poroko pisala Strukl, je sicer zelo malo znanega. Rodila se je okoli leta 1730 in bila torej četrto stoletja mlajša od moža, skoraj gotovo pa ni imela plemiških korenin.⁷⁹¹

⁷⁸⁷ Tavčarjev dvor je dobil ime po Karlu Tavčarju iz Ljubljane, ki je bil njegov lastnik v drugi polovici 19. stoletja, ko so hišo, v kateri so pobirali mostnino, še imenovali Grad (Schumi, Die Pfarre Ježica, str. 171).

⁷⁸⁸ Jurij Sigfrid Valvasor je mesto mostninskega prejemnika oziroma inšpektorja nastopil po 22. januarju 1755, ko je umrl njegov predhodnik Janez Mihael Zupančič (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Peter, Matične knjige, M 1749–1779, pag. 44), in pred 26. aprilom 1755, ko je izpričan kot »Laaf!t: Inspector an der Tschernutscher Pruckhen« (ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 28, fasc. 11, pag. 363–365). Njegov predhodnik na tem mestu se je do zadnjega imenoval le mostninski prejemnik: »Landschaftl: Pruken=Mauth Einnehmer« (prav tam, pag. 321–322, 4. 5. 1754). O Valvasorjevi mostninarski službi v letih 1755–1759 gl. tudi: prav tam, pag. 346–348, 355–365, 368, 374, 376–377, 381–384, 386–389, 398–399. Sam se je na začetku svoje službe, nedatiranega dne leta 1755, podpisal samo kot »Bruggen Mauth Einnehmer« (prav tam, pag. 397, ad 24. 5. 1755), stanovi pa so ga po smrti naslavljali z obema nazivoma, kot prejemnika in kot inšpektorja (prav tam, pag. 418 in 419, 13. 7. 1759).

⁷⁸⁹ Za Valvasorjem je postal mostninski inšpektor Franc Adam baron Zierheim (ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 28, fasc. 11, [Varia], pag. 422–423, 10. 3. 1760, 16. 3. 1760). Radics navaja poleg lokacije mitninske hiše, poznejšega Tavčarjevega dvora, še dva mostninarja z inšpektorskim nazivom, oba barona: Jožefa Nimburga in Karla Bernarda Rauberja (Radics, *Johann Weikhard*, str. 349). Pozneje je bil tukajšnji mitničar do smrti leta 1793 Franc Saleški Gall baron Gallenstein (Golec, Valvasorjevo neznano potomstvo (I. del), str. 378, 380).

⁷⁹⁰ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1745–1770, s. p., 25. 8. 1755. – V poročni matici je naslovljen kot baron (*L: B: à Valvasor*), nevesta pa kot vdova, plemenita in Dunajčanka (*de Wirthin vidua Viennensi*). Baronski naslov mu za razliko od vpisa prve poroke (1738) daje tudi slovensko pisana oklicna knjiga: »23. hujus. Dobru rojeni gnadlu Gospud Georg Seyffrid Baron Valvasor vdouz v. Suetiga Petra farre permošto zhes Savo Ist.[anovanjem] vfame Gnadlivo [popravljen iz: Shlahtno] Gospo Francisco Josepho de Wirthin Sapusheno vduvo na plazzo Ist.[anovanjem].« NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Razne knjige, šk. 30, oklicna knjiga 1737–1759, fol. 149v, 23. 8. 1755. – Po popisu prebivalstva iz leta 1754 sta oba stanovala v hiši vdove Struppyjeve (NŠAL, NŠAL 100, KAL, fasc. 117, Popis prebivalstva 1754, 3. Ljubljana, In Districtu Vicarij Iunioris, s. d., s. p. Prim. Šturm (ur.), *Ljubljanske družine*, str. 101).

⁷⁹¹ Nevestin dekliški priimek (*nata Strucklin*) je znan iz vpisa njene tretje poroke 23. decembra 1759 (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1745–1770, pag. 219). Ko so jo 26. maja 1772 odnesli k počitku na pokopališče sv. Florijana v Karlovcu – tedaj je bila poročena že četrtič, in sicer Pojanović – je dekliški priimek vpisan kot »de Strukl«, starost pa 45 let (HDA, Zbirka matičnih knjiga, Matične knjige rimokatolika, Župa Sv. Trojstvo–Karlovac, M–349, matica umrlih 1737–1784., pag. 303). Navedba o starosti se za pet let razhaja s tisto v popisu prebivalstva leta 1754, ko naj bi bilo Jožefi 22 let (NŠAL, NŠAL 100, KAL, fasc. 117, Popis prebivalstva 1754, 3. Ljubljana, In Districtu Vicarij Iunioris, s. d., s. p. Prim. Šturm (ur.), *Ljubljanske družine*, str. 101). Sodeč po dekliškem priimku bi bila lahko po rodu s slovenskega ozemlja, se pa vsekakor ni rodila v Ljubljani (prim. NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, Rep R 1692–1740; ŽA Ljubljana–Sv. Peter, Matične knjige, Rep R 1668–1731). O njenem morebitnem plemiškem

Nobeden od novoporočencev ni mogel biti pri denarju, zato sta v prizadevanjih za lastno eksistenco pač združila skromne moči. Jurij Sigfrid pl. Valvasor se torej vsaj v zadnjem obdobju ne kaže kot človek z neurejenim življenjem. Bolj kot kaj drugega se ga je v življenju držala smola. Gotovo mu je bilo v takih razmerah v tolažbo, ko so ga kdaj pomotoma imenovali baron, tako, denimo, v obeh oklicih v ljubljanski stolni župniji leta 1738 in 1755.⁷⁹² Umrli je manj kot štiri leta po drugi poroki, 17. marca 1759, star še ne 57 let.⁷⁹³ V oporoki je vse zapustil ženi,⁷⁹⁴ ki se je devet mesecev po njegovi smrti poročila tretjič in nato še četrtič ter preminila leta 1772 v Karlovcu.⁷⁹⁵ Zapuščinski inventar prikazuje njegovo imetje kot eno najskromnejših plemiških zapuščin na Kranjskem v tem času.⁷⁹⁶ Rodbinski arhiv iz Zavrha se je medtem očitno že izgubil, saj je imel mostninski prejemnik Valvasor med listinami le peščico spisov in mostninsko knjigo, vse šele iz zadnjih let življenja.⁷⁹⁷

Kar pa zadeva podšentjurski graščinski arhiv, lahko upravičeno sklepamo, da so deželni stanovi po rubežu poskrbeli le za urbarje in druge zapise gospodarske narave. Zasebne zadeve Ane Marije pl. Valvasor in njenih predhodnikov jih kajpak niso zanimale. Kratko obdobje med okoli 1740 in 1744, ko se je Podšentjur znašel pod prisilno stanovsko upravo, imamo torej lahko za čas, v katerem je zgodovinski spomin podšentjurskega dvorca doživel čistko. Kot je bilo povedano, je dvorec že okoli leta 1739 prizadel požar, ki naj bi upepelil poročno pogodbo Marije Ane Maksimilijane z baronom Gallom.

---

izvoru obstaja močan dvom. V oklicni knjigi so jo namreč najprej označili za »zlahatno gospo«, potem pa popravili v »gnadljivo gospo«.

⁷⁹² (NŠAL, Ljubljana–Sv. Nikolaj, Razne knjige, šk. 30, oklicna knjiga 1737–1759, fol. 5, 20. 5. 1738; fol. 149v, 23. 8. 1755).

⁷⁹³ V mrliški matični knjigi župnije Ljubljana–Sv. Peter je vpis o smrti oziroma pokopu Jurija Sigfrida Valvasorja izostal (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Peter, Matične knjige, M 1749–1779, pag. 107–108). Literatura navaja kot datum smrti 15. marec (Witting, *Beiträge zur Genealogie* (1894), str. 145; Radics, *Johann Weikhard*, str. 349), ki je napačno preračunan iz napisa na nagrobniku na zunanji steni cerkve na Ježici, da je umrl na 16. dan pred aprilskimi kalendami. Ta dan pride namreč na 17., ne na 15. marec. Glede na nastanek Valvasorjeve oporoke 8. marca in datacijo zapuščinskega inventarja 27. marca je datum smrti 17. marec več kot verjeten (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III. serija, U–V–13, 8. 3. 1759; AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 118, fasc. XXXXVII, lit. U–V–32, 27. 3. 1759).

⁷⁹⁴ ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III. serija, U–V–13, 8. 3. 1759.

⁷⁹⁵ Golec, *Valvasorji*, str. 444–446.

⁷⁹⁶ Z vrednostjo nekaj manj kot 661 goldinarjev, od česar je skoraj tretjino predstavljala zaloga vina, se je znašlo šele na 105. mestu od 119 zapuščin kranjskih plemičev, umrlih v desetletju 1751–1760. Pokojni ni premogel nepremičnin in denarja, prav tako ne dragocenosti in slik. Daleč pod povprečno velikostjo plemiških knjižnic je tudi 25 popisanih knjig različnih žanrov in strokovnih področij, med njimi najvišje ocenjena *Slava vojvodine Kranjske* pokojnikovega starega strica. ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 118, fasc. XXXXVII, lit. U–V–32, 27. 3. 1759. – O plemiških zapuščinah v desetletju 1751–1760 gl. Štuhec, *Besede, ravnanja in stvari*, str. 183–186; o knjižnicah prav tam, str. 255–256.

⁷⁹⁷ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 118, fasc. XXXXVII, lit. U–V–32, 27. 3. 1759.

KRATKOTRAJNO LASTNIŠTVO TEREZIJE PL. MERHERIČ, IMENOVANE FABJANIČ

Kot smo videli, so Podšentjur leta 1744 v kranjski imenjski knjigi prepisali na Marijo Terezijo Merherič, imenovano Fabjanič z Lisičjega (*Frajle Maria Theresia Merharitschin genant Fabianitschin von Gejrau*), ki je zarubljeno Valvasorjevo posest dobila od deželnih stanov. Imenjska knjiga govori o rubežu zaradi nakopičenih davčnih zaostankov (*wegen anerloffenen grossen Ausstandt eingezozen*) in o podaritvi posesti (*doniert*) novi lastnici.⁷⁹⁸

Marija Terezija pl. Merherič, imenovana Fabjanič (1692/95–1765), zadnja lastnica, preden je v Podšentjurju zagospodarila rodbina Čop, je bila za razliko od Valvasorjev zopet le prehodna gospodarica. Deželni stanovi so ji zanemarjeni dvorec s posestjo podarili v zameno za obresti ali glavnico pri njih naloženih posojil. Zakaj se je samska petdesetletnica iz Ljubljane odločila za takšno potezo, lahko spet samo ugibamo. Oddaljeni zanemarjeni dvorec v kumljanskih hribih zagotovo ni bil privlačen za bivanje, še zlasti če je bila starajoča se plemiška gospodična rada v družbi, ki ji je v deželni prestolnici gotovo ni manjkalo. Morda je računala, da si bo z oddajanjem Podšentjurja v najem ali z upravljanjem po oskrbniku povečala dohodke v primerjavi s tem, kar je dotlej prejemale od obresti naloženih posojil. Kakor koli, najpozneje po štirih letih je spoznala, da se ji naložba v posest ni splačala. Tako je 10. junija 1748 v Ljubljani sklenila kupoprodajno pogodbo z zakoncema Janezom Jožefom in Marijo Konstancijo Čop⁷⁹⁹ in spet postala samo rentnica brez zemljiške posesti. V imenjski knjigi ni namreč na njeno ime vpisana nobena druga posest razen leta 1744 pridobljenega Podšentjurja, pri čemer do nastavitve nove imenjske knjige leta 1757 tudi tu ni bilo ažurirano novo lastniško stanje, tj. prenos na zakonca Čop.⁸⁰⁰

Četudi je bila zadnja kratkotrajna lastnica Podšentjurja iz »predčopovske dobe« plemkinja in je večino življenja preživela v Ljubljani, o njej ne vemo ravno veliko. Glede na navedbo starosti ob smrti, ko naj bi ji bilo približno 73 let,⁸⁰¹ se je rodila okoli leta 1692, sodeč po navedbi starosti 59 let ob ljudskem štetju leta 1754, ki jo je dala

Grb rodbine Merherič–Fabjanič v Valvasorjevi grbovni knjigi, 1687–88 (Valvasor, *Opus insignium*, fol. 145).

⁷⁹⁸ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 69.

⁷⁹⁹ Regest kupoprodajne pogodbe najdemo v zapuščinskem inventarju njene sestre Marije Konstancije Wolwitz in istega leta (1760) v zapuščinskem inventarju Marije Konstancije Čop (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 126, fasc. LI, lit. W–129, 6. 6. 1760, pag. 14/Nr. 22; šk. 116, fasc. XXXXVII, lit. T–63, 19. 4. 1760, pag. 13–14/Nr. 1). Prim. Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 365.

⁸⁰⁰ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 143.

⁸⁰¹ NŠAL, ŽA Velesovo, Matične knjige M 1745–1802, s. p., 2. 12. 1765.

sama,⁸⁰² pa okrog leta 1695. Izšla je iz rodbine srednje premožnih zemljiških gospodov in kranjskih deželanov Merheričev, imenovanih Fabjanič, s plemiškim predikatom »von Geyrau«. Po Lukančičevem rodoslovnem prikazu rodbine Fabjanič z začetka 18. stoletja je bila pravnukinja Lenarta Fabjaniča st.,⁸⁰³ ki ga je konec 16. stoletja posvojil njegov stric Merherič. Od tod dvojno rodbinsko ime: Merherič, imenovani Fabjanič, predikat »von Geyrau« pa je rodbina dobila po Merheričevem dvorcu Lisičje pri Šmarju - Sapu.⁸⁰⁴ V času Marije Terezije, kratkotrajne lastnice Podšentjurja, so člani rodbine le izjemoma uporabljali poleg priimka Fabjanič tudi prvi priimek Merherič, tako denimo v Terezijini prodajni pogodbi za Podšentjur leta 1748,⁸⁰⁵ sicer pa jih je okolica tedaj že dolgo poznala samo kot pl. Fabjaniče oziroma kot Fabjaniče z Lisičjega (*von Geyrau*). O njihovi pridobitvi plemiškega naslova z vladarsko plemiško diplomo lahko dvomimo, saj ni o njej nobenega sledu ne v Frankovi zbirki plemiških diplom⁸⁰⁶ ne med številnimi registri listin v zapuščinskem inventarju očeta Marije Terezije.⁸⁰⁷ Prejkone se je rodbina »poplemenitila« s poroko in tako tiho obveljala za plemiško. Kranjsko deželanstvo so Merheriči imeli od leta 1587,⁸⁰⁸ o rodu leta 1590 posvojenega Lenarta Fabjaniča st. pa v Lukančičevi rodoslovni zbirki najdemo močno vprašljive navedbe, da je izviral iz Albanije, se preselil v Dalmacijo, prišel za časa Ferdinanda I. (torej pred 1564) v Istro in slednjič od tam na Kranjsko.⁸⁰⁹ Lenartu Fabjaniču st. je njegov stric po materi Lenart Merherič izposloval kranjsko deželanstvo leta 1606.⁸¹⁰

Kot lahko razberemo iz Lukančičevega rodoslovnega prikaza rodbine Fabjančič, se je Terezija rodila staršema Ernestu Engelbertu in Katarini Elizabeti, rojeni Wanck, s Koroškega. Po istem viru sta imela zakonca sedem otrok, med katerimi je Terezija navedena na predzadnjem mestu. Kranjski plemiški genealog Lukančič jih brez drugih podatkov našteva v naslednjem zaporedju: Ernest, Lenart, Karel, Jožef, Konstancija, Terezija in Elizabeta.⁸¹¹ Skoraj brez dvoma so vsi prišli na svet v očetovem dvorcu Teriška vas pri Boštanju ob Savi, nasproti štajerske Sevnice. Njihove krste namreč pogrešamo v krstnih maticah župnije Šmarje - Sap,⁸¹² kjer je na gradu Lisičje gospodaril ded Lenart Fabjanič ml. in za njim oče Ernest Engelbert,⁸¹³ kot tudi v maticah ljubljanske stolne župnije.⁸¹⁴ Ker pa so starejše matice boštanske župnije uničene, smo za rojstne podatke otrok Ernesta Engelberta Fabjaniča v celoti prikrajšani. Prav tako ne vemo natanko, kateri otroci so preživeli otroška leta. Lukančičeva genealoška zbirka pozna kot odraslega samo prvonavedenega Ernesta, ki je bil poročen z Ano Kristino Gall baronico Gallenstein,⁸¹⁵ to pa je tudi vse, kar je bilo o njem mogoče ugotoviti.⁸¹⁶

⁸⁰² Šturm (ur.), *Ljubljanske družine*, str. 46.

⁸⁰³ ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/45r, fol. 120 in 124.

⁸⁰⁴ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 172.

⁸⁰⁵ Gl. op. 799.

⁸⁰⁶ Frank, *Standeserhebungen und Gnadenakte. 2. Band*, str. 1.

⁸⁰⁷ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 70, fasc. XXXI, lit. M-57/I, 20. 12. 1709, pag. 12-72.

⁸⁰⁸ Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 498.

⁸⁰⁹ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 69, Fabianitsch gen. Merheritsch.

⁸¹⁰ ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 844, Pisma deželanstva, F-1, Fabianovitsch Leonhard, 27. 2. 1606. – Po Lukančiču naj bi Lenart Fabjanič dobil deželanstvo šele leta 1627 (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/45r, fol. 120).

⁸¹¹ ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/45r, fol. 124.

⁸¹² NŠAL, ŽA Šmarje - Sap, Matične knjige, Ind R 1645-1719.

⁸¹³ Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 257.

⁸¹⁴ NŠAL, ŽA Ljubljana-Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1653-1692, Ind R 1692-1740.

⁸¹⁵ ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/45r, fol. 124.

⁸¹⁶ Kranjska imenjska knjiga njegovega imena ne pozna (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662-1756)), kot tudi ne Schiviz von Schivizhoffnova zbirka podatkov o plemičih v kranjskih matičnih knjigah (Schiviz von

Oče Ernest Engelbert se je rodil očetu Lenartu in materi Marjeti Suzani, rojeni pl. Paradeiser, v Ljubljani, kjer so ga krstili 13. januarja 1654.⁸¹⁷ Kot vse kaže, je imel samo dve sestri, tako da je v svoji generaciji ostal edini nosilec rodbinskega imena.⁸¹⁸ S Katarino Elizabeto Wanck se je po vsej verjetnosti oženil na njenem rodnem Koroškem nekako v začetku osemdesetih let 17. stoletja. Žena se je glede na znano starost ob smrti rodila kakšno desetletje za njim, okoli leta 1664.⁸¹⁹ Po očetu Lenartu je Ernest Engelbert kot edinec podedoval več posesti na Dolenjskem, začevši z gospodvom Rekštanj pri Boštanju ob Savi, katerega sedež, rekštanjski grad, je Lenart opustil in na nižji, udobnejši legi zgradil dvorec Teriška vas.⁸²⁰ Stari Rekštanj je bil po Valvasorjevi *Slavi* leta 1689 že nenaseljen, a je še premogel streho.⁸²¹ Valvasor za oba pravi, da ju je po Lenartu Fabjaniču podedoval sin Ernest Engelbert,⁸²² in ga kot lastnika navaja tako pri Rekštanju kot pri Teriški vasi že leta 1679 v *Topografiji Kranjske*.⁸²³ Rekštanjsko gospodvo je Lenart sicer pridobil po ženini rodbini baronov Paradeiserjev.⁸²⁴

Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*).

⁸¹⁷ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1653–1664, pag. 33. Pri njegovem krstu je ime matere Marjete Suzane izpuščeno, navedeno pa je pri krstu mlajše sestre Ignacije Kordule (prav tam, pag. 96). O identiteti matere: ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 69, Fabianitsch gen. Merheritsch; ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/45r, fol. 124; Witting, Beiträge zur Genealogie (1894), str. 133.

⁸¹⁸ Rodovnik s konca 18. stoletja pozna samo sestro Ignacijo Kordulo, prvič poročeno s pl. Busetom in drugič z baronom De Leom (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 69, Fabianitsch gen. Merheritsch), medtem ko navaja Lukančičev rodovnik z začetka stoletja še sestro Viktorijo, ki je postala klarisa v Ljubljani (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/45r, fol. 120; prim. Hančič, *Klarise na Kranjskem*, str. 76). – Ignacija Kordula je bila krščena 1. avgusta 1655 v Ljubljani (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1653–1664, pag. 96). Kot je razvidno iz zapuščinskega inventarja Ernesta Engelberta, je ena sestra (Viktorija) postala ljubljanska klarisa z redovnim imenom Ana Doroteja (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 70, fasc. XXXI, lit. M–57/I, 20. 12. 1709, pag. 26/Nr. 27), Ernest Engelbert pa je imel ob prevzemu očetovega Rekštanja obveznosti do svojih dveh sester, ki nista navedeni poimensko (prav tam, pag. 31/Nr. 37).

⁸¹⁹ Lukančič ima o njej naslednje podatke: »Catharina Elisabetha Wänkhin ex Carinthia de Vistriz« (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/45r, fol. 124). Izvirala je torej iz enega od dveh koroških krajev z imenom Bistrica/Feistritz, in sicer iz Bistrice v Rožu ali iz Bistrice na Zili. Prav mogoče je, da ni bila iz plemiške rodbine in da se je pisala Banko; ta priimek je namreč še danes razširjen okoli Vrbskega jezera (https://www.herold.at/telefonbuch/k%C3%A4rnten/was_banko/). Po ljubljanski mrliški matici je ob smrti 15. januarja 1752 štela 87 let (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770, pag. 139).

⁸²⁰ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 570.

⁸²¹ Prav tam, str. 478.

⁸²² Prav tam, str. 478, 570.

⁸²³ Valvasor, *Topographia Ducatus Carnioliae Moderna*, Index etc., fol. F in G.

⁸²⁴ V literaturi je o lastnikih Rekštanja oziroma Teriške vasi precej zmede. O Rekštanju Valvasor (1689) pravi, da so ga za gospodi Kačiči imeli baroni Paradeiserji in nato Lenart Fabjanič, od katerega ga je podedoval tedanji posestnik sin Ernest Engelbert (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 478). Lenartov tast Marko baron Paradeiser je tu umrl leta 1648 (o njunem sorodstvenem razmerju gl. ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/45r, fol. 124; Witting, Beiträge zur Genealogie (1894), str. 133). Sklepanja M. Smole, da je gospodvo še pred tem prodal Volfu Konradu pl. Breckerfeldu, ta pa leta 1696 ali 1697 Ernestu Engelbertu Merheriču, imenovanemu Fabjanič, so brez osnove, kot tudi to, da naj bi šele Ernest Engelbert sezidal novo graščinsko poslopje Teriška vas (Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 498). Valvasor namreč navaja Ernesta Engelberta kot lastnika Rekštanja in Teriške vasi že v *Topografiji Kranjske* leta 1679 in nato v *Slavi vojvodine Kranjske* (1689) jasno pove, da je bil prejšnji lastnik njegov oče Lenart (gl. op. 822 in 823). Po Ivanu Stoparju je dvorec v Teriški vasi nastal enkrat sredi 17. stoletja (Stopar, *Grajske stavbe. II. Dolenjska. Druga knjiga*, str. 164). S kranjsko imenjsko knjigo si pri spremljanju lastniških sprememb ni mogoče pomagati. Kot lastniki dela Rekštanja so namreč vpisani dediči pokojnega Marka barona Paradeiserja z imenjsko rento slabih 40 goldinarjev, pozneje popravljeno na nekaj manj kot 20 goldinarjev, šele leta 1739 pa je kot naslednji lastnik vpisan Volf Engelbert pl. Buset (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 522), o katerem vemo, da je Teriško vas kupil leta 1723 (Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 498). Zadevo pojasni prezrti regest kupoprodajne pogodbe v zapuščinskem inventarju Ernesta Engelberta Merheriča, imenovanega Fabjanič. Za gospodvo Rekštanj sta 24. marca 1654 sklenila kupno pogodbo Janez Lovrenc baron Paradeiser in njegov svak Lovrenc Merherič, imenovan

Medtem ko je to posest na vzhodnem Dolenjskem še za življenja izročil sinu, si je domače Lisičje pri Grosupljem pridržal do konca.⁸²⁵ Umrli je 4. oktobra 1701 v Ljubljani v za tiste čase metuzalemski starosti.⁸²⁶

Sin Ernest Engelbert, oče poznejše podšentjurske graščakinje Terezije, ga je preživel le za osem let, saj je preminil že 13. avgusta 1709 v Ljubljani, star 55 let.⁸²⁷ Njegovo zapuščino so popisali v Ljubljani, kjer je imel svobodno hišo tik ob škofijskem dvorcu,⁸²⁸ in v dvorcu Teriška vas, iz katerega je upravljal gospostvo Rekštanj,⁸²⁹ medtem ko se inventar zapuščine v Lisičju ni ohranil. Po vsem sodeč se je družina že pred njegovo smrtjo preselila v Ljubljano.⁸³⁰ Ernest Engelbert je zapustil vdovo in vsaj štiri otroke, sina in tri hčerke. Z njegovo smrtjo je začel Fabjaničev dominij naglo kopneti in manj kot desetletje pozneje so dediči ostali brez večine posesti, če ne sploh brez vse. Najprej je varuh pokojnikovih otrok Volf Albert Schwab pl. Lichtenberg za 11.000 goldinarjev in 100 goldinarjev ključarine že leta 1710 prodal gospostvo Lisičje Karlu Jožefu Coppiniju.⁸³¹ Istega leta ali najpozneje leto pozneje je Coppini skupaj s soprogo kupil od istega varuha tudi manjši Fabjaničev dvorec Studenec ali Studenci nedaleč od Spodnje Slivnice pri Grosupljem.⁸³² Nekaj dlje je v rokah družine ostala Teriška vas z razpadajočim Rekštanjem. Takratni varuh otrok dr. Janez Krstnik Felber je posest leta

---

Fabjanič, ki je imel gospostvo dotlej v zakupu (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 70, fasc. XXXI, lit. M–57/I, 20. 12. 1709, pag. 66–69/No. 111). M. Smole je Rekštanj v tem primeru in na podlagi istega vira pomotoma zamenjala za Rocen pri Tacnu (Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 424).

⁸²⁵ Tako v Valvasorjevi *Topografiji Kranjske* (1679) kot v *Slavi vojvodine Kranjske* (1689) je kot lastnik Lisičja naveden Lenart (Valvasor, *Topographia Ducatus Carnioliae Modernae*, Index etc., fol. D; Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 172). V kranjski imenjski knjigi je dal Lisičje prepisati s pokojnega očeta na svoje ime šele leta 1699, v pozni starosti (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 161).

⁸²⁶ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1658–1735, pag. 139. – Po Lukanciču je umrl v starosti 90 let (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/45r, fol. 120).

⁸²⁷ Ljubljanska mrliška matica ne navaja starosti, ampak samo pokop pri frančiškanih in podatek, da je bil deželan (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1658–1735, pag. 179).

⁸²⁸ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 70, fasc. XXXI, lit. M–57/I, 20. 12. 1709. – O hiši prav tam, pag. 2.

⁸²⁹ Prav tam, lit. M–57/II, 20. 1. 1710.

⁸³⁰ V prid temu govori navedba v popisu zapuščine v dvorcu Teriška vas, po kateri ni bilo tam nobenih moških oblačil (prav tam, lit. M–57/II, 20. 1. 1710, pag. 13).

⁸³¹ ARS, AS 1063, Zbirka listin, št. 2816, 1710 VIII. 30., Ljubljana. – ARS, AS 730, Gospostvo Dol, fasc. 123, Topografija Dolenjske, pag. 219. – Prim. Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 257. – V imenjski knjigi je posest vseskozi ostala vpisana na Lenarta Merheriča, imenovanega Fabjanič. Pri Lenartovi imenjski renti dobrih 33 goldinarjev so varuhovo odprodajo Lisičja (*das Guett Gejrau*) zakoncema Coppini zabeležili leta 1711. V Fabjaničevih rokah je ostalo še slabih 16 goldinarjev rente, nato pa do konca vodenja imenjske knjige (1756) ni drugih vpisov (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 161).

⁸³² Dvorec z nemškimi imenom Pfauenbrunn je bil identificiran in natanko lociran šele leta 2013 (Golec, Plemstvo v cerkvenih matičnih knjigah, str. 107). Valvasor ga je kot last Lenarta Fabjaniča omenil pri opisu dvorca Zavrh (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 494). Po imenjski knjigi je isti varuh Fabjaničevih otrok to posest, imenovano »Fabenprun« in z dobrimi 7 goldinarji imenjske rente, leta 1711 prenesel na Karla Jožefa Coppinija in njegovo ženo Marijo Suzano, rojeno Schweiger. Posest je bila šele leta 1699 kot dediščina prepisana na Lenarta Fabjaniča od imenjske rente Ane Marije Fabjanič, rojene baronice Egkh (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 511). Po M. Smole naj bi leta 1682 sklenila za »Pfabenprunn« kupno pogodbo Lenart Merherič, imenovan Fabjanič, in Volf Schwab pl. Lichtenberg (Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 345), vendar je iz regista v zapuščinskem inventarju Ernesta Engelberta razvidno, da ni šlo za kupno, temveč za zakupno pogodbo (*Bstand Contract*), ki je vključevala tudi podložnike Lisičja (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 70, fasc. XXXI, lit. M–57/I, 20. 12. 1709, pag. 32–33/Nr. 39).

Dvorec Teriška vas pri Boštanju ob Savi po Valvasorjevi *Topografiji Kranjske*, 1679 (Valvasor, *Topographia Ducatus Carnioliae Moderna*, št. 258).

1718 prodal dr. Pavlu Ignacu Rženu,⁸³³ ki je vzel gospostvo Rekštanj v zakup od prejšnjega varuha Schwaba pl. Lichtenberga že leta 1711.⁸³⁴

Marija Terezija Fabjanič je torej ostala brez očeta, ko ji je bilo največ 17 let in je najbrž z materjo in sestrama že živela v Ljubljani. Kakšna je bila usoda Fabjaničeve svobodne hiše pri škofijskem dvorcu, ostaja zavito v temo,⁸³⁵ prav tako tudi to, v kateri hiši je umrla mati Katarina Elizabeta. Njena življenjska pot se je končala 15. januarja 1752, ko je bila po mrliški matici stara 87 let in so jo pokopali pri

⁸³³ ARS, AS 730, Gospostvo Dol, fasc. 121, Zgodovina Kranjske, pag. 156. Prim. Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 498. – V imenjski knjigi je bila ta Fabjaničeva posest do leta 1739 vseskozi vodena pod imenom dedičev pokojnega Marka barona Paradeiserja (tasta Lenarta Fabjaniča), najprej z imenjsko rento slabih 40 goldinarjev, pozneje popravljeno na nekaj manj kot 20 goldinarjev, šele leta 1739 pa je kot naslednji lastnik vpisan Volf Engelbert pl. Buset (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 522), o katerem vemo, da je Teriško vas kupil leta 1723 (Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 498). Regest kupoprodajne listine, vendar z letnico 1720, je naveden leta 1774 v zapuščinskem inventarju tedanjega lastnika Teriške vasi Volfa Engelberta pl. Buseta (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 13, fasc. VII, lit. B–88, 25. 4. 1774, pag. 5). – Nekje v okolici Rekštanja je Ernest Engelbert Fabjanič posedoval tudi dve majhni imenji z imenjsko rento 3 goldinarje in četrť, ki ju je pridobil v letih 1685 in 1688, njuna nadaljnja usoda pa iz imenjske knjige ni razvidna (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 162).

⁸³⁴ Regest zakupne pogodbe v Rženovem zapuščinskem inventarju ima datum 24. avgust 1711 (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 95, fasc. XXXX, lit. R–77/I, 28. 1. 1743, pag. 169–171/No. 138). M. Smole je Rekštanj tudi tu zamenjala za Rocen pri Tacnu (Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 424).

⁸³⁵ Izguba hiše ni razvidna iz regestov listin v zapuščinskih inventarjih Marije Terezije Merherič, imenovane Fabjanič, in njene sestre Marije Konstancije, poročene Wolwitz; na dlani je le, da hiša leta 1760 oziroma 1766 ni bila v lasti nobene od njiju (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 30, fasc. XV, lit. F–73, 5. 3. 1766; šk. 126, fasc. LI, lit. W–129, 6. 6. 1760). Tudi V. Fabjančič ne pozna historiata Fabjaničeve in sosednje De Giorgieve hiše (Fabjančič, *Knjiga ljubljanskih hiš. III. del. Veliki trg*).

avguštincih.⁸³⁶ Marija Terezija je očitno do konca živela kot neporočena skupaj z materjo. V mladosti je bila prav verjetno gojenka ljubljanskih klaris ali uršulink, vendar se ni odločila za redovno življenje. Sicer pa ne vemo o njej nič konkretnega do leta 1734, ko ji je vdova Marija Regina Konstancija baronica Steinsdorf, rojena grofica Paradeiser, izdala zadolžnico za 400 goldinarjev.⁸³⁷ Naslednji podatek o Mariji Tereziji je iz leta 1744, ko je od kranjskih deželnih stanov dobila v last Podšentjur in ga čez štiri leta prodala zakoncema Čop. Kot bomo videli, je imel pri obeh dejanjih veliko besede njen svak Janez Anton Wolwitz, stanovski računski uradnik in znanec Janeza Jožefa Čopa.

Tudi o usodi sorojencev večne gospodične Marije Terezije vemo malo. Kaže, da se rod ni nadaljeval po nobenem od bratov.⁸³⁸ Poleg nje in že omenjenega brata Ernesta, o katerem ni znanega skoraj nič,⁸³⁹ je odrasla sestra Konstancija, nekaj let starejša od Terezije, in Elizabeta, ki jo Lukančičevo rodovno deblo navaja kot zadnjo.⁸⁴⁰ Terezijina usoda je bila tesno povezana z obema, saj je nekaj časa živela pri Konstanciji, nazadnje pa v samostanu dominikank v Velesovem, kjer je bila Elizabeta dolgoletna priorinja.

Elizabetina identiteta je potrjena posredno. 23. marca 1764 je v Velesovem preminila dolgoletna priorinja iz Fabjaničeve rodbine z redovnim imenom Marija Beatrika (*Reverendissima Domina Maria Beatrix à Fabianitsch*). Mrliška matica ji pripisuje 67 let in pol, kot redovnica jih je preživela skoraj 50, funkcijo samostanske predstojnice pa je opravljala 30 let in tri mesece.⁸⁴¹ Glede na navedbo starosti ob smrti se je rodila leta 1696 ali 1697.⁸⁴² Na rodovnem deblu v Lukančičevi zbirki je samo ena od dveh Terezijinih sester navedena po Tereziji (roj. 1692–95), in sicer Elizabeta,⁸⁴³ drugih plemičev Fabjaničev pa na Kranjskem ni bilo.⁸⁴⁴

Sestra Konstancija, rojena okoli leta 1690,⁸⁴⁵ se je omožila dvakrat in jo pozneje srečamo kot lastnico hiše v Ljubljani na Bregu,⁸⁴⁶ kjer je sredi 18. stoletja prebivala tudi neporočena Terezija.

⁸³⁶ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Maticne knjige, M 1658–1735, pag. 139.

⁸³⁷ Zadolžnico poznamo iz regesta v njenem zapuščinskem inventarju (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 30, fasc. XV, lit. F–73, 5. 3. 1766, pag. 5–6/No. 8).

⁸³⁸ Prim. zlasti Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*; ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 69, Fabianitsch gen. Merheritsch.

⁸³⁹ Gl. op. 815.

⁸⁴⁰ ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/45r, fol. 124.

⁸⁴¹ NŠAL, ŽA Velesovo, Maticne knjige M 1745–1802, s. p., 23. 3. 1764.

⁸⁴² Ob izvolitvi za priorinjo 15. decembra 1733 je iz arhidiakonovega govora in dopisa upravitelja vicedomskega urada v Ljubljani razvidno, da je bila stara 38 let – torej rojena leta 1695 – in 20 let redovnica (Smole, *Vicedomski urad*. 5. del, str. 38 in 39). O njenem izvoru izvemo le, da je bila »kranjska vazalinja viteškega stanu« (prav tam, str. 39).

⁸⁴³ ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/45r, fol. 124.

⁸⁴⁴ Prim. zlasti Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*.

⁸⁴⁵ Po terezijanskem ljudskem štetju leta 1754 naj bi ji bilo 64 let (Šturm (ur.), *Ljubljanske družine*, str. 46), po mrliški matici leta 1760 pa 72 (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Maticne knjige, M 1735–1770, pag. 222).

⁸⁴⁶ Konstancijino identiteto med drugim razkriva ugotovitev V. Fabjančiča, da je bila od neznano kdaj do leta 1760 lastnica hiše na območju Novega trga (Breg 6) »Marija Konstancija Wolwitz, bivša Kunst pl. Ebensfeld, roj. Fabjanič«. V mestnih davčnih knjigah so sicer hišo ves ta čas, že vse od leta 1665, vodili na ime Neumanovih dedičev, leta 1784 pa sta bila lastnika pek Jožef Gregorc in njegova žena Helena (Fabjančič, *Knjiga ljubljanskih biš. II. del, Novi trg*, s. p., Breg 4; prim. Suhadolnik, Anžič, *Novi trg*, str. 69). Tudi v popisu mestu podsodnih hiš v terezijanskem katastru je leta 1752 iz neznane razloga navedena kot hiša Janeza Krstnika (sodeč po Fabjančiču umrlega že leta 1664 ali 1665) in popisana v okviru Novega trga (ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 258, RDA, L 336, No. ad 5, 11. 3. 1752, pag. 221). Ob ljudskem štetju leta 1754 je kot Wolwitzeva (*im Wullovizischen haus*) popisana med višjim nakladninskim uradom in hišo barona Apfaltrerja (Šturm (ur.), *Ljubljanske družine*, str. 46), ki je po Fabjančiču pozneje, do leta 1767, pripadala grofu Lichtenbergu (Fabjančič, *Knjiga ljubljanskih biš. II. del, Novi trg*, s. p., Breg 2). Po zapuščinskem inventarju Wolwitzeve iz leta 1760 je šlo za hišo »na Bregu med višjim nakladninskim uradom in

Konstancija se je prvič omožila leta 1714 z Matijo Kunstom pl. Ebensfeldom,⁸⁴⁷ kot vdova pa leta 1729 z Janezom Antonom Wolwitzem.⁸⁴⁸

Janeza Antona Wolwitza⁸⁴⁹ bomo še srečali, saj je bil ključna oseba pri kupoprodaji Podšentjurja leta 1748. Posređoval je namreč med svojo svakinjo Marijo Terezijo Merherič, imenovano Fabjanič, kot kratkotrajno lastnico in prodajalko ter zakoncema Čop kot kupcema. Še več, Wolwitz je bil za povrh nedvomno ženitni posrednik med Čopoma, ki sta se poročila le malo prej.

V Wolwitzevi hiši (*im Wullovizischen haus*) na Bregu je po terezijanskem ljudskem štetju leta 1754 prebivala tudi 59-letna gospodična Marija Terezija Fabjanič (*gnädige freyle Maria Teresia Fabianitsbin von Gairau*), naša Marija Terezija. Kot družinski poglavar je naveden 50-letni gospod Anton Wolwitz (*Wullowitz*), stanovski računski uradnik (*laa. raths officier*) in ob njem 64-letna soproga Marija Konstancija.⁸⁵⁰ Zakonca brez otrok⁸⁵¹ sta oba umrla še v istem desetletju, Anton Wolwitz 6. januarja 1757, Marija Konstancija pa 7. maja 1760.⁸⁵² Kot razkrivata njen in sestrin zapuščinski inventar, sta s sestro Marijo Terezijo 4. septembra 1758 sklenili poravnalno pogodbo za očetovo in materino zapuščino.⁸⁵³

Jeseni naslednje leto, ko je Marija Konstancija še živela, je Marija Terezija za vedno zapustila Ljubljano in se podala v samostan dominikank v Velesovem, kjer se je njena življenjska zgodba iztekla. Umrla je 2. decembra 1765, po velesovski mrliški matici stara 73 let, potem ko je pri dominikankah preživela šest let in 11 mesecev. V matici je imenovana plemenita gospodična (*perillustris Domicella Theresia*

---

sedanjo hišo grofa Lichtenberga«, vredno 2800 goldinarjev (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 126, fasc. LI, lit. W-129, 6. 6. 1760, pag. 4).

⁸⁴⁷ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 126, fasc. LI, lit. W-129, 6. 6. 1760, pag. 6/No. 1. – Poroke ni v poročni matici ljubljanske stolne župnije (NŠAL, ŽA Ljubljana-Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1682-1718).

⁸⁴⁸ NŠAL, ŽA Ljubljana-Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1718-1745, pag. 152. – Poročna knjiga navaja pri nevesti polno ime Marija Ana Konstancija.

⁸⁴⁹ Glede na navedbo v ljubljanski mrliški matici, da je bil ob smrti 6. januarja 1757 star 59 let (NŠAL, ŽA Ljubljana-Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735-1770, pag. 183), se je rodil okoli leta 1698. V tem času je v Ljubljani prebival z mlado družino Lovrenc Bulovic (*Bullowitz*), adjunkt knjigovodstva kranjskih deželnih stanov, ki je bil v začetku leta 1696 poplemeniten v pl. Wolwitza (ARS, AS 1064, Zbirka plemiških diplom, št. 9, Wallwiz, 4. 1. 1696; prim. Frank, *Standeserhebungen und Gnadenakte. 1. Band*, str. 142). Vendar med njegovimi osmimi v Ljubljani rojenimi otroki ni nobenega Janeza Antona (NŠAL, ŽA Ljubljana-Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1653-1692, Ind R 1692-1740), ampak samo Franc Anton, krščen 2. marca 1693 (prav tam, R 1692-1699, pag. 19), ki je odrasel in imel družino (Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 58, 157, 415-417). Janez Anton je bil zelo verjetno sorodnik poplemenitenih Bulovcev – pl. Wolwitzev, ker se v njegovem in ženinem zapuščinskem inventarju pojavljajo tudi regesti listin Franca Antona pl. Wolwitza in njegove žene Marije Charlotte (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 126, fasc. LI, lit. W-121, 10. 2. 1757, pag. 8/No. 7; prav tam, lit. W-129, 6. 6. 1760, pag. 19/No. 35-36, 21-22/No. 41, 23/No. 42). Sam je nesporno pripadal neplemiški veji rodbine, saj z ženo v omenjenih zapuščinskih inventarjih nista nikoli navedena s plemiškim predikatom »von«, brez tega pa se je podpisoval tudi sam, denimo v terezijanskem katastru kot lastnik dvorca Jevše (ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 93, BT, N 214, No. 6, 27. 3. 1752; No. 10, s. d.; šk. 137, RDA, N 214, No. 7, 17. 8. 1754; No. 9, 27. 3. 1752).

⁸⁵⁰ Šturm (ur.), *Ljubljanske družine*, str. 46.

⁸⁵¹ Marija Konstancija je imela iz prvega zakona sina Ignaca Kunsta pl. Ebensfelda, ki mu je teta Marija Terezija nekaj malega namenila v oporoki (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III. serija, fasc. F 1-155, št. 51, 8. 8. 1764).

⁸⁵² Pri Wolwitzu, ki naj bi bil star 59 let, je prvo ime v mrliški matici navedeno napačno kot Jožef, pri 72-letni Mariji Konstanciji pa deklinški priimek kot Florijancič; oba so pokopali pri frančiškanih (NŠAL, ŽA Ljubljana-Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735-1770, pag. 183 in 222). Ob ljudskem štetju so torej Wolwitza občutno pomladili.

⁸⁵³ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 30, fasc. XV, lit. F-73, 5. 3. 1766, pag. 6-7/No. 10; šk. 126, fasc. LI, lit. W-129, 6. 6. 1760, pag. 8/No. 8. – Med regesti listin Marije Konstancije Wolwitz je tudi kupna pogodba med Marijo Terezijo Merherič, imenovano Fabjanič, in zakoncema Čop za Podšentjur, sklenjena 10. junija 1748 (prav tam, pag. 14/Nr. 22).

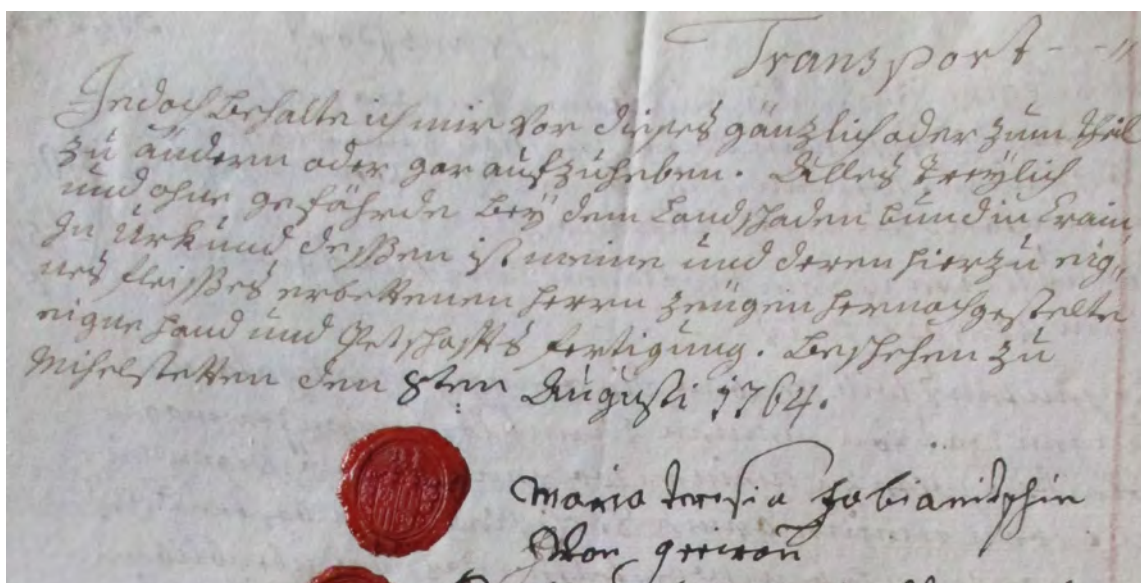
Wolwitzeva hiša na ljubljanskem Bregu, kjer je Marija Terezija živela pri sestri in svaku (foto: B. Golec, julij 2018).

Fabianitschin), pokopali pa so jo v samostanski cerkvi.⁸⁵⁴ Ne preseneča, da se je odločila preživeti jesen življenja ravno pri velesovskih dominikankah, kjer je bila njena sestra Elizabeta dolgoletna priorinja.

Pol leta po smrti sestre Elizabete je Marija Terezija 8. avgusta 1764 v Velesovem pred pričami sestavila oporoko, po kateri je skoraj vse svoje premoženje namenila cerkvenim ustanovam in za maše. Za svojo dušo je naročila brati nič manj kot tisoč maš v vrednosti dobrih 333 goldinarjev, največ denarja, in sicer 2000 goldinarjev, je namenila ljubljanskim avguštincem, ki naj bi iz obresti vsako leto darovali 80 maš, 1000 goldinarjev pa velesovskemu samostanu dominikank za 40 maš letno. Neprimerno manj, od 5 do 70 goldinarjev je šlo raznim bratovščinam, samostanom, ubožnim ustanovam in posameznikom, med drugim nečaku, po en dukat pa vsaki od 21 sester dominikank, skupaj 87 goldinarjev in pol. Seštevek vseh volil je znašal 3675 goldinarjev in 50 krajcarjev. Tudi ves preostanek zapuščine je Merherič-Fabjaničeva namenila za maše, in sicer za svojo dušo ter za duše pokojnih sorodnikov in prijateljev. Za svoje zadnje počivališče je določila velesovsko samostansko cerkev, če pa sestre dominikanke njenega volila ne bi sprejele, bi le-to pripadlo ljubljanskim avguštincem, pri katerih bi Marijo Terezijo v tem primeru tudi pokopali.⁸⁵⁵

⁸⁵⁴ NŠAL, ŽA Velesovo, Matične knjige M 1745–1802, s. p., 2. 12. 1765.

⁸⁵⁵ ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III. serija, fasc. F 1–155, F–51, 8. 8. 1764. – Za izvršitelja oporoke je petična gospodična imenovala velesovskega župnika Jerneja Grošlja in preddvorskega Franca Rabiča, ki

Podpis in pečat Marije Terezije Merherič, imenovane Fabjanič, pod lastno oporoko, sestavljeno 8. avgusta 1764 v Velesovem (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III. serija, fasc. F 1–155, F–51).

Potem ko je Marija Terezija 14 mesecev pozneje izdihnila, so njeno zapuščino, ki so jo sestavljale izključno premoženja, prenesli v Ljubljano v pisarno deželnega glavarstva, kjer sta jo 5. marca 1766 popisala in ocenila inventurna komisarja dr. Jožef Ferdinand Wolf in dr. Pavel pl. Frankenfeld. Od skupno 4450 goldinarjev in 2 krajcarjev vrednosti je le dobrih 121 goldinarjev odpadlo na gotovino, srebrnino, kositrno in bakreno posodje, prte, rjuhe in platno, več kot 97 % zapuščine pa so predstavljali vrednostni papirji v vrednosti 4329 goldinarjev in 39 krajcarjev. Kot nazorno priča njihova vsebina, je pokojnica živela od obresti na posojila, pri čemer je imela daleč največ kapitala naloženega pri kranjskih deželnih stanovih.⁸⁵⁶ O njenem kratkotrajnem lastništvu Podšentjurja ni v zapuščinskem inventarju nobenih pričevanj, zato pa praksa posojanja kapitala deželnim stanovom jasno priča, zakaj so ji kranjski stanovi leta 1744 podarili Valvasorjem zarubljeno obubožano podšentjursko posest. Gospa Marija Terezija se je za prevzem Podšentjurja v zameno za izplačilo obresti brez dvoma odločila na prigovarjanje svaka Janeza Antona Wolwitza, stanovskega računskega uradnika, in ta je štiri leta pozneje poskrbel tudi za prodajo nedonosne odročne posesti, ki je lastnica Merherič-Fabjaničeva nemara sploh nikoli ni videla na lastne oči.

sta oporoko tudi pečatila in podpisala skupaj z oporočiteljico in velesovskim kaplanom Martinom Jesenkom.

⁸⁵⁶ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 30, fasc. XV, lit. F–73, 5. 3. 1766. – Zadnji datumi dokumentov so iz obdobja 1760–1763, ko je že živela pri dominikankah, ki jim je plačevala vzdrževalnino (Kost).

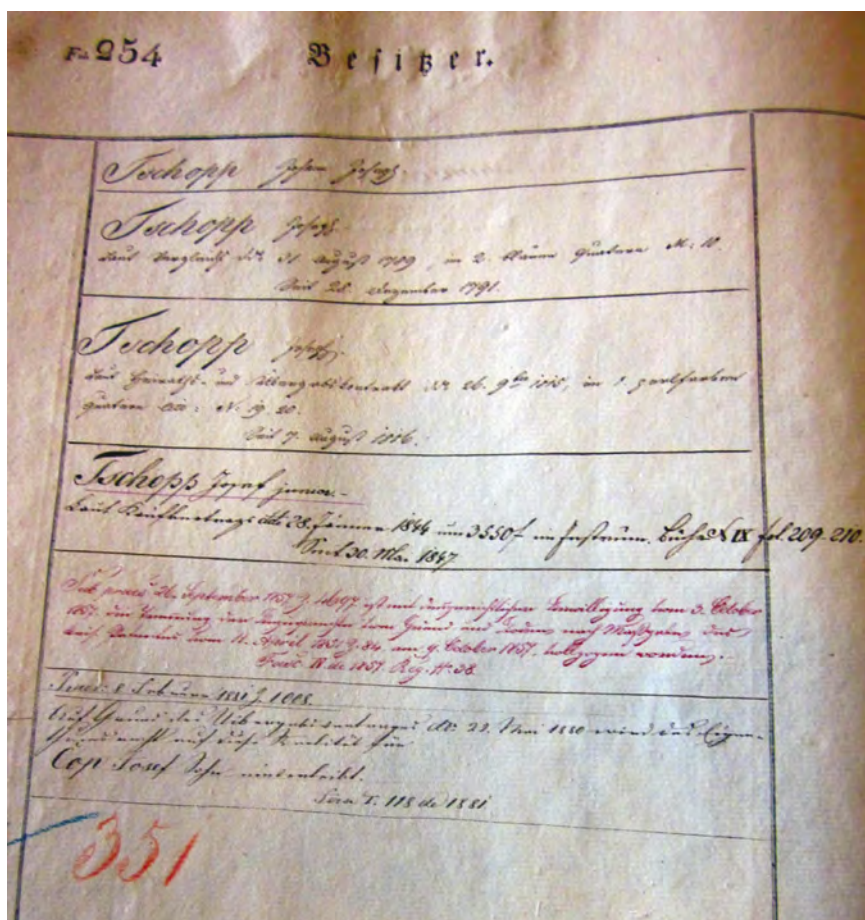
PODŠENTJUR IN RODBINA ČOP – OD SREDE 18. STOLETJA DO DANES

Sredi 18. stoletja je za Podšentjur nastopilo novo, povsem drugačno obdobje. Potem ko so od srede 17. stoletja zelo hitro menjavali gospodarji, je vse od leta 1748 do današnjih dni v rokah rodbine Čop, od dobrih štiristo let svojega dokumentiranega obstoja torej že več kot 270 let. Od leta 1748, ko sta ga kupila zakonca Janez Jožef in Marija Konstancija Čop, se je do leta 2019 zvrstilo devet generacij gospodarjev, od tega štiri v prvih sto letih do zemljiške odveze leta 1848. Podšentjur je slabega pol stoletja po prehodu v Čopovo last dobil zunanjo podobo, ki jo je z nebistvenimi spremembami ohranil vse do danes, Čopov rod pa se je od srede 19. stoletja močno namnožil in se razširil najprej po območju Št. Jurija pod Kumom, nato pa zlasti čez Savo v zasavske Revirje.

Seznam lastnikov Podšentjurja oziroma Čopove kmetije od leta 1748 do danes

	Ime	Časovni razpon lastništva
1. rod	Janez Jožef Čop I. (ok. 1718–1781)	1748–1781, do 1760 v solastništvu
	Marija Konstancija, roj. Heipl (1710–1760)	1748–1760 v solastništvu
2. rod	Jožef Čop II. (1764–1816)	1781–1788 pod skrbništvom 1788–1815
3. rod	Jožef Čop III. (1794–1855)	1815–1844
4. rod	Jožef Čop IV. (1817–1881)	1844–1880
5. rod	Jožef Čop V. (1855–1917)	1880–1912
6. rod	Alojzij Čop (1893–1936)	1912–1936
	vdova Marija, roj. Pirc (1890–1969)	1936–1956
7. rod	Jurij Čop (1927–2015)	1956–2015
8. rod	Tomaz Čop (1965–2019)	2015–2019
9. rod	Aljaž Čop (1993)	od 2019

V dobrem stoletju od naselitve v Podšentjurju so Čopi doživeli preobrazbo iz malih zemljiških gospodov v velike kmete. Zemljiška odveza pri tem niti ni bila tako velika prelomnica, saj so se njihovi podložniki razen peščice otreli večine obveznosti že nekoliko prej. Tudi način življenja, ki bi ga lahko imenovali gosposki ali napol gosposki, se je pri Čopih vidno spreminjal že vsaj od konca 18. stoletja, ko je v povečanem dvorcu začela delovati gostilna in je Podšentjur na široko odprl vrata. V 19. stoletju

Zaporedje lastnikov dvorca Podšentjur v kranjski deželni deski, zemljiški knjigi za zemljiška gospostva (ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, gl. knj. III, fol. 254).

je bilo pri njegovih prebivalcih čutiti iz generacije v generacijo večje stapljanje s kmečko okolico in vraščanje vanjo. Gospodarji Podšentjurja so bili tja do Jožefa Čopa III. (1794–1855), predzadnjega zemljiškega gospoda, bolj izobraženi od svojih naslednikov in imeli so širšo socialno mrežo. Zadnje se pozna v naboru krstnih botrov Čopovih novorojencev, ki se je opazno spremenil v drugi četrtini 19. stoletja, in še posebej v izbiri soprog. Do leta 1882 se noben gospodar Podšentjurja ni oženil z navadno kmečko hčerko iz okolice in do leta 1914 nihče od njih z domačo župljanko. Prva graščakinja Marija Konstancija Heipl (1710–1760) je bila Ljubljancanka iz uradniškega gosposkega okolja, njena naslednica Marija Rozalija Šivic (1735–1781), druga žena Janeza Jožefa Čopa I. (ok. 1718–1781), pa hči upravitelja več velikih zemljiških gospostev. Jožef Čop II. (1764–1816) je sicer vzel za ženo kmečko hčerko Jero Stritih (1770–1814), a je pred poroko živela pri svojem stricu, župniku na Svibnem, prihajala pa z Gorenjske, s Spodnje Dobreve pri Kropi. Tretji Čop, Jožef III. (1794–1855), je šel po nevesto Terezijo Klemen (1799–1843) na Dolenjsko, kjer so se njeni starši Ljubljancani – to je bila po rojstvu tudi Terezija – ukvarjali s trgovino in imeli majhno graščinsko posest v Gorenji vasi pri Šmarjeti. Tudi nevesta Jožefa IV. (1817–1881) Alojzija Keršič (1825–1874) je bila iz »bolje hiše«, saj se je rodila gosposčinskemu upravitelju na gradu Turn pri Gabrovki, ki je nato v bližini Turna postal »gosposki kmet«. Šele Jožef Čop V. (1855–1917) je leta 1882 vzel za ženo kmečko hčerko brez »gosposkih pridatkov«, a tudi ta ni bila iz domače, temveč iz sosednje župnije Dole pri Litiji. Sorojenci graščakov Čopov so se nasprotno začeli poročati z okoliškimi kmečkimi sinovi in hčerkami že generacijo prej, začenši z

letom 1840, medtem ko se je gospodarjev edini brat v prejšnji generaciji, ko je šlo za takšno zakonsko zvezo, poročil drugam. Kot otroci velikega kmeta pozneje niso polnili vrst agrarnega proletariata kot dekline in hlapci in nihče vse do danes ni ostal samski. Pomenljiva je tudi ugotovitev, da so Čopi zelo pozno začeli odhajati za delom čez Savo v premogovne Revirje, pri čemer ni noben moški iz njihove hiše postal navaden rudar ali industrijski delavec. Dva Čopa, strica in nečakinjo, je sicer v 20. stoletju sprejela Severna Amerika, a je šlo pri obeh izselitvah za specifične okoliščine.

Kdaj so se Čopi sami lotili kmečkih opravil, ki so jih prej prelagali na podložnike, dninarje, hlapce in dekline, je mogoče le sklepati. Dela na kmetiji je bila večja že Jera Stritih, ki je leta 1788 postala žena Jožefa Čopa II. in je kot prva od gospodaric vodila gostilno. Tudi njun sin Joahim se leta 1817 ne bi mogel priženiti na kmetijo, če ne bi bil sposoben za kmečkega gospodarja. Sredi 19. stoletja so Čopi za okolico dokončno prenehali biti »gospodje« in »gospe«, kar ni bilo povezano samo z zemljiško odvezo, ampak tudi z življenjskim slogom in izobrazbo. Prvi dve generaciji v drugi polovici 18. stoletja sta se namreč šolali drugje, nato pa so Čopovi otroci odraščali izključno z vrstniki, iz drugih okolij so prihajale le njihove matere. Tako je Čopova rodbina prehodila razvojno pot, ki bi jo lahko označili: od gospoda, ki se je rodil kot kmečki sin, preko gospoda-kmeta in gosposkega kmeta do kmeta. Še v polpreteklem času pa je kumljansko okolje menilo, »da so bili vsi Čopi nekoliko bolj gosposki ljudje«.⁸⁵⁷

---

⁸⁵⁷ Informator Janez Baš (1908–1988), Šklendrovec pri Podkumu, 14. 2. 1986.

JANEZ JOŽEF ČOP I. (OK. 1718–1781) – PRVI GRAŠČAK IZ ČOPOVE RODBINE

Janez Jožef Čop je prvi lastnik Podšentjurja, ki so ga vpisali v kranjsko deželno desko, sredi 18. stoletja uvedeno zemljiško knjigo za zemljiške gospode. Kako je prišel do lastništva, deželna deska ne razkriva ne zanj ne za druge lastnike, ki so pri posameznih posestih (gospostvih) vpisani kot prvi.⁸⁵⁸ Pri Podšentjurju so nam v pomoč trije drugi sodobni viri, in sicer terezijanski kataster in zapuščinska inventarja, popisa zapuščine zakoncev Marije Konstancije Čop, umrle leta 1760, in Janeza Jožefa, ki je preminil leta 1781. Omenjeni viri vsi v en glas pripovedujejo, da je bil Podšentjur ob nastopu lastništva zakoncev Čop zelo zanemarjen in zato tudi tako poceni.

V zapuščinskem inventarju Marije Konstancije Čop najdemo v zvezi s tem dve navedbi. Med pokojničini listinami je na prvem mestu popisana kupna pogodba, ki jo je za dvorec Podšentjur 10. junija 1748 sklenila z zakoncema Marijo Konstancijo in Jožefom Čopom gospodična Marija Terezija Merherič, imenovana Fabjanič pl. Geyrau.⁸⁵⁹ Same pogodbe ne poznamo, zato pa je v opisu pokojničinih nepremičnin najti skope, a pomembne podatke o stanju posesti ob nakupu in o njeni takratni vrednosti: »Na Dolenjskem v župniji Svibno ležeči dvorec Podšentjur (*Hoff St. Irgen*) z vsemi pripadajočimi podložniki, poljem in pravicami je bil po kupni pogodbi kupljen sicer samo za 420 goldinarjev nemške veljave, ker pa je bil potem znatno izboljššan (*um ein Merckliches Melioreret worden*), je zdaj vreden najmanj 600 goldinarjev.«⁸⁶⁰ V dvanajstih letih do leta 1760 se je njegova vrednost potemtakem dvignila vsaj za dve petini. V kako nezavidljivem stanju je bil Podšentjur ob prehodu v roke rodbine Čop, je leta 1755 izpričal Janez Jožef Čop v enem svojih poročil za terezijanski kataster. Po lastnih besedah je Podšentjur kupil sedem let prej (1748) od »neke gospodične Fabjanič«, tej pa so ga »podarili v last« deželni stanovi (*von der Landschafft ins aigen geschenkht*), potem ko je bilo imenje z dvorcem več let opuščeno in so ga stanovi upravljali sami (*ist diße Gült etliche Jahr sambt dem siz in der ödnuß gestanden, vnnd die Landschafft selbst administrirt*). V kranjski imenjski knjigi je bila posest napovedana s 15 hubami, toda urbar je po Čopovih navedbah izkazoval le devet hub in kajžo. Čop ni znal pojasniti in se je samo čudil, kam se je izgubilo toliko podložniške zemlje, kar pet hub in dve tretjini.⁸⁶¹ Istega leta (1755) je v pritožbi zoper previsoko katastrsko odmero zapisal, da kdor nima drugih sredstev, ne more živeti samo od te posesti. Njegovi predhodniki (Valvasorji) deželnim stanovom niso plačali več kot 150 goldinarjev, pa vseeno niso mogli shajati. Ker so se pri stanovih močno zadolžili, jih je doletel rubež dvorca (*den Hoff beimf fahlen lassen*). Ko je pred sedmimi leti postal lastnik Čop, je našel dve hubi opuščeni in brez hiše, dvorec pa močno zanemarjen. Gospodarskih poslopij tako rekoč

⁸⁵⁸ ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, gl. knj. III, fol. 254. – Glavne knjige deželne deske s kronološkim popisom lastnikov posameznih posesti so bile nastavljene šele v dvajsetih letih 19. stoletja.

⁸⁵⁹ Regest kupoprodajne pogodbe najdemo v zapuščinskem inventarju Marije Konstancije Čop leta 1760 in istega leta tudi v zapuščinskem inventarju Marije Konstancije Wolwitz, sestre Marije Terezije pl. Merherič, imenovane Fabjanič (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 116, fasc. XXXXVII, lit. T–63, 19. 4. 1760, pag. 13–14/Nr. 1; šk. 126, fasc. LI, lit. W–129, 6. 1760, pag. 14/Nr. 22). Prim. Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 365.

⁸⁶⁰ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 116, fasc. XXXXVII, lit. T–63, 19. 4. 1760, pag. 12–13. – Višino kupnine 420 goldinarjev je Čop omenil tudi v pismu Ignacu baronu Apfaltrerju pred inventuro pokojničine zapuščine (ARS, AS 735, Gospostvo Grmače, šk. 23, Korespondenca, Tschopp Jožef, 15. 3. 1760).

⁸⁶¹ ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 115, N 147, ad No. 5, 26. 8. 1755. – Kajža je praviloma štela za tretjino hube, od tod tudi Čopov izračun, da do 15 hub manjka pet hub in dve tretjini.

ni bilo več, polovica dvorca že deset let ni imela strehe, medtem ko je bila druga polovica pokrita zgolj s steljo, ne s slamo. Dva kozolca naj bi bila brez strehe, hleva in svinjaka ni bilo nobenega, pri hiši niti ene svinje, sobe niso imele strehe in tal, vse pa naj bi bilo preraščeno z brezami in grmovjem. V naslednjih petih letih je tako Čop skupaj s kmeti postavil deset hiš in deset streh, pri čemer ni jasno, koliko se jih je nanašalo na dvorec in njegova gospodarska poslopja. Za resničnost svojih navedb se je novi podšentjurski graščak skliceval na »gospoda Čadeža«, stanovskega rentnega mojstra, ki je posest upravljal v času stanovske uprave. Čop je po lastnih trditvah kupil dvorec z vso podložniško in dominikalno posestjo vred za 420 goldinarjev, že po četrto leta pa je bil pripravljen utrpeti 300 goldinarjev izgube, samo da bi kupno pogodbo lahko pretrgal. Kot je zapisal, to ni bilo mogoče, so ga pa prepričali, naj potrpi, saj mu bo novi (terezijanski) kataster gotovo prinesel davčno olajšavo. Da je tako, lahko po Čopovem zatrjevanju potrdita še živeča prodajalka Podšentjurja (Merherič-Fabjaničeva) in »gospod« Anton Wolwitz (njen svak).⁸⁶² Gotovo je bilo v Čopovem poročilu nekaj pretiravanja, a vsekakor veliko resnice. Trditev, da je polovica dvorca celih deset let ostala brez strehe, se ujema z že znanim podatkom, po katerem je v Podšentjurju okoli leta 1739 gorelo.⁸⁶³ Dvorec približno desetletje po požaru, ko sta ga kupila zakonca Čop, torej še ni bil obnovljen ali pa le za silo. Tako se zakonca nista mogla takoj preseliti iz Ljubljane, ampak je žena, kot bomo videli, vsaj še do konca naslednjega leta vseskozi ali večidel živela v svoji tamkajšnji hiši.

Prede si bomo ogledali posestno stanje v luči terezijanskega katastra neposredno po nastopu Čopovega lastništva, se pomudimo ob vprašanju, **kdo in od kod sta bila začetnika Čopove rodbine na Kumljanskem**. Pri tem je v ključno pomoč zapuščinski inventar Marije Konstancije, ki razkriva, da se je Čopova prva žena pred poroko pisala Heipl (Haipl) in da je ob smrti imela v Ljubljani dve hiši, prvo pred Vicedomskimi vrati poleg kapucinskega samostana (danes Kongresni trg), ocenjeno na 975 goldinarjev nemške veljave, in drugo v Gradišču, vredno 650 goldinarjev, obe podsodni ljubljanskemu mestu.⁸⁶⁴ Med maloštevilnimi listinami, ki jih je hranila v Podšentjurju, pa je bila tudi listina ljubljanskega mestnega predstojništva iz leta 1727 o prepisu lastništva prve, večje hiše gospe Mariji Katarini Heipl.⁸⁶⁵ V inventarju je zanimiv podatek, da se je po navedbi gospoda Jožefa Čopa poročna pogodba med njim in pokojno soprogo izgubila.⁸⁶⁶

Vse otipljive sledi za zakoncema so torej vodile v Ljubljano, kjer je žena podedovala dve Heiplovi hiši. Kot se je pokazalo, je bila Marija Konstancija Heipl Ljubljancanka, medtem ko je Janez Jožef Čop preživel v ženinem rodnem mestu le krajši čas med poroko in preselitvijo v Podšentjur. Poročila sta se slab mesec pred nakupom Podšentjurja, 14. maja 1748, v cerkvi sv. Krištofa v ljubljanski stolni župniji sv. Nikolaja. Poročna knjiga je glede drugih osebnih podatkov tako kot v drugih primerih skopa. Izvemo le, da je bil ženin Janez Jožef Čop samski »gospod«, njegova izbranka Marija Konstancija hči »presvetlega gospoda« Ferdinanda Heipla, poročni priči pa »gospoda« Anton Wuloviz (Wolwitz) in Gotlib Galliarth (Galliard).⁸⁶⁷ Več pove zapis oklica 2. maja 1748 v oklicni knjigi, ki so jo vodili v slovenščini: »Majus 1748 – 2. hujus. G:[ospod] Joannes Joseph Tshopp Ledig vSauftaino I[z]st.[anovanjem] vjame Gospodizhno Mario Constantio ranziga Shlahtniga G:[ospoda] Ferdinanda Haipl Sakonsko

⁸⁶² Prav tam, No. 6, 16. 9. 1755.

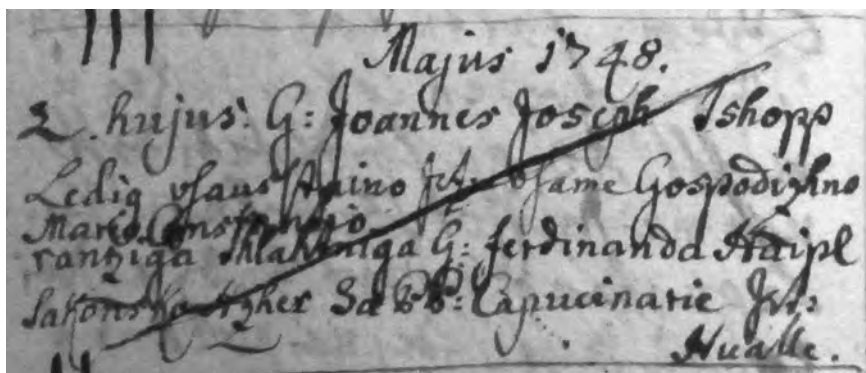
⁸⁶³ StLA, Landrecht, K 243, v. Gall (2), Heft 10, 13. 12. 1759.

⁸⁶⁴ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 116, fasc. XXXXVII; lit. T-63, 19. 4. 1760, pag. 1-2.

⁸⁶⁵ Prav tam, pag. 14.

⁸⁶⁶ Prav tam, str. 14-15.

⁸⁶⁷ NŠAL, ŽA Ljubljana-Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1745-1770, pag. 40.

Vpis oklica Janeza Jožefa Čopa in Marije Konstancije Heipl v slovenski oklicni knjigi ljubljanske stolne župnije 2. maja 1748 (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Razne knjige, šk. 30, oklicna knjiga 1737–1759, fol. 77v).

Hzher Sa PP: Capucinarie I[z]st.[anovanjem]«. ⁸⁶⁸ Heiplova je bila torej domačinka in iz imenitnejše družine, hči pokojnega »žlahtnega gospoda«, stanujoča za kapucinskim samostanom, medtem ko je Čop v oklicu imenovan samo »gospod«, njegovo bivališče pa dolenski Boštanj ob Savi.

Za razumevanje okoliščin Čopovega nakupa Podšentjurja je zgovorno ime prve poročne priče, gospoda Antona Wuloviza, očitno priče Janezu Jožefu. Wuloviz, ki se je sicer podpisoval kot Wolwitz in bil nasploh bolj znan s to obliko priimka, ⁸⁶⁹ je bil namreč svak Marije Terezije Merherič, imenovane Fabjanič, ki je zakoncema Čop malo zatem prodala Podšentjur. Še več, imel je hišo na ljubljanskem Bregu, ne prav daleč od obeh Heiplovih hiš, njegova svakinja Marija Terezija pa je po terezijanskem ljudskem štetju iz leta 1754 živela skupaj z njim in svojo sestro. V omenjenem viru je pomenljiv še en podatek: Wolwitz je služboval kot računski uradnik kranjskih deželnih stanov in prav od njih je pl. Merherič-Fabjaničeva dobila Podšentjur, potem ko so ga stanovi zasegli prezadolženemu Juriju Sigfridu pl. Valvasorju. ⁸⁷⁰ In končno: Wolwitz in njegova žena Marija Konstancija, sestra prodajalke Podšentjurja, sta bila v tem času lastnika dvorca Jevše pri Boštanju ob Savi ⁸⁷¹ in Janez Jožef Čop je po oklicni knjigi živel ob poroki prav v Boštanju! Lahko da je bil v službi v tamkajšnjih dvorcih Boštanj in Teriška vas, še verjetnejše pa se zdi njegovo službovanje v bližnjem Wolwitzevem dvorcu Jevše, kjer bi si lahko nabiral izkušnje kot upravitelj manjše posesti. ⁸⁷² Janez Anton Wolwitz je bil tako po vsem

⁸⁶⁸ Prav tam, Razne knjige, šk. 30, oklicna knjiga 1737–1759, fol. 77v.

⁸⁶⁹ O njem gl. op. 849.

⁸⁷⁰ O tem gl. str. 139–140.

⁸⁷¹ O začetkih dvorca Jevše (Erlachhof) v naselju Lukovec, v literaturi imenovanega tudi Jelša, ni zanesljivih poročil (prim. Stopar, *Grajske stavbe. II. Dolenjska. Druga knjiga*, str. 70–72; Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 203–204). Zelo logična se zdi trditev, da gre za nekdanjo pristavo dvorca Teriška vas (*Krajevni leksikon Slovenije. III. knjiga*, str. 265). Osamosvojitve le-te od gospostva Rekštanj s sedežem v Teriški vasi posredno potrjujejo regesti listin v Wolwitzevem zapuščinskem inventarju. Lastnik Rekštajna oz. Teriške vasi Volf Engelbert pl. Buset je leta 1746 in 1753 izdal Wolwitzu dve zadolžnici, ta pa je leta 1754 iz svojega denarja prispeval k plačilu davka gospostva Rekštanj (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 126, fasc. LI, lit. W–121, 10. 2. 1757, pag. 4–5/No. 2, 9–10/No. 8, 10–11/No. 9). Posest Jevše (*Gutt Erlachshoff*) zasledimo v virih prvič šele 25. junija 1746, ko je Marija Konstancija Wolwitz prejela zanjo fevdno pismo, izdano na gradu Strassburg na Koroškem. Fevdno pismo je znano samo iz regesta v njenem zapuščinskem inventarju, glede na kraj izstavitve pa ga je izdal krški škof (prav tam, lit. W–129, 6. 6. 1760, pag. 6/No. 2). Deset let pozneje, 22. septembra 1756, je Marija Konstancija skupaj s soprogom Janezom Antonom Wolwitzem prodala Jevše Mariji Barbari Čermelj (prav tam, pag. 8–9/No. 9). Posest ni bila nikoli vpisana v kranjsko imenjsko knjigo (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756)), v terezijanskem katastru pa je kot lastnik naveden Janez Anton Wolwitz (ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 93, BT, N 214, No. 6, 27. 3. 1752; No. 10, s. d.; šk. 137, RDA, N 214, No. 7, 17. 8. 1754; No. 9, 27. 3. 1752).

⁸⁷² Po terezijanskem katastru je Wolwitzeva posest Jevše obsegala dobrih 19 podložniških hub (ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 137, RDA, N 214, No. 7, 17. 8. 1754).

Dvorec Jevše v vasi
Lukovec pri Boštanju
(foto: B. Golec, julij
2020).

sodeč ključna vez ne samo med svojo svakinjo Merherič-Fabjaničevo in zakoncema Čop kot kupcema njenega dvorca Podšentjur, ampak tudi za navezavo znanstva med Čopom in njegovo izvoljenko Marijo Konstancijo Heipl.

V drugi poročni priči Gotlibu Galliardu prepoznamo ljubljanskega meščana, leto poprej (1747) izpričanega kot člana notranjega mestnega sveta.⁸⁷³ V poročni matici je naveden na drugem mestu, za Wolwitzem, tako da je očitno šel za pričo nevesti. Pozneje je nekaj mesecev pred smrtjo (1757) kot mestni vicesodnik opravljal posle mestnega sodnika.⁸⁷⁴ Na dan Čopove poroke srečamo Galliarda tudi kot pričo poročne pogodbe med zakoncema, pod katero je podpisan z dvojnimi imenoma Janez Gotlib, njegov priimek pa je zapisan kot Golliard.⁸⁷⁵

Poročna pogodba zakoncev Čop se je ohranila v dveh prepisih iz šestdesetih let 18. stoletja: prvi je v kranjski deželni deski,⁸⁷⁶ drugi pa v graščinskem arhivu dvorca Grmače pri Litiji, ker je bil Čop kot podšentjurski graščak v poslovnih stikih z baroni Apfaltrerji.⁸⁷⁷ Pogodba je dragoceno pričevanje

⁸⁷³ Smole, *Vicedomski urad*, 4. del, str. 358.

⁸⁷⁴ Fabjančič, *Zgodovina ljubljanskih sodnikov*, 4. zvezek, str. 146–147. – Glede na opravljanje sodniške funkcije, v katero sicer ni bil izvoljen, je ob smrti 20. aprila 1757 v ljubljanski mrliški matici naveden kot »actualis Judex civitatis«. Matica mu daje dvojno ime Janez Gotlib (*Joannes Amadeus*), star naj bi bil 62 let, pokopali pa so ga v kapeli Odršenika sveta v stolnici (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Maticne knjige, P 1735–1770, pag. 185). Vse kaže, da po rodu ni bil Ljubljčan in da ni imel družine (prim. prav tam, Ind R 1621–1653, Ind R 1692–1740, Ind R 1741–1791). Ob ljudskem štetju leta 1754 naj bi bil star 63 let in je s 40-letno služkinjo stanoval v bližini jezuitskega kolegija, kjer so v glavnem prebivali obrtniki (Šturm (ur.), *Ljubljanske družine*, str. 121).

⁸⁷⁵ ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, Q8, 1. biserni kvatern, fol. D 13.

⁸⁷⁶ Poročno pogodbo je dal 19. avgusta 1765 vpisati v deželno desko Pavel pl. Frankenfeld, skrbnik v pravnih zadevah (*curator ad lites*) Čopovih otrok iz prvega zakona s Heiplovo, in sicer zaradi zaščite njunih dedovanjskih pravic po materi (ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, Q8, 1. biserni kvatern, fol. D 12 – D 13).

⁸⁷⁷ Prepis z datumom 26. januar 1768 je bil narejen v uradu deželne deske v Ljubljani na podlagi prepisa v 1. bisernem kvaternu (ARS, AS 735, Gospostvo Grmače, šk. 30, Extranea, 26. 1. 1768). Ignac baron Apfaltrer je bil med drugim inventurni komisar zapuščine Marije Konstancije Čop, rojene Heipl (prav tam, šk. 25, Familiaria, Ignac Apfalterer,

o gmotnih razmerah mladoporočencev, a ne pove nič novega o ženinu Janezu Jožefu. Tako ne izvemo, od kod je Janez Jožef prihajal niti s čim se je ukvarjal, kar je redko vključeno v tovrstne pogodbe. Pri pogodbi zakoncev Čop gre za standardno vsebino takratnih poročnih dogovorov, po katerih je ženin nevesti praviloma jamčil z dvakratno višino njene dote in ki so v glavnem urejali pravila dedovanja. Pogodba, sklenjena na dan poroke, 14. maja 1748, v Ljubljani, se v prevodu glasi takole:

Poročni dogovor,

sestavljen in sklenjen danes, spodaj navedenega dne, med žlahtnim gospodom Janezom Jožefom Čopom (*Edl Vösten Herrn Johann Josephen Tschopp*) kot ženinom na eni strani in prežlahtno krepostno gospodično Marijo Konstancijo Heipl (*Wohl Edl Thugendhafften Freÿ lein Maria Constantia Haÿ plin*) kot nevesto.

Prvič, zgoraj navedena gospodična nevesta prinese gospodu ženinu za doto 400 goldinarjev nemške veljave, ženin pa svoji bodoči nevesti 400 goldinarjev, 200 goldinarjev proste donacije in 200 goldinarjev jutrne, tako da znaša vzajemno zapisana dota 1200 goldinarjev nemške veljave.

Drugič, če bi se zgodilo, da bi gospodična nevesta preminila pred gospodom ženinom brez potomcev, lahko nevesta po svoji volji in všečnosti razpolaga z zgoraj zapisanimi 1200 goldinarji ter s svojim pripadajočim deležem na dveh hišah v Ljubljani.

Tretjič, s premoženjem, ki ga ženin pridobi brez neveste (*neben der Brauth*) mimo zgoraj navedenega zapisa ali deleža, pa lahko gospod ženin sam razpolaga.

Četrtrič, če bosta zakonca imela potomce, naj se v vsem ravna po običaju dežele.

Zvesto in brez nevarnosti, pri klavzuli splošne deželne obveze za škodo na Kranjskem, sta v potrditev tega skupaj s podpisom zaprosenega gospoda kot priče izdana dva enako se glaseča izvoda in izročena vsak eni strani.

Datum Ljubljana, 14. maj 1748.

[pečat] Janez Jožef Čop kot ženin

[pečat] Marija Konstancija Heipl kot nevesta

[pečat] Janez Gotlib Golliard kot naprošena priča

V kakšni obliki sta mladoporočenca prinesla v zakon vsak svoj prispevek, torej ni bilo predmet dogovora. Nevesta Marija Konstancija Heipl je imela doto 400 goldinarjev prejkone v svoji ljubljanski hiši, katere lastnica je bila, kot bomo videli, vsaj od leta 1744, Janez Jožef Čop pa je svoja jamstva v višini 800 goldinarjev premogel bodisi samo v denarju bodisi (tudi) v drugem imetju. Kakor koli, 420 goldinarjev sta že čez štiri tedne vložila v nakup Podšentjurja, ki jima ga je prodala Marija Terezija Merherič, imenovana Fabjanič, tako rekoč njuna sosedka, saj je, kot je že bilo povedano, živela nedaleč od obeh Heiplovih hiš.

Preden se posvetimo ključnemu vprašanju, kdo in od kod je bil Janez Jožef Čop, se bomo

27. 3. 1760), v grmaškem graščinskem arhivu pa sta ohranjeni tudi dve njemu namenjeni pismi Janeza Jožefa Čopa (prav tam, šk. 23, Korespondenca, Tschopp Jožef, 15. 3. 1760 in 29. 6. 1762).

ustavili ob veliko lažji nalogi, iz kakšnega okolja je izšla njegova izbranka in solastnica Podšentjurja. **Marija Konstancija Čop, rojena Heipl** (1710–1760), se ni rodila v plemiški družini, kot bi sodili po navedbi v oklicni knjigi, da je hči »ranciga žlahtniga gospoda«, vendar se je njen oče Ferdinand kot deželnoknežji uradnik veliko gibal v plemiških krogih. Ferdinanda Heipla (*Haipl*, *Haipele*), doktorja obojega prava, najdemo namreč med letoma 1719 in 1729 v vlogi tajnika in fiskala kranjskega deželnega vicedoma,⁸⁷⁸ vladarjevega namestnika za deželnoknežje premoženje. Heipl, ki je leta 1714 izpričan v službi ljubljanskega škofa v Gornjem Gradu,⁸⁷⁹ je bil v vicedomovi službi vsaj od leta 1716 in je kot vicedomski tajnik opravljal eno najpomembnejših uradniških služb v deželi.⁸⁸⁰ Ko je v začetku leta 1731 umrl, je v mrliški matici stolne župnije naveden z dvojnimi imenom Leopold Ferdinand, kot *nobilis dominus*, 53-letni doktor obojega prava in vicedomski tajnik, pokopan v kapeli Odrašenika sveta (v stolnici).⁸⁸¹ Potemtakem bi se moral roditi okoli leta 1677. Vsekakor ni prišel na svet v Ljubljani, ampak je bil zelo verjetno Celjan, njegovo drugo ime pa je bilo Ludvik, ne Leopold, kot je navedeno samo ob smrti. Leta 1687 je namreč v prvem letniku graške jezuitske gimnazije izpričan Ferdinand Ludvik Heipl, *Praenobilis* iz Celja.⁸⁸² Omenjeni študent je bil glede na vstopno starost na gimnazijo tedaj star kakšnih 12 ali 13 let in se je torej rodil nekoliko prej, že okoli leta 1675, ravno v času, ko zija v celjskih krstnih maticah desetletna vrzel. Nato pa najdemo od leta 1677 do 1693 med celjskimi krščenci kar dvanajst otrok zdravnika dr. Janeza Jakoba Heipla in njegove žene Ane Konstancije, ki jima krstna matica daje naslove: *excellentissimi*, *perillustri*, *generosi* in *clarissimi*.⁸⁸³ Ferdinand bi bil tako zlahka njun prvorojenec in starejši brat treh Heiplovih sinov, ki so kot graški gimnazijci izpričani pozneje, v letih 1705 in 1706.⁸⁸⁴ Tedaj je bil sam že doktor obojega prava in poročen v Ljubljani, kjer je 22. januarja 1705 kot *nobilis* in *clarissimus* stopil pred oltar z Marijo Katarino De Alberti, prav tako zapisano kot *nobilis*.⁸⁸⁵ Njegova izbranka je bila kakšno desetletje mlajša 19-letnica, krščena 29. aprila 1686 v Ljubljani kot Katarina, hči gospoda Janeza Krstnika De Albertija in soproge Marije.⁸⁸⁶ Rodila se je kot osmi otrok v številčni trgovski družini z dvanajstimi otroki, za poročno pričo pa ji je šel starejši brat Marko Anton.⁸⁸⁷ Njen oče trgovec Janez Krstnik kljub predlogu De v priimku ni

⁸⁷⁸ Kot vicedomski tajnik je izpričan v letih 1719 in 1720 (Smole, *Vicedomski urad. 1. del*, str. 128; Smole, *Vicedomski urad. 2. del*, str. 70; Smole, *Vicedomski urad. 6. del*, str. 80, 196 in 146), kot fiskal pa leta 1722 in 1729 (ARS, AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, fasc. I/47, G–XI, šk. 82/14; Smole, *Vicedomski urad. 2. del*, str. 273 in 293).

⁸⁷⁹ Leta 1712 je v Gornjem Gradu botroval pri krstu kot odvetnik tamkajšnje škofijske rezidence (Župnijski arhiv Gornji Grad, Maticne knjige, R 1695–1723, pag. 202). V tem službenem kraju se mu potrjeno ni rodil noben otrok.

⁸⁸⁰ Smole, *Vicedomski urad. 5. del*, str. 163.

⁸⁸¹ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Maticne knjige, M 1658–1735, pag. 322.

⁸⁸² Andritsch, *Die Matrikeln. Band 3*, str. 105.

⁸⁸³ NŠAM, Maticne knjige, Celje–Sv. Danijel, R 1677–1723, pag. 6, 14, 24, 37, 60, 93, 120, 135, 149, 179, 194 in 208. – O rodbini Heipl prim. Koropec, *Zemljiško gospostvo*, str. 91. – Eden od otrok, Maksimilijan Jožef, krščen 19. januarja 1680, je leta 1700 postal duhovnik, pozneje doktor znanosti, župnik na Ptuj in v Brucku na Muri, kjer je ostal tudi po upokojitvi leta 1761 (prav tam).

⁸⁸⁴ Leta 1705 najdemo med principisti Ignaca Karla, leta 1706 pa med sintaksisti Leopolda in med retorji Franca Ksaverja Heipla; vsi trije so navedeni kot *nobilis* in kot Celjani (Andritsch, *Die Matrikeln. Band 3*, str. 183 in 187). Najstarejši Franc Ksaver se je rodil leta 1687, Leopold, krščen kot Leopold Henrik, leta 1691, Ignac Karel pa 1693 (NŠAM, Maticne knjige, Celje–Sv. Danijel, R 1677–1723, pag. 149, 194 in 208). Najverjetneje so to tisti trije bratje duhovnika Maksimilijana Jožefa, o katerih Koropec pravi, da so prav tako postali duhovniki (Koropec, *Zemljiško gospostvo*, str. 91).

⁸⁸⁵ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Maticne knjige, P 1682–1718, fol. 113.

⁸⁸⁶ Prav tam, R 1678–1686, pag. 359.

⁸⁸⁷ Njen oče Janez Krstnik De Alberti je v ljubljanski mrliški matici ob smrti 26. januarja 1709 naveden kot 68-letni trgovec (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Maticne knjige, M 1658–1735, pag. 173). Starša sta se poročila 5. februarja

bil plemič,⁸⁸⁸ ampak tudi sam sin trgovca in zato samo »gospod«. Rodil se je leta 1641 v Ljubljani kot sin Janeza De Albertija, nemara šele prve generacije italijanskih priseljencev, in Magdalene.⁸⁸⁹ Njegova žena Marija Elizabeta, rojena leta 1655,⁸⁹⁰ je nasprotno izhajala iz poplemenitene ljubljanske trgovske družine Gabrijele Ederja pl. Edenburga, priseljenca iz Beljaka, oženjenega z neko Lukrecijo. Oče Gabrijel, dolgoletni ljubljanski mestni sodnik in župan,⁸⁹¹ je dobil plemiški naslov sicer šele leta 1689,⁸⁹² ko je Marija Elizabeta že bila poročena z De Albertijem.

V zakonu dr. Ferdinanda Heipla in Katarine De Alberti se je torej rodila Marija Konstancija, prva žena prvega podšentjurskega graščaka iz Čopovega rodu in solastnica Podšentjurja. Medtem ko ni niti malo sporna identiteta njenih staršev, bi se lahko znašli v zadregi pri vprašanju, kdaj se je Marija Konstancija rodila. V Ljubljani so bile namreč med letoma 1706 in 1715 krščene štiri Heiplove hčerke: 8. junija 1706 Marija Ana, 25. maja 1710 Konstancija Elizabeta, 29. oktobra 1715 Frančiška Terezija in po osmih letih 3. decembra 1723 Frančiška Barbara.⁸⁹³ Nobeni torej ni bilo ime Marija Konstancija. Ta, ki je bila pozneje poročena Čop, je identična s tretjo sestro Konstancijo Elizabeto. Ne samo da je v tem času tisto od krstnih imen, ki ga niso uporabljali kot klicno, pogosto variiralo – tako se je dogajalo tudi pri treh sestrah Heipl⁸⁹⁴ – potrditev istovetnosti Marije Konstancije ponuja urbar ljubljanske križniške komende za obdobje 1744–1749, v katerem je kot imetnica hiše v Gradišču navedena »gospa« Marija Elizabeta Konstancija Heipl.⁸⁹⁵ Urbar ji daje vsa tri imena, poleg dvojnega krstnega Konstancija Elizabeta še tretje ime Marija. Žal si pri ugotavljanju istovetnosti ne moremo pomagati s podatkom o njeni starosti ob smrti leta 1760, saj se za ta čas ni ohranila mrliška matica župnije Svibno. V veliko pomoč je podatek, da so podšentjursko graščakinjo klicali Konstancija, kot se imenuje v oporoki.⁸⁹⁶ Nobena od njenih sester namreč v svojem sestavljenem osebnem imenu ni imela tega imena.

1673 (prav tam, P 1651–1682, pag. 211), De Albertijevi otroci pa so se rojevali med letoma 1673 in 1702 (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1653–1692).

⁸⁸⁸ Zaradi priimka s predlogom De je imel Schiviz von Schivizhoffen nekatere družinske člane pomotoma za plemiče (Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 4, 52, 63, 181, 183 in 186).

⁸⁸⁹ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1638–1643, pag. 163. – O njegovem trgovskem stanu: Fabjančič, *Zgodovina ljubljanskih sodnikov*, 4. zvezek, str. 74.

⁸⁹⁰ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1653–1664, pag. 26.

⁸⁹¹ O Ederju in njegovi družini: Fabjančič, *Zgodovina ljubljanskih sodnikov*, 4. zvezek, str. 73–76.

⁸⁹² Frank, *Standeserhebungen und Gnadenakte. I. Band*, str. 261.

⁸⁹³ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1700–1712, pag. 172 in 327; R 1712–1722, pag. 145; R 1722–1731, pag. 47. Prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 48, 55 in 64.

⁸⁹⁴ V delitveni libeli materine zapuščine so tri tedaj živeče sestre imenovane Marija Frančiška, Marija Konstancija in Marija Ana (ARS, AS 309, Zbirka zapušćinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 42, fasc. XXI, H–38, 14. 12. 1733, pag. 1–2). Najstarejša sestra, krščena kot Marija Ana in za okolico verjetno samo Ana, je ob ljudskem štetju 1754 navedena v obrnjenem zaporedju, kot Ana Marija (Šturm (ur.), *Ljubljanske družine*, str. 131). Tretja, krščena kot Frančiška Terezija – klicali so jo Frančiška – je kot dedinja Heiplove hiše pri Vicedomskih vratih od leta 1733 vodena v mestnih davčnih knjigah z imenom Marija Frančiška (Fabjančič, *Knjiga ljubljanskih biš. V. del. Kapucinsko predmestje*, s. p., Kongresni trg 7), ko pa je 8. decembra 1736 umrla, jo mrliška matica imenuje Frančiška Ksaverija (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770, pag. 9).

⁸⁹⁵ ZAL, LJU 488, Mesto Ljubljana, rokopisne knjige, Cod. XVI, šk. 393, št. 51, urbar od komende kupljenih imenj 1744–1749, fol. 20. – Vsa tri imena srečamo tudi v naslednjem urbarju za obdobje 1750–1757, v urbarju za leta 1757–1768 pa le Marijo Konstancijo, pri čemer ostaja kljub poroki s Čopom nespremenjen priimek Heipl (prav tam, št. 53, urbar bivših komendskih kapiteljskih imenj 1750–1757, fol. 20; prav tam, št. 56, urbar bivših komendskih in kapiteljskih imenj 1757–1768, s. p., Purgstall, No. 26). Da je Marija Elizabeta Konstancija identična z Elizabeto Konstancijo, krščeno 25. maja 1710, je ugotavljal tudi V. Fabjančič (*Knjiga ljubljanskih biš. VI. del. Predmestje Gradišče*, s. p., Soteska 4).

⁸⁹⁶ ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III. serija, fasc. T 1–204, št. 26, 7. 3. 1760.

Ljubljana z zahodne strani po Janezu Dizmi Florijančiču leta 1744; v ospredju so vidna Vicedomska mestna vrata (št. 5) z vicedomskim dvorcem (št. 15) in kapucinski samostan (št. 23), za katerim je stala Heiplova hiša (Florijančič pl. Grienfeld, *Deželopisna karta*, list 3).

Heiplova hiša, kjer je družina živela, je stala na mestu današnje stavbe Slovenske matice na Kongresnem trgu (foto: B. Golec, julij 2018).

Da je Heiplova družina v Ljubljani nekaj veljala, pričajo pri krstih hčerk poleg očetovega predikata *praenobilis dominus*⁸⁹⁷ tudi imena botrov in boter, ki so vsi razen Marije Ane De Alberti prihajali iz poplemenitenih rodbin Florijančič pl. Grienfeld, Kappus pl. Pichelstein in Eder pl. Edenburg.⁸⁹⁸ Kje so Heiplovi živeli po poroki staršev leta 1705 in kje so se dekleta rojevala, ostaja neznanka. Nemara je imel dr. Heipl stanovanje kar v vicedomskem ali deželnem dvorcu, v t. i. Fištamiji na mestu današnjega rektorata ljubljanske univerze, kjer se je skozi Vicedomska vrata vstopalo v mesto.⁸⁹⁹ Nato pa je žena Marija Katarina kupila dve hiši nedaleč od dvorca, obe že v predmestju zunaj mestnega obzidja: leta 1717 manjšo z vrtom v Gradišču, podsodno komendi nemškega viteškega oziroma križniškega reda (danes Soteska 6), in leta 1727 večjo, prav tako z vrtom, ki je stala med Vicedomskimi vrati in kapucinskim samostanom in bila podsodna mestu (danes Kongresni trg 7, del stavbe Slovenske matice).⁹⁰⁰ Kot potrjuje terezijansko ljudsko štetje leta 1754, so Heiplovi živeli v tej, saj je bila večja in na prestižnejši lokaciji, čeravno takrat pred njo še ni bilo urejenega širokega trga, ampak je procelje gledalo proti kapucinski cerkvi s samostanom, ki sta stala v spodnjem delu današnjega Kongresnega trga.⁹⁰¹

Oče Ferdinand je umrl 18. februarja 1731 in bil pokopan v stolnici, mati Katarina, ki je preminila kmalu za njim, 12. oktobra 1733, pa je našla zadnje počivališče v avguštinski cerkvi.⁹⁰² Pred njo je neznano kdaj in kje umrla tudi najmlajša hči Franciška Barbara, ki bi bila sicer ob materini smrti stara slabih deset let.⁹⁰³ V delitveni libeli materine zapuščine najdemo namreč samo tri hčerke. Sestre Heipl, ki jih omenjena libela imenuje Marija Ana, Marija Konstancija in Marija Franciška,⁹⁰⁴ so tako v dveh letih in pol ostale brez obeh staršev. Vse so bile tedaj že godne za možitev, saj je Marija Ana štela 26 let, Marija Konstancija 23 in Marija Franciška 18. Skoraj brez dvoma so se šolale pri bližnjih uršulinkah ali klarisah, bile so vzgojene po manirah nižjega plemstva in višjega meščanstva, toda s porokami zlepa ni bilo nič. Resda se niso mogle pohvaliti z velikim premoženjem, a vendar s solidnim, zato je vzrok njihove neporočenosti iskati drugje, prejkone v videzu ali značajskih potezah.

O bivanjskem okolju sester govorita zapuščinski inventar njihove leta 1733 umrle matere in delitvena libela njene zapuščine med tri hčerke, ki pa ne zajemata vseh premičnin v obeh hišah, ampak očitno le pokojničin delež brez moževega. V Heiplovem domu je bilo poleg obleke in razmeroma skromne opreme nekaj malega srebrnine in slik, medtem ko očetove knjige in druge stvari niso postale

⁸⁹⁷ Schiviz von Schivizhoffen je zaradi naslovitev *praenobilis* ipd. štel Heiplovo družino za plemiško, zato najdemo krste in smrti družinskih članov, razen krsta prve hčerke, v njegovi zbirki podatkov o plemstvu v matičnih knjigah (Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 48, 55, 64, 188, 189, 190 in 197).

⁸⁹⁸ Prvi Heiplovi hčerki sta šla za botra Janez Adam Florijančič pl. Grienfeld in Marija Ana De Alberti, ostalim trem pa Franc Sigmund Kappus pl. Pichelstein in Elizabeta pl. Edenburg (gl. op. 893).

⁸⁹⁹ O dvorcu in Vicedomskih vratih prim. Kopriva, *Ljubljana skozi čas*, str. 136.

⁹⁰⁰ O nakupu obeh hiš govori zapuščinski inventar Marije Katarine Heipl iz 1733 (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 42, fasc. XXI, H–38, 4. 12. 1733, pag. 5–7, No. 2 in 3). Prim. Fabjančič, *Knjiga ljubljanskih hiš. V. del*, s. p., Kongresni trg 7; *VI. del. Predmestje Gradišče*, s. p., Soteska 4.

⁹⁰¹ Gl. Florijančičev načrt Ljubljane iz leta 1744: Florijančič pl. Grienfeld, *Deželopisna karta*, list 3. Prim. projekcijo Florijančičevega tlorisa Ljubljane iz leta 1744 na sodobni tloris mesta: Korošec, *Ljubljana skozi stoletja*, str. 56–57. O Kongresnem trgu gl. tudi Kopriva, *Ljubljana skozi čas*, str. 135.

⁹⁰² NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1658–1735, pag. 322 in 337. Prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 188 in 189. – Mrliška matica prisoja Katarini Heipl enajst let preveč, in sicer 58 namesto 47, kar pa v tem času ni bilo nič nenavadnega.

⁹⁰³ Njene smrti ni najti v ljubljanski mrliški matici (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1658–1735). Morda je preminila med 3. decembrom 1725 in 16. februarjem 1726, ko v matici ni vpisov, ampak le prazne strani za naknadne vpise (prav tam, pag. 284–288).

⁹⁰⁴ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 42, fasc. XXI, H–38, 14. 12. 1733, pag. 1–2.

predmet te inventure. Materine zapuščine tudi niso ocenili, ampak samo popisali. Sestre Heipl so si premičnine, med katerimi so bile nekatere iz očetovega inventarja, razdelile na tri dele, medtem ko pri hišah to ni bilo izvedljivo. Tako je Marija Frančiška dobila večjo hišo pri kapucinih, Marija Ana manjšo v Gradišču, ki je bila oddana v najem, poznejša podšentjurska graščakinja Marija Konstancija pa namesto tega dve zadolžnici Jerneja Čebulja v skupni vrednosti 1000 goldinarjev nemške veljave. Sestri Mariji Ani, ki bi tako prejela najmanj, sta bili drugi dve sestri dolžni izplačati vsaka po 100 goldinarjev.⁹⁰⁵ Toda pri tem ni ostalo, saj je Marija Frančiška že čez tri leta, 8. decembra 1736, preminila, stara komaj 21 let.⁹⁰⁶ Do fizične delitve premoženja medtem najbrž sploh še ni prišlo, preživeli sestri Marija Konstancija in Marija Ana pa sta bili odtlej, kot kaže, solastnici hiš.⁹⁰⁷ Obe hiši sta namreč leta 1756 navedeni v zapuščinskem inventarju Marije Ane, pri čemer je po izjavi Marije Konstancije, tedaj že poročene Čop, pripadal pokojnici iz tega naslova (samo) dedni delež v višini 1400 goldinarjev.⁹⁰⁸ Morda sta sestri živeli vsaka v svoji hiši, na kar bi kazalo dejstvo, da so hišo v Gradišču med letoma 1738 in 1744 v urbarju nekdanje križniške, zdaj mestne posesti prepisali z matere Katarine na hčerko Marijo Konstancijo.⁹⁰⁹ Žal ne vemo, katera od sester je v očeh mestnih oblasti upravljala večjo hišo pri Vicedomskih vratih, saj te začuda ni najti v mestnih davčnih knjigah.⁹¹⁰ Prav tako nam ni v pomoč terezijanski kataster, ker ni v njem ne ene ne druge Heiplove hiše oziroma se skrivata pod drugim imenom.⁹¹¹

Sestri Heipl, najsi sta živeli vsaka v svoji hiši ali skupaj, sta vse bolj prihajali v leta, tako da je bilo čedalje manj izgledov, da bi se kdaj poročili. Marija Konstancija je potem vendarle stopila pred

⁹⁰⁵ Prav tam, pag. 2, 8, 12 in 16.

⁹⁰⁶ Mrliška matica jo označuje kot 20-letno Frančiško Ksaverijo, kot kraj pokopa pa navaja frančiškansko cerkev (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770, pag. 9). Prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 190.

⁹⁰⁷ Drugačna je videti interpretacija V. Fabjančiča. Pri hiši pred Vicedomskimi vrati je za obdobje 1733–1756 navedel kot lastnico najprej Marijo Frančiško in nato njeno sestro Marijo Ano Heipl (Fabjančič, *Knjiga ljubljanskih hiš. V. del, s. p.*, Kongresni trg 7). Hišo v Gradišču naj bi ves ta čas posedovala Marija Ana, Marija Konstancija Čop, rojena Heipl, pa po komendskem urbarju leta 1744 in nato od sestrine smrti leta 1756 do svoje leta 1760 (*VI. del. Predmestje Gradišče, s. p.*, Soteska 4).

⁹⁰⁸ Kot lastnico jo navaja njen zapuščinski inventar iz leta 1756 (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 43, fasc. XXI, H–56, 15. II. 1756, pag. 1–2). Fabjančič je zmotno menil, da se 1400 goldinarjev nanaša samo na hišo (oštata) v Gradišču, ne na obe hiši (Fabjančič, *Knjiga ljubljanskih hiš. VI. del. Predmestje Gradišče, s. p.*, Soteska 4).

⁹⁰⁹ Na ime Marije Konstancije Heipl, imenovane v urbarjih 1744–1749 in 1750–1757 Marija Elizabeta Konstancija, je bila hiša vodena še globoko v osemdeseta leta 18. stoletja, ko je bila Marija Konstancija Čop, rojena Heipl, že dolgo pokojna (ZAL, LJU 488, Mesto Ljubljana, rokopisne knjige, Cod. XVI, šk. 393, št. 51, urbar od komende kupljenih zemljišč, fol. 10; prav tam, št. 52, urbar od komende kupljenih imenj 1744–1749, fol. 20; prav tam, št. 53, urbar bivših komendskih in kapiteljskih imenj 1750–1757, fol. 20; šk. 395, št. 56, urbar bivših komendskih in kapiteljskih imenj 1757–1768, s. p., Purgstall, No. 26; šk. 400, št. 65, urbar bivšega komendskega in kapiteljskega imenja 1773–1782, s. p., Purgstall, No. 26; šk. 401, št. 69, urbar bivšega komendskega in kapiteljskega imenja 1783–1793, s. p., Purgstall, No. 26).

⁹¹⁰ Vprašanje, zakaj Heiplove mestu posodne hiše pri Vicedomskih vratih ni najti v ustreznem razdelku »Vor dem Vizdam thor« mestnih davčnih knjig, katerih serija se konča leta 1752, ostaja neodgovorjeno (gl. npr. ZAL, LJU 488, Mesto Ljubljana, rokopisne knjige, Cod. XVII, šk. 468, knj. 108, mestni urbar 1727; šk. 470, knj. 114, mestni urbar 1733; šk. 471, knj. 115, mestni urbar 1734; šk. 473, knj. 121, mestni urbar 1740; šk. 473, knj. 123, mestni urbar 1742; šk. 475, knj. 129, mestni urbar 1749; šk. 476, knj. 131, mestni urbar 1750; šk. 476, knj. 132, mestni urbar 1751 in 1752).

⁹¹¹ Prim. popise hiš v Ljubljani v: ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 258, RDA, L 336, No. ad 5, II. 3. 1752 (mesto); No. ad 8, II. 3. 1752 (svobodne hiše); No. 9, 26. 4. 1752 (prej pod jurisdikcijo križniške komende, zdaj mesta); šk. 215, RDA, L 7, No. 5 1/2, 26. 4. 1752 (posest križniške komende). Hiši se morda skrivata pod imenom prejšnjih lastnikov, o katerih ne vemo, kdo so bili. Podoben primer srečamo pri Wolwitzevi hiši, ki je bila še leta 1752 vodena v katastru pod imenom Janeza Krstnika Neumana, umrlega že sredi 60. let 17. stoletja (gl. op. 846).

oltar, in sicer malo pred svojim 38-im rojstnim dnevom. Glede na to, da je bil mož Janez Jožef Čop podeželan, za povrh kmečki sin in od nje kakšnih osem let mlajši – ob smrti leta 1781 naj bi mu bilo 63 let⁹¹² – vse kaže, da Heiplova ni imela prav veliko izbire. Njena sestra Marija Ana je nasprotno ostala sama in umrla pri 50-ih 26. septembra 1756 pri sestri in svaku v Podšentjurju.⁹¹³

Preden se bomo skupaj z zakoncema Čop in njuno mlado družino preselili v kupljeni podšentjurski dvorec, pa moramo razrešiti še eno najtrših vprašanj, in sicer **izvor Janeza Jožefa Čopa** (ok. 1718–1781). Podatkov, na katere bi se lahko oprli, je zelo malo. Namig, od kod bi utegnil priti prvi podšentjurski graščak iz Čopove rodbine, ponuja zapuščinski inventar njegove prve žene Marije Konstancije iz leta 1760, ki med pokojničino zapuščino navaja tudi dve njeni, prej Heiplovi hiši v Ljubljani.⁹¹⁴ Toda Čop za razliko od žene ni bil Ljubljčan. V matičnih knjigah ljubljanske stolne župnije se njegovo ime pojavi le dvakrat, prvič ob poroki leta 1748⁹¹⁵ in drugič ob krstu prvega otroka leto dni pozneje.⁹¹⁶ Sicer pa v kranjski prestolnici pred tem ni zaslediti niti njegovega priimka.⁹¹⁷ Drugi namig faje že omenjena v slovenščini pisana oklicna knjiga, ki razkriva, da je »gospod« Janez Jožef Čop tedaj prebival v Boštanju pri Sevnici,⁹¹⁸ na kranjski strani Save. Enako kot v drugih primerih pa zapis oklica ne pove, ali se je ženin tam tudi rodil ali pa je v kraju živel zgolj v času poroke. Čeprav je sestavni del oklicev skoraj vedno ženinov poklic, tega ravno pri Čopu pogrešamo. Zadovoljiti se moramo samo z njegovo stanovsko oznako »gospod«. Glavno težavo pri zasledovanju Janeza Jožefa Čopa v Boštanju predstavlja uničenje tamkajšnjega župnijskega in gosposčinskega arhiva. Da najverjetneje ni bil domačin, priča odsotnost priimka Čop v mlajših boštanskih matičnih knjigah, ohranjenih od konca 18. stoletja dalje.⁹¹⁹

Poleg Ljubljane in Boštanja, ki sta se izkazala kot slepi ulici, obstaja o izvoru prvega podšentjurskega Čopa še tretja sled. France Kidrič je leta 1925 v *Slovenskem biografskem leksikonu* navedel kot enega od članov razvejene gorenjske kmečke rodbine Čop tudi podšentjurskega graščaka Jožeta Čopa,⁹²⁰ sina Janeza Jožefa. Od kod Kidriču podatek, da je ta mali zemljiški gospod s preloma iz 18. v 19. stoletje izšel iz gorenjskih Čopov, in kako zanesljiva je njegova navedba, ostaja kljub vsem prizadevanjem še naprej neznanka. Genealoško-biografski viri, na katere se je skliceval na dveh mestih v biografskem geslu o Čopih – gradivo Antona Tschoppa di San Maurelio⁹²¹ – so izginili brez sledu; v Kidričevi

⁹¹² NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, M 1777–1787, s. p., II. 7. 1781.

⁹¹³ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770, pag. 181. – Mrliška matica ji daje dve leti premalo, samo 48, pač toliko, kolikor sta navedla sestra in svak, ko so njeno truplo 28. septembra pripeljali v Ljubljano in ga pokopali v avguštnski cerkvi. – Prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 197.

⁹¹⁴ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 116, fasc. XXXXVII, T–63, 19. 4. 1760, pag. 1–2.

⁹¹⁵ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1745–1770, pag. 40.

⁹¹⁶ Prav tam, R 1748–1755, pag. 86.

⁹¹⁷ Prim. prav tam, Ind R 1692–1740, Ind R 1741–1791.

⁹¹⁸ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Razne knjige, šk. 30, oklicna knjiga 1737–1759, fol. 77v.

⁹¹⁹ Najstarejša ohranjena boštanska matična knjiga je mrliška z začetkom leta 1792 (NŠAL, ŽA Boštanj, Matične knjige, M 1792–1812).

⁹²⁰ Kidrič ni pravilno razrešil nemškega imena dvorca Podšentjur, ki ga je našel v tiskanih šematizmih iz let 1796–1808: »Jože Č. je bil lastnik dominija Šentjurje v občini Moravče (Instanz Kal. 1796–1808)« (Kidrič, Čop, str. 95).

⁹²¹ Kidrič, Čop, str. 95. – Po Kidriču je Anton Tschopp di San Maurelio izviral iz Hraš oziroma iz hrvaške veje Čopov, ki jo je zasnoval Hraščan Jakob (1742–1812). Jakobov vnuk naj bi bil častnik Anton, ki je dobil plemiški naslov Tschopp di Sanmaurelio, raziskovalec Čopovega rodu Anton pa njegov pravnik, po poklicu pravnik. Ta je gradivo za zgodovino svojih prednikov zbiral med službovanjem na Kranjskem, nakar je po prvi svetovni vojni kot upokojeni dvorni svetnik živel na Dunaju (prav tam). Dejansko je bil Anton, rojen leta 1856 v Ferrari, povzdignjen v plemiški stan šele leta 1912 kot svetnik na kmetijskem ministrstvu; hkrati je tudi dobil plemiški naslov »Edler von Sanmaurelio« (ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Tschopp Anton, 24. XII. 1912 (10. I. 1913); prim. Frank zu Döfering, *Alt-österreichisches Adels-Lexikon*, str. 321). Njegov oče Anton je najprej resnično

zapuščini jih danes ni.⁹²² Po Francetu Kidriču so (vsi) Čopi izvirali s Koroške Bele pri Jesenicah, od koder so do druge polovice 18. stoletja polagoma prešli v Hraše pri Radovljici, v Žirovnico (oče znamenitega Matije Čopa), hrvaški Karlovac (eden od Čopov iz Hraš) in drugam.⁹²³

Vprašanje je, koliko so podšentjurski Čopi sami še vedeli o svojem poreklu v prvi polovici 20. stoletja, ko je tudi Vinko Möderndorfer leta 1938 zapisal: »Družina se je priselila iz Gorenjskega.«⁹²⁴ Na kaj je opiral svojo navedbo, ni povedal, drugače kot pri trditvi, da Čopovo posestvo oskrbuje cerkev z biro in vsemi drugimi potrebščinami, kar naj bi se ohranilo v Čopovem družinskem izročilu.⁹²⁵ Möderndorfer bi podatek o njihovem gorenjskem izvoru zlahka povzel preprosto po *Slovenskem biografskem leksikonu*.

Kidričeva navedba o izvoru Čopov s Koroške Bele je tako najotipljivejša sled o izvoru Janeza Jožefa Čopa, ki bi jo bilo najlažje preveriti v tamkajšnjih matičnih knjigah. Toda prav krstna matica belskega vikariata, v kateri bi bil vpisan krst prvega podšentjurskega graščaka, rojenega okoli leta 1718, je bila že za njegovega življenja uničena. 27. junija 1761 je namreč požar, ki je prizadel cerkev na Koroški Beli, pogoltnil krstno matico za 57-letno obdobje od leta 1704 do 1761.⁹²⁶ Anton Tschopp, na čigar gradivo se je skliceval Kidrič, torej te matice ni več mogel videti in tako v svojem rodoslovnem gradivu tudi ni mogel imeti krstnih podatkov Janeza Jožefa Čopa.

Za ugotavljanje, ali se je Janez Jožef Čop resnično rodil na Koroški Beli, so nam tako preostale druge poti raziskovanja. Ob zelo verjetni predpostavki, da je bil Čop glede na pogostnost priimka doma z zgornje Gorenjske, najprej ta, da iščemo njegov krst v drugih tamkajšnjih matičnih knjigah, posebej v tistih, kjer je bil priimek Čop izpričan ob terezijanskem ljudskem štetju leta 1754. Poleg vikariata Koroška Bela z daleč najmočnejšo zastopanostjo Čopov so bile to župnije Radovljica, Bled, Jesenice in Mošnje.⁹²⁷ Toda iskanje ni bilo uspešno,⁹²⁸ saj v letih okoli rojstva Janeza Jožefa (upoštevano je bilo desetletje pred in po letu 1718) ni prišel na svet noben otrok s tem imenom. Kandidata za našega Janeza Jožefa sta dva Jožefa, vendar ni nobeden pravi. V Hrašah pri Radovljici je bil leta 1710

---

služboval kot častnik in je v Ferrari tudi spoznal ženo, nato pa je deloval na Hrvaškem kot zasebni inženir in politik, ne da bi kdaj dosegel plemenitenje. Dve leti mlajša sestra Mara, poročena von Berks (1858–1910), se je v svojem času proslavila kot pisateljica. O družini Antona Čopa gl. Žura Vrkić, Prva hrvatska etnografinja, str. 5–7. – Leta 1857 je povzdignitev v plemiški stan dosegel neki drugi Anton Čop, svetnik višjega deželnega sodišča, rojen leta 1786 v Lescah in oče treh hčerk, ki je dobil samo predikat »von Tschopp« (prav tam, Hofadelsakt von Tschopp Anton, 19. I. 1857; prim. Frank zu Döfering, *Alt-österreichisches Adelslexikon. I. Band*, str. 321).

⁹²² ZRC SAZU, ISLLV, Zapuščina Franceta Kidriča.

⁹²³ Kidrič, Čop, str. 95.

⁹²⁴ Möderndorfer, *Slovenska vas*, str. 23.

⁹²⁵ Prav tam, str. 26.

⁹²⁶ Notica o požaru in uničenju matice se nahaja na notranji strani sprednjih platnic krstne matice, ki se začinja 15. julija 1761 (NŠAL, ŽA Koroška Bela, Matične knjige, R 1761–1775). Prim. Mugerli, Cerkev v preteklih stoletjih, str. 37.

⁹²⁷ Leta 1754 je daleč največ gospodarjev s priimkom Čop (12) živelo v vikariatu in vasi Koroška Bela (Šturm (ur.), *Gorenjske družine*, str. 175, 176, 178 in 179), sledila je župnija Radovljica s po eno družino v Hrašah, na Studenčicah, na Smokuču in na Rodinah (str. 567, 569, 580 in 581), tej pa župnija Bled s tremi družinami na Blejski Dobravi (prav tam, str. 44 in 45), Jesenice z eno družino v župnijskem središču (str. 155) in Mošnje z eno družino na Otoku (str. 401). V župnijah Bled in Jesenice srečamo še nekaj posameznikov Čopov: gospodarjevo taščo (str. 17), dva pastirja in neporočeno mladenko (str. 144) ter gospodaričino sestro (str. 153). Ljudsko štetje, ohranjeno samo za takratno ljubljansko škofijo, je zajelo sicer celotno zgornjo Gorenjsko nad Kranjem.

⁹²⁸ Pregledane so bile naslednje krstne matice in indeksi: NŠAL, ŽA Jesenice, Matične knjige, Ind R 1700–1784, R 1700–1745; ŽA Radovljica, Matične knjige, Ind R 1667–1788, R 1701–1720, 1720–1732; ŽA Bled, Matične knjige, Ind R 1670–1784, R 1707–1730; ŽA Mošnje, Matične knjige, R 1703–1730; ŽA Dovje, Matične knjige, Ind R 1676–1784; Srednja vas v Bohinju, Matične knjige, Ind R 1695–1722; ŽA Podbrezje, Matične knjige, R 1651–1770.

krščen Jožef, sin Janeza Čopa, ki je okoli osem let prestar in o katerem pozneje ne vemo ničesar.⁹²⁹ Prej bi se iskani Janez Jožef utegnil roditi leta 1722 na Koroški Beli kot Jožef, sin Janeza Čopa, ki so ga izjemoma krstili na Jesenicah, a ta je umrl že pri dveh letih.⁹³⁰

Na to, da bomo poznejšega podšentjurskega graščaka prejkone našli samo z imenom Jožef, ne pa kot Janeza Jožefa, so kazale omembe njega kot Jožefa v mlajših virih, ko je že bil graščak. Sam se je tako nekajkrat podpisal v spisih terezijanskega katastra (okoli 1755)⁹³¹ in v pismu graščaku Ignacu baronu Apfaltrerju z Grmač pri Litiji (1762),⁹³² kot Jožef pa se je kljub podpisu Janez Jožef naslovil tudi na začetku svoje oporoke (1781).⁹³³ Samo kot Jožefa ga poleg tega najdemo v uradnih zapisih po smrti, najprej v svibenski mrliški matici⁹³⁴ in nato v zapuščinskem inventarju.⁹³⁵ Ne le da je bilo **Jožef** njegovo klicno ime, ampak zagotovo tudi krstno, drugo ime Janez pa si je po zgledu mnogih sodobnikov dodal sam, ko se je povzpел po družbeni lestvici. Najbolj logično bi bilo, da si ga je izbral po očetovem imenu, a nikakor ne nujno.

Okolje izvora našega Jožefa oziroma Janeza Jožefa Čopa se je torej po metodi izločanja zožilo na Koroško Belo, od koder naj bi po Kidriču izšel celotni razvejeni Čopov rod. Edini podatek, ki bi utegnil biti in je nazadnje tudi bil ključna pomoč pri identifikaciji, je navedba v njegovem zapuščinskem inventarju leta 1781, da je tedaj še živel njegov brat. Inventar pravi, da naj bi imela pokojnikov brat, žal brez navedbe imena, in neki Kunst še nekaj terjatev do njegove zapuščine, da pa se o tem ne ve nič zanesljivega.⁹³⁶ Pri tem je pomenljivo dvoje. Čop je bil značilni priimek zgornje Gorenjske z največjo koncentracijo na Koroški Beli,⁹³⁷ Kunst pa je nemara nekoliko napačno zapisan priimek Kunstl, prav tako razširjen v istem prostoru.⁹³⁸

Na srečo so za briksensko škofijsko gospostvo Bled izjemno dobro ohranjeni sodni protokoli njegovega patrimonialnega sodišča.⁹³⁹ Če kje, je bilo (Janeza) Jožefa Čopa in njegovega po imenu neznanega brata torej smiselno in mogoče iskati prav v teh obsežnih, tudi več kot tisoč strani obsegajočih

⁹²⁹ Janez in Helena iz Hraš sta imela tri otroke: Jero (1687), Janeza (1701) in po skoraj devetih letih še Jožefa (1710) (NŠAL, ŽA Radovljica, Matične knjige, R 1689–1701, pag. 97v; R 1701–1720, pag. 1 in 103). Ljudsko štetje iz leta 1754 ne pozna nikogar od njih, so pa Čopi živeli v štirih vaseh radovljiške župnije, med drugim v Hrašah družina 50-letnega Tomaža Čopa (Šturm (ur.), *Gorenjske družine*, str. 567, 569, 580 in 581). 25. februarja 1710 krščeni Jožef Čop dotlej v radovljiški župniji ni umrl in se tam tudi ni poročil (prav tam, M 1657–1723, M 1724–1744, M 1744–1768, P 1686–1737, P 1737–1773). Ne on ne brat Janez prav tako nista imela v domači župniji krščenih otrok (prav tam, Ind R 1667–1788), mati Helena pa je verjetno identična s 60-letno Heleno Čop iz Hraš, ki je bila pokopana 5. novembra 1739 (prav tam, M 1724–1744, pag. 110).

⁹³⁰ Na Koroški Beli se je 7. marca 1722 rodil Jožef, sin Janeza Čopa in Jere, ki so ga istega dne izjemoma krstili na Jesenicah (NŠAL, ŽA Jesenice, Matične knjige, R 1700–1745, pag. 140). Po času rojstva bi še najbolj ustrezal našemu Jožefu Čopu. Ko so ga 21. aprila 1724 v domačem kraju pokopali, je zapisan kot dveletni sin Janeza Čopa s Koroške Bele (NŠAL, ŽA Koroška Bela, M 1675–1741, s. p.).

⁹³¹ ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 115, RDA, N 147, No. 3, urbar, s. d.; No. ad 5, 26. 8. 1755; No. 6, 16. 9. 1755.

⁹³² ARS, AS 735, Gospostvo Grmače, šk. 23, Korespondenca, Tschopp Jožef, 15. 3. 1760, 29. 6. 1762.

⁹³³ ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III. serija, fasc. T 1–204, št. 40, 18. 3. 1781.

⁹³⁴ NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, M 1777–1787, s. p., II. 7. 1781.

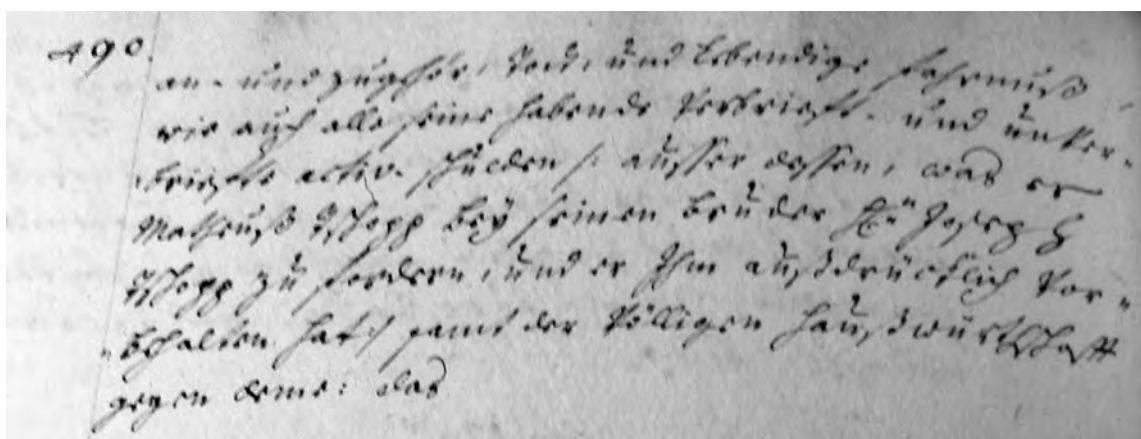
⁹³⁵ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 116, fasc. XXXXVII, lit. T–83, 26. 9. 1781, pag. 1, 13–14 (nedatirano spremno poročilo, prezentirano 3. 10. 1781).

⁹³⁶ Prav tam, pag. 10.

⁹³⁷ O razširjenosti priimka Čop ob ljudskem štetju leta 1754 gl. op. 927.

⁹³⁸ Kunstle najdemo leta 1754 v župnijah Bled, Gorje, Kamna Gorica, Podbrezje, Preddvor in Radovljica (prim. Šturm (ur.), *Gorenjske družine*, str. 20, 40, 41, 123, 172, 467, 523, 551 in 553).

⁹³⁹ Knjige sodnih protokolov se začenjajo leta 1597 in segajo skoraj brez vrzeli do leta 1782 (ARS, AS 721, Gospostvo Bled, Justitialia, Knjige, knj. 11–52).

Omemba »gospoda« Jožefa Čopa v prepisu poročne pogodbe njegovega nečaka Hanzeta Čopa s Koroške Bele 19. januarja 1768 (ARS, AS 721, Gospostvo Bled, Justitalia, Knjige, knj. 42, sodni protokoli 1759–1768, pag. 490).

foliantih. In kot vse kaže, se je trud obrestoval. V poročni pogodbi Hanzeta Čopa, sina Matevža Čopa s Koroške Bele, se 19. januarja 1768 pojavi ime »gospoda« Jožefa Čopa (*Hr. Joseph Tschopp*), izrecno imenovanega Matevžev brat. Še več, razlog omembe Jožefa Čopa je prav njegov dolg (!), ki ga je imel Matevž pravico zahtevati od svojega brata. Te pravice ob sinovi ženitvi ni prenesel na sina, ampak si jo je pridržal.⁹⁴⁰

Za identifikacijo omenjenega **Matevža Čopa** so bila ključna imena njegove žene in otrok, ki jih pozna ista poročna pogodba. Ženi je bilo ime Katarina, poleg sina Hanzeta (Janeza), ki se je leta 1768 ženil, pa je imel še sina Pavla, ki je tedaj študiral za duhovnika, ter samski hčerki Marjeto in Uršo.⁹⁴¹ Matevž Čop s Koroške Bele je vsekakor identičen z Matevžem, ki ga kot tamkajšnjega blejskega podložnika pozna terezijansko ljudsko štetje iz leta 1754 (*Mathaeus Zopp*). Tedaj naj bi mu bilo 52 let (rojen okoli 1702), ženi Katarini 37 (rojena okoli 1717), sinu Janezu 17 let (rojen okoli 1737), hčerkam Jeri, Mariji in Marjeti pa 14, 12 in 4 leta (rojene okoli 1740, 1742 in 1750).⁹⁴² Pogrešamo sina Pavla, poznejšega študenta (1768), ki je pred tem najverjetneje že odšel v šole – naveden je sicer v nekaj let starejšem registru glavarine⁹⁴³ – in hčerko Uršo, očitno rojeno po letu 1754, zato ne preseneča da je v bratovi poročni pogodbi omenjena zadnja, za Marjeto (rojeno okoli 1750). Ker pa je krstna matica za obdobje 1704–1761 uničena, za nobenega od Matevževih otrok ne vemo, kdaj natanko je prišel na svet.

Neizpodbitno je tudi dejstvo, da je bil Matevž ob smrti Janeza Jožefa še živ, o čemer posredno,

⁹⁴⁰ Prav tam, knj. 42, sodni protokoli 1759–1768, pag. 490.

⁹⁴¹ Prav tam, pag. 489–492.

⁹⁴² Šturm (ur.), *Gorenjske družine*, str. 175.

⁹⁴³ Pavel, posvečen v duhovnika 30. marca leta 1771, je moral imeti ob mašniškem posvečenju vsaj 25 let. V ljubljanskih ordinacijskih zapisnikih je naveden kot Jeseničan, saj je bila Koroška Bela del jeseniške župnije. Leta 1766 je prejel tonzuro in prve štiri kleriške redove, dve leti zatem subdiakonat, leta 1769 diakonat in čez dve leti mašniško posvečenje (Volčjak, *Ordinacijska protokola ljubljanske (nad)škofije. 2. del*, str. 58, 64, 66 in 72). Prim. NŠAL, NŠAL 572, Zapuščina Franc Pokorn, šk. 383, Ordinacijski zapisnik 1577–1824, pag. 36. – Po nedatiranem registru glavarine iz štiridesetih let 18. stoletja je družina Matevža in Katarine Čop štela tri otroke, Pavla, Marijo in Jero, vse stare manj kot 18 let (ARS, AS 721, Gospostvo Bled, Rusticalia, fasc. 19, davčni registri 1601–1800, register glavarine (Personalsteuer), s. d., s. p.).

brez omembe imena, govori zapuščinski inventar podšentjurskega graščaka. Umrl je dobro leto za Jožefom, 18. septembra 1782, ko mu mrliška matica daje 82 let.⁹⁴⁴ Kot bomo videli, se je rodil leta 1700, tako da se vsi podatki o njem ujemajo. Prek hišne številke 56 v mrliški matici je bilo v povezavi z drugimi viri mogoče ugotoviti, da je gospodaril na domačiji Zgornji Čop v zgornjem delu vasi.⁹⁴⁵

Istega Matevža Čopa srečamo kot odraslega prvič prav skupaj z mladoletnim bratom Jožefom! Ko se je 9. februarja 1726 kot gospodar zakupne hube na Koroški Beli prvokrat oženil, iz njegove poročne pogodbe z Jero Rozman izvemo, da sta bila njegova starša pokojni Andrej Čop in še živeča Helenka in da je imel tri sorojence, ki so bili tedaj še otroci: Marijo (Marino), Miha in Jožefa. Sestri je ob poroki obljubil izplačati 250 goldinarjev deželne veljave in dati dve kravi, bratoma pa vsakemu po 170 goldinarjev, štiri ovce in posteljnino. Dotlej jih bo dolžan vzdrževati v zameno za njihovo delo. Če pa bi kateri zapustil dom ali šel študirat, Matevžu ne bi bilo treba dodatno prispevati za njegovo vzdrževanje, ampak bi se stroški odtegnili od obljubljenega izplačila.⁹⁴⁶

Pozneje se Matevž in Jožef skupaj omenjata v sodnih protokolih še leta 1740, in sicer med petimi Čopi, ki so pred blejskim patrimonialnim sodiščem zahtevali dediščino za Jakobom Čopom kot njegovi bližnji sorodniki. Jakob je, ne da bi zapustil oporoko, umrl na poti na Zgornjem Štajerskem, v kraju Hiefflau v Eisenerzu. Ni povsem jasno, v kakšnem sorodstvenem razmerju so bili omenjeni Čopi, a kot vse kaže, sta bila Matija in Miha Čop Jakobova brata, ostali trije – Matevž, Jožef in Marija – pa nečaki, otroci Jakobovega pokojnega brata Andreja.⁹⁴⁷

⁹⁴⁴ NŠAL, ŽA Koroška Bela, Matične knjige, M 1741–1784, s. p., 18. 9. 1782.

⁹⁴⁵ Na isti hišni številki 56 je 28. julija 1790 preminila tudi 75-letna Katarina Čop, v kateri prepoznamo Matevžovo vdovo (NŠAL, ŽA Koroška Bela, Matične knjige, M 1785–1806, fol. 8). Matevž je svojo zakupno hubo, podložno gospostvu Bled, leta 1768 izročil sinu Janezu – Hanžetu, in sicer ob sinovi poroki z Nežo Polanc (ARS, AS 721, Gospostvo Bled, Justitalia, Knjige, knj. 42, sodni protokoli 1759–1768, pag. 489–490). Mladi par srečujemo po uvedbi hišnih številk leta 1770 na isti hišni številki 56, kjer je Janez leta 1797 tudi umrl, po mrliški matici star 65 let (NŠAL, ŽA Koroška Bela, Matične knjige, R 1761–1775, s. p., 14. 1. 1771, 21. 12. 1773, 21. 10. 1774; R 1775–1784, fol. 10–10v; M 1785–1806, fol. 21). Sledil mu je leta 1777 rojeni sin Jurij Čop, ki se je oženil leta 1803 (prav tam, R 1775–1784, fol. 10–10v; P 1785–1814, fol. 27). Natančno lokacijo njegove domačije (*Tschopp Georg*) s hišno številko 56 in hišnim imenom Čop (*Zhopp*) na stavbni parceli št. 45 razkriva franciscejski kataster iz leta 1826 (ARS, AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, L 2, k. o. Koroška Bela, zapisnik stavbnih parcel, 2. 1. 1827; mapni list XII (1826)).

⁹⁴⁶ ARS, AS 721, Gospostvo Bled, Justitalia, Knjige, knj. 42, sodni protokoli 1721–1729, pag. 1078–1080.

⁹⁴⁷ Prav tam, knj. 37, sodni protokoli 1737–1743, pag. 1629–1630, 15. 12. 1740. – Matija in Miha sta izrecno imenovana brata, Matevž in Jožef sta navedena takoj za njima (*Matheus vnd Joseph Tschopp*), na zadnjem mestu pa je Marija Klinar kot predstavnica (*representantin*) Andreja Čopa, kolikor niso kot Andrejevi predstavniki oziroma nasledniki dejansko mišljeni vsi trije. Pokojni Jakob je bil po vsem sodeč krščen 12. maja 1678 kot sin Jakoba in Marije Čop (NŠAL, ŽA Koroška Bela, Matične knjige, R 1672–1704, fol. 14v). Iz sodnega protokola (pag. 1663) je razvidno, da je bil Matija Čop njegov brat, vendar Matijevega krsta v krstnih maticah ni najti, razen če gre za brata, krščenega 8. februarja 1666, čigar ime je ob krstu pomotoma izpuščeno. Neki Matija je v urbarju iz časa po letu 1730 izpričan kot gospodar polovične hube na Koroški Beli in je po vsej verjetnosti identičen z Matijem, pokopanim 12. januarja 1749; pri tem ne moti, da mu mrliška matica pripisuje previsoko starost, okoli 90 let. Miha Čop je najverjetneje identičen z Jakobovim bratom Mihaelom, krščenim 23. septembra 1675; ko so ga 4. januarja 1745 pokopali, mu mrliška matica daje 70 let. Kot bomo videli v nadaljevanju, sta bila Matevž in Jožef sinova Andreja Čopa, ta pa brat zgornjih Čopov – Jakoba, Mihaela (in Matije), krščen 22. novembra 1662 in umrl 21. aprila 1724. Marija Klinar, »predstavnica Andreja Čopa«, je bila skoraj brez dvoma njegova hči Marija, ki jo kot še neporočeno poznamo iz Matevževe poročne pogodbe leta 1726 (gl. op. 946). NŠAL, ŽA Koroška Bela, Matične knjige, R 1640–1672, pag. 89; R 1672–1704, fol. 7v; M 1675–1741, s. p.; M 1741–1784, s. p.; ARS, AS 721, Gospostvo Bled, Knjige, knj. 3, urbar po 1730, s. p., Karner Vellach. – V procesu, ki se je končal naslednje leto, je nasprotno stran, ki je izpodbijala njihove zahteve, predstavljala zet Jakobove sestre Matija Vogeltnik. Ta je označen kot »seiner schwester Tochter Mann« (prav tam, pag. 1629). Njegova žena Špela Vogeltnik je 9. septembra 1741 pred sodiščem pod prisego pričala, da ji je Jakob Čop zadnje jutro pred odhodom iz dežele podaril 285 goldinarjev (prav tam, pag. 1890–1891; objava slovenske prisege: Ribnikar, *Slovenske podložniške prisege*, str. 62). Zaključek procesa: prav tam, pag. 1900, 12. 9. 1741.

Morda se Janez Jožef Čop omenja v blejskih sodnih protokolih še enkrat v zrelih letih, in sicer 4. oktobra 1765, ko je v poročni pogodbi Štefana Čopa s Koroške Bele kot ena od prič naveden »gospod« Jožef Čop (*Herr Joseph Tschopp*).⁹⁴⁸ Podatek je za njegovo identifikacijo v bistvu irelevanten. Verjetneje kot za podšentjurskega graščaka Janeza Jožefa, ki je tedaj prebival daleč stran, gre pri »gospodu Jožefu« za premožnega kmeta Jožefa Čopa z Jesenic (* 1707, † 1785). Ta bi bil glede na ime in veliko manj glede na leto rojstva tudi edini kandidat za identičnost z »gospodom Jožefom« iz leta 1768, bratom Matevža s Koroške Bele, vendar se je potrjeno rodil, živel in umrl na Jesenicah, tako da Matevž ni mogel biti njegov brat.⁹⁴⁹

⁹⁴⁸ ARS, AS 721, Gospostvo Bled, Justitalia, Knjige, knj. 42, sodni protokoli 1759–1768, pag. 373. – Ko se je 4. oktobra 1765 ženil Štefan Čop s Koroške Bele, je kot priče navedenih več Čopov, med njimi na ženinovi strani eden kot »Herr Joseph Tschopp« (prav tam, Justitalia, Knjige, knj. 42, sodni protokoli 1759–1768, pag. 373). Če bi bil duhovnik, bi bilo to povedano, kot je pri bodočem duhovniku Pavlu leta 1768 in pri pokojnem župniku Blažu Čopu leta 1731 (prav tam, pag. 489, 19. 1. 1768; prav tam, knj. 35, sodni protokoli 1731–1735, pag. 26, 2. 7. 1731). – Ženin Štefan Čop je bil po besedah poročne pogodbe sin pokojnega Štefana Čopa in še živeče matere Marjete in je imel še neizplačane in neporočne sorojence Jurija, Nežo in Mino (prav tam, Justitalia, Knjige, knj. 42, sodni protokoli 1759–1768, pag. 371–373). Zanimivo je, da te družine ne najdemo na Koroški Beli ob ljudskem štetju 1754; v vasi je takrat živel le 51-letni kmet Štefan Čop z ženo Uršulo in otroki z drugačnimi imeni (Šturm (ur.), *Gorenjske družine*, str. 175). Zato pa sta Štefan Čop, sin Matevža, in Marjeta izpričana v starejšem, nedatiranem registru glavarine, po katerem sta imela tri otroke, Štefana, Jurija in Uršulo (ARS, AS 721, Gospostvo Bled, Rusticalia, fasc. 19, davčni registri 1601–1800, register glavarine (Personalsteuer), s. d., s. p.). Kaže, da je bil oče Štefan krščen 24. decembra 1697 kot sin Matevža in Marije in da je umrl že 1. januarja 1748, ko naj bi bil star okoli 50 let (NŠAL, ŽA Koroška Bela, Matične knjige, M 1741–1784, s. p.). Po vsem sodeč njegove družine leta 1754 res ni bilo na Koroški Beli. Sin Štefan utegne biti identičen z 12-letnim Štefanom Čopom, ki je tedaj služil kot hlapec pri kmetu Jožefu Čopu na Jesenicah (Šturm (ur.), *Gorenjske družine*, str. 155). Register glavarine iz leta 1746, vir, ki sočasno navaja oba gospodarja z imenom Štefan Čop, ju razlikuje tako, da prvega imenuje Štefan Čop, Matevžev sin, drugega pa še z domačim imenom Brancel (ARS, AS 721, Gospostvo Bled, Rusticalia, fasc. 19, davčni registri 1601–1800, register glavarine 1746, s. p.). Da je prvi Štefan res zgodaj umrl, potrjuje urbarski izvleček iz srede 18. stoletja, ki navaja kot gospodarje dveh hub že njegove dediče (prav tam, urbarski izvleček davčnega donosa, s. d., s. p.).

⁹⁴⁹ V jeseniški poročni matici taisti Jožef Čop kot priča pri poroki Štefana Čopa 20. oktobra 1765 nima gosposkega predikata (NŠAL, ŽA Jesenice, Matične knjige, P 1747–1770, fol. 4). Enkrat samkrat ga krstna matica naslavlja kot gospoda (!), in sicer ob krstu prvorojenke v drugem zakonu 7. marca 1753 (prav tam, R 1746–1774, pag. 119). Po ljudskem štetju leta 1754 je bil podložnik gospostva Bela Peč in star 47 let, kar se povsem ujema z rojstnimi podatki Jožefa Čopa, sina Jerneja in Uršule, ki se je rodil na Jesenicah v edini tamkajšnji družini s priimkom Čop in bil krščen 26. februarja 1707 (prav tam, R 1700–1745, pag. 40). Umrl je 4. februarja 1785 na Jesenicah št. 1, po mrliški matici star 80 let (prav tam, M 1785–1800, fol. 1), dejansko pa dve leti manj. Tudi vse drugo, kar o njem vemo, dokazuje, da nikakor ni mogel biti brat Matevža Čopa s Koroške Bele. Jožef je vseskozi živel na Jesenicah. Poročil se je najverjetneje leta 1730, saj se mu je leta 1731 v zakonu z neko Katarino rodil prvi otrok. Poročna matica jeseniške župnije je za ta čas žal pogrešana. Če bi poznali zapis o njegovi poroki, bi očetovo ime in kraj izvora še dodatno potrdila njegovo identiteto. Skoraj gotovo se je poročil v domači župniji, saj poroko pogrešamo v poročnih maticah sosednjih župnij (NŠAL, ŽA Kranjska Gora, Matične knjige, P 1721–1755; ŽA Dovje, Matične knjige, P 1710–1770; ŽA Radovljica, Matične knjige, P 1686–1637; ŽA Mošnje, Matične knjige, P 1649–1757; ŽA Gorje, Matične knjige, P 1682–1772; ŽA Zasip, Matične knjige, RPM 1678–1752; blejske poročne matice se začenjajo šele leta 1736). Imena njegovih preživelih otrok se ujemajo z imeni otrok ob ljudskem štetju 1754, ko je bil že drugič poročen, in sicer z neko Ano Marijo, staro 34 let (Šturm (ur.), *Gorenjske družine*, str. 155). Prva žena Katarina mu je namreč leta 1751 umrla, stara 41 let (NŠAL, ŽA Jesenice, Matične knjige, M 1741–1754, pag. 33). Otroci so se mu v prvem zakonu rojevali od leta 1731 do 1751, v drugem pa od 1753 do 1757 (prav tam, R 1700–1745, pag. 242, 262, 273, 287, 301, 327, 353 in 388; R 1746–1771, pag. 36, 80, 119, 138, 148 in 167; prav tam, M 1741–1754, pag. 33). Da gre za Jožefa Čopa, ki se je rodil na Jesenicah leta 1707, posredno prav tako potrjuje podatka, da sta tudi njegova starša umrla tukaj, mati Uršula leta 1729 pri 40-ih, Jernej pa leta 1740 pri 58-ih (prav tam, M 1672–1741, s. p., 2. 1729, 14. 9. 1740). Jeseniški Jožef Čop je moral biti premožen kmet, saj je imel leta 1754 štiri hlapce in dve dekli, med njimi 12-letnega Štefana Čopa (Šturm (ur.), *Gorenjske družine*, str. 155); ta je morda prav tisti Štefan Čop s Koroške Bele, v čigar poročni pogodbi je leta 1765 kot priča naveden »gospod Jožef Čop« (gl. op. 946). Ne more biti dvoma, da je ta identičen z Jeseničanom Jožefom Čopom, ki je leta 1752 skupaj z nekim Radovljičanom dal mizni naslov bodočemu duhovniku z Doba pri Domžalah (Volčjak, *Ordinacijska protokola*

V prid tezi, da je Janez Jožef Čop izviral s Koroške Bele, kjer se je rodil enkrat v drugem desetletju 18. stoletja, govori torej preveč dejstev, da bi lahko šlo za naključje. Prvič, podšentjurski graščak Jožef Čop ima ob smrti leta 1781 dolg pri svojem še živečem bratu. To se ujema s podatki iz blejskih gospodarskih sodnih protokolov leta 1768: Matevž Čop s Koroške Bele ima brata »gospoda« Jožefa Čopa in ta je njegov dolžnik. Poleg tega je Jožef v istem viru edini od Čopov imenovan »gospod«, Matevž pa je bil ob njegovi smrti trinajst let pozneje resnično še živ (umrl 1782). In končno, ko se je Matevž leta 1726 poročil in prevzel očetovo posest, je Jožef izpričan kot njegov mladoletni brat.⁹⁵⁰ Rdeča nit, ki (Janeza) Jožefa Čopa povezuje s Koroško Belo in s tamkajšnjim trdnim kmečkim gospodarjem Matevžem, je torej neporavnani dolg »gospodskega« Čopa svojemu kmečkemu bratu.

Če navedene podatke o bratih Jožefu in Matevžu ter njunem ožjem sorodstvu soočimo s podatki iz matičnih knjig vikariata Koroška Bela, dobimo naslednjo podobo. Matevž, ki naj bi bil glede na ljudsko štetje (1754) rojen okoli leta 1702, je luč sveta zagledal dve leti prej. Krščen je bil 20. septembra 1700 kot sin Andreja in Helene,⁹⁵¹ katerima se je pred njim rodil sin Jurij (* 1698, † 1699), za njim pa hči Marija (* 1704, † 1711),⁹⁵² preden leta 1704 v vrsti krstnih matic zazija polstoletna vrzel, med katero so prišli na svet vsaj še druga hči Marija ter sinova Miha in Jožef, poznejši podšentjurski Janez Jožef.⁹⁵³

---

ljubljske (nad)škofije. 1. del, str. 193). Jožef Čop je bil po terezijanskem katastru belopeški podložnik in vinotoč z eno hubo in četrt zemlje (ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 201, L 307, No. 2, 13. 6. 1749; šk. 253, L 307, RDA, No. 12, s. d.).

⁹⁵⁰ ARS, AS 721, Gospostvo Bled, Justitalia, Knjige, knj. 42, sodni protokoli 1721–1729, pag. 1078–1080.

⁹⁵¹ NŠAL, ŽA Koroška Bela, Matične knjige, R 1672–1704, fol. 77r.

⁹⁵² Jurija so nesli h krstu 23. marca 1698, Marijo pa 28. januarja 1704 (prav tam, fol. 71v, 86v). – Jurij je v mrliški matici 14. avgusta 1699 naveden kot 2-letni otrok Andreja Čopa, Marija pa ob smrti 26. avgusta 1711 označena kot Andrejeva 9-letna hči (prav tam, M 1675–1741, s. p.). Andrej Čop je imel pozneje še eno hčerko Marijo, ki je bila ob poroki brata Matevža leta 1726 še otrok (gl. op. 946). Jurij tako nikakor ne more biti identičen z duhovnikom Jurijem Čopom, za katerega je Franc Pokorn povzel rojstne podatke belskega Jurija, sina Andreja in Helene Čop (NŠAL, NŠAL 572, Zapuščina Franc Pokorn, šk. 383, Ordinacijski zapiski 1577–1824, pag. 35; šk. 375, Bled, pola 22). Jurij Čop s Koroške Bele v jeseniški župniji (*Georgius Zopp Pelensis ex parochia Asslingensi*) je 27. decembra 1726 v ljubljanski stolnici prejel tonzuro in štiri nižje kleriške redove (Volčjak, *Ordinacijska protokola ljubljanske (nad)škofije*, str. 87). Lahko bi bil sicer Matevžev in Jožefov brat, rojen malo po 2. oktobru 1704, ko se v belskih krstnih maticah začenja 57-letna vrzel, a je nenavadno, da ga Matevževa poročna pogodba iz leta 1726 ne bi omenila niti z besedo (gl. op. 946). Precej verjetno je identičen z Jurijem Čopom, ki ga leta 1722 najdemo v predzadnjem, poetičnem razredu ljubljanske jezuitske gimnazije (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, kongregacijska knjiga Marije Vnebovzete, pag. 586), kar govori v prid temu, da se ni mogel roditi že leta 1698. Po Pokornu je bil v duhovnika posvečen okoli leta 1730 v Trstu in je služboval po raznih gorenjskih župnijah, med drugim leta 1754 v Bucellenijevi graščini na Javorniku pri Jesenicah (NŠAL, NŠAL 572, Zapuščina Franc Pokorn, šk. 375, Bled, pola 22). Ko ga je omenjenega leta tam zajelo terezijansko ljudsko štetje, je naveden kot 56-letni sacelan (Šturm (ur.), *Gorenjske družine*, str. 158), kar se ujema z rojstnimi podatki leta 1698 rojenega Jurija Čopa. Ni izključeno, da je šlo za napako in bi namesto 56 let moralo pisati 50. Nazadnje je bil sacelan na Bledu, po Pokornu od leta 1774 do 1781 (NŠAL, NŠAL 572, Zapuščina Franc Pokorn, šk. 375, Bled, pola 22), a je v resnici umrl že leta 1772 ali najpozneje v začetku 1773. Žal prav iz teh let ni ohranjena blejska mrliška matica, ki bi postregla s podatkom o njegovi starosti. Iz njegove oporoke, sestavljene 5. oktobra 1772 na blejskem gradu, je razvidno, da je imel brata Štefana in dva nečaka, otroka drugega, že pokojnega brata (ARS, AS 721, Gospostvo Bled, Spisi, Ecclesiastica, fasc. 21, Zapuščinski operat grajskega kaplana Jurija Čopa 1773–1774, oporočka, 5. 10. 1772). Umrl je pred 8. februarjem 1773, ko je njegov brat Štefan Čop, po domače Brancel s Koroške Bele, plačal manjšo vsoto, ki jo je pokojnik namenil belski cerkvi (prav tam, 8. 2. 1773). Duhovnik Jurij je torej prihajal iz Brancelove hiše. Njegov brat Štefan je bil krščen 9. decembra 1702 kot sin Martina in Marjete Čop, umrl pa je 13. avgusta 1780 kot 78-letnik, po domače Brancel, na Koroški Beli št. 63 (NŠAL, ŽA Koroška Bela, R 1672–1704, fol. 83v; M 1741–1784, s. p.).

⁹⁵³ V belski mrliški matici je sicer več umrlih otrok navedenih kot otroci Andreja Čopa, vendar ni gotovo, kdaj gre za našega Andreja in kdaj za enega ali dva njegova soimenjaka. Poleg Andreja, očeta bratov Matevža in Jožefa, ki je glede na podatek, da je bil ob Matevževi poroki leta 1726 že mrtev (gl. op. 946), preminil 21. aprila 1724, star 64 let, sta v njegovem času živela na Koroški Beli še dva Andreja Čopa; prvi je umrl 17. aprila 1727, star 60 let, drugi pa 20. januarja 1746 pri 64-ih (NŠAL, ŽA Koroška Bela, Matične knjige, M 1675–1741, s. p.; M 1741–1784, s. p.).

Del vasi Koroška Bela z domačijo Zgornji Čop (stavbna parcela št. 45) na franciscejski katastrski mapi iz leta 1826 (ARS, AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, L 102, k. o. Koroška Bela, mapni list XII).

Edina opora o njegovi starosti je navedba, da je star 63 let, v svibenski mrliški matici leta 1781,⁹⁵⁴ kar pomeni, da bi se moral roditi okoli leta 1718, vendar ni izključeno, da je bil v resnici nekaj let starejši.

O očetu Andreju Čopu vemo, da je umrl 21. marca 1724, po belski mrliški matici star 64 let,⁹⁵⁵ dejansko pa dobrih 61, saj je bil krščen 22. novembra 1662.⁹⁵⁶ Čas njegove smrti se ujema z znanim podatkom, da ob poroki sina Matevža (1726) za razliko od žene Helene ni več živel. Helena ga je preživela za 18 let in umrla 24. marca 1742, ko naj bi ji bilo 74 let (rojena okoli 1668).⁹⁵⁷ Če bi bila njena starost ob smrti točna in sin Jožef rojen okoli leta 1718, bi moralo biti materi ob sinovem rojstvu že približno 50 let, kar je komaj verjetno. Toda pomote pri starosti pokojnikov so se v tistem času dogajale zelo pogosto. Helena je bila v resnici mlajša, nemara celo desetletje,⁹⁵⁸ Jožef pa bi se, kot rečeno, lahko rodil nekaj let prej.

Žal ne vemo, čigava in od kod je bila mati Helena, zato tudi ni bilo mogoče ugotoviti njene dejanske starosti. Glede na rojstvo prvega otroka se je z Andrejem Čopom poročila leta 1697 ali kakšno leto prej. Poročna matica jeseniške župnije, kamor so takrat vpisovali tudi poroke oseb iz vikariata Koroška Bela, žal ni ohranjena,⁹⁵⁹ poročne pogodbe pa v sodnih protokolih blejskega gospostva ni

⁹⁵⁴ NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, M 1777–1787, s. p., II. 7. 1781.

⁹⁵⁵ NŠAL, ŽA Koroška Bela, Matične knjige, M 1675–1741, s. p.

⁹⁵⁶ Prav tam, R 1640–1672, pag. 89.

⁹⁵⁷ Prav tam, M 1741–1784, s. p.

⁹⁵⁸ Tudi tašča Janeza Jožefa Čopa Katarina Heipl je v ljubljanski mrliški knjigi navedena kot 58-letnica, v resnici pa ji je bilo le 47 let (gl. op. 902). Prav tako je Čopova hči Ana Marija, poročena Müller, ob smrti leta 1794 v Ljubljani navedena kot 54-letnica, čeprav jih je imela samo 43 (gl. op. 1156).

⁹⁵⁹ V vrsti jeseniških poročnih matic je vrzel od leta 1672 do 1747 (Krapač, *Vodnik po matičnih knjigah*, str. 35).

najti.⁹⁶⁰ Najverjetneje je bila Andrejeva žena doma iz domače, jeseniške župnije, saj njuno poroko pogrešamo v poročnih maticah sosednjih župnij.⁹⁶¹

Posest, na kateri so gospodarili predniki Janeza Jožefa Čopa in kjer se je sam rodil in odraščal, je bila torej podložna briksenskemu škofijskemu gospodstvu Bled, pod katerega je spadala celotna Koroška Bela. Čopi so se na Koroški Beli vsekakor znašli že v 16. stoletju, najmanj pet generacij pred podšentjurskim graščakom Janezom Jožefom. V registru tedenskega denariča blejskega gospodstva za leto 1601 je namreč med tamkajšnjimi gruntarji izpričan Jakob Čop (*Jacob Tschopp*), v vsem gospodstvu pa je živel samo še en gospodar s tem priimkom, in sicer Lenart na bližnji Blejski Dobravi onstran Save Dolinke.⁹⁶² Koroška Bela je tako resnično kandidatka za domovanje prednikov večine, če že ne vseh gorenjskih Čopov.

Po Kidriču, ki se je opiral na gradivo Antona Tschoppa, je Čopom mogoče na Gorenjskem slediti od prve polovice 16. stoletja, sicer pa naj bi njihovi predniki po izročilu prišli v času reformacije iz Švice, kjer v kantonih Luzern, Basel, Bern in Fribourg živi podoben priimek, ki ga Nemci pišejo Tschopp, Ladinci pa Gioppi ali Cioppi.⁹⁶³ Priselitev enega ali več Čopov z zahoda bi utegnila biti povezana s fužinarstvom, ki je Zgornjesavsko dolino močno zaznamovalo od 14. stoletja dalje. Vendar v starejših urbarjih gospodstva Bela Peč, kamor je spadala vsa dolina do vključno Jesenic na zahodu, ne srečamo od konca 15. do prve polovice 17. stoletja nobenega Čopa ne med fužinarji ne med kmečkimi ljudmi.⁹⁶⁴ Žal so zelo slabo ohranjeni urbarji gospodstva Bled, ki bi bili edini zanesljiv vir o času pojavitve priimka na Koroški Beli in v širšem blejskem prostoru. Vrsta urbarjev se začinja šele v prvi polovici 18. stoletja,⁹⁶⁵ več kakor stoletje prej pa serija obsežnih protokolov blejskega patrimonialnega sodišča (1597).⁹⁶⁶

S pomočjo mlajših virov je bilo torej mogoče ugotoviti, da se je (Janez) Jožef Čop rodil na domačiji, kjer je pozneje gospodaril njegov brat Matevž (1700–1782). Na Koroški Beli jo še danes poznajo po domačem imenu **Zgornji Čop** za razliko od Spodnjega Čopa, prav tako gruntarske domačije, ki stoji niže v vasi, razpotegnjeni na sončnem gruščnatem pobočju vzdolž potoka Bela (danes del Jesenic). Kolikor je moč povzeti iz pomanjkljivo ohranjenih urbarjev blejskega gospodstva, je Matevž Čop gospodaril na celi hubi. V nedatiranem temeljnem urbarju, nastalem po letu 1730,⁹⁶⁷ sta bila tedaj v vasi vsaj dva gospodarja z imenom Matevž Čop (to ime se sicer pojavi petkrat), zato je naš Matevž za razlikovanje

⁹⁶⁰ ARS, AS 721, Gospodstvo Bled, Justitalia, Knjige, knj. 28, sodni protokoli 1690–1698.

⁹⁶¹ NŠAL, ŽA Kranjska Gora, Matične knjige, P 1638–1721; ŽA Radovljica, Matične knjige, P 1686–1737; ŽA Mošnje, Matične knjige, P 1649–1756; ŽA Gorje, Matične knjige, P 1682–1772; ŽA Zasip, Matične knjige, RPM 1678–1752. – Izgubljeni sta poročni matici župnij Bled in Dovje.

⁹⁶² ARS, AS 721, Gospodstvo Bled, Rusticalia, fasc. 19, davčni registri 1601–1800, register tedenskega denariča 1601, s. p.

⁹⁶³ Kidrič, Čop, str. 95. – Po ugotovitvah Franca Jakopina, strokovnjaka za slovenske priimke, pomeni *tschop* v švicarski retoromansčini kratko moško in žensko zgornje oblačilo. Gorenjski Čopi, ki naj bi prišli iz retoromansko govorečega dela Švice, so potemtakem dobili priimek po imenitnem površniku (kožuhi), podobno kot sta na Slovenskem nastala priimka Kožuh ali Pelc. Jakopin, O priimku Čop, str. 137.

⁹⁶⁴ Prim. Mlinar, *Urbarji belopeškega gospodstva*, zlasti str. 196 (abecedno kazalo).

⁹⁶⁵ Iz zgodnejšega časa sta samo dva fragmenta: zapis urbarialnih dohodkov iz leta 1464 in izboljšave urbarja iz leta 1591 (Juričič Čargo, Žnidaršič Golec, *Vodnik po urbarjih*, str. 29–34).

⁹⁶⁶ ARS, AS 721, Gospodstvo Bled, Justitalia, Knjige.

⁹⁶⁷ Temeljni urbar gospodstva Bled je dobil v arhivu sekundarno datacijo 1708–1879. Za njegovo datiranje so uporabni datumi pridobitev dodatnih zemljišč, ki jih najdemo pri posameznih podložnikih. V čas nedolgo po letu 1730 je urbar mogoče datirati glede na navedbo pri Primožu Čopu s Koroške Bele, da je 20. junija omenjenega leta kupil kos gmajne (ARS, AS 721, Gospodstvo Bled, Knjige, knj. 3, s. p., Karner Vellach). Od gospodarjev s priimkom Čop je najbrž prvi umrl mlinar Gregor. Belska mrliška matica navaja smrt približno 60-letnega Gregorja Čopa 14. maja 1737 (NŠAL, ŽA Koroška Bela, Matične knjige, M 1675–1741, s. p.).

Hiša pri Zgornjem Čopu na Koroški Beli, od koder je bil doma Janez Jožef Čop; v pritličju je še vidna širina prvotne pritlične stavbe (foto: B. Golec, marec 2020).

Tako kot v mnogih gorenjskih vaseh so stare domačije tudi na Koroški Beli zaznamovane s hišnim imenom (foto: B. Golec, marec 2020).

od enega ali več soimenjakov zapisan kot Matevž, sin Andreja Čopa in vaški župan (*Matheuß Tschopp Andree Sohn Suppan*). Vas je štela 14 celih hub in šest polovičnih, med kajžarji (*Untersassen*) pa jih je bilo 42 s hišo, dva s hišico, dva z mlinom in 21 z raznimi zemljišči, vključujoč tudi sosednji Javornik. Med gospodarji s celo ali polovično hubo se jih je kar 12 pisalo Čop, pri čemer so nekateri od teh gotovo podvojeni, ker so imeli dve posesti, v treh primerih pa je bil Čop sogospodar z nekom drugim. Znatno manjkrat, le petkrat, se priimek Čop pojavlja med kajžarji.⁹⁶⁸

Navedba očetovega imena Andrej in Matevževa poročna pogodba iz leta 1726⁹⁶⁹ pričata, da je bil Matevž vsaj druga generacija Čopov na isti posesti, pri Zgornjem Čopu. Tu bi rodbina sicer lahko gospodarila že zelo dolgo, preden je prišel na svet naš Janez Jožef, vendar imen prejšnjih gospodarjev zaradi izgubljenih urbarjev ne poznamo.

Prednikom Janeza Jožefa Čopa je mogoče z gotovostjo slediti v preteklost do njegovega deda Jakoba Čopa, ki je bil od podšentjurskega graščaka starejši kar okoli 80 let. Ko je 11. marca 1690 umrl, mu namreč belska mrliška matica daje 53 let (rojen okoli 1637).⁹⁷⁰ Ni znano, kdo sta bila Jakobova starša,⁹⁷¹ poznamo le njegovo nekaj let starejšo samsko sestro Katarino (* ok. 1632, † 1687).⁹⁷² V Jakobovem času so bili Čopi na Koroški Beli že razvejena rodbina.⁹⁷³ Jakob se je najverjetneje oženil v začetku

⁹⁶⁸ ARS, AS 721, Gospostvo Bled, Knjige, knj. 3, s. p., Karner Vellach.

⁹⁶⁹ Prav tam, Justitalia, Knjige, knj. 42, sodni protokoli 1721–1729, pag. 1078–1080.

⁹⁷⁰ NŠAL, ŽA Koroška Bela, Maticne knjige, M 1675–1741, s. p. – Njegovega krsta ni v prvi belski krstni matici, ki se začne leta 1640 (prav tam, R 1640–1672).

⁹⁷¹ V blejskih sodnih protokolih ni v letih pred 1662 (vključno s tem letom) ne Jakobove poročne pogodbe ne česar koli v zvezi s posestjo, na kateri je gospodaril (ARS, AS 721, Gospostvo Bled, Justitalia, Knjige, knj. 21, sodni protokoli 1655–1662; knj. 22, sodni protokoli 1662–1669).

⁹⁷² Katarina je 10. marca 1687 v mrliški matici navedena kot 55-letna sestra Jakoba Čopa (NŠAL, ŽA Koroška Bela, Maticne knjige, M 1675–1741, s. p.).

⁹⁷³ Prim. NŠAL, ŽA Koroška Bela, Maticne knjige, R 1640–1672.

leta 1662, in sicer z neko Marijo, ki mu je konec istega leta povila prvorojenca Andreja, krščenege 22. novembra 1662, za njim pa še sedem otrok, pet sinov in dve hčerki.⁹⁷⁴ Eden od njih, leta 1678 rojeni Jakob, je zagotovo tisti Jakob Čop, ki je trgoval po Zgornjem Štajerskem in tam umrl, med njegovimi dediči pa se je leta 1740, kot smo videli, znašel tudi naš (Janez) Jožef.⁹⁷⁵

Poznejši podšentjurski graščak Janez Jožef Čop se tako prvič omenja v poročni pogodbi brata Matevža leta 1726, ko je bil še otrok, drugič pa leta 1740 kot dedič starejšega sorodnika Jakoba. Življenjska pot strica Jakoba pritegne posebno pozornost, ker ni ostal kmet, ampak se je ukvarjal s trgovino na večje razdalje in moral biti vsaj nekoliko izobražen. In to ne edini od belskih Čopov, saj je podložnik Peter Čop s Koroške Bele sredi 18. stoletja po vsem sodeč znal pisati nemško.⁹⁷⁶ Podložniki blejskega gospostva so v prvi polovici 18. stoletja nekatere svoje otroke že pošiljali v višje šole, o čemer priča ponavljajoča se formulacija v podložniških pogodbah, da prevzemnik kmetije ni dolžan dodatno vzdrževati bratov, ki bi šli študirat. Takšen pridržek najdemo tudi leta 1726 v poročni pogodbi Matevža Čopa, nanaša pa se na njegova mlajša brata Miho in našega (Janeza) Jožefa.⁹⁷⁷

Žal ostaja odprto vprašanje, kje se je Janez Jožef šolal. Se je po pridobljeni elementarni izobrazbi morda učil pri kakšnem trgovcu ali je videl tudi latinske šole? Ni posebej verjetno, da bi jih končal, saj je nemščina v njegovih lastnoročnih zapisih iz obdobja 1749–1762⁹⁷⁸ bolj okorna. Tako ne prese- neča, da imena (Janeza) Jožefa Čopa ne najdemo v sicer nepopolnih evidencah študentov ljubljanske jezuitske gimnazije.⁹⁷⁹ Prav tako ga ni v katalogu celovških gimnazijcev⁹⁸⁰ in ne med učenci latinske šole v Rušah pri Mariboru.⁹⁸¹

Skoraj popolna neznanka torej ostaja, kaj je počel, preden se je leta 1748 v Ljubljani poročil. Vemo le to, da je v času poroke živel v dolenskem Boštanju ob Savi, kjer je bil po vsem sodeč upra- vitelj bližnje Wolwitzeve male posesti Jevše. Lahko pa bi bil tudi uradnik na boštanjskem gradu ali v dvorcu Teriška vas. Zaradi uničenih tamkajšnjih graščinskih arhivov in boštanjkega župnijskega arhiva smo za védenje o njegovi dejanski vlogi žal prikrajšani. Pomenljivo je, da v slovenski oklicni knjigi ljubljanske stolne župnije ni naveden kot gosposčinski upravitelj, ampak samo kot »gospod«.⁹⁸²

⁹⁷⁴ Otroci Jakoba in Marije Čop so si s krsti sledili takole: Andrej, 22. novembra, Marija, 11. avgusta 1664, sin brez navedenega imena, 8. februarja 1666, Blaž, 23. januarja 1669, Jera, krščena 5. maca 1671, Mihael, 23. septembra 1675, Jakob, 12. maja 1678, in Jožef, 15. marca 1681 (NŠAL, ŽA Koroška Bela, Matične knjige, R 1640–1672, pag. 89, 97, 101, 116, 125; R 1672–1704, fol. 22r).

⁹⁷⁵ Gl. op. 947.

⁹⁷⁶ Podložnik Peter Čop je 25. junija 1746 na Koroški Beli datiral kratko pismo v zvezi z živino, poslano Francu Baltazarju Pušu, pisarju blejskega gospostva (ARS, AS 721, Gospostvo Bled, fasc. 49, Korespondenca, Čop Peter – Pusch Walthasar 1746). Če je pismo res njegovo delo, je moral svojčas od znotraj videti šole. Taisti Peter Čop je ob ljudskem štetju leta 1754 naveden kot 67-letni kmet na Koroški Beli, blejski podložnik in vdovec (Šturm (ur.), *Gorenske družine*, str. 175). Po blejskem urbarju iz časa po letu 1730 je bil Peter Čop sin Luke in gospodar cele hube (ARS, AS 721, Gospostvo Bled, Knjige, knj. 3, s. p., Karner Vellach). Krščen je bil 26. junija 1686 kot sin Luka in Marjete (NŠAL, ŽA Koroška Bela, Matične knjige, R 1672–1704, fol. 41r).

⁹⁷⁷ ARS, AS 721, Gospostvo Bled, Justitalia, Knjige, knj. 42, sodni protokoli 1721–1729, pag. 1079.

⁹⁷⁸ ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 72, BT, N 147, No. 1, I. II. 1749; No. 4, 16. 4. 1752; No. 2, 5. 12. 1753; prav tam, šk. 115, RDA, N 147, No. 1, I. II. 1749; No. 3, urbar, s. d.; No. 4, urbarski izvleček, s. d., pred 31. 7. 1755; No. ad 5, 26. 8. 1755; No. 5, s. d., pred 27. 1. 1752; No. 6, 16. 9. 1755. – ARS, AS 735, Gospostvo Grmače, šk. 23, Korespondenca, Tschopp Jožef, 15. 3. 1760, 29. 6. 1762.

⁹⁷⁹ Prim. sezname seminaristov in alumnov ljubljanskega jezuitskega kolegija (Črnivec (ur.), *Ljubljanski klasiki*) in članov jezuitske kongregacije Marije Vnebovzete (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r).

⁹⁸⁰ KLA, KLA 642, Klagenfurt, Gymnasium, Sign. 5, Album Studiosorum etc. 1723–1748.

⁹⁸¹ Mlinarič, Seznam imen.

⁹⁸² Janeza Jožefa Čopa ne najdemo kot krstnega botra v matičnih knjigah sosednjih trških župnij Radeče in Sevnica (NŠAL, ŽA Radeče, Matične knjige, R 1726–1748; NŠAM, Matične knjige, Sevnica, R 1727–1765).

Kakor koli, leta 1748 je prišel v Ljubljano kot »gospod« in se oženil z nič manj kot »žlahтно gospodično« Heiplovo, katere pokojni oče je bil doktor prava in pomemben deželnokežji uradnik, njen praded po materini strani pa ljubljanski župan, ki je slednjič dobil plemiški naslov. Čeravno ni bilo sredi 18. stoletja o nekdanji slavi Heiplov in Ederjev tako rekoč nobenega sledu več in je Čopova postarana 38-letna nevesta Marija Konstancija živela s sestro le od najemnin za dve predmestni hiši, poroka v takšno okolje za gruntarskega sina z Gorenjske ni bila majhen dosežek. Z dvojnimi imenom Janez Jožef je najpozneje zdaj začel poudarjati svoj gosposki stan, da bi se približal ženinemu, s poroko pa je postal vsaj pridružen član ljubljanskega srednjega mestnega sloja, sicer brez omembe vrednega premoženja in brez meščanskih pravic, ki bi jih pridobil s sprejemom med meščane kranjskega glavnega mesta.

Vendar Čopov cilj ni bil postati meščan, tako kot se med meščane ni nikoli vključil njegov tast dr. Heipl, ki se je glede na uradniško mesto pri vicedomskem uradu raje gibal med plemiči in poplemenitenci. Janez Jožef Čop še zdaleč ni imel ne premoženja ne zasluga, da bi škilil za plemiškim naslovom, premogel pa je vsaj toliko pod palcem, da si je lahko omislil višji družbeni položaj na podeželju – postati graščak v malem dvorcu v dolenskem Zasavju. Kot smo videli, sta z ženo 10. junija 1748, slab mesec po poroki, kupila Podšentjur, vsekakor z namenom, da se tja preselita.

Slabo stanje dvorca in posesti je njuno preselitev v Št. Jurij pod Kumom ustavilo za kakšno leto ali dve. Čop se je tam medtem nesporno veliko mudil sam, saj je imel z obnovo Podšentjurja ogromno dela. Prstne odtise je pustil v lastnoročnih poročilih za terezijanski kataster, datiranih v Podšentjurju od jeseni 1749 dalje.⁹⁸³ Žena, ki je pri 39-ih pričakovala prvega otroka, pa najbrž tudi zaradi pozne prve nosečnosti ni tvegala zapustiti Ljubljane. Prvorojenec Franc Ksaver se je tako rodil 11. novembra 1749 v eni od dveh Heiplovih hiš v deželni prestolnici in bil naslednji dan krščen v stolni cerkvi. Družbeni položaj staršev odraža izbira krstnih botrov, »gospoda« Jožefa Gotarda Weissa in »žlahtne gospe« (*nobilis domina*) Marije Ane Stuker, rojene pl. Wiuiz.⁹⁸⁴ Za razliko od sina se je drugorojenka Marija Ana leta 1751 že morala roditi v Podšentjurju. Iz navedbe v spremnem dopisu k materinemu zapuščinskemu inventarju vemo, da je leta 1760 imela devet let.⁹⁸⁵ Njenega krsta v krstni matici ljubljanske stolne župnije ni najti,⁹⁸⁶ medtem ko je krstna matična knjiga njene rojstne župnije Svibno za ta čas izgubljena. Marija Ana Čop, prva iz Čopovega rodu rojena v Podšentjurju, je dobila ime po teti Heiplovi, ki ji je prejkone šla za krstno botro. Sicer pa je omenjena teta, kot priča terezijansko ljudsko štetje leta 1754, še naprej živela v Heiplovi hiši v ljubljanskem predmestju.⁹⁸⁷ Morda sta imela zakonca Čop še kakšnega otroka, a je umrl pred pomladjo 1760, ko je Marija Konstancija v Podšentjurju na smrt bolna napisala oporoko in v njej omenila samo sina Franclja in hčer Marjanco (*Fränzl und Mariandl*).⁹⁸⁸

Z Marijo Konstancijo Čop, rojeno Heipl, je vsekakor povezano izročilo, zabeleženo sredi osemdesetih let 20. stoletja. Krajevni vedež Janez Baš (1908–1988) ga je posredoval takole: »V Št. Juriju se je naselila neka grofica Čop, katere sinovi so se potem razselili po okolici, kjer njihovi potomci

⁹⁸³ Čopova najzgodnejša v Podšentjurju datirana dokumenta imata datum 1. november 1749 (ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 72, BT, N 147, No. 1, I. II. 1749; šk. 115, RDA, N 147, No. 1, I. II. 1749).

⁹⁸⁴ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1748–1755, pag. 86.

⁹⁸⁵ V spremnem dopisu k zapuščinskemu inventarju Marije Konstancije Čop je inventurni komisar Ignac baron Apfaltrer o njenih otrocih zapisal, da je Franc star enajst let, Marija Ana pa devet (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 116, fasc. XXXXVII, T–63, 30. 4. 1760, pag. 27).

⁹⁸⁶ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1748–1755.

⁹⁸⁷ NŠAL, NŠAL 100, KAL, fasc. 117/3. Prim. Šturm (ur.), *Ljubljanske družine*, str. 131.

⁹⁸⁸ ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III. serija, fasc. T 1–204, št. 26, 7. 3. 1760.

živijo še danes.«⁹⁸⁹ Gosposki videz prve graščakinje Čopove v Podšentjurju je to ljubljansko gospo v očeh kmečkih ljudi očitno povzdignil v plemkinjo in slednjič je postala nič manj kot »grofica«. Njen plebejski soprog Janez Jožef, ki je s svojo pojavo manj izstopal, je potemtakem ostajal v ženini senci. Spomniti kaže na dejstvo, da je bila Marija Konstancija solastnica Podšentjurja in da je v posest vložila vsaj toliko lastnega kapitala kot on. V resnici izvira vse današnje Čopovo potomstvo v vaseh pod Kumom od Čopove druge žene, kar je nepomembna malenkost, kot tudi to, da so se po okolici razselile šele naslednje generacije, začeni s pravniki.

V času skupnega gospodarjenja zakoncev Čop, ki je trajalo slabih dvanajst let, od leta 1748 do 1760, je Podšentjur doživel občutno prenovo in v primerjavi s prejšnjim klavrnim stanjem pravi razcvet. Omenili smo že, v kakšnem stanju ga je po lastnih besedah kupil Janez Jožef: brez polovice strehe, s pomanjkljivimi gospodarskimi poslopji in zanemarjeno posestjo.⁹⁹⁰ Posledice požara, ki je dvorec prizadel okoli leta 1739,⁹⁹¹ kljub dvema vmesnima lastnikoma očitno še vedno niso bile odpravljene.

Ob nastopu Čopovega lastništva je ravno nastajal **terezijanski kataster, prvovrsten vir o podšentjurski posesti**, ki podaja njen najzgodnejši popolni prikaz. Po napovedni tabeli za dominikalno posest, sestavljeni 1. novembra 1749,⁹⁹² je imel dvorec Podšentjur sedem različno velikih poljskih parcel, od katerih je bila ena pusta, eno vrtno parcelo in sadovnjak, na njih pa je bilo mogoče posejati slabih 44 mernikov zimske rži.⁹⁹³ Dva travnika sta dajala šest enovprežnih voz (peljajev) sena in otave,⁹⁹⁴ po paši okoli njiv pa se je nabralo še za štiri vozove krme. Dve gozdni parceli z bukovim in hrastovim lesom ter raznovrstnim grmovjem sta prinašali 45 kubičnih sežnjev lesa.⁹⁹⁵ K dominikalni zemlji je Čop štel še opuščeno poldrugo zakupno hubo (kmetijo) v Podlešovju in polovično v Četežu, kjer ni sejal, ampak so na njiju nakosili pet oziroma štiri enovprežne vozove sena in otave. Po njegovih besedah je les pokrival le hišne potrebe, pridelka pa ni bilo mogoče prodati drugje kot v Ljubljani, do koder je pot trajala dva dni. Rustikalno (podložniško) posest je obdelovalo osem podložnikov, ki so imeli skupaj šest hub (kmetij) in pol, opustelo hubo in rovt: Hanže Povše hubo na Peči (*Na Petschi*), Matija Knap hubo in pusto hubo na Ravnah (*Na Raunen*), Anton Voje hubo v Jazbinah (*Jasbine*), Gregor Trošt hubo na Vrhju (*Na Verchi*), Lovre Plaznik hubo za Vrhom (*Sa Vercham*), Jenže Pečnik hubo v Podlešovju (*Podleschouie*), Matevž Brinovec pol hube v Četežu (*Tfchretefch*) in Lovre Smešnik rovt v Brinju (*Brine*). Dajatve podložnikov so skupaj znašale: 53 goldinarjev davka in slabih 7 goldinarjev činža, za malo pravdo pa 5 jagnjeti, 125 povesev prediva, 50 jajc, 5 kopunov ter 8 svetojurijskih jagnjet in pol. Delovnih obveznosti so skupaj imeli na teden 43 dni, od tega 36 dni tlake s plugom in 7 dni ročne tlake, večina šest dni s plugom in en dan ročne tlake, le eden (Gregor Trošt), ki je vse podložniške dolžnosti poravnal v denarju samo en dan ročne tlake, gospodar rovta pa ničesar.⁹⁹⁶ Vsi

⁹⁸⁹ Informator Janez Baš (1908–1988), Šklendrovec pri Podkumu, 14. 2. 1986.

⁹⁹⁰ ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 115, N 147, No. 6, 16. 9. 1755.

⁹⁹¹ StLA, Landrecht, K 243, v. Gall (2), Heft 10, 13. 12. 1759.

⁹⁹² ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 115, N 147, No. 1, 1. 11. 1749.

⁹⁹³ Njivske parcele so se imenoval: Za hrastjem (*Sa Hrastiam*), Pod koritom (*Pod Koritam*), Na široki njivi (*Na Shroki Niu*), Ilovka (*Illouka*) in Za cerkvijo (*Sa Zjrkoujo*); zadnja je bila pusta. Vrt in sadovnjak nista imela posebnega imena.

⁹⁹⁴ Prvi travnik je imenovan Pri kozolcu (*bej Harpffen*), drugi pa Izpašnik (*Ispafnik*).

⁹⁹⁵ »Šentjurski gozd« (*St. Irgen Wald*) tik ob dvorcu je dajal 27 sežnjev lesa, gozd pod njivo Hrastina pa 18. – Kubični seženj je meril 6,82 m³.

⁹⁹⁶ ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 115, RDA, N 147, No. 1, 1. 11. 1749. – Iz druge, sočasno nastale napovedne tabele izvemo, da je bila Troštova huba prej pusta, zdaj pa je zelo šibka, zato plačuje podložnik vse v denarju in je tudi tlaka za polovico manjša (prav tam, šk. 72, BT, N 147, No. 1, 1. 11. 1749).

Prvi znani podšentjurski urbar iz srede petdesetih let 18. stoletja v terezijanskem katastru (ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 115, RDA, N 147, No. 3, s. d.).

Blatmen der Herrschaft Striben	
1. Johann Hainach	15 1/2
2. Anton Hainach	1
3. Urban Hainach	1
4. Urban Hainach	44 1/2
5. Johann Hainach	1
6. Johann Hainach	52 1/2
7. Johann Hainach	30
8. Johann Hainach	30
9. Johann Hainach	1
10. Johann Hainach	83
Summa 87 1/2	

podšentjurski podložniki spadali pod deželsko sodišče Svibno⁹⁹⁷ in so razen dveh, prvega na Ravnah pri Polšniku in v drugega v zaselku Na Peči v Konjšici, živeli manj kot uro hoda od dvorca.

Nekaj let mlajši prvi znani podšentjurski urbar je nastal sredi petdesetih let 18. stoletja⁹⁹⁸ in prikazuje nekoliko drugačno stanje, vendar v primerjavi z napovedno tabelo iz leta 1749 ni zaslediti bistvenih razlik. Drugačna so osebna imena večine podložnikov in deloma tudi priimki, huba v Jazbinah je razdeljena na dve polovični,⁹⁹⁹ dve celi hubi sta nekoliko zmanjšani,¹⁰⁰⁰ vse so označene kot

⁹⁹⁷ Prav tam, šk. 115, RDA, N 147, No. 2, s. d.

⁹⁹⁸ Prav tam, No. 3, s. d.

⁹⁹⁹ Na Peči je tako kot leta 1749 gospodaril Jenže (Hanže) Povše, na Ravnah je bil zdaj na hubi in pusti hubi namesto Matije Knapa Anton, na Vrhu namesto Gregorja Trošta Anton Vodenšek, v Podlešovju je Jenžeta Pečnika zamenjal Luka, Matevž Kobivšek v Četežu utegne biti identičen z Matevžem Brinovcem iz leta 1749, v Jazbinah sta namesto Antona Vojeta s celo hubo gospodarila Tomaž Povše in Gregor Voje vsak na eni polovici, Lovre Plaznik za Vrhom je »postal« Lovre Tomec, pa tudi rovt v Brinju je dobil novega gospodarja, namesto Lovreta Smešnika Jurija Knapa.

¹⁰⁰⁰ Cela huba na Vrhu je bila zdaj za četrtnino manjša (njen obseg je izražen kot 44 krajcarjev in 1 7/9 denariča, pri čemer predstavlja 60 krajcarjev celo hubo), huba v Četežu pa se je zmanjšala za dobro desetino (53 krajcarjev, 1 1/3 denariča). Urbarski izvleček sicer obe označuje kot celi hubi (ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 115, RDA, N 147, No. 4, 31. 7. 1755).

zakupne, razlike pa so zlasti pri obveznostih. Devet gospodarjev desetih podložnih posesti je imelo skupno dobrih osem hub, od katerih so deželnemu knezu (državi) plačevali nekaj več kot 48 goldinarjev kontribucije in dobrih 30 goldinarjev davka, svojemu zemljiškemu gospodu pa slabih 26 goldinarjev činža. Druge gosposčinske obveznosti so sestavljale dajatve male pravde in tlaka. Mala pravda je Janezu Jožefu Čopu prinašala štiri svetojurijska jagnjeta, štiri jagnjeta in štiri kopune, 40 jajc in 100 povesev prediva. Tlaka je skupno znašala šest tovarnin (voženj) v Ljubljano, dva dni živinske in pet dni ročne tlake na teden ter 82 funtov grobega prediva.¹⁰⁰¹ Nedatirani urbarski izvleček, potrjen 31. julija 1755, še pove, da ni bila pusta samo ena od obeh hub na Ravnah, ampak tudi tista v Podlešovju. O živinski tlaki pa Janez Jožef Čop pravi, da je sicer opredeljena kot tedenska, vendar jo zahteva po potrebi, kar pomeni, da pride na posameznega kmeta na leto le 15 do 16 dni oranja ali vožnje.¹⁰⁰²

Med napovedno tabelo (1749) in urbarjem je nastalo Čopovo tabelarično poročilo z datumom 16. april 1752.¹⁰⁰³ Imena podložnikov in obseg njihove posesti so že takšni kot v urbarju, le da manjka huba Gregorja Trošta na Vrhu, ki je medtem začasno opustela. Janez Jožef Čop je zapisal, da so bile tedaj puste kar tri hube in pol, prva v Podlešovju že od nekdaj, pusto polovico hube v Četežu je podaril podložniku Matiji Brinovcu, da je ta ostal na drugi polovici, druga cela pusta huba je ležala na Ravnah in tretja na Vrhu. Podšentjur ni imel od dveh pustot nobenih dohodkov, od dveh pa le malo. Zgovorni so podatki o obveznosti tlake. Podložniki s celo hubo so je imeli na leto 274 dni, bodisi samo ročne bodisi tudi živinske, podložniki na polovični hubi 137, rovtar v Brinju pa 102 dneva, vendar so zaradi revščine ali slabe zemlje kar štirje od tedaj sedmih podložnikov uživali olajšave.¹⁰⁰⁴ Še istega leta (1752) je Čop za opustelo hubo na Vrhu našel novega podložnika.¹⁰⁰⁵

Iz odgovorov na vprašanja, ki jih je Janezu Jožefu Čopu najpozneje v začetku leta 1752 zastavila rektifikacijska (katastrska) komisija, izvemo še vrsto drugih podrobnosti. Pri kranjskih deželnih stanovih, tj. v imenjski knjigi, je imel dvorec Podšentjur napovedanih šest podložniških hub, na njegovi dominikalni zemlji pa so posejali blizu 60 mernikov posevkov, od tega največ, po 15 mernikov, pšenice, ovsu in ajde. Od živine je Čop premogel šest krav, štiri vlečne vole, bika, tri telice, dva voliča, konja in šest svinj, pašnike pa je označil kot slabe. Les za kurjavo in ograje je dobival iz lastnih gozdov: za ogrevanje je porabil okoli 50 voz lesa in šest voz za ograje. Nekaj malega stavbnega lesa je šlo za vzdrževanje. Dvorec ni premogel nobenih ribnikov in ribolovnih pravic, prav tako ni imel vinogradov, tako da je bilo treba vino za domačo porabo kupovati. Od 2466 dni ročne in živinske tlake na leto, kolikor so je imeli podložniki po urbarju, jim je je zemljiški gospod zaradi njihove revščine veliko spregledal. Laudemijev (primščin, umrščin) ali drugih pristojbin za prepis posesti ni pobiral. Čop bi prvo leto prav rad spregledal vse podložniške dajatve, če bi le dobil novega podložnika na pustoto.

¹⁰⁰¹ Prav tam, No. 3. s. d.

¹⁰⁰² Luka Pečnik je od te hube Adama Cmaka, ki naj bi bila pusta že od nekdaj, plačeval le omejene obveznosti, saj je pustota dajala samo šest majhnih peljavev slabega sena (prav tam, No. 4, 31. 7. 1755).

¹⁰⁰³ Prav tam, šk. 72, BT, N 147, No. 4, 16. 4. 1752.

¹⁰⁰⁴ Janže Povše z 274 dnevi ročne in živinske tlake je zaradi revščine običajno dobival zvečer dve kuhani jedi, Matiji Knapu z dvema hubama (ena je bila pusta) in 348 dnevi tlake je bila spregledana polovica in je zvečer prav tako dobival obrok, neimenovani posestnik puste hube na Vrhu je bil zaradi slabih zemljišč že od nekdaj oproščen vseh 274 dni ročne tlake, Lovretu Plazniku z 274 dnevi ročne in živinske tlake sta bila spregledana dva dneva na teden, Matevž Brinovec z enako obveznostjo pa je na leto opravljal le 51 dni ročne tlake.

¹⁰⁰⁵ V dopolnitvi svoje napovedi je Čop konec leta 1753 poročal, da živi novi podložnik na hubi poldrugo leto, za kar naj bi po dogovoru letno plačeval 10 goldinarjev in opravljal tri dni tlake na teden, doslej pa je dal svojemu zemljiškemu gospodu le mernik pšenice (ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 72, BT, N 147, No. 2, 5. 12. 1753).

Podšentjurski podložniki niso premogli nobenega mlina ali drugega vodnega obrata, med njimi pa tudi ni bilo nobenega kajžarja.¹⁰⁰⁶

V dodatku k poročilu, napisanem 26. avgusta 1755, je podšentjurski gospod navedel še nekaj zgovornih podatkov. Ni mu bilo znano, kam je izginilo kar pet hub in dve tretjini. Podšentjur je bil namreč v imenjski knjigi napovedan s 15 hubami, njegov urbarski izvleček pa je izkazoval samo devet hub in eno kajžo. Ko je Čop pred sedmimi leti (1748) kupil to imenje od »neke gospodične Fabjanič«, ta pa ga je dobila v dar od kranjskih deželnih stanov, je obsegalo toliko zemljišč, kot jih je zdaj napovedal za kataster. Imenje je bilo skupaj z dvorcem (*samt dem Siz*) nekaj let pusto in so ga upravljali deželni stanovi sami. Kje ležijo pogrešane hube, bi po besedah Janeza Jožefa Čopa morali vedeti stanovi, sam pa je zagotovil, da ni nobenega zemljišča zamolčal.¹⁰⁰⁷

Kot smo videli, je v pritožbah zoper previsoko katastrsko odmero opisal klavrno stanje dvorca ob njegovem prevzemu in obnovo desetih poslopij. V istem poročilu z dne 16. septembra 1755 je govoril tudi o postavitvi hiše in gospodarskih poslopij na dveh opustelih hubah, ki ju je za tri leta oprostil vseh urbarskih obveznosti; izrecno pravi, da to nista pustoti na Ravnah in Podlešovju. V zadnjih sedmih letih naj bi deželnim stanovom iz lastnega premoženja plačal 800 goldinarjev davčnih obveznosti, več kot 1000 goldinarjev pa naj bi šlo za zidavo.¹⁰⁰⁸ Kljub temu rektifikacijska (katastrska) komisija ni uslišala njegove prošnje za davčno olajšavo, saj je menila, da zoper izkazano oziroma ugotovljeno katastrsko stanje ni podal konkretnih pritožb.¹⁰⁰⁹

Končno stanje, kot ga je določila rektifikacijska komisija, prikazuje katastrska kalkulacijska tabela,¹⁰¹⁰ ki je postala podlaga za novo obdavčitev.

Dvorec Podšentjur (*St. Jergen Hoff*) je v deželnostanovski imenjski knjigi napovedan s 15 funti, 39 krajcarji in 1 denaričem ter s 15 hubami.

Za to je bilo treba plačevati:

Za dominikalno posest (*Pro Dominicali*)

Kontribucije 3 gld, 20 kr na funt

52 gld, 10 kr, 3 1/3 den

Davka 1 gld, 8 kr na funt

17 gld, 44 kr, 1 14/15

Skupaj

69 gld, 55 kr, 1 11/15

Za rustikalno posest (*Pro Rusticali*)

Kontribucije 6 gld na hubo

90 gld

Davka 1 gld, 45 kr na hubo

26 gld, 15 kr

Davka 2 gld na funt

31 gld, 18 kr, 2 den

Skupaj

57 gld, 33 kr, 2 den

Skupaj od rustikalne posesti

147 gld, 33 kr, 2 den

Vsega skupaj

217 gld, 28 kr, 3 11/15

Poseduje naslednje dominikalne prihodke:

Rubrika Urbarialia

¹⁰⁰⁶ ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 115, No. 5. s. d. (poročilo je rektifikacijsko knjigovodstvo vojvodine Kranjske pregledalo 24. januarja 1752).

¹⁰⁰⁷ Prav tam, No. ad 5, 26. 8. 1755.

¹⁰⁰⁸ Prav tam, No. 6, 16. 9. 1755.

¹⁰⁰⁹ Prav tam, No. 7, 10. 10. 1755.

¹⁰¹⁰ Prav tam, No. 20, s. d.

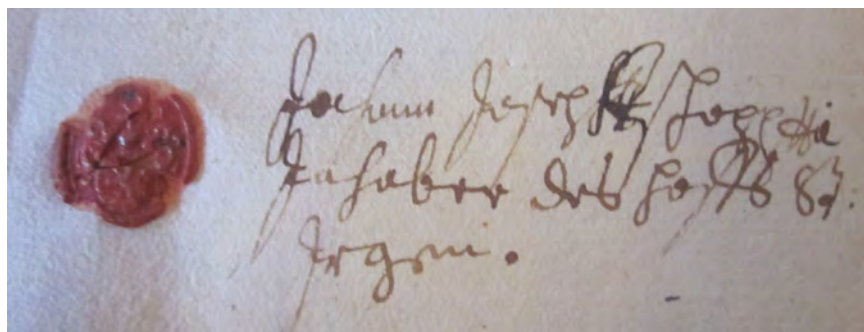
Posebej činž	25 gld, 59 kr
Rubrika Činžno žito	
Nič	
Rubrika Mala pravda	
Povesem prediva 100, od tega 10 računano kot 1 funt, funt po 5 kr	50 kr
Jajc 40, od tega 20 računano 3 kr	6 kr
Kopunov 11 po 9 kr	36 kr
Svetojurijska jagnjeta 4 po 1 gld, 8 kr	4 gld, 32 kr
	Skupaj 6 gld, 4 kr
Rubrika Tlaka	
Tovornin 6 po 1 gld, 8 kr	6 gld 48 kr
Prediva 82 funtov po 3 solde	2 gld, 19 kr
Ročne tlake tedensko 21 dni ali 2 dni brez hrane	
Dnevne ročne tlake po 5 gld	10 gld
Ročne ali živinske tlake brez hrane od 3 hub po 10 gld	30 gld
2 hubi s hrano po 5 gld	10 gld
Skupaj	59 gld, 7 kr
Skupaj dominikalnih prihodkov	91 gld, 10 kr
Od tega znaša 20 odstotkov	18 gld 14 kr
Vsota dominikalnih prihodkov po odobrenem odbitku	72 gld, 56 kr
Za rustikalno posest (<i>Pro Rusticali</i>) prejema dvorec od podložnikov po posebnem štiftnem registru	
Kontribucije od hube po 6 gld	48 gld, 13 kr, 2 den
Davka od hube po 1 gld, 15 kr	14 gld, 3 kr, 3 3/4 den
Davka od funta po 2 gld	16 gld, 30 kr, 1 1/4 den
Skupaj 30 gld, 34 kr, 1 den	
Vsota rustikalnih prihodkov	78 gld, 47 kr, 3 den
Kar torej izkazuje, da ima dvorec naslednjo napoved: v hubah 8 gld, 2 kr, 1 den v funtih 8 gld, 25 kr, 1/8 den	
Nadalje poseduje dvorec pristavo, narejeno iz rustikalne hube, kar je bilo v izkazu prikazano posebej, in izračunan prihodek.	

Glede na to, da so Podšentjurju z novim katastrom odmerili skoraj pol manjšo posest – namesto 15 hub le dobrih 8 – in temu primerno nižjo napoved v funtih (goldinarjih), je bila posest občutno davčno razbremenjena, četudi je terezijanski kataster uvedel tudi obdavčenje dominikalne posesti, ki

je bila vse dotlej neobdavčena.¹⁰¹¹ Po na novo nastavljenem železnobarvnem kvaternu kranjske deželne deske je Janez Jožef Čop plačeval za dominikalno posest davek v višini 27 goldinarjev, 2 krajcarja in pol, za rustikalno posest 30 goldinarjev, 34 krajcarjev in 1 denarič, kontribucije pa 48 goldinarjev, 13 krajcarjev in pol.¹⁰¹² Rustikalni davek in kontribucijo so v celoti v denarju poravnavali njegovi podložniki,¹⁰¹³ kar pomeni, da je od skupno 105 goldinarjev in 50 krajcarjev bremen dajal iz lastnih prihodkov le slabo četrtino, nekaj več kot 27 goldinarjev.

Terezijanski kataster je tudi prvovrstni vir za poznavanje Čopovega rokopisa, podpisa in osebnega pečata. Poteze njegove pisave pričajo, da je bil sicer večš pisanja, njegova nemščina pa je šepala in kaže na človeka, ki ni imel humanistične izobrazbe.¹⁰¹⁴ Praviloma se je podpisoval kot Janez Jožef, a tudi samo kot Jožef. Pisanje je vsakokrat pečatil z rdečim pečatnikom z osebnim grbom, ki je imel v zgornjem delu poleg lastnikovih inicialk IIT (Johann Joseph Tschopp) krono z ornamentiko, v ščitcu spodaj pa proti levi obrnjenega konja, stoječega na zadnjih nogah.¹⁰¹⁵ Fragmentarno je Čopov pečat ohranjen tudi na njegovem pismu Ignacu baronu Apfaltrerju iz leta 1762¹⁰¹⁶ in močno zabrisan na oporoki iz leta 1781.¹⁰¹⁷

Podpis in pečat Janeza Jožefa Čopa iz leta 1752 (ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 72, BT, N 147, No. 5, s. d., pred 24. i. 1752).

O zasebnem življenju Janeza Jožefa in Marije Konstancije Čop vemo nasploh zelo malo. Ker niso ohranjene svibenske krstne matice, ni znano niti, kdaj natanko se jima je rodila hči Marija Ana in ali sta bila komu krstna botra. Kdo je živel v podšentjurskem dvorcu prva leta po priselitvi Čopove družine, posredno pove popisna pola terezijanskega ljudskega štetja za župnijo Svibno iz leta 1754. Posamezne osebe žal drugače kot v drugih župnijah ljubljanske škofije niso navedene z imenom, stanom in starostjo, ampak je popis prebivalstva le sumaren in v tabelarični obliki. Tako izvemo, da je v Podšentjurju (*St. Jergen Hoff*) prebivalo devet ljudi, štirje moški in pet žensk. Od moških je bil

¹⁰¹¹ Prim. Ribnikar, Zemljiški kataster, str. 321–322.

¹⁰¹² ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko QI, i. železnobarvni kvatern, fol. K 16.

¹⁰¹³ Z železnobarvnim kvaternom se natanko ujemata urbar iz petdesetih let in rektificirana štiftna registra iz devetdesetih let (ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 115, RDA, N 147, No. 3, urbar Podšentjur, s. d.; No. 12a, štiftni register, s. d.; No. 12b, štiftni register, 5. 2. 1794).

¹⁰¹⁴ Precej bolj izpiljena sta jezik in pisava Čopovega poznejšega tasta Janeza Matije Šivica, o katerem vemo, da je obiskoval ljubljansko jezuitsko gimnazijo (o Šivicu gl. str. 193).

¹⁰¹⁵ ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 72, BT, N 147, No. 1, i. ii. 1749 (podpis Janez Jožef); No. 4, 16. 4. 1752 (podpis Janez Jožef); No. 2, 5. 12. 1753 (podpis Janez Jožef); prav tam, šk. 115, RDA, N 147, No. 1, i. ii. 1749 (podpis Janez Jožef); No. 3, urbar, s. d. (podpis Jožef); No. 4, urbarski izvleček, s. d., pred 31. 7. 1755 (podpis Janez Jožef); No. ad 5, 26. 8. 1755 (podpis Jožef); No. 5, s. d., pred 27. i. 1752 (podpis Janez Jožef); No. 6, 16. 9. 1755 (podpis Jožef).

¹⁰¹⁶ ARS, AS 735, Gospostvo Grmače, šk. 23, Korespondenca, Tschopp Jožef, 29. 6. 1762.

¹⁰¹⁷ ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III. serija, fasc. T 1–204, št. 40, 18. 3. 1781.

eden v starostni skupini 1–15 let, eden, poročen, v skupini 20–40 let in dva samska v starostni skupini 40–50 let. Pri ženskah je po ena spadala v skupino 1–15 let, ena v skupino 15–20 let, tri pa so imele med 20 in 40 let, od tega dve samski in ena poročena.¹⁰¹⁸ Poročena moški in ženska sta bila seveda zakonca Čop, pri čemer je Marija Konstancija zamolčala štiri leta, saj je bila leta 1754 v resnici že v 44. letu. V starostni skupini od enega do 15 let sta se znašla njuna otroka, ostalih pet oseb pa je odpadlo na hišne posle: dve samski ženski in dva moška ter dekle v starosti od 15 do 20 let.

Terezijansko ljudsko štetje leta 1754 se je ohranilo tudi za ljubljansko stolno župnijo, kjer je zajelo obe Heiplovi hiši v predmestju. Čeprav nista stali skupaj, so ju popisali drugo za drugo v razdelku Od Vicedomskih vrat do Živinskega trga. Prva Heiplova hiša je vsekakor tista v Gradišču, ki je bila v urbarju nekdanje komendske posesti vodena na ime Marije Konstancije Čop, rojene Heipl. Gospa Čop je oddajala v najem tako pritličje, kjer je živel neki služabnik z ženo, gostačko in deklo, kot nadstropje, ki ga je zasedal izdelovalec krtač. V drugi Heiplovi hiši je v nadstropju živel skupaj s služkinjo njena lastnica Marija Ana Heipl, sestra oziroma svakinja zakoncev Čop, medtem ko je bilo pritličje oddano neki neporočeni ženski.¹⁰¹⁹ Marija Ana se je ob koncu življenja znašla pri Čopovih v Podšentjurju, kjer je umrla 26. septembra 1756. Morda se je 50-letnica mudila pri sestri Mariji Konstanciji samo na obisku, ko jo je tam prehitela smrt. Njeno truplo so prepeljali v rodno Ljubljano in ga dva dni po smrti pokopali v avguštinski,¹⁰²⁰ današnji frančiškanski cerkvi pri Tromostovju.

Manj kot štiri leta za sestro se je od tega sveta poslovila tudi Marija Konstancija Čop, ki bi tisto leto prav tako dopolnila petdeset let. Odšla je med 7. marcem 1760, ko je narekovala oporoko, in 26. marcem, ko je bila ta prezentirana kranjskemu ograjnemu sodišču,¹⁰²¹ pristojnemu za privilegirane osebe. Čeprav svibenska mrliška matica ni ohranjena, poznamo točen datum njene smrti, 10. marec 1760, ker ga vdovec Janez Jožef navaja pet dni zatem v pismu, poslanem Ignacu baronu Apfaltrerju na Grmače. Pismo, v katerem sosednjega barona prosi, naj opravi inventuro pokojničine zapuščine, vsebuje tudi nekaj drugih pomenljivih podatkov. Čop je bil že dlje časa bolan in za nikakor ne bi mogel potovati k inventuri ženinega premoženja v Ljubljani. Svibenska graščakinja (baronica Apfaltrer) je medtem v skladu s pravili že izvedla zaporo pokojničinega imetja v Podšentjurju. Podšentjurski graščak je Apfaltrerja prosil, naj mu vse, kar je prejel v dar, izročijo brez inventure. Nekaj stvari, inventariziranih dve leti prej, zdaj tudi ni bilo več – medenine, srebrnine in namiznega noža¹⁰²² –, ker jih je morala Marija Konstancija s solzami v očeh prodati za majhen denar, in sicer zaradi treh (vojnih) posojil in novih davčnih bremen (*Anlaagen*), »vse to samo zaradi podložnikov«. V oporoki je moža imenovala za dosmrtnega uživalca svojega premoženja, po njegovi smrti pa naj si otroka imetje

¹⁰¹⁸ NŠAL, NŠAL 100, KAL, fasc. 119/11.

¹⁰¹⁹ NŠAL, NŠAL 100, KAL, fasc. 117/3; prim. Šturm (ur.), *Ljubljanske družine*, str. 130–131. – Marija Ana, ki jo popis imenuje Ana Marija, je občutno znižala svojo starost z dejanskih 48 na 40 let.

¹⁰²⁰ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770, pag. 181. – Podšentjur je v mrliški matici zmotno imenovan Gallenstein: »in arce Gallenstein ad S. Georgium Parochia Scharfenberg:[ensis]«.

¹⁰²¹ ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III. serija, fasc. T 1–204, št. 26, 7. 3. 1760.

¹⁰²² Mišljena je bila vsekakor inventura zapuščine Marije Ane Heipl v Ljubljani, opravljena 15. novembra 1756 (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 43, fasc. XXI, H–56, 15. 11. 1756). Pokojničino zapuščino so ocenili na 1517 goldinarjev, od tega na 1400 njen delež na obeh Heiplovih hišah (pag. 10–11). V rubriki Dragotine in srebrnina so popisali tri pare srebrnih nožev, vilic in žlic ter srebrno razpelo v skupni vrednosti 39 goldinarjev (pag. 2), v rubriki Kositrna, medeninasta in bakrena posoda, ocenjeni na dobrih pet goldinarjev, pa sta bila poleg treh kositrnih posod in krožnikov le dva medeninasta svečnika (pag. 8). Od slik in ogledal v vrednosti dobrih 25 goldinarjev je po izjavi Marije Konstancije Čop polovica pripadala njej (pag. 3–4).

razdelita na pol. Zanimivo je določilo, da v primeru smrti obeh otrok ne postane dedič mož, ampak naj se pokojnično imetje po njegovi smrti proda in denar porabi za maše.¹⁰²³

Oporoka, datirana 7. marca 1760, je torej nastala tri dni pred smrtjo Marije Konstancije Čop.¹⁰²⁴ Njeno vsebino predstavljamo v celoti.

V imenu Presvete in nedeljive Trojice, Boga Očeta, Sina in Svetega Duha, amen.

Potem ko sem si jaz, Konstancija Čop, vzela k srcu minljivo življenje in premislila, da ni ničesar bolj gotovega od smrti in nič bolj negotovega od čakanja njene ure, želim pri sicer šibkih telesnih močeh, a pri, hvala Bogu, dobri pameti, takole narediti in skleniti svojo oporoko ali zadnjo voljo glede svojega premoženja, da bi skrajšala danes ali jutri morebiti nastale spore in zmote med svojim soprogom in dvema zapuščenima otrokoma.

Prvič, ko bom s tega sveta poklicana v večnost, priporočim svojo ubogo dušo svojemu Stvarniku in Odrešeniku Jezusu Kristusu in priprošnjam preblažene Device Matere Božje Marije, moje truplo pa naj bo po krščanskem katoliškem običaju pokopano v mater zemljo v grobnico [cerkve] sv. Jurija (*in die Grufft St: Irgen*), kjer naj bo tudi branih 30 svetih maš.

Drugič, imenujem svoja dva otroka za glavna dediča dveh hiš v Ljubljani kot tudi imenja Podšentjur (*Gült St: Irgen*), in sicer tako, da do svoje smrti v celoti ostane uživalec njun gospod oče.

Tretjič, dva dediča, Francelj in Marjanca (*Fränzl und Mariandl*), sta dolžna, potem ko bosta prevzela dve hiši (izbira, kdo dobi katero, je prepuščena hčerki Marjanci), dati vsak 100 goldinarjev za svete maše, skupaj 200 goldinarjev, Podšentjur (*St. Irgen*) pa si po cenitvi razdelita na pol, od česar si jaz prav tako pridržim 100 goldinarjev za svete maše.

Četrtrič, če bi kateri od teh dveh dedičev umrl, želim, da vse to skupaj z ugodnostmi in bremeni pripade preživelemu. In če bi se zgodilo, da bi oba dediča umrla, preden bi prevzela dediščino, naj se obe hiši in imenje Podšentjur po smrti mojega soproga prodajo, denar pa nameni za svete maše za najini duši in duše najinih sorodnikov, ki naj se povečini opravijo v župniji Svibno.

Petič, posebej volim hčerki Marjanci svojo obleko, kot sledi: rdeča cela obleka, enaka modra obleka, črna obleka z životcem iz težke svile (*greditorener Kandusch*) skupaj z enakim damastnim krilom, rdeča z životcem iz težke svile obleka, zelena obleka, par novih rdečih damastnih čevljev in par čevljev iz dobrega usnja, deset dobrih predpasnikov, dva lepa steznika z avbo.

Če pa bi hči Marjanca umrla, preden bi lahko uporabila zgoraj navedene obleke, naj jih prodajo in denar takoj namenijo za svete maše.

Od dveh lepih svilenih odej dobi večjo Francelj, manjšo pa Marjanca.

S tem želim svojo zadnjo voljo skleniti in ponižno prosim svojo častito gosposko, da jo v vsem izvrši, ščiti in brani ter da nikomur ne dovoli zoper njo nobenega pravnega dejanja.

Za konec tudi želim, da mojo zadnjo voljo od besede do besede kot notar zapiše na koncu imenovani duhovni gospod, za nadaljnjo potrditev pa sem za priči prosila dva gospoda, ki sta jo overila s svojima podpisoma in pečatoma. Narejeno na imenju Podšentjur (*in der Gült St: Irgen*) 7. marca 1760.

[pečat] Janez Rozman, župnik na Svibnem, kot naprošena priča

¹⁰²³ ARS, AS 735, Gospodstvo Grmače, šk. 23, Korespondenca, Tschopp Jožef, 15. 3. 1760. – Ignacu baronu Apfaltrerju je deželna pravda v Ljubljani 27. marca 1760 izdala dekret, naj izvede inventuro pokojničine zapuščine v Ljubljani in v dvorcu Podšentjur (prav tam, šk. 25, Familiaria, Apfaltrer Janez Ignac, 27. 3. 1760).

¹⁰²⁴ ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III. serija, fasc. T 1–204, št. 26, 7. 3. 1760.

[pečat] Anton Zupan, kaplan na Svibnem, kot naprošena priča

Frančišek Rejovic, notar, brez pečata (*Notarius in defectu alterius*)

Dan po prezentaciji oporoke pred deželno pravdo v Ljubljani je ta 27. marca 1760 imenovala za inventurnega komisarja pokojničine zapuščine Ignaca barona Apfaltrerja, graščaka na Grmačah pri Litiji. **Zapuščinski inventar Marije Konstancije Čop** sestavljata popisa njene ljubljanske in podšentjurske zapuščine.¹⁰²⁵ Oba je Apfaltrer skupno datiral v Ljubljani in Podšentjurju 19. aprila 1760¹⁰²⁶ in ju s spremnim pismom naslovil na deželnega upravitelja in deželno pravdo 30. aprila 1760,¹⁰²⁷ dan zatem, ko je ljubljanski stavbni mojster Matija Persky sestavil svojo cenitev obeh pokojničinah hiš v Ljubljani.¹⁰²⁸

Pokojničine ljubljanske zapuščine, ki je bila vredna 1698 goldinarjev ter pet krajcarjev in pol, se bomo le dotaknili. Šlo je za obe Heiplovi hiši, prvo pred Vicedomskimi vrati v Kapucinskem predmestju in drugo v Gradišču. Persky, sicer znani baročni stavbenik, ki je malo prej sezidal škofijsko cerkev v Gornjem Gradu,¹⁰²⁹ je prvo hišo ocenil na 975 goldinarjev, drugo pa na 650, skupaj na 1625 goldinarjev. Premičnine, ki so bile prej v posesti pokojničine pokojne sestre Marije Ane Heipl, so izkazovale neprimerno manjšo vrednost od stavb, le dobrih 73 goldinarjev. Predmeti so v inventarju popisani po standardnih rubrikah, pri čemer ne vemo, kaj je bilo v kateri od obeh hiš. Nemara se je vse nahajalo v hiši pred Vicedomskimi vrati, na današnjem Kongresnem trgu, in je bila druga hiša v celoti oddana v najem. Še največjo vrednost so imele rubrike Posteljina (blizu 17 gld), Pohištvo (dobrih 15 gld) ter Oglejala in slike (11 gld in pol). Iz popisa veje spoznanje, da je bila Ljubljana za pokojnico kvečjemu občasno prebivališče. Od listin je namreč tu pustila le fascikel davčnih pobotnic in dajatvenih knjžic za obe hiši, od nakita pa so lahko popisali zgolj dva uhana s češkimi kamni.¹⁰³⁰

Pravo domovanje pokojne gospe Čop je bilo v Podšentjurju, kjer je Apfaltrer našel veliko več premičnin, vrednih skupaj 367 goldinarjev in 49 krajcarjev. Pri tem se postavlja vprašanje, katerih predmetov inventar ni zajel, ker jih je Janez Jožef Čop inventurnemu komisarju predstavil kot svojo last, in sicer poleg lastnih osebnih predmetov in osebnih stvari obeh otrok. Popis zapuščine Marije Konstancije Čop vsekakor ne daje pregleda nad celotnim Čopovim premičnim imetjem, kar pride še posebej do izraza, če ga primerjamo z zapuščinskim inventarjem Janeza Jožefa Čopa 21 let pozneje. Tudi petkrat višja vrednost podšentjurskega dvorca in posesti leta 1781 se ne zdi realna, a je ta, kot bomo videli, vendar veliko bolj točna kakor Apfaltrerjeva cenitev.¹⁰³¹ Apfaltrer je namreč izhajal iz kupoprodajne pogodbe iz leta 1748, po kateri je bil Podšentjur kupljen za pičlih 420 goldinarjev nemške veljave. Ker se je njegovo stanje medtem znatno popravilo (*um ein Merkliches Meliorieret worden*),

¹⁰²⁵ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 116, fasc. XXXXVII, T-63, 19. 4. 1760. – Izvirnik dekreta o imenovanju inventurnega komisarja: ARS, AS 735, Gospostvo Grmače, šk. 25, Familiaria, Ignac Apfalterer, 27. 3. 1760.

¹⁰²⁶ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 116, fasc. XXXXVII, T-63, 19. 4. 1760, pag. 25.

¹⁰²⁷ Prav tam, pag. 27.

¹⁰²⁸ Prav tam, pag. 31.

¹⁰²⁹ Stele, Persky Matija, str. 310. – Inventarju je priložena cenitev Matije Perskega, ki pa ima poznejši datum, 29. april 1760 (prav tam, pag. 31). Persky lokacijo hiše v Kapucinskem predmestju opiše kot »hiša ob Ljublanici med hišama barvarja in pasarja«, lokacijo hiše v Gradišču (*in der Cratiska*) pa kot »hiša z vrtom poleg Zornovega vrta«.

¹⁰³⁰ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 116, fasc. XXXXVII, T-63, 19. 4. 1760, pag. 1–12.

¹⁰³¹ Prav tam, lit. T-83, 26. 9. 1781, pag. 8.

je vrednost posesti ocenil na najmanj 600 goldinarjev,¹⁰³² kar pa je bilo še vedno daleč pod dejansko vrednostjo. Obe hiši v Ljubljani naj bi bili potemtakem vsaka posebej vredni več kot Podšentjur.

Glede na to, da je podšentjurski dvorec postal pokojničin stalni dom, je Marija Konstancija tu hranila tudi vse pomembne listine: kupno pogodbo za Podšentjur, ki sta jo zakonca Čop 10. junija 1748 sklenila z Marijo Terezijo Merherič, imenovano Fabjanič, nadalje pisno potrdilo (*Verbriefung*) ljubljanskega mestnega predstojništva Mariji Katarini Heipl za hišo v Kapucinskem predmestju z datumom 3. marec 1727 in fascikel pobotnic za davek, kontribucijo, vojni davek in drugo v zvezi s Podšentjurjem. Apfaltrer ni mogel vnesti v inventar pokojničine poročne pogodbe, ker naj bi se ta po navedbi Janeza Jožefa Čopa izgubila.¹⁰³³

Da v Podšentjurju za razliko od Heiplovih ljubljanskih hiš ni bilo nobenega razkošja, nazorno pričajo prazne inventurne rubrike Gotovina, Dragocenosti in nakit ter Srebrnina. Pokojnica prav tako ni premogla nobene knjige, v rubriko Ogleдалa pa je Apfaltrer lahko vpisal samo staro, 34 krajcarjev vredno podolgovato zrcalo in dodal, da ni najti nobenih slik (*keine vorfindig*).¹⁰³⁴ Za primerjavo povejmo, da rubrika Ogleдалa in slike v ljubljanski zapuščini vsebuje 60 enot, in sicer staro ogledalo, podobo razpela, šest velikih krajinskih slik, eno pastoralo (*Schaflerey*), šest tihožitij s sadjem in rožami, in 45 stenskih prtičev (v pozlačenih okvirjih, med njimi 12 zelo majhnih).¹⁰³⁵ Očitno Marija Konstancija v Podšentjurju ni pogrešala ničesar od tega niti česa podobnega, kar bi krasilo njen novi podeželski dom. Ni pa bila tako zelo skromna njena obleka. Upošteva je, da je kar nekaj oblačil v oporoki zapustila hčerki, je popisana garderoba okleščena. V rubriki Oblačila s skupno vrednostjo 48 goldinarjev in 43 krajcarjev najdemo: črna obleka z životcem iz težke svile steznik (*Ein Schwarz graditourener Kandusch*) (6 gld), črno damastno krilo (5 gld), rdeča obleka z rožami z životcem in krilom (20 gld), rumeno svileno-atlasno prešito krilo, obrobjeno s srebrnimi čipkami (8 gld), moder svileni steznik (4 gld), tanko sukнено ovratno ruto z zlato vezenino (2 gld), rumen predpasnik iz težke svile (1 gld, 8 kr), ponošeno potiskano flanelasto krilo (1 gld), rdečo flanelasto jopico (30 kr), par novih rumenih usnjenih čevljev (45 kr) in par rdečih volnenih nogavic (20 kr).¹⁰³⁶

Od perila, ocenjenega na 10 goldinarjev in 19 krajcarjev, je pokojnica premogla tri srajce iz navadnega platna (2 gld, 33 kr), dve naglavni ruti iz hodničnega platna (1 gld, 8 kr), tri pentljaste tančične ženske avbe brez čipk (3 gld), tri enake avbe z grobimi navadnimi čipkami (vsaka po 34 kr, tj. 1 gld, 42 kr), izvezeno (*aufgenäet*) muslinasto ovratno ruto (34 kr), star bel predpasnik iz tankega sukna (*düntüchenes Fürtuch*) (24 kr), par tančičnih rokavic (36 kr), oguljen predpasnik iz jute (8 kr) in dva robčka iz kanafasa (14 kr).¹⁰³⁷

Prte in rjuhe (*Tisch und Leingewand*) je Apfaltrer ocenil na 7 goldinarjev in 5 krajcarjev. V rubriki je popisal star dvonitnični namizni prt z ducatom prav takih serviet (1 gld, 42 kr), namizni prt iz hodničnega platna (z ducatom serviet (1 gld, 3 kr), tri robčke iz hodničnega platna (30 kr), par hodničnih rjuh s čipkami (2 gld), enako enoplastno rjuho (1 gld) in štiri prav takšne močno oguljene rjuhe brez čipk (1 gld, 36 kr). O posteljnini je zapisal, da je zelo stara in da je malo (*wenig davon vorfindig*), tako da jo je pavšalno ovrednotil na 5 goldinarjev.¹⁰³⁸

¹⁰³² Prav tam, T-63, 19. 4. 1760, pag. 12–13.

¹⁰³³ Prav tam, pag. 13–15.

¹⁰³⁴ Prav tam, pag. 13 in 15.

¹⁰³⁵ Prav tam, pag. 4.

¹⁰³⁶ Prav tam, pag. 15–17.

¹⁰³⁷ Prav tam, pag. 17–18.

¹⁰³⁸ Prav tam, pag. 18–19.

Pri rubriki Kositer je sumarno naštel dve veliki in dve manjši kositrni skledi, šest krožnikov in dve steklenici, ki sta držali pol oziroma četrt merice. Kositrna posoda je skupaj tehtala 22 funtov, kar je pri vrednosti 24 krajcarjev za funt navrglo 8 goldinarjev in 48 krajcarjev.¹⁰³⁹

Zelo skromna je rubrika Pohištvo (*Hauß Rath*), v kateri nemara ni bila zajeta celotna hišna oprema. Vse skupaj naj bi bilo vredno pičle 4 goldinarje in 42 krajcarjev: štiri stari usnjeni stoli (*Sessel*) z lesenimi nasloni (1 gld, 8 kr), dve stari posteljni ogrodji (*Pethstätt*) iz mehkega lesa (1 gld, 8 kr), dve skrinji za obleko, prav tako iz mehkega lesa (vsaka vredna 17 kr, tj. 34 kr), tri žitne skrinje (vsaka po 34 kr, tj. 1 gld, 42 kr) in miza, tudi ta iz mehkega lesa (10 kr).¹⁰⁴⁰ Kuhinjsko posodje je baron Apfaltrer za razliko od popisa pokojničine ljubljanske zapuščine preprosto preskočil kot tisti del opreme, ki ni pripadal samo pokojnici.

Zato pa so popolnejše zadnje rubrike, ki zadevajo agrarno gospodarstvo. V rubriko Predivo s skupno vrednostjo 45 goldinarjev je inventurni komisar vnesel 40 funtov (funt po 15 kr) nebeljenega finega prediva (10 gld) in tri cente (funt po 7 kr) obdelanega prediva ((35 gld).¹⁰⁴¹ V rubriki Žito, ocenjeni na 17 goldinarjev in 33 krajcarjev, so se znašli trije merniki pšenice po 51 krajcarjev (2 gld, 33 kr) in 30 mernikov ajde po 30 krajcarjev (15 gld). Nadalje je popisal peljaj detelje (1 gld, 8 kr) in peljaj otave (51 kr), vredna goldinar in 59 krajcarjev. Od orodja na pristavi (*Majr=Zeug*), ovrednotenega na 10 goldinarjev in 58 krajcarjev, najdemo voz z okovanimi kolesi (7 gld), dva pluga (vsak po 1 gld in 8 kr, tj. 2 gld in 16 kr) in dve brani (1 gld, 8 kr), vse ostale drobnarije na pristavi, ki jih Apfaltrer ni razčlenil, pa so nanesele 34 krajcarjev. Živino deli inventar v dve rubriki, posebej konje in posebej rogato in drugo živino. V pokojničino zapuščino je inventurni komisar štel dva konja, enega črnega (14 gld) in dvajsetletnega jezdnega šimeljna (6 gld). Veliko višjo vrednost kot oba konja skupaj (20 gld) je dosegala ostala živina, ocenjena na 186 goldinarjev in 22 krajcarjev. Šlo je za dva para vlečnih volov, vrednih vsak po 19 kron (skupaj 75 gld, 22 kr), šest krav po 9 goldinarjev (54 gld), bika (10 gld), štiri dveletne voliče (po 5 gld, skupaj 20 gld), pet enoletnih voličev (po 3 gld, skupaj 15 gld), dveletno telico (5 gld), kozo (1 gld) in štiri enoletne prašičke (po 1 gld in 30 kr, skupaj 6 gld).¹⁰⁴² Zapuščinski inventar je bil deželni pravdi prezentiran 7. maja 1760.¹⁰⁴³ S tem je stekel nadaljnji zapuščinski postopek, ki pa ga поблиže ne poznamo.

Ko je bil ta zaključen ali še ne, je Janez Jožef Čop samo teden dni pozneje občutno povečal svojo podložniško posest. 14. maja 1760 je z Joštom Vajkardom grofom Barbom, lastnikom gospostva Rakovnik v Mirnski dolini, sklenil kupno pogodbo za **imenje Padež**, ki jo poznamo samo iz seznama listin v Barbovem zapuščinskem inventarju iz leta 1775.¹⁰⁴⁴ Imenje so sestavljale rakovniške podložniške hube v bližini Podšentjurja in sta ga pogodbenika po vsem sodeč le priložnostno poimenovala po vasi, v kateri je bilo hub največ. Pozneje se namreč nikoli več ne naslavlja kot imenje Padež, ampak začeni s Čopovo drugo poročno pogodbo iz leta 1761 kot »imenje, kupljeno od gospostva Rakovnik«. ¹⁰⁴⁵ Obseg kupljene posesti pa poznamo šele iz izvlečka iz štiftnega registra dvorca Podšentjur iz leta 1793,¹⁰⁴⁶

¹⁰³⁹ Prav tam, pag. 19–20.

¹⁰⁴⁰ Prav tam, pag. 20–21.

¹⁰⁴¹ Prav tam, pag. 20.

¹⁰⁴² Prav tam, pag. 20–23.

¹⁰⁴³ Prav tam, pag. 1.

¹⁰⁴⁴ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 13, fasc. VII, lit. B–89, 3. 6. 1775, pag. 4. – M. Smole je na podlagi tega registra imela Padež za samostojno gospostvo (Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 341).

¹⁰⁴⁵ ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, Q8, 1. biserni kvatern, fol. E16–E17.

¹⁰⁴⁶ ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 115, RDA, N 147, No. 12b, 5. 2. 1793.

pri čemer se medtem ni ne zmanjšala ne povečala. Čop je od Barba kupil deset podložniških posestnih enot, ki jih na podlagi urbarialnih številok zlahka identificiramo v terezijanskem katastru sredi petdesetih let 18. stoletja, ko so bile še sestavni del rakovniške posesti. Znotraj te niso predstavljale posebnega imenja, ležale pa so v štirih vaseh oziroma zaselkih nedaleč od Podšentjurja: ena »pod Kumom« (*Unter Kbuem*),¹⁰⁴⁷ dve v Magolniku, šest v Padežu in ena »pod Padežem«. Na splošno so bili podložniki močno obremenjeni s tlako, odvisno od velikosti posamezne posesti od dva do šest dni na teden, a so jo poravnavali v denarju. Večina je imela še letno obveznost ene tovarnine v Ljubljano in 10–12 dni odmerjene (*ganante*) tlake.¹⁰⁴⁸

Od leta 1760 je bila podšentjurska rustikalna posest tako več kot enkrat obsežnejša. Prejšnjim devetim podložnikom se je pridružilo deset rakovniških. En podložnik na stari podšentjurski posesti je imel dve hubi, tako da je število podložniških enot znašalo 20. Podšentjur je tedaj premogel verjetno največ podložnikov v svoji zgodovini, vendar je takšno stanje trajalo le do leta 1781, torej dobri dve desetletji.

Kot razkriva železnobarvni kvatern deželne deske, je Podšentjur do leta 1781, ko je odpadlo pet hub, imel dobrih 16 hub in pol, od tega stara podšentjurska posest nekaj več kot 8 hub (8 hub, 2 krajcarja in 1 denarič¹⁰⁴⁹), kupljeno rakovniško imenje pa natanko 8 hub in pol, vendar je Janez Jožef Čop od njega plačeval nekoliko manj kot od prvotne posesti. Obveznosti slednje so znašale: 27 goldinarjev, 2 krajcarja in pol davka na dominikalno posest, 30 goldinarjev, 34 krajcarjev in 1 denarič na rustikalno ter 48 goldinarjev, 13 krajcarjev in pol kontribucije. Rakovniško imenje je bilo obremenjeno s 14 goldinarji in 1 denaričem davka na dominikalno zemljo, z 28 goldinarji, 16 krajcarji in pol na rustikalno in z 51 goldinarji kontribucije.¹⁰⁵⁰

Na podlagi terezijanskega katastra, ki je sicer zajel stanje sredi petdesetih let 18. stoletja, je rustikalno posest, kakršna je bila leta 1760, mogoče rekonstruirati tako, da poleg podšentjurskega urbarja¹⁰⁵¹ uporabimo podatke iz štiftnega registra gospodstva Rakovnik.¹⁰⁵² V spodnji tabeli so torej navedena imena podložnikov po stanju, kot je bilo nekaj let pred Čopovim nakupom rakovniškega imenja. Na tej ali oni podložniški posesti se je gospodar medtem morda zamenjal, drugih sprememb pa ni bilo.

¹⁰⁴⁷ Lokacija »pod Kumom« se nanaša na Jazbine. V štiftnem registru iz leta 1799 ima namreč ta posest, na kateri sta bila že sredi 18. stoletja dva posestnika, novo rektifikacijsko številko 7, na njej pa je ob odkupu svojih urbarialnih obveznosti leta 1817 gospodaril Jožef Kovač iz Jazbin. Po zapisniku duš šentjuriške župnije, ki se začne leta 1833, je Jožef Kovač živel na polovični, Podšentjurju podložni hubi v Jazbinah, Št. Jurij št. 48. Zanimivo je, da franciscejski kataster iz leta 1826 navaja Kovača samo na abecednem seznamu (h. št. 48) kot gospodarja brez vsake parcele. Njegovo posest je tedaj upravljal ali jo celo pridobil v posest njegov sosed Tomaž Knap (h. št. 46). Knap ima namreč po zapisniku stavbnih parcel dve parcelni številki: 123 in 125, iz malo mlajših cenilnih operatov pa je razvidno, da je na parceli št. 125 stala Podšentjurju podložna hiša št. 48. Tomaža Knapa leta 1833 ni bilo več v Jazbinah, ampak je na št. 48 živel Blaž Smagur. ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 115, RDA, N 147, No. 12b, 8. 2. 1793; No. 13, 18. 2. 1799; AS 315, Deželna deska za Kranjsko, Q21, 6. modri kvatern–1. del, fol. G 16, 14. 12. 1817; AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 53, k. o. Št. Jurij pod Kumom, zapisnik stavbnih parcel, 30. 1. 1826; abecedni seznam posestnikov, 10. 2. 1826; prav tam, Cenilni operati, zapisnik stavbnih in zemljiških parcel, s. p.

¹⁰⁴⁸ ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 116, RDA, N 151, F15. 5. No. 3, štiftni register gospodstva Rakovnik, s. d.

¹⁰⁴⁹ S krajcarji in denariči je izražen delež hube. 60 krajcarjev pomeni eno celo hubo, vsak krajcar pa se deli na 4 denariče. 2 krajcarja in 1 denarič pomeni torej dobro tridesetino hube.

¹⁰⁵⁰ ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko Q1, 1. železnobarvni kvatern, fol. K 16.

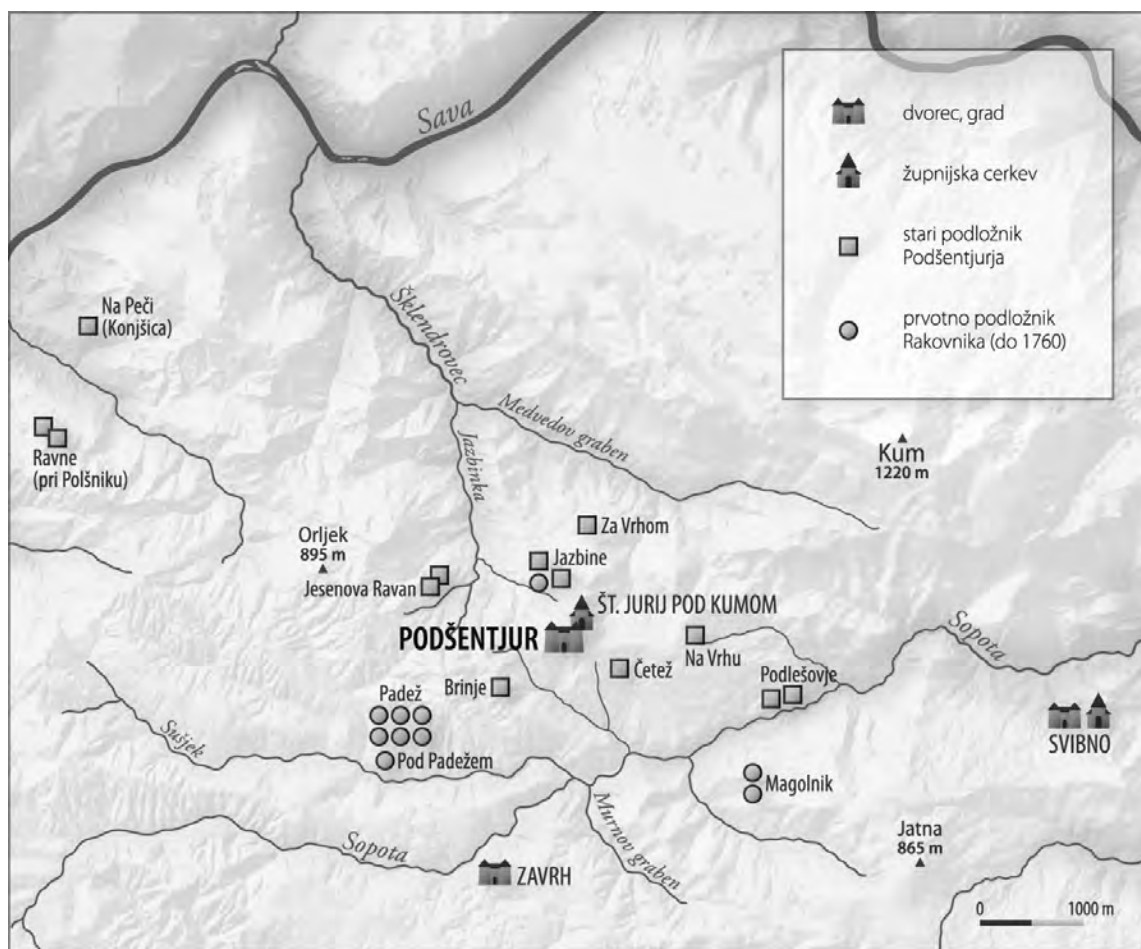
¹⁰⁵¹ ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 115, RDA, N 147, No. 3, urbar Podšentjur, s. d.

¹⁰⁵² Prav tam, šk. 116, RDA; N 151, No. 3, štiftni register gospodstva Rakovnik, s. d.

Rekonstrukcija podšentjurske podložniške posesti leta 1760 po stanju v terezijanskem katastru nekaj let prej

URBAR PODŠENTJUR (OKOLI 1755)			
Št.	Lokacija	Podložnik	Obseg posesti ¹
1	Na Peči (<i>Potschauen</i>) ²	Jenže Povše	1 cela zakupna huba in 15 kr, 2/9 den
2	Ravne (<i>Raunach</i>) ³	Anton Knap	1 cela zakupna huba
3	Ravne (<i>Raunach</i>)	Anton Knap	1 cela zakupna huba
4	Vrh (<i>Verch</i>) ⁴	Urban Vodenšek	44 kr, 1 7/9 den zakupne hube
5	Podlešovje (<i>Podleschouje</i>)	Luka Pečnik	1 cela zakupna huba
6	Četež (<i>Tschrötesch</i>)	Matevž Kobivšek	53 kr, 1 1/3 den zakupne hube
7	Jazbine (<i>Jäßbinä</i>)	Tomaž Povše	pol zakupne hube
8	Jazbine (<i>Jäßbinä</i>)	Gregor Pajer	pol zakupne hube
9	Zavrh (<i>Schauerhamb</i>) ⁵	Lavre Tomec	1 cela zakupna huba
10	Spodnje Brinje (<i>Unter Wrinne</i>) ⁶	Jurij Knap	1 rovt = 8 kr, 3 5/9 den hube
	Skupaj		8 hub, 2 kr, 8/9 den
ŠTIFTNI REGISTER RAKOVNIK (OKOLI 1755)			
Št.	Lokacija	Podložnik	Obseg posesti
54	»Pod Kumom« (<i>Unter Kuem</i>) ⁷	Pangre Kovač in Jurij Celestina	1 zakupna huba
75	Magolnik (<i>Magollnikh</i>)	Marko Demšek	5/6 zakupne hube
76	Magolnik (<i>Magollnikh</i>)	Jakob Berlogar	5/6 zakupne hube
115	Padež (<i>Padesch</i>)	Tomaž Berlogar	5/6 zakupne hube
116	Padež (<i>Padesch</i>)	Jurij Višnikar	5/6 zakupne hube
117	Padež (<i>Padesch</i>)	Gregor Kopitnik	5/6 zakupne hube
118	Padež (<i>Padesch</i>)	Primož Sedlar	5/6 zakupne hube
119	Padež (<i>Padesch</i>)	Jenže Višnikar	5/6 zakupne hube
120	Padež (<i>Padesch</i>)	Jenže Višnikar	5/6 zakupne hube
121	Pod Padežem (<i>Unter Padesch</i>)	Matevž Pogačar	5/6 zakupne hube in mlin
	Skupaj		8 hub in pol
	Skupaj Podšentjur in rakovniško imenje		16 hub, 32 kr, 8/9 den

① Hubni deleži so izraženi v krajcarjih (60 kr = ena huba) in denaričih (4 den = 1 kr). ② Drugje v terezijanskem katastru je toponim zapisan kot na Peči (prav tam, šk. 115, RDA, N 147, No. 1, 1. 11. 1749; No. 2, s. d.). Gre za danes pozabljeno ime zaselka v Konjšici, kjer je v hiši št. 3 še v prvi četrtini 19. stoletja živel rod Janeza (Jenžeta) Povšeta (NŠAL, ŽA Konjšica, Matične knjige, R 1788–1838, M 1787–1831). Leta 1781 je bila posest odstopljena Mihaelu Müllerju in nato prodana posesti Klevišče. ③ Ravne pri Polšniku. Kmetiji sta imeli pozneje rektifikacijski št. 1 in 2. ④ Vzhodno od Podkuma. Leta 1781 je bila posest odstopljena Mihaelu Müllerju in nato prodana posesti Klevišče. ⑤ Kmetija Puša, ena od dveh kmetij zaselka Medved ali Za Vrhom (prim. *Krajevni leksikon Slovenije. III. knjiga*, str. 457). Leta 1817 je ob odkupu podložniških obveznosti naveden podložnik Franc Jesenšek na Puši z rektifikacijsko št. 4. ⑥ Pozneje rektifikacijska št. 5. Rovt je po vsem sodeč postal del podšentjurske dominikalne posesti, saj ga franciscjski kataster iz leta 1826 ne pozna kot samostojno posest. Kmalu zatem je v Brinju nastala Čopova hišica, ki se je osamosvojila s hišno št. 68 (NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Statusi animarum, šk. 1, status animarum 1841–1855 [dejansko 1833–1855], fol. 22; ARS, AS 181, Reambulančni kataster za Kranjsko, D 53, k. o. Št. Jurij pod Kumom, abecedni seznam posestnikov, s. d. 1867; parcelni zapisnik, s. d. 1867; mapni list 8). ⑦ Po štiftnem registru iz leta 1799 je imela ta huba novo rektifikacijsko št. 7 in jo je na podlagi popisa odkupa obveznosti iz leta 1817, ko je bil na tej številki Jožef Kovač iz Jazbin, mogoče locirati v Jazbine (ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 115, RDA, N 147, No. 13, 18. 2. 1799; AS 315, Deželna deska za Kranjsko, Q21, 6. modri kvatern–1. del, fol. G 16, 14. 12. 1817). Rakovniško imenje ni poznalo Jazbin, ampak je hubo kot edino postavljalo v krajevno enoto »Pod Kumom«.

Podšentjurski podložniki med letoma 1748 in 1848

Janez Jožef Čop je torej v prvih dvanajstih letih gospodarjenja (1748–1760) znatno izboljšal gospodarstvo, zgradil in popravil poslopja in več kot podvojil podložniško posest. Podšentjur je z njim spet dobil pravega gospodarja, ki je živel v dvorcu in izključno od zemlje. Po smrti prve žene in solastnice Čopu razumljivo ni kazalo drugega, kot da si poišče novo družico in nadomestno mater svojima nedoletnima otrokoma, starima enajst in devet let. Njegova precej mlajša druga nevesta je bila **Marija Rozalija Šivic** (1735–1781), hči upravitelja več zemljiških gospoств po Dolenjskem in Spodnjem Štajerskem. Izvirala je torej iz socialnega okolja, ki je bilo bližje Čopovemu kakor milje njegove prve žene. Bila je podeželanka, verjetno hči povzpelnika kmečkega rodu, kakršen je bil tudi Čop, vendar je odrašala v grajskem okolju, vsaj deloma v neposrednem stiku s člani pomembnih kranjskih plemiških rodbin Auersperg in Barbo. Janez Jožef Čop jo je našel na Rakovniku v Mirnski dolini, kjer je 22. avgusta 1761, poldrugo leto po smrti njegove prve žene, nastala poročna pogodba z naslednjo vsebino.¹⁰⁵³

¹⁰⁵³ ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, Q8, 1. biserni kvatern, fol. E16–E17.

Poročni dogovor,

kot je bil sklenjen danes, na koncu navedenega dne, med gospodom Janezom Jožefom Čopom kot ženinom in vdovcem na eni strani in gospodično Marijo Rozalijo, zakonsko hčerko gospoda Janeza Matije Šivica in njegove gospe soproge, kot nevesto na drugi strani, in sicer:

Prvič, nevestini starši obljubijo dati ženinu za doto 200 goldinarjev nemške veljave.

Drugič, gospod ženin obljubi svoji nevesti dvakrat toliko zaženila, tj. 400 goldinarjev, ter 600 goldinarjev proste donacije in jutrne.

Skupna vsota znaša torej 1200 goldinarjev nemške veljave, ki jih gospod ženin skupaj z drugim prispevkom zaščiti s svojim celotnim premoženjem, njegova sedanja nevesta pa posebej z imenjem, kupljenim od gospostva Rakovnik.

Tretjič, če gospod ženin umre prvi, ne da bi zapustil rodne dediče [iz zakona] z nevesto, prejme nevesta navedenih 1200 goldinarjev in svoj celotni drugi prispevek. Če pa bosta imela otroke, ostane vdova skupaj s svojimi otroki nezamenljiva gospodarica, dokler ne spremeni vdovskega stanu. V nasprotnem primeru dobi za popolno odpravo od celotnega premoženja samo 600 goldinarjev nemške veljave.

Četrtič, če bi nevesta umrla prva in ne bi zapustila rodnih dedičev, ima pravico prosto razpolagati s celotno prineseno doto in [vsem] obljubljenim s strani moža.

Petič in zadnjič, če bi se v prihodnje zgodilo kaj, kar tukaj ni specificirano, bo urejeno in rešeno po deželnem in običajnem pravu.

Zvesto in brez nevarnosti, pri klavzuli splošne deželne obveze za škodo na Kranjskem in z dovoljenjem intabulacije [zemljiškoknjižnega vpisa] sta v potrditev tega izdana dva enaka izvoda in izročena vsak eni strani.

Narejeno na gospostvu Rakovnik, 22. avgusta 1761.

[pečat] Janez Matija Šivic, nevestin oče

[pečat] Janez Jožef Čop
Marija Rozalija kot nevesta

[pečat] Janez Jakob Šubic kot naprošena priča

[pečat] Filip Jakob Kevec kot naprošena priča

Poročno pogodbo so na prošnjo Marije Rozalije Čop, rojene Šivic, devet let pozneje, 3. julija 1770, vpisali v kvatern poročnih pogodb kranjske deželne deske kot njeno terjatev v višini 1200 goldinarjev. Glede na sklepanje poročne pogodbe na gradu Rakovnik vse kaže, da je bil oče Janez Matija Šivic tedaj tam v službi kot upravitelj, kolikor ni bil že zakupnik gospostva. Leta 1766 ga namreč srečamo kot nekdanjega zakupnika.¹⁰⁵⁴ Od kdaj je Šivic z družino bival na Rakovniku, ni gotovo, saj sta uničena tako

¹⁰⁵⁴ V zapuščinskem inventarju Jošta Vajkarda grofa Barba iz leta 1775 je med listinami popisan reverz, ki ga je Matija Šivic, tedaj že nekdanji zakupnik Rakovnika (*von Mathias Siuiz, gewesen Bestand Inhab: Krojßenbach*), izdal grofu 5. julija 1766 v zvezi s sedmimi rekruti (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 13, fasc. VII, lit. B–89, pag. 4, 3. 6. 1775).

Grad Rakovnik,
kjer se je Janez Jožef
Čop 22. avgusta 1761
poročil z Marijo
Rozalijo Šivic, po
Valvasorjevi *Topografiji*
Kranjske, 1679
(Valvasor, *Topographia*
Ducatus Carnioliae
Modernae, št. 120).

Rakovnik na
razglednici, odposlani
leta 1932 (zbirka
Milana Škrabca);
danes ni za gradom
nobenih sledov.

gospoščinski arhiv kot arhiv župnije Šentrupert s starejšimi matičnimi knjigami. V petdesetih letih 18. stoletja, ko je nastajal terezijanski kataster, je izpričan upravitelj Jugovic,¹⁰⁵⁵ ki je umrl najpozneje v začetku leta 1761, saj je njegova vdova 4. marca izdala grofu Barbu reverz o ukinitvi upraviteljstva.¹⁰⁵⁶ Potemtakem bi Šivic lahko prišel na Rakovnik – bodisi kot upravitelj bodisi kot zakupnik – šele malo pred poroko svoje hčerke z Janezom Jožefom Čopom. Najbrž ni naključje, da je Čop leto poprej kupil od grofa Barba imenje Padež, ki ga v poročni pogodbi prepoznamo kot »imenje, kupljeno od gospodstva Rakovnik«. Ker je nevesta prav s tem imenjem zavarovala svoj prispevek zakonski zvezi, je morala biti kupnina za padeško imenje poravnana (tudi) z njeno doto.

¹⁰⁵⁵ Omemba Gregorja Jugovica kot upravitelja: ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 115, RDA, N 51, No. 10, s. d. – Nobena od pisav na dokumentih gospodstva Rakovnik v katastru se ne ujema s Šivičevim rokopisom, ki ga poznamo iz dokumentov, nastalih med letoma 1738 in 1775 (gl. navedbe virov v op. 1062, 1067 in 1069).

¹⁰⁵⁶ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 13, fasc. VII, lit. B–89, pag. 6, 3. 6. 1775.

Ženitnemu dogovoru je v skladu z običajem najbrž še istega dne, tj. 22. avgusta 1761, sledil poročni obred v tamkajšnji grajski kapeli, česar zaradi izgubljene poročne matične knjige župnije Šentrupert ne moremo potrditi z virom prve roke.

Čopov tast Janez Matija Šivic je bil vsekakor podjeten in tudi zelo mobilen človek. V kakšni družini se je rodil in kje, bo nemara kdaj razkrila naključna najdba. Če sodimo po navedbi ob pokopu 12. januarja 1776 v Krškem, da je imel okoli 76 let,¹⁰⁵⁷ je bil rojen okoli leta 1700. Čas rojstva ustreza Matiji Šivicu ali Sivicu (*Mathias Siviz*), ki je leta 1719 izpričan v predzadnjem, petem ali poetičnem razredu ljubljanske jezuitske gimnazije, žal pa pri novosprejetih članih kongregacije Marije Vnebovzete, kjer ga najdemo,¹⁰⁵⁸ tedaj niso vpisovali kraja ali vsaj dežele izvora. Možnosti, od kod bi lahko prišel študirat k ljubljanskim jezuitom, je veliko, saj je priimek Šivic razširjen marsikje po Gorenjskem in Dolenjskem, različici Živec in Živic pa na Primorskem in Štajerskem.¹⁰⁵⁹ O njegovi ženi Ani Mariji, ki mu je rodila vsaj dva otroka in je bila mati Marije Rozalije Čop, ni znanega sploh ničesar razen omemb v matičnih knjigah. Tako tudi ne, koliko je bila stara, ko so jo 30. novembra 1782, slabih sedem let za možem, pokopali na krškem mestnem pokopališču.¹⁰⁶⁰

Šivičevi službeni in življenjski poti je mogoče slediti zgolj po zaslugi naključnih odkritij, in to največ v cerkvenih matičnih knjigah. Ena takih najdb je tudi rojstvo hčerke Marije Rozalije, ki je prišla na svet v času, ko je oče opravljal službo upravitelja oziroma dvornega sodnika pri nekdanjem kartuzijanskem gospostvu Pleterje, tedaj v lasti ljubljanskih jezuitov. Marijo Rozalijo Šivic so krstili 28. septembra 1735 v Šentjerneju kot hčerko »zlahatnega gospoda« (*Nobilis Domini*) Janeza Matije in Ane Marije Šivic (*Shiviz*) »iz rezidence Pleterje«. Za botra sta bila duhovnik Anton Derčar in »gospa« Marjeta Ratkolič. Še veliko imenitnejše botre je imel njen mlajši brat Dominik Vajkard (*Siviz*), rojen 4. in krščen 6. avgusta 1739, saj sta ob krstnem kamnu stala kostanjeviški opat Aleksander baron Taufferer in Ana Regina grofica Barbo, rojena grofica Ratkay.¹⁰⁶¹ V Pleterjah je oče služboval le nekaj let,¹⁰⁶² pred tem pa ga srečamo v Gornjem Gradu kot oskrbnika tamkajšnje rezidence ljubljanskega škofa. Mesto gornjegrajskega oskrbnika je nastopil leta 1729¹⁰⁶³ in ostal na njem vsaj še nekaj časa po

¹⁰⁵⁷ NŠAL, ŽA Krško, Matične knjige, M 1771–1785, fol. 7v, 12. i. 1776. – Identiteta pokojnika ni sporna, saj je naveden kot nekdanji upravitelj: »Mathias Sivic ex Praefectus«. Prebival je v hiši št. 67, tj. v zgornjem delu mesta ob Savi, blizu upravne zgradbe krškega gospostva.

¹⁰⁵⁸ ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 576.

¹⁰⁵⁹ Bezljaj, *Začasni slovar*, str. 602 in 719. – Janez Matija potrjeno ni izviral iz Ljubljane in Radovljice (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1692–1740; ŽA Radovljica, Matične knjige, Ind R 1667–1788), kot tudi ne iz svobodniške rodbine Živec z vipavskih Goč. Na Gočah se je sicer leta 1699 rodil neki Janez Živec, sin Mihaela (ŠAK, Župnije, Goče, MKK 1656–1701, s. p.). Toda krstno ime našega Janeza Matije je bilo Matija, kot se je podpisoval kot oskrbnik škofijske posesti Gornji Grad (NŠAL, NŠAL 20, Gornji Grad, serija Avstrija, fasc. 44, Spisi, 4. 5. 1729, 1. 5. 1730).

¹⁰⁶⁰ NŠAL, ŽA Krško, Matične knjige, M 1771–1785, fol. 16.

¹⁰⁶¹ Župnijski urad Šentjernej, Matične knjige, R 1731–1739, s. p., 28. 9. 1735; R 1739–1748, s. p., 6. 8. 1739. – Nemara se je med Šivičevima otrokoma, rojenima v Pleterjah, rodil še eden, saj sta v šentjernejski krstni matici 1731–1739 dve vrzeli, od 7. oktobra do 7. decembra 1737 ter med 16. februarjem in 6. marcem 1738.

¹⁰⁶² Šivica nikoli ne srečamo kot krstnega botra, »gospo« Ano Marijo pa kot botro dvakrat, enkrat kmečkemu in drugič gosposkemu otroku (prav tam, R 1731–1739, s. p., 27. 6. 1736, 2. 2. 1737). Iz tega časa je tudi Šivičevo pismo stiškemu opatu, ki ga je podpisal v rezidenci Pleterje 21. decembra 1738 kot tamkajšnji dvorni sodnik (*Hofrichter alda*) (ARS, AS 781, Cistercijski samostan in državno gospostvo Stična, fasc. 16, Korespondenca, Šivic Janez Matija, 21. 12. 1738).

¹⁰⁶³ V Gornjem Gradu ga prvič srečamo kot krstnega botra otroku nekega tržana, in to 15. oktobra 1729, ko je že bil oskrbnik (*oeconomo Oberburgensi*), drugič in zadnjič pa ob krstu hčerke 15. februarja 1732 (Župnijski arhiv Gornji Grad, Matične knjige, R 1723–1745, pag. 92 in 122). Račune za obdobje 1728/29 je 4. maja 1729 podpisal še njegov predhodnik, za obdobje 1729/30 pa 1. maja 1730 že »Mathias Siuiz als Schaffer Derzeith« (NŠAL, NŠAL 20, Gornji Grad, serija Avstrija, fasc. 44, Spisi, 4. 5. 1729, 1. 5. 1730).

Jeziuitska rezidenca Pleterje, prej kartuzijanski samostan, kjer se je rodila Marija Rozalija Šivic, po Valvasorjevi *Topografiji Kranjske*, 1679 (Valvasor, *Topographia Ducatus Carnioliae Modernaе*, št. 182).

krstu hčerke Elizabete Julijane 15. februarja 1732, ki sta ji šla za krstna botra uradnik in žena gosposčinskega odvetnika. Janez Matija Šivic je pri krstu naveden kot »žlahtni gospod« Matija Janez, ženino ime pa je Marija Elizabeta.¹⁰⁶⁴ Ta je bila morda njegova prva žena ali pa je identična z Ano Marijo. Kakor koli, gornjegrajska mrliška matica, ki bi lahko razkrila smrt njegove morebitne prve žene, za ta čas ni ohranjena, v poročni pa ni nobene Šivičeve poroke.¹⁰⁶⁵ Kaj je Šivic počel pred nastopom službe v Gornjem Gradu, ostaja skoraj povsem odprto vprašanje. Glede na to, da se je pod letne račune škofijske rezidence podpisal samo kot Matija (*Mathias Suiuz*),¹⁰⁶⁶ lahko upravičeno sklepamo, da si je drugo ime Janez nadel sam, potem ko se je povzpел po družbeni lestvici.

Po omenjenih službah v Gornjem Gradu in Pleterjah, obakrat na cerkvenih posestvih, ga med letoma 1742 in 1749 zasledimo kot gosposčinskega upravitelja dveh Auerspergovih gospostev, Krškega in bližnjega Šrajbarskega turna, ki ju je vodil sočasno.¹⁰⁶⁷ Nato je družina okoli leta 1750 prebivala v

¹⁰⁶⁴ Župnijski arhiv Gornji Grad, Matične knjige, R 1723–1745, pag. 122.

¹⁰⁶⁵ Prav tam, P 1699–1739.

¹⁰⁶⁶ Gl. op. 1063.

¹⁰⁶⁷ Od leta 1742 do 1748 srečujemo zakonca Šivic kot starša in krstna botra v krstnih matičnih knjigah duhovnije Krško, v katerih sta navedena kot upravitelj in »upraviteljica« (*praefectus, praefectissa*) (NŠAL, ŽA Krško, R 1730–1771, s. p., 15. 5. 1742, 2. 1. 1743, 8. 6. 1744, 8. 7. 1745, 1. 1. 1746, 23. 7. 1746, 30. 3. 1748). Da je Šivic upravljal obe Auerspergovi gospostvi, tako Krško kot Šrajbarski turn, potrjuje terezijanski kataster. Istega dne, 12. aprila 1749, je kot upravitelj napisal in podpisal ločeni katastrski napovedi za gospostvi, obe datirani na Šrajbarskem turnu (gospostvo Šrajbarski turn: ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 131, N 195, No. 1, 12. 4. 1749; gospostvo Krško: prav tam, šk. 114, N 141, No. 1, 12. 4. 1749). Po tem datumu njegovega imena ni več zaslediti. Ohranjeno je tudi Šivičovo pismo, poslano leta 1742 s Šrajbarskega turna dvornemu sodniku cistercijanskega samostana v Kostanjevici (ARS, AS 746, Cistercijanski samostan in državno gospostvo Kostanjevica, fasc. 34, Korespondenca, Šivic Janez Matija, 23. 7. 1742).

Novem mestu, kjer je imel Šivic krajši čas večjo hišo,¹⁰⁶⁸ naslednjih deset let, preden se je leta 1761 pojavil na Rakovniku, pa je za zdaj zavitih v temo. O hčerki Mariji Rozaliji lahko torej povemo, da je pred poroko s Čopom živela v jezuitski rezidenci Pleterje, kjer se je rodila, na gradu Šrajbarski turn, v Novem mestu, vmes najbrž še na kakšnem gradu in nazadnje na Rakovniku, po vsej verjetnosti pa jo je oče poslal tudi k uršulinkam ali klarisam, kjer so se vzgajala in izobraževala dekleta njenega družbenega položaja.

Oče Janez Matija je na Rakovniku ostal vsaj še štiri leta po hčerkinu poroki, ko ga leta 1766 srečamo kot gosposčinskega zakupnika. Z ženo sta se v Krško – kjer je Šivic služboval pred tem, v štiridesetih letih – preselila najpozneje leta 1775, ko je od tam poslal tri pisma v zvezi z dediščino svojega vnuka Antona Rozmana, sina hčerke Julijane. Dediščina je bila naložena v samostanu Stična in naj bi jo vnuk dobil po pokojnem očetu. Šivičeva hči Julijana je tedaj kot vdova živela v dvorcu Draškovec pri Šentjerneju, ki ni bil last njene družine, vnuka Antona pa je Šivic vzdrževal trinajst let, dokler ni mladenič oblekel frančiškanske kute.¹⁰⁶⁹ Julijana je bila prej omožena z novomeškim mestnim pisarjem (sindikom) Karlom Rozmanom,¹⁰⁷⁰ medtem ko o njenem bratu, Šivičevem sinu Dominiku Vajkardu (roj. 1739 v Pleterjah), ne vemo ničesar in bi lahko umrl že v mladosti.

Marija Rozalija Čop, rojena Šivic, je prednica vseh kumljanskih Čopov, saj se je Čopov rod nadaljeval po Jožefu II., sinu Janeza Jožefa Čopa iz drugega zakona. Ko je prišla v Podšentjur za nevesto k približno 43-letnemu vdovcu, ji je bilo 26 let. K hiši je prinesla pol manj dote kakor Čopova prva žena Heiplova, toda podšentjurska posest se je za kupljeno rakovniško imenje očitno povečala tudi z njenim denarjem. V prid temu govori navedba v poročni pogodbi, da je nevesta zaščitila skupni prispevek zakoncev posebej s tem imenjem.

Podšentjurska podložniška posest se je s pridobitvijo rakovniškega imenja več kot podvojila. Poleg tega je Čop užival obe ženini hiši v Ljubljani, ki naj bi ju po njegovi smrti podedovala otroka iz prvega zakona, leta 1762 pa ga srečamo še v eni vlogi. Očitno je za nekaj časa prevzel naloge upravitelja Apfaltrrejevega gospostva Svibno, kar mu je bilo kot bližnjemu sosedu precej prikladno. 29. junija omenjenega leta je namreč na svibenskem gospostvu datiral pismo, poslano grmaškemu graščaku

¹⁰⁶⁸ Precej velika meščanska hiša v soseski sv. Jurija je izpričana v lasti Janeza Matije Šivica leta 1750, potem ko je imela leta 1745 še drugega lastnika. Takoj po sredi stoletja je hiša spet prešla v druge roke (Matijevič, *Novomeške biše*, str. 49 in 298). »Gosposčična« (Marija) Rozalija Šivic je bila 26. aprila 1749 v Novem mestu krstna botra (KANM, šk. 66, Matične knjige, R 1746–1756, pag. 107).

¹⁰⁶⁹ Šivic je v zadevi najprej pisal 8. julija 1775 stiškemu opatu Francu Ksaverju baronu Tauffererju in dan pozneje neimenovanemu župniku v Šmarju (Šmarje - Sap), 23. julija pa odgovoril na dopis stiškega patra komornika Volfganga Lichtenberga z 18. julija. Pater je Šivicu sporočil, da je bil Rozmanov v Stični naloženi kapital že dvignjen. Šivic je v odgovoru zatrjeval, da bi njegov 18-letni vnuk Anton Rozman, sin Karla in Julijane Rozman, rojene Šivic, moral po dedu Gotardu Rozmanu dedovati tretjino od 1000 goldinarjev kapitala. Zadevo je sicer urejal že od zetove smrti leta 1762 (ARS, AS 781, Cistercijanski samostan in državno gospostvo Stična, Spisi, fasc. 10, Iustitalia, proces z Julijano Rozman, varuhinjo sina Antona, zaradi dolga, 27. 10. 1763, 18. 7. 1775, 23. 7. 1775; fasc. 16, Korespondenca, Šivic Matija, 8. 7. 1775, 9. 7. 1775). Julijana je kot varuhinja mladoletnega sina leta 1772 tožila opata, šlo pa je za posojilo iz davnega leta 1717 (Mlinarič, *Stiška opatija*, str. 789). Dvorec Draškovec, kjer je leta 1775 živela, je bil tedaj v lasti rodbine pl. Wernegkh (Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 139). – Anton Rozman se je rodil 8. junija 1756 v Novem mestu in je v frančiškanski red vstopil 26. avgusta 1773 v Kamniku (FPAL, Tyrocinum Seraphicum, pag. 144). Kot pater Placid je leta 1783 živel v ljubljanskem frančiškanskem samostanu (prav tam, *Catalogus Fratrum et Patrum Minorum Strictioris Observantiae Provinciae S: Crucis Croatiae Carnioliae Domino Famulantium 1783*, s. p., Familia Labacensis).

¹⁰⁷⁰ Julijana Šivic in Karel Rozman sta se najverjetneje poročila leta 1753, novomeška poročna matica pa se začenja šele v začetku naslednjega leta. Poleg Jožefa, ki je bil krščen 8. junija 1756 kot Jožef Anton – tu je navedena očetova funkcija mestnega sindika – se je v Novem mestu rodila zakoncema še hči Julijana Doroteja, krščena 6. februarja 1754 (KANM, šk. 65, Matične knjige, R 1746–1756, pag. 286; R 1756–1772, pag. 9).

Ignacu baronu Apfaltrerju, v katerem poroča o tekočih opravilih in najavlja, da mu bo, ko bo spet potoval v Ljubljano, prinesel na Grmače kupnino od prodanega sena.¹⁰⁷¹ Grmaški baron Apfaltrer si je gospostvo delil s sorodnico in že februarja 1762 je bilo na dražbi prodano Michelangelu baronu Zoisu,¹⁰⁷² očetu tedaj 14-letnega Žige Zoisa (1747–1819).¹⁰⁷³ Lastništvo gospostva Svibno se je torej prav takrat zamenjalo, Čop pa je bil po vsej verjetnosti samo Apfaltrerjev prehodni pooblaščenec. Končno zasledimo Janeza Jožefa Čopa še kot zakupnika neke cerkvene desetine, saj je ob smrti leta 1781 iz naslova zakupa desetine dolgoval 90 goldinarjev svibenskemu župniku Antonu Rusu.¹⁰⁷⁴

O družini Janeza Jožefa Čopa v času njegovega drugega zakona prav tako kot za prvi zakon ni veliko podatkov. Z ženo Marijo Rozalijo sta skupaj preživela slabih dvajset let do njene smrti, ki ji je že čez nekaj mesecev sledila smrt Janeza Jožefa, obe leta 1781. Znani so tisti trije njuni otroci, ki so starša preživeli,¹⁰⁷⁵ morda pa se je v prvih dveh letih in pol po poroki, v času, ko svibenske krstne matice niso ohranjene, rodil še kateri, a je zgodaj umrl. Naslednik **Jožef** je prišel na svet pred 25. aprilom 1764, ko se po skoraj polstoletni vrzeli spet začenjajo krstne matice.¹⁰⁷⁶ Rodil se je torej najpozneje v prvih mesecih leta 1764, o čemer pričata navedbi starosti ob poroki in smrti. Ko se je namreč 6. oktobra 1788 na Svibnem oženil, naj bi mu bilo 25 let,¹⁰⁷⁷ ob smrti 18. maja 1816 pa mu jih šentjurijska mrliška matica daje 52.¹⁰⁷⁸ Glede na to, da mu je varuh izročil očetovo zapuščino zadnji dan leta 1787,¹⁰⁷⁹ lahko sklepamo, da je do takrat že dosegel polnoletnost 24 let in da se je torej rodil še v letu 1763. Vendar poznamo tudi razglasitve polnoletnosti pred doseženo predpisano starostjo. V vsakem primeru je bil polnoleten 15. marca 1788, ko je pred pristojnim sodiščem podal dedno izjavo.¹⁰⁸⁰ Zdi se zelo verjetno, da se je rodil v dneh ali tednih pred 19. marcem 1764, godom sv. Jožefa.

Štiri leta mlajša od njega je bila potemtakem **Marija Jožefa**, ki jo pozneje srečujemo samo z drugim imenom Jožefa. Rodila se je 11. februarja 1768 in bila krščena naslednji dan v navzočnosti botrov Luke Podlešovarja in Helene Tomc.¹⁰⁸¹ Najmlajši **Anton** pa je bil rojen 3. aprila 1771 in krščen dan pozneje v prisotnosti botrov Pavla Koširja in Elizabete Medved. Krščevalec, svibenski kaplan, je pri tem vpisu naslovil očeta Jožefa Čopa kot »žlahtni gospod« (*Nobilis Dni*), dekliški priimek matere Rozalije pa zapisal tako, kot so v latinščini običajno zapisovali plemiške priimke (*nata à Schiviz*).¹⁰⁸² Rozalija je bila deležna oznake *nobilis* kot krstna botra 28. februarja 1765.¹⁰⁸³

Bolj kot ti dve subjektivni formulaciji – kot *nobilis* se denimo pojavita tudi upravitelj dvorca

¹⁰⁷¹ ARS, AS 735, Gospostvo Grmače, šk. 23, Korespondenca, Tschopp Jožef, 29. 6. 1762.

¹⁰⁷² Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 474.

¹⁰⁷³ Valenčič, Faninger, Gspan-Prašelj, Zois plemeniti Edelstein, str. 832.

¹⁰⁷⁴ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 116, fasc. XXXXVII, lit. T-83, 26. 9. 1781, pag. 9.

¹⁰⁷⁵ Vse tri otroke Čop poimensko navaja v svoji oporoki, o treh sirotah pa je govor v spremnem poročilu k Čopovemu zapuščinskemu inventarju (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III. serija, fasc. T 1-204, št. 40, 18. 3. 1781; AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 116, fasc. XXXXVII, lit. T-83, 26. 9. 1781, pag. 14).

¹⁰⁷⁶ NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, R 1764–1770.

¹⁰⁷⁷ Prav tam, P 1777–1800, s. p., soseska sv. Janeza, 6. 10. 1788.

¹⁰⁷⁸ NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Matične knjige, M 1812–1830, pag. 11.

¹⁰⁷⁹ ÖStA, HHStA, FAA, A-IX-21, Seisenberg, No. 14, Seisenberg Verlaßenschafts-Acten der Unterthanen, Nachlaß St. Jörgenhof 1790, 31. 12. 1787.

¹⁰⁸⁰ Dedno izjavo (*Erbserkklärung*) omenja poravnava med njim in njegovima sorojencema Jožefo in Antonom, sklenjena v Podšentjurju 31. avgusta 1789 (ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, Q17, 2. modri kvatern, fol. M 10).

¹⁰⁸¹ NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, R 1764–1770, fol. 27.

¹⁰⁸² Prav tam, R 1770–1776, fol. 22.

¹⁰⁸³ Prav tam, fol. 4.

Zavrh in žena naslednjega upravitelja¹⁰⁸⁴ – preseneča izbira botrov. Zakonca Čop namreč nista sledila pravilu, po katerem »gosposki« ljudje naprošajo za botre svojih novorojencev vsaj ljudi svojega stanu, če že ne višjega. V svibenski župniji je bila izbira resnično pičla, a je obstajala.¹⁰⁸⁵ Tako so krščencem nekaj navadnih podložnikov botrovali bodisi osebno bodisi kot namestniki botrov svibenski graščak Mihael (Michelangelo) baron Zois, neka gospodična pl. Semeničeva in dva upravitelja dvorca Zavrh s sprogama, nekateri kmečki starši pa so za botre prosili tudi duhovnike.¹⁰⁸⁶ Zakaj sta Čopa ravnala drugače, ostaja neznanca. Morda s prebivalci sosednjih dvorcev in s svibensko duhovščino nista bila v dovolj dobrih odnosih ali pa so ju vodili drugačni nagibi, denimo utečeno pravilo, da krščencem botrujejo bližnji sosedje. Janeza Jožefa Čopa okoliški kmetje bodisi niso prosili za botra bodisi se je te vloge otepal, medtem ko je žena Rozalija med letoma 1765 in 1779 botrovala osemkrat, od tega štirikrat po namestnici in zadnjikrat otroku gosposčinskega upravitelja s Svibnega. Leta 1780 srečamo kot botro kmečkemu krščencu tudi tedaj 12-letno Čopovo hčerko Jožefo.¹⁰⁸⁷

Kot zanimivost kaže opozoriti, da je v istem času služboval na Svibnem kot duhovnik subsidiator Luka Čop, doma s Koroške Bele pri Jesenicah.¹⁰⁸⁸ Na novo službeno mesto je prišel konec leta 1777 in ga zapustil leta 1784.¹⁰⁸⁹ Glede na to, da je bil sovaščan Janeza Jožefa Čopa, se zdi več kot verjetno, da je prav podšentjurski graščak z dobro besedo posredoval za tega mladega duhovnika, s katerim sicer ni bil v ožjem sorodstvu, sta si pa delila priimek in rojstno vas. Edini izpričani stik med njima je Lukovo posojilo 10 goldinarjev, ki ga najdemo med dolgovi Janeza Jožefa Čopa v njegovem zapuščinskem inventarju leta 1781.¹⁰⁹⁰

Glede na dobro gospodarsko stanje Podšentjurja, v kakršno ga je Janez Jožef Čop spravil v samo nekaj letih in kakrškega sredi petdesetih let 18. stoletja prikazuje terezijanski kataster, se zdi **Čopovo poznejše gospodarjenje**, ki časovno sovпада z njegovim drugim zakonom, pravo nasprotje. Resda je leta 1760 z nakupom rakovniškega imenja občutno povečal podložniško posest, vendar so ga odtlej

¹⁰⁸⁴ Oznako *nobilis* sta dobila završki upravitelj Tomaž Suhadomnek leta 1764 in žena tamkajšnjega poznejšega upravitelja Marija Mahtigar leta 1766 (prav tam, R 1764–1770, fol. 3 in 15v).

¹⁰⁸⁵ V istem času, 25. oktobra 1764, je bil na Svibnem krščen otrok završkega upravitelja Tomaža Suhadomneka in njegove žene Elizabete, ki sta mu šla za botra svibenski graščak Mihael baron Zois pl. Edelstein in gospodična Katarina pl. Semenič (prav tam, fol. 3).

¹⁰⁸⁶ Prav tam, R 1764–1770, fol. 3, 15v, 23, 46v, 48v in 51v; R 1770–1776, fol. 11v, 12 in 25.

¹⁰⁸⁷ Prav tam, R 1764–1770, fol. 4, 24v, 32v in 47; R 1770–1776, fol. 23v in 24v; R 1777–1787, fol. 1, 6v in 7.

¹⁰⁸⁸ Identiteto Luke Čopa je razkril testament njegovega očeta Primoža Čopa, po domače Guntarja s Koroške Bele, zapisan leta 1768 in narejen dve leti prej. V njem je namreč omenjen sin študent Luka Čop, ki naj bi postal duhovnik (ARS, AS 721, Gospostvo Bled, Rusticalia, fasc. 19, Testamenti, Primož Čop, 7. 11. 1768). Po navedbah I. Orožna naj bi bil Luka doma s Koroške Bele in posvečen v Ljubljani, ko pa je 2. junija 1812 umrl kot župnik v Št. Janžu pri Velenju (Vinska Gora), naj bi mu bilo 62 let, kar pomeni, da bi se rodil okoli leta 1750 (Orožen, *Das Dekanat Schallthal*, str. 319). Časa rojstva zaradi izgubljene belske krstne matice ni mogoče preveriti, zato pa terezijansko ljudsko štetje leta 1754 med otroki Primoža Čopa omenja triletnega Luko (Šturm (ur.), *Gorenjske družine*, str. 175). Rojstvo okoli leta 1750 se ujema s starostjo Luke Čopa, ki ga najdemo leta 1770 v poetičnem razredu ljubljanske jezuitske gimnazije (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, kongregacijska knjiga Marije Vnebovzete, pag. 644). F. Pokorn pravi, da je bil s Koroške Bele, rojen leta 1748, posvečen okrog leta 1775 in da je s Svibnega, kjer je bil nastavljen leta 1777, odšel leta 1784 v Preddvor (NŠAL, NŠAL 572, Zapuščina Franc Pokorn, šk. 380, Svibno, pola i; med viri navaja tudi I. Orožna, *Das Dekanat Schallthal*, str. 319). Omenja ga tudi geslo o rodbini Čop v *Slovenskem biografskem leksikonu* (Kidrič, Čop, str. 95), ki podatke o njem povzema po I. Orožnu. Luka Čop ni bil posvečen v duhovnika ne v Ljubljani ne v Gorici, temveč nekje drugje (prim. Volčjak, *Ordinacijska protokola ljubljanske (nad)škofije*; Volčjak, *Ordinacijska protokola goriške nadškofije*).

¹⁰⁸⁹ Prvič je na Svibnem krščeval 1. januarja 1778, zadnjič pa 1. aprila 1784 (NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, R 1777–1787, s. p.).

¹⁰⁹⁰ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 116, fasc. XXXXVII, lit. T–83, 26. 9. 1781, pag. 9.

vseskozi pestile težave. Pri tem ne smemo pozabiti, da mu je prva žena Marija Konstancija prepustila svojo polovico Podšentjurja samo v dosmrtni užitek, sicer pa je za svoja dediča določila sina Franca Ksaverja in hčer Marijano, ki naj bi jima po očetovi smrti pripadli tudi obe Heiplovi hiši v Ljubljani.

Kaj vse se je pred Čopovo smrtjo dogajalo s hišama, ostaja zaradi pomanjkanja virov zavito v temo. O večji hiši v Kapucinskem predmestju pred Vicedomskimi vrati (danes Kongresni trg) ne vemo ničesar do leta 1784, ko sta kot lastnika izpričana zakonca Martin in Marija Ana Garson.¹⁰⁹¹ V drugi hiši, v Gradišču št. 43, pa sta v drugi polovici sedemdesetih let živela oba Čopova otroka iz prvega zakona. Franc Ksaver je na tem naslovu 26. oktobra 1777 umrl,¹⁰⁹² medtem ko je Ana Marija, poročena Müller, tu izpričana s svojo družino od leta 1778 dalje.¹⁰⁹³ Hči je hišo, ki so jo ljubljanske mestne oblasti vseskozi vodile pod imenom njene že dolgo pokojne matere Marije Konstancije, tudi podedovala,¹⁰⁹⁴ vendar ne vemo, kdaj natanko se je to zgodilo in ali je skupaj s to hišo dobila tudi ono pred Vicedomskimi vrati. Slednje Janez Jožef Čop vsekakor ni mogel prodati, saj ni bila njegova. Po vsej verjetnosti je obe prepustil hčerki in zetu 16. decembra 1777, ko je z zetom Mihaelom Müllerjem sklenil poravnalno pogodbo.¹⁰⁹⁵ Ni naključje, da se je to zgodilo le nekaj tednov po smrti sina Franca Ksaverja. Glede na določilo v oporoki matere Marije Konstancije je namreč Ani Mariji pripadla vsa bratova dediščina po materi.¹⁰⁹⁶

Toda dediščina, ki jo je moral Janez Jožef Čop izplačati otrokoma iz prvega zakona, ni mogla biti razlog za dve njegovi veliki zadolžitvi v letih 1764 in 1772, skupaj kar za 1800 goldinarjev. Obe poznamo šele iz mlajših virov, začenši s Čopovo oporoko, in o obeh so na voljo zgolj skopi podatki. Zlasti prvo posojilo, ki ga je Čop najel 1. maja 1764 pri nekem Janezu Funcku,¹⁰⁹⁷ je Podšentjur in Čopovo rodbino bremenilo še več kot pol stoletja. Historiat posojila je razviden iz posojilne pogodbe Jožefa Čopa II., ko je leta 1794 najel novo posojilo pri Janezu Pavlinčiču, kateremu je bila terjatev dve leti prej odstopljena. Omenjeni Funck je Janezu Jožefu Čopu posodil 900 goldinarjev, pet let zatem, 5. maja 1769, prepustil (cediral) terjatev Jožefu Klasserju pl. Klassenau, ta pa neznano kdaj pred letom 1781 ljubljanskemu veletrgovcu Jožefu Weitenhillerju.¹⁰⁹⁸ V svoji oporoki 18. marca 1781 je Čop vrnitev

¹⁰⁹¹ V. Fabjančič brez utemeljitve navaja, da sta bila zakonca Garson lastnika od približno leta 1760, pri čemer nima podatkov vse od nastanka inventarja zapuščine Marije Konstancije Čop spomladi 1760 (Fabjančič, *Knjiga ljubljanskih hiš. V. del*, s. p., Kongresni trg 7). V stari zemljiški knjigi vpisi pri tej hiši ne segajo v čas pred letom 1784 (ARS, AS 335, Stara zemljiška knjiga za sodni okraj Ljubljana-mesto, knj. 10, Kapucinsko predmestje, rekt. št. 189).

¹⁰⁹² NŠAL, ŽA Ljubljana-Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1772-1812, pag. 25.

¹⁰⁹³ Gl. op. 1154.

¹⁰⁹⁴ V urbarju nekdanjega komendskega in kapiteljskega imenja 1773-1782 je kot gospodarica vse do konca navedena »gospa Marija Konstancija Heipl«, Čopova sicer že dolgo pokojna prva žena (ZAL, LJU 488, Mesto Ljubljana, rokopisne knjige, Cod. XVI, šk. 400, št. 65, s. p., Purgstall, No. 26). Šele v naslednjem urbarju za obdobje 1783-1793 je nad imenom Heiplove dopisano ime vdove Ane Marije Müller (prav tam, šk. 401, št. 69, s. p., Purgstall, No. 26), na seznamu mestnih hišnih posestnikov pa je leta 1783 naveden njen soproj Mihael Müller (Fabjančič, *Knjiga ljubljanskih hiš. VI. del. Predmestje Gradišče*, s. p., Soteska 6).

¹⁰⁹⁵ Poravnava med Čopom in Müllerjem je znana iz Čopove oporoke, v kateri Janez Jožef pravi, da je iz naslova te pogodbe dolžan zetu še 700 goldinarjev, in iz seznama listin v njegovem zapuščinskem inventarju (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III. serija, fasc. T 1-204, št. 40, 18. 3. 1781; AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 116, fasc. XXXVII, lit. T-83, 26. 9. 1781, pag. 1).

¹⁰⁹⁶ ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III. serija, fasc. T 1-204, št. 26, 7. 3. 1760.

¹⁰⁹⁷ Identiteta Janeza Funcka ostaja neznanka. Leta 1749 je postal ljubljanski meščan neki Johann Benjamin Fung, po poklicu ščetkar (*Bürstenbinder*) ([Gratz], Laibachs Bürgerschaft, str. 80), sicer pa se v Ljubljani ni rodil noben otrok s tem priimkom (NŠAL, ŽA Ljubljana-Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1740-1791).

¹⁰⁹⁸ ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, Q24, 2. rdeči kvatern, fol. F 23, 1. 1. 1794. – Jožef Klasser pl. Klassenau je bil med letoma 1763 in 1778 knjigovodja kranjskih deželnih stanov (Polec, Svobodniki na Kranjskem, str. 54), Jožef Gašper Weitenhiller pa brat in dedič hiše ljubljanskega trgovca in manufakturista Friderika Weitenhillerja (Fabjančič,

dolga Weitenhillerju v višini 1000 goldinarjev nemške veljave določil kot prednostno obvezo svojega sina in dediča Jožefa II.¹⁰⁹⁹ Pol leta pozneje je v Čopovem zapuščinskem inventarju taisti dolg naveden v višini 1052 goldinarjev in 28 krajcarjev,¹¹⁰⁰ kar je predstavljalo dobro polovico (54,9 %) celotnega Čopovega dolga in dobro četrtno (27,1 %) vrednosti pokojnikove zapuščine.¹¹⁰¹ Tega posojila torej Čop nikakor ni mogel odplačati, ampak se je njegova obveznost zaradi obresti v 17 letih, od 1764 do 1781, samo še povečala, in sicer za okoli 17 %.

Tudi drugo posojilo, ki ga je Čop najel osem let za prvim, 26. marca 1772, je znašalo 900 goldinarjev. Posojilodajalec je bil grmaški graščak Franc baron Apfaltrer, sin pokojnega barona Ignaca, s katerim je Janez Jožef svojčas dobro sodeloval. Za razliko od prvega posojila je podšentjurski graščak tega v veliki meri tudi odplačal. V Čopovem zapuščinskem inventarju (1781) najdemo podatka, da je bilo dotlej v petih obrokih vrnjenih 611 goldinarjev, 58 krajcarjev in pol, preostanek 289 goldinarjev in poldrugi krajcar pa je bil iz Čopove zapuščine deloma poravnani v naravi, in sicer v slanini in pšenici.¹¹⁰²

Najbrž ne bomo nikoli izvedeli, zakaj je Janez Jožef Čop potreboval tolikšni vsoti. Bržkone je s Funckovimi 900 goldinarji, posojenimi leta 1764, med drugim poravnal kupnino za rakovniško imeenje. Lahko tudi, da je imel dolgove še od prej. Kot je bilo povedano, je ob ženini smrti štiri leta prej zapisal, da je Marija Konstancija zaradi treh (vojnih) posojil in davčnih bremen morala s težkim srcem prodati medenino in srebrnino.¹¹⁰³ Morda je izposojeni denar deloma porabil tudi za oba otroka iz prvega zakona. Kot bomo videli, se je sin Franc Ksaver šolal, hči Ana Marija pa bi utegnila biti v vzgoji pri nunah. Iz enakega Apfaltrerjevega posojila, pridobljenega leta 1772, je hčerki po vsej verjetnosti izplačal 200 goldinarjev dote, ki jo pozneje omenja v svoji oporoki kot vračunano v poravnavo iz leta 1777.¹¹⁰⁴ Ana Marija se je namreč ravno v tistem času omožila z radeškim papirničarjem Mihaelom Karlom Müllerjem, o čemer bomo še govorili.

Kakor koli, vse kaže, da Čop izposojenega denarja ni znal dobro obrniti. V zadnjih letih je očitno tudi zanemaril gospodarjenje, vsaj če sodimo po tem, da se ob njegovi smrti po besedah inventurnih komisarjev skoraj vse stavbe podirale (*baufällig*).¹¹⁰⁵ Težko se je otresti vtisa, da je bil mož, kar zadeva denar, (v poznih letih) precej lahkomiseln. Tako je v oporoki 18. marca 1781 kljub visoki zadolženosti – sam navaja za 1900 goldinarjev dolga (okoli 1000 Weitenhillerju, okoli 200 Apfaltrerju in 700 zetu Müllerju), kar niti ni bil celotni dolg – namenil sinu in hčerki iz drugega zakona vsakemu nič manj kot 1000 goldinarjev dediščine.¹¹⁰⁶ Če vse to seštejemo, ne bi glavnemu dediču Jožefu II. ostalo prav nič, saj po zapuščinskem inventarju ni bila toliko vredna vsa Čopova podšentjurska zapuščina skupaj.¹¹⁰⁷

*Knjiga ljubljanskih hiš. V. del, s. p., Šelenburgova ul. 8). O Frideriku gl. Šorn, Začetki industrije, str. 59 in 116. – Jožefa Gašperja Weitenhillerja ni na seznamu novih ljubljanskih meščanov ([Gratzyl, Laibachs Bürgerschaft). Leta 1789 je kot veletrgovec v Ljubljani dobil plemiški naslov »Edler von Weitenhiller« (Frank, *Standeserhebungen und Gnadenakte. 5. Band, str. 199*). Čopova in Pavlinčičeva posojilna pogodba iz leta 1794 ga zato imenuje »von Weitenhiller« (gl. v isti opombi zgoraj).*

¹⁰⁹⁹ ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III. serija, fasc. T 1-204, št. 40, 18. 3. 1781.

¹¹⁰⁰ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 116, fasc. XXXXVII, lit. T-83, 26. 9. 1781, pag. 9.

¹¹⁰¹ Premoženje Janeza Jožefa Čopa je bilo ocenjeno na nekaj več kot 3872 goldinarjev, a je imel kar za dobrih 1916 goldinarjev dolga, kar je predstavljalo 49,5 % vrednosti (prav tam, pag. 11).

¹¹⁰² Prav tam, pag. 1 in 9.

¹¹⁰³ ARS, AS 735, Gospostvo Grmače, šk. 23, Korespondenca, Tschopp Jožef, 15. 3. 1760.

¹¹⁰⁴ ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III. serija, fasc. T 1-204, št. 40, 18. 3. 1781.

¹¹⁰⁵ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 116, fasc. XXXXVII, lit. T-83, 26. 9. 1781, pag. 8.

¹¹⁰⁶ ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III. serija, fasc. T 1-204, št. 40, 18. 3. 1781.

¹¹⁰⁷ Gl. op. 1101.

Dobra dva meseca pred sestavljenjem oporoke je Janez Jožef Čop še drugič ovdovel. »Gospa« Rozalija Čop je po svibenski mrliški matici preminila 12. januarja 1781 in bila pokopana na pokopališču pri Sv. Juriju. Mrliška matica ji daje 43 let,¹¹⁰⁸ v resnici pa bi jih tisto leto dopolnila 46. Za razliko od Čopove prve žene Marije Konstancije, ki si je za zadnje počivališče izbrala grobnico (kripto) šentjurijske cerkve,¹¹⁰⁹ so Marijo Rozalijo položili v zemljo na pokopališču in tak pogreb si je v oporoki malo zatem izvolil tudi Janez Jožef. Ali oziroma kaj sta imela proti pokopu v kripti, ne vemo. Lahko bi šlo za kakšne tehnične težave, manj verjetno za pravne, saj cesar Jožef II. tedaj še ni prepovedal pokopavanja v kriptah cerkva.

Ovdoveli podšentjurski graščak Čop, ki je čutil, da utegne kmalu priti tudi njegov konec, je dan pred svojim zadnjim godom, 18. marca 1781, povabil v Podšentjur sosednjega graščaka Franca Jožefa Mayerhofferja iz Klevišča pri Polšniku¹¹¹⁰ in Antona Ksaverja Kunca, pisarja pri svibenskem gospostvu,¹¹¹¹ ki sta postala priči njegove zadnje volje. Vsebina Čopove oporoke se v prevodu glasi:¹¹¹²

Prezentirano 14. julija 1781

V imenu Presvete Trojice, Boga Očeta, Sina in Svetega Duha, amen.

Potem ko sem si jaz, Jožef Čop, vzel k srcu minljivost človeškega življenja, da ni nič bolj gotovega od smrti, njena ura pa je negotova, sem glede na to, sicer v visoki starosti, a še dobre in zdrave pameti, po premisleku oznanil in dal prenesti na papir to svojo zadnjo voljo, da po moji smrti med dediči ne bi nastali spori.

Prvič, ko me bo Bog čez malo ali veliko časa poklical s tega sveta v dolgo večnost, priporočim svojo ubogo dušo brezmejni usmiljenosti Boga, svojega Stvarnika in Odrešenika, in priprošnjam prečastite Device Marije. Moje truplo pa naj bo po krščanskem katoliškem običaju pokopano v zemljo na pokopališču pri Sv. Juriju.

Drugič, na dan pogreba naj bodo za mojo ubogo dušo opravljene in brane tri svete maše, tri v osmini (*in der octava*) in 60 med letom.

Tretjič, ker je namen in osnova vsake oporoke imenovati glavnega dediča, določam in imenujem za tega svojega najstarejšega sina Jožefa, in sicer ob naslednjih pogojih:

Četrtyč, glavni dedič je dolžan in zavezan izplačati mojo zapuščino mojima najmlajšima (otrokoma), sinu Antonu in hčerki Jožefi, ko bosta dosegla polnoletnost ali spremenila stan, vsakemu 1000 goldinarjev nemške veljave dediščine po očetu, vendar postopoma, tako da moj glavni dedič ne bo imel težav zaradi dolgov, ki še bremenijo Podšentjur in ki jih jaz sam za življenja ne bi mogel poravnati.

¹¹⁰⁸ NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, M 1777–1787, s. p.

¹¹⁰⁹ ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III. serija, fasc. T 1–204, št. 26, 7. 3. 1760.

¹¹¹⁰ O Mayerhofferju gl. op. 1149.

¹¹¹¹ »Gospod« Anton Kunc je bil med letoma 1778 in 1784 precej pogosto krstni boter. Da je šlo za pisarja, je mogoče ugotoviti iz vpisanega krsta otroka zakoncev Medvešek 10. januarja 1778, kjer lahko zaradi odtrganega roba lista v dveh vrsticah preberemo le »D. Ant« in »Scrib«. Ni dvoma, da se za poškodovanim zapisom skriva Kunc, saj je bil pozneje boter še dvema otrokoma istih zakoncev, v svibenski župniji pa v tem času ni botroval noben drug Anton z gosposkim predikatom. Na Svibno ga umešča dejstvo, da je največkrat botroval krščencem iz soseske sv. Križa. NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, R 1777–1787, fol. 3, 6v, 7, 12v, 13, 13v, 15, 16v in 18v.

¹¹¹² ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III. serija, fasc. T 1–204, št. 40, 18. 3. 1781.

Petič, zavezujem svojega glavnega dediča, da iz mojega premoženja pred vsemi drugimi poplača naslednje dolgove:

gospodu pl. Weitenhillerju 1000 goldinarjev nemške veljave,

mojemu zetu gospodu Karlu Müllerju 700 goldinarjev po transakciji ali poravnalni pogodbi z dne 16. decembra 1777,

baronu Apfaltrerju, lastniku posesti Grmače, še okoli 200 goldinarjev, če jih jaz za življenja ne bi mogel poravnati.

Šestič, svoji hčerki iz prvega zakona Mariji Ani Müller volim nezmanjšani nujni delež (*unledierte legitimam*) z odbitkom 200 goldinarjev dote, vračunanih *à conto* v transakciji ali poravnalni pogodbi z zgoraj navedenega dne 16. decembra 1777.

Šestič, če pa bi se zgodilo, da bi od dveh otrok iz zadnjega zakona, imenovanih v 4. členu, to sta Anton in Jožefa, kateri umrl pred polnoletnostjo, ostaneta od njegovega dednega deleža glavnemu dediču dve tretjini, drugemu preživelemu otroku iz zadnjega zakona pa tretjina. Če pa otroka dosežeta polnoletnost in eden ali drugi umre samski, lahko ta prosto razpolaga samo z nujnim deležem, preostanek pa v enakih deležih pripade preživelima dvema. Če pa bi glavni dedič umrl še pred doseženo polnoletnostjo, postane namesto njega glavni dedič moj najmlajši sin Anton, ki je v tem primeru dolžan in zavezan moji hčerki Jožefi poleg navedenega v 4. točki izboljšati dedni delež še za 500 goldinarjev in ji ga postopoma izplačati.

S tem zaključujem svojo zadnjo voljo in ponižno prosim visoko deželno gosposko, da jo upošteva kot kodiciel ali zadnjo voljo, če že ne kot lično oporoko.

V potrditev tega so moja lastna overitev in overitvi za to naprošenih gospodov.

Narejeno v Podšentjurju, 18. marca 1781.

[pečat] Janez Jožef Čop l. r., lastnik in oporočitelj

[pečat] Franc Jožef Mayerhoffer l. r. kot naprošena priča

[pečat] Anton Ksaver Kunc l. r. kot naprošena priča

Objavljeno 6. avgusta 1781 na seji.

dr. Franc pl. Frankenfeld l. r.,

tajnik

Po ženini smrti Janez Jožef Čop ni pohitel samo s pisanjem oporoke, ampak tudi z urejanjem dedovanjskih zadev. Po oporoki prve žene Marije Konstancije je imel pravico do dosmrtnega uživanja njene polovice Podšentjurja in obeh Heiplovih hiš v Ljubljani, ženina dejanska dediča pa sta bila njuna skupna otroka. Ker je sin Franc Ksaver medtem leta 1777 umrl, je celotna zapuščina pripadla hčerki Ani Mariji, poročeni Müller. Kot smo videli, je Ana Marija v fizični obliki podedovala manjšo hišo v Gradišču (v ulici Soteska) in po vsej verjetnosti tudi večjo v Kapucinskem predmestju (na Kongresnem trgu), ki pa je ni obdržala. Poleg tega ji je pripadala materina polovica Podšentjurja, ki ji jo je oče Janez Jožef večidel izplačal z odstopom petih podložnikov njenemu soprogu Mihaelu Müllerju. Izročilno pogodbo, s katero je bila hči v celoti izplačana, sta tast in zet podpisala 29. marca

1781 v Podšentjurju¹¹¹³ v navzočnosti dveh sosednjih graščakov, Franca Jožefa Mayerhofferja iz Klevišča in Franca Ksaverja Aparnika iz Dol pri Litiji.¹¹¹⁴ Ani Mariji je oče ob sklenitvi pogodbe dolgoval še dediščino v višini 700 goldinarjev, kar je skupaj z obrestmi znašalo 806 goldinarjev in 35 krajcarjev nemške veljave. Z Müllerjem, ki je zastopal ženo, se je pogodil, da mu bo slabih 219 goldinarjev izplačal v gotovini, slabih 587 pa z odstopom podšentjurskih podložnikov. Prepuščena posest je obsegala malo manj kot štiri hube in pol (4 hube, 23 krajcarjev in $1\frac{1}{3}$ denariča hubnega deleža),¹¹¹⁵ na katerih je sedelo pet podložnikov: Janez Povše v vasi Na Peči (*Petschaven*) s hubo in četrt (1 huba, 15 kr, 2 $\frac{2}{9}$ den hubnega deleža), Urban Vodenshek v vasi Vrh (*Verch*) z nekaj manj ko tričetrtinsko hubo (44 kr, 1 $\frac{7}{9}$ den hubnega deleža), Jurij Pečnik z eno hubo v vasi Podlešovje (*Podlesbujje*), Matija Obreza v vasi Četež (*Tschretesh*) z nekaj manj kot eno hubo (54 kr, 1 $\frac{1}{3}$ den) in Matevž Knap s polovično hubo (30 kr) v vasi Jazbine (*Jasbina*). Müller je dal izročilno pogodbo vpisati v deželno desko, kar se je zgodilo 6. avgusta, že po Čopovi smrti,¹¹¹⁶ po dveh letih pa je prevzeto posest prodal omenjenemu Francu Jožefu Mayerhofferju, s čimer je postala del Mayerhofferjeve posesti Klevišče.¹¹¹⁷ Obseg posesti Podšentjur se je s tem odstopom zmanjšal za okoli četrtno, po železnobarvnem kvaternu deželne deske s prejšnjih 16 hub in pol (16 hub, 32 kr in 2 den), v kar je bilo vključeno tudi imenje gospodstva Rakovnik, na dobrih 12 hub (12 hub, 9 kr in $\frac{2}{3}$ den).¹¹¹⁸

Tri mesece in pol po poravnavi s hčerko in zetom se je Janez Jožef Čop poslovil od tega sveta. Odšel je 11. julija 1781, po svibenski mrliški matici star 63 let. Tudi njega so tako kot ženo Marijo Rozalijo pokopali pri Sv. Juriju, o vzroku smrti pa mrliška knjiga pri obeh molči.¹¹¹⁹ Da smrt ni bila nenadna, lahko sklepamo iz tega, da je nekaj mesecev prej sestavil oporoko in le enajst dni pozneje uredil dedovanjske zadeve z Müllerjema.

Dobra dva meseca po Čopovi smrti je inventurna komisija 26. septembra 1781 sestavila inventar njegove zapuščine.¹¹²⁰ Komisijo v sestavi Tomaž Valenta in Matija Žagar – prvi je bil najbrž gosposčin-ski uradnik, drugi pa je malo zatem izpričan kot upravitelj sosednjega dvorca Zavrh¹¹²¹ – je deželno glavarstvo v Ljubljani imenovalo dva tedna prej, 12. septembra,¹¹²² potem ko se je 14. julija seznanilo s Čopovo oporoko.¹¹²³

Kot rečeno, je ta zapuščinski inventar precej popolnejši od 21 let starejšega inventarja Čopove

¹¹¹³ Pogodba je prepisana v kvaternu deželne deske (ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko Q17, 2. modri kvatern, fol. B 17 – B 18).

¹¹¹⁴ O identiteti obeh prič gl. Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 219 in 310.

¹¹¹⁵ Gre za izračunske enote. Velikost ene cele hube so ponazarjali v enem goldinarju, ki se je delil na 60 krajcarjev, krajcarji pa na 4 denariče. 30 krajcarjev je tako pomenilo pol hube, 15 krajcarjev četrt hube itd.

¹¹¹⁶ ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko Q17, 2. modri kvatern, fol. B 18.

¹¹¹⁷ Prav tam, fol. F 4 – F 5, 27. 6. 1783; Q1, 1. železnobarvni kvatern, fol. T 3 in K 17. – V kupoprodajni pogodbi, sklenjeni 27. junija 1783 v Ljubljani, je ime enega podložnika drugačno kot dve leti prej: Jožef Brinovec namesto Matija Obreza. – V podšentjurskem urbarju iz srede 18. stoletja (v okviru terezijanskega katastra) je pri vseh podložniških posestih, odstopljenih Müllerju, dodana navedba, da so bile izročene Klevišču, na koncu pa je datum pogodbe 29. marec 1781 (ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 115, RDA, N 147, No. 3, urbar Podšentjur, s. d.).

¹¹¹⁸ ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, Q1, 1. železnobarvni kvatern, fol. K 16.

¹¹¹⁹ NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, M 1777–1787, s. p.

¹¹²⁰ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 116, fasc. XXXXVII, lit. T–83, 26. 9. 1781.

¹¹²¹ Tomaža Valente v sočasni svibenski krstni matici ni najti, Matija Žagar pa je prvič izpričan 1. aprila 1784 kot upravitelj v Zavrhu (NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, R 1777–1787, fol. 19).

¹¹²² ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 116, fasc. XXXXVII, lit. T–83, 26. 9. 1781, pag. 13–14, nedatirano spremno poročilo, prezentirano 3. 10. 1781.

¹¹²³ ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III. serija, fasc. T 1–204, št. 40, 18. 3. 1781.

prve žene Marije Konstancije, saj so komisarji očitno izvzeli iz popisa le osebne predmete otrok in pokojnikove druge žene Marije Rozalije, prav tako že pokojne. Največji presenečenje sta ocena vrednosti podšentjurske posesti z dvorcem in Čopova visoka zadolženost, ki je dosegala skoraj polovico vrednosti njegove zapuščine. Skupno je Janez Jožef dolgoval 1916 goldinarjev in 52 krajcarjev, kar je predstavljalo 49,5 % njegovega premoženja, ocenjenega na 3872 goldinarjev, 24 krajcarjev ter 3 in 1/4 denariča. Tako je bila zapuščina po odbitku dolgov vredna le 1955 goldinarjev, 32 krajcarjev ter 3 in 3/4 denariča.¹¹²⁴

Zapuščinska komisarja sta se pri cenitvi vrednosti podšentjurske posesti oprla na terezijansko davčno rektifikacijo. Glede na rektifikacijsko odmero (*Anschlag*), ki naj bi znašala 4 odstotke vrednosti posesti, sta izračunala, da je Podšentjur vreden 3155 goldinarjev, 14 krajcarjev in 1 denarič. Pri tem sta upoštevala vse njegove prihodke skupaj z dvema rustikalnima vinogradoma, vrednima 63 goldinarjev in 28 krajcarjev. Stavbo s hlevi in žitnimi kaščami sta ocenila na 200 goldinarjev, čeprav je skoraj vse razpadalo (*fast alles baufällig*). Tako sta posest in dvorec dosegala skupno vrednost dobrih 3355 goldinarjev.¹¹²⁵

Tolikšna vsota se zdi praktično neverjetna glede na petkrat nižjo cenitev v zapuščinskem inventarju Čopove prve žene Marije Konstancije leta 1760, ko je Ignac baron Apfalter ovrednotil Podšentjur na »najmanj 600 goldinarjev«.¹¹²⁶ Čop je medtem z nakupom rakovniškega imenja resda podvojil podložniško posest in pridobil še dva vinograda, a je pred popisom zapuščine odstopil pet podložnikov zetu Mihaelu Müllerju. Razlika je tudi ob upoštevanju tega še vedno prevelika. Omenjenih 600 goldinarjev ob smrti prve žene je bila vsekakor občutno podcenjena vrednost. Apfater je namreč izhajal iz kupoprodajne pogodbe, s katero sta zakonca Čop leta 1748 dobila povsem zanemarjen Podšentjur po izjemno nizki ceni 420 goldinarjev. Cenitev komisarjev Valente in Žagarja leta 1781 je bila veliko realnejša, že če samo pomislimo, koliko je iz podšentjurske posesti iztržila hči Ana Marija Müller in koliko je Čop v oporoki namenil otrokoma iz drugega zakona. Za primerjavo služi tudi ocena Jožefa Čopa II. leta 1815, ko je svoje imetje ob izročitvi sinu ocenil na 3250 goldinarjev,¹¹²⁷ pri čemer so se skoraj vsi njegovi podložniki najverjetneje že pred tem odkupili od obveznosti tlake.¹¹²⁸

Posebna vrednost zapuščinskega inventarja je v podatkih, ključnih za razumevanje stavbne zgodovine Podšentjurja. Medtem ko inventar Čopove prve žene leta 1760 o prostorih v dvorcu ni povedal ničesar, ampak je omenjal le pristavo in še to posredno, srečamo zdaj v rubriki Oprema in premičnine (*Gerätschaft und Mobillien*) tudi omembe posameznih prostorov. Podšentjur je imel dve manjši sobi (*in iten Stüberl, in zten Stüberl*), živilsko shrambo in kuhinjo (*In der Speiß-Kammer und Küchl*).¹¹²⁹ Vsega štirje prostori in še kak predprostor, ki se ga komisarjema ni zdelo vredno omeniti (veža idr.), kažejo na to, da so bile vse bivanjske površine omejene na eno samo etažo. Po vsem sodeč je bila stavba tedaj še brez nadstropja, torej samo visokopritlična, takšna, kot jo sto let prej prikazuje

¹¹²⁴ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 116, fasc. XXXXVII, lit. T-83, 26. 9. 1781, pag. 11.

¹¹²⁵ Prav tam, pag. 8.

¹¹²⁶ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 116, fasc. XXXXVII, lit. T-63, 19. 4. 1760, pag. 12-13.

¹¹²⁷ ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, Q8, 1. biserni kvatern, fol. N19-N20, 26. 11. 1815.

¹¹²⁸ Da je do odkupa tlake prišlo še v času gospodarjenja Jožefa Čopa II. in da je odkupnina enajstih podložnikov znašala skupno 1900 goldinarjev, izvemo iz pogodbe, ki jo je s podložniki leta 1817 sklenil sin Jožef Čop III. (ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, Q21, 6. modri kvatern – 1. del, fol. G 16, 14. 12. 1817).

¹¹²⁹ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 116, fasc. XXXXVII, lit. T-63, 19. 4. 1760, pag. 2, 3 in 4.

Notranjost Čopove hiše danes; osrednji prostor »hiša« s tramom z letnico 1794 (foto: B. Golec, junij 2018).

Letnica 1794 na tramu v »hiši« (foto: B. Golec, junij 2018).

Valvasor (1679).¹¹³⁰ Šele ko so ji leta 1794, kot priča letnica na tramu v »hiši«, prizidali zahodni del, so tudi vzhodnega dvignili za eno nadstropje.

V primerjavi z zapuščinskim inventarjem Marije Konstancije sta inventurna komisarja leta 1781 popisala precej več t. i. pisnih listin (*Schriftliche Urkunden*). Poleg dokumentov, nastalih v zvezi s terezijanskim katastrom (rektifikacijski urbar, kalkulacijski tabeli posesti Podšentjur in rakovniškega imenja), fevdne fasije (*Ein Lebens-Fassion*), fascikla različnih pisanj in procesnih aktov ter zapuščinskega inventarja Čopove prve žene, ki so v inventarju vsi nedatirani, navaja inventar pet datiranih listin. V kronološkem zaporedju se vrstijo takole: 1) kupna pogodba za Podšentjur, datirana 10. junija 1748 v Ljubljani; 2) prav tam 26. marca 1772 izdana zadolžnica Francu baronu Apfaltrerju, pri katerem se je Janez Jožef Čop zadolžil za 900 goldinarjev, po priloženih petih pobotnicah pa upniku dotlej vrnil nekaj manj kot 611 goldinarjev; 3) poravnava z dne 16. decembra 1777 z zetom Mihaelom Müllerjem, ki je zastopal svojo ženo; 4) pogodba z Müllerjem za odstopljenih pet hub, podpisana v Podšentjurju

¹¹³⁰ Valvasor, *Topographia Ducatus Carnioliae Moderna*, št. 57; Valvasor, *Topografija Kranjske 1678–1679. Skicna knjiga*, št. 76 in 80.

29. marca 1781; 5) istega dne prav tam izdano Müllerjevo odpovedno pismo za prejetih 806 goldinarjev in 35 krajcarjev.¹¹³¹

Popis premičnin po rubrikah je drugačen kot v ženinem inventarju dve desetletji prej. Inventurna komisarja sta zdaj posebej popisala kositrno, bakreno in medeninasto posodo, nato v skupni rubriki opremo po posameznih prostorih v dvorcu, v posebni rubriki prte, perilo in posteljnino, posebej predmete v vinski kleti, v lastni rubriki slanino, mast in dimljeno meso, v zadnjih treh rubrikah pa živino in opremo na pristavi ter vsebino žitne kašče.

Na začetku inventarja, kjer bi praviloma morala biti navedena gotovina, sploh nista odprla rubrike s takšno vsebino, ker denarja v pokojnikovi zapuščini očitno ni bilo. Namesto tega sta popisala aktivne dolgove, tj. urbarske zaostanke Čopovih podložnikov (*Vrbars-Austände*), ki so skupaj nanесли 14 goldinarjev, 17 krajcarjev ter 2 in 3/4 denariča, v glavnem za preteklo leto 1780. Dolžniki so bili: Jernej Pečnik in Urban Berlogar iz Padeža, Jenže Kovač iz Jazbin, Matevž Celestina iz Magolnika, Matija Obreza iz Četeža in Jurij Višnikar, medtem ko naj bi bil stari zaostanek 50 goldinarjev Antona Blaznika iz zaselka Za Vrhom dvomljiv, zato je prišel v posebno rubriko (*Zweifelhaft*).¹¹³²

V rubriki Kositrna, bakrena in medeninasta posoda s skupno vrednostjo 14 goldinarjev in 41 krajcarjev so se znašli dva stara bakrena kotla, težka 35 funtov, računano 24 krajcarjev na funt (14 gld), 17 krajcarjev vredna kositrna steklenička, ki je držala en maseljč (*1 Seitel*), dva velika in en majhen svečnik (*Leichter*) iz medenine, od katerih je bil eden neuporaben, skupaj s čistilcem svečnikov (*Leicht-Puzer*) (24 kr), izrecno pa je še zapisano, da ni bilo najti ničesar kositrnega.

V najboljšežnejši rubriki Oprema in premičnine (*Gerätschaft und Mobillien*) s skupno vrednostjo 65 goldinarjev in 18 krajcarjev se sprehodimo skozi štiri prostore v dvorcu. Tako rekoč v roke lahko jemljemo vsak predmet posebej razen bakrene in kositrne posode, namiznih prtov, platna, perila in posteljnine, ki so zajeti v dveh drugih rubrikah. Komisarja sta najprej popisala štiri žitne skrinje iz mehkega lesa, vredne po 51 krajcarjev (3 gld, 24 kr), ki so po vsem sodeč stale v žitni kašči, nato pa je sledil popis po posameznih prostorih. V prvi manjši sobi (*in iten Stüberl*) sta našla staro omaro s štirimi predali iz mehkega lesa (51 kr), dve stari posteljni ogrodji iz mehkega lesa (34 kr), pet zelo starih in skoraj neuporabnih stolov (*Sessel*) (35 kr, vsak po 7), staro mizo iz mehkega lesa (10 kr), šest majhnih krajinskih slik z okvirji po 4 krajcarje (24 kr), dve stari puški (2 gld, 25 kr), dve pištoli, od tega eno brez vžigalnika (51 kr), eno krtačo za predivo (6 kr), moško suktno cimetne barve s suknenim telovnikom, oboje ponošeno (3 gld), skoraj neuporabno sivo suktno (20 kr), plašč iz srebrnega sukna (8 gld), belo (poletno obleko s telovnikom (2 gld), dva stara klobuka (34 kr), par hlač, ki bodo prav malemu fantu (sinu Antonu), zato so ostale neocenjene, tri in pol vatle hodničnega platna po 24 kr (1 gld, 24 kr), 5 vatlov kosmičnega platna po 40 krajcarjev (3 gld, 20 kr), 13 komolcev grobega prediva, ki je bilo še pri tkalcu, po 24 krajcarjev (5 gld, 12 kr) in dve moški srajci po 34 krajcarjev (1 gld, 8 kr). V drugi manjši sobi (*In zten Stüberl*) je popis zajel manj predmetov: dve stari posteljni ogrodji iz mehkega lesa (34 kr), zložljivo mizico iz trdega lesa (51 kr), majhno ogledalo z okvirjem (17 kr), sedem različnih majhnih slik (40 kr), leseno stensko uro (51 kr), staro skrinjo iz mehkega lesa (10 kr), škarje za papir in pisalni pribor (17 kr) ter pet nožev, pet navadnih in pet koščanih žlic (40 kr). V jedilni shrambi in kuhinji (*In der Speiß-Kammer, und Küchbl*) navaja zapuščinski inventar najprej jedilno omaro iz mehkega lesa (1 gld, 8 kr), (5 kr), dve majoliki, ki sta držali pol bokala (17 kr), tri majolike

¹¹³¹ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 116, fasc. XXXXVII, lit. T-83, 26. 9. 1781, pag. 1.

¹¹³² Prav tam, pag. 2.

po 6 krajcarjev (18 kr), tri kible za mast in drugo (30 kr), majhno mentrgo (17 kr), 23 žitnih vreč po 10 krajcarjev (3 gld, 20 kr), en kašni mernik (17 kr), tri nože za ribanje repe po 4 krajcarje (12 kr), dve hlevski laterni (10 kr), dve stari konjski odeji (20 kr), nečke (5 kr), dva majhna živinska zvonca (30 kr), štiri kolovrate po 17 krajcarjev (1 gld, 8 kr), žago za krzno ali delo na vrtu (7 kr), šest steklenic za bokal, polovičko ali četrtinko skupaj s šestimi kozarci (40 kr), štiri čebelje panje po goldinar in 42 krajcarjev (6 gld, 48 kr), med spisi dve poli žigosanega papirja po goldinar, eno polo po 15 krajcarjev in eno po 3 krajcarje (2 gld, 21 kr), eno železno rešeto za žar Eisen-Rost, lopatico za ogenj, grebljico, lopar za peko kruha, ponev za kruh in štiri druge ponve s pokrovkami (2 gld), eno železno tehtnico za 128 funtov in eno za 70 (3 gld, 8 kr), ribežen za zelje z vrtno kanglico (58 kr), lončeno kuhinjsko posodje (17 kr) in mernik soli (1 gld, 42 kr).¹¹³³

V sobah so se med popisanimi predmeti nahajali tudi tisti iz rubrike **Namizni prti, platno, perilo in posteljnina** (*Tisch= Lein= Wäsch= und Bethgewand*): stara pernica (*Feder-Beth*) s tremi blazinami (3 kr), posteljna vreča s plevami (*Fleiben Bett-Sack*) (12 kr), stara, skoraj neuporabna platnena odeja (20 kr), zelo stara postelja iz plev z dvema pernatima blazinama, dve platneni odeji za (51 kr), dve napol obrabljeni hodnični platneni rjuhi (51 kr), namizni prt iz dvonitnika (34 kr), hodnični namizni prt, nevreden cenitve, devet serviet iz dvonitnika po 5 krajcarjev (45 kr), dve navadni brisači po 6 krajcarjev (12 kr), štiri platnene serviete po 2 krajcarja (8 kr), dve prevleki z vzglavnikom po 3 krajcarje (6 kr), zelo stara pernica s slamnjačo (*Stro-Sack*) in štirimi blazinami ter stara platnena odeja (42 kr) in še ena pernica s tremi blazinami in slamnjačo ter platneno odejo (2 gld, 51 kr).¹¹³⁴

Pri rubriki Vinska klet (*Wein-Keller*) s skupno vrednostjo 31 goldinarjev in 15 krajcarjev izvemo, da je obstajala še posebna vinska klet v vinogradu, v kateri sta inventurna komisarja popisala dva vinska soda (8 gld, 15 kr). Sicer pa sta v kleti našla štiri vinske sodčke, ki so držali po pet veder (4 gld, 52 kr), en vinski sodček za 16 veder (2 gld, 50 kr), šest velikih tovornih steklenic po 17 krajcarjev (1 gld, 42 kr), dve vinski stiskalnici (2 gld), eno vinsko kad (34 kr), tri velike kadi za zelje in repo po 2 goldinarja in 16 krajcarjev (6 gld, 48 kr), eno neuporabno kad (51 kr), tri manjše in uporabne po 51 krajcarjev (2 gld, 33 kr), čeber za žehto (17 kr), tri škafe za vodo (10 kr) in pinjo (*Butter Vässl*) (23 kr).¹¹³⁵ V rubriki Slanina, mast in dimljeno meso pa se je znašlo osem funtov masti po 12 krajcarjev (1 gld, 36 kr), 12 funtov slanine po 6 krajcarjev (1 gld, 12 kr) in pet funtov dimljenega mesa po 5 krajcarjev (25 kr), skupaj ocenjeno na 3 goldinarje in 13 krajcarjev.¹¹³⁶

Na pristavi, kar pomeni v bližnjih hlevih, je bilo za 260 goldinarjev in 38 krajcarjev živine, in sicer dva stara delovna konja (30 gld), dve breji telici, od teh ena ne brezhibna (13 gld, 53 kr), en volič (5 gld, 6 kr), tri krave po sedem kron (41 gld, 39 kr), tri krave po šest kron (35 gld, 42 kr), še ena krava (9 gld, 55 kr), star bik (17 gld, 51 kr), mlad bik (13 gld, 53 kr), sedem telet (47 gld, 36 kr), pet starih svinj z vrednostjo tri krone (29 gld, 45 kr), pet mladih svinj (skotenih v istem letu) po 2 goldinarja in 50 krajcarjev (14 gld, 10 kr) in štirje odojki po 17 krajcarjev (1 gld, 8 kr).¹¹³⁷ Poleg živine se je na pristavi nahajalo precej raznovrstnega orodja, zajetega v rubriki Pristavna oprema (*Majjer-Ristung*) in vrednega 50 goldinarjev in 11 krajcarjev: dva vozova, okovana z železom, vsak vreden štiri krone (21 gld, 40 kr), štirje plugi skupaj z železjem po 51 krajcarjev (3 gld, 24 kr), dve brani s 54 železnimi klini (4 gld, 15 kr), dve veliki vezni verigi (2 gld, 50 kr), dve verigi zavornici (51 kr), dva priprežna droga (1 gld, 8 kr),

¹¹³³ Prav tam, pag. 2–4.

¹¹³⁴ Prav tam, pag. 5.

¹¹³⁵ Prav tam, pag. 5–6.

¹¹³⁶ Prav tam, pag. 6.

¹¹³⁷ Prav tam, pag. 6.

troje gnojnih vil (34 kr), dva krampa za gnoj (8 kr, 2 den), dve lopati (20 kr), dva krampa (1 gld, 8 kr), dve motiki (14 kr), kosa in dva srpa (17 kr), tesarska sekira (41 kr), mesarica (17 gld), drvarska sekira (17 kr), ročna sekira (17 kr), dva vezna kavljaja (34 kr), kleščice in kladivo (30 kr), en votel kavelj (12 gld), dva vinogradniška noža (24 kr), dva noža za skubljenje (17 kr), dve kosarnici s podstavkom (25 kr in pol), trije svedri (34 kr), tesarska spona (12 kr), dleto (10 kr), ročna žaga (9 kr), tesarska žaga (51 kr), vile za nakladanje žita, okovane z železom (14 kr), dva konjska komata (51 kr), železen nagobčnik za konja (17 kr), dve jezdni sedli z uzdo (6 gld), dve tovorni sedli (1 gld, 25 kr), štiri privezne majhne verige (1 gld, 8 kr) in štirje volovski jarmi (1 gld, 8 kr).¹¹³⁸ V rubriko Žitna kašča (*Getreid-Kasten*) ni bilo nasprotno mogoče vpisati skoraj ničesar. Komisarja sta našla le 18 mernikov stare ajde, vredne 9 goldinarjev (30 krajcarjev mernik). Pripomnila sta, da drugega starega žita ni najti. Kar pa zadeva tekočo letino 1781, bo prihodke od nje vnesel v svoj račun »gospod varuh« (*Herr Gerhab*), tako od žita kot od sena, otave, kodelje in vina, kajti žito doslej še ni bilo omlateno.¹¹³⁹ Kot bomo videli, je bil za varuha otrok in posesti imenovan sosednji kleviški graščak Jožef Mayerhoffer.

Vsega Čopovega premičnega imetja skupaj je bilo za 517 goldinarjev in 10 krajcarjev oziroma za nekaj manj kot 453 goldinarjev, če odštejemo urbarske zaostanke podložnikov. Številki sta veliko bolj primerljivi s 367 goldinarji in 49 krajcarji, kolikor je bilo vredno premično imetje Čopove prve žene Marije Konstancije 21 let prej (1760), kakor velikanski razkorak med obema cenitvama posesti z dvorcem: leta 1760 najmanj 600 goldinarjev, leta 1781 pa dobrih 3355, od tega 3155 posest in 200 goldinarjev stavbe.

Če pogledamo premično premoženje Janeza Jožefa Čopa kot celoto in ga primerjamo z zemljiškimi gospodi njegovega časa, veje iz njega velika skromnost. Podšentjurski graščak se je moral zadovoljiti s preprosto hišno opremo, medtem ko za luksuzne predmete ni bilo denarja in najbrž tudi ne pravega posluha. Drugače kot leta 1760 je Podšentjur ob njegovi smrti krasilo vsaj nekaj majhnih krajinskih slik. Dragocenosti in nakita v malem podeželskem dvorcu ni bilo in očitno tudi nobenih knjig, razen če jih ni Čop že prej prepustil otrokom.

Veliko bolj kot z mislimi na udobje in luksuz se je moral prvi graščak iz Čopovega rodu ukvarjati s finančnimi težavami. Seznam njegovih dolgov v zapuščinskem inventarju je dolg in zgovoren.¹¹⁴⁰ Od skupno nekaj več kot 1916 goldinarjev je dobro polovico dolgoval ljubljanskemu veletrgovcu Jožefu pl. Weitenhillerju, in sicer okoli 1052 goldinarjev in pol.¹¹⁴¹ Njegov drugi največji upnik s terjatvijo dobrih 289 goldinarjev je bil grmaški graščak Franc baron Apfaltrer,¹¹⁴² ki mu je Čop del tega dolga poravnal v naravi, z 52 funti slanine in 18 merniki pšenice. Večje vsote je pokojnik dolgoval še svibenskemu župniku Antonu Rusu za zakup neke desetine (90 gld), kranjskim deželnim stanovom davek in izredne obveznosti za tekoče leto 1781 (89 gld, 4 kr, 2 den) ter že pobrani, a še ne oddani podložniški davek (*Gulden-Steuer*) za isto leto v višini 18 goldinarjev in 33 krajcarjev. 100 goldinarjev so vpisali kot dolg za še neopravljene maše iz naslova oporoke prve žene Marije Konstancije, rojene Heipl. Od domačih ljudi je bil Janez Jožef Čop dolžan sinu Jožefu 55 goldinarjev in 32 krajcarjev za par volov ter zetu Mihaelu Müllerju 30 goldinarjev do končne poravnave njegove terjatve (iz naslova hčerkin

¹¹³⁸ Prav tam, pag. 7–8.

¹¹³⁹ Prav tam, pag. 8.

¹¹⁴⁰ Prav tam, pag. 9–10.

¹¹⁴¹ Upnik je v zapuščinskem inventarju naveden skrajšano kot »gospod Weitenhiller« (prav tam, pag. 9): O njem gl. op. 1098.

¹¹⁴² O njem Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 177.

dediščine).¹¹⁴³ Terjatve drugih upnikov so znašale do 50 goldinarjev. Najmanjši dolg je imel Čop pri lekarnarju Antonu Francu Wagnerju,¹¹⁴⁴ in sicer 41 krajcarjev za zdravila zase ali za ženo. Tako kot očitno ni mogel poravnati tega malega zneska, mu je tem bolj primanjkovalo denarja za druga plačila. Za kupljeno blago je napravil dolg pri trgovcih Jožefu Desselbrunnerju in Jakobu Dereaniju, pri prvem 13 goldinarjev in 29 krajcarjev, pri drugem pa 23 goldinarjev in 13 krajcarjev.¹¹⁴⁵ Med Čopovimi upniki so bili tudi svibenski vikar Luka Čop, pri katerem je imel Janez Jožef gotovinski dolg 10 goldinarjev, in navadni kmečki ljudje, od katerih si je podšentjurski graščak v glavnem prav tako izposojal gotovino. Tako je Lovretu Medvedu dolgoval posojenih 50 goldinarjev, Matiji Repovžu, po domače Reženu, za gotovinsko posojilo 35 goldinarjev in 57 krajcarjev, kar je bilo zavarovano z nekim vinogradom, Valentinu Vojetu v gotovini 6 goldinarjev in 53 krajcarjev ter Luki Smešniku iz Jazbin 5 goldinarjev in 6 krajcarjev za voliča. Pozornost pritegne dolg 6 goldinarjev patrom avguštincem za grobnico (*für die grufien*), ki se je brez dvoma nanašal na zadnje počivališče Čopovega štiri leta prej umrlega sina Franca Ksaverja, pokopanega v ljubljanski avguštinski cerkvi.¹¹⁴⁶

V kakšni denarni stiski se je nazadnje znašel Janez Jožef Čop, potrjujejo tri postavke v rubriki Dolgovi, ki se vse nanašajo že na čas po njegovi smrti. Prva postavka so pogrebni stroški v višini 21 goldinarjev in 32 krajcarjev, kamor so všteli tudi tri mernike pšenice (mernik po 1 gld, 25 kr) in tri mernike rži (mernik po 51 kr), ki jih je pokojnik volil domači cerkvi sv. Jurija za zvonjenje. 8 goldinarjev je šlo kleviškemu graščaku Jožefu Mayerhofferju za komisijske stroške, 11 goldinarjev in 25 krajcarjev pa obema inventurnima komisarjema za stroške in žig na poročilu ter dvema cenilcema. Komisarja sta pod rubriko Dolgovi dodala opozorilo (*Nottandum*), da naj bi imela terjatve do pokojnikove zapuščine tudi njegov brat in neki Kunst, vendar ni po njunem »o tem zdaj nič znanega«.¹¹⁴⁷

Iz inventarju priložena poročila obeh inventurnih komisarjev izvemo, da sta poleg inventarja sestavila tudi neki osnutek, ki je zadeval »podrtijo dvorec Podšentjur« (*von der baufälligkeit Hoff St: Jörgen*), očitno finančni načrt za popravilo stavb, a se ta žal ni ohranil. Prav tako pogrešamo njuno cenitev zakupa (*einen Bestand-anschlag*), narejeno na podlagi rektificiranega urbarja, ker nista mogla dobiti nobenih informacij o takratnem dejanskem donosu posesti. Kleviški graščak Jožef Mayerhoffer, ki ga poročilo imenuje postavljeni varuh (*des angestellten Gerhaben*) in je kot varuh, sicer brez imena,

¹¹⁴³ 29. marca 1781 je Müller podpisal odpovedno pismo za prejetih 806 goldinarjev in 35 krajcarjev (prav tam, pag. 1).

¹¹⁴⁴ V inventarju je upnik označen samo kot »gospod lekarnar Wagner« (pag. 9). Anton Franc Wagner, doma iz Dunajskega Novega mesta, je bil prav v tem času, med letoma 1774 in 1782, ko je umrl, ljubljanski župan, prej pa mestni sodnik (Fabjančič, *Zgodovina ljubljanskih sodnikov*. 4. zvezek, str. 156–174, zlasti str. 163–165).

¹¹⁴⁵ Ni gotovo, ali je bil Čopov upnik Jožef Desselbrunner st., umrl leta 1794, ali njegov sin Jožef Desselbrunner ml., ki je preminil pred očetom leta 1792. O družini Desselbrunner gl. Preinfalk, *Plemiške družine*. 18. stoletje. 1. del, str. 19–23; Košir, *Prostozidarstvo*, str. 56. Jožef starejši je bil ljubljanski trgovec in manufakturstnik, lastnik suknarne v Selu (Šorn, *Začetki industrije*, str. 52, 59, 91 in 116, 117 in 168). Kot Volfgang Jožef Desselbrunner je leta 1753 postal ljubljanski meščan ([Gratz], *Laibachs Bürgerschaft*, str. 82). Jožef mlajši se je rodil istega leta 1753 in si je v začetku osemdesetih let ravno ustvaril družino (NŠAL, *ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj*, *Matične knjige*, R 1748–1755, pag. 267; R 1771–1791, pag. 445). Jožef Desselbrunner (starejši) je kot lastnik suknarne leta 1789 dobil plemiški naslov »Edler von« (Frank, *Standeserhebungen und Gnadenakte*. 1. Band, str. 226), Jožef mlajši pa je znan kot prijatelj Antona Tomaža Linharta in simpatizer slovenskega prepoveda. Sodeloval je tudi pri postavitvi Linhartove Županove Micke na oder kranjskih deželnih stanov v njeni prvi izvedbi leta 1789 (Košir, *Prostozidarstvo*, str. 41). – Jakob Dereani ni bil ljubljanski trgovec, saj ga ni na seznamu novih ljubljanskih meščanov ([Gratz], *Laibachs Bürgerschaft*) in med tamkajšnjimi trgovci (Valenčič, *Ljubljanska trgovina*). V Ljubljani prav tako ni imel družine (prim. NŠAL, *ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj*, *Matične knjige*, Ind R 1741–1791).

¹¹⁴⁶ NŠAL, *ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj*, *Matične knjige*, M 1772–1812, pag. 25.

¹¹⁴⁷ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 116, fasc. XXXVII, lit. T–83, 26. 9. 1781, pag. 10.

omenjen tudi v zapuščinskem inventarju, je že pred tem vložil prošnjo, da bi Podšentjur vzel v šestletni zakup v višini 5 % rektifikacijske odmere (*Rectificatorischen Anschlag*), Čopovega starejšega sina Jožefa kot glavnega dediča pa bi do izteka zakupa brezplačno hranil (*mit der Kost gratis Versorgen*). Inventurna komisarja varuhovi prošnji nista nasprotovala, ker bi lahko donos Podšentjurja po njunih ugotovitvah prinašal ob rodnih letinah in dobrem gospodarjenju precej več, kot je kazala rektifikacijska odmera.¹¹⁴⁸

Kot bomo videli, je Podšentjur potem dejansko ostal šest let v zakupu varuha treh Čopovih sirot, podrobnosti iz časa njegovega varuštva in zakupništva pa niso znane. Tako tudi ne vemo, ali so otroci ostali v Podšentjurju ali jih je Mayerhoffer vzel k sebi v Klevišče.¹¹⁴⁹

Usode Čopovih otrok iz obeh zakonov poznamo le deloma. Razen sina Jožefa, ki mu je bilo ob očetovi smrti 17 ali 18 let in je lahko dokončno nastopil lastništvo Podšentjurja šele osem let pozneje (1789), ni nihče ostal v bližini domačega dvorca. Najstarejši sin **Franc Ksaver** (roj. 1749) je verjetno končal vsaj nekaj letnikov gimnazije – kje se je šolal, ni znano – saj so ga v Ljubljani vzeli v državno uradniško službo. Po letu 1760, ko ga omenjata materina oporoka in zapuščinski inventar in mu je bilo enajst let, ga vnovič srečamo šele ob smrti. Po mrliški knjigi ljubljanske stolne župnije so 26. oktobra 1777 iz hiše v Gradišču 43, tj. nekdanje Heiplove, zdaj Čopove hiše, odnesli k pogrebu pri avguštincih 29-letnega »gospoda« Franca Čopa, pisarja pri okrožnem uradu (*Scriba in Kreysambt*). Pokojnik je bil v resnici dobro leto mlajši, matica pa v tem času ne navaja vzrokov smrti.¹¹⁵⁰

Franc Čop je torej umrl štiri leta pred očetom in vsa njegova dediščina po materi, vključno s hišo v Gradišču, kjer je živel, je zdaj pripadla sestri **Ani Mariji** (roj. 1751). O njej od materine smrti dalje prav tako dolgo ne vemo ničesar. Omožila se je pri kakšnih 21-ih, okoli leta 1772, in sicer s približno sedem let starejšim Mihaelom Karlom Müllerjem (tudi Müllner), okoli leta 1744 rojenim lastnikom radeške papirnice.¹¹⁵¹ Bil je naslednik in tako skoraj brez dvoma sin Andreja Müllerja, ki se kot papirničar v Radečah pojavlja od leta 1754. Müllerjeva družina je lahko prišla tja le malo prej, otroci pa so se rojevali do leta 1760. Mihael Karel se je torej rodil neznano kje in se znašel v Radečah pri kakšnih desetih letih. Viri ga praviloma imenujejo samo s prvim imenom Mihael, kot novi lastnik papirnice je prvič omenjen leta 1774, pet let pozneje (1779) pa je bila ta že v drugih rokah.¹¹⁵²

Ana Marija Čop je potemtakem prišla na dom papirničarja Müllerja ravno takrat, ko je prevzemal družinski obrat. Ker iz tega časa nista ohranjeni ne svibenska ne radeška poročna matica, datuma poroke ne poznamo. Papirnica je stala v zaselku Fužina v soteski potoka Sopota na poti od Radeč proti Št. Juriju. Tu sta se zakoncema Müller rodila dva sinova (1773 in 1775),¹¹⁵³ nato pa sta se okoli smrti brata in svaka Franca Čopa (1777) preselila v podedovano hišo v ljubljanskem Gradišču, kjer so med letoma 1778 in 1784 prišli na svet še štirje otroci, dva fanta in dve deklici. Prva deklica je kmalu umrla, zadnji sin pa se je rodil devet dni po očetovi smrti. Iz vpisov v ljubljanski krstni in mrliški

¹¹⁴⁸ Prav tam, pag. 13–14, prezentirano 3. 10. 1781.

¹¹⁴⁹ Nobeden od Čopovih otrok se v času Mayerhofferjevega varuštva ne pojavi kot krstni boter oziroma botra ne v svibenski ne v polšniški krstni matici (NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, R 1777–1787; ŽA Polšnik, Matične knjige, R 1752–1784, R 1784–1812). – Franc Jožef Mayerhoffer je posest Klevišče kupil leta 1767 in jo obdržal do smrti leta 1806, ko je pripadla sinu Karlu (Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 219). Sodeč po navedbi starosti 74 let ob smrti 13. januarja 1806, se je rodil okoli leta 1732 in tako postal varuh Čopovih otrok pri petdesetih (NŠAL, ŽA Polšnik, Matične knjige, M 1784–1812).

¹¹⁵⁰ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1772–1812, pag. 25.

¹¹⁵¹ Ob smrti leta 1784 v Ljubljani mu mrliška matica prisoja 40 let (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1772–1812, pag. 63).

¹¹⁵² Cafuta, Začetek radeške papirnice, str. 154–156.

¹¹⁵³ Na Fužini št. 1 se je 20. oktobra 1773 najprej rodil Franc in 3. julija 1775 Ignac. Očeta imenuje krstna matica gospod Mihael Müller oziroma Müllner, mater pa gospa Ana (NŠAL, ŽA Radeče, Matične knjige, R 1749–1784, s. p.).

matici lahko razberemo, da je bil oče Mihael Karel Müller nazadnje pisar.¹¹⁵⁴ Umirajoči Müller je dva dni pred smrtjo, ki ga je doletela 16. februarja 1784 pri 40-ih, narekoval oporoko, v kateri je vse svoje premoženje zapustil ženi in posledično otrokom.¹¹⁵⁵ Žena Ana Marija ga je preživela samo za deset let in umrla v svoji hiši v Gradišču že 8. marca 1794 za jetiko, stara 43 let.¹¹⁵⁶ Usoda njenih otrok, ki so bili tedaj še vsi mladoletni, ni znana.¹¹⁵⁷ Hišo je leta 1799 prevzel prvorojenec Franc, nato pa je pred letom 1822 prešla v tuje roke.¹¹⁵⁸

Janez Jožef Čop je torej še dočkal prve vnuke. Ob njegovi smrti so živeli trije ali štirje, in sicer že nekaj let s staršema v Ljubljani.¹¹⁵⁹ Zet Mihael Müller tedaj ni bil več lastnik papirnice, temveč samo navaden pisar in je tako tem bolj potreboval ženino dediščino, ki sta jo sestavljali dve hiši v Ljubljani in del podšentjurske podložniške posesti.

O sinu Jožefu iz drugega zakona, ki je postal novi gospodar Podšentjurja, bo govorilo naslednje podpoglavje, zato se bomo ustavili samo pri njegovih mlajših sorojencih Jožefi in Antonu. Ob dedni poravnavi med njimi leta 1789 sta bila oba še živa, sestra Jožefa že omožena Hrovat.¹¹⁶⁰ Po letu 1791, ko so poravnavo vpisali v deželno desko

Heipl-Čopova hiša v ljubljanski ulici Soteska št. 6, kjer je leta 1777 umrl 29-letni Franc Čop; hišo je podedovala njegova sestra Ana Marija, poročena Müller (foto: B. Golec, julij 2018).

¹¹⁵⁴ Vsi otroci so se rodili v Gradišču št. 43: 7. oktobra 1778 Simon, 25. junija 1780 Marija Ana, ki je umrla že 8. decembra 1781, 25. aprila 1782 Marija in 25. februarja 1784 Matija Jožef, pri katerem krstna matica navaja, da mu je devet dni prej umrl oče. Pri krstih treh otrok je oče naveden kot papirničar (*Papyri confectoris*, *Papiermacher*), pri krstu Marije Ane (1780) razberemo, da je Müller (v službi) pri prometnem inšpektorju »prečastitem gospodu« Struppiju, ob smrti iste hčerke (1781) pa, da je hči pisarja. Oznaka pravkar preminulega Müllerja kot papirničarja, ki jo najdemo pri krstu najmlajšega otroka, ni merodajna, saj se nanaša na pokojnikov nekdanji poklic. NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1771–1791, pag. 103, 119, 155 in 209; M 1772–1812, pag. 42.

¹¹⁵⁵ ARS, AS 309, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, I. serija, M–113, 14, 2. 1784. – 18. februarja 1784 so ga pokopali pri avguštincih, vzrok smrti v mrliški matici ni naveden, pokojnikova starost pa naj bi bila 40 let (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1772–1812, pag. 63). Datum smrti 16. februar je mogoče izračunati iz podatka ob krstu zadnjega otroka, da je oče umrl pred devetimi dnevi (gl. prejšnjo opombo).

¹¹⁵⁶ Mrliška matica ji pomotoma prisoja dobro desetletje več, 54 let (NŠAL, ŽA Ljubljana–Marijino Oznanjenje, Matične knjige, M 1785–1791, fol. 49).

¹¹⁵⁷ O njih vemo le, da niso umrli v župniji Marijinega Oznanjenja, kamor je spadala hiša v Gradišču (prav tam, Ind M 1784–1809, Ind M 1817–1852).

¹¹⁵⁸ Po stari zemljiški knjigi je bil Franc Müller lastnik od leta 1799, za njim sta brez letnice prevzema navedena Janez Karel in Neža Klaus, leta 1822 pa Neža sama (ARS, AS 335, Stara zemljiška knjiga za sodni okraj Ljubljana-mesto, knj. 11, Predmestje Gradišče, rekt. št. 26; prim. Fabjančič, *Knjiga ljubljanskih hiš. VI. del. Predmestje Gradišče*, s. p., Soteska 6).

¹¹⁵⁹ Ker iz tega časa ni ohranjena radeška mrliška matica, ne vemo, ali je bil ob Čopovi smrti leta 1781 še živ Müllerjev drugorojenec Ignac.

¹¹⁶⁰ ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, Q17, 2. modri kvatern, fol. M 9 – M 10, 31. 8. 1789.

Podpis Jožefe Hrovat, rojene Čop (*Josepha Horuath*), pod zadolžnico sina Janeza, Žužemberk, 6. aprila 1816 (ÖStA, HHStA, FAA, A-IX-21, Seisenberg, No. 7, Schuldbriefe, 6. 4. 1816).

med bremena podšentjurske posesti,¹¹⁶¹ se za njima tako v deželni deski kot v matičnih knjigah domače šentjurijske lokalije izgubi vsaka sled. Jožefa je dala svojo terjatev vpisati kot hipoteko, ki ni bila v celoti poravnana še štirideset let pozneje, leta 1829,¹¹⁶² medtem ko je Anton svoj delež morda kmalu prejel, morda pa je umrl, ne da bi ga intabuliral kot breme bratovega Podšentjurja. **Antonu**, rojenemu leta 1771, je bilo ob poravnavi s sorojencema 18 let, kot mladoletni je imel tedaj še varuha, ni pa znano, kje se je zadrževal. Morda je tako kot sestra Jožefa dotlej že zapustil Podšentjur. Tudi on bi se lahko kje poročil, a je za zdaj mogoče ugotoviti zgolj to, da je odšel neznano kam. Tudi o tri leta starejši **Jožefi**, rojeni leta 1768, ne bi vedeli ničesar, če ne bi srečno naključje razkrilo, da je bila omožena v Žužemberku. Med podložniškimi listinami gospostva Žužemberk v Auerspergovem rodbinskem arhivu na Dunaju sta se namreč ohranila zapuščinski spis, ki zadeva Jožefino dedovanje po očetu Jožefu Čopu,¹¹⁶³ in njena poročna pogodba z Žužemberčanom Jožefom Hrovatom. Pogodba je bila sklenjena 20. novembra 1788 v Žužemberku v navzočnosti ženinovega očeta Jožefa Hrovata (*Hervath*) in treh prič, dveh tamkajšnjih tržanov in enega novomeškega meščana, mladoporočenca pa sta se pod njo podpisala sama. Nevesta, ki je navedena kot hči gospoda Jožefa Čopa s Svibnega, je prinesla v zakon čedno doto 600 goldinarjev, ženin pa kupnopravno hišo in zemljo v trgu Žužemberk, ki bi ju po njegovi smrti podedovala žena. Vsak od njiju si je v primeru zakončeve smrti pridržal 100 goldinarjev za prosto razpolaganje, ženinov oče je dobil dosmrtni preužitek, njegova brat in že omožena sestra pa po obeh starših vsak le skromnih 40 goldinarjev dediščine.¹¹⁶⁴ Poroče, ki je bila praviloma takoj po podpisu pogodbe, začuda ni najti ne v žužemberški ne v svibenski, polšniški ali

¹¹⁶¹ Prav tam, gl. knj. III, fol. 255, No. 3.

¹¹⁶² Prav tam, gl. knj. III, fol. 255, No. 4; fol. 258, ad No. 4. – Jožefa Hrovat je svojo terjatev do Podšentjurja leta 1818 prenesla na Antona Mesesnela, kar je bilo v deželni deski zabeleženo leta 1829 (prav tam, Q10, 1. citronasti kvatern, fol. N 29 – N 30, 25. 11. 1829), nato pa ni zaznambe o njunem izbrisu ali nadaljnjih postopkih vse do leta 1885, ko je Jožef Čop V. dosegel izbris vseh zastaranih terjatev (prav tam, gl. knj. III, fol. 258, No. ad 14 in 12). O Mesesnelu, okrajnem sodniku in komisarju v Turnu pri Gabrovki, gl. op.).

¹¹⁶³ ÖStA, HHStA, FAA, A-IX-21, Seisenberg, No. 14, Seisenberg Verlaßenschafts-Acten der Unterthanen, Nachlaß St. Jörgenhof 1790, 5. 5. 1790.

¹¹⁶⁴ Prav tam, A-IX-20, Seisenberg, Heirats-Verträge der Untertanen 1710–1828, No. 5, Protokoll 1787–1791, s. p., No. 69.

šentjurijski poročni matici.¹¹⁶⁵ Skoraj gotovo sta se mladoporočenca poročila v Žužemberku, a je vpis njune poroke pomotoma izostal.

Kaže, da Jožefa pred možnostjo ni več živela pri bratu Jožefu v Podšentjurju, moža pa ji je nedvomno našel varuh Mayerhoffer, saj brez njegovega pristanka ne bi mogla stopiti pred oltar. Najbrž ni naključje, da se je Jožefin ženin pisal enako kot Mayerhofferjeva žena Elizabeta Hrovat.¹¹⁶⁶ Jožef Hrovat je bil mladenič iz žužemberške mesarske in tržanske družine,¹¹⁶⁷ rojen zakoncema »gospodu«¹¹⁶⁸ Jožefu Hrovatu in Ani Mariji in krščen 13. avgusta 1764.¹¹⁶⁸ Ko sta se poročila, je bilo torej Jožefi 20 let in Jožefu 24. Jožefa Čop je okolje skromnega podeželskega dvorca zamenjala za vlogo tržanske soproge v največjem dolenskem trgu, pri čemer poroka hčerke malega graščaka s tržanom in mesarjem¹¹⁶⁹ ni nujno veljala za stanovsko neprimerno. Zakoncema Hrovat se je nato med letoma 1791 in 1807 rodilo sedem otrok, štirje sinovi in tri hčerke.¹¹⁷⁰ Jožefa je ovdovela že 11. oktobra 1813,¹¹⁷¹ ko so bili razen prvorojenke vsi otroci še mladoletni, dva pa sta zgodaj preminila.¹¹⁷² Kot vdova je živela še slabega četrtr stoletja in umrla 14. avgusta 1836 pri 68-ih za vodenico pri družini sina Janeza, ki je prevzel očetovo posest kot mesar in nadaljeval družinsko tradicijo.¹¹⁷³

¹¹⁶⁵ NŠAL, ŽA Žužemberk, Matične knjige, P 1785–1794; NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, P 1777–1800; ŽA Polšnik, Matične knjige, P 1784–1812; ŽA Šentjurij–Podkum, Matične knjige, P 1787–1798.

¹¹⁶⁶ Dekliški priimek Mayerhofferjeve žene Elizabete razkriva vpis krsta njenega edinca Karla Jožefa, rojenega 9. novembra 1788 (NŠAL, ŽA Polšnik, Matične knjige, R 1784–1812, fol. 4v). Pred Elizabeto je bil Mayerhoffer poročen z neko Marijo Terezijo, ki mu je 3. avgusta 1771 rodila hčerko enakega imena in je kot živa zadnjič izpričana 6. marca 1775 v vlogi krstne botre (prav tam, R 1752–1784, fol. 34 in 42). Elizabeta se kot botra prvič pojavi 5. marca 1780 (prav tam, fol. 55). Če je točna navedba starosti 83 let ob njeni smrti 3. avgusta 1832 (prav tam, M 1827–1857, fol. 9v), je prišla na svet okoli leta 1749. Domneve, da je bila tako kot mož Jožefa Čop Žužemberčanka, ni mogoče potrditi z gotovostjo. Polšniška poročna matica je izgubljena, v žužemberški pa njene poroke z Mayerhofferjem ne najdemo (NŠAL, ŽA Žužemberk, Matične knjige, P 1764–1785). Morda je istovetna z Elizabeto, nezakonsko hčerko vdove Marije Hrovat iz trga Žužemberk, krščeno 26. oktobra 1752 (prav tam, R 1732–1752, s. p.).

¹¹⁶⁷ Njegov poklic razkriva navedba ob Jožefini smrti leta 1836, da je bila mesarjeva vdova (NŠAL, ŽA Žužemberk, Matične knjige, M 1831–1843, fol. 36).

¹¹⁶⁸ Prav tam, R 1752–1775, s. p., 13. 8. 1764.

¹¹⁶⁹ Jožef Hrovat je postal tržan najpozneje dve leti in pol po poroki. Kot tak je imenovan v pooblastilu, ki ga je dal 5. maja 1790 v Ljubljani Jožefu Globočniku v zadevi dedovanja po svojem tastu Jožefu Čopu (ÖStA, HHStA, FAA, A–IX–21, Seisenberg, No. 14, Verlaßenschafts-Acten der Unterthanen, Nachlaß St. Jörgen Hof 1790, 5. 5. 1790).

¹¹⁷⁰ Zakonca sta prebivala v trgu Žužemberk št. 45. Otroci so si po krstu sledili takole: Jožef, 11. januarja 1791, Janez, 5. marca 1794, Marija, 6. septembra 1795, Franc, 12. oktobra 1797, Ana, 18. junija 1800, drugi Jožef, 22. marca 1804, in druga Marija, 6. septembra 1807 (NŠAL, ŽA Žužemberk, Matične knjige, R 1791–1811, fol. 3, 9, 16, 18, 25, 34 in 47).

¹¹⁷¹ 49-letni Jožef Hrovat iz Žužemberka št. 45 je po mrliški matici umrl za jetiko (prav tam, M 1812–1830, fol. 9).

¹¹⁷² Triletni Jožef je umrl 26. aprila 1794, osem dni stara Marija pa 11. septembra 1795 (prav tam, M 1785–1801, fol. 74 in 75).

¹¹⁷³ Jožefa je umrla v Žužemberku št. 63, po mrliški matici stara 74 let (prav tam, M 1831–1843, fol. 36). – O družini sina Janeza gl. NŠAL, ŽA Žužemberk, Statusi animarum, status animarum 1753–1844, Žužemberk, št. 56/63). V statusu animarum je kot datum Jožefinega rojstva naveden 17. marec 1768, ki le za dober mesec odstopa od Jožefinega dejanskega rojstnega dne. – O prevzemu očetove posesti najpozneje leta 1816 govori Janezova zadolžnica iz omenjenega leta, pod katero je podpisana tudi Jožefa (ÖStA, HHStA, FAA, A–IX–21, Seisenberg, No. 7, Schuldbriefe, 6. 4. 1816).

JOŽEF ČOP II. (1764–1816) – PRVI V PODŠENTJURJU ROJENI GRAŠČAK IZ ČOPOVEGA RODU

Naslednji gospodar Podšentjurja Jožef Čop II. je lahko prevzel očetovo posest šele po doseženi polnoletnosti in dokončno po že omenjeni poravnavi z bratom Antonom in sestro Jožefo. Ko sta mu leta 1781 drug za drugim umrla oba starša, je imel šele 17 ali 18 let in je moral na svoj trenutek še počakati.

Varuh Podšentjurja in treh Čopovih sirot, Jožefa, Jožefe in Antona, je postal dobro znani sosednji graščak Franc Jožef Mayerhoffer iz Klevišča pri Polšniku. Mayerhofferjevo varuštvo se je izteklo zadnji dan leta 1787,¹¹⁷⁴ ko je nastal nov inventar zapuščine Janeza Jožefa Čopa, istega dne izročene iz rok dotedanjega varuha in zakupnika Mayerhofferja Jožefu Čopu II. kot očetovemu dediču.¹¹⁷⁵ Poleg Jožefa sta inventar pečatila in se kot priči podpisala Matija Žagar in neki Florijan Rebulovič, cenilci pa so bili trije nepismeni kmetje, ki so se samo podkrižali. Cenitev je od predmeta do predmeta dosledno povzela inventar iz leta 1781, le da je bilo zdaj nekaj stvari izpuščenih. Tako niso popisali listin, ker naj bi bile poslane deželni pravdi kot višji skrbstveni instanci (*Obergerhabschaft*). Pri drugih stvareh je šlo izključno za »potrošno blago«: del moških oblačil, platno, čebelje panje, živila ter nekaj glav živine. Skupna vrednost zapuščine se je tako od leta 1781 zmanjšala s slabih 3873 goldinarjev na 3843 goldinarjev, 40 krajcarjev in 3/4 denariča, čeprav so posest zaradi povečane vrednosti vinogradov ocenili na dobrih 3296 goldinarjev (prejšnjič na 3155), stavbe pa enako kot prej na 200. Na prošnjo prevzemnika Jožefa Čopa II. mu je Mayerhoffer izročil še za dodatnih 594 goldinarjev, 18 krajcarjev in 3 denariče vrednosti blaga, in sicer v žitu, živini, krmi, orodju in podložniških urbarskih zaostankih. Največ, 489 goldinarjev in 41 krajcarjev, je bila vredna živina, po odbitku vrednosti tiste živine, ki je bila pri hiši leta 1781, pa 334 goldinarjev in 44 krajcarjev.¹¹⁷⁶ Ko je torej mladi gospodar prevzel Podšentjur, so bili hlevi in kašče bolj polni in živina vredna precej več kakor šest let prej ob smrti Janeza Jožefa Čopa, vendar je moral novi gospodar presežno vrednost Mayerhofferju povrniti, o čemer bo še govor v nadaljevanju.

Jožef II. je 15. marca 1788 predložil deželni pravdi v Ljubljani dedno izjavo (*Erbserklärung*), s katero je zahteval še uradni prenos Podšentjurja na svoje ime. Preden se je to zares zgodilo, se je, kot bomo videli, istega leta oženil in 31. avgusta 1789 v Podšentjurju sklenil dedno poravnavo, ki so jo poleg njega podpisali Andrej Ksaver Repešič kot skrbnik bratov Jožefa in Antona Čopa v zadevi (*curator ad actum*) ter priči Matija Žagar, upravitelj Zavrha, in Jožef Kroat, uradni pisar.¹¹⁷⁷ Po omenjeni Jožefovi

¹¹⁷⁴ ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, Q17, 2. modri kvatern, fol. M 25 – M 26, 30. 6. 1791.

¹¹⁷⁵ ÖStA, HHStA, FAA, A-IX-21, Seisenberg, No. 14, Seisenberg Verlaßenschafts-Acten der Unterthanen, Nachlaß St. Jörgenhof 1790, 31. 12. 1787. – Inventar je del zapuščinskega spisa Čopovega zeta Jožefa Hrovata iz Žužemberka, shranjenega med žužemberškim gradivom v Auerspergovem rodbinskem arhivu na Dunaju. Nanj sem po naključju naletel med svojim prvim pregledovanjem Auerspergovega arhiva jeseni 1995.

¹¹⁷⁶ Živino so sestavljali: dva mlada in en star konj, dva para volov, dva enoletna voliča, dve enoletni telici, sedem krav, eno tele, bik in pet svinj.

¹¹⁷⁷ Pogodbo poznamo v dveh prepisih. Prvi je med prepisanimi listinami v kranjski deželni deski (ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, Q17, 2. modri kvatern, fol. M 9 – M 10, 31. 8. 1789), drugi pa kot samostojen dokument med žužemberškimi podložniškimi spisi v Auerspergovem rodbinskem arhivu na Dunaju (ÖStA, HHStA, FAA, A-IX-21, Seisenberg, No. 9, Vergleiche, 31. 8. 1789). Dunajski prepis se od ljubljanskega razlikuje po tem, da med imeni podpisnikov ni Repešiča in da sta pri Žagarju in Kroatu navedena tudi njuna poklica, upravitelj (*Verwalter*) in uradni pisar (*Amtsschreiber*). Kje je bil Žagar upravitelj, izvemo prvič leta 1784 iz svibenske krstne matice (NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, R 1777–1787, fol. 19).

dedni izjavi iz prejšnjega leta je zdaj on prevzel očetovo in materino zapuščino z vsemi ugodnostmi in bremenami. Pri tem se je zavezal, da bo bratu Antonu izplačal dediščino 523 goldinarjev ter 47 krajcarjev in eno četrtno, sestri Jožefi, poročeni Hrovat, pa 417 goldinarjev, 42 krajcarjev in eno četrtno, in sicer s štiriodstotnimi obrestmi, ki so začele teči 10. oktobra istega leta. Jožef bi moral nato kot glavni dedič v štirih tednih poskrbeti za prepis posesti, vključno s tistim delom premoženja, ki je bil zastavljen, na prvem mestu vknjižiti sklenjeno poravnavo in v predpisanem roku desetih let izplačati oba dedna deleža. Prepis v deželni deski so opravili šele dobri dve leti pozneje, 28. decembra 1791.¹¹⁷⁸

Spomnimo, da je oče Janez Jožef Čop I. v oporoki namenil sinu Antonu in hčerki Jožefi precej bolj velikodušno dediščino, vsakemu po 1000 goldinarjev. Čeprav je določil, naj se jima dediščina izplača postopoma, da brat Jožef kot novi gospodar ne bo imel težav zaradi dolgov, ki so bremenili Podšentjur,¹¹⁷⁹ je bila tolikšna dediščina preprosto neizplačljiva. Namesto vsak s tisočakom sta se morala brat in sestra oba skupaj zadovoljiti le z dobrimi 941 goldinarji.¹¹⁸⁰

Iz časa, ko je bil Jožef Čop II. še mladoleten in pod Mayerhofferjevimi varuštvi, poznamo tudi prvo kartografsko upodobitev Podšentjurja v večjem merilu, na kateri dvorec ni označen samo s topografskim znakom kakor prej na Valvasorjevem (1689)¹¹⁸¹ in Florijančičevem zemljevidu Kranjske (1744).¹¹⁸² Gre za t. i. jožefinska merjenja, vojaški zemljevid Jožefa II., ki je zajel notranjeavstrijski prostor v letih 1784–1787. Podšentjur je na karti vrisan kot *Hoff St. Gorgen*, družbo mu dela le cerkev (sv. Jurija), sicer pa ni v bližnji okolici nobenih drugih stavb vse do zaselkov Četež na jugovzhodu in Jazbine na severozahodu. V narativnem delu merjenj je Podšentjur pri opisu trdnih zgradb šentjurjskega območja brez imena naveden zgolj kot »majhno podeželsko poslopje« (*Ein kleines Land Gebäu*), podobno kot bližnji dvorec Zavrh, ki pa ima vendarle najprej oznako majhnega gradu: »majhen grad ali veliko bolj podeželsko poslopje« (*Ein kleines Schloß, oder vielmehr Land Gebäu*).¹¹⁸³ Takšna diferenciacija ne preseneča, saj je podšentjurski dvorec doživel znatno razširitev šele v devetdesetih letih.

Jožef Čop II. je stopil pred oltar slabo leto pred sklenitvijo poravnave s sorojencema (1789) in nekaj tednov pred poroko sestre Jožefe. Kot lastnik Podšentjurja in že sedem let sirota brez obeh staršev je nujno potreboval življenjsko družico. Poiskal si jo je kar v domači župniji, kjer je bila izbira ustreznih kandidatki sicer zelo pičla. Mladenka, ki bo šla za ženo h graščaku, četudi malemu, seveda ni mogla biti navadno kmečko dekle iz okolice. Okoliščine so poskrbele, da je ravno tisto leto prišel na Svibno za župnika in dekana dotedanji radeški župnik Janez Mihelič,¹¹⁸⁴ ki je imel za poroko godno nečakinjo **Jero Stritih** (1770–1814). Dekle je mladi podšentjurski graščak nemara poznal že prej, saj je bilo pri stricu tudi na njegovem prejšnjem službenem mestu v sosednjem trgu Radeče. Glede na

¹¹⁷⁸ Prepis je bil izveden, potem ko je Cesarsko-kraljeva koroška in kranjska deželna pravda kot sodna instanca 5. septembra 1789 ratificirala poravnavo med Čopi in so Jožefa Čopa 17. julija 1790 opozorili na njegovo obveznost (ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, Q17, 2. modri kvatern, fol. M 9–M 10).

¹¹⁷⁹ ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III. serija, fasc. T 1–204, št. 40, 18. 3. 1781.

¹¹⁸⁰ Jožefin mož Jožef Hrovat se ni strinjal z dedno poravnavo, po kateri je Jožefi pripadlo le slabih 418 goldinarjev. Tako je naslednje leto kot zastopnika pooblastil Jožefa Globočnika, naj iz tastove zapuščine izposluje vsaj 700 goldinarjev nemške veljave, če pa z Jožefom Čopom ml. ne doseže poravnave, naj ubere sodno pot (ÖStA, HHStA, FAA, A–IX–21, Seisenberg, No. 14, Verlaßenschafts-Acten der Unterthanen, Nachlaß St. Jörgen Hof 1790, 5. 5. 1790).

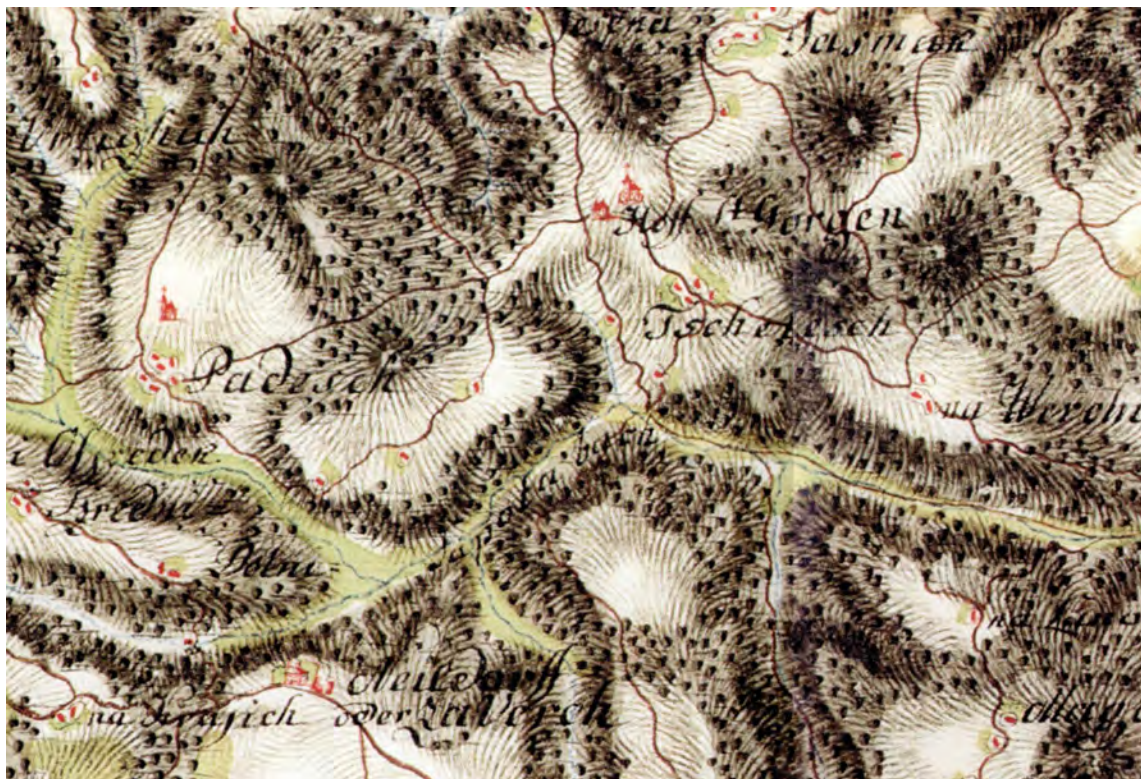
¹¹⁸¹ Valvasor, *Die Ehre II*, str. 173.

¹¹⁸² Florijančič pl. Grienfeld, *Deželopisna karta*, list 6.

¹¹⁸³ Rajšp (ur.), *Slovenija na vojaškem zemljevidu*, str. 55, sekcija 202.

¹¹⁸⁴ Mihelič je prišel na Svibno junija ali julija 1788, potem ko je 14. aprila 1788 umrl 65-letni župnik Anton Rus (NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, M 1777–1787, s. p.). Še 5. junija je v krstni matici naveden župnijski upravitelj Ksaver Vilfan, 11. julija 1788 pa prvič dekan Janez Mihelič (prav tam, R 1777–1787, s. p., soseska sv. Križa). V naslednji krstni knjigi 1788–1801 (prav tam), ki je vodena kronološko, se njegovo ime pojavlja dokaj redno.

Dvorec Podšentjur (*Hoff St. Gorgen*) na jožefinskem vojaškem zemljevidu iz let 1784–1787 (Rajšp (ur.), *Slovenija na vojaškem zemljevidu*, sekcija 202).

to, da Jera verjetno ni znala pisati, ampak samo brati,¹¹⁸⁵ župnik Mihelič pa je bil velik podpornik šole, še zlasti ves čas službovanja v Radečah,¹¹⁸⁶ bi lahko sklepali, da je prišla v Radeče šele, ko je bilo za šolanje že pozno. Vendar poznamo tudi primere, ko so se pod pogodbo podkrižali pismeni ljudje, denimo Čopov svak Jožef Hrovat.¹¹⁸⁷

Jerino bližnje sorodstvo z župnikom je dodobra zabrisalo dejstvo, da se je rodila kot kmečka hči. Poleg tega je bila rojena daleč od Kumljanskega, na zgornjem Gorenjskem, in je lahko, če se je znala dobro vesti, spretno prikrivala svoje plebejsko poreklo. Navsezadnje je vmes živela v trgu Radeče in šla k poroki iz »gosposke« hiše, iz svibenskega župnišča. Kako je bila gmotno preskrbljena, ne vemo, ker njene poročne pogodbe z Jožefom Čopom II. ne poznamo, vsekakor pa ji je dovolj spodobno popotnico priskrbel stric duhovnik, če ji je ni mogel zagotoviti oče.

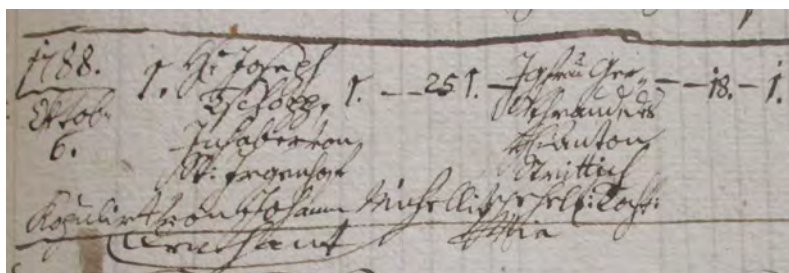
Pot do ugotovitve, kdo je bila Jera Stritih, je bila dolga in vijugasta. Ko sta se z Jožefom Čopom II. dne 6. oktobra 1788 poročila, daje svibenska poročna matica zmoten vtis, da je nevesta domačinka.

¹¹⁸⁵ Dokaz njene nepismenosti je zadolžnica, ki jo je 1. januarja 1794 namesto nje podpisal brat Andrej Stritih, Jera pa se je samo podkrižala (ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, Q24, 2. rdeči kvatern, fol. F 24, I. I. 1794).

¹¹⁸⁶ Ilešič, Kandidati za mesto, str. 16–18.

¹¹⁸⁷ Čopov svak Jožef Hrovat, mesar iz Žužemberka, se je, denimo, pod poročno pogodbo leta 1788 podpisal sam, ko pa je dve leti pozneje pooblastil Jožefa Globočnika kot zastopnika v zadevi dedovanja po tastu, je v pooblastilu zapisano, da ne zna brati in pisati, zato se je samo podkrižal (ÖStA, HHStA, FAA, A-IX-20, Seisenberg, Heirats-Verträge der Untertanen 1710–1828, No. 5, Protokoll 1787–1791, s. p., No. 69, 20. II. 1788; prav tam, A-IX-21, Seisenberg, No. 14, Seisenberg Verlaßenschafts-Acten der Unterthanen, Nachlaß St. Jörgenhof 1790, 5. 5. 1790).

Poroka Jožefa Čopa II. in Jere Stritih v svibenski poročni matici 6. oktobra 1788; poročevalec je bil nevestin stric župnik Janez Mihelič (NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, P 1777–1800).

Staro svibensko župnišče pri podružnici sv. Janeza na Počakovem, od koder je šla Jera Stritih leta 1788 k poroki, v prvi polovici 20. stoletja (last Jožeta Potrčina).

Podatki v poročnih maticah so namreč v tem času silno skromni, takšni, kot jih je zahteval tiskani obrazec. Poročna knjiga župnije Svibno je vodena po soseskah in vpis Čopove poroke najdemo pod nevestino domačo sosesko Xv. Janeza na Svibnem s hišno številko 1. Ženin je vpisan kot 25-letni gospod Jožef Čop, lastnik Podšentjurja, nevesta pa kot 18-letna »gospodična« Jera, hči »gospoda« Antona Stritiha. Poročni priči sta bila gospoda Matija Žagar, gosposčinski upravitelj iz Zavrha, in Franc Anton Aparnik, v katerem prepoznamo lastnika posesti Dole v Dolah pri Litiji.¹¹⁸⁸ Mladoporočenca je poročil župnik Janez Mihelič in to je vse. O Stritihih ni v tistem času v svibenski župniji ne duha ne sluha, kar pomeni, da niso bili domačini. V teh krajih se ni rodila ne Jera ne kateri njenih sorojencev. Oznaka »gospod« pri očetu Antonu sama po sebi kaže na priseljence, na prvi pogled na uradniško družino. Tako se je bilo pri ugotavljanju nevestinega izvora mogoče opreti edinole na hišno številko 1, ki jo je tedaj imelo svibensko župnišče;¹¹⁸⁹ le-to tedaj že dobro stoletje ni bilo več pri župnijski cerkvi sv. Križa, temveč pri podružnici sv. Janeza na Počakovem.¹¹⁹⁰

¹¹⁸⁸ NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, P 1777–1800, s. p., soseska Sv. Janeza, 6. 10. 1788. – O Žagarju gl. op. 1245. O Aparniku: NŠAL, ŽA Dole pri Litiji, R 1784–1812, pag. 28, 32, 33, 50; Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 310–311.

¹¹⁸⁹ Na naslovu Sv. Janez št. 1 je leta 1789 umrl duhovnik iz Tolmina, ki ga je pokopal župnik Mihelič, stavba pa je v začetku 19. stoletja nekajkrat izrecno označena kot župnišče (NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, M 1788–1800, s. p., soseska Sv. Janeza, 20. 2. 1789; M 1800–1833, s. p., soseska Sv. Janeza, 24. 1. 1810, 30. 1. 1811, 13. 9. 1817). O stavbi kot župnišču prim. tudi ARS, AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 28, k. o. Sv. Križ pri Svibnem, stavbni protokol. 24. 6. 1826, št. 172).

¹¹⁹⁰ Lavrič, *Ljubljanska škofija*, str. 49 in 174.

Kot se je pokazalo, je bila Jera Stritih Gorenjka in nečakinja takratnega župnika Janeza Krstnika Miheliča, h kateremu se bomo še vrnili, saj mož nikakor ni bil kdorsibodi. Do odkritja njune sorodstvene povezave in Jerinega izvora je pripeljal nevestin redki priimek Stritih, ki je na Slovenskem najbolj razširjen v določenem delu Gorenjske.¹¹⁹¹ Da je bila njena mati rojena Mihelič in župnikova sestra, je prišlo na dan šele pozneje, že po razkritju Jerine identitete. Stric in nečakinja namreč nista bila rojena v isti župniji, ampak v dveh sosednjih, čeravno je Jera še kot majhen otrok prišla s starši živeti na stričev rodni dom.

Jera Stritih je luč sveta zagledala 27. februarja 1770 v Ljubnem, tedaj v župniji Podbrezje, kjer so jo še isti dan krstili. Izvirala je iz kmečke družine Antona in Elizabete Stritih in imela tudi temu primerna krstna botra. Pred njo je prišel na svet brat Andrej, rojen in krščen 18. novembra 1768, za njima pa 27. februarja 1772 Jožef, pri katerem sta prvič navedeni hišna številka Ljubno 60 in pripadnost zemljiškemu gospostvu Radovljica.¹¹⁹² Jerina starša Anton Stritih iz Ljubnega in Elizabeta Mihelič z Dobrave v sosednji župniji Mošnjah sta se poročila 7. februarja 1768 v Mošnjah, Anton kot sin že pokojnega Jurija Stritih in Elizabeta kot hči še živčega Valentina Miheliča.¹¹⁹³ Dokazov, da gre res za družino poznejše podšentjurske graščakinje Jere Čop, rojene Stritih, je obilo. Ne samo, da ustrezata Jerina starost ob poroki in očetovo ime Anton, ampak sta pri stricu po materini strani, župniku Janezu Miheliču, ko je ta še služboval v Radečah, izpričana oba Jerina brata, starejši brat Andrej pa je bil pozneje do smrti upravitelj (administrator) Podšentjurja. Še zadnji dvom o identičnosti ljubenskih in svibensko-podšentjurskih Stritihov se razblini ob ugotovitvi, da je bila Jerina in Andrejeva mati Elizabeta sestra svibenskega župnika Janeza Miheliča, ki je Jero poročil, potem ko je pri njem nekaj časa prebivala.

Kdaj se je poznejša podšentjurska graščakinja Jera Stritih, poročena Čop, preselila k stricu, svibenskemu in pred tem radeškemu župniku Janezu Miheliču, ostaja neznanka. Zelo verjetno je pri njem bivala že, ko je med letoma 1781 in 1788 župnikoval v Radečah, kjer pa je potrjena samo navzočnost dveh Jerinih bratov. Mlajši brat Jožef je 23. avgusta 1784 pri dvanajstih umrl v radeškem župnišču, v hiši št. 26, kjer je 26. junija 1787 preminila tudi njegova teta Marija Mihelič.¹¹⁹⁴ Smrt tete, župnikove gosposdinje, bi bila zadosten razlog, da bi 37-letni župnik poklical k sebi z Gorenjske tedaj 17-letno

¹¹⁹¹ Prim. Bezljaj (ur.), *Začasni slovar*, str. 582.

¹¹⁹² NŠAL, ŽA Podbrezje, Matične knjige, R 1758–1771, fol. 56v in 63v, dodatek za Ljubno R 1770–1775, fol. 71v.

¹¹⁹³ NŠAL, ŽA Mošnje, P 1757–1771, pag. 170.

¹¹⁹⁴ NŠAL, ŽA Radeče, Matične knjige, M 1749–1784, s. p., 23. 8. 1784; M 1784–1803, fol. 30. – Jožefu daje mrliška matica 13 let, kar je eno leto preveč. Tudi starost Marije Mihelič 53 let je za dve leti precenjena; krščena je bila namreč 15. oktobra 1736 (NŠAL, ŽA Mošnje, Matične knjige, R 1731–1753, pag. 79). – O hiši št. 26 v trgu Radeče kot župnišču nimamo neposrednega pričevanja, a dovolj posrednih. V nepopolno ohranjenem jožefinskem katastru (1787) manjka med posestnimi polami ravno pola posestnika s hišno št. 26 (ARS, AS 175, Jožefinski kataster za Kranjsko, šk. 202, Okrajna gosposka Radeče, Radeče-trg), pred nastankom franciscejskega katastra pa so bile hiše v Radečah že preštevilčene, tako da je imelo župnišče po novem številko 16 (ARS, AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 227, k. o. Radeče, zapisnik stavbnih parcel, 25. 1. 1826). Identičnost hiše št. 26 z župniščem bi najlaže potrdila smrt katerega od radeških župnikov na tej številki, a je Miheličev naslednik župnik Franc Julij Peetz umrl šele leta 1821 in že na št. 16 (NŠAL, ŽA Radeče, Matične knjige, M 1804–1839, fol. 83). Toda na št. 26 je leta 1799 preminila 75-letna gospa Regina Peetz, žena ranocelnika in župnikova sorodnica, najverjetneje njegova mati (prav tam, M 1784–1803, fol. 55). Smrtni primeri in edino rojstvo na št. 26 (1773) kažejo, da je bila stavba prehodno domovanje; poleg Miheličeve sestre (1787) in nečaka Jožefa Stritih (1784) sta tu leta 1776 končala svojo življenjsko pot baron Dienersperg (z Dobrne) in neka ostarela vdova (prav tam, R 1749–1784, s. p., 26. 5. 1773; M 1749–1784, s. p., 9. 2. 1776, 6. 5. 1776). Poleg tega je iz matičnih knjig razvidno, da je bilo leta 1810 na št. 28 stanovanje duhovnika beneficiata (prav tam, M 1804–1829, fol. 61), na št. 27 pa je v letih 1789–1812 izpričana družina učitelja na trivialni šoli (prav tam, R 1784–1794, fol. 20 in 25; M 1804–1829, fol. 65).

nečakinjo Jero, kolikor ta tedaj že ni bila pri njem v Radečah. Njen starejši brat Andrej Stritih je šel 1. decembra 1787, star 19 let, tam za krstnega botra otroku nekega trškega kajzarja in se pri tem v krstni matici sam podpisal, kar je bilo izjema.¹¹⁹⁵ Ni dvoma, da je stric vzel nečaka Jožefa in Andreja k sebi, da bi ju v Radečah šolal, saj je bil velik podpornik tamkajšnje trivialne šole, na kateri je tudi sam poučeval kot katehet.¹¹⁹⁶ Nasprotno nista v Radečah in na Svibnem nikoli živela starša Anton in Elizabeta Stritih,¹¹⁹⁷ je pa pozneje, ko se je Jera omožila v Podšentjur, izpričan na Svibnem njen brat Andrej in nato še Janez Evangelist Stritih, zelo verjetno njun bratranec. Oznaka »gospod« za očeta Antona Stritiha, ki jo je župnik Mihelič zapisal ob poroki nečakinje Jere,¹¹⁹⁸ torej ni imela nobene osnove. Stric župnik preprosto ni hotel, da bi nevesta, kmečka hči z Gorenjske, po statusu zaostajala za ženinom, podšentjurskim graščakom.

Jera Stritih se je rodila kot podložniški otrok in njena družina je vse do konca ostala kmečka. Starša Anton in Elizabeta sta se kmalu po krstu tretjega otroka (1772) preselila iz Ljubnega na drugo stran Save, na Spodnjo Dobravo v župniji Mošnje, v dotedanem domu Stritihov pa se je naselila druga družina.¹¹⁹⁹ Na Spodnji Dobravi št. 7 je namreč tisto leto umrl Elizabetin oče Valentin Mihelič,¹²⁰⁰ zato sta omožena hči in zet prevzela njegovo polovično kmetijo, podložno gospostvu Radovljica. Tu, na Elizabetinem rodnem domu, po domače pri Pecarju,¹²⁰¹ so se jima rodili še trije sinovi, Franc, krščen 3. oktobra 1774, Anton, krščen 9. februarja 1776 in umrl 2. novembra 1778, in Blaž, ki so ga krstili 9. decembra 1777, preminil pa je že 31. januarja 1779.¹²⁰² Kmetijo je prevzel Franc, ki se je leta 1801 oženil z Marijo Dežman in imel z njo štiri sinove.¹²⁰³ Frančeva žena Marija, ob poroki stara 20 let, se ni rodila v mošenjski župniji,¹²⁰⁴ glede na priimek pa je bila doma iz ene od okoliških župnij.¹²⁰⁵ Starša Anton in Elizabeta Stritih sta se od tega sveta poslovila, ko si je Franc že ustvaril družino, Anton 19. decembra 1803, Elizabeta pa 19. julija 1813.¹²⁰⁶ Novi gospodar, Jerin brat Franc Stritih, jima je kot preužitkar na svoji nekdanji domačiji sledil 28. marca 1861, star 87 let.¹²⁰⁷

Stritih so se torej na Spodnji Dobravi naselili pozno, toda na širšem območju Radovljice so bili zelo star rod. Priimku Jerinega očeta Antona, rojenega 17. januarja 1734 v zakonu Jurija in Jere

¹¹⁹⁵ NŠAL, ŽA Radeče, Matične knjige, R 1784–1794, fol. 17.

¹¹⁹⁶ NŠAL, NŠAL 100, KAL, fasc. 275/2, snopič 7, Janez Mihelič – župnik, 6. 8. 1783, 1. 8. 1787, 1. 5. 1788. –Ilešič, Kandidati za mesto, str. 16–18.

¹¹⁹⁷ Starša nista v radeški župniji nikoli izpričana kot botra, očeta pa tudi ni med poročnimi pričami (NŠAL, ŽA Radeče, Matične knjige, R 1749–1784, R 1784–1794, P 1749–1784, P 1784–1816).

¹¹⁹⁸ NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, P 1777–1800, s. p., soseska Sv. Janeza, 6. 10. 1788.

¹¹⁹⁹ Po statusu animarum medtem osamosvojene župnije Ljubno iz leta 1799 sta imeli tedaj priimek Stritih dve ljubenski družini, na številki 60 pa so živeli Frelihi (NŠAL, ŽA Ljubno, Statusi animarum, fasc. 1, status animarum 1799).

¹²⁰⁰ Valentin Mihelič je po mošenjski mrliški knjigi umrl 10. maja 1772, star 79 let in 4 mesece (NŠAL, ŽA Mošnje, Matične knjige, M 1771–1785, fol. 3). Žena Uršula mu je sledila 25. aprila 1777, stara 69 let (prav tam, s. p.).

¹²⁰¹ Ob smrti Antona Stritiha 19. decembra 1803 je v mrliški matici lokalije Dobrava naveden celo kraj smrti Pece (*Petze*) namesto Spodnja Dobrava oziroma Dobravca, kot so kraj imenovali sicer (NŠAL, ŽA Dobrava, Matične knjige, M 1788–1812, fol. 21). O kmetiji in domačem imenu: ARS, AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, L 34, k. o. Dobrava pri Kropi, mapa 1826, mapni list IV; zapisnik stavbnih parcel, 2. 1. 1826; zapisnik zemljiških parcel, 2. 1. 1827.

¹²⁰² NŠAL, ŽA Mošnje, Matične knjige, R 1771–1785, fol. 19, 25, 32; M 1771–1785, s. p.

¹²⁰³ NŠAL, ŽA Dobrava, Matične knjige, P 1788–1811, s. p., 6. 5. 1801; R 1788–1811, fol. 44, 63; R 1812–1829, fol. 8, 23.

¹²⁰⁴ NŠAL, ŽA Mošnje, Matične knjige, R 1754–1770, R 1771–1785.

¹²⁰⁵ Prim. Bezljaj, *Začasni slovar*, str. 105.

¹²⁰⁶ Pri Antonu Stritihu je navedena starost 71 let, dejansko pa je bil v 70. letu (NŠAL, ŽA Dobrava, Matične knjige, M 1788–1812, fol. 21). Elizabeta je zmotno imenovana Marija Stritih s starostjo 68 let, ki je za tri leta precenjena (prav tam, M 1812–1839, fol. 2).

¹²⁰⁷ Dobravska mrliška matica mu prisvoja 91 let in pol (NŠAL, ŽA Dobrava, Matične knjige, M 1840–1895, fol. 29).

Dom Jere Stritih,
Pecarjeva domačija na
Spodnji Dobravi pri
Kropi danes (foto: B.
Golec, marec 2020).

Stritih,¹²⁰⁸ je v krajih okoli Podbrezjij mogoče slediti vse do prvega urbarja radovljiškega gospostva iz leta 1498, ko je v Zgornjih Podbrezjah gospodaril na celi hubi Lovre Strituh (*Laure Strituech*).¹²⁰⁹ V Ljubno se je konec 17. stoletja priženil Antonov ded Janez in tu se mu je leta 1696 rodil prvorojenec Jurij, Antonov oče, od leta 1725 poročen s Katarino Pešec iz Strahinja v župniji Naklo.¹²¹⁰ Jurij je bil sredi 18. stoletja gospodar cele hube, podložne gospostvu Radovljica,¹²¹¹ na kateri najdemo leta 1783 sina Jurija. Imela je hišno številko 60,¹²¹² kjer so se med letoma 1768 in 1772 rojevali tudi Antonovi otroci.

Antonova žena Elizabeta Mihelič je leta 1768 prišla v Ljubno k štiri leta starejšemu možu z Dobrave v župniji Mošnje, ko je vstopila že v trideseto leto. Krščena je bila 5. novembra 1738 kot hči Valentina

¹²⁰⁸ NŠAL, ŽA Podbrezje, Matične knjige, R 1729–1757, fol. 23v.

¹²⁰⁹ ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 246, RDA, L 282, urbar gospostva Radovljica 1498, pag. 53.

¹²¹⁰ Po naslednjem radovljiškem urbarju iz leta 1579 je na celi hubi v Zgornjih Podbrezjah gospodaril Jernej Strituh (*Jernj Strituech*), v Spodnjih Podbrezjah pa prav tako na celi hubi Gregor Strituh (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, brez signature, urbar gospostva Radovljica 1579, pag. 176). Pred sredo 17. stoletja se je prvotna oblika Strituh spremenila v Stritih. Prednikom Jere Stritih je mogoče kontinuirano slediti od njenih praprastaršev Tomaža Stritiha in Alenke Presterl, ki sta se poročila leta 1652. Praded Janez Stritih, rojen 1660 v Podbrezjah, je bil od leta 1695 poročen z Marijo Presterl, ded Jurij Stritih, rojen 1696, pa je leta 1725 vzel za ženo Katarino Pešec. NŠAL, ŽA Podbrezje, Matične knjige, Ind R 1651–1770, R 1650–1674, pag. 45; R 1676–1699, fol. 79v; P 1651–1724, pag. 3; P 1724–1771, fol. 2v.

¹²¹¹ ARS, AS 1074, Zbirka urbarjev, II/17u, štiftregister gospostva Radovljica 1750–1754, urad Ljubno, vas Ljubno; AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 246, N 282, No. 7, reparticijski izvleček, s. d., urad Ljubno, vas Ljubno. – Po terezijanskem ljudskem štetju iz leta 1754 je družina 39-letnega (v resnici 58-letnega!) kmeta Jurija Stritiha štela sedem članov: poleg gospodarja njegovo 37-letno ženo Katarino, 13-letnega sina Antona (dejansko je štel 20 let), 11-letnega Jurija (v resnici starega 18 let) in tri hčerke, 18-letno Nežo (dejansko staro 27 let), 9-letno Dorotejo (v resnici 13-letno) in 5-letno Apolonijo (dejansko staro 8 let) (Šturm (ur.), *Gorenjske družine*, str. 469). Rojstva otrok gl. v: NŠAL, ŽA Podbrezje, Matične knjige, Ind R 1651–1770; R 1699–1729, pag. 288 in 317; R 1729–1757, fol. 7, 16v, 23v, 29v, 38, 47, 57v, 69 in 104.

¹²¹² ARS, AS 174, Terezijanski kataster, šk. 246, RDA, L 282, No. ad 38, individualni izkaz 1783, urad Ljubno, vas Ljubno. – Stara in nova rektifikacijska številka se ujemata s prejšnjima: 16 in 281.

Miheliča in Uršule Papler,¹²¹³ ki jo je oče pripeljal leta 1731 iz bližnje Češnjice pri Kropi, tedaj v župniji Kranj–Šmartin.¹²¹⁴ Tako kot ljubenski Stritih so bili tudi Miheliči podložniki gospostva Radovljica. Na Dobravi so izpričani od urbarja 1579 dalje, ko je na celi hubi gospodaril Jakob Mihelič,¹²¹⁵ najbrž na isti posesti kot pozneje Jerin ded Valentin Mihelič in oče Anton Stritih.¹²¹⁶

Valentinov in Uršulin predzadnji otrok, krščen 14. junija 1750, je bil poznejši svibenski župnik in dekan Janez Mihelič,¹²¹⁷ »krivec« za poroko svoje 18-letne nečakinje Jere Stritih s 25-letnim podšentjurskim graščakom Jožefom Čopom II. Mihelič si zasluži večjo pozornost, saj je bil eden prvih slovenskih pesnikov in zbiralcev ljudskega blaga, tako da si je kot tak prislužil geslo v *Slovenskem biografskem leksikonu*.¹²¹⁸ Na Svibnem je služboval le dobri dve leti, od 1788 do 1790,¹²¹⁹ toda prej je bil dobrih šest let župnik v sosednji trški župniji Radeče,¹²²⁰ tako da ga je z mladim Čopom utegnili vezati večletno znanstvo. Slovenska kulturnozgodovinska stroka je bila na Miheliča že zgodaj pozorna. V slovensko slovstveno in kulturno zgodovino se je zapisal kot prvi zbiratelj pregovorov, ki jih je začel zbirati na pobudo Marka Pohlina še pred posvetitvijo v duhovnika leta 1775. Poleg nekaj let mlajših Valentina Vodnika in Jožefa Zakotnika je bil eden prvih aktivnih Pohlinovih učencev in hkrati prvih slovenskih svetnih pesnikov, saj je s hvalnico pregovorom sodeloval pri prvem zvezku pesniškega almanaha *Pisanice od lepeh umetnost* (1779). Miheličeva obsežna rokopisna zbirka pregovorov z naslovom *Adagia Carniolica* je izpričana še v času njegovega službovanja v Radečah, nato pa se je za njo izgubila vsaka sled. Pohlin je zapisal, da bi Mihelič z objavo rokopisa »izkazal kranjski literaturi nemajhno dobroto«. Pozneje, ko je bil že pokojni, sta se za njegovo zbirko zanimala Jernej Kopitar in znameniti jezikoslovec Josef Dobrovsky. Žiga Zois jo je dal na njuno željo leta 1809 iskati v Kropi in drugje, a je bil ves napor zaman.¹²²¹

Tako kot ostaja nerazrešeno vprašanje o usodi Miheličeve zbirke pregovorov, je v tančico skrivnosti ovit konec njegove življenjske poti. Leta 1790 se je s sicer dobrimi priporočili še kot svibenski župnik in dekan neuspešno potegoval za izpraznjeno mesto novomeškega prošta.¹²²² Istega leta so

¹²¹³ NŠAL, ŽA Mošnje, Matične knjige, R 1731–1753, fol. 116.

¹²¹⁴ NŠAL, ŽA Kranj–Šmartin, Matične knjige, P 1684–1736, fol. 110.

¹²¹⁵ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, brez signature, urbar gospostva Radovljica 1579, pag. 206.

¹²¹⁶ Valentina Miheliča so iz neznanega razloga vodili pod zaselkom Mišače: ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 246, N 282, No. 7, reparticijski izvleček, s. d., urad Dobrava, vas Mišače; AS 1074, Zbirka urbarjev, II/17u, štifregister gospostva Radovljica 1750–1754, urad Dobrava, vas Mišače. – Po terezijanskem ljudskem štetju iz leta 1754 je Miheličeva družina na (Spodnji) Dobravi (skupaj so navedene vse tri Dobreve) štela šest oseb: 60-letnega očeta Valentina (dejansko starega 55 let), 50-letno mater Uršulo, 8-letnega sina Matijo (v resnici 9-letnega), 3-letnega Janeza (dejansko starega 4 leta), 16-letno Marijo (v resnici 18-letno) in 14-letno Elizabeto (dejansko staro 16 let) (Šturm (ur.), *Gorenjske družine*, str. 408). Rojstva otrok: NŠAL, ŽA Mošnje, R 1731–1753, pag. 12, 25, 42, 79, 116, 153–154, 183, 208, 233, 254, 284 in 314.

¹²¹⁷ NŠAL, ŽA Mošnje, Matične knjige, R 1731–1753, pag. 284.

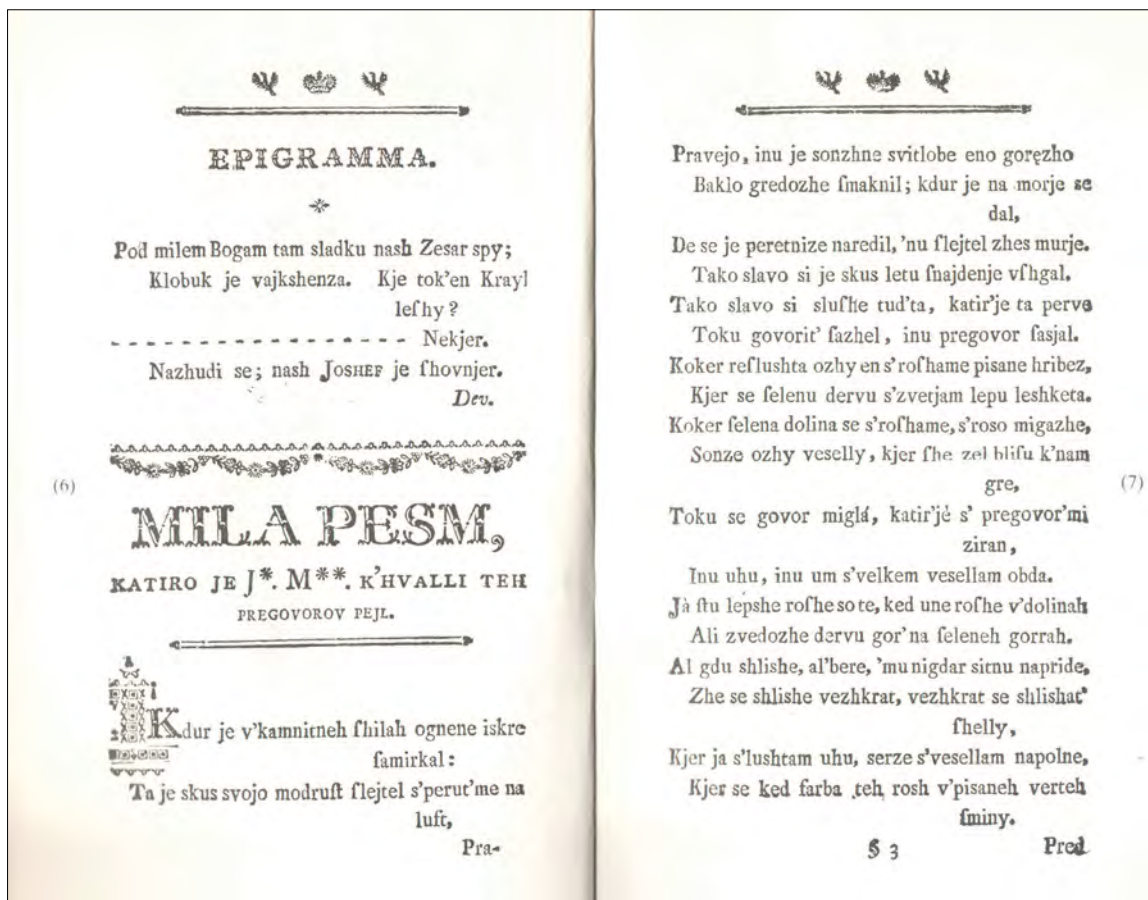
¹²¹⁸ Kidrič, Mihelič Janez, str. 112–113.

¹²¹⁹ Na Svibnem je po matičnih knjigah izpričan od 11. julija 1788 (NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, R 1777–1787, s. p., soseska sv. Križa) do 25. maja 1790, nato pa od 29. septembra istega leta župnijski upravitelj Matija Böhm, prvič naveden kot župnik 17. junija 1792 (prav tam, R 1788–1801, fol. 4, 5 in 8).

¹²²⁰ V radeških matičnih knjigah ga prvič zasledimo kot krščevalca 22. novembra 1781, zadnjič pa 25. aprila 1788 (NŠAL, ŽA Radeče, Matične knjige, R 1749–1784, s. p.; R 1784–1794, fol. 18). Po F. Pokornu naj bi v Radečah služboval od adventa 1781 do konca leta 1787, ko je odšel na Svibno (NŠAL, NŠAL 572, Zapuščina Franc Pokorn, šk. 379, Radeče pri Zidanem Mostu, pola 3). Prim. Kidrič, Mihelič Janez, str. 112.

¹²²¹ Kidrič, Mihelič Janez, str. 112–113. Prim. Ilešič, Kompetenti za mesto, str. 22–24. – Morda bi iskanje obrodilo sad, če bi se Zois obrnil na svibenskega župnika ali na Miheličeve sorodnike v Podšentjurju, še zlasti na nečaka Andreja Stritih, tedaj podšentjurskega upravitelja (o njem gl. v nadaljevanju).

¹²²² Ilešič, Kompetenti za mesto, str. 9, 10, 15–18, 21–24.

Pesem hvalnica *Mila Pesm* Janeza Miheliča, podpisanega z inicialkama J. M., v prvem slovenskem pesniškem albumu *Pisanice od lepeh umetnost* iz leta 1779 (po faksimilni izdaji: Koruza (ur.), *Pisanice od lepeh umetnost*, zvezek 1779 in 1780, fol. 2v (6)).

se pri njem začela kazati znamenja bolezni, povezane s fantazijami in preganjavico, zaradi česar mu je bilo odvzeto dušno pastirstvo, vendar je smel ostati na župniji. Po nekaj mesecih se je zatekel h kapucinom v Ljubljano, kjer je že prej dobil Pregljev beneficij pri stolnici, in od tam v Brixen; bil je razglašen za nesposobnega za duhovniško službo, njegovo premoženje pa so prodali na dražbi. Po letu 1791, ko je iz Brixna še pisaril na Kranjsko,¹²²³ imamo o njem le lapidarna poročila. V ljubljanski škofiji, tedaj nadškofiji, je hotel spet dobiti kakšno duhovniško mesto in, kot kaže, se je na Kranjsko sredi devetdesetih let vsaj začasno vrnil kot zasebnik, nadškof Brigido pa njegovih prošenj ni uslišal.¹²²⁴

¹²²³ NŠAL, NŠAL 100, KAL, fasc. 275/3, snopič 4, Mihelič Janez, zapuščinski spis, zlasti 21. 4. 1790 (začasni suspenz), 30. 9. 1790, 14. 11. 1790, 4. 1. 1791, 18. 1. 1791, 26. 4. 1791, 20. 4. 1791, 14. 6. 1791, 18. 9. 1792; NŠAL 3, Škofijski arhiv Ljubljana III, šk. 16, fasc. 34, Dekanija Svibno.

¹²²⁴ Leta 1792 je Mihelič prosil ljubljansko nadškofijo za spričevalo, da bi mogel dobiti kakšno duhovniško mesto v škofiji Brixen. Za mnenje o njem se je na nadškofijo istega leta obrnil generalni vikar škofije Trient. Kot kaplan (kooperator) v Wangnu nad Bolzanom je Mihelič nato leta 1793 prosil za ponovni sprejem v ljubljansko nadškofijo, leta 1795 pa le, da bi v nadškofiji lahko začasno maševal in da naj mu odgovor pošljejo v Lož. NŠAL, NŠAL 3, Škofijski arhiv Ljubljana III, šk. 5, abecedni repertorij, pag. 79, 82; ekshibitni protokol 1792, Nr. 202, 439; šk. 6, abecedni repertorij,

Nekdanji svibenski župnik in dekan Mihelič je po vsem sodeč kmalu zatem neznan kje umrl.¹²²⁵ Kljub njegovim osebnostnim težavam in umiku na tuje, kar doslej ni bilo znano, Franc Pokorn o njem pravi, da je bil izvrsten govornik, nadarjen mož, zdrav človek, da so ga imeli ljudje povsod radi, obnašal se je čednostno in živel zgledno.¹²²⁶

Priljubljeni duhovnik Janez Mihelič je torej na Svibno pripeljal mlado nečakinjo Jero Stritih in ta, kot že rečeno, ni bila njegova edina sorodnica, ki je v krajih pod Kumom ostala do smrti. V stričevo župnijo sta prišla še Andrej in Janez Evangelist Stritih, ki sta drug za drugim umrla leta 1812, dve leti pred Jero. Andreja smo že omenili kot upravitelja podšentjurske posesti, kot ga ob smrti v Podšentjurju imenuje mrliška matica župnije Št. Jurij (*Guthsadministrator*). Preminil je 11. januarja 1812 za jetiko, v mrliški matici naveden kot 43-letnik in gospod.¹²²⁷ Pri sestri in svaku je živel vse od Jerine poroke leta 1788 ali od odhoda strica Miheliča iz župnije Svibno dve leti zatem. 30. junija 1791 je bil namreč v Podšentjurju priča pri sklenitvi poravnalne pogodbe med Jožefom Čopom in nekdanjim varuhom Čopovih sirot Francem Jožefom Mayerhofferjem.¹²²⁸ Nedvomno je tu prebival tudi leta 1794, ko je na novega leta dan v Ljubljani pod zadolžnico zakoncev Jožefa in Jere Čop kot priča podpisal Jero.¹²²⁹ Pred smrtjo ga potem srečamo še dvakrat, prvič leta 1797, ko je skupaj z Jožefom Čopom izdal spričevalo (atest) lokalistu Tomažu Antončiču,¹²³⁰ in drugič naslednje leto, ko je šel v Št. Juriju za krstnega botra namesto svaka Jožefa Čopa.¹²³¹

Le sedem tednov za njim je 28. februarja 1812 na Svibnem umrl za vročinsko boleznijo Janez Evangelist Stritih, ki mu mrliška matica daje 39 let¹²³² in se je potemtakem rodil okoli leta 1773. Taisti Janez Evangelist naj bi bil ob poroki v Št. Juriju 24. junija 1793 star 22 let,¹²³³ kar postavlja njegovo rojstvo v leto 1771. Zelo verjetno je identičen z Janezom Stritihom, rojenim v Ljubnem dva dni pred godom Janeza Evangelista, 25. decembra 1769. Janez je bil sin Antonovega brata Jurija in torej Jerin in Andrejev bratranec.¹²³⁴ Ob poroki je prebival v Podšentjurju (Št. Jurij št. 47), ki je v poročni matici

s. p., M; ekshibitni protokol 1793, Nr. 485; NŠAL 4, Škofijski arhiv Ljubljana IV, šk. 108, repertorij 1794–1895, s. p., M.
¹²²⁵ Po Kidriču je zadnja vest o njem iz leta 1792, ko je imel Pregljev beneficij pri ljubljanski stolnici (Kidrič, Mihelič Janez, str. 112), vendar tega tedaj dejansko ni več upravljal. Kidrič je menil, da je bil Mihelič po vsej verjetnosti leta 1803 že mrtev (prav tam, str. 113). Potrjeno ni umrl na rodni Dobravi niti v Kropi, kjer je dal Žiga Zois leta 1809 iskati njegovo zbirko pregovorov (NŠAL, ŽA Dobrava, Matične knjige, M 1788–1812; ŽA Kropa, Matične knjige, M 1771–1812). Prav tako se njegovo življenje ni izteklo v župniji Šenčur (NŠAL, ŽA Šenčur, Matične knjige, M 1784–1806, M 1897–1828), iz katere so bili kmetje iz Vogelj, ki so mu ob mašniškem posvečenju dali mizni naslov (Pokorn, *Šematizem duhovnikov*, str. 233), in v župniji Stari trg pri Ložu (NŠAL, ŽA Stari trg pri Ložu, Matične knjige, M 1784–1804), kjer se je očitno mudil leta 1795 (gl. op. 1224). Smrt Janeza Miheliča iščemo zaman tudi v ljubljanskih mrliških maticah (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1771–1812; ŽA Ljubljana–Sv. Peter, Matične knjige, M 1779–1812; ŽA Ljubljana–Marijino Oznanjenje, Matične knjige, M 1791–1802, M 1803–1825; ŽA Ljubljana–Sv. Jakob, Matične knjige, M 1785–1808, M 1808–1832; Ljubljana–Trnovo, Matične knjige, M 1785–1798, M 1798–1812).

¹²²⁶ Pokorn, *Šematizem duhovnikov*, str. 233.

¹²²⁷ NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Matične knjige, M 1798–1812, pag. 13.

¹²²⁸ ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, Q17, 2. modri kvatern, fol. M 27.

¹²²⁹ Prav tam, Q24, 2. rdeči kvatern, fol. F 24, I. I. 1794.

¹²³⁰ Stritih je tedaj zastopal Renzenbergovo imenje v Dolah pri Litiji (NŠAL, ŠAL/Ž, šk. 369, Šentjurij–Podkum, 1788–1840, ovoj 1797, I. 7. 1797).

¹²³¹ NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Matične knjige, R 1787–1798, fol. 15, 23. 9. 1798. – Razen imena ni o botru nobenih drugih podatkov.

¹²³² NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, M 1800–1837, fol. 27.

¹²³³ NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Matične knjige, P 1787–1798, pag. 6–7.

¹²³⁴ NŠAL, ŽA Podbrezje, Matične knjige, R 1758–1771, fol. 62v. – Janezov oče Jurij Stritih se je rodil 7. aprila 1736, njegov brat Anton, Jerin oče, pa 17. januarja 1734 (prav tam, R 1729–1757, fol. 23v in 38). Po ljubenskem statusu animarum iz leta 1799 je družina 60-letnega Jurija živela na hišni številki 5, med otroki pa ni bilo Janeza, ki je tedaj štel 30 let (NŠAL, ŽA Ljubno, Statusi animarum, fasc. 1, status animarum 1799).

naveden kot skupno prebivališče mladoporočencev. Za ženo je vzel domačinko Apolonijo Medvešek, po poročni matici staro 28 let, kot ena od treh poročnih prič pa je nastopil Jožef Čop.¹²³⁵ Janez in Apolonija sta se kmalu po poroki preselila na Svibno št. 3, v tedaj že povsem izpraznjen miniaturni trg, ki je štel le še nekaj hiš.¹²³⁶ Na Svibnem sta krčmarila in kmetovala in tam se jima je v letih 1794–1808 rodilo pet otrok, ki jim je vsem šla za krstno botro »gospa« Jera Čop.¹²³⁷ Po Janezovi smrti se je vdova Apolonija vnovič poročila,¹²³⁸ priimek Stritih pa v teh krajih ni pogljal korenin.¹²³⁹

Tudi družina Jožefa Čopa II. in Jere Stritih ni bila številčna. V devetih letih so se zakoncema rodili štiri otroci, od katerih sta otroštvo preživela le dva sinova. Prvorojenka **Marijana**, krščena 20. avgusta 1789,¹²⁴⁰ je umrla že 21. januarja 1791 za krči (*Fraß*), stara poldrugo leto. Kraj njene smrti je naveden v slovenščini, »u grado«, s hišno številko 47.¹²⁴¹ 10. marca 1794 so nesli h krstu naslednjega gospodarja in nosilca rodu **Jožefa**,¹²⁴² 3. septembra 1795 je na kratko zagledal luč sveta predčasno rojeni **otrok neznanega spola** (*N. Tschopp*), ki je živel le četrt ure in bil krščen v sili,¹²⁴³ kot zadnji pa se je rodil **Jernej Joahim**, krščen 12. avgusta 1797.¹²⁴⁴ Mlada podšentjurska graščaka sta za botre prosila najbližje gosposke ljudi. Tako sta Čopovi prvorojenki botrovala njen stari stric Janez Mihelič, župnik in dekan na Svibnem, in Terezija, žena Matije Žagarja, zakupnika posesti Zavrh. Zakonca Žagar sta šla za botra tudi drugemu in četrtemu Čopovemu otroku, tretji otrok pa zaradi krsta v sili niti ni imel botrov.¹²⁴⁵ Najmlajši Jernej Joahim je v tej generaciji edini dobil dvojno ime, znamenje »gosposkega

¹²³⁵ NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Matične knjige, P 1787–1798, pag. 6–7. – Apolonija je ob poroki navedena s priimkom Medvešek, ki je bil najbrž domače ime. Pri krstih vseh petih otrok je namreč Apolonijin dekliški priimek zapisan kot Blaznik (NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, R 1788–1801, fol. 15, 17 in 22; R 1800–1833, fol. 6 in 24), sicer pa sta v svibenski župniji živela oba priimka. Pri prvem otroku izjemoma najdemo dragocen podatek, da je bila Apolonija hči Adama Blaznika, kar je privedlo do ugotovitve, da je identična z Apolonijo, hčerko Adama Blaznika in Jere iz soseske Št. Jurij, krščeno 26. januarja 1767 (prav tam, R 1764–1770, pag. 18).

¹²³⁶ O zatonu trga Svibno gl. Golec, Trgi, ki jih ni bilo?, str. 620–621. – Prav pri krstu Stritihove hčerke Uršule in smrti sina Antona, oboje leta 1802, je Svibno označeno kot trg v slovenščini: »u Tergu« (NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, R 1800–1833, fol. 6; M 1800–1837, fol. 5).

¹²³⁷ Stritihovi otroci so si sledili takole: Helena (1794), Jurij (1797), Anton (1800), ki je po dveh letih umrl, Uršula (1802) in Jožef (1808) (NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, R 1788–1801, fol. 15, 17 in 22; R 1800–1833, fol. 6 in 24; M 1800–1837, fol. 5). Poklic zakoncev Stritih je razviden iz vpisov njunih imen kot krstnih botrov. Janez je pri edinem botrovanju leta 1802 naveden kot kmet, tako kot Apolonija v letih 1798 in 1800, sicer pa je žena leta 1797, 1805, 1807 in 1811 imenovana krčmarica (*Wirthin*) (prav tam, R 1788–1801, fol. 17, 19, 21; R 1800–1833, fol. 6, 17, 22, 34). Za razliko od Andreja Stritih se Janez v krstni matici ni podpisal sam, tako kot tudi ne Jera Čop.

¹²³⁸ 48-letna Apolonija Stritih se je ponovno omožila 5. novembra 1815, in sicer s svojim 48-letnim sosedom Jurijem Sternakom s Svibnega (prav tam, P 1800–1836, fol. 12). Umrla je 2. aprila 1840 kot vdova četrtezmljaka, po mrliški matici stara 74 let (prav tam, M 1838–1889, pag. 5).

¹²³⁹ Hči Helena Stritih se je leta 1819 omožila s kmetom Martinom Gamškom s Svibnega, hči Uršula pa tri leta pozneje s kmetom Jožefom Žunto iz Spodnjega Počakovega (oklicna knjiga 1808–1838 v: NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, R 1764–1770, s. p., 4. II. 1819 in 31. I. 1822; P 1800–1836, fol. 16 in 18). Sin Jurij, po poklicu čevljar, je stopil pred oltar malo pozneje, leta 1824 v Radečah, kjer je tedaj že živel in kjer ga pozneje najdemo kot družinskega očeta (NŠAL, ŽA Radeče, Matične knjige, P 1816–1839, fol. 14; R 1812–1839, fol. 63 in 70).

¹²⁴⁰ NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Matične knjige, R 1787–1798, fol. 5.

¹²⁴¹ Prav tam, M 1787–1798, fol. 5.

¹²⁴² Prav tam, R 1787–1798, fol. 11.

¹²⁴³ Prav tam, M 1787–1798, fol. 8. – Hišna številka je tu pomotoma 46 namesto 47 ali pa se je otrok res nepričakovano rodil pri sosedu.

¹²⁴⁴ Prav tam, R 1787–1798, fol. 14.

¹²⁴⁵ Pri Marijaninem krstu je Terezija Žagar zapisana kot upraviteljica, pri Jožefovem je Matija Žagar naveden kot upravitelj, pri krstu Jerneja Joahima pa kot zakupnik. O tem, da je bil Žagar upravitelj in nato vsaj od leta 1791 zakupnik Zavrha, pričajo krstne matice župnije Svibno, lokalije Šentjurij in vikariata Dole pri Litiji (NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige,

Podpisa in pečata
Jožefa Čopa in
njegovega svaka
Andreja Stritiha na
spričevalu (atestu)
šentjurijskemu
lokalistu Tomažu
Antončiču,
Podšentjur, 1. julija
1797 (NŠAL, ŠAL/Ž,
šk. 369, Šentjurij–
Podkum, 1788–1840,
ovoj 1797).

stanu«. V prejšnji generaciji so ga dali njegovi teti, očetovi polsestri Ani Mariji (1751), nato pa ga je do 20. stoletja dobila pri Čopih ena sama izjema (Franciška Ludovika 1859).

Botrstva so bila razmerja, ki so Čope v tem času tesno povezala z okoliškimi kmečkimi ljudmi. Za razliko od prejšnje generacije podšentjurskih graščakov so Jožefa in Jero zelo pogosto prosili za krstna botra. Med letoma 1788 in 1812 sta, denimo, botrovala 43-krat, tj. vsakemu dvanajstemu krščencu.¹²⁴⁶ Po vsem sodeč sta med okoliškimi kmeti uživala spoštovanje, pri izbiri botrov pa so igrali določeno vlogo tudi pragmatični razlogi. Pogosta botrstva zakoncev Čop so sicer povezana še z enim zelo pomembnim dejavnikom. Št. Jurij pod Kumom je prav v tem času, leta 1788, dobil lastnega duhovnika in postal lokalija župnije Svibno, nato pa leta 1806 samostojna župnija.¹²⁴⁷ Cerkev sv. Jurija, ki je bila dotlej le ena od svibenskih podružnic s pokopališčem za več sosesk, je tako po novem funkcionirala kot cerkvenoupravno središče s stalnim bogoslužjem in kot krstna cerkev. Dotlej v njeni neposredni bližini ni stalo drugega kot dvorec Podšentjur in mežnarija, zdaj pa je bilo ob cerkvi duhovnikovo domovanje, poznejše župnišče. Redno nedeljsko shajanje župljanov pri Sv. Juriju je tako rekoč čez noč izjemno povzdignilo pomen zaselka, ki sta ga še vse do srede 19. stoletja sestavljala le kompleksa cerkvenih zgradb na vzpetini ob cerkvi in stavb podšentjurskega dvorca pod njo. Po Št. Juriju se je sicer od leta 1770 imenovalo novooblikovano naselje Št. Jurij, sestavljeno iz zaselkov in samotnih domovanj s skupno nekaj več kot 50 hišnimi številkami.¹²⁴⁸ Jožef in Jera Čop sta bila torej kot prva in edina soseda šentjurijske cerkve kar najprimernejša izbira za botrstva in poleg tega na območju nove lokalije edina zemljiška gospoda in »gosposka človeka«.

R 1777–1784, fol. 19; ŽA Šentjurij–Podkum, Matične knjige, R 1787–1798, fol. 29; ŽA Dole pri Litiji, Matične knjige, R 1784–1812, pag. 8, 13, 21 in 26).

¹²⁴⁶ NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Matične knjige, R 1788–1812. Prim. Möderndorfer, *Slovenska vas*, str. 26.

¹²⁴⁷ Dolinar, *Ustanovitev župnije*, str. 6–8.

¹²⁴⁸ Ob oblikovanju naselij in prvem oštevilčenju hiš je Št. Jurij štel 52 hišnih številk (NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, R 1770–1776, fol. 22v).

Čopa, ki so ju pestili podedovani dolgovi, sta spremenjene razmere znala dobro izkoristiti. Odprla sta gostilno, katere začetke gre nedvomno povezati z dozidavo dvorca ob koncu 18. stoletja. Takrat je podšentjurski dvorec, Čopova hiša, dobil zunanjo podobo, kakršno je ohranil do danes. Letnica na tramu v največjem bivalnem prostoru, v *hiši*, razkriva, da je bil zahodni del stavbe dozidan leta 1794, in sicer dva večja prostora v visokem pritličju, stavba pa dvignjena za celo nadstropje.

Prvo pričevanje o gostilni je iz leta 1805. Jožef Čop, v matičnih knjigah sicer vedno imenovan podšentjurski graščak, je tedaj v svibenski matici pri krstu otroka učitelja in mežnarja na Svibnem izjemoma naveden skupaj s tamkajšnjo krčmarico Apolonijo Stritih kot krčmar (*Wirthen*).¹²⁴⁹ Da ne gre za pomoto, ki bi se zgodila zato, ker je bila botra Stritihova krčmarica, pričuje ohranjeni gostilniški protokol dvorca Podšentjur, ki ga je Jožef Čop lastnoročno vodil med letoma 1809 in 1812. Njegova vsebina so dolgovi posameznikov Čopovi gostilni za vino, hrano, tobak in drugo ter njihove poravnave, iz let 1823–1824 pa je v njem še seznam nabavljenega vina.¹²⁵⁰ Tradicija gostilne se je nato pri hiši najverjetneje ohranjala celotno 19. stoletje, o čemer je zelo malo znanega.¹²⁵¹

Čopovina je torej na prelomu iz 18. v 19. stoletje v znatni meri spremenila namembnost. Tako kot je Št. Jurij postal cerkvenoupravno središče, najprej sedež lokalije in kmalu zatem župnije, je znatno povečani dvorec Podšentjur na široko odprl vrata vsem, ki so od blizu in daleč prihajali v cerkev sv. Jurija k maši, drugim verskim obredom, h krstom, porokam in pogrebom. Če je bil poprej precej izolirano domovanje družine malega graščaka z največ ducatom duš, je zdaj postal množično stikališče lokalnega prebivalstva. Čopi so se s tem neizogibno veliko bolj zblížali z okoliškimi kmečkim prebivalstvom, četudi so ohranjali status zemljiških gospodov in so z izbiro krstnih botrov za svoje otroke dajali okolici vedeti, kateremu družbenemu sloju pripadajo oziroma želijo pripadati.

Šentjurijske matične knjige od vseh župljanov samo zakonca Čop naslavljajo z gospodom in gospo, če seveda izvzamemo duhovnike. Leta 1791 se je celo primerilo, da je krščevalec vpisal Jero v krstno matico kot plemenito gospo (*die Edle Frau Gertrud Tschoppin*).¹²⁵² Pri tem je zanimivo, da se kot botra za razliko od moža ni podpisovala sama, ampak je ob njenem imenu križec.¹²⁵³ Da najbrž resnično ni znala pisati, potrjuje zadolžnica zakoncev Čop njenemu posojilodajalcu iz leta 1794, pod katero se je prav tako podkrižala. Podpisal jo je brat Andrej Stritih, je pa sama uporabljala osebni pečatnik.¹²⁵⁴

Odkar je Št. Jurij leta 1788 postal lokalija z lastnim duhovnikom, je bilo v kraju veliko bolje poskrbljeno tudi za izobrazbo mladine. Če je moral Jožef Čop II. v sedemdesetih letih 18. stoletja nabirati učenost drugje, bodisi na Svibnem bodisi v Radečah ali dlje od doma, njegovima sinovoma

¹²⁴⁹ NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, R 1800–1833, fol. 17. – Sicer pa sta zakonca Čop vedno zapisana kot imetnika Podšentjurja oziroma imenja: *Gutsinhaber, Gültbesitzer, Inhaber in der Gült St. Georgen* ipd. (prav tam, fol. 6, 22, 24, 34).

¹²⁵⁰ NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Razne knjige, šk. 1, gospodarska knjiga šentjurske graščine 1809–1810 [dejansko gostilniški protokol 1809–1812]. – O obliki in provenienci protokola z naslovom »Wirths=Hauß Protocoll, des St: Jörgenhofs seit 1ten 7ber 1809. bis hin – « gl. str. 38. Na 79 neoštevilčenih listih, ki so po večini popisani, je 61 imen dolžnikov, od tega dve neoštevilčeni. Protokol je voden nemško, imena dolžnikov pa so v slovenščini, med njimi zanimiva domača, kot npr. *Zhettefbki Ribtar Mattiaz, Vodensbeg Martin ta Stari, Jannes Slattorepez, Kramar Sollar, Ozba Groshizer v[on] Groshiza, Anton Medveisbeg Mahou Kouazb.* – Čopov rokopis je bil identificiran s pomočjo njegovega avtografa v terezijanskem katastru (ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 115, RDA, N 147, No. 14, 4. 12. 1793).

¹²⁵¹ Ime Jožefa Čopa najdemo v tiskanem centralnem katastru za trgovino, industrijo in obrt iz leta 1903 med štirimi šentjurijskimi gostilničarji (*Die Handels-, Industrie- und Gewerbebetriebe*, str. 188).

¹²⁵² NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Matične knjige, R 1787–1798, fol. 8.

¹²⁵³ Prav tam, fol. 6, 8, 9.

¹²⁵⁴ ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, Q24, 2. rdeči kvatern, fol. F 24, 1. i. 1794.

Naslovnica
gostilniškega
protokola dvorca
Podšentjur 1809–1812
(NŠAL, ŽA Šentjurij–
Podkum, Razne
knjige, šk. 1).

ni bilo treba nujno v šolo zunaj domačega kraja. O njenem šolanju ne vemo sicer ničesar. Lahko da ju je najprej učil oče ali stric Andrej Stritih, sicer pa je bil za to primernejši šentjurijski lokalist oziroma od leta 1806 župnik. Ne gre prezreti, da sta Jožef Čop II. in Andrej Stritih v spričevalu (atestu), ki sta ga leta 1797 izdala lokalistu Tomažu Antončiču, posebej poudarila njegovo skrb za pouk mladine.¹²⁵⁵

Ob izteku 18. stoletja, ko je Podšentjur doživel številne spremembe, je bil ovekovečen v *Topografiji Dolenjske* izpod peresa Franca Antona pl. Breckerfelda (1740–1806). Ta dolenjski zgodovinar in kronist, ki je sicer zabeležil prenekateri kulturnozgodovinski podatek o dolenjskih gradovih in graščakih, je bil v zvezi s Podšentjurjem zelo redkobeseden. Pravzaprav je zgolj povzel stoletje starejši Valvasorjev opis v *Slavi vojvodine Kranjske* (1689) in z enim stavkom dodal obdobje rodbine Čop. Ker njegova

¹²⁵⁵ NŠAL, ŠAL/Ž, šk. 369, Šentjurij–Podkum, 1788–1840, ovoj 1797, l. 7. 1797.

topografija nikoli ni izšla v tisku, v svojem času ni razširila védenja o malem dvorcu pod Kumom in ostaja precej prezrta vse do danes. Breckerfeld je s Podšentjurjem opravil v vsega nekaj skopih stavkih:

»Podšentjur (*St. Georgen*). *Sanktjörghof* ali *Sanktgeorgen*, imenovan v deželnem jeziku *Podshentjurjam*, leži visoko v hribih tik zraven Kuma, katerega visoki vrh krasi cerkev sv. Neže. Okolica ni nerodovitna, veliko je dobrega polja, sena in veliko sadja, česenj, ki pozno dozorijo, češpelj in jabolk. Ime si je izposodil pri cerkvi sv. Jurija, ki stoji nad stanovanjskim poslopjem na majhnem, ljubkem hribu. Od leta 1768 je lastnik tega dvorca Jožef Čop, prej pa so bili do konca prejšnjega stoletja [17. stoletja] lastniki baroni Galli. Gospod Bernard Leo Gall, poveljnik in stotnik v Otočcu, ga je prodal Juriju Sigfridu baronu Apfaltrerju, od katerega je leta 1686 prešel na Ernesta Zupančiča (*Suppantshitsch*) pl. Rosenhofs.«¹²⁵⁶ Letnica 1768 je očitno prepisovalska pomota in bi se morala glasiti 1788, ko je dvorec prevzel Jožef Čop II.

Gospodarstvo Podšentjurja je bilo pod novima gospodarjema od samega začetka do konca, tj. dobrega četrto stoletja, obremenjeno s težavami. Jožef II. je skupaj z očetovo posestjo prevzel tudi vse stare Čopove dolgove, tako obveznosti do brata in sestre kakor neplačana posojila, ki jih je najel pokojni Janez Jožef Čop I. Poleg tega so prelom iz 18. v 19. stoletje zaznamovali neugodni zunanji dejavniki, vojne s Francozi, štiriletna francoska zasedba (1809–1813), ki je omejila pravice zemljiških gospodov, in obvezna vojna posojila. Jožefu II. in Jeri ob vsem tem ni bilo lahko in sta se tudi zato ali prav zato začela ukvarjati še s krčmarstvom.

Očitno je bila njuna najbolj akutna obveznost izplačilo dolga kleviškemu graščaku Francu Jožefu Mayerhofferju iz naslova njegovega varuštva nad Podšentjurjem in Čopovimi otroki, saj je Jožef Čop svojemu varuhu za ta dolg zastavil del posesti. Mayerhofferjevo varuštvo je prenehalo konec leta 1787, deželna pravda kot višja skrbstvena instanca (*Obergerhabschaft*) pa mu je 31. maja 1788 potrdila obračunski ostanek (*Reit Rest*) v višini dobrih 412 goldinarjev in pol, ki je do 30. junija 1791 z obrestmi narasel na nekaj več kot 470 goldinarjev. Tega dne je Mayerhoffer v Podšentjurju sklenil z Jožefom Čopom poravnavo, po kateri mu je Čop dolgoval še 400 goldinarjev. Preostanek v višini 70 goldinarjev je medtem deloma poravnal Jurij Pečnik s kupnino za Podšentjurju podložno pustoto v Podlešovju, pri čemer je Mayerhoffer približno tretjino kupnine (slabih 25 goldinarjev) spregledal. Mlademu podšentjurskemu gospodu je kleviški sosed tudi podaljšal plačilni rok na dve leti s 4-odstotnimi obrestmi. Čop je za dolg jamčil z zastavitvijo dveh dominikalnih zemljišč v neposredni bližini podšentjurskega dvorca, z njivo Za cerkvijo (*Sa Zerkujo*) in travnikom Pod cerkvijo, imenovanim Spašnica (*Pod Zerkujo Spashenza genannt*). Če dolga ne bi mogel pravočasno poravnati, bi imel Mayerhoffer pravico obe zemljišči avtomatično prepisati prepisati k svoji posesti Klevišče.¹²⁵⁷ Hipoteka je bila vpisana v deželno desko, a že čez dobro leto izbrisana na podlagi pobotnice za plačanih 400 goldinarjev, ki jo je Mayerhoffer izstavil Čopu 31. marca 1792 v Klevišču pred dvema naprošenima pričama.¹²⁵⁸

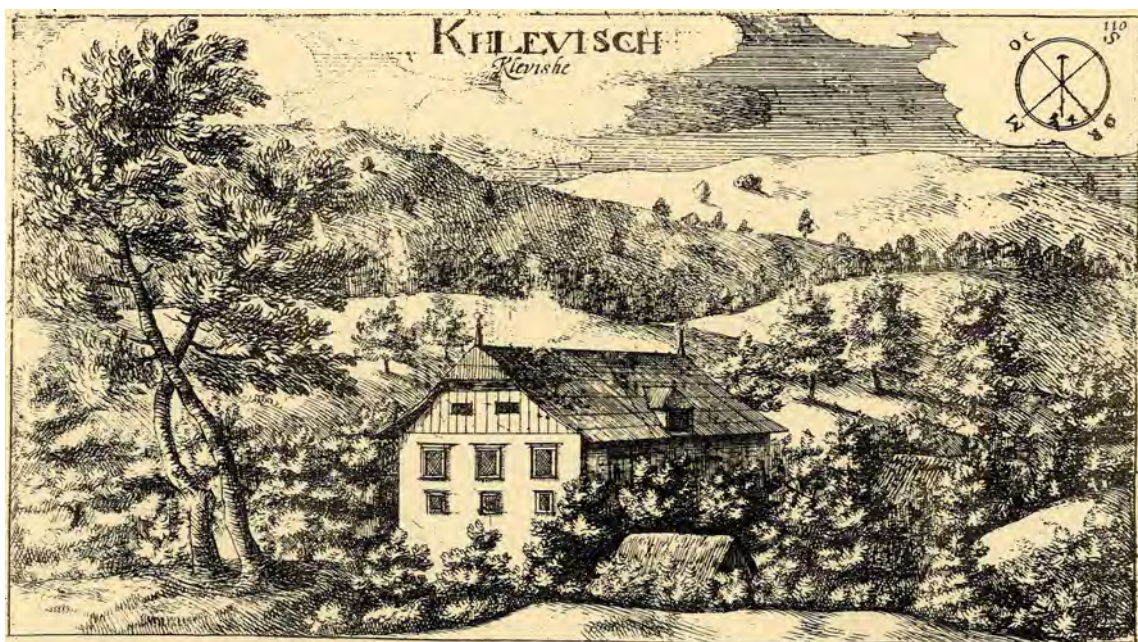
Po vsem sodeč si je moral Jožef Čop denar za vračilo dolga svojemu nekdanjemu varuhu vsaj deloma izposoditi. Če sta namreč mlada zakonca zmoгла povečati dvorec z lastnimi sredstvi, pridobljenimi iz podšentjurske dominikalne in rustikalne posesti, prihodki na drugi strani nikakor niso zadoščali za poravnavo neplačanih posojil in obveznosti do sorodnikov.

O tej plati zgodbe nazorno priča zadolžnica, sklenjena na prvi dan leta 1794 v Ljubljani in vpisana v deželno desko na posest Podšentjur kot njena največja hipoteka. Jožef in Jera Čop sta našla

¹²⁵⁶ ARS, AS 730, Gospodstvo Dol, fasc. 123, Topografija Dolenjske, pag. 219. – O dataciji rokopisa v čas med 1804 in 1806 gl. op. 99. Ko pa avtor pri Podšentjurju govori o prejšnjem stoletju, evidentno misli na 17. stoletje.

¹²⁵⁷ ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, Q17, 2. modri kvatern, fol. M 26 – M 25, 30. 6. 1791, 13. 1. 1792.

¹²⁵⁸ Prav tam, fol. O 11, 31. 3. 1792, 7. 5. 1792.

Dvorec Klevišče pri Polšniku po Valvasorjevi *Topografiji Kranjske*, 1679 (Valvasor, *Topographia Ducatus Carnioliae Moderna*, št. 110).

petičnega posojilodajalca v Janezu Pavlinčiču, nepismenem posestniku s Spodnjega Loga pri Litiji, čigar spoštovanja vredni kapital je izviral iz savskega ladjarstva, mož pa je imel pozneje velike zasluge za ustanovitev samostojne župnije Sava.¹²⁵⁹ Pavlinčič je mladima zakoncema iz Podšentjurja posodil 2000 goldinarjev nemške veljave, in sicer tako, da je 15. aprila 1792 s cesijo prevzel Čopov podedovani dolg dobrih 1153 goldinarjev Jožefu pl. Weitenhillerju, razliko pa primaknil v gotovini v dveh delih, najprej 500 goldinarjev 1. maja 1791 in slednjič še dobrih 346 goldinarjev. Ker je za vse skupaj hotel imeti eno samo zadolžnico (*Obligation*), sta se zakonca Čop sestala z njim v Ljubljani in mu jo izdala z desetletnim rokom vrnitve posojila ob 5-odstotnih obrestih. Kot priči sta bila poleg dr. Janeza Repiča navzoča kleviški graščak Franc Jožef Mayerhoffer, ki je podpisal Pavlinčiča, in Čopov svak Andrej Stritih, hkrati podpisnik Jere Čop.¹²⁶⁰

Tega dolga se Jožef in Jera nista otresla vse do zadnjega. Iz deželne deske je bila hipoteka ekstabulirana šele leta 1831 pod Jožefom Čopom III., potem ko so se vsi akterji že poslovili od tega sveta.¹²⁶¹ Še več, ko je Pavlinčičeva vdova Uršula leta 1819 z izročilno pogodbo prenesla na svojega nečaka Janeza Klembasa s štajerske strani Save pri današnjem Hrastniku¹²⁶² za dobrih pet tisoč goldinarjev raznih terjatev, je na dediče zakoncev Čop odpadla več kot polovica. Poleg zadolžnice za 2000 goldinarjev

¹²⁵⁹ V zadolžnici je Jožef Čop uvodoma napačno imenovan Jožef Pavlinčič, pri Pavlinčiču, ki ga je morala podpisati naprošena priča, pa je kot bivališče navedeno zgolj Log (*von Loog*) (ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, Q24, 2. rdeči kvatern, fol. F 23 – F 24, 1. 1. 1794). – O Pavlinčiču: Ocepek, Sava pri Litiji, str. 26–27. O župniji: Savšek, *Zgodovinski razvoj Save*, str. 14, 48–49.

¹²⁶⁰ ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, Q24, 2. rdeči kvatern, fol. F 23 – F 24, 1. 1. 1794.

¹²⁶¹ Prav tam, gl. knj. III, fol. 255, No. 5.

¹²⁶² V izročilni pogodbi Uršule Pavlinčič z dne 8. junija 1819 je Klembas zapisan kot Janez Klembas iz Spodnje Štajerske, njegova prošnja za vpis listine v deželno desko pa je bila 22. avgusta 1820 sestavljena v Trbovljah (prav tam, Q19, 4.

iz leta 1794 sta Čopa od podpisa pogodbe do obračuna 25. januarja 1797 pridelala za 350 goldinarjev neplačanih obresti, nato pa se jih je med letoma 1809 in 1813 nabralo še za 400 goldinarjev. S podobnimi težavami se je v začetku 19. stoletja ubadala tudi Mayerhofferjeva posest Klevišče, tako da se je Elizabeta Mayerhoffer zadolžila pri Pavlinčiču in njegovi ženi za skoraj toliko, kot je znašal Čopov dolg.¹²⁶³

V deželni deski se je v času gospodarjenja Jožefa II. znašla poleg zadolžnice Janezu Pavlinčiču še ena hipoteka. Jožef je 16. oktobra 1806 v Zagorju ob Savi podpisal zadolžnico, s katero si je za 5-odstotne obresti izposodil 412 goldinarjev iz zapuščinske mase pokojnega Aleksandra Mazovca, o nadaljnji usodi tega posojila pa viri molčijo. Omenja ga samo še izročilna pogodba med Jožefom Čopom II. in Jožefom Čopom III. s konca leta 1815, v deželni deski pa je bila terjatev kot zastarana izbrisana šele leta 1885.¹²⁶⁴

Prav tako ne poznamo podrobnosti o tem, kdaj in kako je enajst podšentjurskih podložnikov od svojega zemljiškega gospoda odkupilo obveznost tlake. Kupnina je znašala 1900 goldinarjev, za dejanje pa izvemo šele po smrti Jožefa Čopa II., in sicer iz pogodbe, ki jo je leta 1817 s svojimi podložniki sklenil sin Jožef Čop III.¹²⁶⁵ Glede na globoko zadolženost tak korak Jožefa Čopa II. niti najmanj ne preseneča.

Medtem ko razmeroma dobro poznamo Jožefove gmotne težave, je iz časa njegovega nekaj več kot četrto stoletja trajajočega gospodarjenja le malo znanega o sami podšentjurski posesti. V rektificiranih dominikalnih aktih terezijanskega katastra najdemo sicer dva štiftna registra, prvega iz leta 1793 in drugega iz 1799,¹²⁶⁶ ki razen pri tlaki odražata enako stanje kot sredi stoletja, ko je kataster nastal, upošteva je odpis petih hub Mihaelu Müllerju leta 1781.¹²⁶⁷ Celotna imena podšentjurskih in pridobljenih rakovniških podložnikov so ostala nespremenjena, le da je v mlajšem od obeh registrov (1799) pri stari podšentjurski posesti dodana prej pusta in zdaj spet zasedena polovična huba v Podlešovju¹²⁶⁸ in da so podložniške posesti dobile nove rektifikacijske številke. Prejšnje oštevilčenje je bilo ločeno za Podšentjur in Rakovnik. Rakovniški podložniki so stare urbarialne številke prinesli s seboj, po novem pa je oštevilčenje teklo enotno od 1 do 16, kolikor je bilo vseh podložniških enot.¹²⁶⁹

Podšentjurska posest je zdaj obsegala dobrih 12 hub in pol (12 hub, 38 krajcarjev, 3 5/9 denariča), od česar je 16 podložnikov plačevalo državi kontribucijo v višini 75 goldinarjev, 53 krajcarjev in

modri kvatern, fol. N 27 – N 28, 8. 6. 1819, 22. 8. 1820). Klembasova kmetija je stala tik nad Savo zahodno od današnje železniške postaje Hrastnik (Orožen, *Zgodovina Trbovelj*, str. 131).

¹²⁶³ ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, Q19, 4. modri kvatern, fol. N 27 – N 28, 8. 6. 1819.

¹²⁶⁴ Prav tam, Q25, 3. rdeči kvatern, fol. B 7, 16. 10. 1806, 3. 11. 1806. – Izbris te zadolžnice ni zabeležen (prav tam, gl. knj. III, fol. 256, No. 6). – Izročilna pogodba: prav tam, Q8, 1. biserni kvatern, fol. N 20. – Hipoteka je bila leta 1883 prenesena v nov vložek posesti Podšentjur (ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, vložki h glavni knjigi 242–375, vložek 351, pag. 653, No. 4) in čez dve leti skupaj z drugimi starimi terjatvami izbrisana (prav tam, pag. 656, No. 22).

¹²⁶⁵ Prav tam, Q20, 5. modri kvatern, fol. M 27 – M 28, 13. 1. 1818; Q21, 6. modri kvatern–1. del, fol. G 16, 14. 12. 1817.

¹²⁶⁶ ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 115, RDA, N 147, No. 12b, 8. 2. 1793; No. 13, 18. 2. 1799.

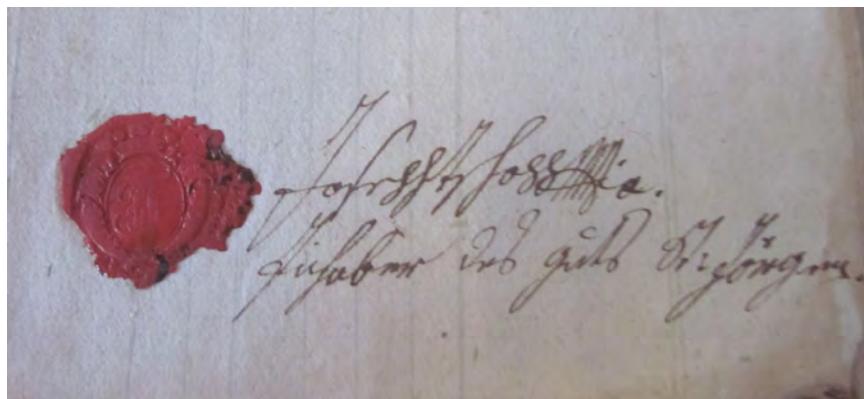
¹²⁶⁷ V poznejšem prepisu je ohranjen tudi nedatiran štiftni register posesti, ki je Podšentjurju ostala po odstopu petih podložnikov Mihaelu Müllerju leta 1781; njegova vsebina je enaka kot v štiftnem registru iz leta 1793 (prav tam, No. 12a, s. d.).

¹²⁶⁸ Polovična huba v Podlešovju je bila evidentirana konec leta 1793 na zahtevo knjigovodstva kranjskih deželnih stanov. Jožef Čop je v dopolnilni fasiji navedel, da je bila doslej pusta, brez hiše in v glavnem poraščena z grmovjem in pašno travo, tako da zanj ni bilo mogoče dobiti naseljence, zdaj pa jo je izročil v last Pečniku (prav tam, No. ad 14, 4. 12. 1793). Čop je podložnika naselil v Podlešovju sicer že leta 1786, a je trajalo dobro desetletje, preden je ta posest toliko kultiviral, da je dala pričakovani pridelek in je lahko začel plačevati dajatve (prav tam, No. 15, 1. 7. 1799).

¹²⁶⁹ Prav tam, No. 13, 18. 2. 1799.

1 1/3 denariča ter davek 44 goldinarjev, 26 krajcarjev in 3 2/3 denariča.¹²⁷⁰ Zemljiškemu gospodu je šlo v denarju precej manj: 30 goldinarjev, 23 krajcarjev in en denarič v činžu ter 3 goldinarje in 24 krajcarjev v drugih denarnih obveznostih. Mala pravda je prinašala tri svetojurijska jagnjeta in pol (*Schaff*), posebej pa še prav toliko jagnjet (*Lamb*), 12 kokoši, 5 kopunov, 150 jajc in 85 povesev prediva (*Haarzehling*). Tlako so samo nekdanji rakovniški podložniki deloma poravnali v denarju, kar je nanese 32 goldinarjev in 40 krajcarjev, v naravi pa je znašala devet tovrstnih, 72 dni odmerjene tlake (nekdanji rakovniški podložniki), dva dni vozne ali ročne tlake brez hrane in en dan s hrano ter pol dneva ročne tlake s hrano (prvotni podšentjurski podložniki). Poleg tega so k tlaki šteli tudi prejo prediva za hodnično platno (*Rupfen Gespunst*). Prvotni podšentjurski podložniki so bili dolžni napresti 46 funtov, nekdanji rakovniški pa skupaj 72. Vsi podložniki so svojo posest uživali kot zakupno, pri čemer je samo za nekdanje rakovniške izrecno povedano, da ob menjavah gospodarja plačujejo primščino in umrščino.¹²⁷¹ Ni znano, kaj se je medtem zgodilo z visoko tlako prvotnih podšentjurskih podložnikov, ki jo najdemo pol stoletja prej v terezijanskem katastru, zdaj pa naj bi se skrčila na vsega tri dni in pol (tedensko).

Pečat Jožefa
Čopa II. leta 1793
s prepletoma
inicialkama J in T v
pečatnem polju (ARS,
AS 174, Terezijanski
kataster za Kranjsko,
šk. 115, RDA, N 147,
No. ad 14, 4. 12. 1793).

Jožef Čop II. sam po sebi ni mogel biti slab gospodar, saj je ne nazadnje leta 1794 občutno povečal dvorec in se začel ukvarjati s krčmarstvom, toda vseskozi so ga pestili stari dolgovi očeta Janeza Jožefa, poleg tega pa mu tudi splošne gospodarske razmere niso bile naklonjene. Kot vsi zemljiški gospodje na Kranjskem je v času francoske zasedbe leta 1812 izgubil patrimonialno sodno oblast nad svojimi podložniki. Izguba je ostala trajna, saj Avstrija področja sodstva po restavraciji svoje oblasti ni vrnila v prejšnje stanje.¹²⁷² Podšentjurski podložniki so zdaj v sodnem pogledu spadali pod okrajno gosposko Turn pri Gabrovki, ki je postala tudi sedež davčnega okraja,¹²⁷³ podšentjurskemu graščaku pa je ostalo samo vodenje zemljiške knjige, ki se do danes ni ohranila.¹²⁷⁴

V turbulentnem času po koncu Ilirskih provinc je Podšentjur doživel še en udarec, ko je 2. marca

¹²⁷⁰ Prim. tudi: ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, Q1, 1. železnobarvni kvatern, fol. K 16); 3. modri kvatern, fol. L 23, 19. 7. 1799, 5. 8. 1799.

¹²⁷¹ ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 115, RDA, N 147, No. 13, 18. 2. 1799.

¹²⁷² Prim. Žontar, *Struktura uprave*, str. 229.

¹²⁷³ *Haupt-Ausweis*, fol. L.

¹²⁷⁴ O tem str. 39.

1814 za pljučnico preminila 44-letna graščakinja Jera Čop, rojena Stritih.¹²⁷⁵ 51-letni vdovec Jožef se je najpozneje takrat odločil prenesti lastništvo na sina Jožefa in mu poiskati dovolj petično nevesto, s katero si bo hišno gospodarstvo lahko opomoglo. Razgledal se je proti dolenjski strani in čez pol-drugo leto so 26. novembra 1815 na Mirni pisali izročilno in hkrati poročno pogodbo Jožefa Čopa III. s Terezijo Klemen, hčerko mirnskega trgovca. Kot bomo videli v nadaljevanju, si je Jožef st. do smrti pridržal gospodarjenje in se zavaroval za primer, če bi od tega odstopil.¹²⁷⁶ Toda sobivanje s sinom in nevesto ni trajalo niti pol leta. Pri župnijski cerkvi sv. Jurija v Št. Juriju se je namreč že 18. maja 1816 spet oglasil navček. Jožef Čop II., po mrliški matici star 52 let in še vedno graščak (*Guthsinhaber*), je podlegel pljučnici, tako kot dve leti pred njim žena Jera.¹²⁷⁷

S poročno pogodbo Jožefa Čopa III., hkrati izročilno pogodbo med njim in očetom, so jeseni 1815 uredili tudi dedovanjsko pravico njegovega edinega brata **Joahima**, ki je tisto leto dopolnil 18 let. Eden od členov pogodbe je novega gospodarja Podšentjurja obvezoval, da mora Joahimu, ko bo ta dosegel polnoletnost, izplačati 400 goldinarjev očetove in materine dediščine v kovancih in mu, dokler brat ostane pri hiši, v skupnem gospodarstvu rediti par volov.¹²⁷⁸

Joahim se po očetovi smrti naslednje leto ni več dolgo zadrževal v Podšentjurju. Njegova bližnja okolica se je podvzela in mu poiskala nevesto, ko mu je bilo komaj 19 let in pol. Primerno svojim gmotnim zmogljivostim je dobil za ženo malo starejšo kmečko hčerko. Tako se je kot prvi iz rodu graščakov Čopov priženil na navadno kmetijo. Kam je odšel za zeta, je razkril oklic v šentjurijski oklicni knjigi.¹²⁷⁹ Ko je 27. januarja 1817 v Čatežu pri Trebnjem stopil pred oltar, ga čateška poročna matica označuje kot 18-letnika, nevesto Marijo Štajgler pa kot 21-letnico iz Dolenje vasi 5, hčerko Andreja Štajglerja in Marije, rojene Šepanc. Oba mladoporočenca sta zaradi mladoletnosti potrebovala privolitev staršev oziroma varuha in sodne oblasti.¹²⁸⁰ Joahim se je priženil na celo hubo v Dolenji vasi št. 5, pozneje 4, v vasi, ki je bila tedaj še v celoti zgrajena iz lesa.¹²⁸¹ Od brata Jožefa je očitno hitro dobil 400 goldinarjev zagotovljene dediščine, saj terjatve ni dal vpisati v deželno desko kot hipoteke na podšentjursko posest.¹²⁸² Njegov zakon, v katerem so se rodili trije otroci,¹²⁸³ je bil kratkotrajen,

¹²⁷⁵ NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, M 1812–1830, pag. 4. – Mrliška knjiga daje Jeri dve leti premalo, le 42 let.

¹²⁷⁶ ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, Q8, 1. biserni kvatern, fol. N19–N20.

¹²⁷⁷ NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, M 1812–1830, pag. 11.

¹²⁷⁸ ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, Q8, 1. biserni kvatern, fol. N20.

¹²⁷⁹ Oklic, prebran 12., 19. in 26. januarja 1817, se je glasil: »Joahim Tshopp, lejdig, rajnziga Joshefa Tshoppa, laftnika Shentjurjke Grafhine inu njega shene rajnze Jere Strittihke sakonjski fyn, v domazhi fari vsame Miza Steigler, tudi lejdig, rajnziga Andreja Steiglerja Kmeta v Tshattejhki fari, inu njega shene Mize Shuppanke sakonjsko hzhy, je per Materi v Tshattesh.« (NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Razne knjige, šk. 5, oklicna knjiga 1814–1845, s. p.).

¹²⁸⁰ NŠAL, ŽA Čatež–Zaplaz, Maticne knjige, P 1813–1866, fol. 2. – Nevesta se je torej rodila okoli leta 1796, v času, iz katerega niso ohranjene ne krstne matice vikariata Čatež ne maticne župnije Gabrovka. Glede na navedbo starosti 28 let ob njeni drugi poroki sredi leta 1823 je prišla na svet leta 1795 (prav tam, fol. 8).

¹²⁸¹ ARS, AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 317, k. o. Čatež pri Trebnjem, mapni list IV (1825).

¹²⁸² Prim. ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, gl. knj. III, fol. 255 sl.

¹²⁸³ Prvorojenka Marija je bila krščena 5. decembra 1817, sledil ji je Jakob, ki so ga nesli h krstu 1. julija 1819 in mu pomotoma pripisali materin dekliški priimek Štajgler, 28. februarja 1821 pa je prejel krst Jožef. Ob rojstvu zadnjega otroka je bila hišna številka že 4 namesto 5. Vsem Čopovim otrokom so šli za krstne botre navadni kmečki ljudje. NŠAL, ŽA Čatež–Zaplaz, Maticne knjige, R 1812–1842, fol. 15, 22 in 28.

kajti 24-letni Joahim je že 28. februarja 1821, po štirih letih, umrl za angino.¹²⁸⁴ Kmalu sta preminila tudi dva njegova otroka,¹²⁸⁵ vdova pa se je po dveh letih in pol ponovno poročila.¹²⁸⁶

Z Joahimovim odhodom iz Podšentjurja v Dolenjo vas in od tam zelo kmalu naprej v večnost je v krajih pod Kumom še naprej ostajala ena sama družina Čop, tako kot že dve generaciji prej. Glava te družine je postal tretji podšentjurski graščak iz Čopovega rodu, mladi Jožef Čop III. (1794–1855), ki je prevzel dvorec s posestjo pri vsega 21 letih.

¹²⁸⁴ Prav tam, M 1812–1855, pag. 28. – Bolezen se je zdela obvladljiva, zato Joahim po navedbi v mrliški matici pred smrtjo ni prejel poslednjega maziljenja.

¹²⁸⁵ Dveletna Marija je umrla 26. aprila 1819 zaradi glist, devetletni Jakob pa 7. avgusta 1828 za krvavo grižo (prav tam, pag. 20 in 41).

¹²⁸⁶ Marija je drugič stopila pred oltar 13. julija 1823. Njen novi soprog Jurij Bedene je bil 30-letnik iz Čateža, Marija pa naj bi bila stara 28 let (prav tam, P 1813–1866, fol. 8). – V Dolenji vasi št. 4 je v franciscejskem katastru leta 1825 naveden kot gospodar Jurij Bedene (ARS, AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 317, k. o. Čatež pri Trebnjem, zapisnik stavbnih parcel, 18. 12. 1825).

JOŽEF ČOP III. (1794–1855) – OČE NOVIH VEJ ČOPOVE RODBINE

Jožef Čop III. je bil prvi in zadnji podšentjurski graščak, ki se je oženil s hčerko malega graščaka, ni pa zemljiška posest predstavljala glavne dejavnosti njegovega tasta, sicer trgovca. Nevesta Terezija Klemen je prišla v Podšentjur rosno mlada, potem ko je Jožefu umrla mati in so ostali pri hiši sami moški, oče Jožef Čop II. s sinovoma Jožefom III. in Joahimom.

Poroka Jožefa Čopa III. je dobro dokumentirana, saj imamo poleg vpisa v poročni matici še poročno pogodbo, vpisano v deželno desko, in slovenski zapis oklica v najstarejši ohranjeni šentjurijski oklicni knjigi.¹²⁸⁷ Kratko oklicno besedilo je tem bolj dragoceno, ker kot prvo priča, kako so graščake Čope in njihov dvorec naslavljali v slovenščini. Mladoporočenca sta bila oklicana trikrat, 12., 19. in 26. novembra 1815, oklic pa se glasi takole:

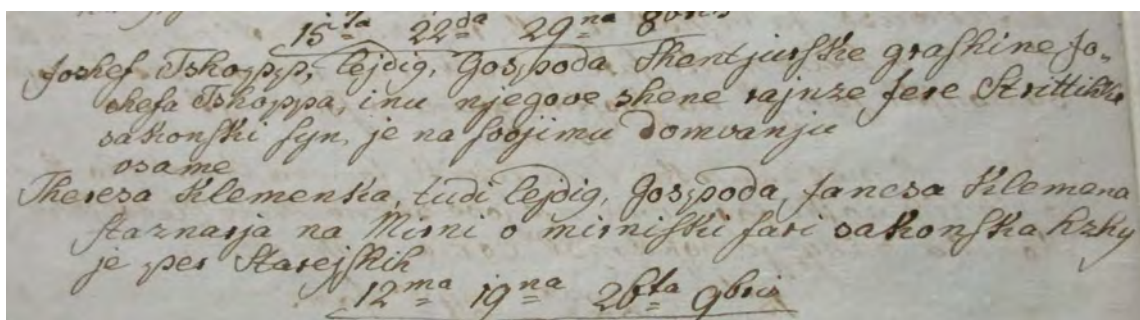
Josef Tshopp, lejdig, Gospoda Shentjurske grafbine Josefa Tshoppa, inu njegove shene rajnze Jere Strittihke sakonski syn, je na svojemu domvanju[,] usame Theresa Klemenka, tudi lejdig, Gospoda Janesa Klemena staznarja na Mirni v mirniški fari sakonska hzby[,] je per Starejshib[.]

Nevesta je bila torej hči trgovca, »štacnarja« na Mirni, kjer sta Jožef in Terezija 26. novembra 1815 tudi stopila pred oltar. Suhoparni podatki mirnske poročne matice povedo o zakoncih le najosnovnejše. Kot domovanje je navedena Mirna brez hišne številke, Jožef Čop je vpisan kot gospod in lastnik posesti Podšentjur (*Proprieter Bonelli S: Georgii Parochiae S: Georgii*), star 21 let, o nevesti pa izvemo samo, da ji je bilo ime Terezija Klemen in da je štela 16 let. Poročni priči sta bila okrajni sodnik Franc Karel Ulepič, v katerem prepoznamo poznejšega lastnika, tedaj sina lastnika imenja Vrh pri Mokronogu, in Anton Urbančič, zakupnik gospodstva Svibno.¹²⁸⁸

Obe priči sta se podpisali tudi pod poročno pogodbo, sklenjeno istega dne na Mirni, ki je bila hkrati izročilna pogodba za posest Podšentjur in kot takšna prepisana v kranjsko deželno desko. Poleg prič sta bila pri njenem sklepanju navzoča oba očeta, gospoda Jožef Čop in Janez Klemen, ki je naveden kot trgovec (*Handelsmann*) na Mirni, zakonca pa sta se tako kot ostali štirje podpisala sama. Nevestin oče se je obvezal, da bo hčerki takoj po poroki izplačal doto 500 goldinarjev v kovancih. Ženin je s privolitvijo svojega očeta obljubil prispevati prav toliko zaženila, pri čemer bi po smrti enega od zakoncev pripadla celotna vsota drugemu v prosto razpolaganje. Nadalje je Jožef Čop st. izročil sinu Jožefu ml. v last dvorec Podšentjur z vsemi pritiklinami in s podložniško posestjo 14 hub in tri četrtine. Sam je svoje celotno premoženje ocenil na 3250 goldinarjev in si do smrti pridržal pravico do vodenja hišnega gospodarstva. Če bi od tega odstopil in ostal pri hiši, bi mu moral sin zagotoviti stanu primerno vzdrževanje in mu izplačati 50 goldinarjev, če pa bi se odselil in znova poročil, bi mu pripadla odpravnina 300 goldinarjev v kovancih. V poročno in izročilno pogodbo so vključili tudi celotni dolg podšentjurske posesti, ki je znašal kar dve tretjini njene ocenjene vrednosti. Šlo je za 2000 goldinarjev in približno 200 goldinarjev obresti Janezu Klembasu, ki je bil, kot smo videli, naslednik tistega Pavlinčiča, pri katerem sta se leta 1794 zadolžila Jožef in Jera Čop. Zato pa je imel novi gospodar pravico izterjati zase neplačane zaostanke od podšentjurskih podložnikov in iz zapuščinske mase

¹²⁸⁷ NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Razne knjige, šk. 5, oklicna knjiga 1814–1845, pag. 3.

¹²⁸⁸ NŠAL, ŽA Mirna, Matične knjige, P 1812–1815, fol. 1. – O Ulepiču: Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 539. – O Urbančiču kot zakupniku Svibnega: ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, Q21, 6. modri kvatern–I. del, fol. G 15 – G 17, 14. 12. 1817.

Oklic Jožefa Čopa III. in Terezije Klemen v šentjurjski slovenski oklicni knjigi novembra 1815 (NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Razne knjige, šk. 5, oklicna knjiga 1814–1845, pag. 3).

Aleksandra Mazovca (*von Alex Maßevizischen Masse*). Kot smo že omenili, je moral bratu Joahimu Čopu ob doseženi polnoletnosti izplačati 400 goldinarjev dediščine po obeh starših in mu do poroke rediti par volov. Medsebojno dedovanjsko razmerje mladoporočencev Jožefa in Terezije so uredili tako, da bi, če bi eden od njiju umrl in ne bi zapustila otrok, drugi dedoval celotno zakončovo premoženje razen 200 goldinarjev, ki si jih ta pridrži v prosto razpolaganje. Če bi ženin umrl pred nevesto in bi imela otroke, bi nevesti poleg dote in zaženila pripadla četrtna njegovega imetja, druge tri četrtnine pa otrokom. V primeru ženine smrti bi Jožef poleg zaženila prav tako dobil četrtno Terezijinega imetja. Zadnje dejanje pred dokončnim prevzemom Podšentjurja je predstavljala odobritev prepisa posesti, ki ga je mestna in deželna pravda v Ljubljani naložila uradu deželne deske 2. avgusta 1816.¹²⁸⁹

Preden se bomo ustavili pri gospodarskih razmerah v času gospodarjenja Jožefa Čopa III. in pri njegovi družini, se pomudimo pri vprašanju, kdo in od kod je bila njegova žena **Terezija Klemen**. Čeprav imamo o njuni poroki dovolj virov, je dolgo ostajalo neodgovorjeno, kje se je Terezija rodila in od kod sta izviral njena starša Janez in Marija, rojena Kanc.¹²⁹⁰ Na Mirni zasledimo Klemenovo družino namreč šele v letu Terezijine poroke (1815) in nato tja do srede dvajsetih let, ko se je zakonca Klemen tam rodilo pet otrok (1817–1824). Po statusu animarum župnije Št. Jurij pod Kumom je bila Terezija rojena 7. oktobra 1799, vendar ob datumu žal ni kraja rojstva.¹²⁹¹ Vedenje, da je njen oče Janez Klemen leta 1807 kupil pristavo dvorca Šuta v Gorenji vasi pri Šmarjeti in postal mali zemljiški gospod,¹²⁹² je vodilo v šmarješko župnijo, kjer se je pred preselitvijo na Mirno rodilo pet Klemenovih otrok (1808–1814),¹²⁹³ ugotavljanje usode družine v letih pred tem pa se je krčevito upiralo spoznavnim možnostim. Slednjič se je obrestovala domneva, da sta Janez in Marija Klemen morda že kdaj prej živela v Novem mestu, kjer se veliko pozneje, leta 1829, omenjata kot patentirana kramarja.¹²⁹⁴ Izkazalo se je, da sta bili tam v letih 1798 in 1800 krščeni dve njuni hčerki, obe z imenom Marija,¹²⁹⁵ vendar ne tudi Terezija, poznejša podšentjurska graščakinja, ki naj bi se rodila med njima. Do razrešitve vprašanja, kje

¹²⁸⁹ ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, Q8, 1. biserni kvatern, fol. N19–N20.

¹²⁹⁰ Prim. Golec, Iz življenja malih graščakov Čopov, str. 192.

¹²⁹¹ NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Statusi animarum, šk. 1, status animarum 1840, fol. 1.

¹²⁹² Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 495–496.

¹²⁹³ NŠAL, ŽA Šmarjeta, Matične knjige, R 1787–1812, pag. 33–34, 35–36; R 1812–1821, pag. 2 in 11.

¹²⁹⁴ Kot patentirana kramarja v Novem mestu sta zakonca navedena ob zapoznelem vpisu njune posesti Šuta v deželno desko (ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, Q21, 6. modri kvatern–1. del, fol. I 17, 12. 6. 1829).

¹²⁹⁵ KANM, šk. 67, Matične knjige, R 1770–1827, pag. 608–609 in 627–628.

je Terezija prišla na svet in od kod sta izvirala njena starša, je nazadnje privedlo golo naključje. Leta 1799, le pet tednov pred Terezijinim rojstvom, se je namreč mati Marija Klemen znašla med kramarji in drugimi prodajalci, ki so jih na sejmu v Novem mestu okradli nepridipravi. Njej so odtujili le eno naglavno ruto, iz sodnega spisa pa izvemo ključni podatek, da je bila oškodovanka Marija Klemen žena ljubljanskega kramarja Janeza Klemena. Za povrh se je pod zaslisanje edina znala sama podpisati.¹²⁹⁶

Sledenje tej vroči sledi je vodilo v Ljubljano, kjer ni bila rojena le Terezija, ampak sta si njena starša tam obljubila tudi zakonsko zvestobo, saj sta bila oba Ljubljancana. Janez Klemen in Marija Kanc sta se poročila 29. septembra 1797 v predmestni župnijski cerkvi sv. Petra v Ljubljani. Podatki v poročni matici so nadvse skromni: bivališče Predmestje (*Vorstadt*) št. 50, poročni priči dva kmečka človeka, ženinova starost 26 let, nevestina 20, oba samska.¹²⁹⁷ Nekaj več podatkov izvemo iz oklicne knjige, po kateri je bil Janez sin Franca Klemena iz Predmestja št. 50 (danes Trubarjeva cesta 69), Marija, imenovana Mica, pa hči Matevža Kanca iz Predmestja št. 104 (zdaj Trubarjeva cesta 13).¹²⁹⁸ Oba mladoporočenca sta torej izhajala iz ljubljanskega predmestnega okolja, očeta obeh PA sta premogla lastno hišo na današnji Trubarjevi cesti.¹²⁹⁹ Janez se je rodil 27. decembra 1771 na št. 50 kot prvorojenec zidarja Franca Klemena in njegove žene Elizabete Premar.¹³⁰⁰ Njegov oče Franc, sin Luke Klemena, bivajoč v Mali vasi pri Ježici v šempetrski župniji, se je leto poprej poročil z zidarjevo hčerko Elizabeto Premar, ki se je rodila že v Ljubljani,¹³⁰¹ in se preselil na njen dom, kjer je bilo odslej domovanje dveh generacij Klemenov.¹³⁰²

Janezova žena Marija Kanc je morala biti rojena nekje zunaj Ljubljane, in sicer leta 1777, če upoštevamo navedbo njene starosti ob poroki.¹³⁰³ Potemtakem bi lahko prišla na svet še kot predzakonski otrok.¹³⁰⁴ Njena starša sta se namreč poročila 12. januarja 1778 pri Sv. Petru. Oče Matevž je bil krojač in mežnar v stolni cerkvi sv. Nikolaja, sin pokojnega kovača Gregorja Kanca, mati Uršula pa hči

¹²⁹⁶ ZAL, NME 5, Mestna občina Novo mesto, šk. 6 (Spisi 1799), št. 480, 28. 8. 1799, Angabe; 5. 10. 1799). – Ob tej priložnosti je nastala sodna prisega oškodovancev, ki je najstarejši znani izvirnik slovenske prisega iz sodne prakse mestnih sodišč. Njen obseg in vsebina sta sicer zelo skromna: strojarja Marko Gačnik in Matija Zadeu, kramar Luka Pajk in (kramarica) Marija Klemen so pred sodiščem prepoznali stvari, ki so jim bile ukradene na »šentjernejskem« letnem sejmu 27. avgusta 1799. ZAL, NME 5, Mestna občina Novo mesto, šk. 6 (Spisi 1799), št. 480, s. d., Eid. O prisegi gl. Golec, Mestna prisěžna besedila, s. p., NME-1-5, razdelek 7.

¹²⁹⁷ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Peter, Matične knjige, P 1784–1812, fol. 40v.

¹²⁹⁸ Prav tam, fasc. 17, Oklicne knjige, oklicna knjiga 1797–1809, s. p., 9. II. 1799.

¹²⁹⁹ Zidar Franc Klemen je izpričan kot lastnik hiše Predmestje št. 50 od leta 1782 do 1802, ki je spadala pod ljubljansko škofijsko gospostvo in ostala v rokah njegove rodbine do dvajsetih let 19. stoletja; med letoma 1802 in 1822 je bil lastnik Janez Klemen (Fabjančič, *Knjiga ljubljanskih hiš. IV. del, Šentpetersko predmestje*, s. p., Sv. Petra c. 69; prim. Suhadolnik, Budna Kodrič, *Šentpetersko predmestje*, str. 250). Matevž Kanc je prišel do lastne hiše med letoma 1789 in 1792, nato pa mu je kot lastnik sledil sin Matija, kramar (prav tam, s. p., Sv. Petra c. 13; prim. Suhadolnik, Budna Kodrič, *Šentpetersko predmestje*, str. 196).

¹³⁰⁰ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Peter, Matične knjige, R 1771–1775, s. p., 27. 12. 1771.

¹³⁰¹ Prav tam, P 1763–1770, pag. 214. – Franc Klemen se je rodil 3. decembra 1744 v zaselku Sava v soselki sv. Jurija na Ježici staršema Luki in Mini (prav tam, R 1739–1746, pag. 305). Tri leta mlajša Elizabeta Premar je prišla na svet 27. oktobra 1747 v ljubljanskem predmestju kot hči Matije in Marjete Premar (prav tam, R 1746–1753, s. p.).

¹³⁰² Kajžar Matija Premar (Primar) je izpričan kot lastnik med letoma 1743 in 1757, nato mu je sledil Franc Klemen in temu leta 1802 Janez Klemen (Fabjančič, *Knjiga ljubljanskih hiš. IV. del, Šentpetersko predmestje*, s. p., Sv. Petra c. 69).

¹³⁰³ Ob smrti 1. maja 1832 v Gorenji vasi pri Šmarjeti ji mrliška matica daje 54 let, kar pomeni, da se je rodila leta 1777 ali 1778 (NŠAL, ŽA Šmarjeta, Matične knjige, M 1821–1879, fol. 43).

¹³⁰⁴ V krstnih maticah tedaj dveh ljubljanskih župnij ni najti ne krsta Marije Kanc ne Marije Glovc ali Marije Avguštin, kot bi se pisala, če bi se rodila pred poroko staršev (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1771–1791; ŽA Ljubljana–Sv. Peter, Matične knjige, Ind R 1746–1784). Dekliški priimek matere Uršule je bil po poročni matici Glovc (prav tam, P 1771–1786, pag. 160), pri krstih Marijinih sorojencev pa jo najdemo s priimkom Avguštin (prav tam, R 1775–1781, pag. 236; R 1784–1792, s. p., 22. 9. 1789).

Ljubljansko Šempetrsko predmestje na franciscejski katastrski mapi leta 1825; Klemenova hiša s parcelno št. 51 je predzadnja v sklenjeni pozidavi (ARS, AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, L 193, k. o. Ljubljana–predmestje Sv. Petra, mapni list III).

Rojstne hiše Terezije Klemen na Trubarjevi 69 v Ljubljani že dolgo ni več (foto: B. Golec, marec 2020).

pokojnega zidarja Jurija Glovca in v službi v predmestju.¹³⁰⁵ Ko je imela Marija kakšnih petnajst let in je oče Matevž že bil lastnik hiše št. 104 (nedaleč od današnjega Prešernovega trga), je ljubljanski magistrat leta 1793 uslišal njegoovo prošnjo in mu podelil meščanske pravice.¹³⁰⁶ V evidencah novospregjetih meščanov nasprotno pogrešamo ime njenega poznejšega tasta Franca Klemena.¹³⁰⁷

Starša Terezije Klemen, poročene Čop, sta bila torej Ljubljancana, vendar nista izvirala iz pravega mestnega in meščanskega okolja, ampak iz družin predmestnih obrtnikov, oče iz zidarske, mati pa iz krojaške družine. Sama sta se ukvarjala z drobno trgovino, čeprav sta pozneje gospodarila in živela na posesti, ki je bila vpisana v deželno desko in jima je formalno zagotavljala status zemljiških

¹³⁰⁵ Prav tam, P 1771–1786, pag. 160.

¹³⁰⁶ ZAL, LJU 489, Mesto Ljubljana, splošna mestna registratura, Reg. I., fasc. 96, Sprejemi novih meščanov, 57/448. Prim. Imenik Mestjanov, s. p.

¹³⁰⁷ [Gratzy], Laibachs Bürgerschaft; Imenik Mestjanov, s. p.

gospodov. Takoj po poroki sta se za krajši čas preselila v Novo mesto, kjer je 28. avgusta 1798 v hiši št. 50 prišla na svet njuna prvorojenka z imenom Marija, ki sta ji šla za krstna botra stanovska kolega njenih staršev. Zanimivo je, da sta Klemen isto hišo tri desetletja pozneje kupila.¹³⁰⁸ Iz Novega mesta sta se zelo hitro vrnila v Ljubljano in se nastanila v hiši Janezovega očeta Franca Predmestje št. 50. Tu se je 7. oktobra 1799 rodila Terezija, ki sta ji pri krstu istega dne botrovala trgovec Primož Fortuna in meščanka Elizabeta Mihelič.¹³⁰⁹ Naslednjo pomlad je na istem naslovu umrla poldrugo leto stara Marija,¹³¹⁰ še istega leta pa se je mlada družina preselila v Trebnje, kjer je že živela, ko je bila 3. decembra 1800 v Novem mestu krščena in po spletu okoliščin očitno tam tudi rojena druga hči Marija.¹³¹¹

Terezija Klemen je tako najzgodnejša leta preživela v Trebnjem, kjer so se Janezu in Mariji Klemen, rojeni Kanc, rodili štirje otroci, Franc (1802), Janez (1804), umrl po dveh letih, Ivana (1805) in Ana (1806). Družina je ob njihovih rojstvih izpričana na treh različnih hišnih številkah, za krstna botra pa sta zakonca vsakič naprosila isti kmečki par.¹³¹² Ambicioznemu Janezu Klemenu je šla trgovina po vsem sodeč dobro od rok, zato je kanil zapustiti vaško Trebnje in se kot rojen Ljubljčan ustaliti v mestnem okolju. Leta 1805 je kot kramar iz Trebnjega za 2500 goldinarjev kupil večjo hišo v Novem mestu št. 266, na Glavnem trgu v neposredni bližini novomeškega magistrata. Imel je tudi pravico za trgovino in skladišče v hiši ter bil še istega leta sprejet med meščane. Kljub temu je še naprej ostal kramar v Trebnjem, hiša v Novem mestu, zelo potrebna prenove, pa je samevala. Naslednjega leta 1806 jo je skupaj s pravico trgovanja ugodno prodal,¹³¹³ saj je imel očitno že tedaj drugačne načrte, in sicer postati zemljiški gospod.

Zakonca Klemen sta nato leta 1807 kupila imenje Šuta v Gorenji vasi pri Šmarjeti, ki sta mu pripadali vsega dve podložni hubi in ena tretjina. Hkrati z nakupom imenja sta pridobila še dve bližnji hubi, podložni gospostvoma Zbure in Klevevž, in nekaj zemljišč, kupnina pa je znašala precej več od sočasne vrednosti Podšentjurja, in sicer 8500 goldinarjev.¹³¹⁴ Pri imenju Šuta, kot so ga vodili v deželni deski, je šlo dejansko za pristavo, ki se je medtem osamosvojila od istoimenskega dvorca v sosednji vasi Strelac.¹³¹⁵

¹³⁰⁸ KANM, šk. 67, Matične knjige, R 1770–1827, pag. 608–609. – Hiša št. 50 je stala v Stranski, tedaj že Ljubljanski ulici, in bila v lasti nogavičarja Gegla. Okoli leta 1800 so stanovanje v hiši oddajali dvema plemkinjama. Isto hišo sta leta 1827 iz Geglove zapuščine na dražbi kupila Janez in Marija Klemen, njun sin Janez Nepomuk pa jo je nato leta 1842 prodal (Matijevič, *Novomeške hiše*, str. 207).

¹³⁰⁹ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Peter, Matične knjige, R 1798–1807, fol. 28.

¹³¹⁰ Marija Klemen je preminila 25. aprila 1800 za astmo (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Peter, Matične knjige, M 1779–1812, pag. 253).

¹³¹¹ KANM, šk. 67, Matične knjige, R 1770–1827, pag. 627–628. – Otrok je bil torej krščen istega dne kot France Prešeren. Njegova krsta botra sta bila novomeška meščana Jožef in Marjeta Ambrožič, kot domovanje pa je navedeno Trebnje št. 27.

¹³¹² Franc se je rodil 25. novembra 1802 na št. 27, Janez 23. januarja 1804 na št. 20, Ivana 30. marca 1805 prav tako na št. 20 in Ana 24. junija 1806 na št. 23, kjer je malo prej, 9. maja istega leta, umrl dvetletni Janez (NŠAL, ŽA Trebnje, Matične knjige, R 1789–1808, fol. 9 in 10; M 1788–1811, s. p., Dorf Treffen, 9. 5. 1806). Pri starših ni naveden njun trgovski poklic. Razkrila bi ga lahko rubrika botri, vendar zakonca Klemen nista nikomur botrovala.

¹³¹³ Matijevič, *Novomeške hiše*, str. 321. – Ohranjen je tudi zapisnik o Klemenovem sprejemu med meščane 23. oktobra 1805; novosprejetim meščanom je bila prisega prebrana v »deželnem jeziku« (in *der Landessprache*) (ZAL, NME 5, Mestna občina Novo mesto, šk. 12 (Spisi 1805), št. 376).

¹³¹⁴ ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, Q21, 6. modri kvatern–1. del, fol. I 17–I 18, 9. 3. 1807; gl. knj. VIII, fol. 222. Prim. Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 495–496.

¹³¹⁵ Ločenost pristave od dvorca jasno spričuje franciscejski kataster leta 1826. Klemenova pristava v Gorenji vasi je obsegala približno 9 oralov in pol zemlje, od tega okoli polovico njiv, od stavb pa veliko zidano hišo št. 28 in tri gospodarska poslopja (ARS, AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 59, k. o. Gorenja vas pri Mokronogu, zapisnika stavbnih in zemljiških parcel, 16. 3. 1826; mapni list II (1825)). Novejša kastelološka literatura lastnikom imenja Šuta, vpisanim v

Pristava dvorca
Šuta, t. i. Graščina,
v Gorenji vasi pri
Šmarjeti tik pred
porušenjem leta 1987
(foto: Zlatka Poglajen,
last družine Amalije
Suhadolnik).

Na šutenski pristavi v Gorenji vasi št. 33 se je nato rodilo še pet Klemenovih otrok: Ivana Nepomucena (1808), ki je umrla pri petih letih, Jožefa Frančiška (1810), Jera Ana (1812), Janez Nepomuk (1813) in Joahim Alojzij (1814). Vpisi v krstno matico dajejo zakoncema Klemen vseskozi gosposki naziv, občutna razlika pa je tudi v strukturi botrov, če jih primerjamo z botri njunih otrok, rojenih v Trebnjem. Klemenovim novorojencem so namreč zdaj botrovali ljudje iz vrst neplemiških graščakov in uradnikov, gospoščinskih upraviteljev, zakupnikov in uradnikov, zadnjemu pa baron Schweiger pl. Lerchenfeld.¹³¹⁶ Leta 1814 ali 1815 se je družina preselila na Mirno, kjer je prvič izpričana ob krstu otroka 10. septembra 1815,¹³¹⁷ le malo pred poroko hčerke Terezije z Jožefom Čopom, pri kateri je Janez Klemen spet imenovan trgovec (»štacnar«). Ni gotovo, ali je med bivanjem v Gorenji vasi trgovanje opustil in se začasno posvetil samo kmetovanju. Obenem je med letoma 1812 in 1814, v času francoske uprave in avstrijske restavracije oblasti, opravljal tudi funkcijo šmarješkega župana (maira).¹³¹⁸

Na Mirni sta zakonca živela kakšno desetletje in tu se jima je družina povečala še za pet otrok. Janezu Zlatoustu (1815) so sledili Mihael (1816), ki se je pri šestih letih smrtno ponesrečil, Julijana (1818), Ivana Nepomucena (1821) in Alojzija Ana (1824). Gosposki predikat staršev je zdaj iz matičnih knjig izginil, za botre pa sta Klemena naprošala razne uradnike, zakupnike in zemljiške gospode s soprogami.¹³¹⁹ Janez Klemen je na Mirni spet izpričan kot trgovec oziroma kramar.¹³²⁰

Starša Terezije Čop, rojene Klemen, sta tako spravila na svet nič manj kot sedemnajst otrok,

---

deželno desko, zmotno pripisuje tudi nekdanji dvorec v Strelacu (Stopar, *Grajske stavbe. II. Dolenjska. Prva knjiga*, str. 297; Jakič, *Vsi slovenski gradovi*, str. 340), čeprav domoznanska literatura jasno razlikuje med njima (*Krajevni leksikon Dravske banovine*, str. 484; *Krajevni leksikon Slovenije. II. knjiga*, str. 493 in 534). Stanovanjska stavba v Gorenji vasi, imenovana graščina, je bila porušena leta 1987 (informatorki Amalija Suhadolnik (1933) in Ida Zalokar (1954), *Gorenja vas pri Šmarjeti*, 27. 3. 2018 in 1. 7. 2020).

¹³¹⁶ Ivana Nepomucena se je rodila 17. maja 1808, Jožefa Frančiška 20. oktobra 1810, Jera Ana 16. marca 1812, drugi Janez Nepomuk 7. maja 1813 in Joahim Alojzij 7. julija 1814 (NŠAL, ŽA Šmarjeta, Matične knjige, R 1787–1812, pag. 33–34, 35–36; R 1812–1821, pag. 2 in 11). Za petinpolletno Ivano Nepomuceno so bili 2. januarja 1814 usodni krči (prav tam, M 1785–1821, fol. 16). Hišno številko 33 so ob preštevilčenju hiš še pred nastankom franciscejskega katastra zamenjali z 28.

¹³¹⁷ NŠAL, ŽA Mirna, Matične knjige, R 1812–1827, fol. 2.

¹³¹⁸ Prav tam, fol. 1, 2, 6, 8, 10 in 11.

¹³¹⁹ Janez Zlatoust je bil rojen 10. septembra 1815, Mihael 29. septembra 1816, Julijana 29. januarja 1818, Ivana Nepomucena 13. aprila 1821 in Alojzija Ana 2. aprila 1824 (NŠAL, ŽA Mirna, Matične knjige, R 1812–1827, fol. 2, 3, 5 in 6). Pri prvem otroku je Klemenovo domovanje navedeno kot Mirna št. 36, nato pa št. 27. Šestletni Mihael Klemen je umrl 17. oktobra 1822 za posledicami opeklin, ki mu jih je povzročila vrela voda (prav tam, M 1812–1827, fol. 5).

¹³²⁰ Ko je šel leta 1815 za krstnega botra, je zapisan kot kramar (prav tam, R 1812–1827, fol. 67), ob poroki hčerke Julijane leta 1836 pa ga poročna matica imenuje gospod in trgovec (prav tam, P 1816–1867, fol. 3).

od katerih jih je štirinajst preživelo. Tri leta po rojstvu zadnje hčerke ju leta 1827 ponovno, tokrat že tretjič, srečamo v Novem mestu, kjer sta kupila večjo hišo na Ljubljanski ulici.¹³²¹ Družina se je tu spet zadrževala le krajši čas, vsaj do leta 1829, ko sta Janez in Marija v deželni deski ob prepisu posesti Šuta imenovana patentirana kramarja v Novem mestu.¹³²² Nazadnje sta se Klemen ustalila na svoji šutenski pristavi v Gorenji vasi pri Šmarjeti št. 28, ki sta jo medtem oddajala v zakup.¹³²³ Marija je tu umrla 1. maja 1832 za kapjo, Janez pa 20. marca 1840 za jetiko.¹³²⁴

Imenje Šuta z vsemi drugimi zemljišči in hišo v Novem mestu je od očeta leta 1836 prevzel 23-letni sin Janez Nepomuk, ki je tedaj postal upravitelj Auerspergovega gospodstva Mokrice.¹³²⁵ Po vrnitvi v Gorenjo vas se je leta 1843 v Višnji Gori oženil z Matildo Šparovec iz tamkajšnje meščanske rodbine¹³²⁶ in z mlado družino nekaj časa živel na svoji posesti.¹³²⁷ Zatem je upravljal drugo Auerspergovo gospodstvo Turjak¹³²⁸ ter umrl leta 1855 pri 42-ih v Ljubljani kot predstojnik pisarne,¹³²⁹ sicer še vedno tudi lastnik imenja Šuta.¹³³⁰ Usode drugih Klemenovih otrok poznamo le deloma. Ob prepisu šutenskega imenja na Janeza Nepomuka leta 1850 je od bratov poleg njega očitno živel samo Franc, ki je bil tedaj še doma in se je nato preselil na podedovano kmetijo v bližnji Radovlji. Brat Alojz se tedaj omenja kot že pokojni, prav tako Terezija, poročena Čop, in Ana, omožena z Joahimom Skolo, nekdanjim protokolnikom okrožnega urada v Beljaku, sicer Novomeščanom. Druge sestre – živele jih je še pet – so se nasprotno pomožile z okoliškimi kmeti in vaškimi obrtniki.¹³³¹ Marija je leta 1818 vzela za moža kmeta Janeza Gregorčiča z Mirne,¹³³² Jožefa leta 1831 celozemljakovega sina Jožefa Zajca iz Drage pri Beli Cerkvi, Julijana leta 1836 mlinarja Janeza Klančarja iz Strmice pri Šmarjeti, Ivana leta 1844 kovača

¹³²¹ Matijevec, *Novomeške hiše*, str. 207. Gl. tudi op. 1308.

¹³²² ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, Q21, 6. modri kvatern–1. del, fol. I 17, 12. 6. 1829.

¹³²³ Po statusu animarum župnije Šmarjeta je leta 1829 živel v Gorenji vasi št. 28 zakupnik (*Pächter*) Vincenc Globočnik (NŠAL, ŽA Šmarjeta, Statusi animarum, šk. 1, št. 1, status animarum 1829, fol. 48).

¹³²⁴ NŠAL, ŽA Šmarjeta, Matične knjige, M 1821–1879, fol. 43 in 73.

¹³²⁵ ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, listine IB XI, fol. 401–402, 10. 7. 1836. – O izročitvi hiše in Janezovi službi upravitelja: Matijevec, *Novomeške hiše*, str. 207.

¹³²⁶ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, P 1833–1857, fol. 31.

¹³²⁷ NŠAL, ŽA Šmarjeta, Statusi animarum, šk. 1, št. 2, status animarum 1830 [dejansko 1844–1853], fol. 73.

¹³²⁸ Kot upravitelj Turjaka (»oskerbnik turjaške grešine«) se je ovekovečil na nagrobniku leta 1849 umrle šestletne hčerke Emilije, ki ima slovenski napis (Golec, *Slovenica Auerspergiana*, str. 1042). Na Turjaku je bil še naslednje leto, ko je zaprosil za prepis šutenske posesti v deželni deski (ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, listine IB XI, fol. 401, II. 3. 1850).

¹³²⁹ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Peter, Matične knjige, M 1854–1870, fol. 15.

¹³³⁰ Šutensko imenje je podedovala vdova, ga prodala in nato ponovno pridobila (ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, gl. knj. VIII, fol. 222; prim. Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 496).

¹³³¹ Svoje sorojence navaja Janez Nepomuk v prošnji za prepis posesti, v kateri naproša sodišče, naj jih o zadevi obvesti (ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, listine IB XI, fol. 400–401, II. 3. 1850). Franca omenja kot živečega na Šuti. V skladu z očetovo izročilno pogodbo iz leta 1836 je moral Janez Nepomuk izročiti Francu lastniško hubo v Radovlji in 400 goldinarjev, Franc pa njemu odstopiti hišo, ki je bila za Franca kupljena v Šmarjeti (prav tam, fol. 401–402, 10. 7. 1836). Po statusu animarum se je Franc pozneje preselil v Radovljo št. 15 (NŠAL, ŽA Šmarjeta, Statusi animarum, šk. 1, št. 2, status animarum 1830 [dejansko 1844–1853], fol. 73). Joahim Skola v Beljaku in Jožef Čop v Št. Juriju sta v prošnji Janeza Nepomuka Klemen navedena kot vdovca po Ani oziroma Tereziji Klemen in zakonita zastopnika svojih otrok. Skola, rojen 8. marca 1796 očetu, ki se je priselil z Moravskega, je izviral iz novomeške krojaške meščanske družine (KANM, šk. 67, Matične knjige, R 1770–1827, fol. 49; Matijevec, *Novomeške hiše*, str. 300). Živeče sestre Klemen so v prošnji navedene samo z novimi priimki in kraji bivanja. Brat Joahim Alojz je še živel leta 1832, ko je dedoval po materi (ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, listine IB XI, fol. 401, 13. 6. 1832).

¹³³² NŠAL, ŽA Mirna, Matične knjige, P 1816–1867, fol. 3. – Leta 1850 je v prej omenjeni bratovi prošnji navedena kot poročena Gregorčič na Mirni.

Alojza Avsenika z Mirne,¹³³³ Alojzija pa je leta 1848 postala žena usnarja Jožefa Jeršiča v Škocjanu.¹³³⁴ Življenjske poti ostalih štirih otrok, ki niso pomrli v otroštvu, so se končale neznano kdaj in neznano kje, bržkone vse pred letom 1850. Svojemu stanu primerno so se torej poročili trije Klemen: Janez Nepomuk, dedič imenja Šuta in uradnik, Ana, ki je postala žena uradnika, in najstarejša Terezija, ki se je omožila prva in je šla za nevesto v napol gosposko hišo k malemu podšentjurskemu graščaku.

Gospodarsko stanje Podšentjurja leta 1815 ob poroki novega gospodarja Jožefa Čopa III. in Terezije Klemen nikakor ni bilo trdno. Kot smo videli, je Terezija prinesla k hiši znatno doto, ki jo je Podšentjur močno potreboval, saj je bilo na Čopovi posesti kar za dve tretjini njene vrednosti dolga. Da bi ga poravnala, sta morala zakonca Jožef Čop III. in Terezija nujno nekaj ukreniti. Več kot 2000 goldinarjev, kolikor sta imela podedovanega dolga Janezu Klembasu, je bilo mogoče dobiti le iz prodaje posesti oziroma iz te izvirajočih pravic. Odločila sta se za priljubljeno prakso tistega časa, za prodajo urbarialnih obveznosti svojih podložnikov. Podšentjurski podložniki bi svoja nova gospodarja z odkupom dajatev lahko končno spravili na zeleno vejo. Od tlake so se, kot je že znano, odkupili še v času prejšnjega gospodarja Jožefa Čopa II., tako da sta jima Jožef in Terezija lahko prodala le svojo pravico do podložniških dajatev.

Pogodba med njima in enajstimi podšentjurskimi podložniki je bila sklenjena 14. decembra 1817, njen predmet so predstavljale urbarialne dajatve, kupnina pa je znašala 854 goldinarjev. Imena podložnikov, ki so se odločili za odkup, so bila naslednja: Franc Jesenšek, Matija Pečnik, Jakob Odlazek, Martin Celestina, Jakob Cilenšek, Sebastjan Medvešek, Miha Berlogar, Urban Višnikar, Janez Pečnik, Franc Pečnik in Jožef Kovač. Besedilo pogodbe med drugim razkriva pomemben podatek, da so podložniki že od pokojnega Jožefa Čopa II. za 1900 goldinarjev odkupili obveznost tlake in da njegovi nasledniki nimajo pravice od njih terjati več nikakršnih delovnih obveznosti. Kdaj je bila ta pogodba sklenjena, žal ni izpričano, najpozneje spomladi 1816, ko je prejšnji gospodar Podšentjurja umrl, bolj verjetno pa pred jesenjo 1815, ko je Podšentjur prepisal na sina. Kot osnovo za odkup urbarialnih dajatev so zdaj vzeli štiftni register in na vsak groš letnih obveznosti odmerili po en goldinar odkupnine. Tako je na posameznega podložnika prišla različno visoka vsota, od dobrih 36 do 150 goldinarjev konvencijske veljave, plačilni rok pa je bil izredno kratek, samo slabe tri tedne do 3. januarja 1818. Iz odkupa so izrecno izvzeli preostale podložniške obveznosti, tj. plačila ob menjavah posestnikov in ladvemialne pristojbine, kot so jih določale podložniške kupnopravne pogodbe. Ker je bila kupnina 854 goldinarjev namenjena za poravnavo starega Čopovega dolga Jožefu Pavlinčiču, njena višina pa za to ni zadoščala, je sedem od enajstih podložnikov posodilo Čopoma še skupno 541 goldinarjev za dobo petih let s 5-odstotnimi obrestmi, od tega posamezni podložnik od 40 do 164 goldinarjev. Pogodba je tudi določala, da bodo podšentjurski podložniki in njihovi nasledniki še naprej priznavali posest Podšentjur za svojo zemljiško gosposko. Za posojilo sta zakonca Čop jamčila s hipoteko na svojo posest, vpisano v deželno desko. Jožef in Terezija Čop sta se pod pogodbo podpisala sama, podpisnik za vseh enajst

¹³³³ NŠAL, ŽA Šmarjeta, Matične knjige, P 1816–1862, fol. 18, 31 in 23. – Brat Janez Nepomuk v prošnji leta 1850 omenja sestre Jožefo Zajc v Bistrici v okraju Mirna, Ivano Avsenik na Mirni in Julijano, poročeno Klančar, brez kraja bivanja nekje v okraju Mokronog.

¹³³⁴ Pri Alojziji je v šmarješkem statusu animarum navedeno, da se je leta 1848 omožila v Škocjan (NŠAL, ŽA Šmarjeta, Statusi animarum, šk. 1, št. 2, status animarum 1830 [dejansko 1844–1853], fol. 73). Njene poroke ni najti ne v šmarješki ne v škocjanski poročni matici (NŠAL, ŽA Šmarjeta, Matične knjige, P 1816–1862; ŽA Škocjan pri Novem mestu, P 1816–1859). Iz prošnje brata Janeza Nepomuka je razvidno, da je bila leta 1850 omožena v Škocjanu v okraju Mokronog, in da se je po novem pisala Iršič oziroma Jeršič. Ime in poklic njenega moža razkriva vpis krsta sina Jožefa v škocjanski krstni matici, rojenega 26. septembra 1848 (NŠAL, ŽA Škocjan pri Novem mestu, R 1847–1862, fol. 49).

nepismenih podložnikov je bil zakupnik gospostva Svibno Anton Urbančič, navzoče pa še štiri priče iz kmečkih vrst, od katerih je četrta podpisala ostale tri.¹³³⁵

Če bi stvar obveljala, bi torej enajst podšentjurskih podložnikov vezala na njihovega zemljiškega gospoda le še ohlapna, tako rekoč simbolična vez. Toda zadeva z odkupom se je iz proceduralnih razlogov zapletla. Kranjska mestna in deželna pravda v Ljubljani kot sodna instanca namreč ni privolila v intabulacijo odkupne pogodbe v deželno desko, dokler pogodbe ne potrdi okrožni urad v Novem mestu, pisanja in branja nevesče pogodbenike pa podpiše od njih za to naprošena oseba.¹³³⁶

Iz neznanih razlogov, verjetno zaradi časovne stiske, podšentjurska Čopa in njuni podložniki niso sklenili še ene pogodbe, takšne, ki bi bila povsem skladna s predpisi. Namesto tega sta Jožef in Terezija čez slabi dve leti, 2. septembra 1819, v Podšentjurju podpisala dve zadolžnici. S prvo sta potrdila, da sta od svojih enajstih podložnikov na račun odkupa dajatev prejela 254 goldinarjev (od skupno 854), s katerimi bosta poravnala del dolga Janezu Klembasu, dediču pokojnega posojilodajalca Jožefa Pavlinčiča, do prejetja pogodbe o odkupu pa lahko dajo podložniki zadolžnico vpisati v deželno desko kot brezobrestno hipoteko na podšentjursko posest. Enako določilo je zadevalo drugo zadolžnico. Njena vsebina je bilo posojilo 500 goldinarjev istih podložnikov Čopoma za njune posebne potrebe, za šest let brez obresti in po preteku omenjenega roka s 5-odstotnimi obrestmi. Zadolžnici so podpisale tri naprošene priče, med njimi varuh (*Vormund*) tedaj še mladoletne Terezije Čop. Še istega dne se je v sosednji vasi Padež zbralo enajst njenih podložnikov z naprošenim podpisovalcem Matijo Ipavcem in naslovalo na mestno in deželno pravdo v Ljubljani prošnjo za intabulacijo obeh zadolžnic v deželno desko, kar se je tudi zgodilo. Drugačni kot leta 1817 sta bili samo imeni dveh podložnikov: Jožefa Kovača je medtem zamenjal Jakob, Martina Celestino pa Pongrac.¹³³⁷ S kupnino za urbarialne dajatve in s posojilom podložnikov je bil poplačan celotni dolg Pavlinčičevemu nasledniku, v deželni deski pa leta 1821 narejen zaznamek o cesiji terjatve na enajst podšentjurskih podložnikov, Čopovih posojilodajalcev.¹³³⁸

Zadeva z odkupom podložniških dajatev se je potem vlekla še dobro desetletje. Pogodbo iz decembra 1817 so končno vpisali v deželno desko sredi leta 1828, ko so bile urejene vse formalnosti, tj. po potrditvi novomeškega okrožnega urada in komornega prokuratorja.¹³³⁹ V železnobarvnem kvaternu se je zapis o odkupu tlake in urbarialnih dajatev znašel še precej pozneje, leta 1837,¹³⁴⁰ ko so bile poravnane vse obveznosti zakoncev Čop do podložnikov kot upnikov za posojenih 500 goldinarjev. Podšentjurski podložniki so bili tri leta prej poklicani pred okrožni urad v Novo mesto, kjer so se 16. marca 1834 vsak posebej odpovedali vsem nadaljnjim zahtevam do svojega zemljiškega gospoda in zaprosili za listino o odvezi od tlake in urbarialnih dajatev.¹³⁴¹

Podšentjur je torej že konec leta 1817 izgubil večino prihodkov od svojih podložnikov. S tlako in dajtvami so nanj ostali vezani le še štirje, tj. tiste urbarialne številke, ki jih ni v izvlečku odkupljenih

¹³³⁵ ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, Q21, 6. modri kvatern–1. del, fol. G 15 – G 17, 14. 12. 1817. – Pogodba je bila vpisana v deželno desko šele dobrih deset let pozneje.

¹³³⁶ Prav tam, Q20, 5. modri kvatern, fol. M 27 – M 28, 13. 1. 1818, 16. 1. 1818.

¹³³⁷ Prav tam, Q25, 3. rdeči kvatern, fol. S 19, 2. 9. 1819, 18. 2. 1820; gl. knj. III, fol. 256, No. 9.

¹³³⁸ Prav tam, gl. knj. III, fol. 257, ad 5. – Ekstabilacija ima sicer datum 13. julij 1837, ko so bile urejene še zadnje formalnosti s Čopovimi podložniki kot novimi upniki (gl. op. 1341).

¹³³⁹ Prav tam, Q21, 6. modri kvatern–1. del, fol. G 15, 8. 7. 1828.

¹³⁴⁰ Prav tam, Q1, 1. železnobarvni kvatern, fol. K 16.

¹³⁴¹ Prav tam, knj. 33, knjiga listin IB IV, fol. 66–69, 13. 7. 1837, 7. 2. 1837, 15. 4. 1834.

kmetov iz leta 1834.¹³⁴² Na podlagi stanja podšentjurskih podložnikov ob nastanku franciscejskega katastra (1826) je mogoče ugotoviti, da odkup ni zajel dveh podložnikov v Jazbinah (h. št. 33 in 46), kmeta Dolinška zahodno od Podšentjurja (h. št. 67) in podložnika na dvojni kmetiji na Ravnah pri Polšniku,¹³⁴³ rovt v Brinju (urb. št. 5) pa je medtem opustel in postal del podšentjurske dominikalne posesti.¹³⁴⁴

Tudi drugi podšentjurski podložniki so to uradno ostali še nadaljnja tri desetletja do zemljiške odveze leta 1848, vendar so vdanost svojemu zemljiškemu gospodu izkazovali le še na domala simboličen način, s plačilom pristojbin ob menjavah gospodarjev (lavdemijev), ko je kmečka posest prešla na sina ali koga drugega. Izguba glavnine podložniških obveznosti je v praksi pomenila predvsem to, da so morali podšentjurski Čopi od leta 1817 delovno silo najemati. Domači in tuji podložniki so zdaj prihajali na Čopovino delat kot dninarji, le štirje pa so še opravljali tlako. Takšno ceno sta Jožef Čop II. in III. plačala zaradi ravnanja svojega očeta oziroma deda Janeza Jožefa Čopa I., ki je leta 1781 pustil za seboj same dolgove.

Čeravno so se prihodki Podšentjurja s tem občutno zmanjšali, sta odkup tlake in urbarialnih dajatev vendarle imela pozitivne učinke. Jožefu Čopu III. je končno uspelo izplavati iz dolgov, ki so njegove prednike in Podšentjur dušili več kot pol stoletja. Poleg tega je bil iztržek od prodanih pravic zemljiškega gospoda, skupaj 2754 goldinarjev, večji od tistega, kar bi Čopi dobili v obliki odškodnine po zemljiški odvezi leta 1848. Tako se je več kot enkrat splačalo izgubiti prihodke od glavnine podložniške posesti trideset let prej, preden bi se to v vsakem primeru zgodilo.

Na Čopovini so torej zadnja tri desetletja pred zemljiško odvezo podložniki opravili bistveno manj dela v obliki tlake, tako da so se stroški za delovno silo povečali. Pri Čopu je bila po vsej verjetnosti ves čas tudi gostilna, okoli leta 1840 pa je v dvorcu Podšentjur delovala tudi prva znana šentjurijska trgovina. V zapisniku duš iz omenjenega leta je namreč naveden trgovec Janez Kapus, ki se je nato, kot pravi pripis, z ženo Marijo kmalu odselil v sosednje Dole pri Litiji.¹³⁴⁵

Jožef Čop III. je do začetka tridesetih let 19. stoletja saniral še en dolg, vpisan v deželno desko leta 1831. Hipoteka za dobrih 125 goldinarjev iz zapuščinske mase Franca Žiberta je bila še isto leto izbrisana.¹³⁴⁶ Ni pa razvidno, kako, kdaj in ali sploh sta bili poravnani dve drugi terjatvi, ki sta se znašli v deželni deski leta 1829.¹³⁴⁷ Vpisati ju je dal skrbnik zapuščine Antona Mesesnela, v katerem prepoznamo okrajnega sodnika in komisarja v Turnu pri Gabrovki, ki je bil leta 1825 med drugim krstni boter poznejše Čopove snahe Alojzije Keršič.¹³⁴⁸ Prvo Mesesnelovo terjatev za nekaj več kot 114 goldinarjev je Čop obljubil izplačati v enem letu.¹³⁴⁹ Tej se je kmalu zatem pridružila še druga. Na Antona Mesesnela je namreč leta 1818 prenesla svojo terjatev Čopova stara teta, v Žužemberku poročena Jožefa Hrovat, ki je že desetletja čakala na dediščino v višini dobrih 417 goldinarjev.¹³⁵⁰ Čeprav je

¹³⁴² Odkupili so se kmetje z novimi urbarialnimi številkami 4 in 6–16, od katerih je imel eden dve posesti (urb. št. 15 in 16) velikosti 5/6 hube (ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 115, RDA, N 147, ad No. 128, s. d. (1834)).

¹³⁴³ Gl. razpredelnico Podšentjurski podložniki leta 1826 na str. 248).

¹³⁴⁴ Po franciscejskem katastru iz leta 1826 je na veliki Čopovi travniški parceli št. 2104 na lokaciji Brinja (*Brinia*) vrisana opustela zgradba (ARS, AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 53, k. o. Št. Jurij pod Kumom, zapisnik zemljiških parcel, 30. 1. 1826; mapni list VII).

¹³⁴⁵ NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Statusi animarum, šk. 1, statusi animarum 1840, fol. 1.

¹³⁴⁶ ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, gl. knj. III, fol. 258, No. 13; Q7, 2. črni kvatern, fol. S 5–6 in 9–10, 27. 4. 1831 in 24. 5. 1831.

¹³⁴⁷ Prav tam, fol. 258, No. ad 14 in 12.

¹³⁴⁸ O Mesesnelu gl. op. 1418.

¹³⁴⁹ ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, Q27, 4. rdeči kvatern, fol. Y 3, 27. 4. 1829, 3. 7. 1829.

¹³⁵⁰ Prav tam, Q10, 1. citronasti kvatern, fol. N 29 – N 30, 25. 11. 1829.

zadnja hipoteka vključevala tudi od okrajnega sodišča na Mirni priznano pravico do rubeža Čopovega premoženja, v deželni deski ni zaznambe o njunem izbrisu ali nadaljnjih postopkih vse do leta 1885, ko je Jožef Čop V. dosegel izbris vseh zastaranih terjatev.¹³⁵¹

Iz časa lastništva Jožefa Čopa III. (med 1815 in 1844) imamo tudi najzgodnejši natančni prikaz podšentjurske dominikalne (gospoščinske) in rustikalne (podložniške) posesti. Na tretjini njegovega tridesetletnega gospodarjenja je nastal **franciscejski kataster**, ki obravnava Podšentjur tako v besedi in številkah kot v grafični katastrski upodobitvi. Jožefinski kataster iz druge polovice osemdesetih let 18. stoletja namreč za to območje ni ohranjen,¹³⁵² sicer pa ni imel katastrske mape (karte).¹³⁵³

Franciscejska katastrska mapa z letnico 1825 nazorno prikazuje samotno lego Podšentjurja. Središče Št. Jurija sta poleg Čopove domačije in župnijske cerkve sv. Jurija na gričku nad njo sestavljali le še dve človeški bivališči, župnišče in mežnarija, obe na pobočju med cerkvijo in Čopovino – Podšentjurjem. Čez Čopovo dvorišče je vodil kolovoz na zahod proti Polšniku in na vzhod skozi zaselek Četež proti dolini Sopote. V dolino potoka Šklendrovca in po njej naprej do Save pri Zagorju se tedaj še ni prišlo naravnost proti severu mimo Jazbin, ampak precej naokoli, od Čopa po polšniškem kolovozu in naprej prek odcepa za Jesenovo Ravan. Čopova domačija je stala na dveh stavbnih parcelah, od katerih je prva vključevala veliko dvorišče, zidano stanovanjsko hišo (dvorec) in štiri lesena poslopja. Dve od teh sta bili večji od hiše, dve pa zelo majhni. Šlo je za dva lesena hleva, skedenj in kamro. Proti zahodu je na lastni parceli levo od kolovoza stala malce odmaknjena lesena lopa.¹³⁵⁴ Vsa zemljiška posest je bila strnjena v celku in se je v glavnem razprostirala južno od domačije. Severno od nje so ležale samo največja gozdna parcela in nekaj obdelovalnih. Težišče posesti je bilo proti zahodni strani, medtem ko je segala na vzhod le kakšnih 150 metrov. Severovzhodno od domačije je z vseh strani oklepala sklop majhnih stavbnih in zemljiških parcel šentjurijske župnije s cerkvijo, pokopališčem, župniščem in mežnarijo, ki so v obliki nepravilnega trapeza sestavljale enklavo sredi Čopovega sveta.¹³⁵⁵ V zapisniku zemljiških parcel sestavlja vseh 44 Čopovih zemljiških parcel ledino Velike njive (*Velikinive*), v katero spadajo tudi štiri župnijske parcele.¹³⁵⁶ Velike parcele so bile posledica združitve več podložniških hub (kmetij), kar se je zgodilo že v času Zavrlov enkrat v drugi polovici 16. stoletja. Prej je vsak kmet v vasi Bezgovica (Št. Juriju), ki jo je pogoltnila dominikalna posest dvorca, imel na vsaki ledini po eno manjšo parcelo.

Dominikalna posest Podšentjurja je v katastru vodena preprosto pod imenom lastnika Jožefa Čopa, ne z imenom njegove zemljiške gospoščine. Še več, Jožef Čop je enako kot drugi posestniki v katastrski občini Št. Jurij (razen župnije) imenovan zgolj kmet (*Bauer*), vendar hkrati edini gospod (*Herr*).¹³⁵⁷ Njegova posest, zaokrožena v celku, se je od drugih opazno razlikovala tako po skupnem obsegu kot tudi po znatno večjih posameznih parcelah. Največja med njimi, mešani gozd zahodno in severozahodno od Čopovine, je obsegala kar 48,27 orala (27,51 hektara), največja njivska parcela pa 5,65 orala (3,22 hektara). Skupno je imel Jožef Čop 44 zemljiških in dve stavbni parceli, kar je znašalo

¹³⁵¹ Prav tam, vložki h glavni knjigi 242–375, vložek 351, pag. 654 (No. 9), 656 (No. 21).

¹³⁵² ARS, AS 175, Jožefinski kataster za Kranjsko, popis.

¹³⁵³ Prim. Ribnikar, Zemljiški kataster, str. 325–327.

¹³⁵⁴ Večja stavbna parcela je imela številko 132, manjša z lopo pa 133 (ARS, AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 53, k. o. Št. Jurij pod Kumom, zapisnik stavbnih parcel, 30. 1. 1826; mapni list VII).

¹³⁵⁵ Prav tam, mapni list VII.

¹³⁵⁶ Prav tam, zapisnik zemljiških parcel, 30. 1. 1826, parcele 2061–2108.

¹³⁵⁷ ARS, AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 53, k. o. Št. Jurij pod Kumom, zapisnik zemljiških parcel, 30. 1. 1826; zapisnik stavbnih parcel, 30. 1. 1826; abecedni seznam posestnikov, 10. 2. 1826.

Čopova domačija na katastrski mapi iz leta 1825 (ARS, AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 53, k. o. Št. Jurij pod Kumom, mapni list VII).

le malo manj kot 200 oralov (114 hektarov). Dobra polovica posesti je odpadla na štiri velike gozdne parcele, približno osmina na njive, sedmina na travnike in dobra šestina na pašnike.¹³⁵⁸

Posest Jožefa Čopa III. po franciscejskem katastru iz leta 1826

Katastrska kultura	Število parcel	Obseg v oralih in kvadratnih sežnjih *	Obseg, preračunan v hektare
njiva	15	24 oralov, 335 kv. sežnjev	13,73
zelenjavni vrt	1	179 kv. sežnjev	0,06
travnik	8	6 oralov, 720 kv. sežnjev	3,68
travnik z drevjem	1	15 oralov, 861 kv. sežnjev	8,86
travnik z grmovjem	1	6 oralov, 160 kv. sežnjev	3,48
pašnik	4	1268 kv. sežnjev	0,45
pašnik z drevjem	2	7 oralov, 507 kv. sežnjev	4,17
pašnik z grmovjem	8	31 oralov, 90 kv. sežnjev	17,70
mešani gozd	2	64 oralov, 419 kv. sežnjev	36,63
listnati gozd	2	43 oralov, 489 kv. sežnjev	24,69
stavbišče	2	954 kv. sežnjev	0,34
Skupaj	46	199 oralov, 1187 kv. sežnjev	113,86

* 1 oral (0,57 ha) je obsegal 1600 kvadratnih sežnjev ali klafter (3,597 m²).

Nekaj let mlajši cenilni operati, nastali kot dopolnitev franciscejskega katastra, so tudi zgovoren vir o družbeni vlogi Jožefa Čopa III. v lokalnem okolju. Čeprav je bil v katastrski občini Št. Jurij največji posestnik in po vsem sodeč edini pismen človek, ga ne najdemo na mestu rihtarja, je pa leta

¹³⁵⁸ Poleg stavbnih parcel št. 132 in 133 je Čopova posest obsegala zemljiške parcele od 2061 do 2104.

1831 izpričan kot prvi od sedmih izvoljenih občinskih odbornikov.¹³⁵⁹ Morda je rihtarsko funkcijo odklonil – rihtar je bil v tridesetih letih 19. stoletja nepismeni kmet Matija Hiršel¹³⁶⁰ – ali pa jo je opravljal kdaj prej oziroma pozneje, a pred letom 1849, ko so sistem predmarčnih občin ukinili in so jih zamenjale moderne občine z izvoljenimi župani in odbori.

Novost tega časa, neposredno povezana z izgubo tlake, so Čopovi osebenjki, družine, ki so živele v novozgrajenih hišicah po okolici. Po nekem katastrskem seznamu iz leta 1837, ki ga navaja Möderndorfer, naj bi bil Jožef Čop tedaj posestnik hišnih števil 1, 68, 69 in 71.¹³⁶¹ Zadnje tri številke so nastale po letu 1826, ko franciscejski kataster izkazuje za Št. Jurij samo 67 hišnih števil.¹³⁶² V najstarejšem zapisniku duš šentjurijske župnije, vodenem od leta 1833 dalje, najdemo dve domovanji, pripadajoči Čopovini, s hišno št. 1. V prvem, ki je stalo v Rebri, je prebivala družina Franca Mahovca, v drugem, v Brinju, pa družina Mihaela Berlogarja.¹³⁶³ Po zapisniku duš iz leta 1840 je Mahovec (Omahovec) že označen kot posestnik (*Besitzer*) in z lastno hišno št. 69,¹³⁶⁴ v kateri prepoznamo poznejšo, pred nastankom reambulančnega katastra (1867) osamosvojeno posest, polovično kmetijo Mačkovno južno od Čopovine.¹³⁶⁵ Kočo v Brinju s številko 68 pa je vsaj od leta 1842 naseljevala družina Andreja Baša,¹³⁶⁶ ki je pozneje (1867) tu prav tako izpričan kot lastnik, in sicer četrtnske kmetije.¹³⁶⁷ Enako velja za družino Tomaža Planinška, ki je najmanj od leta 1842 izpričana na številki 71¹³⁶⁸ in je po reambulančnem katastru iz leta 1867 že gospodarila na svoji četrtnski kmetiji, imenovani Regince.¹³⁶⁹ Primerjava franciscejske in reambulančne katastrske mape jasno priča, da so vse tri domačije nastale na nekdanji podšentjurski dominikalni zemlji.¹³⁷⁰ Kdaj natanko so se od nje odcepile, razpoložljivi viri

¹³⁵⁹ Čop je 1. marca 1831 pod zapisnik o klasifikaciji zemljišč podpisan kot prvi od sedmih odbornikov (*Ausschußmänner*) takoj za rihtarjem Matijo Hiršlom; vsi razen njega so se podpisali samo s križcem (ARS, AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 53, k. o. Št. Jurij pod Kumom, Cenilni operati, 1. 3. 1831). Leto prej najdemo pod nemško-slovenskim vprašalnikom cenilnih operatov iste podpisnike razen Čopa, ki je bil očitno zadržan, kot nadrihtar glavne občine Dole pa se je podpisal kleviški graščak Karel Mayerhoffer (prav tam, N 153, k. o. Dole pri Litiji, Cenilni operati, 25. 6. 1830). Pozneje srečujemo med podpisniki zapisnikov poleg rihtarja Hiršla vedno le po dva ali tri odbornike, med katerimi ni Čopa (prav tam, N 53, k. o. Št. Jurij pod Kumom, Cenilni operati, 7. 9. 1831, 7. 6. 1833, 25. 2. 1836, 23. 3. 1836, 21. 6. 1837).

¹³⁶⁰ Prav tam.

¹³⁶¹ Möderndorfer, *Slovenska vas*, str. 26. – Möderndorfer ne pove, kje je ta katastrski seznam videl, bržkone na davčnem uradu v Radečah. Očitno je šlo za rektifikacijo franciscejskega katastra.

¹³⁶² ARS, AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 53, k. o. Št. Jurij pod Kumom, zapisnik stavbnih parcel, 30. 1. 1826.

¹³⁶³ NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Statusi animarum, šk. 1, status animarum 1841–1855 [dejansko 1833–1855], fol. 15. – V Brinju je še leta 1799 po štiftnem registru izpričan rovt z rektifikacijsko št. 5. Domovanje je izginilo, rovt pa postal del podšentjurske dominikalne posesti. Po franciscejskem katastru iz leta 1826 je na Čopovi travniški parceli št. 2104 na lokaciji Brinja (*Brinia*) vrisana opuščena zgradba (ARS, AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 53, k. o. Št. Jurij pod Kumom, zapisnik zemljiških parcel, 30. 1. 1826; mapni list VII).

¹³⁶⁴ NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Statusi animarum, šk. 1, status animarum 1840, fol. 1. – Mahovčevo družino je zamenjala družina Lovrenca Vojeta (prav tam, fol. 79).

¹³⁶⁵ Po reambulančnem katastru iz leta 1867 je bila Mačkovna, h. št. 69, že v lasti polzemljaka Janeza Hiršla (ARS, AS 181, Reambulančni kataster za Kranjsko, D 53, k. o. Št. Jurij pod Kumom, abecedni seznam posestnikov, s. d. 1867; parcelni zapisnik, s. d. 1867; mapni list 8). – Izročilo še pomni, da so Čopi preselili dninarja Mačka, ki je živel v Mačkovem laznu na Brlogu, bliže Čopovini, kjer so Mački še sedaj (Potrpin, Pričevanja, str. 76).

¹³⁶⁶ NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Statusi animarum, šk. 1, status animarum 1841–1855 [dejansko 1833–1855], fol. 22.

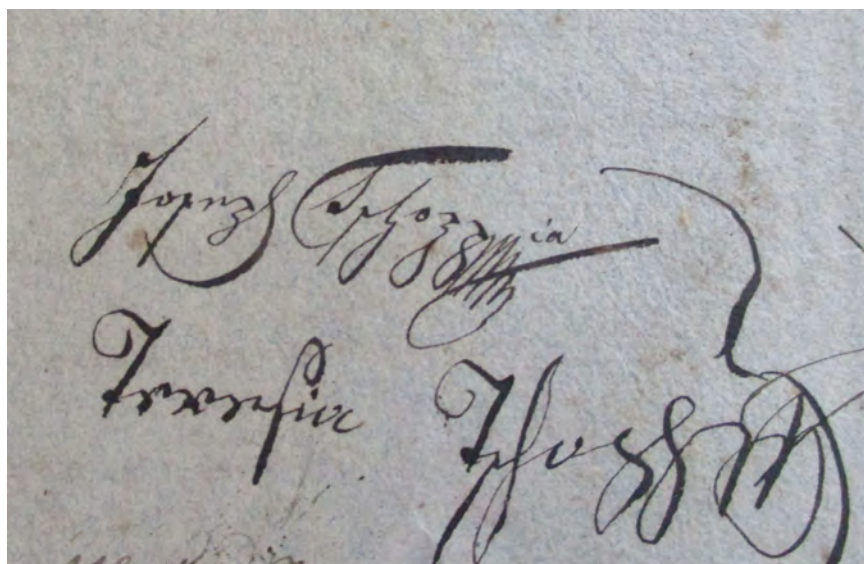
¹³⁶⁷ ARS, AS 181, Reambulančni kataster za Kranjsko, D 53, k. o. Št. Jurij pod Kumom, abecedni seznam posestnikov, s. d. 1867; parcelni zapisnik, s. d. 1867; mapni list 8.

¹³⁶⁸ NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Statusi animarum, šk. 1, status animarum 1841–1855 [dejansko 1833–1855], fol. 23.

¹³⁶⁹ Gl. op. 1367.

¹³⁷⁰ ARS, AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 53, k. o. Št. Jurij pod Kumom, mapni list VII; AS 181, Reambulančni kataster za Kranjsko, D 53, k. o. Št. Jurij pod Kumom, mapni list 8.

Podpisa Jožefa Čopa III. in Terezije Čop, rojene Klemen, pod izvirnik mašne ustanovne listine 15. februarja 1838 (NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Spisi, šk. 3, Mašne ustanove, Čop).

ne povedo. Sklepamo lahko, da se je to zgodilo po zemljiški odvezi leta 1848 in da je bilo povezano z gmotnimi težavami Čopove rodbine.

Čopova dominikalna posest se je še pred odvezo rahlo zmanjšala iz drugega razloga, pri čemer ni šlo za odpis zemljišča. Jožef Čop III. in žena Terezija sta 15. februarja 1838 ustanovila **mašno ustanovo** in za njeno vzdrževanje vsakokratnemu kaplanu odstopila v uporabo približno oral in 200 kvadratnih sežnjev veliko zemljišče tik pod novozgrajeno kaplanijo in organistovo hišo. Če župnija ne bi imela kaplana, bi dohodke mašne ustanove užival šentjurijski župnik. Obveznost enega ali drugega duhovnika sta predstavljali dve tihi maši na leto, brani v župnijski cerkvi za oba ustanovitelja in njuno sorodstvo, prva na praznik sv. Jožefa in druga na sv. Terezijo. Če bi prišla praznika na zapovedani praznik ali nedeljo, bi sledila maša na delavnik. Vsakokratnemu lastniku Podšentjurja je bil uživalec mašne ustanove zavezan letno prispevati 20 krajcarjev za plačilo davka od zemljišča, za zavarovanje ustanove pa je Jožef Čop dovolil intabulacijo ustanovne listine v kranjsko deželno desko. Ena od prič se je pod listino podpisala sama, medtem ko je bil podpisnik treh nepismenih prič graščak Anton Burger iz Dol pri Litiji.¹³⁷¹

Pregled podšentjurskih podložnikov pred zemljiško odvezo ponujata dva vira, oba iz prve polovice tridesetih let 19. stoletja. Prvi so cenilni operati k franciscejskemu katastru, ki za vsako parcelo navajajo tudi pripadnost zemljiškemu gospostvu,¹³⁷² drugi pa najstarejši zapisnik duš šentjurijske župnije,

¹³⁷¹ ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, gl. knj. III, fol. 259, No. 15; knj. 34, listine, IB IV, fol. 43–44, 15. 2. 1838. – Prim. spremljajoče spise: NŠAL, ŠAL/Ž, šk. 369, Šentjurij–Podkum, 1788–1840, ovoj 1837, 17. 5. 1837, 19. 5. 1837; ovoj 1838, 30. 9. 1838. – Izvirnik ustanovne listine: NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Spisi, šk. 3, Mašne ustanove, Čop, 15. 2. 1838. – Iz seznama oznanjenih ustanovnih maš šentjurijske župnije za leto 1891 je razvidno, da je kaplan opravil dve tihi maši »za vžitek vrtiča Manderga« (prav tam, seznam ustanovnih maš 1891). Okoli leta 1900 Čopove mašne ustanove ni več na seznamu mašnih ustanov (prav tam, popis mašnih ustanov ok. 1900). – O poznejšem uživanju Čopove njive pod pokopališčem s strani šentjurijskih župnikov gl. Potrpin, Pričevanja, str. 79.

¹³⁷² Podšentjurski podložniki so spadali v tri katastrske občine: Št. Jurij pod Kumom, Dole pri Litiji in Polšnik (ARS, AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 53, k. o. Št. Jurij pod Kumom, Cenilni operati, zapisnika stavbnih in zemljiških parcel, 30. 1. 1826; N 153, k. o. Dole pri Litiji, zapisnika stavbnih in zemljiških parcel, 30. 12. 1825; N 195, Polšnik, zapisnika stavbnih in zemljiških parcel, 22. 3. 1826). Imen posameznih posestnikov v cenilnih operatih ni, ampak jih je bilo treba ugotoviti iz zapisnika stavbnih parcel v samem katastru (gl. opombo * v tabeli Podšentjurski podložniki leta 1826).

ki so ga začeli voditi leta 1833 in razkriva velikost vseh posesti, izraženo v hubnih deležih.¹³⁷³ Oba se dobro prilegata franciscejskemu katastru iz leta 1826, ki kot tak ne vsebuje podatkov o podložnosti zemljišč zemljiškim gospodarstvom.

Podšentjurski podložniki leta 1826

Zap. št.	Podložnik leta 1826 (1833) *	Velikost posesti	Kraj in hišna št.	Lokacija
1	Matija Pečnik	mlyn	Št. Jurij 15	Podlešovje
2	Janez Voje (Matija Voje)	pol hube	Št. Jurij 44	Jazbine
3	Tomaž Knap (Blaž Smagur)	pol hube	Št. Jurij 46	Jazbine
4	Tomaž Knap (Jožef Kovač)	pol hube	Št. Jurij 48	Jazbine
5	Franc Jesenšek	1 huba	Št. Jurij 49	Jazbine
6	Jožef Berlogar (Jernej Ivančič)	pol hube	Št. Jurij 54	Padež
7	Anton Pečnik	5/6 hube	Št. Jurij 55	Padež
8	Franc Pečnik	5/6 hube	Št. Jurij 56	Padež
9	Jakob Cilensšek	5/6 hube	Št. Jurij 57	Padež
10	Sebastjan Medvešek	5/6 hube	Št. Jurij 58	Padež
11	Urban Višnikar (Franc Višnikar)	5/6 hube	Št. Jurij 59	Padež
	Isti	mlyn	Št. Jurij 60	Pod Padežem
12	Jožef Dolinšek	1 huba	Št. Jurij 67	Afkarž (ob poti proti Polšniku)
13	Martin Celestina	3/4 hube	Sv. Katarina 10	Zg. Magolnik
14	Jakob Odlazek	5/6 hube	Sv. Katarina 13	Zg. Magolnik
15	Jurij Dolinšek	2 hubi	Ravne 1	Ravne pri Polšniku

* Na prvem mestu je naveden posestnik po franciscejskem katastru leta 1826. Vsi podložniki razen zadnjih treh so spadali v katastrsko občino Št. Jurij pod Kumom, oba iz Zgornjega Magolnika pod katastrsko občino Dole pri Litiji, podložnik z Raven pri Polšniku pa pod Polšnik (ARS, AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 53, k. o. Št. Jurij pod Kumom, zapisnika stavbnih in zemljiških parcel, 30. 1. 1826; N 153, k. o. Dole pri Litiji, zapisnika stavbnih in zemljiških parcel, 30. 12. 1825; N 195, Polšnik, zapisnika stavbnih in zemljiških parcel, 21. 3. 1826.). V oklepaju je dodan družinski poglavar po zapisniku duš leta 1833, če je medtem prišlo do spremembe (NŠAL, NŠAL, ŽA Šentjurij-Podkum, Statusi animarum, šk. 1, status animarum 1841–1855 [dejansko 1833–1855], fol. 13, 14, 15, 16, 20, 45 in 46). Tudi velikost posesti in lokacija sta povzeta po zapisniku duš, razen pri podložniku z Raven pri Polšniku, za katerega jo posredno razkriva franciscejski kataster.

Jožef Čop III. in Terezija, rojena Klemen, sta bila v Čopovem rodu prvi zakonski par s številčno družino. Ne le da sta spravila na svet več otrok kot prejšnji dve generaciji, ampak sta imela z njihovo trdoživostjo podobno srečo kot družina Klemen, v kateri se je rodila Terezija. Od osmih otrok je namreč v otroštvu preminil samo eden, in sicer zaradi epidemije koz, vsi drugi pa so se poročili in si ustvarili družine. Čopov rod s to generacijo po skoraj stoletju bivanja v Podšentjurju prvič ni bil omejen na eno samo domovanje, na podšentjurski dvorec, ampak se je razcepil na več vej in se razširil po Kumljanskem.

¹³⁷³ NŠAL, ŽA Šentjurij-Podkum, Statusi animarum, šk. 1, status animarum 1841–1855 [dejansko 1833–1855].

Rodbina Čop po zapisniku duš župnije Šentjurij–Podkum (NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Statusi animarum, šk. 1, status animarum 1840, fol. 1).

Name	Date	Godparents		Remarks
		Male	Female	
Jozef Čop	13. Juni 1817			
Franc Čop	2. April 1820			
Francišek Pavelski	30. Juni 1822			
Ana Čop	9. März 1824			
Janez Čop	12. Juni 1826			
Antonija Čop	30. Juli 1829			
Marija Čop	19. Decembar 1832			
Matija Čop	9. Januar 1840			
Mihael Čop	29. Septembar 1835			
Jozef Čop II	00. Juni 1822			
Jera Čop	12. Juni 1826			
Marija Žibert	20. Juli 1829			

Kot prvi je po poldrugem letu zakona svojih staršev 13. junija 1817 zagledal luč sveta naslednji nosilec rodu **Jožef**, še zadnji na hišni številki 47, preden so Št. Jurij preštevilčili in dali dvorcu kot najpomembnejšemu domovanju v kraju številko 1. Prvi Čop, rojen že na novi hišni številki, je bil drugorojenec **Franc**, ki je prišel na svet 2. aprila 1820 in je po svojem godovnem zavetniku dobil krstno ime Francišek Pavelski.¹³⁷⁴ 30. junija 1822 mu je sledila **Ana**, njej 9. marca 1824 **Janez**, 12. junija 1826 **Antonija**, 30. julija 1829 **Marija**, 19. decembra 1832 **Matija**, ki je 9. januarja 1840 umrl za kozami, in 29. septembra 1835 **Mihael**. Pri prvem, drugem in petem otroku sta starša še imenovana gospod in gospa, pri večini pa so duhovniki takšni oznaki že opustili. Oče je sicer dosledno imenovan graščak oziroma lastnik imenja (*Gutsinhaber, Inhaber des Guths St. Irgenhof, Inhaber des St. Jergenhof, Gültbesitzer*), le pri zadnjem otroku samo kot posestnik (*Inhaber*). Starša sta pri izbiri botrov najprej še sledila tradiciji prejšnje generacije Čopov, nato pa sta jo opustila. Tako sta do vključno šestega otroka za vsaj enega botra, če ne za oba, naprosila gosposke ljudi iz bližnjih dvorcev. Štirim Čopovim otrokom je botrovala Marija Mayerhoffer, žena graščaka iz Klevišča pri Polšniku, po dvakrat srečamo kot botra graščaka Antona in Marijo Burger iz Dol pri Litiji (z Renzenbergovega imenja), drugemu otroku pa je botroval župnik Franc Ksaver Kagnus, ki je bil hkrati tudi krščevalec. Pri tretjem in četrtem otroku v vlogi enega od botrov prvič srečamo kmečkega človeka, in sicer Urbana Višnikarja. Kmečka botrstva Čopovim otrokom so nazadnje postala pravilo. Zadnjim trem je namreč botroval kmet Mihael Cerar in zadnjima dvema skupaj z njim kmetica Marija Žibert.¹³⁷⁵

Zakonca Čop zasledimo kot krstna botra občasno, opazno redkeje kakor pri prejšnji generaciji, ko sta Jožef Čop II. in žena Jera botrovala skoraj vsakemu desetemu krščencu v župniji. Tudi oznako gospod in gospa so šentjurijski duhovniki pri njunih botrstvih, kot rečeno, vse bolj opuščali. Končno je bilo leta 1840 prvič prekršeno še pravilo, da se Čopi ne poročajo z navadnimi kmečkimi sinovi in hčerkami iz domače župnije. Razen naslednika posesti Jožefa, ki ni pohitel z ženitvijo in je šel leta 1849

¹³⁷⁴ ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, gl. knj. III, fol. 258, No. ad 14 in 12.

¹³⁷⁵ NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Matične knjige, R 1812–1830, fol. 16, 27, 34, 40, 48 in 59; R 1830–1864, fol. 5 in 19.

po nevesto dve župniji daleč, je vseh ostalih šest odraslih otrok med letoma 1840 in 1856 stopilo pred oltar v domačem Št. Juriju. Za razliko od novega gospodarja Podšentjurja so se poročili zelo mladi, vsi trije bratje pri dvajsetih. Najprej je domačo hišo zapustil še ne 20-letni **Franc**, ki si je našel tudi najmanj premožno nevesto. Leto dni starejša Uršula Alauf, s katero se je oženil 3. februarja 1840, je bila namreč hči kajzarja z Lačenberka v župniji Šentjanž na Dolenjskem, sicer pa rejenka v Gorenji vasi pri zakoncih Jekoš, ki nista imela lastnih otrok.¹³⁷⁶ Štiri leta pozneje, 5. februarja 1844, dva meseca po smrti matere Terezije in neposredno po prenosu Podšentjurja na brata Jožefa, so pri Čopovih praznovali dvojno poroko. 20-letni sin **Janez** se je poročil s 23-letno Elizabeto Cerar, celozemljakovo hčerko iz bližnjega Borovaka,¹³⁷⁷ 22-letna hči **Ana** pa z 31-letnim Jernejem Novakom, celozemljakovim sinom s Čimernega v sosednji svibenski župniji.¹³⁷⁸ Čez slabi dve leti je odšla od doma tudi 19-letna **Antonija**, ki je 10. novembra 1845 postala žena 23-letnega Franca Boriška, polzemljakovega sina iz Borič, zaselka Rodeža.¹³⁷⁹ Kot kaže, očetu Jožefu Čopu ni bila po volji izbira hčerke **Marije**, saj se je ta omožila šele, ko je imela že dve leti starega otroka, ki ga je njegov oče Franc Žibert priznal kot svojega.¹³⁸⁰ 22-letna Marija in 24-letni Franc, celozemljakov sin iz zaselka Jazbine v šentjurijski soseski, sta si večno zvestobo obljubila 27. januarja 1851.¹³⁸¹ Kot zadnji je rodni dom zapustil **Mihael**, ki se je 28. januarja 1856 v 21. letu priženil k 12 let starejši Mariji Kovač, polzemljakovim vdovi v Selu, zaselku Rtič, rojeni v družini celozemljaka Medveška v Osredku.¹³⁸²

V šestnajstletnem časovnem razponu med letoma 1840 in 1856, ko sta se poročila in zapustila dom prvi in zadnji Čopov sin, so se zgodile tri pomembne stvari. Potem ko je 2. decembra 1843 za putiko

¹³⁷⁶ NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Matične knjige, P 1831–1883, fol. 10. – Šentjurijska oklicna knjiga o poroki pravi: »Franz lejdig fyn Gofpoda Joshefa Zhopp Grafhinaka is Jofsejke in fare domazhe, hozhe vjet sa fvojo prihodna sheno Urfjula lejdig hzhi Antona Alaf Kaijhlner na Lazhenberg, Jofseske fvetiga Martina na Kalu, is fare fvetiga Joannesa v Doline /f. Janski fare:/ Jdaj je nevesta v gorejni Vafs per Urbani Jekoshu she vezh lejt.« (NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Razne knjige, šk. 5, oklicna knjiga 1814–1845, s. p., oklic 19. 1., 26. 1. in 2. 2. 1840). – Uršula, krščena 5. oktobra 1819, je bila rojena na Ovsenku pri Podborštu št. 20 v župniji Šentjanž staršema Antonu Alaufu in Heleni, rojeni Kuhar (NŠAL, ŽA Šentjanž, Matične knjige, R 1812–1846, fol. 17). – O družini Jekoš: NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Statusi animarum, šk. 1, status animarum 1840, fol. 37.

¹³⁷⁷ NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Matične knjige, P 1831–1883, s. p. – Vpis oklica v šentjurijski oklicni knjigi pravi: »Shenin: Joanes, lejdig fyn Gofpoda Joshefa Zhopp Grafhinaka v' Jofsejke in fara domazhe, hozhe vjet sa fvojo prihodna sheno Elifjabeth, lejdig hzhi rankiga Blasha Zörer, Kmeta is Warovaka, Jofsejke f. Urfjulae, fare domazhe.« (NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Razne knjige, šk. 5, oklicna knjiga 1814–1845, s. p., 28. 1., 2. 2. in 4. 2. 1844). – Elizabeta se je rodila 14. novembra 1820 v Borovaku št. 2 kmetu Blažu Cerarju in Heleni, rojeni Medvešek (NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Matične knjige, R 1812–1830, fol. 29).

¹³⁷⁸ NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Matične knjige, P 1831–1883, s. p. – Šentjurijska oklicna knjiga pravi o poroki takole: »Shenin: Jernj, lejdig fyn rankiga Jurja Novak, Kmeta is Zhimerna, Jofsejke f. J. Troize na Zhimerno, fare f. Krisha v Svidem, hozhe vjet sa fvojo prihodna sheno Anna, lejdig hzhi Gofpoda Joshefa Zhopp Grafhinaka vJofsejke in fare domazhe.« (NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Razne knjige, šk. 5, oklicna knjiga 1814–1845, s. p., 28. 1., 2. 2. in 4. 2. 1844). – Jernej Novak se je rodil 4. avgusta 1813 na Čimernem št. 4 očetu Juriju Novaku in materi Uršuli, rojeni Bevec (NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, R 1800–1833, fol. 42).

¹³⁷⁹ NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Matične knjige, P 1831–1883, s. p. – Franc Borišek se je rodil 22. novembra 1820 v Boričah št. 8 v soseski sv. Lenarta na Rodežu kot sin kmeta Gašperja Boriška in Elizabete, rojene Kotar (prav tam, R 1812–1830, fol. 29).

¹³⁸⁰ Marija Čop je sina Nikolaja rodila 27. novembra 1849 (NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Matične knjige, R 1830–1864, fol. 92).

¹³⁸¹ NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Matične knjige, P 1831–1883, s. p. – Franc Žibert se je rodil 25. novembra 1826 v Jazbinah št. 43, zaselku Št. Jurija, kmetu Francu Žibertu in Mariji, rojeni Kotar (prav tam, R 1812–1830, fol. 50).

¹³⁸² NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Matične knjige, P 1831–1883, s. p. – Marija Medvešek se je rodila 9. maja 1823 v Osredku št. 5 kmetu Jerneju Medvešku in Elizabeti, rojeni Mikec (prav tam, R 1812–1830, fol. 37). Pri 25-ih se je 21. februarja 1848 omožila z 39-letnim Antonom Kovačem, polzemljakovim sinom iz zaselka Pod Artom št. 19 (Selo) (prav tam, P 1831–1883, s. p.), ki je kot gospodar domače polovične kmetije umrl 4. oktobra 1854 (prav tam, M 1831–1855, fol. 85).

umrla 44-letna mati »gospa« Terezija Čop,¹³⁸³ je oče Jožef Čop III. čez manj kot dva meseca prepustil lastništvo in gospodarjenje tedaj še samskemu sinu Jožefu IV.¹³⁸⁴ Tik preden se je ta poročil, pa je zemljiška odveza (1848) prinesla konec podložništva in razvezala še zadnje vezi, ki so podšentjurske podložnike vezale na njihovega zemljiškega gospoda.

Jožefa Čopa III. zemljiška odveza ni več zadevala neposredno, saj tedaj že štiri leta ni bil gospodar, temveč preužitkar. Podšentjur je sin Jožef IV. prevzel 28. januarja 1844, osem dni pred dvojno poroko brata Janeza in sestre Ane. V tem primeru ni šlo za prenos lastništva z izročilno pogodbo, temveč s kupoprodajno. Sin Jožef je bil formalno kupec, oče pa prodajalec posesti Podšentjur. Pogodbo so sklenili v Št. Juriju (*St. Georgen*), vsekakor v dvorcu Podšentjur, v navzočnosti šestih prič, od katerih sta bila pismena samo Jurij Gačnik in Karel Mayerhoffer, nekdanji lastnik dvorca Klevišče, zdaj upravitelj gospostva Gamberk,¹³⁸⁵ ki je podpisal ostale štiri priče, Janeza Odeška, Jožefa Odlazka, Matijo Hiršla in Franca Jesenška. Lastnoročno sta se seveda podpisala tudi pogodbenika, oba Jožefa Čopa.

Iz prvega člena pogodbe izvemo, da je bil kupec, polnoletni graščakov sin Jožef, tedaj že posestnik (*Realitätenbesitzer*) v bližnjem Žebniku pri Radečah. Oče »gospod« Jožef Čop je sinu, ki ga pogodba za razliko od očeta ne naslavlja z gospodom, prodal posest Podšentjur z vsemi pritiklinami in premičninami za 3550 goldinarjev konvencijske valute. Namesto plačila v gotovini se je kupec zavezal, da bo prevzel izplačilo obveznosti do svojih sorojencev, in sicer: bratu Francu Čopu, tedaj že posestniku v Gorenji vasi, poleg že izplačanih 100 goldinarjev še 200, bratoma Janezu in Mihaelu vsakemu po 300 goldinarjev, sestram Ani, Antoniji in Mariji pa po 250. V navedene vsote je bila všteta dediščina po pokojni materi Tereziji, določena v zapuščinski razpravi pred okrajnim sodiščem na Mirni 27. decembra 1843, po kateri vsakemu otroku ob doseženi polnoletnosti oziroma spremembi stanu pripade po očetu in materi 33 goldinarjev, 9 krajcarjev in 3/7, dotlej pa imajo sirotinsko zagotovilo. Jožef jim je bil ob poroki dolžan dati tudi poročno obleko in prirediti svatbo, namesto obresti pa neporočene brate in sestre do njihove odprave primerno vzdrževati pri hiši, vendar v zameno za pomoč pri delu.

Očetu Jožefu je moral sin izplačati 200 goldinarjev, od tega 50 takoj, 50 v petih letih in preostalih 100 v osmih letih. Če bi oče umrl pred iztekom osemletnega roka, bi sinu ostalo 50 goldinarjev, če pa bi prej preminil sin, bi imel oče pravico nemudoma zahtevati celotno vsoto 200 goldinarjev iz sinove zapuščinske mase. Poleg tega si je oče Jožef pri sinu zagotovil dosmrtni preužitek. Jožef ml. mu je bil dolžan nuditi spodobno hrano, mu za bivanje prepustiti dve sobi na vzhodni strani »gradu« (*im Schloßgebäude*), ga preskrbeti s spodobno obleko in drugimi potrebščinami, za nameček pa mu še vsako leto primakniti 20 goldinarjev priboljška. V primeru da pogodbenika ne bi mogla ali hotela ostati pri skupni hrani, tj. v istem gospodinjstvu, bi moral prevzemnik ali njegovi nasledniki dajati Jožefu Čopu st. določeno količino živil: vsako leto dva mernika fižola, šest mernikov pšenice, pet mernikov rži, pet mernikov ajde, mernik prosa, 30 funtov soli, 10 funtov masti, dva stota težkega prašiča za vzrejo, krompir in kis po potrebi ter dve avstrijski vedri ali en tovor dobrega pitnega vina.¹³⁸⁶ Nuditi bi mu morali tudi pripadajočo postrežbo in potrebna drva.

Sin Jožef je poleg tega prevzel za okoli 400 goldinarjev očetovih dolgov upnikom, v kar je bilo všteti 130 goldinarjev posojila, ki ga je Jožef st. dobil od Franca Mayerhofferja, upravitelja gospostva Gamberk, Jožef ml. pa ga je bil zdaj dolžan vpisati v deželno desko kot breme posesti Podšentjur.

¹³⁸³ NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Matične knjige, M 1831–1855, fol. 50.

¹³⁸⁴ ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, knj. 38, knjiga listin IX, fol. 209–211, 28. 1. 1844.

¹³⁸⁵ Mayerhoffer je Klevišče leta 1836 prodal na dražbi (Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 219). Kot gamberškega upravitelja ga v nadaljevanju navaja Čopova kupoprodajna pogodba (gl. op. 1384).

¹³⁸⁶ Mernik je držal 61,5 litrov, funt 0,56 kilograma, stot (cent) 56 kilogramov, avstrijsko vedro pa 56 litrov.

Kot zadnjo obveznost je kupec vzel nase brezobrestno izplačilo 50 goldinarjev pri hiši živeči najdenki Jožefi Stritar, ko bo dosegla polnoletnost.¹³⁸⁷

Kupnino 3550 goldinarjev so tako sestavljale naslednje komponente. Največ je odpadlo na dediščine šestih sorojencev, in sicer skupaj 1550 goldinarjev v gotovini, petim še neporočenim pa je za poročno obleko in svatbo pripadalo vsakemu po 50 goldinarjev, kar je nanese 250 goldinarjev. Vzdrževalnina za očeta Jožefa st. v letni višini 55 goldinarjev in z 20 goldinarji priboljška je v desetih letih znašala 750 goldinarjev in izplačilo očetu na roke dodatnih 200 goldinarjev. Tem postavkam so prišteli 50 goldinarjev pri hiši živeči najdenki, 400 goldinarjev dolga in 350 goldinarjev še neizplačanega dednega deleža sinu Jožefu skupaj s poročno obleko in stroški za svatbo. Pogodba je prevzemnika Jožefa ml. še obvezovala, da jo hkrati s prepisom posesti vpiše na svoje ime v deželno desko, kar se je na prošnjo novega lastnika dobra tri leta pozneje, 1. junija 1847, tudi zgodilo.¹³⁸⁸

Prevzete obveznosti novega gospodarja Jožefa Čopa IV. so bile v primerjavi s tem, kar sta prevzela njegova oče in ded, precej bolj znosne. Zunanji dolg je namreč znašal le okoli 400 goldinarjev, glavnino obveznosti v denarju, 1550 goldinarjev, pa so predstavljali dedni deleži treh bratov in treh sestra, ki so v zameno za vzdrževanje ostajali do poroke doma kot delovna sila. V naslednjih dvanajstih letih, ko se je poročil še zadnji, so bili njihovi dedni deleži očitno izplačani v celoti, saj noben brat ali sestra ni dal v deželno desko vpisati hipoteke. Jožef Čop st. pa je medtem v celoti porabil pripadajoči preužitok, ker je živel nekoliko dlje od predvidenih desetih let. V večnost se je preselil 20. januarja 1855 zaradi pljučnice, star 61 let. V šentjurijski mrliški matici je naveden kot gospod in nekdanji lastnik Podšentjurja (*gewesener St. Irgenshof Inhaber*).¹³⁸⁹ Bil je zadnji podšentjurski Čop, ki so ga v matičnih knjigah še dokaj pogosto naslavljali kot gospoda, toda ko je šel leto poprej za krstnega botra vnuku Francu Borišku, je nekdanji graščak zapisan zgolj kot kmet preužitkar (*Auszugsbauer*).¹³⁹⁰ Upravičeno, saj je bil njegov status po zemljiški odvezi tudi formalno bliže statusu premožnega kmečkega preužitkarja kakor nekdanjega zemljiškega gospoda.

Razen sina Jožefa V., ki ga po zemljiški odvezi mestoma še nekaj časa srečujemo kot gospoda, so tudi vsi otroci Jožefa Čopa IV. živeli kot navadni kmetje, Čopov priimek pa se je zdaj v šentjurijski župniji nadaljeval po vseh štirih sinovih, prvič ne le po naslednjem lastniku Podšentjurja.

Drugorojenec **Franc** je od poroke dalje (1840) živel na Jekoševi polovični kmetiji v Gorenji vasi št. 3, ki jo je dobil prek žene Uršule Alauf kot Jekoševe rejenke.¹³⁹¹ Sredi petdesetih let je nato postal gospodar precej večje Štajerčeve (Erjavčeve) cele kmetije v Podlešovju št. 14, zaselku Št. Jurija v dolini Sopote,¹³⁹² kjer je umrl 17. marca 1882 že kot preužitkar, star 62 let.¹³⁹³ Franc je imel od vseh svojih sorojencev največ otrok, in sicer enajst.¹³⁹⁴

¹³⁸⁷ Tržaški najdenki Stritarjevi je bilo v resnici ime Marija in je bila tedaj stara manj kot pet let. Rodila se je 14. marca 1839 v Trstu, umrla pa pri komaj devetnajstih leta 1858 (NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Statusi animarum, šk. 2, status animarum 1856, pag. 1).

¹³⁸⁸ ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, knj. 38, knjiga listin IX, fol. 209–211.

¹³⁸⁹ NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Matične knjige, M 1831–1855, fol. 86.

¹³⁹⁰ Prav tam, R 1830–1864, fol. 111.

¹³⁹¹ V zapisniku duš iz leta 1840 je neposredno po poroki naveden kot novi lastnik (NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Statusi animarum, šk. 1, status animarum 1840, fol. 37).

¹³⁹² NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Statusi animarum, šk. 2, status animarum 1856, fol. 18; status animarum 1862, fol. 71.

¹³⁹³ NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Matične knjige, M 1856–1885, fol. 74.

¹³⁹⁴ Francjevi otroci so se rodili v časovnem razponu med letoma 1840 in 1865, prvih sedem v Gorenji vasi, zadnji štirje pa v Podlešovju: leta 1840 Jožefa, 1842 Jožef, 1845 Marija, 1847 Helena, 1849 Franc, 1852 Matija, ki je postal naslednik na kmetiji, 1855 Neža, 1857 Alojzija, 1860 Apolonija, 1861 Franciška in 1865 Janez. NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum,

V četrti generaciji podšentjurskih Čopov se je rodbina sredi 19. stoletja razcepila na štiri glavne moške veje. Na sliki je Frančev sin Jožef (1842–1917), po domače Erjavec, pozneje Štajerc iz Podlešovja, z ženo Apolonijo in hčerko Alojzijo okoli leta 1908 (last avtorja, Jožefovega prapravnuka).

Janez, poročen štiri leta za Francem (1844), je bil začetnik Čopov na Cerarjevi celi kmetiji v Borovaku št. 2, ki mu jo je prinesla v zakon žena Elizabeta Cerar in kjer se je zakoncema rodilo vseh šest otrok.¹³⁹⁵ Janez je kot prvi in najmlajši med brati umrl že 12. junija 1877 za jetiko, star 53 let.¹³⁹⁶

Tretjo osamosvojeno vejo kumljanskih Čopov je zasnoval najmlajši brat **Mihael**, ki je leta 1856 vzel za ženo precej starejšo vdovo Kovačevo iz Sela št. 19, zaselka Rtič. Zakonca sta imela štiri otroke,

Matične knjige, R 1830–1864, fol. 44, 55, 69, 81, 92, 100, 112, 119, 131 in 138; R 1865–1900, fol 2. Prim. NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Statusi animarum, šk. 3, status animarum 1862–1871 [z vpisi do 1984], pag. 26.

¹³⁹⁵ Janezovi otroci so prišli na svet med letoma 1844 in 1866: leta 1844 Barbara, 1846 Marija, 1849 Franciška, 1852 Franc, ki je prevzel kmetijo, 1861 Franciška in 1866 Jožef. NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Matične knjige, R 1830–1864, fol. 65, 76, 91, 102 in 136; R 1865–1900, fol. 5. Prim. NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Statusi animarum, šk. 2, status animarum 1856, fol. 95; šk. 3, status animarum 1862–1871 [z vpisi do 1984], pag. 156.

¹³⁹⁶ NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Matične knjige, M 1856–1885, fol. 60.

na kmetiji pa se je nadaljeval Čopov rod, ker žena s prejšnjim možem ni imela moškega naslednika.¹³⁹⁷ Mihael je dočakal zgledno starost 85 let in umrl 12. avgusta 1920 kot ovdoveli preužitkar pri hčerki Tereziji Odlazek v Magolniku št. 13.¹³⁹⁸

Od sester se je od tega sveta najprej poslovila **Antonija**, od leta 1845 žena polzemljaka Franca **Boriška**, po domače Dolenjega Boriška, v Boričah št. 9, s katerim je imela šest otrok, zadnjega rojenega že po očetovi smrti.¹³⁹⁹ Ko ji je 27. avgusta 1856 umrl 36-letni mož Franc,¹⁴⁰⁰ je mlada vdova čez dve leti in pol rodila nezakonsko hčerko,¹⁴⁰¹ štiri tedne preden se je 28. februarja 1859 k njej priženil 36-letni Anton Borišek s sosednje polovične kmetije Gorenji Borišek v Boričah št. 10.¹⁴⁰² V drugem zakonu ni bilo otrok, Antonija pa je preminila že naslednje leto za jetiko, 8. novembra 1860, stara 34 let.¹⁴⁰³

V domači župniji je ostala tudi **Marija**, ki se je leta 1851 primožila v bližnje Jazbine št. 43 k celozemljaku Francu **Žibertu**. Zakonca sta imela poleg predzakonskega sina še deset otrok. Družina se je preselila na Gorenje Jelenje v sosednji župnji Dole pri Litiji,¹⁴⁰⁴ Marija pa je kot vdova umrla v 76. letu starosti 25. marca 1905 v Zagrebu pri neporočeni najmlajši hčerki Antoniji.¹⁴⁰⁵

Najstarejša Čopova sestra **Ana**, ki se je ob poroki edina preselila v sosednjo župnijo, je bila od leta 1844 omožena z Jernejem **Novakom** na Čimernem št. 4 v župniji Svibno. Zakonca, ki sta živela v omenjeni vasi nad Radečami, sta imela štiri otroke.¹⁴⁰⁶ Ana je umrla kot 73-letna vdova preužitkarica 23. marca 1895.¹⁴⁰⁷

S to že četrto generacijo šentjurijskih Čopov se je torej rodbinsko ime podšentjurskih graščakov razširilo z matične Čopovine še na tri kmečke domačije in se v naslednjih generacijah cepilo v vedno nove veje.¹⁴⁰⁸ Priimek Čop je s tem postal eden pogostejših v župniji, vendar sledenje drugim vejam rodbine ne spada več v okvir pričujočega dela.

¹³⁹⁷ Otroci Mihaela Čopa so se rojevali med letoma 1858 in 1867: leta 1858 Mihael, 1861 Anton, ki je postal naslednji gospodar, 1864 Neža in 1867 Terezija. NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Matične knjige, M 1856–1885, fol. 123, 137 in 150; R 1865–1900, fol. 10. Prim. prav tam, Statusi animarum, šk. 2, status animarum 1856, fol. 165; šk. 3, status animarum 1862–1871 [z vpisi do 1984], pag. 306.

¹³⁹⁸ NŠAL, NŠAL 29, Prepisi matičnih knjig, Št. Jurij pod Kumom, M 1901–1964, leto 1920/št. 19. O hčerkinini družini: NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Statusi animarum, šk. 3, status animarum 1862–1871 [z vpisi do 1984], pag. 365.

¹³⁹⁹ Boriškovi otroci so se rodili med letoma 1846 in 1856: leta 1846 Anton, ki je pozneje prevzel kmetijo, 1847 Lucija, 1849 Marija, 1852 Jožef, 1854 Franc in 1856 Jožefa. NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Matične knjige, R 1830–1864, fol. 72, 82, 91, 101, 111, 119. Prim. NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Statusi animarum, šk. 2, status animarum 1856, pag. 179; šk. 3, status animarum 1862–1871 [z vpisi do 1984], pag. 328.

¹⁴⁰⁰ Prav tam, M 1856–1885, fol. 1.

¹⁴⁰¹ Hči Apolonija je prišla na svet 1. februarja 1859 (prav tam, R 1830–1864, fol. 127).

¹⁴⁰² Prav tam, P 1831–1883, fol. 44. – Anton Borišek se je rodil 9. maja 1822 v Boričah št. 9 kot sin kmeta Jožefa Boriška in Ane, rojene Celestina (prav tam, R 1812–1830, fol. 34). – O Gorenjih Boriških: NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Statusi animarum, šk. 2, status animarum 1856, pag. 180.

¹⁴⁰³ Prav tam, Matične knjige, M 1856–1885, fol. 13.

¹⁴⁰⁴ Žibertovi otroci so se rodili v naslednjem zaporedju: predzakonski Nikolaj 1849, Marija 1851, Janez 1853, Matevž 1855, Franciška 1861, Terezija 1862, dvojčici Alojzija in Jožefa 1865, Franciška 1867, Antonija 1869 in Ivana 1871 (prav tam, R 1830–1864, fol. 92, 97, 105, 114, 136, 143; R 1865–1900, fol. 1, 17, 28). Prim. NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Statusi animarum, šk. 2, status animarum 1856, pag. 50; šk. 3, status animarum 1862–1871 [z vpisi do 1984], pag. 86.

¹⁴⁰⁵ Sporočilo o smrti je šentjurijskemu župnijskemu uradu poslala hči (NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Statusi animarum, šk. 3, status animarum 1862–1871 [z vpisi do 1984], pag. 86).

¹⁴⁰⁶ Novakovi otroci so se rodili med letoma 1845 in 1860: leta 1845 Ana, 1849 Anton, 1856 Jožef in 1860 Marija (NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, R 1834–1882, fol. 29, 37, 46 in 54).

¹⁴⁰⁷ NŠAL, NŠAL 29, Prepisi matičnih knjig, Svibno, M 1835–1964, leto 1895/št. 11.

¹⁴⁰⁸ O tem natančno: Marjan Čop, Genealoško gradivo Čopov rod (Marjan Čop, Laško).

JOŽEF ČOP IV. (1817–1881) – ZADNI PODŠENTJURSKI ZEMLJIŠKI GOSPOD

Jožef Čop IV. je bil še zadnji gospodar Podšentjurja v vlogi zemljiškega gospoda, kar je ostal manj kot pet let do zemljiške odveze. Ko je leta 1844 od očeta prevzel posest, je bil v 27. letu in še samski. Kot smo videli, je v kupoprodajni pogodbi naveden kot posestnik na Žebniku.¹⁴⁰⁹ Kako je prišel do tamkajšnje posesti, ne vemo, kot tudi ne, kdaj jo je izgubil. Glede na to, da dotlej še ni dobil izplačanega dednega deleža, mu posesti očitno ni izročil oče, ampak je dotlej nemara že sam nekaj ustvaril in si jo je kupil. Po vsem sodeč je na Žebniku tudi osebno kmetoval, saj je v šentjurijskem zapisniku duš iz leta 1840 prečrtan in imenovan posestnik (*Besitzer*) na Močilnem v župniji Radeče.¹⁴¹⁰ Pri navedbi Močilnega, sicer sosednjega naselja Žebnika, gre bodisi za župnikovo pomoto ali pa je Jožef najprej res imel posest na Močilnem in nato ob prevzemu Podšentjurja na sosednjem Žebniku.

Ko mu je leta 1843 umrla mati in sta se dve od treh sester v naslednjih dveh letih omožili, je Podšentjur nujno potreboval novo gospodinjo. Medtem se je med Jožefovim prevzemom očetove posesti in njegovo poroko v začetku leta 1849 zgodil še en zelo pomemben preobrat, **zemljiška odveza in odprava podložništva**.¹⁴¹¹ O tem je v zvezi s Podšentjureskim znanega zelo malo. V fondu Deželna komisija za zemljiško odvezo na Kranjskem je namreč pogrešan ravno fascikel, ki je vključeval podšentjurske spise.¹⁴¹² Tako smo prikrajšani za celo vrsto podatkov, med drugim za končno stanje podložniške posesti. Glede na odsotnost zapisov o posestnih spremembah v deželni deski in poznejših spisih v terezijanskem katastru, ki segajo do leta 1847, lahko sklenemo, da je imel Podšentjur tako kot leta 1826 tudi ob zemljiški odvezi še vedno 15 podložnikov, od katerih jih 11 ni več opravljalo tlake in plačevalo urbarialnih obveznosti. Kar zadeva zemljiško odvezo, poznamo le nekaj podatkov o višini priznane odškodnine, ki jih najdemo glavni knjigi deželne deske, medtem ko ni najti zadevajočih listin, na katere se vpisi sklicujejo. Glede na to, da je večina podšentjurskih podložnikov že pred tem odkupila domala vse svoje obveznosti, so Jožefu Čopu IV. določili zelo nizko, skoraj simbolično odškodnino. Le-to zadevajo trije vpisi odškodninskih zahtevkov v glavni knjigi iz let 1851, 1853 in 1854. Po glavnem odškodninskem izkazu z datumom 28. marec 1851 je Podšentjurju za odpravljene urbarialne prihodke pripadlo 81 goldinarjev in 20 krajcarjev. Za odpravljene lavdemije so mu 30. novembra 1852 priznali trikrat višjo odškodnino v višini 249 goldinarjev in 5 krajcarjev, 10. aprila 1854 pa za urbarialne prihodke, očitno druge kot prvič, 343 goldinarjev in 25 krajcarjev.¹⁴¹³ Če vse tri odškodninske zahteveke seštejemo, dobimo 673 goldinarjev in 50 krajcarjev. Vendar odškodnina zemljiškemu gospodu ni bila izplačana v celoti in v enkratnem znesku, ampak samo dve tretjini, prva tretjina v dvajsetih letih in druga v štiridesetih.¹⁴¹⁴

¹⁴⁰⁹ ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, knj. 38, knjiga listin IX, fol. 210, 28. 1. 1844.

¹⁴¹⁰ NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Statusi animarum, šk. 1, status animarum 1840, fol. 1.

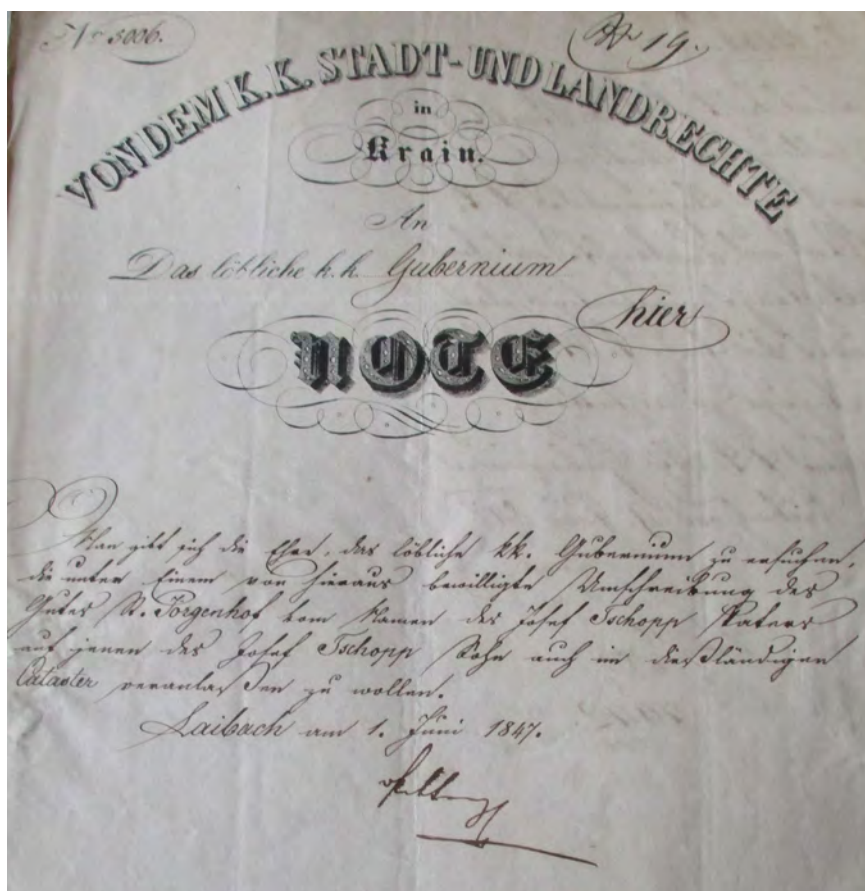
¹⁴¹¹ O zemljiški odvezi gl. zlasti Krošl, *Zemljiška odveza*.

¹⁴¹² Pogrešan je fascikel 11–55 (ARS, AS 43, Deželna komisija za zemljiško odvezo na Kranjskem). Iz ekshibitnih protokolov je praktično mogoče ugotoviti le število zadevajočih spisov in datume njihove odprave (indeks, ekshibitni protokoli za leta 1850–1854).

¹⁴¹³ ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, gl. knj. III, fol. 253. – 9. oktobra 1857 je bila v glavni knjigi deželne deske pri posesti Podšentjur po določilih cesarskega patenta z dne 11. aprila 1851 zavedena ločitev urbarialnih prihodkov od same posesti (prav tam, fol. 254).

¹⁴¹⁴ Gl. op. 1411.

Prošnja cesarsko-kraljeve mestne in deželne pravde na Kranjskem ljubljanskemu guberniju, naj se z njene strani odobreno lastništvo posesti Podšentjur tudi v katastru prenese z očeta Jožefa Čopa na sina Jožefa, Ljubljana, 1. junija 1847 (ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 115, RDA, N 147, No. 19, t. 6. 1847).

Jožef IV. se je poročil nekaj mesecev po odvezi, torej ne več kot zemljiški gospod. Bil je še zadnji gospodar Podšentjurja iz Čopovega rodu, katerega nevesta v skladu z rodbinsko tradicijo ni bila domačinka.¹⁴¹⁵ **Alojzija Keršič** (1825–1874) prav tako ni prihajala iz navadne kmečke hiše, četudi je njena družina živela od zemlje, ampak je, tako kot mož, izviral iz stanu bolj gosposkih podeželskih ljudi. Tridesetletnik Jožef jo je našel v vasi Moravče v župniji Sv. Križ–Gabrovka, ne prav daleč od Kumljanskega. Ko sta si 5. februarja 1849 v župnijski cerkvi v Gabrovki obljubila večno zvestobo, je ženin imenovan gospod in lastnik Podšentjurja (*Besitzer des St. Irgenhofes*), sin nekdanjega graščaka (*Hofbesitzer*) gospoda Jožefa Čopa in pokojne Terezije, rojene Klemen, nevesta Alojzija Keršič (*Kerschitsch*) pa hči posestnika (*Realitätenbesitzer Tochter*) Antona Keršiča in Marije, rojene Bernišek, stanujoča v Moravčah št. 13. Njemu je bilo 31 let in pol, njej pa dobrih 23. Ker je nevesti do polnoletnosti manjkalo še dobrega pol leta, je bil potreben pristanek njenega očeta Antona Keršiča, ki se je v poročno matico tudi sam podpisal. Iz podobnega socialnega okolja sta izviralii obe poročni priči, posestnik (*Realitätenbesitzer*) Janez Gams in Ludvik Reyer, zakupnik nekega neimenovanega zemljiškega gospodarstva (*Herrschaftspächter*). V poročni knjigi je med Čopi in Keršiči vendarle opaziti pomenljivo razliko. Medtem ko sta ženin in njegov oče imenovana gospoda, te oznake pri nevestinem očetu ni.¹⁴¹⁶

¹⁴¹⁵ Napotilo, kje iskati njegovo poroko, je dal status animarum 1856, ki navaja, da je bila Alojzija Keršič doma iz Moravč, ne pa tudi, iz katerih, dolenjskih ali gorenjskih (NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Statusi animarum, šk. 2, status animarum 1856, fol. 1).

¹⁴¹⁶ NŠAL, ŽA Sv. Križ–Gabrovka, Matične knjige, P 1840–1914, pag. 14.

Toda tudi Antona Keršiča so v župniji Gabrovka nekoč imeli za gospoda. Še več, hči Alojzija je bila edina nevesta katerega od Čopov, ki se je rodila na gradu,¹⁴¹⁷ in sicer na Turnu pri Gabrovki, kjer je njen oče tedaj služboval kot gosposčinski upravitelj. Na svet je prišla 18. avgusta 1825, ob krstnem kamnu v župnijski cerkvi v Gabrovki pa sta stala okrajni sodnik in komisar Anton Mesesnel, ki je zastopal Matijo Krašovca iz Ljubljane, in lastnica Turna Alojzija pl. Lehmann, po kateri je krščenka dobila prvo od dveh krstnih imen Alojzija Antonija.¹⁴¹⁸

Grad Turn pri Gabrovki po Valvasorjevi *Topografiji Kranjske*, 1679 (Valvasor, *Topographia Ducatus Carnioliae Modernae*, št. 261).

Turn na razglednici iz leta 1911 (zbirka Milana Škrabca); danes ni za njim nobenih sledov več.

¹⁴¹⁷ Marija Rozalija Šivic, soproga Janeza Jožefa Čopa I., se je slabih sto let prej, leta 1735, rodila v nekdanjem kartuzijanskem samostanu Pleterje, ko je bil ta jezuitska rezidenca (gl. str. 194).

¹⁴¹⁸ NŠAL, ŽA Sv. Križ–Gabrovka, Matične knjige, R 1812–1834, s. p., 19. 8. 1825.

Njena starša Anton Keršič in Marija, rojena Bernišek, sta tedaj na Turnu prebivala šele kratek čas. Vsaj do leta 1823 je imelo gospostvo še drugega upravitelja,¹⁴¹⁹ Keršiča pa se v župnijskih matičnih knjigah prvič pojavita ob krstu hčerke Alojzije. Ni znano, kje se jima je leta 1821 rodil sin Anton¹⁴²⁰ in kje sta se poročila, zato pa je bilo mogoče izslediti rojstvo in rodbino očeta Antona Keršiča. Leta 1811 je namreč v tretjem humanističnem razredu ljubljanskega liceja študiral Anton Keršič, doma iz Iške Loke pri Igu, 18-letnik kmečkega stanu.¹⁴²¹ Izkazalo se je, da se rojstni datum moravškega Antona Keršiča, zapisan v knjigah status animarum župnije Gabrovka,¹⁴²² ujema z rojstnimi podatki tega ljubljanskega študenta. Anton Keršič je prišel na svet 16. maja 1790 v Iški Loki št. 31 kot sin Janeza Keršiča in njegove žene Marjete Uršič.¹⁴²³ Na tej domačiji, ki ji je pripadala ena huba, je Keršičev rod izpričan od Antonovega deda Jurija dalje. Jurij Keršič, doma z Rakitne, se je leta 1721 priženil k vdovi Heleni Juha. Antonov oče Janez, rojen leta 1730, je vzel za drugo ženo 23 let mlajšo Marjeto Uršič z Jezera in imel z njo enajst otrok, od katerih je bil Anton osmi.¹⁴²⁴ Prvotno se je priimek glasil Kržič, z obliko, kot jo srečujemo na Rakitni in drugod po Notranjskem še danes,¹⁴²⁵ na Dolenjskem pa so ga izgovarjali in pisali Keršič,¹⁴²⁶ a se kot Kržič pojavi tudi kdaj pozneje v maticah župnije Št. Jurij pod Kumom.¹⁴²⁷

Nasprotno ostaja neznanka, kdo in od kod je bila Antonova soproga Marija Bernišek. Po knjigah status animarum župnije Gabrovka se je rodila 24. avgusta 1797,¹⁴²⁸ vpisi krsta njunih zadnjih treh otrok pa so razkrili, da je bila hči mesarja (*Fleischbakers Tochter*).¹⁴²⁹ Keršič žene ni našel v domači, izžanski župniji,¹⁴³⁰ ampak nekje v krajih svojega službovanja. Poročila sta se najpozneje leta 1821, ko

¹⁴¹⁹ Leta 1818 se je na Turnu rodila hči upravitelja Janeza Rota (Roth), nato pa med letoma 1821 in 1823 srečujemo kot botra turnskega upravitelja Franca Drobniča (prav tam, R 1812–1834, s. p., 26. 4. 1818, 30. 12. 1821, 2. 2. 1822, 16. 2. 1823).

¹⁴²⁰ Sin Anton je kot prvi Keršičev otrok, rojen 24. novembra 1821, naveden v statusu animarum župnije Gabrovka v Moravčah št. 13, kjer je družina živela od 30-ih let 19. stoletja (NŠAL, ŽA Sv. Križ–Gabrovka, Statusi animarum, šk. 1, status animarum cca. 1770–1860 [dejansko 1840–1860], s. p.).

¹⁴²¹ Črnivec (ur.), *Ljubljanski klasiki*, str. 353.

¹⁴²² NŠAL, ŽA Sv. Križ–Gabrovka, Statusi animarum, šk. 1, status animarum cca. 1770–1860 [dejansko 1840–1860], s. p., Moravče 13; šk. 2, status animarum 1773–1840 [dejansko 1820–1839], s. p., Moravče 13; šk. 1, status animarum 1795–1890 [dejansko 1870–1880], s. p., Moravče 13.

¹⁴²³ NŠAL, ŽA Ig, Matične knjige, R 1784–1794, pag. 91.

¹⁴²⁴ Status animarum župnije Ig podaja historiat stanovalcev hiše vse do začetka 18. stoletja (NŠAL, ŽA Ig, Statusi animarum, šk. 6, št. 11, status animarum 1887–1890, pag. 235).

¹⁴²⁵ Na Igu so ga pozneje slovensko zapisovali kot Keržeč (NŠAL, ŽA Ig, Statusi animarum, šk. 6, št. 11, status animarum 1887–1890, pag. 235).

¹⁴²⁶ V času zapisovanja priimkov v nemški obliki iz zapisa *Kerschitsch* ni mogoče vedeti, ali so priimek izgovarjali Keršič ali K(e)ržič. Šele ko so priimke začeli pisati slovensko, je razlika postala jasna. Pri družini Antona Keršiča je pri slovenskem zapisu vedno oblika Keršič. Tako je priimek zapisan v statusih animarum in ob Antonovi smrti leta 1877 (NŠAL, ŽA Sv. Križ–Gabrovka, Statusi animarum, šk. 1, status animarum 1795–1890 [dejansko 1870–1880], s. p., Moravče 13; šk. 2, status animarum 1793–1899 [dejansko 1867 – ok. 1895], s. p., Moravče 13; prav tam, Matične knjige, M 1840–1904, fol. 126). Kot Keršič je naveden tudi pri krstu zadnjega otroka Jožefa Čopa IV. in Alojzije Keršič (NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Matične knjige, R 1830–1864, fol. 138).

¹⁴²⁷ Obliko *Kržič* srečamo ob poroki Jožefa Čopa V. leta 1882, ko je ime njegove že pokojne matere zapisano kot *Aloisia Kržič*, in tri leta prej ob poroki njegove sestre Marije (NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Matične knjige, P 1831–1883, fol. 83 in 89). Ko se je leta 1876 omožila njuna sestra Alojzija, so materin deklinški priimek nasprotno zapisali kot Keršič (prav tam, fol. 77).

¹⁴²⁸ NŠAL, ŽA Sv. Križ–Gabrovka, Statusi animarum, šk. 1, status animarum cca. 1770–1860 [dejansko 1840–1860], s. p., Moravče 13; šk. 2, status animarum 1773–1840 [dejansko 1820–1839], s. p., Moravče 13.

¹⁴²⁹ NŠAL, ŽA Sv. Križ–Gabrovka, Matične knjige, R 1835–1857, fol. 5, 10 in 18.

¹⁴³⁰ NŠAL, ŽA Ig, Matične knjige, P 1816–1843.

Nekdanja Keršičeva hiša v Moravčah pri Gabrovki (foto: B. Golec, avgust 2020)

se jima je neznano kje rodil sin Anton.¹⁴³¹ Med letoma 1823 in 1825 je Anton Keršič prišel za upravitelja na Turn pri Gabrovki, kjer se je rodila hči Alojzija (1825),¹⁴³² poznejša žena Jožefa Čopa IV. Po vsem sodeč so na gradu ali v eni od stavb grajskega kompleksa, morda na pristavi, zagledali luč sveta tudi naslednji trije otroci: Karolina (1826), Rihard (1828) in Ivana Marta (1829), ki so jim botrovali nadrihtar iz Trebnjega, žena upravitelja župnijskega gospodarstva in še neka ženska. Bivališče Keršičev je navedeno kot »Freudenau« št. 1, oče Anton pa kot zakupnik (*Pächter*), pri čemer ne izvemo, kaj je imel v zakupu, celotno turnsko gospostvo ali samo kak del posesti.¹⁴³³

Po nekajletni odsotnosti iz gabrovške župnije – medtem sta se neznano kje rodila otroka Jožefa (1831) in Janez (1833)¹⁴³⁴ – so se Keršičevi vrnili najpozneje leta 1834, ko je bilo Alojziji devet let, in se ustalili na celi kmetiji v Moravčah št. 13.¹⁴³⁵ Tu sta zakoncema takoj leta 1834 umrla dva otroka,¹⁴³⁶

¹⁴³¹ Gl. op. 1420.

¹⁴³² Gl. op. 1418.

¹⁴³³ Karolina je bila rojena 30. oktobra 1826, Rihard 3. februarja 1828 in Ivana Marta 30. aprila 1829 (NŠAL, ŽA Sv. Križ–Gabrovka, Matične knjige, R 1812–1834, s. p.). Karolina je v statusu animarum navedena kot umrla (NŠAL, ŽA Sv. Križ–Gabrovka, Statusi animarum, šk. 2, status animarum 1773–1840 [dejansko 1820–1839], s. p., Moravče 13). – Freudenau naj bi bilo sicer nemško ime bližnje vasi Brezje pri Kumpolju (<https://deutsch-wiki.ru/wiki/Litija>), a najdemo zanjo v sočasnem uradnem krajevnem repertoriju samo ime *Bresje* (*Haupt-Ausweis*, fol. L). Vas je s slovenskim imenom vseskozi označena tudi v gabrovških maticah. Poleg tega po ravno tedaj nastalem franciscejskem katastru v vasi Brezje sploh ni bilo hišne številke 1, kompleks gradu Turn na naslovu Gabrska Gora št. 1 pa je poleg gradu obsegal več (stanovanjskih) stavb, med drugim pristavo (ARS, AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 322, k. o. Okrog, zapisnik stavbnih parcel, 17. 3. 1826).

¹⁴³⁴ Po statusu animarum je bila Jožefa rojena 1. oktobra 1831, Janez pa 1. junija 1833 (NŠAL, ŽA Sv. Križ–Gabrovka, Statusi animarum, šk. 1, status animarum cca. 1770–1860 [dejansko 1840–1860], s. p., Moravče 13).

¹⁴³⁵ Po franciscejskem katastru iz leta 1826, ko je bil gospodar še Matevž Zore, je kmečka domačija v Moravčah št. 13 obsegala zidano hišo in gospodarsko poslopje (ARS, AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 162, k. o. Moravče, zapisnik stavbnih parcel, 20. 3. 1826; mapni list VIII (1825)).

¹⁴³⁶ 4. maja 1834 je preminila sedeminpolletna Karolina, 11. avgusta pa 14-mesečni Janez (NŠAL, ŽA Sv. Križ–Gabrovka, Matične knjige, M 1812–1840, s. p.).

rodili pa so se štirje, dve Mariji (1834 in 1836) in dva Franca (1837 in 1838), od katerih je preživela le druga Marija. Ob krstu otroka leta 1834 je Anton Keršič še imenovan gospod, ob krstu naslednjih treh pa brez gosposkega naziva, samo kot posestnik hube (*Hübenbesitzer*, *Ganzhübler* oziroma *1 Hube*). Temu primerna je bila tudi izbira krstnih botrov, ki so izhajali iz vrst premožnejših kmečkih ljudi.¹⁴³⁷

Alojzija je torej odraščala v napol gosposki kmečki hiši, saj je bila hči izobraženega kmečkega očeta z izkušnjami gosposčinskega upravitelja in matere, ki je izvirala iz mesarske družine. Ko je leta 1849 iz Moravč odhajala za nevesto v Podšentjur, so njeni sorojenci po večini še odraščali. Od devetih jih je odraslo pet, dva brata in tri sestre. Zanimivo je, da kmetije ni prevzel nobeden od obeh odraslih Keršičevih sinov, ampak hči Ivana, h kateri se je leta 1857 priženil domačin Janez Žitnik, polzemljak in strojar.¹⁴³⁸ Kaže, da je takšni očetovi odločitvi botrovala osebna problematičnost sinov Antona in Riharda, ki sta bila sodeč po navedbah gabrovškega zapisnika duš na slabem glasu, prvi kot ženskar in drugi kot tat,¹⁴³⁹ poleg tega pa je Ivana prva stopila pred oltar. Starejši brat Anton se je nekaj časa zadrževal v Trstu in nato v Ljubljani, kjer je bil zakupnik vinotoča. Tam se je leta 1859 tudi oženil z veliko mlajšo Terezijo Turk, posestniško hčerko iz mesteca Višnja Gora, in se kmalu po poroki ustalil z družino na polovični kmetiji v Moravčah kot kmet in krčmar.¹⁴⁴⁰ Mlajši brat Rihard je nasprotno dolgo ostal doma za strica.¹⁴⁴¹ Sestra Marija se je leta 1859 primožila k Jožefu Pavliju, mlinarju iz domače vasi,¹⁴⁴² slednjič pa se je v poznih letih omožila leta 1870 še Jožefa, ki je postala žena precej mlajšega Janeza Sotlarja, celozemljakovega sina iz sosednje vasi Klanec.¹⁴⁴³ Oba starša sta preminila na domačiji v Moravčah št. 13, mati »gospa« Marija pri 59-ih 15. septembra 1856 in oče Anton Keršič kot celozemljak, posestnik hube, 10. aprila 1877, star skoraj 87 let.¹⁴⁴⁴

Oče Anton je tako za tri leta preživel svojo hčerko Alojzijo, ki je leta 1849 postala žena Jožefa Čopa IV., še zadnjega podšentjurskega graščaka fevdalne dobe. Kolikšno doto in dediščino je Alojzija prinesla k hiši, ne vemo, lahko pa sklepamo, da Jožef ni iskal neveste, ki ne bi imela dovolj pod

¹⁴³⁷ Prva Marija se je rodila 28. avgusta 1834 in umrla že 21. septembra istega leta, druga Marija je zagledala luč sveta 12. marca 1836, 22. marca 1837 ji je sledil Franc, umrl po štirih dneh, in pa drugi Franc, rojen 2. oktobra 1838, ki je umrl 9. aprila 1840 (NŠAL, ŽA Sv. Križ–Gabrovka, Matične knjige, R 1812–1834, s. p.; R 1835–1857, fol. 5, 10 in 18; M 1812–1840, s. p.; M 1840–1904, fol. 1).

¹⁴³⁸ NŠAL, ŽA Sv. Križ–Gabrovka, Matične knjige, P 1840–1914, fol. 22; Statusi animarum, šk. 1, status animarum cca. 1770–1860 [dejansko 1840–1860], s. p., Moravče 13; šk. 2, status animarum 1793–1899 [dejansko 1867 – ok. 1895], s. p., Moravče 13.

¹⁴³⁹ NŠAL, ŽA Sv. Križ–Gabrovka, Statusi animarum, šk. 1, status animarum cca. 1770–1860 [dejansko 1840–1860], s. p., Moravče 13.

¹⁴⁴⁰ Antonovo bivanje v Trstu in nato v Ljubljani razkriva status animarum 1840–1860, ki ga označuje kot ženskarja (*Hurer*), ko se je naselil v Moravčah št. 8, pa navaja njegov krčmarski poklic in zakupništvo vinotoča v Ljubljani (NŠAL, ŽA Sv. Križ–Gabrovka, Statusi animarum, šk. 1, status animarum cca. 1770–1860 [dejansko 1840–1860], s. p., Moravče 13). Poroke ni v gabrovški poročni matici (prav tam, Matične knjige, P 1840–1914). Letnico poroke razkriva status animarum pri popisu njegove družine v Moravčah št. 8, kjer je bilo novo hišno ime Keršičev Tonček (NŠAL, ŽA Sv. Križ–Gabrovka, Statusi animarum, šk. 2, status animarum 1793–1899 [dejansko 1867 – ok. 1895], s. p., Moravče 8). O poroki: NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Peter, Matične knjige, P 1856–1882, fol. 74.

¹⁴⁴¹ Status animarum 1840–1860 vseskozi beleži njegovo navzočnost doma in mu daje nelaskavo oznako tat (*Dieb*) (NŠAL, ŽA Sv. Križ–Gabrovka, Statusi animarum, šk. 1, status animarum cca. 1770–1860 [dejansko 1840–1860], s. p., Moravče 13). Živ je bil vsaj še leta 1873 (prav tam, šk. 2, status animarum 1793–1899 [dejansko 1867 – ok. 1895], s. p., Moravče 13).

¹⁴⁴² NŠAL, ŽA Sv. Križ–Gabrovka, Matične knjige, P 1840–1914, fol. 24; Statusi animarum, šk. 1, status animarum cca. 1770–1860 [dejansko 1840–1860], s. p., Moravče 9; šk. 2, status animarum 1793–1899 [dejansko 1867–ok. 1895], s. p., Moravče 13.

¹⁴⁴³ NŠAL, ŽA Sv. Križ–Gabrovka, Matične knjige, P 1840–1914, fol. 39.

¹⁴⁴⁴ Prav tam, M 1840–1904, fol. 58 in 126.

palcem, saj je ob prepisu očetove posesti leta 1844 prevzel precejšnje obveznosti do svojih sorojencev. Alojzijin prispevek Čopovi hiši ni bil majhen, če upoštevamo, da je pet otrok po njeni smrti dobilo skupaj 525 goldinarjev.¹⁴⁴⁵

Zakoncema Čop se je v dvanajstih letih po poroki rodilo **sedem otrok**, pet hčerk in dva sinova. 6. maja 1850 je zagledala luč sveta **Alojzija**, zadnji dan leta 1851 **Jožefa**, tej je 4. februarja 1854 sledila **Marija**, 15. avgusta 1855 naslednji gospodar **Jožef**, 19. julija 1857 se je rodil **Anton**, ki je edini umrl še kot otrok, star pol leta, 19. avgusta 1859 **Franciška Ludovika** in 15. oktobra 1861 drugi **Anton**. Pri izbiri botrov starša nista več sledila rodbinski tradiciji, ki jo je pri svojih zadnjih otrocih opustila v tridesetih letih že prejšnja generacija. Za botre tako nista vabila sosednjih malih graščakov, a sta bila po drugi strani zadržana tudi do botrstev domačih župljanov. Tako je petim otrokom botroval župnik Jernej Rejc, sicer pa prvim trem stara mati Marija Keršič, imenovana celozemljakinja in posestnica. Po njeni smrti sta Čopa naprošala za botro sosedo krčmarico Terezijo Knez, enkrat srečamo kot botra mežnarja Franca Feichtingerja in pri zadnjem otroku očetovega svaka celozemljaka Franca Žiberta. Samo dvakrat, leta 1850 in 1855, je oče Jožef Čop še naveden kot gospod, stanovsko oznako lastnik Podšentjurja (*Inhaber des St. Irgenhofs, St. Irgenhofs Inhaber*) pa je pri zadnjem otroku leta 1861 zamenjala oznaka celozemljak (*Hübler*).¹⁴⁴⁶ V istem letu ga krstna matica tudi kot botra zadnjč naslavlja z lastnikom Podšentjurja,¹⁴⁴⁷ nakar je za razliko od kmetov (celozemljakov, polzemljakov itd.) imenovan posestnik (*Grundbesitzer*).¹⁴⁴⁸ Naslavljanje Čopov z gospodi se je torej v šentjurijskih maticah nepreklicno končalo z letom 1855, v letu smrti Jožefa Čopa III.

V času **gospodarjenja Jožefa Čopa IV.** (med 1844 in 1880) se je Čopova posest postopno zmanjševala z odprodajami. Kot smo videli, so se do nastanka reambulančnega katastra leta 1867 odcepile tri posesti, dve v velikosti četrtsinske kmetije (Baš in Planinšek) in ena, ki je veljala za polovično (Mačkovna). S tem se je Čopov zaokroženi posestni kompleks na zahodu in jugu zmanjšal. Skrčil pa se je tudi na vzhodu in severovzhodu, kjer je leta 1851 kupil več parcel sosed Jakob Knez.¹⁴⁴⁹ Malo naprej proti vzhodu je na zemljišču, ki ni bilo Čopovo, nastala Knezova domačija Pri Jakatu s hišno št. 70, kjer je Jakob odprl gostilno. Čopovina je s tem prvič dobila bližnjega sosedo, če seveda izvzamemo cerkveni kompleks na griču z župniščem, mežnarijo in kaplanijo.¹⁴⁵⁰ Tako je Št. Jurij, sicer razložena središčna vas, postopoma dobival svoje gručasto jedro.

Reambulančni kataster iz leta 1867¹⁴⁵¹ razkriva, da so se v zadnjih štirih desetletjih v primerjavi s franciscejskim katastrom občutno spremenile tudi meje parcel. Poprej med seboj nepovezane njive

¹⁴⁴⁵ V deželno desko so bili leta 1875 kot hipoteka na Podšentjur vpisani dedni deleži petih otrok, na vsakega 105 goldinarjev. Pogrešamo samo najstarejšo hčer Alojzijo, za katero vse kaže, da je svoj delež prejela že pred tem. Če tudi njej pripišemo enako dediščino, bi skupna višina materine zapuščine znašala 630 goldinarjev. ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, gl. knj. III, fol. 261, No. 20.

¹⁴⁴⁶ NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Matične knjige, R 1830–1864, fol. 94, 100, 109, 113, 120, 130 in 138. – Anton Čop je umrl zaradi krčev 10. januarja 1858 (prav tam, M 1856–1885, fol. 4).

¹⁴⁴⁷ Prav tam, R 1830–1864, fol. 136.

¹⁴⁴⁸ Prav tam, R 1865–1900, fol. 2, 5.

¹⁴⁴⁹ Jožef Čop IV. je kupoprodajo za parcele oziroma dele parcel 2068–2073 sklenil s Knezom 9. aprila 1851, svoje kupne pravice pa zavaroval z zastavno pravico, vpisano v deželno desko v višini 740 goldinarjev (ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, gl. knj. III, fol. 259, No. 17).

¹⁴⁵⁰ V reambulančnem katastru iz leta 1867 je pri Knezovem stavbišču s parcelno številko 1820 in hišno št. 70 navedena tudi gostilna (*kerčma*) (ARS, AS 181, Reambulančni kataster za Kranjsko, D 53, k. o. Št. Jurij pod Kumom, parcelni zapisnik, s. d. 1867).

¹⁴⁵¹ Reambulančni kataster ima novo oštevilčenje parcel, te pa se tudi ne delijo več na zemljiške in stavbne (ARS, AS 181, Reambulančni kataster za Kranjsko, D 53, k. o. Št. Jurij pod Kumom, parcelni zapisnik, s. d. 1867).

jugozahodno od Čopovine so, denimo, združili v eno samo veliko njivsko parcelo, ki je merila kar 13,34 orala (7,20 hektara), na drugi strani pa se je nekoč ogromna parcela mešanega gozda severozahodno od domačije zmanjšala z dobrih 48 oralov na 34,20 (19,49 hektara). V celem je posest Jožefa Čopa IV. obsegala 162,53 orala (92,63 hektara), kar pomeni, da se je od leta 1826 skrčila za 38,23 orala ali slabo petino.

Obseg in deleži posameznih katastrskih kultur kažejo glede na stanje štiri desetletja prej precej drugačno podobo. Izginile so štiri kulture: zelenjavni vrt, travnik z drevesi, travnik z grmovjem in pašnik z grmovjem, na novo pa se je pojavil sadovnjak (travnik s sadnim drevjem). Število zemljiških parcel se je, neupoštevaje tri stavbne parcele, zmanjšalo s 44 na 25.¹⁴⁵² Tudi videz Čopove domačije se je medtem nekoliko predrugačil. Izginile so lopa zahodno od nje in dve majhni stavbi sredi dvorišča, ostali pa so hiša in obe veliki gospodarski poslopji. Poleg tega je južno od domačije zrastle sredi travnika Čopova koč s hišno št. 78,¹⁴⁵³ namenjena prebivanju gostačev.¹⁴⁵⁴ Jožef Čop je bil kot edini gospodar v katastrski občini Št. Jurij imenovan posestnik, medtem ko imajo drugi oznako kmet, celozemljak, polzemljak in drugo.¹⁴⁵⁵

Posest Jožefa Čopa IV. po reambulančnem katastru iz leta 1867

Katastrska kultura	Število parcel	Obseg v oralih in kvadratnih sežnjih *	Obseg, preračunan v hektare
njiva	5	18 oralov, 1512 kv. sežnjev	10,80
travnik	7	32 oralov, 1356 kv. sežnjev	18,72
travnik s sadnim drevjem	1	379 kv. sežnjev	0,13
pašnik	3	2 orala, 1041 kv. sežnjev	1,51
pašnik z drevjem	2	7 oralov, 1543 kv. sežnjev	4,54
visok mešani gozd	6	94 oralov, 1211 kv. sežnjev	54,01
listnati gozd	1	4 orale, 1066 kv. sežnjev	2,66
stavbišče	3	733 kv. sežnjev	0,26
Skupaj	28	162 oralov, 820 kv. sežnjev	92,63

* 1 oral (0,57 ha) je obsegal 1600 kvadratnih sežnjev ali klafter (3,597 m²).

¹⁴⁵² Prav tam, parcelni zapisnik, s. d. 1867; mapni list 8.

¹⁴⁵³ Čopova domačija s hišno št. 1 je obsegala parcelni številki 1803 in 1804, Čopova koč s št. 78 pa parcelno številko 1826.

¹⁴⁵⁴ V zapisniku duš za leto 1856 Čopove koč še ni najti (NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Statusi animarum, šk. 2, status animarum 1856). V zapisniku od leta 1862 dalje je že vpisana hišna št. 78, na kateri živi družina gostača Jožefa Odlazka (prav tam, šk. 3, status animarum 1862–1871 [z vpisi do 1984], pag. 378), v statusu iz leta 1874 pa prvič zasledimo tudi hišno ime Čopova koč, v kateri prebiva družina gostača Blaža Planinška (prav tam, šk. 1, status animarum 1794–1891 [dejansko 1874–1887], pag. 78). Koča na parceli št. 1826 je pozneje dobila h. št. 68; ob nastavitvi nove deželne deske leta 1883 je imela še staro številko, ob prenosu Čopove posesti v navadno zemljiško knjigo leta 1898 pa že 78 (ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, Zemljiškknjizni vložki, knj. 3 (vl. 242–375); vložek št. 351, pag. 649; Okrajno sodišče v Trbovljah, Zemljiška knjiga, k. o. Sv. Jurij pod Kumom, gl. knj. 216–336, vložek št. 242, pag. 105).

¹⁴⁵⁵ ARS, AS 181, Reambulančni kataster za Kranjsko, D 53, k. o. Št. Jurij pod Kumom, abecedni seznam posestnikov, s. d. 1867.

Primerjava katastrskih kultur leta 1826 in 1867

Katastrska kultura	Število parcel 1826	Število parcel 1867	Obseg v hektarih 1826	Obseg v hektarih 1867
njiva	15	5	13,73	10,80
zelenjavni vrt	1	0	0,06	0
travnik	8	7	3,68	18,72
travnik z drevjem	1	0	8,86	0
travnik z grmovjem	1	0	3,48	0
travnik s sadnim drevjem	0	1	0	0,13
pašnik	4	3	0,45	1,51
pašnik z drevjem	2	2	4,17	4,54
pašnik z grmovjem	8	0	17,70	0
mešani gozd	2	6	36,63	54,01
listnati gozd	2	1	24,69	2,66
stavbišče	2	2	0,34	0,25
Skupaj	46	27	113,86	92,62

Čopovina po reambulančnem katastru iz leta 1867 (ARS, AS 181, Reambulančni kataster za Kranjsko, D 53, k. o. Št. Jurij pod Kumom, mapni list 8).

Tudi Jožef Čop IV. se je tako kot prejšnje generacije Čopov ubadal s finančnimi težavami. Podedovane dolgove po očetu je sicer lahko deloma poplačal z odškodnino od zemljiške odveze, a ne gre pozabiti, da se je ob prevzemu posesti leta 1844 zavezal svojim sorojencem izplačati znatno dediščino. Da bi naloženo breme zmožgel, je najprej prodajal zemljišča, nato pa najel dve zasebni posojili. Po deželni deski si je leta 1866 od Matije Lavriča izposodil slabih 563 goldinarjev, da se je otresel zastavne

pravice Jakoba Kneza na prodane parcele,¹⁴⁵⁶ leta 1873 pa so na podšentjursko posest vknjižili zastavno pravico mladoletnega Jožefa Glavača za dobrih 709 goldinarjev.¹⁴⁵⁷ Nazadnje je bil Podšentjur leta 1875 v deželni deski obremenjen še z dediščino po Alojziji Čop, rojeni Keršič, v višini 525 goldinarjev. Na vsakega od petih Čopovih otrok je iz tega naslova prišlo 105 goldinarjev, hči Alojzija pa je svoj dedni delež očitno že dobila.¹⁴⁵⁸

Alojzija Čop, rojena Keršič, se je od tega sveta poslovila 24. maja 1874. Za 48-letnico je bila usodna epidemija črnih koz,¹⁴⁵⁹ ki je tisto leto kosila po Kumljanskem med otroki in odraslimi. Alojzija, ki boleznini ni prebolela v otroštvu, je bila v Čopovi hiši edina smrtna žrtev. Zapustila je 57-letnega moža in šest otrok, starih od 13 do 24 let. Mož Jožef Čop IV. jo je preživel za slabih sedem let. Preminil je 9. januarja 1881 pri 63-ih zaradi jetike, ko že ni bil več gospodar.¹⁴⁶⁰ Z boleznijo se je bojeval že nekaj časa, zato je sedem mesecev in pol pred smrtjo predal gospodarjenje in lastništvo sinu Jožefu Čopu V.

Izročilno pogodbo sta oče in sin podpisala 22. maja 1880 pred notarjem v Mokronogu in v navzočnosti dveh tamkajšnjih domačinov. Nekoliko nenavadno je, da nista poiskala notarja kje bliže, denimo v Radečah ali Litiji, a sta imela za to gotovo dober razlog. Oče Jožef je sinu izročil celotno posest Podšentjur skupaj z vsemi pritiklinami in premičninami, sin Jožef pa se je zavezal izplačati svojih pet živčih sorojencev, poplačati očetove dolgove in temu nuditi oskrbo do smrti. Jožef ml. je bil s prevzemom Podšentjurja dolžan v petih letih izplačati 100 goldinarjev sestri Alojziji, poročeni Rahle, ostalim trem sestram in bratu Antonu – ena sestra in brat sta bila še mladoletna – pa vsakemu po 295 goldinarjev tri leta po doseženi polnoletnosti ali spremembi stanu. Poleg tega je moral novi gospodar še neporočenima sestrama in bratu priskrbeti stanu primerno poročno obleko in jim prirediti svatbo. Med prevzetimi očetovimi dolgovi je bila neporavnana dediščina, ki je pripadala štirim sorojencem po materi, vsakemu 105 goldinarjev, štirim nesorodnikom pa je oče dolgoval skupaj 600 goldinarjev: Jožefu Glavaču z Malega Kuma 370, Mariji Bizjak 130, Matiji Mokotarju iz Klenovika 70 in Mariji Majcen 30.

Zanimiv je opis preužitka, ki si ga je izgovoril oče, saj govori o gmotnih in bivanjskih razmerah v Podšentjurju. Jožef IV. si je tako kot pred njim njegov oče pridržal v dosmrtni uporabi dve sobi na vzhodni strani hiše. Sin ga je moral oskrbovati s potrebnimi drvimi, s primerno obleko in obutvijo, mu vsako leto izročiti deset goldinarjev v denarju, poleg dotlej običajne hrane in postržbe pa sta očetu pripadala še dva priboljška, in sicer ena stara merica vina na dan in pol kilograma tobaka njuhanca na mesec. Če preužitkar ne bi bil zadovoljen s hrano, bi zanj in za njegovega služabnika vsako leto določili enega od treh nepristranskih razsodnikov za pokušnjo hrane. Svoj preužitek bi Jožef st. smel zavarovati z vpisom zastavne pravice v deželno desko v višini 300 goldinarjev. Vrednost Podšentjurja so ocenili na 3400 goldinarjev, od tega premičnine na 600 goldinarjev, stavbo na prav toliko, zemljišča na 1800, preostalih 400 goldinarjev pa je šlo prevzemniku kot darilo. Od premičnin si je oče pridržal dva triletna voliča, ki ju je bil sin dolžan do izročiteljeve smrti vzdrževati v svojem hlevu.¹⁴⁶¹ Jožef Čop IV. je imel potem od izgovorjenega preužitka zelo malo, saj je živel le še dobrega pol leta. Umrl je, še preden so izročilno pogodbo 26. februarja 1881 sploh vpisali v deželno desko.

Ko sta oče in sin pogodbo podpisovala, so živeli doma poleg novega gospodarja Jožefa V. še trije

¹⁴⁵⁶ ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, gl. knj. III, fol. 260, ad No. 17; fol. 261, ad No. 17.

¹⁴⁵⁷ Prav tam, fol. 261, No. 18 in 19.

¹⁴⁵⁸ Prav tam, fol. 261, No. 20.

¹⁴⁵⁹ NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Matične knjige, M 1856–1885, fol. 50.

¹⁴⁶⁰ Prav tam, fol. 71.

¹⁴⁶¹ ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, Zbirka listin, 1881/I (1–195), I/118 = 41, 22. 5. 1880.

Podpis Jožefa Čopa 28. septembra 1857 pod prošnjo deželnemu sodišču (ARS, AS 307, Deželno sodišče v Ljubljani, listine 1857, fasc. IV, št. 38, 28. 9. 1857).

otroci. Najmlajši Anton, ki je bil tedaj v 19. letu, se je neznano kje šolal ali ravno začel poduradniško pot, sestri Alojzija in Jožefa pa sta se že pred tem omožili. Poti Čopovih otrok te generacije so se med seboj precej razlikovale, in sicer bolj kot pri prejšnji.

Alojzija se je 21. februarja 1876 pri 25-ih omožila s 34-letnim malo prej ovdovelim Štefanom **Rahletom**, polzemljakom na Kovku št. 4 v župniji Dol pri Hrastniku na štajerski strani Save.¹⁴⁶² Postala je solastnica Rahletove polovične kmetije, ki je že leta 1885 prešla v tuje roke.¹⁴⁶³ Mož Štefan se je moral zaposliti kot delavec v hrastniški kemični tovarni, družina pa si je našla stanovanje v tovarniškem naselju blizu železniške postaje Hrastnik.¹⁴⁶⁴ Alojziji ji je **Marija**, ki je stopila pred oltar 10. novembra 1879, tudi ona stara 25 let. Njen izbranec je bil njen vrstnik, 25-letni domačin Rok **Medvešek**, nezakonski sin celozemljakove hčerke iz Št. Jurija, ob poroki rudarski delavec, stanujoč v Toplicah v župniji Zagorje ob Savi,¹⁴⁶⁵ kjer sta zakonca odtlej tudi živela.¹⁴⁶⁶ Marija se je tako kot prva iz Čopove hiše preselila v delavsko okolje.

Potem ko je leta 1880 postal gospodar Podšentjurja in je naslednje leto umrl oče Jožef IV., se je 6. januarja 1882 oženil 26-letni **Jožef Čop V.** Zanimivo je, da je stopil pred oltar v domači župnijski cerkvi, čeprav je bila njegova izbranka 22-letna Alojzija Sevšek doma iz sosednje župnije Dole pri Litiji, sicer hči celozemljaka.¹⁴⁶⁷

29. januarja 1883, prav tako že po očetovi smrti, je stopila v zakon 24-letna **Franciška**, ki je vzela za moža dve leti starejšega domačina Janeza **Hiršla**, tričetrzemljakovega sina iz bližnjega zaselka

¹⁴⁶² NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, P 1831–1883, fol. 77. – Štefan Rahle je bil sin četrtzemljaka Tomaža Rahleta in Ane, rojene Laznik, rojen 26. decembra 1841 na Kovku št. 4 (NŠAM, Matične knjige, Dol pri Hrastniku, R 1825–1852, fol. 49). Prva žena Marija, rojena Orešnik, mu je umrla 19. novembra 1875, šest dni po rojstvu zadnjega otroka (prav tam, R 1871–1882, fol. 60; M 1828–1885, pag. 281).

¹⁴⁶³ Orožen, *Zgodovina Trbovelj*, str. 623.

¹⁴⁶⁴ Zakoncema Rahle se je med letoma 1877 in 1892 rodilo šest otrok, zadnja dva (1889 in 1892) že v tovarniškem naselju ob Savi (Sv. Jurij št. 51 in 71), pri njunem krstu pa je oče imenovan delavec v kemični tovarni oziroma »fabričan« (NŠAM, Matične knjige, Dol pri Hrastniku, R 1871–1882, fol. 81, 12; R 1882–1897, fol. 5, 149, 229).

¹⁴⁶⁵ NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, P 1831–1883, fol. 83. – Rok Medvešek, rojen 21. avgusta 1853 v Št. Juriju št. 51, je bil nezakonski sin celozemljakove hčerke Jožefe Medvešek (NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Matične knjige, R 1830–1864, fol. 106).

¹⁴⁶⁶ V Toplicah se jima je med letoma 1880 in 1894 rodilo sedem otrok (NŠAL, ŽA Zagorje ob Savi, R 1868–1884, fol. 229 in 273; R 1885–1899, fol. 12, 53, 102, 146 in 168).

¹⁴⁶⁷ NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, P 1831–1883, fol. 89. – Alojzija Sevšek je bila hči pokojnega celozemljaka Jožefa Sevška in Marije, rojene Zavšek.

Četež v Št. Juriju št. 6.¹⁴⁶⁸ Hiršlova družina se je pozneje preselila na Antonačevo polovično kmetijo v Borovaku št. 13.¹⁴⁶⁹

Najdlje je ostala doma **Jožefa**, ki se je omožila šele pri 41-ih. 30. maja 1892 je postala žena tri leta starejšega vdovca in celozemljaka Jožefa **Boriška** s Polšnika št. 9 v sosednji polšniški župniji.¹⁴⁷⁰

Precej skrivnostna je življenjska pot najmlajšega sina **Antona**, ki so ga, kot vse kaže, poslali v šole ali pa morda samo v uk za trgovskega pomočnika, saj je bil pozneje nižji državni uradnik. Pri 26-ih se je 4. februarja 1888 neznano kje poročil z Adelinde Wilitsch. Izpričan je v Zagorju ob Savi, Kranju in Kočevju, nazadnje pa kot upokojenec v Zgornji Šiški v Ljubljani, kjer se je pri 67-ih 22. oktobra 1928 vnovič oženil kot upokojeni revizor državne užitnine, in sicer z 38-letno zasebnico Marijo Bertoncelej.¹⁴⁷¹ V Zgornji Šiški na Celovski cesti se je njegova življenjska pot 25. februarja 1936 tudi iztekla.¹⁴⁷² Anton Čop je bil po več kot sto letih prvi podšentjurski Čop v uradniški službi.¹⁴⁷³ Pred njim poznamo samo Franca Ksaverja (1749–1777), ki je umrl že pri 28-ih kot pisar ljubljanskega okrožnega urada.

Čopov rod se je torej v krajih pod Kumom v tej generaciji nadaljeval po moški strani spet samo z naslednjim gospodarjem Jožefom Čopom V., petim in zadnjim z imenom Jožef. Vedenje, da se je na Čopovini zvrstilo pet Jožefov Čopov, preden je posest v začetku 20. stoletja prevzel Alojzij Čop, je tudi ena redkih spominskih opor, ki jih je o preteklosti Čopov ohranilo družinsko in krajevno izročilo.¹⁴⁷⁴

¹⁴⁶⁸ NŠAL, NŠAL 29, Prepisi matičnih knjig, Št. Jurij pod Kumom, P 1883–1964, leto 1883/št. 2. – Janez Hiršel se je rodil 5. aprila 1856 kot sin celozemljaka Matije Hiršla in Marije, rojene Žibert (NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Matične knjige, R 1830–1864, fol. 115).

¹⁴⁶⁹ NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Statusi animarum, šk. 3, status animarum 1862–1871 [z vpisi do 1984], pag. 10, 179.

¹⁴⁷⁰ NŠAL, NŠAL 29, Prepisi matičnih knjig, Št. Jurij pod Kumom, P 1883–1964, leto 1892/št. 10. – Jožef Borišek je bil sin celozemljaka Jožefa Boriška in Elizabete, rojene Gričar. Rodil se je v šentjurijski župniji 13. marca 1848, ko sta bila njegova starša še gostača v Selu št. 14 (NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Matične knjige R 1830–1864, fol. 83). Zakoncema Jožefu in Jožefi Borišek so se kljub ženini starosti rodili trije sinovi, med njimi dvojčka; eden se je rodil mrtev, druga dva pa sta zgodaj umrla (NŠAL, ŽA Polšnik, Matične knjige, R 1876–1909, pag. 65 in 76).

¹⁴⁷¹ Njegova življenjska pot do preselitve v Ljubljano je znana le iz drobcev, ki jih najdemo v krstni matici in v zapisniku duš šentjurijske župnije. Krstna matična knjiga razkriva, da je leta 1887 dvignil krstni in samski list, leta 1917 krstni list in da se je leta 1928 v Šentvidu nad Ljubljano oženil z Marijo Bertoncelej (NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Matične knjige, R 1830–1864, fol. 138). Zapisnik duš navaja enake podatke o poroki leta 1928 in pove, da je Anton živel v Zagorju in Kranju ter leta 1917 v Kočevju (NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Statusi animarum, šk. 3, status animarum 1862–1871 [z vpisi do 1984], pag. 2). Datum prve poroke in ime prve žene razkriva vpis njene smrti 6. februarja 1924 v mrliški matici župnije Št. Vid nad Ljubljano, po katerem se je rodila 26. avgusta 1856, umrla pa v Zgornji Šiški 114 (NŠAL, NŠAL 29, Prepisi matičnih knjig, Št. Vid nad Ljubljano, M 1916–1964, leto 1924/št. 9). Ker Anton ob poroki ni več živel v Št. Juriju, tam tudi ni bil oklican, zato oklicna knjiga žal ni v pomoč (NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Razne knjige, šk. 5, oklicna knjiga 1861–1919). Druga žena Marija Bertoncelej je v poročni matici označena kot zasebnica, stanujoča na istem naslovu kot Anton, v Zgornji Šiški št. 113. Rodila se je 24. decembra 1890 v Ljubljani kot hči posestnika Janeza Bertonceleja in Marije, rojene Dolinar, samski list pa je dvignila v župniji Reteče (NŠAL, NŠAL 29, Prepisi matičnih knjig, Št. Vid nad Ljubljano, P 1896–1940, leti 1927 in 1928/št. 30).

¹⁴⁷² NŠAL, NŠAL 29, Prepisi matičnih knjig, Št. Vid nad Ljubljano, M 1916–1964, leto 1936/št. 11.

¹⁴⁷³ Janez Baš (1908–1988) iz Šklendrovca je v pismu avtorju 14. marca 1986 zapisal: »Čop Jožef je imel tudi brata, rekli so Čopov Anton. Ta pa je bil nekakšen »cesarsko-kraljevski« poduradnik. Ljudje so rekli »dacar«, jaz bi pa kar rekel financar. Po gostilnah je meril vino, ga ocarinil ali pa tudi zapečatil, če ni bilo kaj v redu.«

¹⁴⁷⁴ Informator Jurij Čop (1927–2015), sedmi gospodar Čopovine, Podkum, 14. 2. 1986. – Janez Baš (1908–1988) iz Šklendrovca je v pismu avtorju 14. marca 1986 pisal o sedmih Jožefih.

JOŽEF ČOP V. (1855–1917) – FORMALNO ZADNJI GRAŠČAK

Jožef Čop V. je bil zadnji, peti gospodar svojega imena, prvi, ki ob prevzemu posesti ni imel več statusa zemljiškega gospoda, in tisti, ki je tudi formalno prenehal biti graščak, ko so Čopovino leta 1898 izpisali iz kranjske deželne deske. Poleg tega je za naslednjih sto let ostal zadnji gospodar, ki si neveste ni poiskal v domači župniji, ampak drugje, četudi blizu doma. Hkrati pa je kot prvi stopil pred oltar v domači župnijski cerkvi.

Malo pred poroko je imel tedaj 26-letni Jožef Čop V. razmerje s Heleno Renko, pastorko kočarja iz Konjšice, ki mu je 29. junija 1882 rodila nezakonsko hčerko Marjeto – Meto Renko. To njegovo mladostno avanturo posredno razkriva deželna deska, v kateri se je na posesti Podšentjur pet let pozneje znašla hipoteka za otrokovo vzdrževanje.¹⁴⁷⁵ Še več, pred tem je bil jeseni 1880 oklican s hčerko tričetrzemljaka iz domače župnije, a je poroka pred tretjim oklicem padla v vodo.¹⁴⁷⁶

Kot smo videli, se je Jožef Čop V. v začetku leta 1882 oženil z **Alojzijo Sevšek** (1859–1910) iz Gradišča v sosednji župniji Dole pri Litiji in si svojemu stanu primerno izbral za ženo celozemljakovo hčerko. Alojzija je prišla na svet 13. junija 1859 v Gradišču št. 25, kjer je ob poroki tudi živela. Bila je hči Jožefa Sevška in Marije, rojene Zavšek, ki sta imela poleg nje še pet otrok: Ano (1854), Marijo (1856), Cecilijo (1857), Jožefa I. (1861) in Jožefa II. (1863).¹⁴⁷⁷ Njena starša sta se poročila 13. junija 1853, oba doma iz dolske župnije. Zgodaj umrli oče Jožef se je rodil na domači celi kmetiji, mati Marija, kot vdova vnovič omožena Gracar, pa je bila hči tričetrzemljaka z bližnjih Selc št. 6.¹⁴⁷⁸

Socialni izvor te Čopove neveste se sicer ni bistveno razlikoval od prejšnje, Alojzije Keršič, a pri tem ne gre prezreti, da je bila Keršičeva vendarle hči gosposčinskega upravitelja in izobraženca, ki se je pozneje pokmetil, Sevškova pa je kot podšentjurska gospodarica odraščala v povsem kmečkem okolju. V hišo je prinesla spodobno doto in dediščino, ki ju poznamo sicer samo iz vknjiženja zastavne pravice petih otrok v zemljiško knjigo po njeni smrti leta 1910. Vsakemu otroku je pripadlo 250 kron,

¹⁴⁷⁵ Zastavna pravica mladoletne Marjete Renko za vzdrževanje v višini do največ 288 goldinarjev je bila vknjižena leta 1887 in izbrisana šest let pozneje. Marjeto je zastopal Janez Dolanc iz Konjšice, iz deželne deske pa ni neposredno razvidno, iz kakšnega naslova je hipoteka izvirala (78 (ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, Zemljiškoknjižni vložki, knj. 3 (vl. 242–375); vložek 351, pag. 659, No. 48; 660, No. 55; gl. tudi listino: ARS, AS 307, Deželno sodišče v Ljubljani, listine 1887, fasc. IV, št. 631, 24. 6. 1887, 28. 6. 1887). Marjeta se je rodila v Konjšici št. 36, na domu svoje matere Helene, pastorko kočarja Janeza Prošta, ki je bila tudi sama nezakonski otrok, rojena 6. maja 1855, istega leta kot Jožef Čop. V Proštovi družini je odraščala tudi hči Marjeta, v zapisniku duš imenovana Meta. Pri njenem krstu ni v šentjurijski krstni matici nobenega naknadnega zapisa o nezakonskem očetu, ampak samo podatek o dvigu krstnega lista za možitev v Ljubljani leta 1907 ter navedbi, da se je 26. februarja 1911 omožila v Trbovljah z Alojzom Jankom in da je 27. julija 1957 tam tudi umrla. NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Matične knjige, R 1865–1900, fol. 80; ŽA Konjšica, Statusi animarum, šk. 1, status animarum 1893–1983, s. p., Kožica [Konjšica] št. 36.

¹⁴⁷⁶ 31. oktobra in 1. novembra 1880 je bil oklican z 19-letno Marijo Kotar iz Osredka (NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Razne knjige, šk. 5, oklicna knjiga 1861–1919, pag. 137).

¹⁴⁷⁷ O Alojzijinem rojstvu: NŠAL, ŽA Dole pri Litiji, Matične knjige, R 1845–1870, fol. 55. – O sorojencih: prav tam, fol. 37, 45, 49, 62 in 67.

¹⁴⁷⁸ Prav tam, P 1816–1864, pag. 45. – Jožef Sevšek je bil sin Janeza in Ane, rojene Zdovc, Marija Zavšek pa hči Matije in Marije, rojene Mlakar. – Oče Jožef Sevšek je umrl že 12. marca 1862, ko Alojziji ni bilo niti tri leta (prav tam, M 1835–1890, s. p.). Naslednje leto 9. februarja je dobila za očima Franca Gracarja, ki se je k vdovi materi priženil iz Brezja v župniji Gabrovka (prav tam, P 1816–1864, fol. 66).

skupaj 1250, kar preračunano v goldinarje znaša 625 goldinarjev.¹⁴⁷⁹ Tudi izročilo je pred desetletji še pomnilo, da je po zaslugi nevestinega denarja prišlo hišno gospodarstvo na zeleno vejo.¹⁴⁸⁰

V kranjski deželni deski žal ni vpisana nobena pogodba, ki bi zadevo natančneje osvetlila, je pa dejstvo, da je bil Jožef Čop V. prvi od gospodarjev Čopov, ki se je otresel vseh hipotek. Med njegovim gospodarjenjem, ki je trajalo dobra tri desetletja, od leta 1880 do 1912, se je posest Podšentjurja tudi formalnopravno izenačila z običajno zemljiškoknjižno posestjo. 10. septembra 1898 so jo namreč iz deželne deske za Kranjsko prenesli v navadno zemljiško knjigo. Tako je bila odslej vodena pri okrajnem sodišču Radeče v katastrski občini Sv. Jurij pod Kumom.¹⁴⁸¹ Razlog za prenos je bil najverjetneje praktične narave in nikakor ne tisti, ki ga je navedla Majda Smole. Po njeni interpretaciji posestvo očitno ni preneslo obremenitve, ki jo je Jožefu Čopu V. nalagala izročilna pogodba glede dediščine brata in sester.¹⁴⁸² V resnici je novi gospodar tri svoje sorojence, ki so vpisali zastavno pravico na njegovo posest, izplačal v šestih letih do 1886.¹⁴⁸³ Tudi sicer je saniral vse dolgove iz naslova dediščin in posojil;¹⁴⁸⁴ nekateri so bili že zelo stari in pozabljeni. Za vse zastarane hipoteke, starejše od petdeset let, je Čopu leta 1885 uspelo doseči izbris, ne da bi moral kar koli plačati.¹⁴⁸⁵ Tako je bila njegova posest povsem razbremenjena in leta 1898 vpisana v navadno zemljiško knjigo brez vsakršnih hipotek,¹⁴⁸⁶ je pa bilo treba prej žrtvovati več dodatnih parcel, ki so šle z odprodajami v tuje roke.¹⁴⁸⁷

S prepisom iz deželne deske v Ljubljani v zemljiško knjigo sodnega okraja Radeče je Čopovina tudi formalno prenehala biti graščinska posest. Njen status se je prvič izenačil s statusom zemljišč

¹⁴⁷⁹ Okrajno sodišče v Trbovljah, Zemljiška knjiga, k. o. Sv. Jurij pod Kumom, gl. knj. 216–336, vložek št. 242, pag. 107.

¹⁴⁸⁰ Po pričevanju Janeza Baša (1908–1988) iz Šklendrovca pri Podkumu, čigar mati Helena je leta 1904 služila pri Čopovih, naj bi takratna gospodarica s svojim prispevkom celo rešila Čopovino (informator Janez Baš, 14. 2. 1986). V pismu avtorju 14. marca 1986 je Baš zapisal takole. »Žena Jožefa Čopa Alojzija je bila doma iz Dol pri Litiji. Bila je hči malo boljšega posestnika (zemljaka). Imela je precej dote. Pisala se je Gracar, vulgo »Anžičeva Lojzka«. Moji materi Heleni je povedala, da je z izdatno doto rešila Čope, da niso šli na boben (dolgovi).«

¹⁴⁸¹ ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, Zemljiškoknjižni vložki, knj. 3 (vl. 242–375); vložek 351, pag. 649; Okrajno sodišče v Trbovljah, Zemljiška knjiga, k. o. Sv. Jurij pod Kumom, gl. knj. 216–336, vložek št. 242, pag. 105.

¹⁴⁸² Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 365.

¹⁴⁸³ ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, vložki h glavni knjigi 242–375, vložek 351, pag. 649, 656 (No. 17 in 18), 658 (No. 38–40).

¹⁴⁸⁴ Prav tam, pag. 653–660. – Nov dolg je predstavljala samo zastavna pravica domačina Franca Bostiča v višini 987 goldinarjev, vključena leta 1884 na podlagi kupne pogodbe in izbrisana dve leti pozneje (prav tam, pag. 658, No. 37 in 42; AS 307, Deželno sodišče v Ljubljani, listine 1886, fasc. II, št. 313, 26. 3. 1886, 1. 4. 1886, 3. 4. 1886). Drugačne narave je bila zastavna pravica gospodarjeve nezakonske hčerke Marjete Renko (gl. op. 1475).

¹⁴⁸⁵ ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, vložki h glavni knjigi 242–375, vložek 351, pag. 656, No. 19–25; AS 307, Deželno sodišče v Ljubljani, listine 1885, fasc. IV, št. 746, 23. 7. 1885. – 4. julija 1885 je bil v deželni deski zabeležen izbris zastavnih pravic za naslednje terjatve: 1) otroci Marije Konstancije Čop (rojene Heipl) – 1200 goldinarjev iz naslova poročne pogodbe 14. maja 1748; Jožefa Hrovat, rojena Čop – 417 goldinarjev, 42 krajcarjev in pol iz naslova poravnave 31. avgusta 1789; 2) zapuščinska masa Antona Mesesnela – 417 gld, 42 kr in pol iz naslova sodbe 6. marca 1829; 3) zapuščinska masa Aleksandra Mazovca – 412 gld iz naslova zadolžnice z dne 16. oktobra 1806; 4) Terezija Čop, rojena Klemen – 500 gld dote in 500 gld zažejala iz naslova poročne pogodbe 26. novembra 1815; 5) zapuščinska masa Antona Mesesnela – 144 gld in 38 3/4 kr iz naslova poravnave 19. februarja 1829; 6) zapuščina Franca Žiberta – 125 gld in 15 kr iz naslova sodbe 27. oktobra 1830. – Pri zadnji hipoteki je šlo očitno za napako, saj je bila izbrisana že leta 1831 (gl. op. 1346). – Čopovi prošnji za izbris je deželno sodišče ugodilo že konec leta 1882, nato pa je bilo treba počakati do izteka zakonskega roka in v časniku *Laibacher Zeitung* objaviti poziv morebitnim upravičencem.

¹⁴⁸⁶ Okrajno sodišče v Trbovljah, Zemljiška knjiga, k. o. Sv. Jurij pod Kumom, gl. knj. 216–336, vložek št. 242, pag. 107, list C.

¹⁴⁸⁷ ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, vložki h glavni knjigi 242–375, vložek 351, pag. 650.

Podpis Jožefa Čopa V. pod prošnjo za izbris zastaranih hipotek 23. julija 1885 (ARS, AS 307, Deželno sodišče v Ljubljani, listine 1885, fasc. IV, št. 746, 23. 7. 1885)

The image shows a close-up of a handwritten document. At the top, the date '23 Juli 1885.' is written in a cursive script. Below it, the name 'Jožef Čop' is written in a similar cursive style. There is a small checkmark to the right of the name.

drugih posestnikov v katastrski občini Sv. Jurij pod Kumom in v naslednjem stoletju je spomin na graščinsko posest in graščake Čope potonil v globoko pozabo tudi pri njih samih.¹⁴⁸⁸

Jožef Čop V. je z Alojzijo Sevšek preživel slaba tri desetletja do njene smrti leta 1910. Zakoncema se je v sedemnajstih letih rodilo deset otrok, šest jih preživel otroška leta: **Franc** 3. decembra 1882, umrl 11. maja 1885, **Alojzija** 12. junija 1884, umrla 20. maja 1885, **Jožefa** 18. marca 1886, **Jožef** 14. februarja 1888, **Alojzija** 27. avgusta 1890, **Marija** 9. aprila 1892, umrla 29. 12. 1896, **Alojz** 6. avgusta 1893, **Franc** 29. septembra 1895, umrl 9. marca 1898, **Marija** 8. decembra 1897 in **Henrik** 18. maja 1899.¹⁴⁸⁹ Pri novorojencih te generacije je oče Jožef Čop V. sprva še imenovan posestnik (*Grundbesitzer*), nato pa od srede osemdesetih let kot oče in krstni boter praviloma le še kot celozemljak. Samo tu in tam so mu šentjurijski duhovniki še privoščili naslovitev s posestnikom. Botri otrokom so bili v tej generaciji dokončno samo okoliški kmečki ljudje in sorodniki.

Alojzija Čop, rojena Sevšek, je umrla pri 51-ih 16. avgusta 1910 za prsno vodenico. Jožef ji je sledil 31. januarja 1917, ko ga je pri 61-ih pokopala jetika. Žena je ob smrti imenovana žena celozemljaka, Jožef, zadnji podšentjurski graščak, pa celozemljak, preužitkar in vdovec.¹⁴⁹⁰ Dobra štiri leta prej, 17. oktobra 1912, je namreč izročil posest tedaj komaj 19-letnemu sinu Alojziju.¹⁴⁹¹ Pred prvo svetovno vojno je za vedno zaprla vrata tudi Čopova gostilna,¹⁴⁹² kar je bilo najbrž povezano s smrtjo gospodinje (1910) in možnostjo dveh hčerk (1912).

Naslednik Alojzij, o katerem bo še govor pozneje, prvotno ni bil predviden za gospodarja, saj je imel pet let starejšega brata **Jožefa – Jožlja** (1888–1958). Ker pa je bil ta veseljak in mu oče nikakor ni

¹⁴⁸⁸ Niti krajevni vedež Janez Baš (1908–1988) ni več vedel za Čopove podložnike, ampak je samo sklepal, da naj bi bili to stanovalci treh Čopovini pripadajočih gostaških hiš (Janez Baš, Šklendrovec pri Podkumu, 14. 2. 1986), je pa gostilničarka Pavla Kenda (1902–1996) iz Podkuma 20. februarja 1986 v pismu avtorju o Čopovini zapisala: »Tam je bilo nekdaj graščinsko posestvo.«

¹⁴⁸⁹ NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Matične knjige, R 1865–1900, fol. 81, 91, 100, 113, 128, 139, 150, 167, 188, 200. Prim. prav tam, Statusi animarum, šk. 3, status animarum 1862–1871 [z vpisi do 1984], pag. 3.

¹⁴⁹⁰ NŠAL, NŠAL 29, Prepisi matičnih knjig, Št. Jurij pod Kumom, M 1901–1964, leto 1910/št. 12, leto 1917/št. 3.

¹⁴⁹¹ Okrajno sodišče v Trbovljah, Zemljiška knjiga, k. o. Sv. Jurij pod Kumom, gl. knj. 216–336, vložek št. 242, pag. 106.

¹⁴⁹² Janez Baš (1908–1988) iz Šklendrovca pri Podkumu je hranil fotografijo birmancev in botrov, na kateri je bil kot šolarček tudi Čopov sin Henrik – Hinko (1899–1947), na zunanji steni Čopove hiše pa viden napis »Jožef Čop – Krčma« (informator Janez Baš, 14. 2. 1986). Fotografija je moral biti posneta 23. junija 1911 ob zadnji birmi pred prvo svetovno vojno (informacija o birmah v tem času je posredoval župnik g. Janez Jasenc 29. 8. 2020).

zaupal, se je moral zadovoljiti s skromnejšo dediščino.¹⁴⁹³ Užaljen je leta 1913 odšel v Združene države Amerike, kjer je delal kot rudar, si ustvaril družino z Nemko Catherine Hutter iz Pennsylvanie, s katero se je oženil leta 1917, in umrl v Detroitu v državi Michigan, star 70 let.¹⁴⁹⁴

Leto poprej (1912), ko je brat Alojzij prevzel očetovo posest, sta zapustili dom tudi dve starejši sestri. **Alojzija – Lojzka** (1890–1947) se je omožila k posestniku in sedlarju Matiji **Marinu** na Mirno v Mirnski dolini, kjer je ostala do smrti, najstarejša **Jožefa – Pepca** (1886–1943) pa je postala žena Antona **Drnovška**, posestnika in čevljarkega mojstra v bližnjem Šklendrovcu v domači župniji. Zakonca Drnovšek, ki sta začela tako rekoč iz nič, sta ustvarila pravcato bogastvo, saj sta imela trgovino, gostilno, poštno zbiralnico in vodni mlin. Vse jima je vzela vihra druge svetovne vojne, ko sta se morala pred izgonom v Nemčijo umakniti čez Savo v Zagorje, pred koncem vojne, že po Pepcini smrti, pa sta izgubila tudi sina edinca.

Tretja sestra **Marija – Micka** (1892–1980) je stopila pred oltar leta 1921 z Ignacem **Drimlom**, brusilcem stekla v zagorski steklarni, in se z družino kmalu zatem preselila v Rogaško Slatino, kjer je mož dobil zaposlitev. Umrla je v starosti 88 let v Šmarju pri Jelšah.

Na Štajersko je pot nazadnje zanesla tudi najmlajšega **Henrika – Hinka** (1899–1947), ki se je izučil za sedlarja pri svaku Matiji Marinu na Mirni, se leta 1926 v Šmartnem ob Dreti oženil z Ano Kramer, nato pa z družino do zgodnje smrti živel v Mozirju.¹⁴⁹⁵

V krajih pod Kumom se je tako nadaljeval samo rod naslednjega gospodarja Čopovine **Alojzija** (1893–1936), ki se je 16. februarja 1914, malo pred izbruhom prve svetovne vojne, pri 21-ih oženil s tri leta starejšo domačinko Marijo Pirc, hčerko celozemljaka s Stranskega Vrha.¹⁴⁹⁶ Alojzij Čop, šesti gospodar Podšentjurja–Čopovine je bil šele drugi, ki si je nevesto poiskal v domači župniji, in prvi, čigar žena se je rodila v šentjurijski župniji. Sprva mu je bila sicer namenjena druga nevesta, tudi ta sožupljanka, s katero je bil konec leta 1912 že oklican, star komaj dobrih 19 let.¹⁴⁹⁷ Tako se je ponovila zgodba njegovega očeta Jožefa Čopa V., ki svoje prve sooklicanke 32 let prej prav tako ni peljal pred oltar.¹⁴⁹⁸

¹⁴⁹³ Informatorja: Janez Baš (1908–1988), Šklendrovec pri Podkumu, 14. 2. 1986; Marjan Čop (1950), Laško, 28. 2. 2020.

¹⁴⁹⁴ Jožef Čop je v Združene države Amerike priplul 26. julija 1913 iz Le Havra. O njem: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:Q2S9-2FKX>; <https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:KHS9-XZL>; <https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:KHS9-XZL>; <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33S7-9J19W1?i=1103&cc=1968530&personUrl=%2Fark%3A%2F61903%2F1%3A1%3AK629-87N>; <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33S7-9RHN-4Z6?i=18&cc=1810731&personUrl=%2Fark%3A%2F61903%2F1%3A1%3AX7SW-21J> (dostop 28. 2. 2020).

¹⁴⁹⁵ NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Statusi animarum, šk. 3, status animarum 1862–1871 [z vpisi do 1984], pag. 2. – Informatorja: Janez Baš (1908–1988), Šklendrovec pri Podkumu, 14. 2. 1986; Marjan Čop (1950), Laško, 28. 2. 2020.

¹⁴⁹⁶ Poroka je bila v župniji Marijinega Oznanjenja v Ljubljani (NŠAL, Prepisi matičnih knjig, Št. Jurij pod Kumom, P 1835–1964, 1914, brez št., 16. 2. 1914).

¹⁴⁹⁷ Alojzijeva izbranka je bila dve leti starejša Marija Martinčič, hči celozemljaka iz Št. Jurija 51 (NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Razne knjige, šk. 5, oklicna knjiga 1861–1919, s. p., 20. 10., 27. 10. in 1. 11. 1912).

¹⁴⁹⁸ Gl. op. 1476.

ČOPOVINA IN NJENI LASTNIKI OD ZAČETKA 20. STOLETJA DO DANES

Nadaljnje dogajanje od začetka 20. stoletja do danes bomo za razliko od prejšnjih obdobij predstavili le na kratko. Za Jožefom Čopom V. (1855–1917), ki je kot gospodar izpregel leta 1912, so se zvrstile še štiri generacije gospodarjev Čopovine, nekdanjega Podšentjurja, vsega skupaj devet rodov Čopov, na svet pa prihaja že deseta generacija.

Z **Alojzijem Čopom** (1893–1936), ki je gospodaril slabega četrta stoletja, od leta 1912 do smrti 1936, se je Čopov rod na Čopovini številčno občutno okreplil. Alojzij – Lojze je imel namreč z ženo **Marijo Pirc** (1890–1969) enajst otrok, ki so vsi odrasli, od tega šest sinov in pet hčera. Rodili so se v dobrih petnajstih letih med letoma 1915 in 1930, in sicer: Alojzij 26. januarja 1915, Danilo 10. marca 1916, Jožef 21. decembra 1917, Ljudmila Marija 19. januarja 1920, Adolf 3. junija 1921, Hermina 13. decembra 1922, Rafael 15. aprila 1924, Olga 25. junija 1925, Stanislav Jurij 28. marca 1927, Julijana 10. februarja 1929 in Marija 9. junija 1930.¹⁴⁹⁹

Alojzij je bil po več kot sto letih prvi gospodar Čopovine, ki se ni več ukvarjal z gostilničarstvom, ampak je izključno kmetoval. Njegova posest se je z odprodajami nekoliko zmanjšala, vendar zemljiška knjiga kaže, da za razliko od mnogih šentjurijskih kmetov kljub nekaj hipotekam, ki so bile vse še iz časa pred prvo svetovno vojno, ni imel likvidnostnih težav.¹⁵⁰⁰ S svojo dediščino je k stabilnosti hišnega gospodarstva znatno pripomogla žena Marija,¹⁵⁰¹ kar se v Čopovem rodu ni zgodilo prvič. Zato pa je številčno družino doletela nesreča z Alojzijevo prezgodnjo smrtjo 11. oktobra 1936, ko mu je bilo komaj 43 let. Umrl je za možgansko kapjo, dejansko pa je bilo zanjo usodno, ko je zaradi zamenjave z nekom drugim nedaleč od domače hiše postal žrtev nočnega napada.¹⁵⁰² Zapustil je 46-letno vdovo in enajst otrok, starih od 6 do 21 let.

Zakonca Alojzij in Marija Čop, rojena Pirc, okoli leta 1925 (last Marjana Čopa).

¹⁴⁹⁹ NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Statusi animarum, šk. 3, status animarum 1862–1871 [z vpisi do 1984], pag. 3.

¹⁵⁰⁰ Okrajno sodišče v Trbovljah, Zemljiška knjiga, k. o. Sv. Jurij pod Kumom, gl. knj. 216–336, vložek št. 242, pag. 107–108.

¹⁵⁰¹ V zemljiški knjigi je bila na podlagi poročne in dedne pogodbe vknjižena Marijina zastavna pravica za 1200 kron (Okrajno sodišče v Trbovljah, Zemljiška knjiga, k. o. Sv. Jurij pod Kumom, gl. knj. 216–336, vložek št. 242, pag. 107). – Po družinskem izročilu je Marija Pirc Čopovino »rešila s svojo doto« (informatorec Marjan Čop (1950), Laško, 28. 2. 2020).

¹⁵⁰² NŠAL, Prepisi matičnih knjig, Št. Jurij pod Kumom, M 1901–1964, 1936/18.

Čopova hiša leta 1961
(fotografija je last
Marjana Čopa).

Naslednja nesreča je Čopovo družino doletela med drugo svetovno vojno. Vsi družinski člani so vojno sicer preživeli, a so morali za tri leta in pol zapustiti dom. Št. Jurij je namreč nemški okupator vključil v izselitveni pas ob novi južni meji Nemškega rajha, od koder je izgnal 83 % prebivalstva. Družina Čop se je s konji in še nekaj drugimi premičninami umaknila čez Savo v Zagorje ob Savi in z iznajdljivostjo prebrodila vojno vihro. Otroci so bili po raznih službah, dva sinova, Danilo in Rafael, kot nemška vojaka na ruski fronti, Adolf in Jožef, ki je na začetku vojne padel v nemško ujetništvo, nazadnje v partizanih, hči Hermina pri teti v Avstriji, mama pa je nato prebivala pri družini Dornik v Šklendrovcu, kamor se je z italijanske strani meje preselila tudi hči Ljudmila, poročena Medved.

V Št. Jurij se je še med vojno vrnil samo najstarejši sin Alojzij, ki je stanoval v Čopovi koči in se ukvarjal s prevozništvom za pošto. Medtem se je na Čopovi posesti naselila tirolska družina, v hiši pa je okupator nastanil tudi žandarmerijsko postajo. Druga svetovna vojna je bila torej čas, ko so bili Čopi gospodarji Podšentjurja samo formalno, zemljiškoknjizno, sicer pa jim je bilo namenjeno, da se bodo morali od svoje domačije za vedno posloviti.

Povojni čas, ki kmetom ni bil naklonjen in še posebej ne velikim, so šentjurijski Čopi glede na splošno stanje prav tako preživeli dokaj srečno, čeprav ne brez težav. Uspelo se jim je izogniti nacionalizaciji, s tem ko sta del posesti od matere Marije prevzela sinova Alojzij – Lojz in Rafael – Rafko, osnovna kmetija pa kot gorska ni bila deležna razlastitev. Ker Alojzij ni imel družine – oženil se je šele precej pozneje, pri šestdesetih – in so vsi drugi bratje prišli do poklica, je vrsta za dedovanje padla na najmlajšega sina Jurija – Jurja. Mati mu je posest izročila leta 1956, malo preden si je pri 29-ih ustvaril družino. Na Čopovini je nato gospodaril skoraj šest desetletij, dlje kot kateri koli njegov predhodnik.

Od Jurijevih desetih sorojencev jih je polovica ostala v domačem kraju oziroma bližnji okolici, dva brata in eno sestro je življenjska pot zanesla čez Savo v Revirje, enega brata na Dolenjsko in eno sestro čez veliko lužo v Kanado.¹⁵⁰³

¹⁵⁰³ O tej generaciji: NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Statusi animarum, šk. 3, status animarum 1862–1871 [z vpisi do 1984], pag. 3; Razne knjige, šk. 5, oklicna knjiga 1922–1956, s. p. – Marjan Čop, Genealoško gradivo Čopov rod (Marjan Čop, Laško). – Potrpin, Pričevanja, str. 88–89. – Informator: Marjan Čop (1950), Laško.

Najstarejši **Alojzij – Lojz** (1915–1986) se je v mladosti izučil za mesarja, po vojni pa služboval kot oskrbnik lovske kočice in postal slednjič samostojni gostilničar. V petdesetih letih sta z mlajšim bratom Rafaelom – Rafkom na mestu Čopove kočice pod domačijo postavila dvostanovanjsko hišo, ob kateri je zrasla Lojzova gostilna. Vrata je zaprla malo pred njegovo smrtjo, nakar jo je po nekajletni prekinitvi oživil Rafkov sin Zdenko. Alojz se je poročil šele pri 60-ih leta 1975 s Svibenčanko Marijo Podlesnik (1928), s katero sta posvojila nečaka Zdenka Čopa (1959), potem ko je temu umrl oče in se je mati vnovič omožila v Franciji.

Čopov drugorojenec **Danilo** (1916–1988) je postal gozdar, se leta 1948 oženil z Marijo – Darico Verbajš, domačinko iz Šklendrovca (1927–1996), in se z njo preselil v Mokronog, kjer se je njegova življenjska pot tudi sklenila.

Tretjerojenec **Jožef – Pepi** (1917–1994) je obiskoval meščansko šolo v Trbovljah in se izučil za trgovca. Leta 1949 se je poročil z domačinko Gabrijelo Marijo – Marinko Kovač (1927–2013), trgovsko pomočnico, doma iz Kraljeve gostilne v Št. Juriju. Z mlado družino se je zaradi službe v trboveljski elektrarni preselil v Trbovlje, kjer je tudi umrl.

Precej bolj razgibano življenjsko pot je imela **Ljudmila Marija – Milka** (1920–1987), ki se je tik pred izbruhom druge svetovne vojne leta 1941 omožila z domačinom, trgovcem Ivom **Medvedom** (1915–1985). Zakonca sta imela le kratek čas trgovino v lastni hiši streljaj od Čopovine, ko sta se morala pred grožnjo izselitve v začetku leta 1942 umakniti v Čatež na drugi strani nove nemško-italijanske meje. Milka se je še med vojno vrnila v bližino doma v Šklendrovec, medtem ko se je Ivo maja 1945 umaknil iz Ljubljane v Avstrijo in od tam leta 1948 odšel v Kanado. Žena in sin sta mu sledila leta 1954. Družina je živela v Ottawi, kjer sta bila zakonca zaposlena v obutveni industriji. Hišo s trgovskim lokalom v Št. Juriju sta izročila bratu oziroma svaku Juriju Čopu, gospodarju Čopovine.

Adolf – Dolfi (1921–1997) se je izučil za ključavničarja in se leta 1952 oženil s trgovsko pomočnico Marijo – Marico Imperl (1931) z Razborja pri Sevnici, s katero je najprej stanoval v Medvedovi hiši v Št. Juriju. Družina se je nato preselila v Zagorje, kjer so si zgradili hišo in kjer sta imela oba zakonca zaposlitev.

Hermina (1922–1989) se je leta 1946 omožila z domačinom Miroslavom – Mirkom **Korinškom** (1920–1969) in po teti Jožefi Čop, poročeni Drnovšek, ki je ostala brez sina edinca, podedovala hišo z gostilno in trgovino v Šklendrovcu, kjer je z družino živela do smrti. Sama je bila zaposlena v zdaj državni trgovini, zgodaj umrli mož Mirko pa je vodil gostilno.

Rafael – Rafko (1924–1973) se je pri stricu Hinku Čopu v Mozirju izučil za sedlarja in v hiši, ki sta jo zgradila z bratom Alojzom, odprl sedlarsko delavnico. Leta 1957 se je poročil z domačinko Julijano Završnik (1935–2019), svakinjo svoje mlajše sestre Julijane, a je zakon razpadel. Njegovega že omenjenega sina Zdenka sta po Rafaelovi smrti posvojila stric Alojz in stričeva žena Marija.

Blizu doma so tako kot Hermina ostale tudi najmlajše tri sestre. **Olga** (1925–2007) se je leta 1955 omožila s posestnikom Francem **Martinčičem** (1926–1963) v Jazbinah, kjer je živela kot gospodinja, dokler ni zaradi težke bolezni pristala v domu starejših na Izlakah. Predzadnja hči **Julijana – Julka** (1929–1983) se je leta 1952 omožila z domačinom Francem **Završnikom** (1926–2004) z Rodeža, ki je delal v Zagorju ob Savi kot šofer. Z družino sta zakonca tam do zadnjega tudi živela. Najmlajša hči **Marija** (1930–2006), ki so jo klicali **Majda**, pa je kot žena mizarja Franca **Odlazka** (1930), gospodinja in mati ostala do konca življenja v domačem Št. Juriju – Podkumu.

Najdlje od vseh enajstih otrok Alojzija in Marije Čop je živel **Jurij – Jur** (1927–2015), **naslednji, sedmi gospodar Čopovine**, ki je dočakal 88 let in ostal za krmilom 59 let. V Čopovem rodu se je prvič zgodilo, da je posestvo prevzel najmlajši sin, ki bi sicer prišel na vrsto šele šesti, saj je imel pet

Marija Čop, rojena Pirc, z vsemi enajstimi otroki leta 1965 (last Marjana Čopa, Laško).

starejših bratov. Jur je bil tako kot že njegov oče predvsem kmečki gospodar, saj se ni ukvarjal z nobeno drugo dejavnostjo. Družico **Cecilijo – Cilko Vrtačnik** (1936) si je poiskal najbližje od vseh gospodarjev Čopov, pri Vojetovih v sosednjem zaselku Jazbine. S Cilko je stopil pred oltar nekaj mesecev po prevzemu gospodarjenja leta 1956 in z njo preživel skoraj šest desetletij. Njuni trije otroci se kot prvi Čopi s Čopovine niso rodili v domači hiši, ampak v trboveljski porodnišnici: Jurij (1956), Bernardka (1960) in Tomaž (1965). O Jurju je šel glas, da je prvi Čop, ki zemlje ne prodaja. Še preden je prevzel gospodarjenje, se je njegova zaokrožena posest sicer zmanjšala, ko so del prepisali starejšima bratoma Alojzu in Rafaelu. V Jurjevem času se je kmetija v skladu s potrebami in izzivi tudi modernizirala¹⁵⁰⁴ in se je od predvsem samooskrbne poljedelsko-živinorejske preusmerila v tržno živinorejsko. Jurij je bil šesti in zadnji gospodar Čopovine, ki se je v domači hiši rodil in umrl.

Tradicija, da prevzame gospodarjenje najstarejši sin, se je pri Čopovih prekinila že leta 1912, tako da je Jurijev naslednik prav tako postal mlajši sin Tomaž, sicer izučeni mehanik. Prvorojenec **Jurij Čop** (1956) je nadaljeval poslanstvo svojih prednikov na drugačen način. Po končani srednji kmetijski

¹⁵⁰⁴ Zadnji Čopov hlapec je bil Anton Trontelj (1901–1986), imenovan Čopov Anton, ki je pri hiši živel od mladosti do smrti.

šoli v Mariboru je doštudiral, magistriral in doktoriral na ljubljanski Biotehniški fakulteti, se tam zaposlil kot asistent, zdaj pa zaključuje akademsko kariero kot docent na Oddelku za agronomijo. Od leta 1987 je poročen z Ljubljankom Tatjano Spasojević (1961), magistrico kmetijskih znanosti, in živi z družino v Dolah pri Krašcah v Moravški dolini.

Sestra **Bernarda** (1960) je postala vzgojiteljica in se leta 1982 poročila z Zagorjanom Miroslavom – Mirkom Jelševarjem (1956), po poklicu strojnim ključavničarjem. Živi v Zagorju ob Savi in ima tako kot brat Jurij dva odrasla otroka.

Predzadnji, osmi gospodar Čopovine **Tomaž Čop** (1965–2019) je gospodaril od vseh Čopov najkrajši čas, le štiri leta od 2015 do smrti. Leta 1987 se je poročil z **Darjo Bajda** (1968) s soslednjega Dobovca, po poklicu ekonomsko tehničar. Hči **Anja** (1986), od leta 2013 poročena s Hrastničanom Jernejem Liparjem (1982), magistratom turizma, je profesorica razrednega pouka in živi z možem in tremi otroki v Trbovljah, sin **Aljaž** (1993) pa je danes naslednik na kmetiji. Leta 1996 se je Tomaževa družina preselila iz stare hiše v novozgrajeno enodružinsko hišo na drugi strani ceste (Podkum 1a). Tako je bil Tomaž prvi gospodar, ki ni več živel v nekdanjem dvorcu, kjer je po smrti očeta Jurija (2015) ostala le še mati Cilka. Nenadna smrt je Tomaža leta 2019 iztrgala življenju v 53. letu sredi dela.

Po njegovem nepričakovanem odhodu je Čopovino prevzel sin **Aljaž Čop** (1993), **deveti gospodar Čopovine**, po poklicu strojni inženir, ki si je istega leta (2019) ustvaril tudi družino. S partnerko vzgojiteljico **Laro Lukač** (1993) iz Kisovca pri Zagorju imata hčerko **Frido** (2019), deseto generacijo podšentjurskih Čopov, mlada družina pa z materjo Darjo živi v hiši, ki so jo zgradili Aljaževi starši. Aljaž je prvi gospodar Čopovine, ki se s kmetovanjem ukvarja kot z dodatno dejavnostjo. Čopova kmetija obsega danes 49 hektarov zemlje, od tega 29 hektarov gozda in 20 hektarov obdelovalnih površin, v glavnem travnikov.

Pogled na »Čopov del« Podkuma; v sredini novo gostišče »Pr' Čop«, desno Čopovina, nekdanji dvorec Podšentjur (foto: B. Golec, avgust 2018).

Od petdesetih let 20. stoletja v Št. Juriju, ki je tedaj postal Podkum, Čopovina ni več edina domačija rodbine Čop, ampak obstaja malce nižje še ena. Brata Alojz in Rafael sta namreč na mestu Čopove koč zgradila dvostanovanjsko hišo, ki jo je podedoval Rafaelov sin **Zdenko Čop** (1959) in leta 1990 v sosednji stavbi znova odprl gostilno. Zdenko je že v gostinski šoli v Zagorju spoznal bodočo ženo Marijo – Ijo Lendero z Dola pri Hrastniku in si z njo leta 1983 ustvaril družino. Sin **Alojz – Lojze Čop** (1986) je šel po stopinjah staršev, postal najmlajši kuharski mojster v Sloveniji (2011) in danes z mlado družino nadaljuje gostinsko tradicijo Čopov v novozgrajenem gostišču Pr' Čop. Kompleks, odprt leta 2013, ni samo od blizu in daleč obiskano turistično središče, ampak je postal tudi novo utripališče kraja, saj v njem obratujeta trgovina in pogodbeni pošta Podkum, v spodnjem delu stavbe pa je neke vrste kulturni dom.¹⁵⁰⁵

---

¹⁵⁰⁵ O zadnjih generacijah: Marjan Čop, Genealoško gradivo Čopov rod (Marjan Čop, Laško). Informatorji: Cilka Čop, roj. Vrtačnik (1936), Podkum; Darja Čop, roj. Bajda (1968), Podkum; Zdenko Čop (1959), Podkum; Marija Čop, roj. Lendero (1958), Podkum; Marjan Čop (1950), Laško.

NAMESTO SKLEPA – OŽIVLJENA TRADICIJA GRAŠČAKOV ČOPOV

Čopi iz Podkuma in njihovo sorodstvo so se svojih korenin in statusa Čopovine v preteklosti začeli vse bolj zavedati v devetdesetih letih 20. stoletja, ko so izsledki raziskave o dvorcu Podšentjur dosegli strokovno in nato še širšo javnost.¹⁵⁰⁶ Preteklost Podšentjurja je posebej nagovorila Trboveljčana **Marjana Čopa** (1950), v Laškem živečega elektrotehnik, nečaka takratnega gospodarja Jurija Čopa, ki se je v začetku 21. stoletja začel intenzivno ukvarjati z rodoslovjem in je do danes zbral podatke o več kot 2000 potomcih tretje generacije graščakov Čopov za zadnji dve stoletji.¹⁵⁰⁷ Marjan Čop je bil tudi sopobudnik prvega srečanja sorodnikov leta 2007 v Podkumu z okoli 80 udeleženci. Sledila so še tri srečanja, vsakič na veliki šmaren, 15. avgusta. Na drugem, že razširjenem (2010), se je zbralo 130 sorodnikov, na tretjem (2013) in četrtem (2018) – povabljeni so bili vsi potomci graščakov Čopov – pa se je število povzpelo na okoli 280. Ob Marjanu Čopu je v organiziranje prireditev vključeno gostišče Pr' Čop, ki sta ga vodila zakonca Zdenko in Marija, zdaj pa sin Lojze.

Za promocijo preteklosti Čopovine je veliko naredila zlasti gostilničarka **Marija – Ija Čop** (1958), ki je začela sistematično zbirati in prezentirati stare predmete iz domače hiše in lokalnega okolja. Tako je pred tretjim srečanjem Čopov v spodnjih prostorih starega gostišča nastala muzejska zbirka. Zanj skrbi in jo dopolnjuje Marjan Čop, ki večino leta preživi v svojem drugem domu v bližnji Sopot. Stalna postavitev je posvečena tudi genealoški predstavitvi Čopovega rodu in dokumentiranju zdaj že tradicionalnih srečanj širšega sorodstva, vseh živčih potomcev podšentjurskih graščakov Čopov.¹⁵⁰⁸

¹⁵⁰⁶ Ožji del rodbine je bil seznanjen že z objavo v *Kroniki* iz leta 1988 (Golec, Iz življenja malih graščakov Čopov), širša javnost pa je za ugotovitve o preteklosti Čopovine izvedela leta 1994 iz lokalnega časopisa *Zasavc* (*Zasavc*, letnik 4, št. 44–48).

¹⁵⁰⁷ Skupaj z življenjskimi sopotniki znaša število skoraj 3000, priimek Čop pa jih ima manj kot desetina. Širša Čopova rodbina je dala tudi več izobražencev in strokovnjakov z različnih področij, med drugim dva duhovnika ljubljanske nadškofije, Cirila Lazarja (1934–2018) in Damjana Prošta (1975), ki sta se oba rodila v župniji Šentjurij–Podkum in izšla vsak iz svoje stranske veje Čopov, odcepljene sredi 19. stoletja.

¹⁵⁰⁸ Razen dela potomcev izseljencev (v Združene države Amerike, Nemčijo in Srem) s konca 19. in začetka 20. stoletja, ki še čakajo na odkritje, je Marjan Čop raziskal celotno potomstvo Jožefa Čopa III. (1794–1855), tretjega graščaka iz Čopovega rodu. Na tem mestu so po abecednem vrstnem redu navedeni priimki potomcev sedmih odraslih otrok Jožefa Čopa III. Velika večina potomstva živi danes v Sloveniji s težiščem v občini Zagorje ob Savi, sicer pa so raztreseni od Združenih držav Amerike in Kanade do Avstralije.

Priimki potomcev Jožefa Čopa IV. (1817–1881): Bajda, Barle, Bertole, Borišek, Bruderhaus, Christoph, Čolič, Čop, Čop Čolič, Čop Gerčar, Čop Martinčič, Dolšina, Drimel, Drnovšek, Fedran, Gerčar, Glavan, Gošte, Grošelj, Habič, Hlačun, Hobbs, Hortemilter, Inkret, Janko, Jelševar, Jelševar Pikelj, Jezernik, Juvan, Kališek, Kolar, Korinšek, Košir, Kravanja, Lavrin, Lawson, Leskovšek, Lipar, Lipar Čop, Madarasi, Marin, Martinčič, Medved, Medvešek, Modic, Nagy, Nodge, Oblak, Odlazek, Ostronič, Pečarič, Petrovič, Pikelj, Polanc Glavan, Polšak, Prašnikar, Rahle, Renko, Samarin, Stepišnik, Stepišnik Krajnc, Štiglic, Tamše, Taufer, Urbanič, Ward, Završnik, Zorič, Žerak in Žmavc.

Priimki potomcev Franca Čopa (1820–1882): Anžič, Athitakis, Bavec, Borišek, Borštnar, Božič, Božič Šergan, Brumec, Čop, Deželak, Drnovšek, Fabijan, Fabjan, Flere, Galey, Golec, Hafner, Hauptman, Herman, Hiršelj, Hlebec, Hudomalj, Irt, Jaklič, Jamšek, Jarc, Kavčič, Klopčič, Kotar, Kovač, Kramar, Krenčnik, Krepfl, Krepfl Deželak, Lebar, Lenič, Leskošek, Lešek, Marn, MeLaren, Merčun, Mikelj, Mirt, Pavlič, Pernišek, Prnišek, Ploj Jarc, Prošt, Režonja, Režonja Jarc, Rupert, Selič, Sever, Sluga, Sotlar, Starina, Stržinar, Šalamon, Šergan, Škorja, Šorn, Štern, Voglar, Zahrastnik, Završnik, Zupan in Župevc. V tej rodbinski veji so se rodili četverčki (Prošt).

Priimki potomcev Ane Čop, poročene Novak (1822–1895): Belšak, Binder, Cimerman, Černelč, Divjak, Dornik, Dornik Binder, Dremelj, Drnovšek, Felicijan, Glavač, Golob, Gorše, Grahek, Grobovšek, Hrovat, Jagodič, Karlovšek, Klanšek, Knavs, Knez, Kocjan, Kolar, Kolman, Kopajtič, Kopter, Košar, Kovačič, Krmelj, Kunšek, Marolt, Mavrel,

Udeleženci četrtega srečanja potomcev graščakov Čopov 15. avgusta 2018 (fotografija je last Marjana Čopa).

Medvešek, Miklavc, Novak, Novak Vodopivec, Pečar, Pelko, Poljanec, Praznik, Prnaver, Puntar, Rajh, Ramovš, Repinšek, Rovšnik, Senegačnik, Strnad, Sušin, Šober, Štrasner, Teraž, Tovornik, Tramte, Tramte Knez, Urbajs, Vidali, Vidmar, Vodopivec, Zeme, Žnidaršič in Žohar.

Priimki potomcev Janeza Čopa (1824–1877): Abulnar, Anderlič, Bajda, Bizjak, Bokal, Brvar, Carič, Centrih, Cesar, Černigoj, Čop, Čop Bukavec, Čop Krajnc, Čož, Drobne, Feldin, Firm, Funda, Funda Povše, Gričar, Hernaus, Hiršel, Hiršel Knez, Hiršelj, Igljič, Jenko, Jesenšek, Knez, Kobal, Kokalj, Kos, Kostanjevec, Kovač, Kovačič, Kralj, Lazar, Lindič, Logar, Marin, Marinšek, Marot, Medved, Megel, Mlinar, Molek, Moravec, Nadu, Novak, Oblak, Odlazek, Perme, Perme Lunka, Pevec, Pivec, Potisek, Potočnik, Prijatelj, Rabzelj, Razpotnik, Rozman, Skrinjar, Sladič, Slanšek, Slanšek Marinšek, Štampihar, Šukljan, Titovšek, Tomc, Topolovec, Udir, Vegelj, Vodenik, Vozel, Zakrajšek, Zrim, Zupanc, Željko, Žičkar in Žonta.

Priimki potomcev Antonije Čop, poročene Borišek (1826–1860): Avreljo, Bajda, Baškov Škrabar, Beja, Belcijan, Bizjak, Borišek, Bravec, Brlogar, Brlogar Cesar, Brodnik, Burger, Celestina, Čop, Čop Martinčič, Dizdorevič, Drobne, Fele, Forte, Gigner, Glažar, Grabnar, Grabner, Grilc, Grlevc, Grošičar, Hribar, Hrovatin, Jančar, Jurjavčič, Keršnik, Klančar, Klančičar, Kos, Kostanjevec, Kotar, Kovačič, Kramžar, Kuder, Lavrič, Martinčič, Mladenič, Ocepek, Omahen, Pavlin, Peterlin, Pikel, Pogačar, Potrpin, Povše, Prosenec, Pucelj, Repovž, Rokavec, Rozman, Sajovic, Sakaljšek, Sapotnik, Smrgut, Sončar, Škorja, Škrabar, Škrabar Čelan, Škrabar Davies, Škrbec, Štajner, Tomšič, Toplikar, Trošt, Vidmar, Vodenik, Vrtačnik, Vrtačnik Garbas, Železnik in Žibert. Ta rodbinska veja je edina prišla že do 12. generacije (Rokavec).

Priimki potomcev Marije Čop, poročene Žibert (1829–1905): Avbelj, Centa, Cilenšek, Dorčič, Kastelic, Mrhar, Novak, Peterlin, Potisek, Žibert, Žibert Dorčič in Žnidar.

Utrinek s srečanja 15. avgusta 2018 (fotografija je last Marjana Čopa).

Priimki potomcev Mihaela Čopa (1835–1920): Adžič, Ajdnik, Bajželj, Bec, Bedi, Benedik, Benko, Blaj, Bole, Bregar, Brilej, Brinovec, But, Buthadžič, Caran, Celestina, Cvikelj, Časl, Čeč, Čop, Črnovski, Dekič, Dolinšek, Dolinšek Popadič, Dolžan, Dornik, Drnovšek, Fabian, Florjanič, Funda, Giuliati, Giuliati Cjuha, Giuliati Gnidovec, Goljuf, Goršek, Grčar, Grobin, Guberac, Hančič, Honik, Hribar, Istenič, Jamšek, Juratovec, Kaušek, Kavšek, Kešina, Klanjšek, Kljun, Kmetič, Komotar, Končar, Koren, Kosec, Kostanjevec, Košak, Kotar, Kovač, Kramžar, Kravcar, Kuder, Kukovec, Kupšek, Lakner, Lamovšek, Lavrič, Lebar, Lipec, Martičič, Mauer, Medvešek, Mervič, Nemeček, Nikolič, Novak, Oblak, Ocepek, Odlazek, Ojsteršek, Pavlin, Pečnik, Penič, Plazar, Plazar Klanjšek, Podlogar, Popadič, Potrpin, Povše, Razložnik, Rozman, Ručman, Salmutter, Schefer, Sever, Sivka, Skol, Sluga, Sotlar, Stergaršek, Strniša, Svetlin, Šink, Šunta, Šušteršič, Tarič, Thurbon, Tomc, Turnšek, Vertovšek, Vodenik, Vodenik Čerk, Vodusek, Vozelj, Vukovič, Weber Goljuf, Zavrl, Zorec, Zorko, Zupan, Zupančič, Žarn, Železnik in Železnik Oblak. Posebnost te rodbinske veje je družina Oblak, v kateri je ista mati rodila kar 18 otrok.

Domovi šestih sorojencev Jožefa Čopa IV. danes (foto: Marjan Čop)

Domačija Erjavec v Podlešovju, dom Franca Čopa (1820–1882)

Domačija Jernač na Čimernem, dom Ane Novak, roj. Čop (1822–1895)

Domačija Cerar v Borovaku, dom Janeza Čopa (1824–1877)

Domačija Spodnji Borišek v Boričah, dom Antonije Borišek, roj. Čop (1826–1860)

Domačija Škamen na Gorenjem Jelenju, dom Marije Žibert, roj. Čop (1829–1905)

Domačija Kovačk v Stranskem Vrhu, dom Mihaela Čopa (1835–1920)

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

AAU = Archivio Arcivescovile di Udine

ACAU = Archivio della Curia Arcivescovile:
Ordinazioni sacre

ARS = Arhiv Republike Slovenije:

AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko

AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko

AS 3, Urad glavnega prejemnika za Kranjsko

AS 43, Deželna komisija za zemljiško odvezo na
Kranjskem

AS 173, Imenjska knjiga za kranjsko

AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko

AS 175, Jožefinski kataster za Kranjsko

AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko

AS 181, Reambulančni kataster za Kranjsko

AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko

AS 307, Deželno sodišče v Ljubljani

AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v
Ljubljani

AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev
Deželnega sodišča v Ljubljani

AS 315, Deželna deska za Kranjsko

AS 335, Stara zemljiška knjiga za sodni okraj
Ljubljana-mesto

AS 721, Gospostvo Bled

AS 730, Gospostvo Dol

AS 735, Gospostvo Grmače

AS 746, Cistercijanski samostan in državno
gospostvo Kostanjevica

AS 781, Cistercijanski samostan in državno
gospostvo Stična

AS 984, Radics pl. Peter Pavel

AS 1063, Zbirka listin

AS 1064, Zbirka plemiških diplom

AS 1073, Zbirka rokopisov

AS 1074, Zbirka urbarjev

AS 1075, Zbirka rodovnikov

DAG = Diözesanarchiv Graz–Seckau:
Altmatriken
Ordinationsprotokolle

DAW = Diözesanarchiv Wien:
Ordinationsprotokolle

FPAL = Frančiškanski provincialni arhiv
Ljubljana

HDA = Hrvatski državni arhiv, Zagreb:
HDA 883, Zbirka matičnih knjiga

KANM = Kapiteljski arhiv Novo mesto

KLA = Kärntner Landesarchiv, Klagenfurt:
KLA 642, Klagenfurt, Gymnasium

NAZ = Nadbiskupijski arhiv Zagreb:
Protocola Varia – Zapisnici različni

NŠAL = Nadškofijski arhiv Ljubljana:
NŠAL 3, Škofijski arhiv Ljubljana III
NŠAL 4, Škofijski arhiv Ljubljana IV

NŠAL 20, Gornji Grad, serija Avstrija
NŠAL 29, Prepisi matičnih knjig
NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana (KAL)
NŠAL 572, Zapuščina Franc Pokorn
Škofjski arhiv Ljubljana, Župnije (ŠAL/Ž):
Šentjurij–Podkum
Župnijski arhivi (ŽA): Bled, Boštanj, Čatež–
Zaplaz, Dobrava, Dole pri Litiji, Dovje,
Gorje, Ig, Jesenice, Kamnik, Konjšica,
Koroška Bela, Kranj, Kranj–Šmartin,
Kranjska Gora, Kropa, Krško, Ljubno,
Ljubljana–Sv. Jakob, Ljubljana–Sv.
Nikolaj, Ljubljana–Sv. Peter, Ljubljana–
Marijino Oznanjenje, Ljubljana–Trnovo,
Mekinje, Mirna, Mošnje, Podbrezje,
Polšnik, Radeče, Radovljica, Srednja
vas v Bohinju, Stara Loka, Stari trg pri
Ložu, Sv. Križ–Gabrovka, Svibno, Šenčur,
Šentjanž, Šentjurij–Podkum, Škocjan pri
Novem mestu, Škofja Loka, Šmarje – Sap,
Št. Peter–Otočec, Šmarjeta, Trebnje, Vače,
Velesovo, Višnja Gora, Zasip, Žužemberk.

NŠAM = Nadškofjski arhiv Maribor:
Matične knjige: Celje–Sv. Danijel, Dol pri
Hrastniku, Loka pri Zidanem Mostu,
Sevnica, Šoštanj.

Okrajno sodišče v Trbovljah, Zemljiška knjiga

ÖStA = Österreichisches Staatsarchiv, Wien:
AVAFHKA = Allgemeines Verwaltungsarchiv –
Finanz- und Hofkammerarchiv:
Adelsakte
HHStA = Haus-, Hof- und Staatsarchiv:

FAA = Fürstlich Auerspergsches Archiv
Hs. = Handschriftensammlung

StLA = Steiermärkisches Landesarchiv, Graz:
B 249, Adalbert Sikora, Die steirischen Gülten
Landrecht
Landschaftliches Archiv Antiquum

ŠAK = Škofjski arhiv Koper:
Župnije: Goče, Vipava

ZAC = Zgodovinski arhiv Celje:
ZAC/1031, Zbirka zemljiških knjig

ZAL = Zgodovinski arhiv Ljubljana:
LJU 488, Mesto Ljubljana, rokopisne knjige
LJU 489, Mesto Ljubljana, splošna mestna
registratura
NME 5, Mestna občina Novo mesto

ZRC SAZU, ISLLV = Znanstvenoraziskovalni
center Slovenske akademije znanosti in
umetnosti, Inštitut za slovensko literaturo
in literarne vede:
Zapuščina Franceta Kidriča

Župnijski arhiv Gornji Grad:
Matične knjige

Župnijski urad Šentjernej:
Matične knjige

Župnijski arhiv Vransko:
Matične knjige

LITERATURA IN OBJAVLJENI VIRI

- Andritsch, Johann: *Die Matrikeln der Universität Graz. Band 2. 1630–1662*. Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, Universitätsbuchdruckerei und Universitätsverlag, 1980.
- Andritsch, Johann: *Die Matrikeln der Universität Graz. Band 3. 1663–1710*, Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, Universitätsbuchdruckerei und Universitätsverlag, 1987.
- Bezljaj, France (ur.): *Začasni slovar slovenskih priimkov*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1974.
- Bizjak, Matjaž: Izvor svobodnikov na Kranjskem. V: Golec, Boris (ur.): *Družbena in identitetna mobilnost v slovenskem prostoru med poznim srednjim vekom in 20. stoletjem*. Ljubljana: ZRC, ZRC SAZU, 2019, str. 269–279.
- Bizjak, Matjaž: Posest župnije Svibno in urbar ljubljanskega kapitlja iz leta 1700. *Kronika* 46 (1998), št. 1–2, str. 1–12.
- Bizjak, Matjaž: *Rodbina Gall in njene veje v srednjem veku*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2019 (Thesaurus memoriae, Opuscula, 7).
- Cafuta, Darko: Začetek radeške papirnice (1725–1785). *Kronika* 34 (1986), št. 3, str. 152–160.
- Ciglencečki, Slavko: Podkum. *Varstvo spomenikov XXI* (1977), str. 240.
- Černelič Krošelj, Alenka (ur.): *Zapuščina Janeza Vajkarda barona Valvasorja v Krškem*. Krško: Valvasorjev raziskovalni center 2004 (K mestu K., št. 1).
- Črnivec, Živka (ur.): *Ljubljanski klasiki 1563–1965*. Ljubljana: Maturanti Klasične gimnazije (1941–1958), 1999.
- Die Handels-, Industrie- und Gewerbebetriebe von Kärnten und Krain. Handelskammerbezirke Klagenfurt und Laibach* (Österreichischer Zentralkataster V. Band). Wien: Volkswirtschaftlicher Verlag Alexander Dorn, 1903.
- Dolinar, France M.: Ustanovitev župnije Šentjurij pod Kumom. V: Čižman, Kancijan et al. (ur.): *Podkum – na sončni strani Kuma. Podkumski zbornik ob 200-letnici župnije 1806–2006*. Podkum: Župnijski urad, 2006, str. 5–8.
- Fabjančič, Vladislav: *Knjiga ljubljanskih hiš in njih prebivalcev. I. del. Stari trg; II. del. Novi trg; III. del. Veliki trg; IV. del. Šentpetrsko predmestje; V. del. Kapucinsko predmestje; VI. del. Predmestje Gradišče*. Ljubljana, 1940–1943 [1944] (tipkopis).
- Fabjančič, Vladislav: Ljubljanski Frankoviči v 16. in 17. stoletju. *Kronika slovenskih mest VII* (1940), str. 112–117, 142–150, 206–214.
- Fabjančič, Vladislav: *Zgodovina ljubljanskih sodnikov in županov 1269–1820. 2. zvezek. Župani in sodniki 1504–1605*. Ljubljana. Zgodovinski arhiv, 2003 (Gradivo in razprave, 23).
- Fabjančič, Vladislav: *Zgodovina ljubljanskih sodnikov in županov 1269–1820. 3. zvezek. Župani in sodniki 1605–1650*. Ljubljana. Zgodovinski arhiv, 2005 (Gradivo in razprave, 28).
- Fabjančič, Vladislav: *Zgodovina ljubljanskih sodnikov in županov 1269–1820. 4. zvezek. Župani in sodniki 1650–1785*. Ljubljana. Zgodovinski arhiv, 2012 (Gradivo in razprave, 34).
- Florijančič pl. Grienfeld, Janez Dizma: *Deželopisna karta vojvodine Kranjske. Ljubljana 1744. Faksimile*. Ljubljana: Slovenska knjiga, 1995 (Monumenta slovenica, VI).
- Frank, Karl Friedrich von: *Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die Österreichischen Erblande bis 1806 sowie kaiserlich österreichische bis 1823 mit einigen Nachträgen zum »Alt-Österreichischen*

- Adels-Lexikon*« 1823–1918. 1. Band. A–E. Schloss Senftenegg: Selbstverlag, 1967; 2. Band. F–J, 1970; 3. Band. K–N, 1972; 4. Band. O–Sh, 1973; 5. Band. Si–Z, 1974.
- Frank zu Döfering, Karl Friedrich: *Alt-österreichisches Adels-Lexikon. I. Band 1823–1918*. Wien: Selbstverlag, 1928.
- Golec, Boris: Iz življenja malih graščakov Čopov v obdobju 1748–1848. *Kronika* 36 (1988), št. 2, str. 184–194.
- Golec, Boris: Litija – trg ob reki od srednjeveških začetkov do zatona savske plovbe sredi 19. stoletja. *Kronika* 59 (2011), št. 3, str. 453–488.
- Golec, Boris: Matevž Režen pl. Segalla (1665–1722). Od podložniškega otroka s Sorškega polja do zgornjesavskega gospoda. *Kronika* 64 (2016), št. 3, str. 413–440.
- Golec, Boris: *Mestna prisežna besedila v slovenskem jeziku do začetka 19. stoletja*. Ljubljana: Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, 2009 (<http://nl.ijs.si/e-zrc/prisege/html>).
- Golec, Boris: Plemstvo v cerkvenih matičnih knjigah zgodnjega novega veka – raziskovalni problemi in izzivi. *Arhivi* 36 (2013), št. 1, str. 85–110.
- Golec, Boris: Rodbina Graffenweger in njena vloga v življenju Janeza Vajkarda Valvasorja. *Kronika* 63 (2015), št. 2, str. 233–276.
- Golec, Boris: Slovenica Auerspergiana – slovensko pismenstvo na Turjaku od 16. do 20. stoletja. V: Preinfalk, Miha – Oter Gorenčič, Mija – Komič Marn, Renata (ur.): *Grad Turjak*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2019 (Castellologica Slovenica, 2), str. 1013–1047.
- Golec, Boris: Trgi, ki jih ni bilo? Prezrta trška naselja Bele krajine in njen nikoli obstoječi trg. *Kronika* 58, 2010, str. 593–630.
- Golec, Boris: Trgovski promet na širšem območju Višnje Gore do konca 18. stoletja v luči deželskih in mestnih mitnic. *Zgodovinski časopis* 49 (1995), št. 1, str. 75–98.
- Golec, Boris: *Valvasor, njegove korenine in potomstvo do danes*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016 (Thesaurus memoriae. Dissertationes, 13).
- Golec, Boris: Valvasorjev izvor, družina in mladost – stare neznanke v novi luči (1. del). *Kronika* 61 (2013), št. 1, str. 5–66; (2. del). *Kronika* 61 (2013), št. 2, str. 217–272.
- Golec, Boris: *Valvasorjeva hiša v Krškem – napačna in prava*. Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Kulturni dom Krško, enota Mestni muzej Krško, 2013.
- Golec, Boris: Valvasorjevi v Krškem – kdaj, kje, s kom in kako? V: Černelič Krošelj, Alenka (ur.): *Janez Vajkard Valvasor in Krško*. Krško: Valvasorjev raziskovalni center, 2008 (Zbirka K mestu K, št. 6), str. 13–42.
- Golec, Boris: *Valvasorji. Med vzponom, slavo in zatonom*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2015 (Thesaurus memoriae. Dissertationes, 11).
- Golec, Boris: *Zemljiški gospod Janez Vajkard Valvasor in njegov urbar*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije; Bogenšperk: Javni zavod, 2015.
- Grahornik, Matjaž: *Dvorec Mala Loka: sledi časa in lastnikov*. Mala Loka, Trebnje: Knjižnica Pavla Golie, 2017.
- [Gratzy, Oskar]: Laibachs Bürgerschaft von 1720 bis 1786. *Mitteilungen des Musealvereins für Krain XVI* (1903), str. 70–88.
- Hančič, Damjan: *Klarise na Kranjskem*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2005 (Gradivo in razprave 26).
- Haupt-Ausweis über die Einteilung des Laibacher Gouvernementsgebietes in Provinzen, Kreise, Sectionen, Bezirks-Obrigkeiten, Hauptgemeinden, Untergemeinden und Ortschaften, nebst deren Häuser- und Seelenzahl im Jahre 1817* [Laibach, 1817].
- Henckel von Donnersmarck, Hugo: *Burgen und*

- Schlösser in Kärnten. Band 2.* Klagenfurt-Wien: Joh. Leon sen., 1964.
- Historischer Atlas der österreichischen Alpenländer. I. Abteilung. Die Landgerichtskarte, 4. Teil: Kärnten, Krain, Görz und Triest.* Wien: Adolf Holzhausens Nachfolger, 1929.
- Höfler, Janez: *Gradivo za historično topografsko predjožefinskih župnij na Slovenskem: Kranjska.* Ljubljana: Viharnik, 2015.
- Ilešič, Fran: Kompetenti za mesto novomeškega prošta leta 1789. in 1790. *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko XIV* (1904), št. 1–2, str. 8–25.
- Imenik Mestjanov deželnega glavnega mesta ljubljanskega. (Od leta 1786 do leta 1867). Verzeichniß der Bürger der Landeshauptstadt Laibach. (Vom Jahre 1786 bis zum Jahre 1867.). V: *Sporočilo o triletnem oskrbovanju mestnih opravil v Ljubljani od junija 1864 do maja 1867. Bericht über die dreijährige Administration der Communal=Angelegenheiten in Laibach vom Juni 1864 bis Mai 1867.* Laibach: Gedruckt bei Josef Blasnik, 1867.
- Jakič, Ivan: *Vsi slovenski gradovi. Leksikon slovenske grajske zapuščine.* Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1997.
- Jakopin F.[ranc]: O priimku Čop. *Jezik in slovnostvo XIX* (1973/1974), št. 4, str. 137.
- Juričič Čargo, Danijela – Žnidaršič Golec, Lilijana: *Vodnik po urbarjih arhiva Republike Slovenije. 1. zvezek. Urbarji v zbirki urbarjev in fondih zemljiških gospostev.* Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2005.
- Kaiser, Joseph Franz: *Litografirane podobe slovenjštajerskih mest, trgov in dvorcev.* Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 1999.
- Kidrič, France: Čop. V: *Slovenski biografski leksikon. Knjiga prva. Abraham–Lužar.* Ljubljana: Zadrúžna gospodarska banka, 1925–1932, str. 95–96.
- Kidrič, France: Hren. V: *Slovenski biografski leksikon. Knjiga prva. Abraham–Lužar.* Ljubljana: Zadrúžna gospodarska banka, 1925–1932, str. 341–351.
- Kidrič, France: Mihelič Janez. V: *Slovenski biografski leksikon. Druga knjiga. Maas–Qualle.* Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1933–1952, str. 112–113.
- Kopriva, Silvester: *Ljubljana skozi čas. Ob latinskih in slovenskih napisih in zapisih.* Ljubljana: Založba Borec, 1989.
- Koropec, Jože: Zemljiško gospodstvo polskavski Bukovec. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 63, NV 28 (1992), št. 1, str. 73–143.
- Koropec, Jože: Žebnik, Radeče in Svibno do 17. stoletja. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 50, NV 15 (1979), št. 1–2, str. 51–77.
- Korošec, Branko: *Ljubljana skozi stoletja. Mesto na načrtih, projektih in v stvarnosti.* Ljubljana: Mladinska knjiga, 1991.
- Koruza, Jože (ur.): *Pisanice od lepeh umetnost.* Ljubljana: Mladinska knjiga 1977 (Monumenta litterarum Slovenicarum, 14).
- Kos, Dušan: *Valvasor, kubarica Ana in težave z dubom gospe Gallenberg. O prikazovanju duhov in reševanju nesrečnih duš na Slovenskem v zgodnjem novem veku ter o spiritističnih zgodbah Janeza Vajkarda Valvasorja.* Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2013 (Gradivo in razprave, 35).
- Košir, Matevž: Prostožidarstvo v habsburški monarhiji v 18. stoletju ter prostožidarški loži »Združena srca« v Mariboru in »Dobrodelnost in stanovitnost« v Ljubljani. *Kronika* 46 (1998), št. 1–2, str. 41–65.
- Krajevni leksikon Dravske banovine: krajevni repertorij z uradnimi, topografskimi, zemljepisnimi, zgodovinskimi, kulturnimi, gospodarskimi in tujskoprometnimi podatki vseh krajev Dravske banovine.* Ljubljana: Uprava Krajevnega leksikona Dravske banovine, 1937.
- Krajevni leksikon Slovenije. II. knjiga. Jedro osrednje Slovenije in njen jugovzhodni del.* Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1971.
- Krajevni leksikon Slovenije. III. knjiga. Svet med*

- Savinjskimi Alpami in Sotlo*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1976.
- Krajevni leksikon Slovenije*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1995.
- Krampač, Tone: *Vodnik po matičnih knjigah Nadškofijskega arhiva Ljubljana*. Ljubljana: Nadškofija, 2008.
- Krošl, Anton: *Zemljiška odveza na Kranjskem*. Ljubljana: [s. n.], 1941.
- Landes-Regierungs-Blatt für das Herzogtum Krain. Zweiter Theil. IX. Jahrgang 1857. Deželní vladni list za krajnsko vojvodino. Drugi razdelk. IX. tečaj 1857*. Laibach–Ljubljana: [s. n.], [1857].
- Lavrič, Ana: *Ljubljanska škofija v vizitacijah 17. stoletja*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2007.
- Lipovž, Artur: *Selo na Vipavskem*. Selo: Krajevna skupnost, 2004.
- Lukács, Ladislaus: *Catalogus generalis seu Nomenclator biographicus personarum Provinciae Austriae Societatis Iesu (1551–1773). Pars III. R–Z*. Romae: Institutum historicum S. I., 1988.
- Matijevič, Meta: *Novomeške biše in ljudje s poudarkom na obdobju od srede 18. do srede 19. stoletja*. Ljubljana–Novo mesto: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 2007 (Gradivo in razprave 31).
- Milkowicz, Wlad.[imir]: Beiträge zur Rechts- und Verwaltungsgeschichte Krains. *Mitteilungen des Musealvereines für Krain* 2 (1889), str. 3–40.
- Mlinar, Janez: *Urbarji belopeškega gospostva*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2018 (Novejši urbarji za Slovenijo, 2, Thesaurus memoriae, Fontes, 14).
- Mlinarič, Jože: *Kostanjeviška opatija 1234–1786*. Kostanjevica na Krki: Galerija Božidar Jakac, 1987.
- Mlinarič, Jože: Seznam imen iz latinske kronike. V: Teržan, Josip (ur.): *Ruška kronika*. Ruše: Krajevna skupnost, 1985, str. 133–247.
- Mlinarič, Jože: *Stiška opatija 1136–1784*. Novo mesto: Dolenjska založba, 1995.
- Möderndorfer, Vinko: *Slovenska vas na Dolenjskem*. [Št. Jurij pod Kumom : samozal.], 1938.
- Mugerli, Marko: Cerkev v preteklih stoletjih. V: Konobelj, Tone (ur.): *Jesenice: mesto jekla in cvetja*. Jesenice: Občina, 2007, str. 33–41.
- Ocepek, Angelca: *Sava pri Litiji z okolico*. Sava: [s. n.], 1994.
- Orožen, Ignaz: *Das Dekanat Schallthal mit den Seelsorgerstationen St. Georgen in Skalis, St. Martin bei Schalleck, St. Johann am Weinberge, St. Egid bei Schwarzenstein, St. Pankraz in Ober-Ponikl, St. Michael bei Schönstein, St. Peter in Zavodnje und St. Andrä in Weiswasser*. Graz: Selbstverlag, 1884.
- Orožen, Ignaz: *Das Dekanat Tüffer mit den Seelsorgerstationen Tüffer, St. Ruprecht, St. Leonhard, Gairach sammt dessen Kloster, St. Nikolaus, St. Margarethen, St. Gertraud, St. Jakob in Dolj, Trifail, St. Egyden in Steinbrücken, Lak, St. Johann in Razbor, (Ratschach in Krain) und Maria Scheuern* (Das Bisthum und die Diözese Lavant. IV. Theil). [Maribor]: Selbstverlag, 1881.
- Orožen, Janko: *Zgodovina Trbovelj, Hrastnika in Dola I. Od početka do 1918*. Trbovlje: Občinski ljudski odbor, 1958.
- Otorepec, Božo: Gradič Mala Loka pri Trebnjem. *Kronika* 38 (1990), št. 1–2, str. 3–6.
- Otorepec, Božo: Stari grad pri Novem mestu in njegovi lastniki. V: Grobovšek, Jovo (ur.): *Dolenjski zbornik 1990*. Novo mesto: Tiskarna Novo mesto – Dolenjska založba, 1990, str. 59–86.
- Pirchegger, Hans: *Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Gülden, Städte und Märkte*. München: R. Oldenbourg, 1962 (Buchreihe der Südostdeutschen Historischen Kommission, Band 10).

- Pirnat, Peter: Rodbina Pirnat na gradu Tuštanj. *Kronika 57, Iz zgodovine gradu Tuštanj pri Moravčah* (2009), št. 2, str. 221–234.
- Pokorn, Frančišek: *Šematizem duhovnikov in duhovnij v ljubljanski nadškofiji l. 1788*. Ljubljana: Knezo-škofijski ordinariat ljubljanski, 1908.
- Polec, Janko: Svobodniki na Kranjskem. *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo XVII* (1936), str. 5–142.
- Potrpin, Jože: Pričevanja. V: Čižman, Kancijan et al. (ur.): *Podkum – na sončni strani Kuma. Podkumski zbornik ob 200-letnici župnije 1806–2006*. Podkum: Župnijski urad, 2006, str. 76–115.
- Preinfalk, Miha: *Plemiške rodbine na Slovenskem. 16. stoletje. 1. del. Od Barbov do Zetschkerjev*. Ljubljana: Viharnik, 2016.
- Preinfalk, Miha: *Plemiške rodbine na Slovenskem. 17. stoletje. 1. del. Od Billichgrätzov do Zanettijev*. Ljubljana: Viharnik, 2014.
- Preinfalk, Miha: *Plemiške rodbine na Slovenskem. 18. stoletje. 1. del. Od Andriolija do Zorna*. Ljubljana: Viharnik, 2013.
- Preinfalk, Miha: Rodbina Scaria na Tuštanju. *Kronika 57, Iz zgodovine gradu Tuštanj pri Moravčah* (2009), št. 2, str. 201–220.
- Radics, P.[eter] von: *Jobann Weikbard Freiherr von Valvasor (geb. 1641, gest. 1693). Mit 5 Porträts und 15 anderen Abbildungen; samt Anhang, Nachtrag und der Genealogie der Familie Valvasor*. Laibach: Krainische Sparkasse, 1910.
- Rajšp, Vinko (ur.): *Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787. Opisi. 2. zvezek*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Arhiv Republike Slovenije, 1996.
- Ribnikar, Peter: *Slovenske podložniške prisege patrimonialnega sodišča Bled*. Ljubljana: Partizanska knjiga, 1976.
- Ribnikar, Peter: Zemljiški kataster kot vir za zgodovino. *Zgodovinski časopis 36* (1982), št. 4, str. 321–337.
- Sapač, Igor: Arhitekturnozgodovinska problematika srednjeveških plemiških dvorov na območju Litije, Šmartna in Gabrovke. *Kronika 59* (2011), št. 3, str. 371–410.
- Sapač, Igor: *Grajske stavbe v zahodni Sloveniji. Druga knjiga. Srednja in spodnja Vipavska dolina*. Ljubljana: Viharnik, 2009.
- Sapač, Igor: Kaj je grad? Problematika terminološke oznake in temeljne definicije. *Kronika 60* (2012), št. 3. Iz zgodovine slovenskih gradov, str. 391–412.
- Savšek, Polona: *Zgodovinski razvoj Save pri Litiji od začetka 19. do konca 20. stoletja*. Diplomsko delo. Ljubljana: [P. Savšek], 2016.
- Schiviz von Schivizhoffen, Ludwig: *Der Adel in den Matriken der Grafschaft Görz und Gradisca*. Gorz: Selbstverlag, 1904.
- Schiviz von Schivizhoffen, Ludwig: *Der Adel in den Matriken der Stadt Graz*. Graz: Lydia Schiviz von Schivizhoffen, 1909.
- Schiviz von Schivizhoffen, Ludwig: *Der Adel in den Matriken des Herzogtums Krain*. Görz: Selbstverlag, 1905.
- Schumi, Franz: Die Pfarre Ježica bei Laibach. V: Schumi, Franz: *Archiv für Heimatkunde. Geschichtsforschung, Quellen, Urkunden und Register. II. Band*. Laibach: Verlag des Herausgebers, 1884 u. 1887, str. 164–172.
- Slabe, Janko – Potrpin, Jože: Popis in opis cerkva in znamenj. V: Čižman, Kancijan et al. (ur.): *Podkum – na sončni strani Kuma. Podkumski zbornik ob 200-letnici župnije 1806–2006*. Podkum: Župnijski urad, 2006, str. 60–70.
- Smole, Majda: *Gračine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1982.
- Smole, Majda: *Vicedomski urad za Kranjsko 13. stol. – 1747. 1. del: Cerkevne zadeve Lit. A–F*. Ljubljana: Arhiv SR Slovenije, 1985 (Arhivi državnih in samoupravnih organov in oblastev. Zvezek 4);
- Smole, Majda: *Vicedomski urad za Kranjsko 13.*

- stol. – 1747. 2. del: *Cerkvene zadeve Lit. G.* Ljubljana: Arhiv SR Slovenije, 1988 (Arhivi državnih in samoupravnih organov in oblastev. Zvezek 4).
- Smole, Majda: *Vicedomski urad za Kranjsko 13. stol. – 1747. 3. del: Cerkvene zadeve Lit. K.* Ljubljana: Arhiv SR Slovenije, 1989 (Arhivi državnih in samoupravnih organov in oblastev. Zvezek 4).
- Smole, Majda: *Vicedomski urad za Kranjsko 13. stol. – 1747. 4. del: Cerkvene zadeve Lit. L.* Ljubljana: Arhiv SR Slovenije, 1994 (Arhivi državnih in samoupravnih organov in oblastev. Zvezek 4).
- Smole, Majda: *Vicedomski urad za Kranjsko 13. stol. – 1747. 5. del: Cerkvene zadeve Lit. M–R.* Ljubljana: Arhiv SR Slovenije, 1995 (Arhivi državnih in samoupravnih organov in oblastev. Zvezek 4).
- Smole, Majda: *Vicedomski urad za Kranjsko 13. stol. – 1747. 6. del: Cerkvene zadeve Lit. S–Z.* Ljubljana: Arhiv SR Slovenije, 1997 (Arhivi državnih in samoupravnih organov in oblastev. Zvezek 4).
- Stele, France: Persky Matija. V: *Slovenski biografski leksikon. Druga knjiga. Maas–Qualle.* Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1933–1952, str. 310.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. I. Dolenjska. Prva knjiga. Porečje Krke.* Ljubljana: Viharnik, 2000.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. II. Dolenjska. Druga knjiga. Med Bogenšperkom in Mokricami.* Ljubljana: Viharnik, 2001.
- Suhadolnik, Jože – Anžič, Sonja: *Kongresni trg z okolico do Prešernovega trga. Arhitekturni in zgodovinski oris mestnih predelov in objektov, lastniki hiš ter arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana.* Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2009.
- Suhadolnik, Jože – Anžič, Sonja: *Mestni trg z okolico in Ciril–Metodov trg. Arhitekturni in zgodovinski oris predela med grajskim hribom, Cankarjevim nabrežjem, Trančo, Stritarjevo ulico in podgrajskega dela Ciril–Metodovega trga ter arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana.* Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2000.
- Suhadolnik, Jože – Anžič, Sonja: *Novi trg z okolico. Arhitekturni in zgodovinski oris mestnega predela in objektov, lastniki hiš in arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana.* Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2006.
- Suhadolnik, Jože – Anžič, Sonja: *Stari trg, Gornji trg in Levstikov trg. Arhitekturni in zgodovinski oris mestnih predelov in objektov, lastniki hiš ter arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana.* Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2003.
- Suhadolnik, Jože – Budna Kodrič, Nataša: *Šentpetersko predmestje. Zgodovinski in arhitekturni oris mestnega predela in objektov, lastniki hiš in arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana.* Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2017.
- Šorn, Jože: *Začetki industrije na Slovenskem.* Maribor: Obzorja, 1984.
- Štuhec, Marko: *Besede, ravnanja in stvari. Plemstvo na Kranjskem v prvi polovici 18. stoletja.* Ljubljana: Slovenska matica, 2009.
- Šturm, Lovro (ur.): *Gorenjske družine v 18. stoletju.* Celje: Društvo Mohorjeva družba; Celjska Mohorjeva družba; Ljubljana: Inštitut Karantanija: Slovenska matica, Ljubljana 2016.
- Šturm, Lovro (ur.): *Ljubljanske družine v 18. stoletju.* Celje: Društvo Mohorjeva družba; Celjska Mohorjeva družba; Ljubljana: Inštitut Karantanija: Slovenska matica, 2018.
- Umek, Ema: *Plovba po Savi v 18. stoletju. Zgodovinski časopis 40 (1986), št. 3, str. 233–268.*
- Valenčič, Vlado: *Ljubljanska trgovina od začetka 18. do srede 19. stoletja.* Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 1981.

- Valenčič, Vlado – Faninger, Ernest – Gspan–Prašelj, Nada: Zois plemeniti Edelstein, Žiga (1747–1819). *Slovenski biografski leksikon: Četrta knjiga. Taborska–Žvanut*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1980–1991, str. 832–846.
- Valvasor, Janez Vajkard: *Topografija Kranjske 1678–1679. Skicna knjiga*. Faksimiliran natis, 2. natis. Ljubljana: Valvasorjev odbor pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, 2001.
- Valvasor, Johann Weichard: *Die Ehre deß Hertzogthums Crain, I–XV*. Laybach – Nürnberg: Wolfgang Moritz Endter, 1689.
- Valvasor, Johann Weichart: *Topographia Ducatus Carnioliae Moderna. Wagensperg in Crain, 1679*. Ljubljana: Cankarjeva založba, München: Dr. Dr. Rudolf Trofenik, 1970 (faksimilirana izdaja).
- Valvasor, Johann Weikhard Frhr von: *Opus insignium armorumque = Das grosse Wappenbuch /zusammen gebracht durch Johann Weichart Valvasor*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1993 (faksimile rokopisa).
- Vilfan, Sergij: Kmečko prebivalstvo po osebnem položaju. V: Blaznik, Pavle et al. (ur.): *Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Zgodovina agrarnih panog. II. zvezek. Družbena razmerja*. Ljubljana: Državna založba, 1980, str. 279–353.
- Vischer, Georg Matthaeus: *Topographia ducatus Stiriae, das ist: eigentliche Delineation, und Abbildung aller Städte, Schloßer, Marckfleck, Lust-gärten, Probsteyern, Stiffter, Clöster und Kirchen, so sich in Hertzogthumb Steyer-marck befinden*. [Grätz]: Johann, Bitsch, 1681.
- Volčjak, Jure: *Ordinacijska protokola goriške nadškofije 1750–1824. 2. del: 1765–1824*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2012 (Viri, 34).
- Volčjak, Jure: *Ordinacijska protokola ljubljanske (nad)škofije 1711–1824. 1. del: 1711–1756*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2013 (Viri, 36).
- Volčjak, Jure: *Ordinacijska protokola ljubljanske (nad)škofije 1711–1824. 2. del: 1761–1824*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2016 (Viri, 39).
- Witting, Joh.[ann] Bapt.[ist]: Beiträge zur Genealogie des krainischen Adels. *Jahrbuch der K. K. Heraldischen Gesellschaft »Adler«*. Neue Folge IV (1894), str. 89–146; Neue Folge V (1895), str. 162–264.
- Witting, Joh.[ann] B.[aptist]: Steiermärkischer Adel. V: *Die Wappen des Adels in Salzburg, Steiermark und Tirol*. Neustadt an der Aisch: Bauer & Raspe, Inhaber Gerhard Gessner, 1979 (J. Siebmacher's großes Wappenbuch. Band 28).
- Žontar, Josip: *Zgodovina mesta Kranja*. Ljubljana: Muzejsko društvo za Slovenijo, 1939.
- Žontar, Jože: *Struktura uprave in sodstva na Slovenskem od srede 18. stoletja do leta 1848*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1998.
- Žura Vrkić, Slavica: Prva hrvatska etnografska kinja Mara Čop Marlet. *Ethnologica Dalmatica* (Split), vol. 12 (2003), str. 5–34.

DRUGI VIRI

Marjan Čop, Genealoško gradivo Čopov rod (Marjan Čop, Laško).

SVETOVNI SPLET

<https://topografija.zrc-sazu.si/paleonimi/>
<http://www.burgen-austria.com/archive.php?id=119>
<https://deutsch-wiki.ru/wiki/Litija>
<https://www.familysearch.org/search/search/image/index?owc=9RKB7MS%03A391644801%02C391712301%03Fcc%03D2040054>
<https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:Q2S9-2FKX> <https://www.>

familysearch.org/ark:/61903/1:1:KHS9-
-XZL, <https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:KHS9-XZL> <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33S7-91J19W1?i=1103&cc=1968530&personUrl=%2Fark%3A%2F61903%2F1%3A1%3AK629-87N>;
<https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33S7-9RHN-4Z6?i=18&cc=1810731&personUrl=%2Fark%3A%2F61903%2F1%3A1%3AX7SW-21J>
https://www.herold.at/telefonbuch/k%C3%A4rnten/was_banko/

INFORMATORJI

Janez Baš (1908–1988), Šklendrovec pri Podkumu
Cilka Čop, roj. Vrtačnik (1936), Podkum
Darja Čop, roj. Bajda (1968), Podkum
Jurij Čop (1927–2015), Podkum
Marija Čop, roj. Lendero (1958), Podkum
Marjan Čop (1950), Laško
Zdenko Čop (1959), Podkum
Pavla Kenda, roj. Knez (1902–1996), Podkum
Franc Odlazek (1930), Podkum
Amalija Suhadolnik, roj. Stezinar (1933), Gorenja vas pri Šmarjeti
Ida Zalokar, roj. Suhadolnik (1954), Gorenja vas pri Šmarjeti

ZUSAMMENFASSUNG

EINE SLOWENISCHE BESONDERHEIT – HOF PODŠENTJUR IN PODKUM

Von der ungewöhnlichen Entstehung bis hin zu zehn Generationen der Familie Čop

Noch vor wenigen Jahrzehnten wusste eigentlich niemand um Hof Podšentjur (deutsch St. Jörgenhof, St. Irgenhof) in dem im Savegebiet gelegenen Bergdorf Podkum, früher Št. Jurij pod Kumom (deutsch St. Georgen unter Kumberg). Den Namen des Hofes kannten nicht einmal die Besitzer selber, das Geschlecht der ehemaligen Gutsbesitzer Čop, die seit dem Jahr 1748 den Hof bewirtschaften, insgesamt also bereits 272 Jahre – die ersten hundert Jahre als Grundherren und seit der Grundentlastung im Jahr 1848 als die größten Bauern im Kumgebirge, d.i. im äußersten nördlichen Teil Unterkrains. Im Unterschied zu anderen kleinen Höfen, die ebenfalls zu Heimen bäuerlicher Grundbesitzer wurden, ist Podšentjur trotz der Kontinuität derselben Besitzerfamilie nicht im kollektiven Bewusstsein als einstiger Sitz einer Grundherrschaft verankert, vielmehr schwelte nur eine schwache Erinnerung daran. Es gibt mehrere Gründe, warum die Erinnerung an die Vergangenheit von Podšentjur als Sitz einer kleinen Grundherrschaft so stark unterdrückt ist. Der Hauptgrund ist sicherlich, dass das Gebäude selbst auf den ersten Blick nicht als Heim eines Grundherrn wirkt, vielmehr macht das unterkellerte eingeschossige Haus den Eindruck eines

prahlerischen bäuerlichen Hofes. Der zweite Grund für das Vergessen seiner ursprünglichen Funktion war die schrittweise Verbäuerlichung der Besitzer im 19. Jahrhundert. Sie unterschieden sich schlussendlich nur durch ein größeres Heim und umfangreichere Besitzungen von ihrer bäuerlichen Umgebung. Schließlich trug auch die heimatkundliche Literatur seit den dreißiger Jahren des 20. Jahrhunderts ihren Teil bei. Die falsche Interpretation der vorhandenen Schriftquellen von Seiten des Volkskundlers Vinko Möderndorfer machte aus Podšentjur eine zur Kirche des Hl. Georg gehörende ursprünglich kirchliche Besitzung, und das Haus der Čop verlor seinetwegen seine „gutsherrschaftliche“ Geschichte.

Wie sich später herausstellte, ist Podšentjur im slowenischen Raum gleich eine mehrfache Besonderheit. Der Hof ist nicht nur deshalb ein Spezifikum, weil die Erinnerung an ihn und seinen Namen fast zur Gänze verschwunden war, sondern auch aufgrund seiner Entstehung und der Kontinuität seiner Besitzer. Podšentjur oder *Šentjurska graščina*, wie es im lebenden Sprachgebrauch im 19. Jahrhundert und zweifellos auch davor genannt wurde, entstand nämlich in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts

durch die Vereinigung mehrerer benachbarter Huben (Bauernhöfe) in den Händen einer Freisassenfamilie. Als Freisassenbesitz kam es in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts in adelige Hände, war knappe hundert Jahre zeitweiliger Besitz und mehr oder weniger nichtständiger Wohnsitz mehrerer Adelsfamilien, bis es im Jahr 1748 ins Eigentum der nichtadeligen zugezogenen Familie Čop (deutsche Schreibweise Tschopp) gelangte, die noch heutzutage auf dem Gut lebt und wirtschaftet. Die Čop sind heute im slowenischen Gebiet neben der Adelsfamilie (De) Maiti und einer bäuerlichen Familie das einzige Geschlecht, das einen Hof noch aus der Zeit vor der Grundentlastung (1848) besitzt. So gebührt ihnen der Titel Gutsbesitzer »mit der zweitlängsten Dauer« bzw. nichtadelige Gutsbesitzer »mit der längsten Dauer«. Im Unterschied zum Schicksal zahlreicher anderer während des Zweiten Weltkriegs und der kommunistischen Revolution niedergebrannter Burgen und Höfe und der nach dem Jahr 1945 enteigneten und vertriebenen Gutsbesitzer konnten sich die Čop zu einem Großteil auch deswegen auf ihrem Besitz halten, weil sie nicht mehr als ehemalige Gutsherren und ihr Heim nicht als Hof erkennbar waren.

Wegen der aufgezählten Besonderheit reiht sich Podšentjur nun mit einer eigenen Monografie in die Reihe jener slowenischen Burgen, Schlösser und Höfe ein, über die in den letzten Jahrzehnten, als das Interesse für die Burgenkunde und die Geschichte des Adels erwachte, ähnliche Werke entstanden sind. Von unterschiedlichen Seiten wird im vorliegenden Werk die Geschichte des Hofes und seiner Besitzer durch gut drei Jahrhunderte behandelt, von der Entstehung Podšentjurs in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts bis zum Ende des 19. Jahrhunderts, als der Besitz den Status einer Grundherrschaft verlor und auch formal zu einem gewöhnlichen Bauerngut wurde. Das Geschehen der letzten 120 Jahre ist nur in einer kurzen Darstellung zusammengefasst. Besondere Aufmerksamkeit wird dem Ursprung und der

sozialen Mobilität der Familien der Besitzer und der mit ihnen verwandtschaftlich verbundenen Familien geschenkt. Detaillierter werden jene Familien und Individuen vorgestellt, die auch in Podšentjur lebten. Bevor die Čop im Jahr 1748 dort zu wirtschaften begannen, wohnten so manche Besitzer nämlich nicht darin, sondern verpachteten Besitz und Hof oder überließen sie Verwaltern.

Der slowenische Name des Hofes Podšentjur in Št. Jurij pod Kumom, heute Podkum, ist viel stärker historiografisch als aus dem lebenden Sprachgebrauch genommen. Der Krainer Polyhistor Johann Weichard Valvasor spricht in seinem Monumentalwerk *Die Ehre dess Hertzogtums Crain* (1689) vom *Schloß S. Georg* mit dem slowenischen Namen *Pod Sent Jurjem* [Unter St. Georgen], was im 19. Jahrhundert die offiziellen Form Podšentjur ergab. Ansonsten trifft man durch das gesamte 19. Jahrhundert in den Quellen die volkstümliche Bezeichnung *Šentjurska graščina* [St. Jörgenhof], die schließlich vom Familiennamen Čop gänzlich überschattet wurde. Da sich jedoch in der Historiographie mittlerweile die Benennung Podšentjur eingebürgert hat, folgt auch das vorliegende Werk dieser Tradition.

Der Hof, der seinen Namen nach dem Patrozinium der nahegelegenen Kirche bekam, hat eine recht ungewöhnliche Entstehungsgeschichte. Er entstand nämlich aus dem Besitz der bäuerlichen Familie Zavrl, die das erste Mal im Jahr 1545 belegt ist, und die zu Beginn als gewöhnliche Untertanenfamilie wahrscheinlich nur eine oder zwei Huben in einem unter der Kirche gelegenen Weiler bewirtschaftete, der ursprünglich Bezgovica bzw. Bezgovec genannt wurde. In weiterer Folge erwarben die Zavrl noch andere Bauernhöfe im Weiler als Freisassenbesitz, insgesamt fünf, die damit zum Dominikalbesitz des Hofes wurden, und die Familie zu Freisassen. Dieser nicht ins Detail nachvollziehbare Prozess fand in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts statt, als der Großvater oder Vater von Martin Zavrl (ca. 1575–1616) wirtschaftete, der der erste

war, dessen Besitz in Jahr 1603 in das Gültbuch von Krain, den Steuerkataster für Grundherrschaften, eingetragen wurde. Martin Zavrl wurde in ein- einhalb Jahrzehnten zum Freisassen mit dem größten Freisassenbesitz in Krain, kaufte er doch in der Umgebung von Št. Jurij von verschiedenen Grundherren sechs untertänige Huben samt Untertanen, außerdem besaß er auch zwei Zehende. Bei seinem Tod im Jahr 1616 ist Zavrls Heim in Št. Jurij das erste Mal als *Siz* [Sitz] belegt, und der Besitz wurde abwechseln nach Št. Jurij und nach den Zavrl benannt. Im Jahr 1619, als Zavrls Besitz im Gültbuch auf die Erben überschrieben wurde, erreichte Podšentjur seinen ersten Höhepunkt an Besitz, denn es wies im Gültbuch gut 18 Gulden an Güldensteuer aus, die bis Ende des Jahrhunderts auf gut 15 Gulden sank, was 15 ganzen untertänigen Huben entsprechen würde.

Zavrls Tochter Neža (nach 1600 – nicht vor 1671) gelang die Heirat mit dem zum niederen Adel gehörigen Franc Krištof Frankovič (Frankovitsch) (spätestens 1604 – nicht vor 1662), dessen Familie ursprünglich eine Laibacher Handelsfamilie war, sein Vater Andrej hingegen wurde zu einem beachtenswerten Grundherren, Besitzer der Herrschaft Ponoviče (Ponowitsch) bei Litija (Littai). So kam der Hof der Zavrl für ein gutes Jahrhundert in adelige Hände, wobei der angeheiratete Frankovič außer seinem Adelstitel sozusagen Nichts besaß. Die Eheleute Frankovič erwarben auch den Anteil von Nežas Bruder Janez Zavrl, sie blieben jedoch ohne Nachkommen und verschuldeten sich recht hoch. Im Jahr 1656 waren sie bereit, zur Tilgung ihrer Schulden Podšentjur der heimischen Pfarre Svibno (Scharfenberg) bzw. dem Laibacher Domkapitel, zu dem die Pfarre gehörte, zu überlassen, es kam jedoch zu keinem Übereinkommen. Schließlich wurden sie, nachdem Bernhard Leo Gall Freiherr von Gallenstein ihren Besitz im Jahr 1662 kaufte, zu Auszöglerern am heimischen Hof oder irgendwo in dessen Nähe.

Mit dem neuen Besitzer begann eine fast ein Jahrhundert dauernde Periode, in der Podšentjur größtenteils als zeitweilige Investition oder lediglich einstweiliger Wohnsitz für ärmere Krainer Adelige diente. Ohne richtige Herren hatte der Hof bis zur Mitte des 18. Jahrhunderts auch eine merklich rückschrittliche Entwicklung.

Der erste der drei Besitzer, die Barone waren, war Bernhard Leo Gall Freiherr von Gallenstein (vor 1630–1688), ein armer Adeliger ohne Besitz, dessen Vater, Herr des Hofes Cerkno (Zirknahof) bei Gabrovka, zusammen mit anderen Verwandten aus der alten Krainer Adelsfamilie kurz davor (1660) den Erbtitel Baron bekommen hatte. Die Familie Gall lebte, im Unterschied zu den Familien Zavrl und Frankovič, fast nicht am Hof unter der Kumberg, da Baron Bernhard Leo als Offizier an der Kroatischen Militärgrenze diente, wo er auch verstarb. Nach rund 15-jähriger Eigentümerschaft verkaufte er spätestens im Jahr 1678 diese Gült der Zavrl in Št. Jurij an einen anderen Baron, und zwar Georg Seifrid von Apfaltrer (nach 1636 – 1688/89), der den Barontitel ebenfalls kurz davor erlangt hatte (1672) und aus Motnik (Möttinig) bei Vransko (Franz) an der krainisch-steirischen Landesgrenze stammte. Er heiratete auch in die Nähe des Stammschlosses ein, und zwar auf Hof Podgrad (Burgstall) in Vransko, so dass er, wie schon Gall vor ihm, seinen Besitz unter dem Kumberg nur aus der Ferne mit Hilfe eines Verwalters oder Pächters verwaltete. In seiner Zeit entstand Valvasors *Topografie Krains* (1679), in der der Hof Podšentjur erstmals abgebildet und nach Št. Jurij slowenisch als *Pod Sent Jurjem* [Unter St. Georgen] benannt ist. Apfaltrers Eigentümerschaft dauerte noch kürzer als Galls, denn bereits im Jahr 1686 verkaufte er den Besitz an Ernest Zupančič (Suppantšitsch) von Rosenhof (1647 – nicht vor 1689) aus Krain, einem in Rijeka (Fiume an der Adria) geborenen Sohn eines geadelten Proviant- und Militärzahlmeister. Es scheint, dass Zupančič Familie womöglich auch in Podšentjur wohnte, jedoch nur sehr kurze Zeit. Zupančič

wird als damaliger Besitzer in Valvasors *Die Ehre dess Hertzogtums Crain* (1689) genannt, wo auch eine erste kurze Beschreibung von Podšentjur zu finden ist. Tatsächlich wurde noch im selben Jahr oder spätestens im Frühjahr 1690 diese Gült von Valvasors Freund und Cousin seiner zweiten Frau, Franz Engelbrecht Freiherr von Zetschker (um 1650–1703) gekauft, dem Besitzer des geerbten Familienhofes Gomila (dt. Untererkenstein) bei Boštanj (Savenstein), der kurz davor (1676) in den Baronstand erhoben worden war. Zetschker (Čečker) verwaltete Podšentjur ebenfalls aus der Ferne; das gleiche gilt für die auf ihn folgende Besitzerin, die in Laibach lebende Witwe Anna Maria Gräfin von Wazenberg, geborene Freiin von Löwenberg (1648–1713), die ihn im Jahr 1696 oder etwa früher kaufte. Alle Geschäfte erledigte für sie wahrscheinlich ihr Schwager Peter Graf von Wazenberg, der Erbe des benachbarten Schlosses und der Herrschaft Svibno (Scharfenberg).

Unter Gräfin Wazenberg befand sich Podšentjur das einzige Mal in seiner Geschichte für kurze Zeit in gräflichen Händen, nachdem er zuvor unter drei Baronen und zwei niederen Adeligen weitergegeben worden war. Die nächste Familie, die ihn spätestens im Jahr 1699 kaufte, waren die von Rossetti aus Vipava (Wippach) in Innerkrain mit zweifelhaftem Adelstitel, Verwandte der viel bedeutenderen Barone Rossetti. Johann Georg von Rossetti (1671–1702), der manchmal fälschlicherweise als Baron tituliert wurde, hatte die Absicht, sich in Podšentjur dauerhaft niederzulassen, denn seine junge Familie hatte hier ihren ständigen Wohnsitz. Weil er aber bereits im Jahr 1702 verstarb, gab die junge Witwe mit Kindern mit der Zeit ihre Absicht auf, den Hof noch weiter allein zu bewirtschaften. So verkaufte sie ihn im Jahr 1715 an Georg Maximilian von Valvasor (1672/74 – 1717), den Neffen des Polyhistoren Johann Weichard. Georg Maximilian wirtschaftete und lebte ansonsten seit jungen Jahren im nahe gelegenen Valvasorschen Hof Zavrh (Neudorf). In Podšentjur ließ sich bald darauf seine alleinstehende Schwester

Anna Maria von Valvasor (1672/74 – 1732/35) nieder, die den Hof als Erbe bekam und hier im Jahr 1732 ein Testament verfasste, in welchem sie den Besitz den Kindern ihres Bruders vermachte. Nach ihrem Tod lebte in Podšentjur für kurze Zeit eines dieser Kinder, nämlich ihre Nichte Maria Anna Maximiliana von Valvasor (1701–1767), frisch verheiratet mit dem armen Witwer Seifrid Karl Gall Freiherr von Gallenstein. Wegen Unstimmigkeiten mit dem Bruder Georg Seifrid von Valvasor (1702–1759), dem Besitzer von Zavrh, und einem Feuer in Podšentjur (um 1739) übersiedelte ihre Familie in den Markt Sevnica (Lichtenwald) auf der sterischen Seite der Save. Weil der Hof Podšentjur tief in Steuerrückständen steckte (im Gültbuch wurde die Eigentümerschaft schon seit dem Jahr 1696 nicht aktualisiert), wurde er von den Krainer Landständen um das Jahr 1740 bzw. spätestens im Frühjahr 1743 gepfändet. Gleichzeitig verlor Georg Seifrid von Valvasor aufgrund der Verschuldung auch den Hof Zavrh (Neudorf), so dass er bis an sein Lebensende verschiedene Dienste übernehmen musste, zuletzt als Brückenmauteinnehmer an der Savebrücke über Laibach. Die Landstände übergaben dann Podšentjur im Jahr 1744 im Tausch für ein Gelddarlehen an die Laibacherin Maria Theresia von Merheritsch, genannt Fabianitsch (1692/95–1765), die womöglich ihren Hof und Besitz überhaupt nie besuchte, vielmehr wurden all ihre Geschäfte von ihrem Schwager erledigt, dem landständischen *Reitoffizier* Johann Anton Wolwitz. Dieser sorgte schließlich dafür, dass Maria Theresia den nicht einträglichen Besitz loswurde. Wolwitz ist auch der „Schuldige“ dafür, dass Podšentjur in die Hände der Familie Čop gelangte. Der Stammvater der Čop von Podšentjur, Janez Jožef Čop (Johann Josef Tschopp), verwaltete nämlich wie es scheint den Besitz des kleinen Wolwitz'schen Hofes Jevše (Erlachhof) bei Boštanj (Savenstein) in Unterkrain. Außerdem lernte Čop wahrscheinlich über die Wolwitz seine erste Frau kennen, die Laibacherin Marija Konstancija Heipl, die er im Jahr 1748 in Laibach

heiratete, nur einen Monat vor ihrem gemeinsamen Erwerb von Podšentjur.

Damit begann für Podšentjur eine neue, bis heute dauernde Periode, in der es bereits in neuer Generation von den Čop bewirtschaftet wird. Der erste, Janez Jožef Čop I. (um 1718 – 1781), Sohn einer soliden bäuerlichen Familie aus dem Dorf Koroška Bela (Kärntner Vellach) bei Jesenice (Assling) in Oberkrain, fügte nach seinem gesellschaftlichen Aufstieg in der zu seiner Zeit üblichen Art seinem Taufnamen Jožef noch den Namen Janez hinzu. Podšentjur kaufte er mit seiner ersten Frau für einen sehr niedrigen Preis, da sowohl der Hof als auch die Wirtschaftsgebäude als Dominikalbesitz sehr vernachlässigt waren und ein Gutteil des untertänigen Besitzes bereits zuvor in fremde Hände gelangt war. So hatte Podšentjur Mitte des 18. Jahrhunderts nur zehn Untertanen auf acht Huben. Janez Jožef Čop schrieb nach einigen Jahren des Wirtschaftens nieder, dass er den Kaufvertrag drei Monate nach Abschluss am liebsten rückgängig gemacht hätte, aber er harrte aus. So verbesserten die Eheleute in gut einem Jahrzehnt bis zum Tod der Ehefrau die Wirtschaft Podšentjur durch ihre Betriebsamkeit deutlich.

Čops erste Frau Marija Konstancija Heipl (1710–1760) war rund acht Jahre älter als ihr Ehemann und wurde als Tochter von Dr. Ferdinand Heipl geboren, einem recht hohen landesfürstlichen Beamten, dem Vizedomamtssekretär in Laibach. Nach dem Tod all ihrer unverheirateten Schwestern wurde sie Alleinerbin der zwei Häuser der Heipl in Laibacher Vorstädten (an der Stelle des größeren dieser Häuser am heutigen Kongressplatz steht jetzt das Gebäude der nationalen Kulturinstitution Slovenska matica). So verwaltete Čop nach ihrem Tod für seinen Sohn und seine Tochter nicht nur den Anteil der Ehefrau an Podšentjur, sondern auch beide Laibacher Häuser. Beide Kinder starben im Erwachsenenalter im Haus der Heipl-Čop im Vorort Gradišče (Burgstall) (heute die Gasse Soteska), der Erstgeborene Franc noch in jungen Jahren als Kanzleischreiber des Kreisamtes,

die Tochter Ana Marija, verheiratete Müller, als Ehefrau eines Beamten, zuvor Besitzers einer Papierfabrik in Radeče (Ratschah) unweit von Podšentjur.

Čops zweite Ehefrau Marija Rozalija Šivic (1735–1781) war nicht von so hervorragendem Pedigree wie Heipl, aber recht wohlhabend. Sie wurde im ehemaligen Kartäuserkloster Pleterje (Pleteriach) in Unterkrain geboren, damals die Jesuitenresidenz, deren Besitz von ihrem Vater verwaltet wurde, der zuvor Verwalter der bischöflichen Herrschaft Gornji Grad (Oberburg) in der Steiermark und später Verwalter mehrerer Unterkrainger Herrschaften sowie schließlich Pächter der Herrschaft Rakovnik (Kroissenbach) war. Es ist kein Zufall, dass Janez Jožef Čop vor der Heirat eben von der Herrschaft Rakovnik achteinhalb Huben mit zehn Untertanen kaufte, die in der Umgebung von Podšentjur – hauptsächlich im Dorf Padež – lebten. So erreichte Čops Besitz in den Jahren 1760–1781 seinen Höhepunkt mit 16 und einer halben Hube, auf denen 20 Untertanen siedelten. Den Eheleuten Čop wurden drei Kinder geboren, zwei Söhne und eine Tochter, die beim Tod der Eltern im Jahr 1781 noch alle minderjährig waren. Im selben Jahr verlor Podšentjur nicht nur seinen Hausherrn und seine Hausherrin, sondern auch viereinhalb Huben mit 5 Untertanen, die als Erbe an Čops Tochter aus erster Ehe, Ana Marija Müller, fielen.

In der Zeit vom Tod des Ehepaars Čop (1781) bis zur Volljährigkeit des älteren Sohnes hatte Podšentjur einen Kurator, den Gutsbesitzer Mayerhoffer aus Klevišče (Khlewisch), bis dann im Jahr 1788 Jožef Čop II. (1764–1816) den Besitz übernahm, wobei er beide Geschwister auszahlen musste, nämlich die Schwester Jožefa, die mit dem Marktbürger und Fleischer Hrovat in Žužemberk (Seisenberg) in Unterkrain verheiratet war, und den Bruder Anton, über dessen Schicksal nichts bekannt ist. Jožef II., der einen sehr verschuldeten und verkleinerten Besitz übernahm, wirtschaftete darauf ein gutes Vierteljahrhundert; seine Frau war die Oberkrainerin Jera Stritih, Tochter eines

wohlhabenden Bauern aus dem Dorf Spodnja Dobrava (Unter-Dobrava) bei Kropa (Kropp). Jera lebte vor der Heirat bei ihrem Onkel, der zunächst Pfarrer in Radeče (Ratschach) und danach in Svibno (Scharfenberg) war, wo sie auch im Jahr 1788 mit dem jungen Gutsbesitzer von Podšentjur vor den Altar trat. Ihr Onkel Janez Mihelič, Pfarrer, Dechant und unvergönnter Probst in Novo mesto (Rudolfswerth) in Unterkrain, war übrigens einer der ersten slowenischen weltlichen Dichter, Mitarbeiter des ersten slowenischen Dichter Almanachs *Pisanice* und bekannt als Sammler von Sprichworten, seine reiche Sammlung ging jedoch aufgrund seines unglücklichen persönlichen Schicksals verloren. Bei den Čop in Podšentjur lebte bis zu seinem Tod Jeras Bruder Andrej Stritih als Verwalter; von den vier Kindern der Eheleute Jožef II. und Jera erreichten das Erwachsenenalter nur der Nachfolger Jožef III. sowie der früh verstorbene Joahim, der zu einer Bauerntochter nach Dolenja vas (Niederdorf) bei Čatež (Tschatesch) in Unterkrain einheiratete.

Jožef Čop II. vergrößerte den bescheidenen Hof Podšentjur im Jahr 1794 merklich und fügte ein Stockwerk hinzu, denn er begann ein Gasthaus zu führen, das anschließend bis zum Beginn des 20. Jahrhunderts im Haus blieb. Noch zu Lebzeiten seines Vaters wuchs der Schuldenberg aufgrund verschiedener Darlehen, und Jožef II. wurde diese Schulden teilweise dadurch los, dass er mit der Mehrheit seiner Untertanen Übereinkommen über die Robotablöse traf. Dieselben elf Untertanen kauften sich unter Jožef Čop III. (1794–1855) in den Jahren 1817 bis 1834 auch von den Urbarialabgaben frei. Jožef III., der wie sein Vater früh die Last des Wirtschaftens übernehmen musste, half bei der Sanierung der Schulden auch das Erbe der Ehefrau merklich. Seine sehr junge Auserwählte Terezija Klemen (1799–1843) kam nach Podšentjur aus Mirna (Neudegg) in Unterkrain, wo ihre Eltern ein Geschäft hatten. Beide Elternteile stammten aus der Laibacher Vorstadt Šempeter (St. Peter) – die Mutter was aus einer bürgerlichen Familie

– und dort wurde auch Terezija als ältestes Kind geboren. Die Händlerfamilie Klemen lebte dann in den Unterkrainer Orten Trebnje (Treffen), Mirna (Neudegg) und Gorenja vas (Oberdorf) bei Šmarjeta (St. Margarethen) auf dem gekauften kleinen Gutsbesitz Šuta (Schütthof).

Die Generation der Kinder von Jožef Čop III. war als erste etwas zahlreicher, denn sechs von sieben erreichten das Erwachsenenalter. Alle außer dem Erstgeborenen und Nachfolger Jožef IV. heirateten (vom Jahr 1840 an) Partner aus der Umgebung und waren so die erste Generation, die ihre Lebensgefährten nicht mehr außerhalb der heimischen Pfarre suchte. Mit drei Söhnen, nämlich Franc, Janez und Mihael, schlug das Geschlecht Čop auf drei gut situierten Bauernhöfen Wurzeln und wuchs stark. Nur der letzte, Jožef IV. (1817–1881) – der letzte, der manchmal noch als Herr tituliert wurde und gleichzeitig der letzte Grundherr war (1844–1848) – gab sich nicht mit einer einfachen Bauerntochter zufrieden, sondern wählte sich als Braut Alojzija Keršič (1825–1874), Tochter eines Herrenbauern aus Moravče (Morautsch) bei Gabrovka in Unterkrain. Ihr Vater, der aus Ig (Igg) bei Laibach stammte, war davor Verwalter der Herrschaft Turn pri Moravčah (Thurn bei Gallenstein) und im dortigen Schloss erblickte auch Alojzija das Licht der Welt.

Zur Zeit der Grundentlastung im Jahr 1848 hatte Podšentjur zwar noch 15 Untertanen, jedoch waren nur mehr vier mit allen Pflichten an die Herrschaft gebunden. Von da an wirtschaften die Čop auf ihrem Dominikalbesitz als Großbauern, und die Arbeitskraft der Untertanen wurde durch gedingte bzw. in neuester Zeit ausschließlich eigene Arbeitskraft ersetzt.

Den Status eines Gutsbesitzers hatte formal noch Jožef Čop V. (1855–1917), der die Wirtschaft im Jahr 1880 übernahm und als erster Herr des Čop-Hofes von Podšentjur eine einfache Bauerntochter ohne Herren-Attribute heiratete. Aber auch diese neue Hausherrin war nicht aus der heimischen Pfarre, sondern aus der Nachbarpfarre Dole pri

Litiji (Mariathal). Zur Zeit von Jožef V. wurde der Hof Podšentjur im Jahr 1898 aus der Landtafel gelöscht, dem in Laibach geführten Grundbuch für Grundherrschaften in Krain, wodurch er auch in rechtlicher Hinsicht dem umliegenden bäuerlichen Besitz gleichgemacht wurde.

Auf Jožef Čop V. sollte als sechster Herr des Čop-Hofes von Podšentjur sein Sohn Jožef nachfolgen, dieser hatte jedoch einen eigenen Kopf und ging nach Amerika. So wurde im Jahr 1912 der Besitz erstmals von einem Sohn übernommen, der nicht Jožef hieß, sondern Alojzij (1893–1936); er war als erster mit einer Einheimischen verheiratet und wurde Vater von elf Kindern. Die Familie wurde von seinem frühen Tod und dem Zweiten Weltkrieg hart getroffen, als Št. Jurij in die Aussiedlungszone an der neuen deutsch-italienischen Grenze fiel. Die Čop konnten der Vertreibung nach Deutschland zwar durch das Ausweichen über die Save bzw. nach Unterkrain entgehen, sie verloren jedoch für dreieinhalb Jahre ihr Heim. Nach dem Zweiten Weltkrieg wurde ein Teil des Besitzes abgespalten, der überwiegende Teil konnte allerdings einer Verstaatlichung entgehen. Im Jahr 1956 übernahm Alojzijijs jüngster Sohn Jurij Čop (1927–2015) den Besitz, und er bewirtschaftete den Čop-Hof am längsten,

fast sechs Jahrzehnte. Nach ihm hatte sein Sohn Tomaž (1965–2019) den Hof für nur vier Jahre bis zu seinem frühen Tod inne. Als achter Eigentümer aus der Familie Čop baute er beim ehemaligen Hof ein neues Familienhaus. Seit dem Jahr 2019 bewirtschaftet der junge Besitzer Aljaž (1993) den Hof, der neunte in der Reihe der Čop. Im selben Jahr gründete er auch eine Familie (seine Tochter ist die zehnte Generation) und als erster Besitzer des Čop-Hofes lebt er nicht von der Landwirtschaft allein.

Die Čop aus Št. Jurij – Podkum und ihre Verwandtschaft begannen sich dann in den neunziger Jahren des 20. Jahrhunderts ihrer Wurzeln und des Status des Čop-Hofes in der Vergangenheit immer stärker bewusst zu werden, als die Ergebnisse der Studie über den Hof Podšentjur zunächst in die Fachöffentlichkeit und anschließend auch in die breitere Öffentlichkeit gelangten. Seit dem Jahr 2007 treffen sie sich bei den nun schon traditionellen Treffen der Nachkommen der Gutsbesitzer Čop, die von bis zu 280 Personen besucht werden, während die Zahl aller bekannten Nachkommen bis heute rund 2100 Personen ausmacht (bzw. zusammen mit Lebensgefährten mehr als 3000).

O AVTORJU

Izr. prof. dr. **Boris Golec** (1967) je zaposlen kot znanstveni svetnik na Zgodovinskem inštitutu Milka Kosa ZRC SAZU v Ljubljani. Leta 2000 je doktoriral na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani, kjer odtelej tudi predava. Izpopolnjeval se je na univerzi v Gradcu in deloval kot gostujoči profesor na zagrebški univerzi.

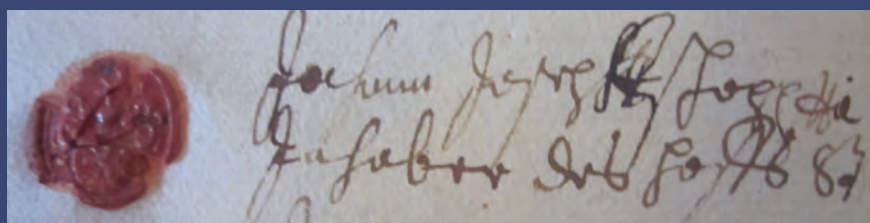
Pretežno se ukvarja z zgodovino zgodnjega novega veka, predvsem z razvojem urbanih naselij, z vprašanji iz slovenske kulturne zgodovine, kot so

identitete in starejša slovenska uradovalna besedila, in z biografiko, zlasti z Janezom Vajkardom Valvasorjem. Njegova znanstvena bibliografija obsega več tiskanih oziroma elektronskih monografij ter številne razprave in članke v domači in tuji periodiki in zbornikih.

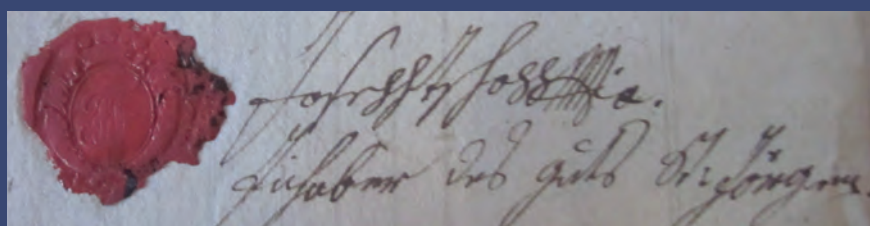
Po očetovi strani tudi sam izhaja iz Čopovega rodu. V dvorcu Podšentjur se je leta 1820 rodil njegov prapraded, pravnik prvega podšentjurskega Čopa.

Knjiga priznanega slovenskega zgodovinarja **dr. Borisa Golca**, posvečena dvorcu **Podšentjur** v Št. Juriju pod Kumom (danes Podkum) in njegovi posesti, je v več pogledih izjemen prispevek ne samo slovenski kastelologiji, ampak morda še bolj k včasih v našem zgodovinopisju preveč na rob odrinjenim temam lokalne zgodovine. Presenetljiv je že sam nastanek dvorca, ki se je v drugi polovici 16. stoletja razvil iz podložniške posesti kmetov Zavrlov. Avtorjeva zgodba dobi dodano vrednost z razkritjem pozabljenega dragulja naše preteklosti, rodbine graščakov neplemiškega izvora, ki gospodari že devet generacij in se lahko pohvali, da sežejo njene korenine v čas celih sto let pred zemljiško odvezo 1848. Čopi v Podšentjurju so poleg plemičev De Maitijev rodbina z najdaljšim statusom graščakov na slovenskih leh.

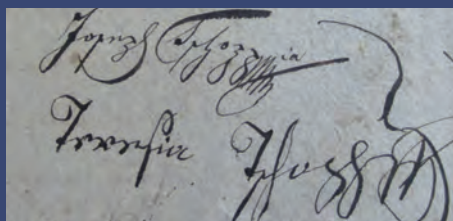
Iz recenzije dr. Franceta Martina Dolinarja

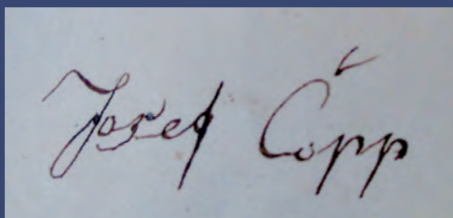
Janez Jožef Čop I.
(1752)

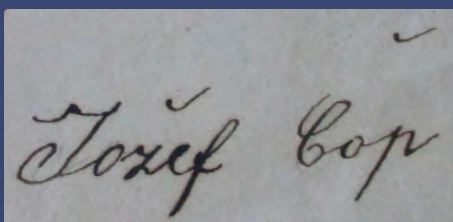
Jožef Čop II.
(1793)

Jožef Čop III.
(1838)

Jožef Čop IV.
(1857)

Jožef Čop V.
(1885)

